

3 1761 05969749 0

PN
6505
S76U55

Ukrainski prykazky, prysliv'ia i take inshe

УКРАЇНСЬКІ

ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВ'Я

И ТАКЕ ИНШЕ

ЗБІРНИКИ О. В. МАРКОВИЧА И ДРУГИХ

Спорудив М. Номис

С.-ПЕТЕРБУРГ

В ДРУКАРНЯХ ТИШЕНА И КОМП. И КУЛІША

1864

PN
6505
S76U55

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 13 июля 1864 г.

ОД ВИДАВЦЯ.

Збірник д. Марковича зклався з приказок и т. и., що шановний Опанас Василівич сам назбирав, туляючись по різних світах и Українах; що назбирали другі и своєю працею не поборонили йому покористувацца; що були надруковані по різних видавництвах. Чні з надрукованих приказок пішли до збірника, шановний читець побачить сам, в реєстрі покорочених менів и в написах при самих приказках; там же вбачаюцца дечні менія и тих, що, кажу, не поборонили дати до спілки свої збірники; зати́м, постачали Опанаса Василівича приказками: Наум Пилип. Горобинський, Ил. Петр. Дорошенко, Мелана Овд. Загорська, Дан. Сем. Камінецький, д. Крушельницький, Дан. Ив. Лавріненко, Вас. Яковл. Мокринський, Петро Микол. Мокрицький, Ст. Дан. Ніс, Мих. Яким. Орловський, Хведор Тимохв. Панченко, Павло Яков. Паламаревський, Олена Ив. Підгаєвська, Ил. Павл. Примо, Натоль Свидницький и инші. Всєго-на́всєго приказок в збірнику д. Марковича, з одмінами, з півсотні тисяч, або й більш.

На моє прохання, слать мені, у кого маюцца, збірники, одгукнулись:

1) В. М. Білозерський дав: а) чийсь невідомий збірничок (близько 600 №№), з написом «Харків 1834 р.»; б) теж чийсь невідомий рукопис—приказок Носовича; в) приказки, що постачав д. Кулішеві Микола Мих. Білозерський, частиною з різних книжок (176 №№), частиною записані по різних повітах Черніговщини (460 №№), и г) артикул. д. Шейковського про здоровканиа и инше у Подоллі.

2) Микола Мих. Білозерський прислав 2011 приказок и 345 загадок; з того усєго, 58 з книжок, а решт—записано в Черніговщині, Полтавщині, Київщині, Харківщині и Чорноморії: 1331 №№ самим д. Білозерським, а 967 дд. Білозерськими (В. М. и Ив. Ив.), Хвед. Трох. Богуславським, П. О. Кулішем, Олександр. Матв. Лазаревським, Оп. Вас. Марковичем, Олександр. В. Шишацьким-Иличем, п. Петром Огієвським и другими.

3) Г. А. Залюбовський прислав власного збору приказки: 127 книжкових и 585 записаних в Катеринославщині, в Новомосковському повіті.

4, 5, 6, 7, 8 и 9) Олександра Яков. Коніський, Вит Андр. Косовцов, Мих. Мих. Левченко, Дмитро Данил. Стороженко, Андр. Левк. Шиманов и Мих. Ригор. Щербак по кільки десятків, а дехто (напр. д. Коніський) и по кільки сотень приказок, записаних по різних місцях України.

10) Всевол. Порхвир. Коховський — приказки и загадки, записані їм в Харківщині, в Озюмському повіті.

11) П. О. Куліш проказав в диктуру дешицю, що згадувала повно потоптана пам'ять шановного добродія.

12) Вас. Матв. Лазаревський дав передивицця свій, досить багатий на приказки, насський збірослов.

13) Д. Миловиденко—приказки з Валкського повіту.

14) Д. Руданський—298 приказок, записаних ім в п'ятдесятних роках на Поділлі, в с. Хомутицях Винницького п.

и 15) Хвед. Ладимир. Яцімірський—приказки и загадки, що записані ім теж на Поділлі, в Новоушицькому п.

Окрім того, передивився я и з дебільшого повибірав надібки: з Куліщівських—Граматки, Записок о Южної Русі и Чорної Ради; з Кобзаря ⁽¹⁾, Основи, Черніговського Листка, Збірослова Шейковського, Зілля Ревякина (Києв. Губер. Часоп. 1863 р. №№ 41 — 44); з дебільшого—з Черніговського Губерського Часопису, з Десять Кіп Казок д. Волковського ⁽²⁾; д. Коховський поміг вибрати з Квітки, Едуард Ив. Конге повибірав девідкіля з Полтавського Губерського Часопису; позбірав докупи, що позанбчувано у себе в шпаргалках, або що задержала пам'ять од часів оних; притулив, що згадував и слав мені шановний Дан. Сем. Камінецький, передивлюючись виправщицькі листи,—и отто з того усього напслешкалось на оцю книжку ⁽³⁾.

Приказки отті, як легко догадацца кожному, достались мені неразом: дехто слав мені збірники, як я ще пересипав збірник д. Марковича, а дехто тоді, як він уже був у мене готовий, приказки понумеровані, покажчик до їх зроблений, книжка почала друкувацца. Одтого и додатки в книзці: додаток одмін и додаток тих приказок, що в мене попереду не було. Поки збірник д. Марковича не був налаштований зовсім (се б то, поки приказки не були понумеровані и покажчик не був зроблений), — що прислаю мені нового, можна було тасувати у шуршу; потім же, щод мені слали, треба було—або тулити в середину одмінами, коли були такі приказки, або робити в кінці додаток; як же книжка почала друкувацца, треба було робити и другий додаток—додаток одмін: до надрукованої приказки одміни в середину не притулиш. Що ж до третєго додатку, до приказок мені несвідомих, то и без єго не можна було обійтись: де містять приказку, що її ніколи не чув, або не догадуєся, про що річ, а тим часом приказки шикують по *речам*?

Беручись за видання приказок, я не дбав, щоб книжка була охажчена, як звичає бувають такі видання у сильних, напр. німецьких, письменників; щоб тут було и про культу, и про приказки старі и нові, сякі и такі: я добре відав, що для таких книжок треба не року-двох, а віку, та ще й не одного, а багатьох, а тим часом у нас, ради сєго, не зроблено праве нічогосінько. Я тільки одно мав на меті: щоб книжку видать яко мога скоріше и щоб з неї користи було яко мога більше. Про остатнє нічого балакати; поспішав же я ради того, щоб був спосіб користувацца приказками, або и лаштувати їх до справді хорошого видання—не одному, а кожному, хто забажає; щоб, хто збирає отті перли од народу, знав, що є вже, а чого нема; щоб було до чого тулицца и примірювати. Ради того: 1) я містив у книжку усе, що було в збірниках (загадки, шепоти, зацїрування, замовляння и д.): все комусь знадобицца! 2) шиковав збірники у такі лави, щоб не психологія була основою, або що инше письменське, а як, на мою думку, огулові користніші—чи то з погляду одшукування в книзці, чого треба, чи полегкісті в читанніві, запам'ятовуванні;

(1) З незабутого Кобзаря я повибірав не тільки справжні приказки, од народу ім взяті, а и вірші, що їх письменний наш люд, а деякі навет и народ уже, вживають замість приказок. Мені здаєцца, що вірші такі повинні стояти між приказками — як, приміром, приказки, що вживаюцца в які-небудь одні статі українського народу, або в які-небудь одні сторони України. Не знаючи сих віршів и що їх вживають вже замість приказок, не можна знати українського погляду на все, у всякеєнькі єго обширі.

(2) Рукопис. Небіжчик Волковський (Єсип) вславився на Правім Боці яко великий мистець розказувати казки, брехенькі и т. п. Ото він и записав їх десять кіп (600). На превеликий жаль, в рукопису нема перших 77 казок, и вони прислані мені (таки Оп. Вас. Марковичем) тоді вже, коли покористувацца ними як слід неможна було: більша половина книжки була вже надрукована. Одначе, що потрібініше, я, здаєцца, усе повибірав.

(3) Хто ще працюватиме над наськими приказками, повинен, окрім иншого, перегледіть и *Przyrowiesci, Polskie, przez Salomona Ryńskiego zebrane* (Krakow 1634 г.). Показую на їх, яко на таку книжку, що їх тепер дуже не густо (маєцца в книгозбірї батька Тараса; подарував д. Щербак). Я сею книжкою не покористувався, бо довідався про неї тоді, коли вже не можна було покористувацца. Про другі ж *fontes* для наських приказок, див. досить просто-ренський реєстр д. Евхименка, Ос. 21 (XIII, 41).

3) містив одміни, що хоч чим-небудь примітні, хоч яким словом, навет вимовою слова, и 4) містив усе, як воно було записано, не вважаючи, що дешица покалічене ⁽¹⁾ — пописьмачене, поляшене, помоскалене — або що писання деяких слів не того штибу, який вживаєцця тепер в наських книжках: що, наське-щирець, а що не наське — про те, думав я, пірапо¹ расправлять; а що до писання — нехай йде! нехай виявляюця усі місцеві вимови; колись усе те посудачать — може й книжковому дечому треба буде трошки поруйнуваця. Одноманітне я тільки писав: *хоч*, бо *хоч* и *хоть* у нас вживаюцця без розбору (*хощь*, де було записано, я скрізь зоставляв); скрізь писав *та, так, то*, не одрізняючи од *да, дак, до* — з тиеї ж причини; *тільки* писав *тільки, мині—мені*, и инше таке. Од штибу такого я одхибнув тільки там, де приказка взята з якого старого рукопису, або я певно не знав, як вимовляецця слово там, де вона записана.

Написи білі приказок, де або ким записані, або з якої книжки узяти, я робив нестемениськи такі, які були у збірнику д. Марковича. Тільки там, де написів було дуже багато и де з їх видно було, або я знав и сам, що приказка вживаєцця, наир., скрізь по Лівобочні Україні,—замістьць усіх написів я писав просто *Лів.* (Лівобочна Україна). Так же я робив и з написами по збірниках М. Білозерського и инших — даючи усюди перевагу *місцеві*, де приказка записана, перед менням *модни*, що їх записала, се б то: де тільки в збірниках призначено було мення місця, я ёго скрізь ставив, а мення людни ставив тільки тоді, коли не було мення місця. Так я робив и з своїми приказками, коли певно не знав, де чув приказку, або де записав. В одному тільки я одступив од сёго порядку: білі всіх приказок з збірничків дд. Залюбовського, Коховського, Миловиденка, Руданського и Яцімірського я писав не мення місця, а їх власне мення, и то ради того, що всі приказки у їх записані у одному місці: у д. Яцімірського—у Нові Ушиці, у д. Руданського в Вишницині и д. Додам ще, що коли в збірнику д. Марковича не було біля приказки пнякого напсеу, я ставив *Не* (місце невідоме), а коли тряплялось се по инших збірниках, біля приказки я писав мення добродія, чий збірник. Покорочення ж меннів и разні признаїки в написах—такі:

А.	Азов.	Бор.	Боровиковський. <i>pit.</i>
Алек.	Александрійщина (в Харсонц.).	Бус.	Буслаєв.
Ал.	Александровщина (в Катеринославц.).	Вал.	Валки.
Ар.	Арседаренко.	Вас.	Васильківщина (в Київц.).
Арт. Шей.	Артикул Шейковского (див. вище—про Здоровканья у Подолян).	Вед.	Ведмежа (Брацлавц.).
А. Вил.	Атеней Виленський.	Вел.	Величко.
Ах.	Ахтирка.	Вин.	Винищина.
Бал.	Балта.	Войц.	Войцицький (1833 и 1834 р.)
Бат.	Батурин.	В.	Волинь.
Бер.	Бердичев.	Вор.	Вороніжщина.
Білг.	Білгородщина.	Гад.	Гадячщина.
В. Білз.	} Василь, Микола,	Гайс.	Гайсинщина.
М. Білз.		Г.	Галиція.
О. Білз.		Г. Бар.	Ганна Барвінок.
Бод.	Бодняський.	Гат.	Гатцук.
		Гл.	Глуховщина.
		Гол.	Голота.
		Гор.	Городнянщина.
		Гр.	Грайворінщина.

⁽¹⁾ Каліч и дуже частенько таки тряпляецця. Та й не див: багацько приказок, певно, записано не просто од народу, а з пам'яті, а пам'ять в такім разі робить наче той бик, що, мовляв, *куди навик, туди и тлгне*; а може хто и тиеї думки був, що, мов, як же такому печупарному, варязкуватору, та між пісьменні люде! Мовлячи огулом, з сёго боку треба сторожко підступать до приказок, щоб не хибить и не вважають за наське таке, що воно зовсім не нашої паравхії.

Грам.	Грамотка (Куліша, 1857 р.).	Кул.	Куліш.
Греб.	Гребінка.	Кулж.	Кулжинський.
Д.	Джуньків (Бердичовщина).	Лаз.	Лазаревський (Олександра Михайл.).
Дуб.	Дубо.		
Євх.	Євхименко.	Ласт.	Ластівка (1841 р.).
Ев.	Евинсдорхв (Радомисльщина).	Лєб.	Лєбедянщина (Харківщ.).
Ж.	Житомирщина.	Лєв.	Лєвченко.
Закр.	Закревський (1860 р.).	Лип.	Липовець.
Зал.	Залюбовський.	Лист. (¹)	Чернігівський Листок.
Зап.	Записки о Южной Руси.	Лит.	Литин.
Зас.	Заславщина.	Лів.	Лівобочна Україна.
Збр. Шей.	Збірослов Шейковського (Опыт Южнорусского Словаря. 1861 р.).	Лох.	Лохвищина.
		Л.	Лубенщина.
		Макс.	Максимович (Мих. Олександр.).
Збр. Лаз.	Збірослов Лазаревського (Василя; див. вище).	Мар. В.	Марко Вовчок.
Зв.	Звенигородщина (Київщина).	Мат.	Ісько Материяка.
Зін.	Зінківщина.	Мг.	Мглин.
Ил.	Илькевич.	М. Марк.	Микол. Маркович.
Ис.	Исаєнко.	Мик.	Миколаїв.
Казки	Казки Волковського (див. вище).	Мир.	Миргородщина.
Камн.	Камінецький.	Нем.	Немиров (в Брацлавщ.).
Кан.	Канівщина.	Н.	Ніжинщина.
Кат.	Катеринославщина.	Новг.	Новгород-Сіверщина.
Кв.	Квітка (де виставлена лічба картки и д., то з видання 1858 р.).	Новгр.	Новоград-Волинський.
К.	Київ.	Новоз.	Новозибків.
Киш.	Кишинев.	Новом.	Новомосковськ.
Кл.	Климентій (рукопис XVII—XVIII ст.; д. Маркович мав його од небіжчика Шишацького-Иллича).	Нов.	Новосілський (1857 р.).
Кобз.	Кобзарь (де виставлені лічби—видання 1860 р.).	Ном.	Номис.
Кобр.	Кобрин.	Нос.	Носович.
Коз.	Козелещина.	Об.	Обобочна Україна.
Коніс.	Коніський (див. вище).	Ог.	Огієвський (з Ніжинщини).
Кон.	Конотіпщина.	Олг.	Ольгополь.
Кор.	Короп (в Кролевещині).	Ос. (²)	Основа.
Кос.	Косовцов.	О.	Остерщина.
Кост.	Костомаров.	Ост.	Острогозьщина.
Котл.	Котляревський.	Павлв.	Павловський (1818 р.).
Кох.	Коховський.	Павлг.	Павлоградщина.
Краш.	Крашевський.	Paul.	Żegota Pauli (див. Збір. Шей. XVII).
Крем.	Кременець.		
Кременч.	Кременчук.	Пер.	Переяслівщина.
Кр.	Кролевещина.	Печ.	Печера (в Брацлавщ.).
		Пир.	Пирятинщина.
		Підл.	Підлясса.
		Пов.	Повість о том, що діялось з Україною и д.
		Пог.	Погара.
		П.	Поділля.
		Пол.	Полісся.
		Полт.	Полтавщина.

(¹) Лічба після *Лист.* показує: та, що в скабочках, картку, а перед скабочками — рік (1-ге — 1861 р., а 2-ге — 1862 р.).

(²) Лічба після *Ос.*, перед скабочками, показує, за який місяць книжка, се б то: 1 Січень (1861 р.), 2 Лютий, 3 Березіль, 4 Квітень, 5 Травень, 6 Червень, 7 Липець, 8 Серпень, 9 Версень (Жовтень), 10 Паздерник (Листопад), 11 Листопад и Грудень, 12 Січень (1862 р.), 13 Лютий, 14 Березіль, 15 Квітень, 16 Травень, 17 Червень, 18 Липець, 19 Серпень, 20 Версень, 21 Паздерник. В скабочках же лічби показують: римська—лічбу, під якою артикул стоїть на палатурці Основи, а орапська—картку.

Полт. Час.	Полтавський Губерський Часопис.	Стр.	Стрийковський.
Прав.	Правобочна Україна.	Сум.	Суми.
Прав. Ниж.	Правобочна Нижня (та, що и Ляхи звуть Україною).	Т.	Таганрог.
Прав. Верх.	Правобочна Верхня.	Тар.	Тараша.
Пр.	Прилука.	Тат.	Татищев.
Пр. в Ст. 36.	Приписка в Старому Збірнику (див. Старий Збірник).	Тет.	Тетієв (в Тарашанщині).
Проск.	Проскурів.	Тул.	Тульчин (в Брацлавщині).
Рад.	Радомисль.	У.	Умань.
Рев.	Ревякин.	Уш.	Ушиця.
Ров.	Ровно.	Х.	Харків.
Р.	Роменщина.	Х. Вид.	Харківс. Видання.
Рост.	Ростов на Дону.	Х. 36.	Харківський Збірник.
Руд.	Руданський.	Хар. 36.	теж (що я мав од д. Білозерського; здається, се той же самий, що користувався ним Опанас Василівич).
Рус.	Русанов (в Остерщині).	Хар.	Харсон.
Сич.	Сичівка.	Хат.	Хата.
Сівер.	Сіверия (півночна сторона Черніговщини).	Хор.	Хоролщина.
Скальк.	Скальковський.	Час.	Черніговський Губерський Часопис.
С.	Сквіра.	Черк.	Черкащина.
Ск.	Скрізь.	Черн.	Черніговщина.
Сков.	Сковорода.	Чер.	Черняхів (в Київ. п.).
Сл.	Слободи (південна сторона Україн).	Чор. Рад.	Чорна Рада.
Слон.	Слоном.	Ч.	Чорноморія.
Слуц.	Слуцк.	Шей.	Шейковський.
Сн.	Снегірєв.	Шим.	Шиманов.
Сос.	Сосниця.	Ш.	Шишацький.
Ст. 36.	Старий Збірник (рукопис початку XIX с., якогось коморника. Достався він д. Марковичові од д. Крушельницького; захопив приказки Уманщини).	Щ.	Щербак.
Ст.	Стародуб.	Юр.	Юринівка (в Новгородсіверш.).
Сторож.	Стороженко (Дмитро Данилович; див. вище).	Я.	Ямполь.
		Яц.	Яцімірський.
		г.	губернія.
		п.	повіт.
		м.	містечко.
		с.	село.

Де при приказці (напр. №№ 2855, 4826), або при одміні (одміна під ціхвірею 2 в № 4824) нема ніякого напису, або поставлено *id*, там треба розуміть напис, що и при передні приказці, або одміні; де напис стоїть в ламаних скабочках (напр. при №№ 4750, 4801 [Бр.], [Гр.]), треба уважать, що до приказок мались и одміни (з Бр. и Гр. в вименених нумерах), але ті одміни нічим не примітні, ніякої користи не вбачалось друкувати їх; де в написах перед менням повіту и т. и. стоять римські ціхвірі, то для того, щоб одрізнити кільки одмін з одного місця (напр. при № 2597 є Бр. и I Бр.—щоб одрізнити одну брацлавську одміну од другої брацлавської); де перед одміною маєцца кільки цяток (...), то, чи будуть ті одміни надруковані під приказкою дріботію, чи надруковані як строці з приказкою, треба вважать їх як кінець передні одміни чи приказки, та ще й так: коли в одміні маєцца яке слово, що маєцца и в передні одміні чи приказці (напр. № 2815, як строці, маєцца в одміні слово *жінка*), то виходить, одміну сю так треба читать: «Коли моя жінка шельма и д.»; де такого слова нема (№ 2782, 3-я одміна)—так: «Приший-кобилі-

хвіст, а п кобили и свій є», або (там же, 5-а одміна): «Приший-хвіст-кобили: як одирвєцця, то далеко опишєцця»; де, в одміні, стоїть значок (>),—треба вважати, що в одміні сі нема слова, до якого значок поставлений (напр. під № 2823 в Лубенські и Илькевичевські одміні нема слова *блювати*). Одначе, мудрацію сю шановний читець швидко и сам розбере—прочитавши дві-три картки.

Думаючи про покажчик до приказок, и надумав так, щоб не тільки пошикувати, по азбучні, отте ватажжи, що стоїть, надруковане великими літерами, з початку кожного поділу в книжці, а теж: показати, які приказки з інших поділів можна лічити до того чи до другого поділу; поробити ватажжям и поставити у ряд дещо инше, що валише, але що в книжці, за приводом кого-другого, пішло яко рядовичі; поставити у ряд деякі примітніші слова и які передивившись по приказках, шановний читець покористуєцця, чи то—що до нашого битопусу, до народнього поглядсвіта и д. Зупиняю мене зпершу у сі думці, що зробить як слід такий покажчик—то треба зглибити приказки (та ще багато и дечого другого) глибоко, треба передлєдіть и перечитати дечого багато, а час не стоїть. Одначе, надумавшись, пішов—на що спростога. Для першої обихідки и такий знадобниця, а хто працюватиме, не пом'якуючи, над приказками сам, той и сам собі зробить; хто діло добре розуміє—не коритиме мене, а хто коритиме—не я перший, не я и остатній.

Більше ще и вагався, беручись до праці, за писання: чи вдацьця меві до того, що воно у нас тепер найбільш вживаєцця, чи може до того, що давно вже про єго балакають, та якось ніхто не одважуєцця. Вагався я так, вагався; а далі, погуторивши де з ким и набравшись духу, и—на відважне! мовляв... Чи тепер, чи в четвер, а теперішнє писання треба буде поруйновати: скрізь тепер идуть до тнеї думки, щоб писати так, як вимова показує, а не так, як показують слововиводи; писанням по слововиводам, починають думати, кікого не навчили слововиводам, коли воно не тямить їх звіткільниде, а що тим перешкода велика робниця пісьмаченнєві народа—то певка річ. Так починають, кажу, думати скрізь, так деде починають вже и робить—так мусимо нехибле колись и ми зробити. А коли так, то лучче ж тепер, ніж в четвер, и найпаче нам, що и вся турбація у нас про те, щоб найбільшу полегкість прибрати для пісьмачення и освіти темного людю.—На чім покладаєцця нове, те прибранє, писання—колись трохи було вже про єго в Черніговському Листкові; та не яке воно и ґрундзєване, щоб шановний читець не розборсє єго сам, прочитавши картку-дві вь книжці: є стаповицця усьоди, де тільки в словах чутно м'яким голос *є* (єсть, є, мое, лє); *є* усьоди, де той голос чутно твердим—як московське *э* (мене, еге! е! пише); *ця* и *цья* замість *тя*, *тця* (скверєцця, дражницьця); *рря*, *ття*, *ння* и д. замість *рьє*, *тьє*, *ньє*, *р'я*, *тя*, *ня*, *р'є*, *т'є* и д. (надвір'я, поліття, верещання); *ѣ* в кінці слів, *ѣ*, *ѣ* и *э*—зовсім геть; в середині слів усьоди *ѣ* в таких, приміром, словах: *п'ятій*, *п'яній*, *зв'язує*. Годилось би воно розборсати и такі, напр., речі, як наські *у* и *ув*, *з* и *с* и т. и.; але, мені здаєцця, тут треба вже заждати, поки наука наську мову по суставчиках розбере; годилось би теж прибрати букви для *дж* и *дз* (джджулицця, джур, переїжджа, джога, дзєнькати, дзєбати, дзйкати, дзєбом), бо се воно у нас не два приголоси, а один-единий; та розпитавшись з добримы людьми, одпихнув таку думку: не усьоди у нас є словолитні и, д'ятого, не усьоди можна доставати потрібні літери; хто б може рад душею ити в ту ж тропу, та бракує способу. Нехай и се на колись!

«Оже ся описав, или переписав, или не дописав, чтите исправляя», а мені, широ прошу, вибачити. Найпаче прошу не поремствувати на мене, що є приказки два рази надруковані и що багато є таких, що треба б їх стягнути до одного нумера, або що треба б зробити з одного нумера два-три; що одноманітних приказок частину я утокмачив до одного гурту, а другу до другого и д. Дешицю робив я тут нарочито—з разного поводу; найбільш же сталося се супротив моєї думки. Як збірник був уже зовсім налаштований до друку (приказки понумеровані, покажчик зроблений),—деякі приказки треба було викинути або перенести до других гуртів, а деякі, нові, вставити в середину (з разного поводу треба було се робити): д'ятого, треба було, що поміжнє, або збивати єго до купи, або розводити у розні нумері. Але найбільш—сталося, що й розказати трудно и що добре пійме тільки той, хто над таким ділом сам працював. Не десять и не двадцять разів проходив я усі приказки, щоб не було оттого нєладу... Набадураєш оце, переглядаючи, приказку, що позав-

чора або тиждень назад десь була (приказок сила, не день и не два треба, щоб перейти їх); почнеш шукать—и насакаєш на таке, що десь сёгодня чи вчора було; робиш замітку, шукаєш дальш—знову на щось наірапив... Годиш через три-чотири так у тебе у голові помутниця од тії плутанки по картках, що хоч кинь роботу: тут же, карток через п'ять-шість, або и в двох картках поруч, натикаєєся на однакові приказки и сёго не примічаєш... кинь же роботу до завтрёго, або поки одночине голова—и казать нічого. Кажу, що розуміє добре се діло тільки той, хто над ним сам працював, а найпаче, коли у ёго була така страшениа сила приказок и одмін, доставались вони ёму не разом, збірники були пошиковані по азбучці, або иншим штибом, ніж у мене.

Кінчаючи своє слово до шановного читця, повинен додати, що як згадуватимемо, любе добродійство мої земляки, тих, що збирали отте диво и не поборонили дати ёго нам и добрим людям на користь,—пам'ятаймо теж и про шановних Михайла и Якова Матвієвичів Лазаревських и Семена Даниловича Камінецького: тих двох, що з такою, правдиве насською, щиростю допомогли коштом спорудити книжку, а останнёго, що не ради користи якої, а ради доброго діла працював над оттиєю непоказною, але тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттакє, як оці приказки, то не играшки!

Та и про те треба сказати ще, що щó є у оці книзці, то тільки частина того, що є у народа. Дехто слав мені десятків п'ять-шість приказок, и траплялось так, що з тих п'яти-шести десятків три четі, навет п'ять шестин або и дев'ять десятинок було таких, що в збірниках Опанаса Васил. и инших зовсім не булq. В збірниках Опанаса Васил. и М. Білозерського найбільш приказки з Черніговщини—здавалось би, що ними уже все повідзёбувано по тих сторонах; одже Опан. Вас. слав мені потім черніговські приказки, д. Камінецький започував коропські — що зовсім нові були. Виходить, добродійство, роботи — аби тільки хіть! и найпаче на Правобоччі, и найпаче оттам, де, мовляв, «сама патока».

М. Номис.

Віра 1—4. — Бог 5—95. — Гріх 96—125. — Піст 126—131. — Говіть 132—139. — Молитва 140—161. — Церква 162—183. — Свято 184—192. — Чорт 193—198. — Пекло 199—201. — Чернець, піп и д. 202—230. — Ворожка 231—234. — Відьма 235—252. — Забубони 253—318. — Так годиця 319—376. — Чує душа 377—381.

1. Хто за ВІРУ умірає, той собі царство заробляє. *Лаз.*
2. Невірний гірш Жиди, або Турка. *Проск.*
4. Яка віра, така и охвіра. *Ил.*

Нема в світі над БОГА. *Кон.*
 Над Богом нема нікого. *Зал.*
 Без Бога ні ⁽¹⁾ до порога. *Об.*
⁽¹⁾ не. *Бр., Бер., Кон.; а ні. Проск., Зв., Рад., Ст. Зб.*

Усі ми під Богом. *О.* — Усі під Богом ходимо. *Павл., Пир., Пр., Біл.*

Усе Божее, тільки гріхи наші. [*Кат.*], *К., Бер., Х.*

10. Як би не Бог — хто б нам поміг! *Проск.*
 Кому Бог допоможе, то все ⁽¹⁾ переможе. *Рад., Грам.*

⁽¹⁾ то той. *Пир., Біл.*

З одним Богом на сто ворог. *Ш.*

Як Бог дасть ⁽¹⁾, то и в окно подасть ⁽²⁾. *Рад., Лох., [Пир.], Пр., П., Кр.* — Кому Господь має що дати, то дасть и в хаті. [*Бр.*], *Пом.* — Як Бог дасть, то й тут завдасть ⁽³⁾. *К., Л.*

Коли Бог ⁽¹⁾ не годить, то й ⁽²⁾ огонь ⁽³⁾ не горить. *Рад., З.*

⁽¹⁾ Як Бог. *Бр., Проск., Рад.; Бог. Зв., Л., ⁽²⁾ и. Ст. Зб. ⁽³⁾ вогонь. Проск.; то й у печі. Бр.*

Як Бог годить, то й мокре горить. *Яц.*

Як Бог не допоможе ⁽¹⁾, то й святі не оборонять. *Бер., Лох.*

⁽¹⁾ Як Господь дасть. *Бер.*

Як Бог не схоче, то хоч би десять голів мав, то нічого не зробиш. *Кан., [Рад.], Лох.*

Як Божя воля, то вирнеш з моря. [*Гат.*], *Ос. 7 (V, 43).*

19. Хто собі що обіщує, тоє Бог ніцує. *Ст. Зб.*

21. У Бога все мога. *Ил.*

У Бога все готово ⁽¹⁾. *Об.*

⁽¹⁾ готове. *Прав.; наготові. Бер., Л.*

Волно Богу, що хотіти, то чинити. *Ст. Зб.*

Волно Богу, и звязавши в рай укинути.

Божя воля, Божя й сила. *Збр. Лаз.*

Він знає, що починає. *Зал.*

Без Божої волі и волос з голови не спаде.

Ил., Проск. — Волос з голови не спаде (як того схоче Бог). *Ст. Зб.*

Не родить рілля, але Божя воля. *Кан., К.*

Хто ж в світі знає, що Біг гадає! *Гат.*

30. Бог те знає, а не ми грішні. *Зал.*

Божих сил не можна вгадати. *К., Кон.*

Біг усе дає, як сам знає. *Гат.*

Бог знає, що робить ⁽¹⁾. *Бр., Зв., Рад.*

⁽¹⁾ ділає. *Ил.*

Біг суде ⁽¹⁾ не так як люде. *Гат.*

⁽¹⁾ судить. *Не.*

Нам Бога ⁽¹⁾ не вчить, як хліб родить. *Сос., Ёвх., Гр.*

⁽¹⁾ Нам жить: Бога. *К.*

Ніхто з Богом контракту не брав. *Проск.*

На Бога не дуже гримай. *Гайс., К., Х.*

З Богом не бицьця. *Рад., Гор., Кон., Біл.*

— ... Їго святая воля. *Пир., Пр.*

До Бога з кием ⁽¹⁾ не підеш. *Рад., З., Кон., Біл.*

⁽¹⁾ кием. *Бер.*

40. Силою в Бога не взяти. *Ст. Зб.*

З Богом не будеш позивацьця. *Бр., Лох.*

Кого Бог любить, того й карає ⁽¹⁾. *Бер., Пр.*
⁽¹⁾ навідує. *Бр.*; навіщає. *Нем.*, на-
 віждає. *Вед.*; наказує. *Полт., Кон.*

Каравши, Бог та й змилюєця. *Ст. 36.*
 Богъ дасть пуждочку, Бог дасть що и оз-
 доровить. *К.*

Кого Бог засмутить, того и потішить. *Проск.*
 Бог покорить, Бог и простить. *Ёвх., Не.,*
 Бог хоч ⁽¹⁾ не скореп ⁽²⁾, та ⁽³⁾ влучен
⁽⁴⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Бог *Кан., К., Ст. 36., Г. Бар.;*
 Хоч *Зв.* ⁽²⁾ вскорен. *Зв., Л., Кон.;* скі-
 рен. *Кан., К., Г. Бар.;* скор. *Ст. 36.;*
 скорий; втрапен. *Рад.* ⁽³⁾ але. *Кан., К.,*
Ж.; так. *Зв.* ⁽⁴⁾ улучен. *Зв.;* лучен.
Ж., Ст. 36., Г. Бар.; лучний. *Ст. 36.*
 Од Бога нігдє не сховаєся («бо Ёго око
 и на воді; и на землі, и під землею... и зна,
 що й зроблю». *З.*) *К.; Л.*

Од людей сховаєся, а од Бога ні. *Ном.*

50. Бог знайде, хоч и в печі замуруєся
⁽¹⁾. *Бр.* — ... хоч и під піччю. *Біл.*

⁽¹⁾ замазєся. *К., Рад.*

Чи дасть Бог — не одмолицця, не одкупиц-
 ця *Кон.*

Бог все бачить. *Л., Б.* — ... та не скаже.
Бер., Рад. — ... а вже разом покарає на
 тім світі. *Бр.*

Бог не карає прутом. *Ил.*

Бог не трубить, коли чоловіка губить.

Що Бог навіне, того ніхто не мине. *К.*

У Бога всього много. *Г., Прав.*

Бог багатий ⁽¹⁾, то й нам дасть. *С., К.* —
 Той, що багатий, Той нам дасть. *Дуб., Пир.*
⁽¹⁾ У Бога багацько. *Пир., Біл.*

Бог старий господарь. *Бр.* — ... має біль-
 ше, ніж роздасть. — Більше Бог має, як роз-
 дав. *Ил., Кан., К.*

Бог батько, государь дядько. *Збр. Лаз.*

60. Що Бог дасть, то не напасть. *Ил.,*
Ёвх. — ... Біг покорить, Біг и простить. *Не.*

Що Бог дає, то все к луччому. *Кон.*

Що Бог не робить, то все на лучче ⁽¹⁾.
Біл.

⁽¹⁾ к луччому. *Н.*

На Бога надійся, а сам не плошай. *Ёвх.*

На Бога складайся, розуму ж тримайся.
Гат.

Бога взивай, а руки прикладай. *Бр.*

66. Богу молись, а сам стережись. *Проск.*

68. «Дай, Боже!» — «Роби, небоже!» *Х., Л.* —
 «Поможи, Боже!» — «Роби, небоже, то й
 Бог допоможе!» *Вед.*

Роби ⁽¹⁾ небоже, то й Бог допоможе ⁽²⁾. *Рад.,*
Пир., Кон., Біл., Зап. (I, 44), [Б., Коз.].

⁽¹⁾ Працуй. *Нем.;* Трудись. *Проск.*

⁽²⁾ а Бог допоможе. *Нем.;* а Бог тобі
 допоможе. *Проск.*

70. Боже поможи, а сам не лежи! *Зв.,*
Бер., Л.

Не все ж Біг дарує, про що люд міркує.
Гат.

Бог за працю мієть щось дати. *Ст. 36.*

Бачить ⁽¹⁾ Бог з неба, що кому треба. *К.,*
[О., Грам.].

⁽¹⁾ Знає. *Ил.*

Кого Бог сотворить, того не уморить. *Ёвх.*
 Дав Бог роток, дасть и кусок. *О.*

Хто дав зуби, дасть и хліб до губи. *Ил.*

Бог — батько: як буде нас тримати ⁽¹⁾, то
 буде й годувати. *Бр.*

⁽¹⁾ держати. *Грам.*

Який Бог ⁽¹⁾ змочив, такий и висушить.
Бр., [Кан., Коз., Біл.].

⁽¹⁾ Який. *Лит.*

Дасть Бог день — дасть и пожиток. *Прав.*

80. Що вбогий, що багатий — у Бога все
 рівно. *Рад.*

Бог нерівно ділить: жде, щоб сами діли-
 лися. *Нос.*

Чоловік мислить, а Бог рядить ⁽¹⁾ *Ил.* — ...
 гадає, а Бог розполагає. *Коз.*

⁽¹⁾ керує. *Ил.*

Чоловік стріляє, а Біг кулі носить. *Ил.,*
Кан., К.

Чоловік крутить, а Бог розкручує. *Кан., К.*

Коли сіно в стозі, то забув о Бозі. *Ил.*

Хто — коли тревога, то до Бога, а по тре-
 возі забуде о Бозі — горе тому. *Зал.*

Коли зле гадаїш, чом ж Бога благаїш! *Гат.*

На Бога пеняєш, а сам кульгаєш. *Коз.*

З Богом нічого жартувати. *Ст. 36.*

90. З Богом не з хлопцем жартувати. *Кл.*
 Хто з Богом, з тім Бог. *Ил.* — ... Бог з
 ним. *Проск.*

Хто против Бога, то и Біг против нєму. *Ил.*

Як мога коло Бога. *Ст. 36.*

Від серця до Бога навпростець дорога.
Коз., Гат.

Від серця до неба шляха не треба. *Гат.*

ГРІХ по дорозі біг, та до нас пил. *Гат.,*
Не.

На гріх не спасєся. *Зал.*

Всяк чоловік не без гріха. *Зал.*

Чоловік, що ступить, то згрішить. *Ст. 36.*

100. Чоловік не ангод, жеб не зогрішив.
 Гріх не личком зав'язати, та під лавку
 сховати. *Ил.*

Всякая неправда гріх. *Ст. 36.*

Все мине, а гріх зістане. *Ил.*

Біг гріхом карає. *Гат.*

Хто чинить хоч добре, хоч зле в пер-
 вий раз, не буде таково, як не перший.
Ст. 36.

Незнай ⁽¹⁾ гріха не чинить ⁽²⁾. *Бр., Л.*

⁽¹⁾ Незнаємость. *Нем.*; Невідомость. *Ил.*; ⁽²⁾ не творить. *Нем.*; не чине. *Лєб.*

Хто чого не знає, тому то Бог прощає. *Коз.*

Як не прийме Біг гріхи за жарт, то буде, шестесту багато. *Ил.*

Гріх не йде в губу, та з губи. *Рад., Пир.*

110. Кілько смаку, тільки й гріху. *Л., [Бр., Прок., Лох., Пир., Кр.]*

Не скільки смаку, тільки більш гріху. *Бер.*
В чім не маш смаку, не маш и гріху. *Ст. 36.*

За тую крпху — мало гріху!

За сєє Бог не повісить. *Ст. 36.*

115. «Боже паш, Боже, коли того молока не гріх!» — «Брате ⁽¹⁾, коли немає!» *Б.*

⁽¹⁾ Кажуть. *Л., Кон.*

117. Гріх не гріх, аби Бог простив. *Не.*

Чи гріх, чи два, а вже не видержу! *Зв., Л.*
Обернися, порося, на карася! *Кулж.*

120. Гріха боятись. *Ск.*

Гріхи спокутувати. *Гат.*

Скупитись гріха. *Кл.*

Гріхи отдалити. *Кл.*

Де гріх, там и ⁽¹⁾ покута. *Зв., Прок., Бер., З., Пир., Н.*

⁽¹⁾ Чий гріх, того. *Рад.*

125. Адам зів кисличку, а у нас оскома на зубах. *Коз., [Не.]*

128. ПОСТИМО, як Рахмани. *Ил.*

129. При пості добре відбутти гості. *Прок.*

131. Як начнем постить, то нічого буде христить. *К., Рад.*

ГОВІВ, Богу не вимовно. *Б.*

З дурного говіння не буде спасіння. *Коз., [Пир.]*

«Коли ви будете говіть?» — «Тоді, як хліба не стане.» *Кон.*

Говіє, та у рот віє. *Ст. 36.*

До Божу дару, з чортовими ногами! *С.*

Святе зверху! *Кр., Л.* — Щоб святе було изверху. *Кон.*

Повозив попа в решеті (потаївся на сповіді). *Рад.* — Возить попа в решеті (*Пир.*: дурить кого; *Л.*: сповідацьця). *Пир., Л.* — Будеш попа в решеті возити (дітей лякають, що отчешашу не вміють: «гляди, як не вмітимеш, то будеш и д.»). *Бр.* — Попа возити. *Гат.*

Украв причастя (як не піде після причастя до вечерні). *Кр.*

140. За Богом МОЛИТВА не пропадає. *К.*
Разумний молицца, а дурень плаче. *С.*
Хто и Бога просить, тому и Бог дає. *Евж.*
До Бога з прозьбою. *Ил.*

Нема оченаш, нема хліба. *Кан., К.*

Хто не уміє молитися, най іде на море учитися. *Ил.* — ... пехай на море поїде: там научицца молитись. *Ст. 36.*

Через Святих до Бога. *Л., Пир.* — ... через людей до пісаря ⁽¹⁾. *Ил.* — Через слуг до пана, а через Святих до Бога. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ через добрих людей до пола. *Об.;*
через слуг до пана. *Зв.*

Пошли, Боже, з неба, чого нам треба. *Об.*
Боже батьку! приими гріхи наші в жарти. *Пир.*

Господи Исусе, а к тобі несуся. *Не.*

150. Господи помилуй—або дай що! *К.* — ... помилуй та грошей дай. *Кор.*

Оце тобі Господи, оце мені! *Ном.*

Нехай мене Бог боронить (або: Сохрани мене, Господи) від лихої напасти, від панської карности, від людської несправедливости. *Бр.*

Боже, поможи, отуг и положи! *Гр.*

Боже дай добре, та не довго ждати. *Ил.*

155. Прости, Боже, сей раз та ще десять разів: а там—побачимо. *Ном.*

157. Обіцяв Бог дати, тіко казав заждати. *Нем.*

Каже — не помилюю! (як хто скаже: «нехай Бог милує»). *Ном.*

Хоч кілька молися, з біди не вимолися. *Прок.*

160. Богу молись, а до берегу, гребись. *Збр. Лаз.*

162. Звін до ЦЕРКВИ скликає, а сам в ній не буває. *Ил.*

Если голова болить, то в церковь иди. *Ст. 36.*

По хрін та по редьку. *Кон.* — Уже дзвонять на хрін, на редьку. *Гр.* — З хріном борщ! *Ос. 5. (IX, 69).*

На псалтырь уже дзвонять, та нас не загопять. *Коз.*

Нехай дзвонять—іх на панщину не гонять. *Пир., Кон.*

Куди ходім, то ходім,—аби не до церкви. *Кан., К.*

168. Коли не прийду до церкви, то все паски святують. *К.*

170. Бог Богом, а люде людми. *К., Рад., Кон.*
Треба неба, треба и хліба. *Прок.*

Чим то той Лазар Богу приподобився, що ёго увесь тиждень тнуть та й тнуть! (то селючка на Вербнім тижні говіла в монастирі, и чуючи в церкві: усе про Лазара, и скажала). *З., Пир.*

Набожний — як Жид подорожний. *Бр., С.*
Те їде молицця, а те живицця (красти). *Зал.*

Набожний! як би такий кожний, то б увесь світ догори погами перевернули. *Євх.*
«Проти чванькуватих.»

Святий та Божий! свічки поїв, а поночі сидить. *Кон., К., Євх.*

Як не по правді робить, та ще й виправляється.

Рукою (на молитві) махаєш, а думкою скрізь літаєш. *Кв.*

Постава свята, а сумління зlodійське. *Ил.*

На Бога дивицця, а чорта бачить. *Бр.*

180. Борода, як у владки, а сумління як у шибеника. *Ил.*

Борода, як у пса, а зуби, як у собаки. *Ст. 36.*

Показує дорогу, а сам в болото лізе. *Ил.*

Щодень Бога хвалить, а що день людей дурить. *Проск.*

Коли те СВЯТО буде! *Проск., Л.*

185. У Бога щодня празник! *Лів.*

187. Сьогодні не празник, а ти нам не вказник.

188. Празник ⁽¹⁾ — Иван Бражник! *Л.*

⁽¹⁾ От тобі празник. *Не.*

190. «А чом ви, хлопці, не орете?» — «Та, дядьку, свято». — «Яке свято?» — «Чересло й леміш знято». *Зал. (I, 116).* — «Чи сегодня свято?» — «Свято! леміш та чересло знято... буде здорови — піст, бачете! *Кон.* — Часом и в будень ліпше, ніж у свято — аби чого не знято. *Пр. в Ст. 36.*

Три дні заходу, а день празнику. *Кан., К., Бер., [Пир].*

Хто святові рад, то й до світа пап'єцця ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ п'ян. *Б.*

ЧОРТ чорний, а біс рябенкй. *Гр.*

Чорт не спить, але людей зводить. *Ил.*

Чорт и горами перевертає. *Проск.*

Хиба не чорт, щоб не спокусив! *Бр.* — Чорт кого не підмане! *Проск.*

Чорт ладану боїдця. *Проск.*

Питався чортг баби: «Що о Бозі люде горять?» — «Славлять, величають!» — «А що о мені?» — «Якось вас дуже на зуби взяла!» *Ил.*

Що то за ПЕКЛО, що тепло! *Євх.*

200. У пеклі все тепло, а пойдь в рай, то й дровами дбай. *Б.* — Як ити в рай, так и дров дбай; а як у пекло, так и так тепло.

До Бога важкий шлях, а до пекла прямесенький. *Гам.*

ЧЕРНЕЧА злоба до гроба. *Бал.*

Не одної матері діти (ченці). *Кл.*

Не жені, и не дітям збирати (до ченців и до Запорожців). *Кл.*

Чорна ⁽¹⁾ риза ⁽²⁾ не спасе, а біла в гріх не введе ⁽³⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Чорная. *Ст. 36.*; ⁽²⁾ одежа. *Кон.*; ⁽³⁾ и не погубить біза. *Ст. 36.*

Як рибі без води, так черпцю без манастиря. *Ст. 36.*

Попів гудьмо, а попами будьмо. *Кан., К.*

Коли маєш сто кіп, то будеш піп. *В., Пол., Збр. Лаз.* — Як сто кіп, так и піп. *Ст. 36.*

Піп — золотий шіп. *Кон.*

210. На те піп посвятився, щоб по церкві крутився. *Проск.*

Піп у хвіртку, а чорт у дірку. *У.*

212. Піп живе з олтаря, а писар з каламаря. *Проск.*

214. Біда на престолі, коли нема нічого в stodolі. *Ил.*

216. Чні ворота мнеш, а попових не мнеш. *Бер.*

Шерть-верть, бери чверть — вишло рокове. *Ст. 36.*

218. Попа одним обідом не нагодуєш. *Зв., Л.*

222. Гудимо пона, а піп як ягода. *Гр.*

Піп еси, а гріх еси. *Проск.*

Од попа з церкви, од попаді з хати. *Кон.*

225. Нема дурнішого од попа: люде плачуть, а він співає. *Пир.*

229. Не вміє и Богу бовнути. *Кон.*

231. У ВОРОЖБИ хліба трошки. *Ил.*

Ворожка з бісом накладає. *Кл.*

Хто ворожить, той душею наложить. *Коз.*

Не так буде, як ворожка шепче; а так буде, як Бог дасть. *Пир.*

Гірша ВІДЬМА вчєпа, як родима. *Л., Б.*

Сонце світить, дощик кропїт, чарівниця масло робить. *Ил.*

Коли місяць в серп, то чарівниці їдуть на гряпці. *Ил.*

Та він щось зна. *Л., Кон.*

Відьмак и непевний. *Б.*

240. Упир и непевний усім відьмам родич кривний. *Б.*

Баба Яга — косцяная нога. *Нос.* — ...костяная нога, с... жилина, ...стражена. *Лист. (II, 231).*

Баба сім миль зза пекла (така зла). *Кон., К.*

Баба з пекла родом. *Ил.*

Що втну, не перетну (приговорка відьмська). *Макс.*

Коли б не тирлич, був би я твій пайнич (каже перелестник-чорт — любі дівчині, коли має проти ёго зілля тирлич при собі). *Нос.*

Терлич! приклич! *Нос.* — Терлич, терлич! мого милого ⁽¹⁾ приклич. *Коз.* — Терлич, терлич! десятох приклич; аз десятох—дев'ятох, а з дев'ятох—восьмерох, а з восьмерох—семерох; а з семерох—шестерох, а з шестерох—п'ятерох, а з п'ятерох—чотирох, а з чотирох—трох, а з трох—двох, а з двох—одного та доброго. *Кс. (II, 121).*

Примовляють так, варючи тирлич — приворотне зілля. Як дуже зілля кидить — мидий поверх дерева летить; як не дуже — о половині дерева и так поб'єцьці! *Див. Зап. (I, 39).* — ⁽¹⁾ сім хлопців. *Збр. Лаз.*

Чи убрів, чи паражено. *Ст. Зб.*

Чи я вжила, чи я збрила, чи мені паражено. *Сум.*

Заподіяно ⁽¹⁾. *Л.; Пир.*

Чарами, то що. ⁽¹⁾ Пороблено. *Пир., Л.*

250. Протір ⁽¹⁾ дано. *Л.*

Собаці дають злодія, або так лихі люде. ⁽¹⁾ Проторга. *Пир.; Кон.*

Навхрест у стіні вибито (розлучинця виб'є, от чоловік жіпку и б'є). *Пир.*

Вдання (давання) гірше трутизни. *Бр.*

Бабські ЗАБУБОНІ. *Лів.*

Щоб дійниці не текла, а хазяйка весела була; щоб хазяйка не засинала, до корови рапо вставала; щоб корова стояла та багато молока давала (замочування дійниці в Петрівку, в перший понеділок). *Макс.*

Як сей лёп психодить, то щоб до мене усі люде психодились, та мене сватали (примовляють дівчата, мючясь зеленим лёпом з тих зернят, що птиця упустила з рота на перехресті). *Коз.*

Нехай же іде Грек з винами, з пивами та в вашу квашу (кажуть, затерши квашу). *Черн.*

Як густо сей пояс в'язався, щоб так и мої угорочки густо в'язались в огудні. *Макс.*

Побачивши первий цвіт на угірках або на гарбузах, примовляють так и перев'язують червоною жичкою, з пояса висмикненою. Роблять се на царя Константина и Оленя, 21 квітня.

Як густо сей личак плівся, щоб так и мої огурки густо в'язались в огудні. *Макс.*

Коли йде пустоцвіт, то шукають литовського личика, возочять ногою на город и шнуряють на грядку, так примовляючи.

Як не може по світу голе ходити, щоб так не могли горобці солшників пити. *Макс.*

Треба, з сиею примовкою, оббігти го-

лому, у ночі, грядки, трімаючи в руках полиницю-забудьку, що з усього печева сама зосталася в печі забута.

260. Так вас всіх буду драти, як будете на просо літати (вбиваючи горобця, каже). *Войц.*

Дай же, Боже, час добрий, щоб моя капусточка приймалась и в головки складалась (примовляють за першою росадиною, на Івана Гойоватого, 25 травня, держучи її в руці)! Щоб моя капусточка була из кореня коренистая, и из листу головистая (голову собі обіймаючи и б'ючись у поли)! щоб не росла високо, а росла широко (присідаючи)! Щоб була туга, як коліно (посидівши и придавивши коліном)! щоб була туга, як камінець, головата, як горщик, а біла, як платой (посадивши вже росаду, накривши її горшком, на горщик поклавши камінця, а поверх білу хустку). *Макс.*

Святий Андрію, на тобі конопельки сію; дай, Боже, знати, з ким буду весілля грати. *Збр. Лаз.*

Мишко, мишко! ⁽¹⁾ на тобі кістяні зуби, дай мені залізі. *Л.*

Закидаючи, через голову, зуба, що випав. — ⁽¹⁾ Мишка, мишка! *Арт. Шей.*

Пересядься, морозе! (Як великий мороз, треба налічити 12 лисих, сі слова примовляючи, за кожним: на дванадцятого лисені мороз и пересядецця). *Коз., Ном.*

Не йди мороз пі на жито, пі на пшеницю, пі на яку пашиницю. *Збр. Лаз.*

266. Ластівко, ластівко! на тобі веслянки, дай мені білянки. *Збр. Шей.*

Хто має ластовиння на виду, то, побачивши весною вперше ластівку, так примовляє, а потім умиваєця, щоб не було того ластовиння.

268. Молодик-молодик! в тебе роги золоті; твоім рогам не стоять, моім зубам не болить! *Арт., Шей.*

Молодик-твоздик! тобі роги красні, мені очі ясні. *Рад., Пир., Мар. В.* — ...тобі на упівня, мені на здоров'я; тобі круті роги, мені чорні брови. *Б.* — Місяцеві золоті роги, а пам' щастя и здоров'я; місяцеві на підповня, нам' на щастя и на здоров'я. *Бер.*

270. Сліпий родився, на небо не дивився; сліпий не баче, мене не займе. *Р.* — Сліпий уродився, сліпий и згинеш (примовляють «як кутюги суп'їцца, ті собаки опадуть»). *Бр.*

А де ви тоді були, як Ісус Христос на Йордані христився? (кажуть на вовків, як здибає само у лісі: вовки повтікають). *Д.*

Сам Ісус Христос йде попереду, а я за Ісусом Христом позаду: що Ісусу Христу попереду, то мені позаду (як почною добою

у пущі йде само. Мати казала: «Не бійсь, куди йдеш! скажи молитву цю, та й не бійсь!» Сив.

273. Чорте, чорте! ⁽¹⁾ па твое, оддай ⁽²⁾ мое. Об.—Верни ⁽³⁾ мое, візьми своє. Ном.

Як що загублять и шукають, то так примовляють.—⁽¹⁾ Чорт, чорт! Б. ⁽²⁾ дай. ⁽³⁾ віддай.

275. Чорток-чорток, не ламай кісток! ти з води, а я в воду. Пер.—Чорток-чорток, не полічи моїх кісток! Вас.

«А що мати варила?»—«Борщ та полинь... от вам полинь, сама ти изгни!» (Русавки полиню бояцця.) Макс.

«От вам петрушка!» (кинуть русавкам петрушку у воду, промовивши сі слова, то вони почнуть зараз лоскотати).—«Ти ж наша душка!» (Русавки так дякують за петрушку.) Макс.

От вам м'ята! (як сказати так русавкам, то вони: «Ти ж наша мати!» або: «тут тобі и хата!») Макс., Л., Гр.

Калі-буд-буд! дайте мені волосинку зарізати та дитинку («од русавок»). Рад.

280. Ух, ух! солом'яний дух! мене мати породила, нехрищену положила (піби русавки Ключаними святками вигукують). Макс.

Люде йдуть з пасками, а я узуюся и убе-
рися, так як за пасками, я йду на город. Вед.

«То такі планувати єсть, що воно по планетах знає, коли на що сіяти.»

Не чисть мене до живого, то збавлю тебе од всього злого (часник треба носити у кешені, вкупі з грошинами. Гр.). Ївх.

В кого діти мруть, то треба тому брати кумів-встрічних. Збр. Шей.

Як кого нападе блуд, нехай згадає в який день було Різдво, візьме землі спід ніг и по-
сипле собі на голову. Збр. Шей.

Надіть сорочку пазухою назад (од пере-
полоху). Чор. Рад. (218).

Дівка не повинна їсти усього близнята — яблука там, чи-що, бо буде вагоніть усе близнятами: як трапиця її таке близня, по-
ловинку нехай їсть, а половинку нехай од-
дасть кому другому. Збр. Шей.

Як сницця хто з померших, то треба на часточку дати, щоб очей не дерло. Коз.

Як вилупляця гусята або каченята, то, щоб здорові росли, гніздо и шкалярущу ви-
носять на воду. Ос. 10 (XVI, 48).

Як піп вперше скаже (ще в притворі) «Хри-
стос воскрес», як Христа дочитаюцця, то, не
отказуючи йому «во истину воскрес»,—по-
бажай чого: так и станеться. Ос. 10 (XVI, 59).

290. Ховаючи втопленика, поливають його
водою—щоб дощ був. Ос. 10 (XVI, 48).

291. Під бороною з залізними або осиковими
зубцями можна виховати пса віщуна—яричу-
ка. Збр. Шей.

297. Э поховані над дорогами, то чумаки, то
разні прохожакі: на їх могили жадеп, хто
йде або їде, поліпце, скіпку, траву, або
грудку землі кидають — буцім би то й самі
помогали ховати. Зап. (II, 288).

Як покривають молоду (на Поході скри-
вають не водять в церков, а роблять се до-
ма, завиваючи в намітку), садовлять на о-
слів, чи що, а під ослоном відро з водою, щоб
здорові були, як вода. Ос. 10 (XVI, 40).

На воду вносять першу шкалярущу з пи-
сапок и крашанок: вопа попливе до Рах-
манів и скаже їм Великдень. Ос. 10 (XVI, 48).

300. Щоб удалась капуста, то треба за-
чинати шаткувати на сьмім дні, як молодик
настане. Зап. (II, 42).

301. Швець копилом ⁽¹⁾ перекинув. Лів.

Кажуть, як усі, в розмові, уцух-
нуть. — ⁽¹⁾ хату. Ном.

303. Боїдця, щоб йому заець дороги не пе-
ребіг. Нл.

З порожніми відрами. Пир., Л.

Уповні перейшла. Пир.

Свербить, та й свербить долоня... Думаю—
чого? Кон.—Свербить долоня проти чогось.
Пир.

Хто волохатий, той буде багатий. Нл.

Буде дощ, бо Жиди волочацця. Нл.

Ластівки вилітають, годинку обіцяють.
Ост.—...погоду обіцають. Нл.

310. Як коси довгі, то и зіма довга. Кон.

Коса свиняча, що коло печінки, дов-
генька: як товща як серцю, то зіма ве-
лика буде з осени; як товща як хвосту,
то навпроти; а як рівна коса—рівна зіма.

Як сницця бійка, то хтось прив'єцця (при-
їде в гості). Збр. Шей.

Не на вмірушого! (Як у мерця очі неза-
плющені — на вмірушого, а заплющені —
ні). Ном.

Як миша їсть в'олот, так буде хліб дорог;
а як гузир, то нема дорого. Пир., Кон.

Мошки, комарі, мухи и д. завелись з по-
пелу, що зпалив и по вітру пустив змія Ки-
рило Кожем'яка. Зап. (II, 30).

Гива тим червива, що кілками з неї Хри-
ста мучили. Ос. 10 (XVI, 52).

316. Осицина тим труспцця, що на її Ска-
рієт повісився; другі кажуть, що він на бузині
повісився и тим вона не годицця для по-
стройки (в бузинику чорт живе). Ос. 10
(XVI, 53).

319. ТАК ГОДИЦЦЯ. *Л., Пир.*

320. Дай, Боже, на пожиток (як колють кабана. «Один дурень сказав: *Боже поможь*, так сміялись з ёго, поки й вмер—не забули»)! *Рад.*

Кукуріку на свою голову (як курка заспіва, то вона віщує біду)! *Кон.*

На ⁽¹⁾ свою голову (на нависний проклён, на собаку як вие и д.)! *Л., Пир., О., Кр.*

⁽¹⁾ Бреше на. *Гат.*

Тік ⁽¹⁾ притік, почипка ⁽²⁾ приволік. *Черк., Черн. [Зв. Бер., Б.]*

«Ото у нас Відохрищ, а другого дня Івана Хрестителя, а на третій день Івана Предтечі, а на четвёртий — и втік, и притік, и починок приволік». *Бр.* Кажуть так, сідаючи за гребінь на проводах.— ⁽¹⁾ Утік. *Евх.* ⁽²⁾ починок.

Бусень, бусень! на тобі голвоту, а ти мені жита копу. *Збр. Лаз.*

Примовляє дівтора, на Благовіщення, показуючи бусеві свячені хлібці.

Кроп ⁽¹⁾ сію. *Макс.*

Як побачать весною вперше ластівку, то так примовляють, кидаючи на грядку жмійку землі: там виросте кріп.
— ⁽¹⁾ Окріп. *Гр.*

Гуси, гуси! нате вам на гніздечко, а нам на здоров'ячко ⁽¹⁾. *Прав., Ниж., Лів., Арт. Шей.*

Примовляють, побачивши весною вперше диких гусей и кидаючи їм соломку, або-що. — ⁽¹⁾ Гуси, гуси! вам на гніздо, а нам на тепло (або на добро). *Гр.*

Гусі, гусі! зав'яжу вам дорогу, щоб не втрапили додому (дівтора на летучих диких гусей). *Нов.*—Гусі, гусі! колесом, червоним поясом! (щоб то дикі гуси, почувши їх, закрутилися на однім місці). *Нов. [Арт. Шей.].*

Патна дорога (як одлітають гуси дикі вь осени)! *Нос.*—Путём дорога!

На тобі, ластовко, на гніздо (те ж, як и гусям, кидаючи землею). *Макс.*

330. Оси, оси, які ви тупопосі! принесіть мені меду. *Б.*

Топчу, топчу ряс; дай, Боже, потоптати и того року ⁽¹⁾ діждати. *Бр.*

Примовляють, топчути весною ряс.— ⁽¹⁾ году. *Кон.*

Щоб на той год діждати сону топтати (се б то, и з сном так, як з рясом). *Нов.*

Дощ, дощ, перестань: я піду на раштань ⁽¹⁾, Богу молицьця, Христу поклонницця. *Арт. Шей.*

⁽¹⁾ в Хварастань. *Арт. Шей.*; Дощ, дощ, пропусти, я поїду в три кусти.

Не йди, дощику, дам ті борщику; поставлю на дубоньці, прилетять три голубоньці; та возьмуть тя на крилонька, занесуть тя в чужиньку. *Раул.*—Дощику, дощику! зварю

тобі борщику, в новенькому горщику, поставлю на дубочку: дубочок схитнувся, а дощик линувся—цебром, відром, дійничкою, над нашою нашничкою ⁽¹⁾. *Л., Макс.*—...поставлю на дуба, люни як з луба. *Арт. Шей.*—Йди, йди, дощику, зварю тобі борщику: чи на дощ, чи на сонечко? очини, Боже, сонечко!.. Дай, Боже, дощик — цебром, відром, дійницею. *Вас.*

⁽¹⁾ ...в зеленому горщику: сікни, рубни, дійницею, холодною водицею. *Коз.*...в земному горщику, тільки не йди. *Коз.*...в маленькому горщику: тобі борщ, мені каша. *К.*...наварю я борщику: будем борщик їсти, перестанем кисти. *Бр.*

Бий, дзвоне, бий! хмару розбий! Нехай хмари на Татарі, а сонечко на хрестяє! Бий, дзвоне, бий, хмару розбий. *Макс.*

Коте, коте! вилий воду, на колоду, чи на грім, чи на дощ, чи на блискавку ⁽¹⁾. *Л.*—Годе, годе! вилий води — чи на дощ, чи на погоду. *Арт. Шей.*

«Як, купаючись, набереця води в ухо, то стане на одну ногу, відповідно тому ухові, перехилить голову и скаче на тій нозі, примовляє». *К.*—«Скупавшись, як набіжить води в уха, кажуть так, хилючи голову то на той, то на той бік, уха долонями накривши. Коли на долоні сухо, до то на блискавку и зірниці». *Макс.*—Скільки мені траплялось бачити, то сих слів не примовляють, як *набереця води в ухо*: тоді скачуть тільки на дні нозі, — от, як про *Київ* розказано. Сі слова примовляють, зкупавшись,—просто, щоб довідацца, чи буде грім, чи дощ, чи блискавка; и в таким разі роблять, як каже д. Максимович. Коли на долоні сухо—на грім; коли мокро—на дощ; коли ні сухо, ні мокро, а блищить тільки,—на блискавку. *Ном.*—⁽¹⁾ на блискавицю. *Кан., К.*; чи на мене молодую, як на ластівку (дівчата гадають). *Макс.*

Сонечко, сонечко! виглянь у віконечко: твої дітоньки плачуть, істоньки хочуть. *Арт. Шей.*—Сонечко, сонечко! одягни Боже віконечко—подивимось, чи далеко Татарі йдуть. *Ном.*—Сонечко, сонечко! очини віконечко. *Нов.*—Сонечко, сонечко, скажи, віткіля Татарі йдуть. *Гад.*

Як почнуть хмарки набігати,—дівтора, піймавши сонечко (Божу корівку), перепускають ёго з руки на руку, примовляючи ті слова. Як що воно скоро знімецца и полетить—незабором соняшно буде; як же висовує тільки крилця, а не знімаецця, погода буде така, що засталиця оце на соняшно, та и знову хмарки. *Ном.*

Пані свіргунський! идіть, я буду орати, а ви будете поганяти (кричать хлоп'ята, найшовши пірку полёвого двіркуна). *Арт. Шей.*

Комашки, комашки, ховайте подушки, бо Татаре йдуть. *Збр. Лаз.* — Мурашки, мурашки, поховайте подушки и д. *Арт. Шей.* — Мурав'я, мурав'я! он Татаре йдуть, ваших дітей поріжуть, и ваші подушки заберуть. *Ос. 5. (V, 16).*

340. Гайку, гайку, дай гриба и бабку! сиройжку з добру діжку, красноголовця з доброго молодця (молодь вигукую, шукаючи гриби). *Пер., О.*

Морозе, морозе, пди куті істі! *Л. (Н.)*
Будте здорови з колядою! *Кан., К., Дуб.*
Узвар на базар, а кутя на покутя ⁽¹⁾ *Л., Ёвх.*
⁽¹⁾ а кутю на покутю. *Пир.*

Гоп коляда (діти примовляють, кидаючи у міх коляду). *Підл.*

Просили батько й мати и явашці прошу на ці чесні дари ⁽¹⁾ (примовляють, як принесуть вечерю—на Кутю). *Збр. Шей.*
ви п. ⁽¹⁾ на цю святу вечеру. *Шей.*

Віншую вас з цим Новим роком, щоб ви вам вилізла кутя боком. *Збр. Шей.*

Сійся, родися, жито-пшениця, всіляка пашниця. На щастя, на здоров'я, на той Повний рік, щоб було ліпше, як торік (посівальники). *Арт. Шей.*

Верба б'є, не я б'ю ⁽¹⁾, за тиждень Великдень. Будь великий, як верба, а здоровий, як вода, а багатий, як земля. *Л., [Пир.]* — Не я б'ю, верба б'є — яка? святая. *Ис.*

⁽¹⁾ Верба хлєс, бий до слєз! Не я б'ю, верба б'є. *Макс.*

249. «Христос воскрес!» — «Во истину воскрес!» (здоровкаюця так на Великдень). *Ск.* — Дождалисьмо паски, а за тим а залі ⁽¹⁾ дождемо и Божої ласки. *Ст. 36.*

Є старосвітські вірші для христування: «Христос воскрес, рад мир увесь, дїдалися Божої паски и д. *Х. Ном.* — ⁽¹⁾ а далі. *Б.*

251. Нехай над ним ⁽¹⁾ земля пером ⁽²⁾! *Пр., О., Ёвх.* — Нехай, єму земля легка! *Бр., Новг.*
⁽¹⁾ єму. *Бр., Б.* ⁽²⁾ пером стане, що добрий був. *Бр.*

Царство небесне (пм'ярек)! пером земля над ним! нехай со святыми почиває та й нас дожидає! (примовляють, як ідуть коливо). *Зап. (II, 286).*

Царство небесне, вічний покій переставшійся душі (кажуть, як почують, що дзвонять по душі). *Зап. (II, 285).*

Нехай з Богом спочиває (як скажуть, що хто вмер)! *Прокс.*

Легко ⁽¹⁾ лежать! *Прав., Ниж., Сл., Лів.*
⁽¹⁾ Хай легко. *Пир., Кон.*

Легко єму лежать, пером землю держать. *Ос. 10 (XVI, 28).*

Хай вона нашим дітям сницця (добром пом'янув небожку)! *Г. Бар.*

Нехай вона своєму роду сницця (про любов людини, що далеко). *Пир., Пер.*

Дай вам, Боже, легко лежати и Христа в очівидати (на могилах на поминальниці). *Не.*

360. Колом єму в спину (як що вмерло непевне)! *Новг.*

На Подолі хлоп'ята стукають довбешками в дзвіницю на Страсті, як дзвонять. *Ос. 10 (XVI, 49).*

362. На Подолі, на Дініях, парубки розводять огнище, де-небудь не далеко од церкви. *Ос. 10 (XVI, 57).*

365. Дай, Боже, легенько вигиннути. *Бр.*
Нехай тобі легше! *Пир.*

Хто мене пом'янує, щоб кий не минув (дуже гікнуло)! *Пос.*

Як би не зуби, та не губи, була б душа на дубі. *Рад.*

Як хто дуже гікне, жартують.

Так хтось згадав, що вчорашній борщ відригнувся. *Ёвх.*

370. На здоров'я! (як чхне). *Лів.*

На здоров'я, на сто літ свиней пасти! *Пир., Пер.*

На здоров'я! спичка в ніс! *Кон.* — Спичка в ніс! *Лів. [П., У.]* — ...та пара ⁽¹⁾ коліс, та шматок ⁽²⁾ осі, щоб крутило ⁽³⁾ в носі ⁽⁴⁾. *Зв., Бер.* — Спичка в ніс, болячка в спиняку, — поздоровляю, як скажешу собаку. *Пер.*

⁽¹⁾ четверо. *Пер.* ⁽²⁾ половина. *Л.;* и и чотирі. *С., Р.* ⁽³⁾ крутили чорти. *С., Рад.* ⁽⁴⁾ день и ніч у носі. *Пер.*

Спичка в ніс, а вам лахва! *Пир.*

Ні вроку. Об. — Не вроку ім! *Пир., Б.* — Ну, ість! ні вроку ⁽¹⁾. *Бал.*

⁽¹⁾ ні вроку тебе! *Бр.*

Дай, Боже, наперед лучче (як хвалилися, що, мов, пайдить)! *О.*

Великий рости ⁽¹⁾! *Прав. Ниж., Лів.* — ...щасливий будь. *К., О.* — Нехай великий росте! *Кон., Х.* — ...та щасливий буде ⁽²⁾! *П., Прав. Ниж., В., Лів.* — Нехай ім Бог зростить. *Кон.*

⁽¹⁾ вирости. *Прив. Ниж., П. В.* ⁽²⁾ та багатітний буде, щасливий. *Бр.*

ЧУЄ щось ДУША, та мені не каже. *Л., Ст. 36.*

Снуєця мі перед очі — як вдень, так вночі. *Пл.*

И птиця не злетить (віщує лихо, буде лихо). *Пир.*

380. Се не перед добром! *Ном.*

Од Бога, так хвалить Бога, а од лихого, так нехай воно на собі обачить. *Рад.*

Світ 382—411. — Місяць (календарь) 412—529. — Неділя 530—543. — Од лѣду до лѣду
(весна, літо и д.) 544—656.

Широкий СВІТ. *Пир.*
Глянеш по Божому світу! *Кон.*
Ніхто не знає о Божім світі. *Г.*
Кілько світа, тільки й днів. *Г., П.*
Хто в світі не бував, той и дива не
видав. *Ск.*—... той чуда й дива не видав. *Г.*
У Бога світа багацько. *Пир.*
Початок и не можна знать, відкіля узявся.

Євх.

Ніхто не може світа пережити. *Кл.*
390. Мири вічностю ся здавна називають.
Як буде місяць чернець, то буде й світу
кінець. *Макс.*

Як ся зійде Стрий и Ломець (ріки), то буде
світу кінець. *Пл.*

Усе тіль минуца: одна річ живуца—світ
з Богом. *К.*

Нема ти драбини, щоб до неба достала. *Л.,*
Пир.

Як небеса височипа, так морська глибина.
Євх.

Що світа, то й мира. *Ил.*
Як світ великий, так різне на ним буває.

Проск.—Буває різне на світі.
Що світ, так и люде. *Не.*

Що той чоловік в Бога за звір—не зна-
ємо. *Ст. Зб.*

400. Чи шпак, чи хом'як, чи перепели-
ця: що вона за птиця (про чоловіка)? *Пир., Ч.*

Земля—мати. *Макс.*
Свята іскра. *К.*

Чим Бог світлость доточив?—Огнем. *Збр.*
Лаз.

И скотина розумна, даром що не гово-
рив. *Пир., Н.*

Срібло ⁽¹⁾ чоргове ребро. *Бер.*
⁽¹⁾ Сребро. *Рад.*

Орел летить найвище, а хрін росте най-
глибше. *Лаз.*

Дорогий товар зіід землі йде (метал).
Євх.

Божа пташка (бджола). *Хат. (184).*
410. Камінь росте без коріня. *П., Л.*

Гнів Божій! *Пир.*

МІСЯЦЬ Лютець питає, чи обутий; місяць
Марець з трояка бика ріг збиває. *Ж., Слуц.*—

Лютий питаєця, чи добреобутий. *Збр. Лаз.*—
Марець третяку бичу ріг зломить. *Ст. Зб.*

Як прийде Марець, то обмерзне старцю
палець. *О.* — Як настане Марець, так за-
мерзне під тинном старець. *Б.*

На Сорок Святих сорока сорок паличок
в гніздо положать (9-го Березіля). *О.* — На
Сорок Святих школяр несе вчителєві сорок
бубликів (або: кияшів и д.). *Пом.*

З Сорока Святих сорок морозів буде.
Макс.

На Теплаго Олексі (17 Березіля) шука
риба лід хвостом розбиває. *Пир.*

До первого грому земля не размерзаєця.
Пир. — ... не ростворіця. *О.*

На Благовіщення (23-го Березіля) й пти-
ця ⁽¹⁾ гнізда не вьє. *Пир.*

⁽¹⁾ не несєця й кубла не вьє. *О.*
На благовіщнім тижні вдюни плуг. *Макс.*

420. Из благовісного теляти ⁽¹⁾ добра не
ждати. *Пир.*

⁽¹⁾ ягнати. *Макс.*
Благовісне яйце ⁽¹⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ коко. *Кр.*
Який день на Благовіщення, такий на Ве-
ликдень. *Збр. Шей.*

Середохресна неділя; Хрестці (печуть и
ідають хрести, а оди ховають, поки ищеницю
сіять). *Пом.*

Похвала похвалиця, а Вербіа поставиця,
а Біленька й побілить. *Бр.*

На Похвалу ⁽¹⁾ сорока яйцем похвалиця.
Макс. — На Похвалу птиця похвалиця пер-
вим лечком. *Євх.*

⁽¹⁾ На Похвальну суботу. *О.*
Прийде Вербіиця ⁽¹⁾, назад ⁽²⁾ зіма вер-
пеця. *Бр.* — Вербіч ⁽³⁾, три кожухи тяб-
рич ⁽⁴⁾. *Лаз.*

Вербу ламлють—з того холодний ві-
тер зриваєця *Бр.* — ⁽¹⁾ Вербіця. *Лаз.*

⁽²⁾ *Лаз., Збр. Лаз.* ⁽³⁾ Як прийде Вер-
біч. *Б.* ⁽⁴⁾ тербіч.

Чистий четвер (на Білому тижні; вранці
кунаюця). *Пом.*

К Великодню сорочка хоч лихенька, аби
біленька, а к Різду хоч сирова ⁽¹⁾, аби нова.

Лаз. ⁽¹⁾ сурова. *Бр., Рад.*

На Великдень на радість стріляють. *Кл.*
430. От пробі — Великдень! а він зовсім не великий. *Ном.*

Ніби то баба так сказала. Шоб довідацьця, чи він справді великий, — у погреб залізла и там цілий день прала починки: напирала, як и аби-коли.

Коли на Мартина (14-го Квітня) буде хороша година, то буде хороше на людей и на урожай. *Євх.*

На Мартина треба піти в ліс, знайти жолудик и подивидьця: як що він вохкий и є в нєму мошки, то сподівайсь якої пошести на людей.

Догодуй бджолу до Івана (Верхопечерника, 19-го Квітня), то паряде тебе, як пана. *Євх.*

Годуй мене до Івана, а я зроблю тебе пана (буцим, бжолка казала). *Не. [Пр., Кон].*

Святий Юрій (23-го Квітня) по полю ходить ⁽¹⁾, хліб-жито родить ⁽²⁾. *Лаз.*

⁽¹⁾ ходив. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ родив.

Святий Юр звіра пасє (вовків). *Макс.*

Юрова собака (вовк):

На Юр'я ворона у житі сховаецця *Зе., Дуб., Пир., [Євх.].* — На Юра сховаецця у житі кура. *Євх.*

Коли сховаецця в житі ворона (на Юріа), то буде урожайне літо; а як горобцю по коліна, то буде лихе літо. *Макс.*

Як піде дощ на Юр'я, то буде хліб и в дурня. *Р.*

Коли закує (зозуля) до Юр'я на голе дерево, то буде голодне літо; а як на лист, то буде поліття. *Макс.*

440. На Юріа сіна кинь, та й вилка закинь. *З., Гл.* — До Юріа догодуй скотину, та й вила закинь. *Євх.* — До Юр'я сіна и в дурня, а на Миколу подавай та й вила поховай. *Рад.* — На Юр'я повинна бути паша и в дурня. *Дуб., [Прав. Ниж.].*

У дурня до Юр'я, у розумного далі. *Коз.* — У дурня сіна стане до Юр'я, а у розумного до Миколи. *Євх.*

До Юр'я бьють дурня, а по Юрі бьють и розумного. *Не.*

Коли на Громяццю півень не нап'ецця водиці, то на Юр'ю віл не наїсцця травниці. *Бр., Кобр.*

На Св. Марка (25-го Квітня) ранній овес, а пізня татарка (арнаутка). *Євх.*

Почкай же, Маю, я ж и тобі придбаю! *Тар.*

Наче Березиль казав Травневі, що той довго не приходив; а примовляють так тоді, як Травень завіє холодом.

Сухий Марець, мокрий Май — буде жито коби (як-би) гай. *Ил.* — Теплий Априль, мокрий Май — буде хліб, як гай. *Б.* — Як

мокий Априль, а сухий Май, то буде а клуныхь рай. *Євх.*

Май — волам дай ⁽¹⁾, сам на піч утікай. *Кобр.*

⁽¹⁾ бидлу дай, а. *Збр. Лаз.*

Коли місяць ⁽¹⁾ Май — кождий ⁽²⁾ собі ⁽³⁾ дбай. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Прийде. *Л.;* Прийшов. *Рад.;* Як настане. *Бр.* ⁽²⁾ усяк. *Рад., Л.;* то тоді всяке. *Бр.* ⁽³⁾ для себе.

Як випадуць в Маї три дощі добрих, то дадуць хліба на три годи. *Макс.*

450. Хто в Маї звінчаецця, буде вік маяцця. *Макс., Євх.*

На Гліба — Бориса ⁽¹⁾ (2-го Травня) до хліба берися. *Прав.*

⁽¹⁾ На Петра. *Нем.*

До Миколи ⁽¹⁾ піколи не сій гречки, не стрижки овечки. *Л., Пир., [Збр. Лаз.]*

⁽¹⁾ До Дмитра Бер. (Миколи 9-го, а Дмитра 15-го Травня).

Св. Микола не поставить кола. *Кан., К.* До весняного Миколи не можна купатьця, бо з чоловіка верба виросте. *Макс.*

Симона Звлота (10-го Травня; зілля збирають). *Ном.*

456. Переплавна (або: Права) середа. *Збр. Лаз.*

Преполоwienie; починають купатьця.

458. До Духа не кидайся кожуха. *Об.* —... по Святим Дусі та все в кожусі ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ а як прийде Дух, то й кожух. *Гл.;* а мене Дух, надівай другий кожух. *Новг.*

Розгари. *Збр. Лаз.*

На перший день на Ключанних святках дівчата плетуть вінки, а на перший день в Петрівку розплітають.

460. Русали (праве те ж, що и розгари). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Навський, русалчин великдень. *Ном.*

В четвер на Ключаннім тижні. В сей день нічого не сіють и не садять — посьхне. Дівчата печуть коржі и з ними (иноді з парубками, а иноді самі) идуть в поле, в жита, співають пісні. По житах дівчата ходять з розплетеними косами.

Петрівка — переднівок. *Бр.*

Петрівка на хліб катівка. *Кон.*

Хліб на Петрівку оцажай. *Ст. Зб.*

Після Івана (Купала) не треба жупана. *Б., Збр. Лаз.*

Коли до Івана просо буде ⁽¹⁾ з ложку, то буде й в ложку. *Рад., Б.*

⁽¹⁾ до Івана проса. *Євх.*

Петро, коли буде тепло? *Кон.*

Прийшов Петро — вирвав листок; прийшов Ілля — вирвав и два; а прийшов Спас — берн рукавиці про запас; прийшла Пречиста — на дереві чисто; прийшла Покрова —

на дереві голо. *О.* — Прийшов Петро — вищикнув листок; прийшла Ілля — вищикнула два, а прийшов Спас — держи рукавички про запас; прийшла Покрова — покрие не листом, то снігом. *Рад.* — Петро вищикне на дереві перший листок. *Євх.*

По Петру, то й по теплу. *Бр.*

470. Бабське літо до Петра тільки. *Рад.*

Зузуля мандрикою вдавилась. *Ном.*

Мандрики печуть як Петру, з борошна, сиру и яєць. Після Петра, чи об Петрі, зузуля перестає кувати, — кажуть *мандрикою вдавилась*.

Кумідця (гулять 29 и 30 Червця: 29 парубки и дівчата, а 30 чоловіки и жінки). *Збр. Лаз.*

473. Як на Макрипи (19 Липця) буде дощ, то осінь буде мокра. *Євх.*

475. До Іллі хмари ходять за вітром, а з Іллі проти вітру *Л.*, *Євх.*

Як прийде Ілля, так наробить у полі гниля. *Б. [Пер., Коз., Збр. Лаз., Ш.]*

Після Іллі нехай рій сидить ⁽¹⁾ на гіллі. *Коз.* — До Іллі гарні рої, а послі Іллі — хоч плюнь на її. *Біл.*

⁽¹⁾ нехай висить. *Не;* До Іллі рій під гіллі, а по Іллі рій. *Ил.;* Тільки до Іллі добрі рої, а по Іллі повій рої.

На Гліба й Бориса (24-го Липця) за хліб не берися. *Сн., Євх.*

Св. Бориса, сам бережися (Паликопа). *Сн.* — Св. Борисе! сам боронися. *Збр. Шей.*

480. Паликопи (27-го Липця). *Ном.*

Макотрус, Маковій (1-го Серпня; мак трусять).

До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе. *Л., Кор.*

Спасівка — ласівка; а Петрівка — голодівка. *Євх., [Кр.]*

Спас — то осіннє свято. *Ом.*

Прийшов ⁽¹⁾ Спас, держи рукавички ⁽²⁾ про запас. *Лів., [Бр., К.].* — Од Спаса та й рукавиці до паса. *Кобр.*

⁽¹⁾ Иде. *Л.;* Минув. *И.* ⁽²⁾ кожух. *Євх.*

На Семена-Юди ⁽¹⁾ (1-го Вресня) боїцця кінь груди. *Лаз.*

1) На Симеона-Юди. *Ил.*

Прийшла Пречиста (друга), взяла комара нечиста. *Ч.*

Прийде Пречиста — буде по дереві листу чисто. *Євх.*

Прийшла Пречиста розносе старостів.

490. Покров! патони хату без дров.

Хто сіє по Покрові, той не має що дати корові. *Г., Прав.*

Прийшла ⁽¹⁾ уже й Покрова — заревла ⁽²⁾ дівка, як корова. *Бер. [Л., Біл.]*

⁽¹⁾ Прийшла. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ Прийшла

Покрова — зареве. *Євх.*

Святая Покрівонько, покрий мені голівоньку. *Ном., [Євх.]* — ... землю листочком, а голівоньку платочком. *Сл.* — ... голівоньку: не стінжкою, не квіткою, а чесною паміткою. — ... голівоньку: хоч ганчіркою, аби я була жінкою. *Кон.* — Покрів моя, Покровонько, покрий мою голівоньку. *К., Бер.*

Покрова всю землю листом покрива. *Не.* — Покрова листом покріє. *Бр.* — Покрова усюсюко похова. *Кобр.*

На Св. Луки (певно 18-го Паздерника) нема хліба, а ні муки. *Ил.*

Ох, Св. Парасковія (Параски и Парасочки 14 и 28 Паздерника)! дай жениха поскоріалі *К.*

497. До Дмитра ⁽¹⁾ (26-го Паздерника) дівка хитра. *Зв.* — До Дмитра ⁽²⁾ дівка хитра, а ⁽³⁾ по Дмитрі ⁽⁴⁾ хоч коміч ⁽⁵⁾ витри ⁽⁶⁾. *Ос. 21 (XVIII, 107), Збр. Лаз.* — До Дмитра — «а люшки, бо тя пересочу!», а по Дмитрі — «а ката, бо тя паздопчу!» *Ил.*

⁽¹⁾ До Дмитра. *Бер.* ⁽²⁾ До Митра. *Б.;* Лиш до Дмитра. *Євх.* ⁽³⁾ а вже *Б.* ⁽⁴⁾ після Дмитра. *Бр., Прок., К., Рад., Пер., О., Б., Кон., Кобз.* ⁽⁵⁾ грубу. *О.;* ноги. *У., К., Рад.;* каглу. *Євх.;* хочь каглу нею. *Прок.* ⁽⁶⁾ обитри. *Рад.;* одурів. *Пер.;* хитріша. *Кон.;* вже й не хитра? *Бр.;* то стріне собаку, та й питає: «дядюшка, чи ви не з сватами?» *Кр.;* то стріне собаку та й питає: «чи не в старости ви, дядьку, идете?» *Кобз.;* куди йде ввечері, та стовп стоїть, то вона каже: «добровечір тобі, дядьку.» *Б.*

499. Кузьма-Дем'ян (1-го Листопаду) — Божий коваль. *Макс.*

500. Кузьма й Дем'ян, пошли пам'яті! *Не.* У Ілліпівку день до обіда. *Кон.*

Юрій (26-го Листопаду) мости мостить, а Микола гвоздем побиває. *Ст. Зб.*

На Яндрія ⁽¹⁾ (30-го Листопаду) вложи руку в засув ⁽²⁾. *Г.*

Ворожба на Андрія на вівцях: як барана пійма через засув, — того року заміж. — ⁽¹⁾ Андрія. *Гайс* ⁽²⁾ засов.

Варвара ночі ввірвала. *Полт., [Б., Чер.].* — ... а дня приточила. *Лів., [Бер., Євх.].*

У Варвари так и ніч уворвали. *Черн.*

Варвара постеле, Сава погладить, а Микола стукне. *М. Марк.*

Варвара заварить, а Сава засолить, а Микола поставить кола. *Дуб., Ж.* — Микола поставить кола. *Бер.* — Варвара заварить, Микола загвоздить, а на Гальки сідай в санки. *Збр. Лаз.*

Варвара мостить, а Сава гвоздить, а Микола крепить. *К., И.* — Сава мосте, а Микола гвозде. *Нов., [Черн., Біл.].* — Оце Микола поставить кола. *Рад.*

На Ганни — зачатія (9-го Грудня) почи-

нають бджоли мед істи. *Євх.* — ... починають тічки бігати. *Ном.*

Вовчі тічки; бгають, поки на Водохрища не стреляють на ордані.

510. На Різдво — обідеця без паски, а про мак — буде й так, а без олію — не зімлію. *Нл.*

Різдво — яло би ся, а Великдень — не спив би ся.

Збираюсь колядувати, як вже й щедрувати пора. *К., Кр.*

На Новий рік прибавилось дня на заячий скік. *Євх.*

514. На Богоявленський празник стріляють — очищення од гріх миру извіщають. *Кл.*

516. Тріщи, не тріщи, вже минули Водохрещі. *Об., [Євх.].*

Дми не дми — не к Різдву йде, а к Великодню (ніби Циган так казав). *Ном.*

Не к Різдву йде, а к Великодню: уночі тріщити, а вдень плющити ⁽¹⁾. *Чир.*

⁽¹⁾ пишуть. *Б.*

Поки три-п'ять (неділь по Різді) не мине, поти тепла не буде. *Нл.*

520. На Петра Вериги (16-го Січня) розбиваюця ⁽¹⁾ криги ⁽²⁾.

⁽¹⁾розбивають. *Не.; розбива. К. (2) лід.*

521. На Стрітєвня зіма з літом пострічаюця. *Пир. [Нл.].*

523. На Обрітєння (24-го Лютого) обертаюця птиці до гнізда хлібороби до плугів, *Євх.* —... обернуця діти до хліба, а птиця до гнізда. *Кон., [Бр., Бер.].*

На пущення, як зав'язано. *Об.*

Тому пущення, хто душі пустиця. *Ст. 36.*

Масляниця — баламутка: обіщала масла й сиру, та не хутко. *К.*

Масниця — напрасниця. *Ст. 36.*

Колодій (понеділок на масниці — од колодок). *Збр. Лаз.*

В Великім пості не ходи в гості. *Нл.*

530. Як ПЕДІЛЯ, то й сорочва біла. *Ном.*

Середа — по коліпа борода. *Зал.*

Середа?.. нехай не ходить наперед четверга (або: Середа, нехай не трапляецця наперед четверга). *Кр.*

Знає пес середу. *Нл.*

Середа — піст, не треба губи мазити.

В середу постила, а кобилу вкрала.

Четвер середу нагнав на лєду: як став тащить, аж лід тріщить. *Р.*

Якъ то ёго душа павернеця в п'ятницю скоромне істи? *Євх.*

Хто в п'ятницю засміецця, той в неділю буде плакати. *Бер.*

Співання в п'ятницю, а свідання в неділю ніколи не минецця. *Кон.*

540. Чи знає пес п'ятницю! *Ск.* — Пес п'ятниці не знає. *Проск.*

Е, вже посуботило (можно скором істи). *Бр.*

Субота не робота. *Л., Пир., Кон., Сл., Зал.* — ... помий, помаж, та й спати ляж. *Бр.*

У суботу ⁽¹⁾ вся робота. *Бр.*

⁽¹⁾ Пришла субота, а за нею. *Євх.*

Од ЛЕДУ ДО ЛЕДУ (весна, літо, осінь). *Пир., Кон.*

Діду, діду, сій ячмінь! кидай сани, бери віз (ніби пташка на весні щебече). *Бер.*

Покинь ⁽¹⁾ сани візьми ⁽²⁾ віз. *Рад., Пир.* —... та й поїдемо по рогіз. *Л.*

Синиця (хто каже, овсянка) так на весні каже. — ⁽¹⁾ Телегіз! покинь *Коз.;* Кидай. *Бр. (2)* бери.

Весною и в верєб'я пиво. *Нові.*

Ярь (весна) наша отець и мати: хто не посіє, не буде збирати. *Нл.*

Весна днем красна. *Кон.*

550. Летить літо, як крилами. *Хор.*

Лігом и мале піде, то вробить. *Бр.*

Літом и качка прачка. *У., Кан., К.* — ... а зімою и дівка шмаркачка. *Бр.* — Вліті и качка прачка, а взімі и Тереса не берецця.

Літом старець каже: «на ката хата, нам и на дворі тепло!» *К.*

Літом — сакий-такій бур'янець, а хліба буханець, та й ситий чоловік. *Збр. Шей.*

Влітку день — год. *Зал.*

Літо на зіму робить. *Ст. 36., [Кл.].*

Діти, діти! добре з вами вліті, а зімовати, то горювати ⁽¹⁾. *Кан., К.*

⁽¹⁾ а зімою, то об піч головою. *Бр.*

Хто вліті гайнує, той взімі голодує. *Кл.*

Лігом ніжкою ⁽¹⁾, а зімою ручкою ⁽²⁾. *Гад.* — Літом одгрібають ногами, а взімі, брали б руками, та не будеть часом того часу. *Ст. 36.* — Що одмітаємо в час літній ногами, тоє з охотою б взімі и руками. *Кл.*

⁽¹⁾ ногою. *Бр., Рад., Коз. (2) ногою.*

560. Трудно літом без корови, а зімою без кожуха. *Об.*

Приїде літо, то є розімаїто; прийде зіма, то хліба нема, и чоботи ледащо, и роботи нема що. *Г.* — Зіма! кожуха нема, чоботи ледащо и істи нема що. *Н., Євх.*

Грім такій, що хоч турн гони, так не почують. *Б.*

Господь золотою різкою сварицця (як грім з блискавкою, то кажуть так дітям, щоб не пустували). *Н., Лів.*

564. Боза сварицця. *Лів*—Бог гримаецця. *Збр. Лаз.*

566. Моргни, моргни, моргавко! дам тобі угірок и пуп'янок (старець, угірки крадучи

у ночі). *З.* — Моргавко, моргавко, моргни ще! нехай я собі огірочка-пуп'яночка знайду (поночі рвав угірки в кумовому огороді). *Пов.*

Зорі на дощ дмуцця та лунають. *К.*

Молоди встають, а Бог-дощу-має. *Бр.* — Молодиця-молодиця, та й дощ не піде (молодиця — як на перемінку: то дощ, то вискалиця). *Рад., [Коз].*

Оце день, так хмары й бродять. *Коз.*

570. Сліпий ⁽¹⁾ дощ. *Ск.*

З сонцем. ⁽¹⁾ Курячий. *Бр.;* Свинячий. *Коз.*

Коробом сонце, ситом дощ. *Пос.*

Як дощ, и сонце світить.

Дощ иде, як відром иле, а з стріх біжить, як цівкою. *Коз.*

Дощ лє, як з луба. *Ил.*

Дощ лє, як з бочки. *Бр., Пир.*

Лє, як з коновки. *Бр.*

Без лопати не можна з хати (дощ великий). *Зв., Б., Кон.*

Горобина (*Сл.*: Горобиня) піч. *Лів.*

Обмок, як вовк. *Зв., Рад.* — ... обкис, як лис. *Бр., Бер., Руд.* — ... вовк, а змерз, як пес. *Дох.* — Измерз, як пес — измок, як вовк. *Ст. Зб.*

И руба сухого на ёму не осталось. *Пир., Гр.* — Рубя не осталось сухого. *Гр.* — Нитки сухої на ёму нема. *Лів.*

580. Оцей дощ глухий: не йде, де просять, а йде, де косять; не йде, де чорно, а йде, де вчора. *К.* — ... не йде, де Бог велить и люде просять, а де вчора був. *Бр.*

Иди, дорщику, де чорно — ні, пійду, де вчора; иди, дорщику, де ждуть — ні, пійду де жнуть. *Черн.* — Біг каже: «иди, де просять», а дощ: «піду де косять». *Ст. Зб.*

Не треба Бога о дощ просити: буде він, як станем косити. *Ил.*

Нехай иде дощ! наловим риби, буде борщ. *Зал.*

Бог приспоряє й раннюю и пізнюю ро-сою. *Б.*

Падь пала (шкодлива на хліб роса). *Пир.*

Так тихо, хоч мак сій. *Прав. Ниж., Лів.* — Темно, хоч око викили; тихо, хоч мак сій. *Кр.*

И мишка не пробіжить. *Коз.*

А ні дзень, а ні кукуріку! *Ил.*

Ніч така тиха — ніщо ніщововкне. *Пир., [Коз., Кон., Кр.]*

590. Темно, хоч очі повиכולюй. *Пир., И., К.* — Хоч око виколю! *О.* — ... так темная ніч. *Ст. Зб.*

Пек ёму, моя мати рідна! поночі зовсім не бачу. *Зал. (I, 146).*

Так місячно ⁽¹⁾, хоч голки збирай. *Ск.*

⁽¹⁾ Ніч така видна. *Ск.;* Видно. *Об.*

Базаи Циган: «пум, діги, паску істи: вже не буде світ — вже буде тьма» (а віп, бач, цілу ніч не спав проти Великодня — и ніяк світу не дінде). *Кан., К.*

Ніч нікому не спріє. *Ил.*

Молодик, як бие! *Євх.*

Ой місяцю-місяцю! світиш, та не грієш — даремне в Бога хліб ісп. *Зал (I, 148).*

Ранок — папнок. *Г., П.*

Сонце ся в ложі купає, сонце спочило. *Ил.*

Дай, Боже, щоб твоя воля, та колиб и го-дипка (що дощі поспіль йдуть)! *З.*

600. Так се сонце (сєйне) світить, як Ци-гана мати жалує. *Бр.*

Коли б хоч трохи вискалилось (сонце). *Пир.*

В погоду и смутний веселим буває. *Кл.*

Хто вмер, той ⁽¹⁾ каятимеця ⁽²⁾. *Євх.*

⁽¹⁾ то. *Проск., Рад.* ⁽²⁾ буде каяцяця. *Проск., К., Рад;* каяцяця, що сонце ви-яснилось. *Зв.*

Пече такий пік. *Бр.*

Душно, так и парить ⁽¹⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ так пара и стоїть. *Пир.*

Так тепло, аж пар кості ломить. *Ил.*

Припекло на лежнюв, та и нам душно. *Ст. Зб.*

Пар кості ⁽¹⁾ не ломить. *Лів.*

⁽¹⁾ костей. *Ст. Зб., Гр.*

Господи, яка суха рата вдарила ⁽¹⁾! *С.*

У Ляхів є: *сухі рати заплаціл* — проти того, як нічого істи; а в нас ви-ходить, мов би проти посухи. — ⁽¹⁾ вде-рила. *Коз.*

610. Піт из ёго як горох котниця. *З.*

Осінь на строкатом коні їздить. *Коз., Кон.*

Вьосені, ложка води, а дві ⁽¹⁾ гразі ⁽²⁾ *К., Л.*

⁽¹⁾ а решето. *Кон.* ⁽²⁾ а цебер болота. *П.*

Вьосені дня година. *Проск.*

Вьосені и горобець багатий. *Пир.*

Вьосені и в горобця є пиво. *Н.*

Покинь віз, покинь віз, возми ⁽¹⁾ сані. *Бер., Л.*

Ніби синиця так каже вьосени — ⁽¹⁾ Ховай віз, бери. *Бр.*

Вдень тріщить, а вночі пищать. *Б.*

Зімою сонце світить, та не гріє. *Ск.*

Зімне сонце, як мачушине серце. *Бр., Коз.* — Зімное тепло, як мачушино добро. *Ст. Зб.*

620. Ні холодно, ні душно: як на святках у сіраках. *Збр. Лаз.*

Зіма біла, та не ість снігу, а все сіво. *Коз.*

Иди зіма до Бучина ⁽¹⁾, бо вже ти нам до-
кучила. *Бр.*

⁽¹⁾ Учина. *Не.*

Очаківська зіма. *Пир., Л.*

Удень плющить, а вночі тріщить. *Чир., Пр.*
Лютий.

Сніг, мов з рукава. *Пир.*

Заверюха — треба кожуха. *Ил.*

Світу Божого не видно. *Гл., [Ж.].*

Охиза поїхала. *Л.*

Оце мороз, з очима! *Р., Коз., Пол.*

630. Козацький мороз! *Б., О., Пир., [Род.]*

Ото мороз, аж скриптить! *Б., Коз.*

Мороз, аж скалки ⁽¹⁾ скачуть. *Пир., Пр.*

⁽¹⁾ іскри. *Коз.*

Як у забій б'є мороз (день у день). *Коз.,*
Ст. 36.

Аж шпари зайшли — такий мороз. *Пир.,*
Коз.

Оде зашпари зайшли (як з морозу ввіде
в хаг у до теплої печі руки притулять!)
Ном.

Аж зорі скачуть ⁽¹⁾. *Бр.*

Мороз такий. — ⁽¹⁾ пляшуть. *К.,*
Рад., Б.

Аж дух захватує. *Л., Кр.*

Хоч вовків ганяй (холодно). *Пир., Кр.*

Холодно, неначе перед Роздвом. *К., Кан.*

640. Так холодно, що як би не вмів дри-
жать, то змерз би. *Зап. (I, 147).*

Тепло, як за лихим паном. *Г., П.*

Тепло, як Циганові під в'ятиринкою. *Ном.*

Либонь якийсь навісний Циган захо-
вався од холоду під в'ятирину, и вит-
кне оце палець кріз вічко, надвір: «ух»,
каже, «як там холодно!»

«Холодно, вдягнувшись у ідно!» — «Ідна-
ково в двоє, як ледачі обое.» *Евх.* — ... одів-
шись у єдно, а хоч и в двоє лихое, то ні-
чого. *Ст. 36.* — Холодно, одягнувшись ув
єдно. *Рад., Л.*

Бобром на ухо нажене. *Кл.*

Так замерзло, що хоч тури гоня. *Ст. 36.*

Мороз не велик, та стоять не велить. *К.*

Холод не свій брат! *Ск.*

Голодний поле перебіжить, а голий три. *К.*

Дрижаки ⁽¹⁾ істи ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ дрижики. *Дуб., О., Кон., Кр.,* ⁽²⁾
ловить. *Кр.*

650. Овес у трьх кожухах, та вітру бо-
їця. *Пр*

Дриготиш, як зімою хорт. *Прокс.*

Губи так бринять од холоду. *Б.*

Змерз, як собака. *Пол., Лів.*

Посниів, як той цуп. *Зал.*

Голе и босе и простовологе — треба йти!
Бер., Рад., Л.

Я дав би дві зімі за єдно літо. *Зап. (I, 148).*

Ті год. (витопис) 657—679. — Старовина 680—688. — Тепер 689—699. — Україна (землєпис)
700—750. — Гетьман 751—756. — Стч 757—672. — Козак 763—798. — Москва 799—855. —
Лях 856—884. — Жид 885—927. — Циган 928—939. — Німець 940—944.

Як поночі в сляви, так я в ТІ ГОДА див-
люсь. *Чир.*

Адамови літа з починку світа. *Не.*

И повинна б всякая річ більшею бути,
щоб міг такий великий дурень в світі жити
(про колишніх велетнів). *Кл.*

660. Радимичане бояця Вовчаго Хвоста.

З Нестора. Вовчий Хвіст, посланий
колись Ладимирем на Радимичан, побив
їх р. 984. З того часу поведася у Русі-
нів сая про них приказка. *Войц.*

Князь Борис все пауги ковав, та людям
давав. *Макс.*

Романе, Романе! нічим живеш — Литвою
ореш. *Пр. в Ст. 36.* — Романе! лихим жи-

веш, Литвином ореш. *Стр.* — Зле, Рома-
не, робиш, що Литвином ореш. *Тат.*

Великий Князь Роман Ростиславович,
зв'язавши Литвинів 1173 р., впрягав
бранців до плуга и ними викорінював
нові місця. *См. (IV, 119).*

Од Богдана до Івана не було гетьмана.
Лаз.

Богдан — Хмельницький, Іван — Мазе-
па. Перший гетьманував 1648—1657 р.,
а другий 1687—1709 р.

Висипався Хміль (Хмельницький) из міха,
та показав Ляхам лиха. *Ал.*

Приймаємо тебе, Хмельницький пане, хлі-
бом, сіллю и щирим серцем (одповідь Запо-
розців на слово до їх Хмельницького). *Кост.*

За старого Хмеля (Богдана Хмельницького) людей було жменя. *З.*

Бідний, бідний пане Степане! не понав, небоже, на Запороже, не найшов гаразд шляху (Степанові Потоцькому, що пропав в січі з Хмельницьким на Жовтих Водах). *Кост.*

Ей ти, діду Хвирлію, продай нам олію! (регіментарь лядського війська під Збаражем). *Гат.*

Служив Москві, Іване, а вона ж його гане. *Гат.*

670. Пане Вишневецькай, а нумис виведи танчик понімецький! *Кост.*

У Вишневецького, лютішого ворога козацького, нога була поранена; в облозі під Збаражем так до його примовляли козаки.

Мазепа в Пільаві подавивсь галушкою. *Кулж.*

Прославився на Україні ще козак и Гонта, що сажав Жидів на кілля рядом поверх плота. *Вас.*

Отак Вовчок жене Ляхів повчок. *Зап. (I, 133).*

Славний козак Максим Залізняк — славніше Запоріжжя. *Вас.*

Знає об тім Головатий Антін: він нам голова, він наш и батько — він нам поголив голови гладко. *Ч.*

676. Ой ти мати, Катерино, що ти з нами зробила! що край гарний та веселий та й занепастила. *Ч.*

678. Веліла мати (Катерина II) й вал брати. *Зап. (I, 150).*

За царя Саса (Августа Саксонського) наїлись люде хліба и м'яса; а як постав Понятовський, то все й пішло почортівський (з Понятовським крєпацтво ще гірше притяло Правобережжя). *С.* — За царя Саса, тоді добре було: їж хліб, хоч роспережи паса. *С.* — За старого Саса, як було багато хліба и м'яса. *Ш.* — За царя Саса, як носили пироги за пасом. *У.* — За короля Саса їж хліб та розв'язуй паса. *Євх.*

680. Бере живий жаль⁽¹⁾, як згадаеш СТАРОВИНУ⁽²⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ за серце. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ старину.

Минулися ті роки⁽¹⁾, що роспірали пироги⁽²⁾ бока. *Л.* — ... а тепер уже й колом не розопреш. *Кан., К.*

⁽¹⁾ роки. *Проск., Пер., Б.* ⁽²⁾ роспірали. *Пер., Б.* ⁽³⁾ боки.

Де ся ті часи діли, що самі ковбаси до губи летіли! *Ил.*

Як жили наші діди, то не було їм зовсім бідн: бувало глек варенухи наберуть, та

сидючи п'ють, та як ті мухи гудуть; а як нам прийшлося, жить довелось — усе лихо докупи сплилось. *Пир.* — Жили наші діди — не знали бідн; стали жить онуки — набралися муки. *Лів., Прав. Пиж.* — ... та ще й наберуща. *Сос.*

Було добро та давно, буде гаразд та не-зараз. *Збр. Лаз.*

Нового не запроваджай, старовини держись. *Ил.*

Не за нас стало, не за нас и перестане. *Об.* Так за батьків було (обо: Так батьки жили), так и нам треба. *Ном.*

Як діди и батьки наші робили, так и ми будемо. *Лист. (II, 6).*

ТЕПЕР життя напам та котам. *Лів.*

690. На все не гаразд стало, а найпаче, що Бог хліба не родить. *Пир.*

Що далі на світі, гірш біда настає: убогий чоловік зовсім помирає. *Кл.*

Тепер правдою на світі не проживеш. *Лів.* Така тепер у⁽¹⁾ світі правда. *Євх.*

⁽¹⁾ Оттака в. *Євх.*

Бувало стригало, а тепер голять. *Полт.*

Що рік, то и⁽¹⁾ прорік. *Пир.*

Теперешні порядки, звичаї, люде. *Орловський.* — ⁽¹⁾ Тепер, що рік, то. *Проск.*

Доброго чоловіка тепер⁽¹⁾ и з свічкою не знайдеш. *Пир., [Ст. 36.]*

⁽¹⁾ Такого чоловіка. *З., Л., Пир., Пр.*

Тепер розумніші яйця од курей. *Прав. Пиж., [Проск.].* — Мудріші тепер яйця, ніж курі. *Г.* — Тепер уже, простіть, яйця старіші, як курі. *П.*

Усе пішло⁽¹⁾ догори дном. *Лів.*

Повернув. *Рад.;* Перевернув. *Пр.*

Наші діди зазнали бідн, наші внуки за-знають муки. *Проск.*

700. На УКРАЇНІ добре жити: мед и ви-но пити. *Не.*

Козацька мати. *Кост.* — Маю шаблю в руці: ще не умерла козацька мати (сказав Хмельницькай, розпужаши шаблею Чаплинського з слугами, що зрадою напали на його замість гесця).

Велика Руська мати (земля Руська). *Ил.* Немає слободи, як на Україні.

Не далеко то Україна!

Гай-гай! добрий край, та лихая година з вами! *Б., [Бр., Пир.].*

«А це правда! Полща така!» *Бр.*

Біда Україні: и оттоль горяче, и отсель боляче. *Вел. (III, 138).*

Панувала в я колись на широ́кім світі. *Кобз.*
Заїхав за Дунай⁽¹⁾, та й додому не думай⁽²⁾. *Лів., [Ст. 36.]*

⁽¹⁾ Поїхав за Дунай. *Прав.*; Забравсь за Дунай. *Кан., К.* ⁽²⁾ не гадай.

На Поділю хліб по кілю, а ковбасами хліб (хлів?) загорожений. *Пл.*

710. Кам'янець віпець: кругом вода, в ⁽¹⁾ середині біда. *Кам.*

⁽¹⁾ як вінець: надокола вода, а в. *Збр. Шей.*

У Печері — лягай спать без вечері. *Печ., Нем.*

Гайсин — с . . . син. *Бр.*

Недоляшки (так Гатманці дражнять Подолян). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Віштяки (На Подолі дражнять тих, що як Кам'янцю — за те, що, поганяючи копей, гукають *віштя*).

Мадзури (Подольне по Бугові дражнять своїх же братчиків, що катилицької віри).

Скирт ріка (в Галиції) злу игру зигра гражаном. *Бус.*

«Як индї глаголеть: Скирт рѣка злу игру зигра гражаном, тако и Днѣстр злу игру зигра Угром.» *Нестор по Плат. списку.*

Рогатин Богові побратим (містечко в Бережниськім обводі, над потоком Гнилою Липою; колись було замком). *Пл.*

Львів не всякому здорові.

В Станіславі (обводове місто над Бистрицею, в Галиції) кождий на свої страві.

720. В Луцку все не полюдску: навколо вода, а в середині біда. *Не.*

Чигиринці зєкли чорта в ринці, а Тарашанці ззіли вранці. *Тар.*

Про Київ не жахайсь, Волиня пригортайсь, а Покутя тримайсь. *Гат.*

У Києві не женись, а в Ромні кобил не міняй *Кон., [X].*

Ромен вславився по Українах своїми Циганами («Роменські», каже, «Цигане», як хоче кого налять людьми в'їдливими и д.), а Київ тим, що хто жениця там з нашого брата захожого, то певно на хлѣрці які. *Ном.* — коня не купуй. *К. Гад.*

Мстїслав не одного стиснув. *Нос.*

Дніпро — батько. *Макс.*

Московські недоломки (Подольне дражнять Гатманців). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Золотоноша кругом хороша. *З., Макс.* — ... округи ⁽¹⁾ вода, по середині біда. *З.* — ... хороша, а ⁽²⁾ в середині воша. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ кругом. *Пир.* ⁽²⁾ та *Євх.*

Золотоноша з золота, а Лубні з лубків — гній возять (Золотонісці кажуть Лубенцям, як сі музують, що, мов, в середині воша). *Ном.*

Обізвався Яготин: «Ніжен меці побратим» а Ніжен каже: «е у степу Ромен, та й той мені не рівен». *Б.*

Яготин — м. *Пир. п.*

730. В Хоролі всього доволі. *Ос. 7 (XVI, 1).*
Ворскла річка невеличка, береги ламає; хто в Полтаві не буває, той лиха не знає. *Х.*
Не пив Полтавської води. *Х. Вид., Гат.*
Решетилівські вівці. *Пир., З., Л., Хор.*

Решетилівка — м. *Полт. п.*

Ніжин більш од Носовки тільки одною хатою (Носовка справді дуже велике містечко). *Кулж.*

Греки-Македоня пацюки солоні. *Н.*

Як переїдеш Вересоч, так и їдь куди хоч (гребля там клята). *П., Б.*

У Попівці люде по копійці, а в Конотопі — по копі. *Б.*

У Попівці хліб по копійці, а у Перекопі хліб по копі. *Євх.*

«Здоров, брат! а виткіль ти?» — «З Печенюг (с. *Нов. п.*)!» — «А жінка є?» — «Є!» — «А дітки?» — «А як же!» — «А хлебець?» — «У-гу-гу!» (нема, убоге село). *Нов.*

740. Як приедзеш у Сураж, то візьме тебе кураж (бо й на харч скудно). *М.*

Сосниця роскошниця, великі вжитки ⁽¹⁾: кругом ⁽²⁾ вода, а в середині біда. *Черн.* — ... хороші вжитки: хто прийде в жупані, так піде без свитки. *Не* — ... роскошниця: єсть де сісти, та нічого їсти. *Б., Кр.*

⁽¹⁾ роскошниця. *Сос.* ⁽²⁾ роскошниця: по бокам. *Кр.*

Ми люде торговие, народ промишленний (Любечан дражнять їх сусіде и Кияне. Забалакать при Любечанинові про торг козами обиди). *Ос. 10. (XVI, 44).*

Бадькупи. — Падегун. — Ліцвін. — Ліцвяв. *Ном.*

Як паєшся мезги (м'якенька кора, під товою, на сосні) хвощовою, та нап'єшся водою моховою, то здоров'є мол возом по животу покодиць (про Литвяків). *Збр. Лаз.*

Литвин бився з кимсь та розказував: «Він мене обухом, а я його лаптєм, лаптєм!... Та що ж би ви думали? мене повезли як пана, а він побіг як собака. *Чер.* — Він мене кеді чи не кеді обухом! а я його шасту та пошасту кашелєм. *Кр.*

746. «Литвинку, хороше тацюєш». — «Треба, пане, тому лиху годити.» *Ст. 36.*

748. З Литвина не буде Християнина. *К.*

Адес — пес, Пересип — злодій, Куляник — перевідник, а Балта — к...а. *Бр.*

750. Дон, Дон, а дома лучче. *Не.*

Без ГЕТЬМАНА ⁽¹⁾ військо гине *З., Гл.*

⁽¹⁾ приводу и. *Проск.*; порядку. *С., Рад.*; голови. *Пер.*

Як череді без личмана, так козакам без гетьмана. *Лаз.*

Про личманів див. *Ос. 21. (XIII).*

До булави треба голови. *Рад. [Бер., 3].*

Аби б була булава, то найдеця голова. *Зал.*

Пропали пани гетьмани, а кобила порох ззіла. *Б., Нов.*

«А хто така, батьку, тая колегія?» — «А хто ёго, синок, знає! мабуть сестра цариді, або жінка якого гетьмана.» *Збр. Лаз.*

СІЧ мати, а Великий Луг ⁽¹⁾ батько. *Не.* — Наш Луг батько, а Січ мати — одде треба помірати. *Гат.*

⁽¹⁾ темний луг. *Не.*; великий Дніпр.

И на Січі мудрий Німець картопельку садить. *Кобз.*

«Пугу! пугу!» — «Козак з Лугу!» *Чор. Рад. (111).*

760. Чубатий пде — лихо за собою несе. *Лаз.*

Оттак! славу під лаву! *К.* — Вони свою славу кинули під лаву (казано про Запорозців.) *К.*

«Чим грішен?» — «Малим родився, п'яним умер, нічого не знаю...» — «Иди душа в рай!» (про Запорожця). *Збр. Лаз.*

КОЗАК не боїця ні тучі, ні грому. *Бр. Рад.* — ... ні хмари, ні чвари. *Лаз.*

Зроду-звіку козак не був и не буде катом! *Чор. Рад. (348).*

Де козак, там и слава. *Гат.*

Козак та воля — заласна доля.

Степ та воля — козацька доля.

Коли козак в полі, то він на волі. *Зал.*

Козак, як не сало їсть, не Турка рубас, так нужи шукає. *Лаз.* — Козак — душа правдивая, сорочки немає — коли не п'є, так пужу б'є, а все не гуляє. *К.*

770. Не наше діло у ряжи ⁽¹⁾ стрибати: наше діло козацьке конем з меренцем по степу гуляти ⁽²⁾. *Лаз.*

Не діло ёму коло, спідниці. — ⁽¹⁾ у рясі. *Ш.* ⁽²⁾... діло у рясі стрибати. *Б.*

Козацькому роду нема переводу. *Ст. 36.*

У нас, де крак, там козак, а де байрак, там и сто козаків. *Кост.* — Де байрак, там и козак. *Скаль.* — Що крак, то й козак. *Нов.*

Що сєдо, то й сотник (за Хмельницького було). *Кост.*

Добрий козак баче, де отаман скаче. *Гат.*

Козак з бідою, як риба з водою. *Лів.*

Козак з біди не заплаче. *Ил., Ёвх.*

Козак журби не має. *Бр., Коз.*

Козак у дорозі, а надія в Бозі. *Б.*

Где три чоловіка козаков, тогда два третяго доложни судити. *Статті Хмельницького.*

780. Місяць козаче ⁽¹⁾ сонце. *Лів., Зв., [Т].* — Бурлацьке сонце. *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ козацьке. *Пир.*; циганське. *Б.*

Нащо в Бога й день, як у козака місяць! *О., Коз.*

Козак — як мала дитина. *Б.* — Козаки, як діти: хоч багато — поїдять, хоч трохи — наїдаця. *З., [К., Кон.]* — ... діти: чи мало то наїдаця, чи багато то поїдять. *Кон.*

Козак, мати, подумати... та вражі люде не хвалять. *Ёвх.*

Птиця з птицею не наб'єця, а козак з дівчиною не наживецця (мусить покинуть). *С.*

Козак, як голуб: знався, та й полинув. *Ёвх.* — ... голуб: куди ні прилітять, там и пристане. *Б.*

На козаку й рогожа пригожа. *Гл.*

Умер козак та й лежить, та й нікому за-тужить. *Л.*

Горе тому козакові, нема сіна лошакові. *Б.* Дожились козаки ⁽¹⁾, нема хліба ні табачи. *Б., Гл.*

⁽¹⁾ Поляки. *Не., Збр. Лаз.*

790. Зваппя козацьке, а життя собацьке. *Ёвх.*

«Чув від козака, що розказуючи про станових и окружних, закончив ціми словами.»

Горе нашому козацтву, що и пудводника з возов пхають. *Ст. 36.*

Ишов козак на Лівію и вельми падувся — ишов козак из Лівії, як лихо зогнувся. *Лаз.*

Лівію Украинскую почали д'єлать козаки и великорусскія войска, и чети-ре города по оной зд'єлали, в'ь коихъ стали жить лантимиліціи.» *Южнор. Л'ьтописи. М. Білоз., I, 93.*

Хохол більше нашого Богу упадає. *Рус.*

В Русанові, певно, народ — мішанина.

Твердий Русин. *Ил.*

Тверда Русь — все перебуде.

У Ляхів — пани, на Мбскві — реб'ята, а у нас — брати. *Прав. Ниж.*

Ти козак, тільки купра не так. *О.* — Зовсім козак, та чуб не так. *Ёвх.*

Слава не поляже; не поляже, а розкаже, що діялось в світі, чия правда, чия кривда и чий ми діти. *Кобз. (41).*

МОСКАЛЬ казенна вещь. *К., Пир., Б.*

800. Іде москаля так як трави. *Зап. (I, 146).*

801. Москаляки, соколики, позаїдали ви наші волики; а як вернетесь здорови, то поїсте и корови. *Лів., Ёвх.*

803. Від москаля поли вріж та ⁽¹⁾ тікай. *Л., [Полт., Пир., Б., Сн.]*

⁽¹⁾ урвавши поли. *Гам.*

Од чорта одхристися, а від москаля не одмолися ⁽¹⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ не одибъється. *Сн.*; не відхристися не відмолися. *Бр.*

З салдатом — не з своїм братом, не стягайся. *Коз.*

Москаль не свій брат. *Зв., К.* — ... не помилує. *Дуб.*

Москалеві годи як трясці, а все бісом дивидця. *Сн., [З., Ёвх.]*

Москаль з бісом порадилися, та й на лихо понадиліся. *Гам.*

«Тату ⁽¹⁾, лізе чорт у хату!» — «Дарма ⁽²⁾, аби не москаль». *Бер., Пир., З.* — «Хто йде?» — «Чорт!» — «Добре, дошу, аби не москаль». *К.*

⁽¹⁾ Тату, тату. *Б.* ⁽²⁾ Дарма, хоч два.

810. Вижу, що чорт москаля ніс у хвижу. *Гр.*

Для того и вуланчики, щоб запірали чуланчики. *Ал.*

Мабуть москаль тоді красти перестане, як чорт молицця Богу стане. *Пир.*

Коли чорт та москаль що вкрали, то поминай, як звали. *Гл., Гам.*

На вовка помовка, а москаль кобилу вкрав. *Крем., Л.*

Не за те москаля б'ють, що краде, а за те, щоб умів кінці ховати. *Р., [К.]*

Ти, москалю, и добрий чоловік, та шенелія твоя злодій. *Ос. 6 (V, 2).*

Москаль викрутнями перебуваєця (тім ж він скрізь погано лаецця). *Гам.*

Коли москаль каже *сухо*, то піднімайся ⁽¹⁾ по ухо. *Лів., [Рад.]* — Не вірь, як скаже, що *сухо*, — то певно буде по вухо. *Проск.* — Як скаже москаль *сухо*, то піднімайсь по самі уха, то ще замочисся. *Л.*

⁽¹⁾ то держись. *Пир.*; то застрянеш. *Бр.*; то певно буде. *Проск.*

З Москалем друзи, а камінь за пазухою держи. *З., Л., Кр., Сн., [Пир.]*

820. З Москалем бувай, а камінь в пазусі тримай. *Гам.*

Варив чорт з москалем пиво, та й солоду відрікся. *Збр. Лаз., Вас.* — З паном *хтось* инший пиво варив, та й молоту одцурався. *Пр. в Ст. 36.*

Москаль тоді правду скаже, як чорт молицця стане. *Ёвх.*

Казав москаль *право*, та й збрехав *браво*. *Об., Ёвх.*

Собака брехие — москаль віри пойме. *Ёвх.*

Салдат світ прийде, та назад не вернеця. *Черн.*

«Щоб ти зозулі не чув!» (каже баба). — «Миї и удолю закуеть!» (одріка москаль). *Ёвх.*

«А багато було людей в церкві?» — «Людей, мамо, не було нікогісінько, тільки самі за себе москалі — так що й голки не було б де встромити...» *Волковський.*

Хоч убий москаля, то він зуби вискаля. *Пр., П.*

На грош амуниці, на десять амбиції. *К.*

830. За москалем панство: коло ноги ременяки — и все господарство. *К.* — Нащо мені женитися, нащо мені панство: коло куприв ременяки — то все господарство («то пісня така є»). *Рад.*

Москаль здавна вже папує, бо бач завше ... *Гам.*

Московське панування, то жартування.

Про ідного москаля ⁽¹⁾ війна буде. *Яц.*

⁽¹⁾ жовніра. *Пл.*

Козак з Дону, козак з роду. *Б.*

Я б тому бісовому тарабану хліба б не дав, за те що каже: «порубать хохлаів, порубать хохлаів!»; а ту маленьку сопілочку все б паянищами годував, за те що каже: «а за віщо їх, а за віщо їх!» *Гр.*

Москва слізам не вірить. *Черн.*

Москаль на слізи не вдаря. *Кох.*

«Нехай що хочуть роблять: я знаю, коли робитиму ім добро, то й вони колись охануця.» — «Еге! не зважайте! Сказано: «Москаль на слізи не вдаря», то так и вони.»

Москаль як ворона, та хитріший чорта. *Хар. 36.*

Московське пожакування. *Пл.*

840. Москаль не велик чоловік, та ба! *Сн.* — Не великий москаль, та страшний. *Ёвх.*

Чорзнащо в лаптах, та й то москаль. *Ёвх.*

842. Москаль лком чваниця и кожному під ніс з ним пхаецця. *Гам.*

844. Москва на злиднях збудована, та й злиднями годована.

Хоч добрий чоловік, та москаль.

Москаль козака як раз огулить, а москаля и чорт не одурить. *З.*

Звичме, московська напасть. *Проск.*

Бов, бов по московські брехні! *Ёвх.*

Москаль ликом влязаний, у ликах ходє,
та й всіх у ликах водє. *Гат.*

850. Не приходиця ⁽¹⁾ москаля дядьком звати. *К.*— Не впадає москаля дядьком звать, а все *дядюшка*. *Пир.*

⁽¹⁾ Знатимеш, як. *Гл.*; Годі. *Кул.*

Москаль зна ⁽¹⁾, та ще питаєця. *Пир.*, *Рад.*— Не вже б то москаль та дороги не знав? ума питає! *Черн.*

⁽¹⁾ дорогу. *Не.*

Московський підонди ⁽¹⁾. *Х. Вид.*

⁽¹⁾ потрівати. *Євх.*

853. Московський час, як жидівський зараз ⁽¹⁾. *Б.*

⁽¹⁾ як и жидівський— не перечекаш. *Гат.*

856. ЛЯХ тоді добрий, як спить; а про-
будниця, то біда. *Проск.*

Вражі (або: чоргови) Ляхи. *Ск.*

Шляхтич з перевареної сирватки (сир-
ватки), шабелька на личку, перевеслом під-
перезаний. *Ил.*

То ти такий шляхтич: по три акахвисти
на день читаєш, а по чоловіку глимаєш.
Ст. 36.

860. Провадь и мене и до Вепи, а не зро-
биш Ляха з мене! *У.*, *Зв.*

Ляхи нам не пани, а ми їм не хлопці.
Ст. 36.

Пти до Ляхів — не їсти пирогів (наських
пирогів Ляхи не печуть, а пирогами звуть
варені пироги — пироги варєнухи). *Лаз.*

Мамо! закрий мені очі, нехай не дивлю-
ся на того негідного Ляха. *Сн. (із В.).*—...
щоб мені на того поганого Ляха не див-
тись. *Ос. 2 (66), [К., Гл.].*

На один копил дідько всіх Ляхів строїв.
Макс.

За наші гріхи надходять Ляхи (Нестор;
так казали колись Русини, Українців пред-
ків). *Сн.*, *Макс.*

Бють не Ляхи, а наші гріхи. *Збр. Шей.*
(із II.).

Хто Ляшка рубатимє, той козацьку клю-
гу знатимє. *Лаз.*

Не рад Лях, що по уху ляп, а він хоче
и в друге ⁽¹⁾. *Пер.* — ... що взяв по зубах,
а він ще и ногами дригає. *Проск.*, *[Зв.,*
Кан.]. — ... що убити, та ⁽²⁾ ще и ногами
дригає. *Кан.*, *К.*, *[Бр., У.]*. — Не рад хлоп,
що дістав в лоб, ще ногою дригає. *Ил.*

⁽¹⁾ що по уху, а ще хоче по друго-
му. *Рад.*, *[Коз., Б.]*; що по уху плях,
та ще й друге підставив. *Б.*, *Сос.*; що
раз ляп, а ще хоче и по другому. *Г.*;
що по щопі ляп, та й другу підставив.
Бер. ⁽²⁾ що повішали. *Уш.*

Знай ⁽¹⁾, Ляше, по Случ ⁽²⁾ паше. *Зап. (I,*
276).

⁽¹⁾ Слухай. *Не.*; Одже. *Не.*; Оттак.
Койський. ⁽²⁾ Знай то Ляше, що Случ
(sic). *Нови.*

870. Тікай, Ляше, бо все, щоб на тобі, то
паше. *Бер.*

Страхи на Ляхи. *Проск.*, *Войц.*

Ся примівка од нас перейшла и до
Ляхів, з часу Хмельницького справи.
Див. зкидку на Кулігівського в *Ргз.*
Нач. III. 59.

Трохі, трохі! посипались Ляхи. *Полт.*
Тих куркоідів, як Жидів, не живили. *Ч.*

Тепер уже Ляхам наші добили пухі. *Б.*

«Ляше, ти блудиш!» — «Єдиакowo їздити.»
Кан., *К.*

Доти Лях мутив, доки не паівся. *Бр.*, *Зв.*,
К., *[Дуб.]*. — ... доки ся не наів и не па-
пів. *Проск.*

Лях як їсти хоче, то свище. *Проск.*

Посунься, Ляше, най Русин сядє! *Г.*

Таки Ляхів гудьмо, але з Ляхами будь-
мо. *Тет.*

880. Що кому годиця: мужикові ціп, а
Ляхові шабля. *Бер.*

Мабуть не наської роботи ся при-
казка: не тим вона духом дише. Або
чи не до ті хіба вона брехеньки, що
Лях з хліборобом мали поединок? Бі-
жить якийсь Ляшок — так видно якийсь
шелхвіст. — «А нум», каже хліboro-
бові, «на дуель!» — «Та я», каже той,
«не знаю, що то воно и за дуель!» — «А
ось», каже, «я тебе навчу!» вихопивши
свою копистку, ну нею вихриє чоло-
вікові коло голови: «стережи», каже,
«уха!.. стережи носа!» так що тому
и зовсім ніяково стало ... А далі —
«стій же», дума, «гаспиде!», и той ко-
ло єго крутиця, а він тихенько роз-
в'язав ремінець у киці (з ціпом
був), одпустив бич од ціпильна геть...
знову ремінець закріпив и, одскочив-
ши назад. — «Еге», каже, «вража ві-
ро, та більше не приступиш!» а ціпом
вирубля млинка, аж свистить бич!... а
як же той хоче, щоб наблизьця, то
и дулусне... *Пом.*

Ляхові курка, а мужикови шабля. *Проск.*
Мужик свипю любить, а Лях курку. *Бер.*

Мужик нігде не змерзне, як в груди, Жид
в п'яти, а Лях в вуса. *Збр. Лаз.*

Мошродзеї. *Ос. II (XX, 93).*

ЖИД брехнею живе, все з нас тягне. *Ос.*
2 (189.)

Жиде-Жиде, свипє ⁽¹⁾ ухo. *Гр.*

⁽¹⁾ свиняче. *Л.*

Псявіра (на Жида більше)! *Кул. Гр.* —
Псяюхо! *Кул.* — Псяюха! *Гр.* — Псяй син!
Гр. — Собачий син. *Пир.*, *Л.*

Жид-Яврей, повна с...а червей. *Л., Б.*
889. Жид-Жид катилик, загубив черевик,
а я йшов та й найшов, та нас...в та й пішов.
Ном.

891. Ей вей Каламай, продав жіпку за пе-
чинку, а сам ходить як бугай. *Проск.*

Жиди, Жиди! верніцця, та візьмуть свою
тітку (лихоманку; кричать на проїзжачих
Жидів). *Рад.*

Гасидська Жидова. *Кул.*

Недовірок. *Кон.*

Продове кодро. *Кул.*

Невіра невірою й буде. *Кам.*— Невіра за-
всігда невіра. *Нир.*

Над Жиди нема кріпшого в вірі. *Не., [Евх.]*

Жид хату закладає, то моркотить (Богу
все молиция). *Проск.*

Жид говорить: «Хрест не зопсуєть, ні на-
править». *Ст. Зб.*

900. Жидів, як собак. *Л., Новг.*

Усякому мирянину по семеро Жидовинів.
Не.

Не хотіли Жиди їсти манну — найже ззі-
дять дідька ⁽¹⁾. *Ил.*

⁽¹⁾ мання — нехай же ідять цибулю.

Кан., К.

Горобці в очерет, а Жиди в кучки. *И.,*
Кон.

Не займай Жиди ⁽¹⁾, не каляй вида. *Зв.,*
[Нем., Кан., К.].— Не зачіпай Жиди, бо ве-
лика ⁽²⁾ огида. *Проск.*

⁽¹⁾ гида. *Вед.* ⁽²⁾ готова. *Ил.*

Жиди перехрести, та и голову одотни.
Гл.

Кукіль з пшениці вибрати, Жидів з Ля-
хів різати. *М. Білз.*

Жиди вбий — сорок гріхів з душі. *Не.*

То жидівська напасть. *Проск., Л.*

Як у Жидів родини, то нема правдини.
Не.

910. Жид пі сіє, ні оре, а обманом жне.
Проск.

Жеби Жид був з неба, вірити му не тре-
ба. *Ил.*

Жид, як не обшукає, то навет и не по-
обідає. *Бр.*

Жид, як не збреше ⁽¹⁾, то удавицця. *Бер.,*
З.

⁽¹⁾ не обманить. *Зв.*

Жид, и молячи, вчицця обманути. *Ил.*

Без єдного ж Жиди ярмалка буває? *Евх.*

Про ⁽¹⁾ одного Жиди ярмарок ⁽²⁾ буде.
Проск.

⁽¹⁾ По. *Нов.* ⁽²⁾ ярмадок.

Жидівське а папське не пропаде. *Ил.,*
[Проск., Рад.]

Рабини умер, а книжка зосталась. *Нов.*

Одважний Жид и в інколі грішнить. *Рад.,*
Нир.

⁽¹⁾ бз...ть. *Зал.*

920. Ай коза, ай коза! хоч розорвалась,
та не подалась. (Жид казав, стоячи над сво-
єю козою, що вовки розірвали). *Новг.*

На тобі, сину ⁽¹⁾, рака, набухайся та мо-
лоти. *Г.*— На тобі гріш, купи рака, звари,
та юшку пззіж, а рака продай, а мені гріш
видай (або: На тобі лице та набухайся до-
бре). *Евх.*

Був собі Жид багатий та скуний,
мав він парубка. Той парубок докучав
єму їсти, а Жид дає шага та й каже...

Евх.—⁽¹⁾ Возьми собі, наймиточку. *И.*

Як біда, ми до Жиди. *Нов.*

Докір тому, що при лихові вдаєцця
до шинку.

Як біда, то до Жиди, а як мине біда—най-
дідько бере Жиди. *Ил.*

Мені доводилось чувати, що такъ не-
пкують над Жидами: ніби то якийсь з
них так сказав замість «як біда, то
до Бога и д.» *Ном.*

Способом, способом, дванадцять Жидів
насилу корець хмелю витаскали на гору.
Проск.

Дурний гой (невіра; жидівське). *Проск.*

Жид Жидом завсегда смердить (про пере-
христів). *Не.*

Ні одного перехриста могилки не видно.
Нос.

Не робив Жид на хліб, та и ЦИГАН не
буде. *Ил.*

Ори-мели-иж. *Лів.*

Циган хліборобові розказував, скіль-
ки єму бідолажному роботи. «Мені»,
каже, «дуги!.. кувати!.. ухилати!.. ро-
бити!.. на базарь носити, хліб купувати,
дітей гудувати!.. А тобі що?.. ори-мели-
иж!» Часом сими словами жартують, як
хто дорікає, що, мов, тобі так, а мені
он-як!

930. Дай мені сили хоч комареву піжечку
(Циган, як заслаб). *Зв., [Кон.]*

Щоб я до захода сонця дітей не бачив (Ци-
ган так божився)! *Кр.*

Щоб я вмер, коли я неправду кажу! (А
вже ж вмеремо колись усі!) *Кон.*

Не гріши на Бога—чорт діти забрав! *Бр.*

Циган з великої жадібки сёрбонув
шевського квасу, та поситавши: шевця:
«є в тебе діти?», як той одказав: «були
та Господь забрав», — подумав, що то од
сєго квасу вони повмірали... та ото й
каже: «Не гріши и д.»

«Моя matka між двома хлібами вмерла.»
— «Чого ж так?» — «Бо єдного не дочекала, а
другий вже минувся.» *Бр.*

Тату, сая! мамо, польки! (Циганця, чуочи, що смерть приходить). Я.

Як не мають домів—щоб и щастя не мали (Цигане). Кк.

Ачхавєре під черевєре, щоб бахтірувала (кепкують з Циган, що піби вони такь поганяють коней,—або ще: «ачхавєрди!» *Пом.* М'ясало!

Жартують так з Цигань. Чоловік кабана смалив, Циган и нарипився, дай та й дай єму м'яса. Той дав єму ковбату. —Циган ще й сала. «Добре», каже чоловік, «дам и сала, тільки скажи одним словом *мясо и сало*» Циган и почав и «м'ясечко-сачечко», и «м'ясе-сальце» —ні! А далі «м'ясало!» каже.

Оттак и єму голову скрутив!

Циган внадився кудись обідать и вже приміча, що хазайка, як покрає оце м'ясо на тарілці, то луччими кришенниками до чоловіка там, чи до дітей. От Циган и пішов на хитрощі: почав розказувать, що він горобця чи-що

піймав,—«и оттак», каже, «головку скрутив!», та хіи за тарілку и крутнув її луччими кришенниками до себе...

940. НІМЕЦЬ каже, що постить все половину: вдень їсть скоромно, а вночі постить. К., Кан.

З Німцем нехриєть одшпбає. Рус. — Німець на душі не лежить (див. замітку про Русахів № 793).

Понімецький ⁽¹⁾ (у)вєцький ⁽²⁾, а поруський ⁽³⁾ почва ⁽⁴⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ Понімецьки. *Бр., Ил.* ⁽²⁾ вєцьки, *Бр., Ил., Б.* ⁽³⁾ а похранцузький. *Бр.;* попольський. *Ил.;* а поруський. *Б.* ⁽⁴⁾ корито. *Бр. Ил.;* ночовки *Б.*

Ой дай, жіно, пагая — проучити Німчая. *Прав. Ниж.*

Вража ⁽¹⁾ Німота! *Пр., Лох.*

⁽¹⁾ Врагова. *Л.*

Сильний 945—982. — Більший 983—1050. — Сила 1051—1128. — Пан 1129—1250. — Мужик 1251—1324. — Воля 1325—1342.

СИЛЬНОГО руку Бог один судить. *Ос. 10* (XIV, 27).

Яких у нашого царя людей немає! *Кр.*

З добрим думцею князь високого стола додумаєцца, а з лихим думцею и малого стола збудецца. *Сн. (Данило Заточник).*

Посел єсть як осел: носить тое, що на него зложено буваєть. *Вел. (I, 158).*

Посланця ⁽¹⁾ не ⁽²⁾ б'ють ⁽³⁾, ні ⁽⁴⁾ рубаютъ ⁽⁵⁾. *Рад., Кон.*

⁽¹⁾ Післа, *Проск.;* Посла. *Руд.;* Пішлянца. *Бр.* ⁽²⁾ ні. *Бр. Проск.* ⁽³⁾ ні січуть. *Ст. Зб.;* ні січуть. *Руд., Кр.* ⁽⁴⁾ не. *Зв., Кр.* ⁽⁵⁾ ні січуть *Проск.*

950. «Що то політика?»—«Нещирість!»—*Ил.*

Чим більші комірі, тим більший пан. *Яц. Благородні—хліба голодні. Збр. Шей.*

Благородна, як свиня огородни (або: Благородний як кабан городний). *Лист. (II, 246).*

З стольця зпозхнутъ (з уряду). *Б.*

Не місце чоловіка красить ⁽¹⁾, а чоловік місце. *Проск.*

⁽¹⁾ Святить. *Ст. Зб.*

Який-такий уряд луччий, ніж проста служба. *Ил.*

Доти чоловік добрий, доки єго десятником не наставляють ⁽¹⁾. *Вин.*

⁽¹⁾ не нарядили. *Пир.*

Миш в стіжку не згвие. *Проск.*

Військового цапа за хвіст скуби: от тобі и рукавиця. *Ч.*

960. Ніхто не хоче з носом, а з приносом. *Нос.*

961. Не тикай (не кажи ти), бо мене цар гудзиками обтикав. *Пир.*

963. Перша чарка, перша палка (що у службі). *Л.). Проск. [Л.]*

На двох стільцях сидить. *Ил.*

Дай, Боже, панувать—на золотіх креслах сидать. *Слон.*

Турма не дурна: без людей не бува ⁽¹⁾. *Л., О.*

⁽¹⁾ не живе. *Ст. Зб.;* не пуста. *Гл.*

Турма красна, а чорт їй рад. *Ил., [Гл.]*

968. Татова хата (турма). *ЖК., Рад.*

970. Дай ⁽¹⁾ кату плату. *Пом.*

Бурсацький жарт: ходить оце з джутом поміж товариством (звісно, такий, що не боїцца здачі), и у кого екабацьки або инша *далди*, джутом по спині... Либоиь колись кати так робили, ходячи поміж народом перед тим, як кого ка-

тувать; тільки що у їх, звісно, не джугути були... Народ було, кажуть, терпить и дає плату, щоб не так дуже катував того, або ту...*Пом.*—⁽¹⁾ Давай-те. *Лаз.*

Хто має викрути, не піде в некрути. *Г.*
Уже зайці пополошали (хлопці, тікаючи од некрутства, розбіглись). *Бр.*

Пішли зайці пасти, (у москалі). *Бр. [К.]*

Скоро взяв московську сумку, то й за ⁽¹⁾ чортову думку ⁽²⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ Коли надів ладунку, то уже и взяв. *Рад.* ⁽²⁾... суму, то взяв и московську думу. *Слуц.*

На мишки ладунки, на варениці ладунки. *Ж.*—... на варениці ладунки. *Кон.*

«Ладунки ті ж варениці, а тут проти ладунки гріхом до хазяя у сімью.» *Бр.*
«Ему за бійки некрутство, а й за вередування різки—мов би й так можна прикладать.» *Пир.*

Од шійка спину смика. *Збр. Лаз., Б., Не.*
Як повміраєм, то тоді протупії поскидаєм. *К. [Рад.]*

Отакє здоров'я, а подушне дай. *Не.*

Сам Бог бачить з пеба, що на подушне грошей треба. *Не.*

980. Дай, Боже, тім скляним на здоров'я. *Сл.*

Привіс чоловік недоімку панові, а пан и пита: «А скільки за тобою?» — «15 (рублів чи чого там).» — «Як 15?.. 30!» — хотів прибавить. — «Ні», каже чоловік, «15». Надів пан окуляри и подививсь у паперо: «Так», каже, «15». — «О, дай же Боже и д.»

Не впрохав нижнього, не впросиш вищого. *Евх.*

Казна жалю не зна. *Кох.*

БІЛЬШОМУ більше й треба. *Проск.*

Коли мені сніпому курка, то тобі видющому й дві. *Л.*

Великому велика й ама. *Проск.*

Ти в нас сім з оком (сім пудів з оком? *Пом.*). *Евх.*

О, широкого поля ягода! нам нерівня. *Ст. 36.*

Пішли наші вгору! *З., Пир., Пр.* — ... по два на вірєвку ⁽¹⁾. *Р., Кан., К.* — Цигане, он твого батька повісили!» — «О! пішли наші вгору!» *Б.*

⁽¹⁾ до гори, по два на шибиницю. *Проск.*; по три на шнурок. *Бр.*; по три на вірєвку. *Зв.*; з турми на шибиницю. *Рад.*; по два на мотузку. *Евх.*; у споді утинають, а вгорі лятають. *Повг.*; в долині ріжуть, а вгорі латають. *Проск.* вгору, аж вірєвки тріщать. *Евх.* — Д. Ївхименко каже, що се проти тих, що злуччих поробились поганишими; так,

— одначе кажуть, як буває и навиворот, найпаче перше прислів'я.

Велике дерево поволі росте. *Ил.*

990. Знай, мия, стійло. *Проск., Кан., К.*
Знай, коза, своє стійло. *Руд.*

Знай, де йдеш, та знай, коза, стійло. *Ст. 36.*

Свиня в паритниках—так вже й біє! *Евх.*

Знай, кобило, де брикати. *Шей., Евх.*

Знай, хто роком старший. *Ст. 36.*

Молоді на гетманство. *Б., [О., Ст. 36.]*

Кулик на місті соколиним не буде птичим господином. *Не.*

Чи може сова в сонце дивитися. *Ил.*

Клект орлячий зпід хмари чути. *Гат.*

1000. Сказав Сенека: «стій, свине, зда-лека». *Бр.*—Казав Сенека: «стій собі зда-лека, та потакуй». *Ил.*

Герп'ус ⁽¹⁾, Грицію, комисар іде. *Пир.*

⁽¹⁾ Гераус. *Пов.*

Коли не періг, то й не пирожися. *Кан., К., [Проск., У.]*

Коли пиріг, то й пирожися. *Бр.*

Игумену діло, а братії зась. *Бер.* — Що игуменові (або: попові) можна, то братії (або: дякові) зась. *Кох., [Пр.]*

Що вільно панові, то не вільно Іванові. *Ил.*

Хто старший, то не менший. *Лів., [Ст. 36.]*

Хто, бач, вишивик, той не король. *Ш.*

Сук не верба. *Проск.*

Що голова, то не хвіст. *Ил.*

1010. Старший Галич відо Львова (Галич стояв уже в 1140 р., Львов построили в 1270 р.).

Старший Гриць, як Парася. *Бр.*

Не старша Химка (*Кон.*: од Пархімка, *Не., [Кон.]*—Не старша віверь од Пархіма. *Збр. Лаз.*

Сторона рудаку, а сторона редці. *Не.*

Сторона рудаку, сторона и гречці. *Б., [Кон.]*

Яйця курей учать. *Сл., Ст. 36.* — ... не учать ⁽¹⁾. *Лів.*—Довелося яйцям курі вчить. *Рад.*

⁽¹⁾ курку не учать. *К.*

Уха повище лоба не ростугь. *Л.*

Вище лоба очі не ходять. *Ст. 36., Нос.*

Грибок на бок: боровик іде! *Нос.*

Кінь коневі не рівний. *Проск.*

1020. Не сват ситник коробейнику. *Пир., З.*

Гусь свині не товариш. *И., Г., Пир.*

Кінь волу не товариш ⁽¹⁾. *Пр., Лож.*

⁽¹⁾ не пара. *Коз.*; не рівня. *Дуб.*

Ситий голодному не товариш ⁽¹⁾. *Пир., Л.*

⁽¹⁾ не брат. *К.*

Ситий ⁽¹⁾ голодному ⁽²⁾ не вірить ⁽³⁾.
Г., У.

⁽¹⁾ Сито. *Кон.* ⁽²⁾ за голодного. *Ст. Зб.*; по голодному. *О., Ёвх.*; голодного. *Бр., Прок., Бер., Л., Кон., Х.* ⁽³⁾ не спогадає. *Ст. Зб., Нос.*; не погадає. *К., О., Ёвх.*; не питає. *Л., Х.*; не знає. *Бр., Прок., Бер.*; не згадає. *Кон.*

Старець медвіднику не товариш. *Нос.*

Ситник берднику не товариш. *Рад.*

Шильник берднику не товариш. *Коз.*

Шорник свитнику не товариш. *Кр.*

Чешися кінь з конем, а віл з волом. *Ст. Зб.* — ... свиня з свинею. *Ёвх., [Ж].* — Чешися ⁽¹⁾ кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин ⁽²⁾, як нема з ким ⁽³⁾. *Зв.* — Віл до вола, кінь до коня ⁽⁴⁾, а свиня ⁽⁵⁾ в тин ⁽⁶⁾, коли ⁽⁷⁾ нема ⁽⁸⁾ з ким ⁽⁹⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ Чухаєця. *І Кон.*; трися. *ІІ Кон.*; Знайса. *Прок.* ⁽²⁾ в тин. ⁽³⁾ а свині, як ні з ким, так вона об угол. *О., Черн.*; а свині ні з ким, так з углом. *Кр.*; свині ні з ким, так вона об тин. *І і ІІ Кон.* ⁽⁴⁾ Кінь з конем, віл з волом. *Бр., К., Павл., Кон., Гат.* ⁽⁵⁾ а пнура. *Гат.* ⁽⁶⁾ об. *Павл., Гат.* ⁽⁷⁾ бо. *Бр., К., Павл., Гат.* ⁽⁸⁾ немає. *Гат.* ⁽⁹⁾ а свині як ні об віщо, так об лісу. *Кон.*

1030. Пан з паном, а Іван з Іваном. *Ил.*

Де соколи літають, там ворони не пускають. *К., Кр.*

Куди орли літають, туди сороки не пускають. *Не.*

Оред не пристає з воробцями. *Ил.*

В свининці родившись, між святими не обідать. *Не.*

З паршивою головою, та в тин лізе ⁽¹⁾.
Зв., Бер.

⁽¹⁾ та в дух лізти. *Кан., К.*

З ⁽¹⁾ свинячим писком ⁽²⁾ та в пшенишні тісто.

⁽¹⁾». *Не.* ⁽²⁾ носом. *Не.*; личчем. *Коз.*;

З свинячою мордою. *З.*

З свинячою мордою у бублишний ряд.
Кон.

Нашому малаті лиш слинку ковтати. *Гат.*

Хто ся з отрубамі змішає, того свині ззідять. *Ил.*

1040. Циган тим не поган, що з панами ість. *Прав.*

Жартують, як бідний встряне між багатих або можніших.

1041. Як маєш кланяцяця лавтю, то лучче поклонись чоботу. *Х. Вид.*

1043. Така честь, як на собаці лико. *Ёвх.*

Забув вів, коли телатём був. *Ил.*

Коли на медведя мала галузь (гілька) впаде, то бурчить ⁽¹⁾, а як велика, то мовчить. *Ил.*

⁽¹⁾ На медведи як впаде мала галузка, то він кричить. *Прок.*

Задню насе. *Пир., Л., Гр.*

Все всноді — по наверсі ⁽¹⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ не наверху. *Ил.*

У великому судні, та на самому дні. *Коз.*

Як звали мене ⁽¹⁾ Грицьком, носив я ⁽²⁾ гроші мішком; як стали звати мене Григорій, то й став як гриб голий ⁽³⁾. *С., [Ст. Зб.].*

⁽¹⁾ був. *Бр.* ⁽²⁾ то носив. ⁽³⁾ а як став Григорій, то став и босий и голий.

1050. Голова голові, а хвіст хвостові — не при вас мовлячи. *Ил.*

СИЛА на уданню належить. *Ст. Зб.*

Силою не дають — силою однімають. — Силою однять однімеш, а дать не даси. *Нос.*

Де розум не стає, там сила добуває. *Ил.*

Чия воля, того й сила. *Рад., О., Пир.*

Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє. *Ил.*

Чи рада, чи перада, — гайда громада. *Гат.*

Скрипи, а йди. *Бр.*

Не підеш по добрій волі, то підеш по неволі. *Ил.*

Як не даси з прозьби, то даси з принуки; а чого прозьба не докаже, то докажуть буки.

1060. Коли не хоч почеськи, то буде ⁽¹⁾ попеськи. *Л.*

⁽¹⁾ то виженем. *Пер.*

Хоч так, куме, сядь, хоч так сядь, та все сядь. *Л.*

Хоч догори нехай скачить, не буде по ёго. *Не.*

Як мисль, так мисль — таки буде Перемишль. *Ил.*

Стародавній галицький город над Саноном. Славлять, що слова сі сказав цареві простий Русин, як той добірав мєння городові.

Гнись не гнись, а в голоблі становись. *Кр.* Скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла підуть своїм чєредом. *Гол., [Кон.].*

Хоч трусися, не трусися, а ти, гладка, віддасися. *Бр.*

Хоч не рад, то мусиш ⁽¹⁾. *Бер.*

⁽¹⁾ та мусиш. *Л.*; та обіручки. *Рад.*

Хоч спор, хоч лайся. *Х.*

Вийде, Ляше, на ⁽¹⁾ наше. *Бал.*

⁽¹⁾ Стане, Ляше, за. *Ст. Зб.*

1070. Дяче, не буде пначе! *Ил.*

Ляшєго нічого не вигадуй. *Ст. Зб.*

Як не ради, а не буде так, як ти хочеш, а так буде, як Бог дасть. *Прок.*

Як се Настя скаже, так и буде. *К., З.*

«Туди йти на вісту, туди.» З.

Див. № 9065.

Курі и на весілля не хочуть, та силою несуть. *Кр., [Евх.]*.

Не рада ⁽¹⁾ коза на торг, та ⁽²⁾ ведуть. *Лів.* — ... торгу, а кури весілля, та мусять. *Ил.*

⁽¹⁾ Не хоче. *Зв., Проск., Лів.* ⁽²⁾ та силою. *Пир.*

Просили — не хотів, казали — мусів. *Ил.*

Поборов — та й випросив. *Павл.*

Або дай, або видеру. *Проск., Руд., [Ил.]*

Ткни та роди. *Зал.*

1080. Оцюди лишень слухай (не по твоєму буде, а он як! и д.). *Хат.*

Як кажуть, то й батька вьязуть. *К.*

Загад діло справує. *Ст. Зб.*

Орудює ним, як чортяка грішними душами. *Чор. Рад. (226).*

Нехай Бог скарає того, хто насадає на кого. *Ил.*

Слованими очима не можь ся довго дивити.

Слованим конем не вскач ⁽¹⁾. *Гр.*

⁽¹⁾ не доробисся. *Евх.*; не наїздитись.

Бр.

Слованим волом не доробисся ⁽¹⁾. *Проск.*

⁽¹⁾ не наробисся. *Бр.*

Силою ⁽¹⁾ колодязь копать ⁽²⁾, води не пить. *Кр., [Б., Ст. Зб.]* — ... колодязя не копать. *З.* — Силою вода не докопаєся. *Ос. З (VI, 29).*

⁽¹⁾ Насильно. *Коц.*; Через силу. *Пир.*

⁽²⁾ насильного колодязя. *З.*

Против сили и віл не потягне. *Збр. Лаз.*

1090. Проти рожна не працювати. *Ш.*

На рожен махати — з рогатим боротись. *Ил.*

И риба не плине проти бистрі води.

Віз там мусить, де ёго коні тягнуть.

Пугою ⁽¹⁾ обуха не пересієш ⁽²⁾. *Прав., [Нос.]*

⁽¹⁾ Пліттю. *Кан., К., Коз.* ⁽²⁾ не перебьєш. *Кан., К., Рад., Коз.*

Против гори ⁽¹⁾ піском не сипать. *Евх.*

⁽¹⁾ сили. *Л., Кон.*

Сила солону ломить. *Пр., Кон.*

Вода и камень довба. *Кр.*

Коли не здужаш, не піднімайся. *Бр., Л.*

З багатим не сулися, а з дужим ⁽¹⁾ не борися. *Пол., [Кан., У., Черн., Не., Евх., Лаз.]* — Цур ёму ⁽²⁾ з дужим бороцьця, а з багатим позивацьця! *З.* — Бодай чорт з багатим позивався, з дужим борова! *С.* — З дужим боротись — смерть на умі. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ сильним. *Проск.* ⁽²⁾ Щоб не діждать. *Рад.*; Не дай Боже. *Кан., К., Пир.*

1100. Не дмухай против вітру. *Лаз.*

Баране, не мутя воду вовкові. *Ил.*

Против води пливе. *Ст. Зб.*

Язиче, язиче, лихо тебе миче! во мні си-диш, а мені добра не зичиш! *Нос.*

Язичку-язичку! маленька штучка—велике лихо робиш. *Ж.*

Що вимовиш язиком, то не витягнеш и колом. *У.*

Хто язик держить за зубами, то того нічого не кортить. *Бр.*

Мовчи, язичку, будеш ів плотичку. *Ил.*

Помовчи, язичку, кашки дам. *Пр. в Ст. Зб., [Прав. Ниж., Л.]* — ... а не вмовчиш, чорта ⁽¹⁾ ззіси. *Хар. Зб.* — Мовчи, язичку, будеш їсти кашку. *Яч.* — ... а як не замовчиш, то будеш їсти болячку ⁽²⁾. *Бр., [Проск.]*.

⁽¹⁾ лиха. *Бр.*; тряся. *Кр., [Рад.]*. ⁽²⁾ то кашки ззіси; а як не мовчатимеш, то чорта ззіси. *Кан., К.*

Держи язик за зубами. *Ст. Зб.* — Іж борщ ⁽¹⁾ з грибами, держи язик за зубами. *Лів., [К.]*.

⁽¹⁾ пиріг. *Проск.*

1110. Мовчи, глуха, менше гріха. *Об.*

Мовчи, та мак товчи: мовчанка не пушить. *Ст. Зб.*

Мовчи та годуйся. *Л.*

Мовчи та потакуй. *Ил.*

Іж зубами, а придержуй губами. *К.*

Говори та не проговорися. *Б., [Сос.]*

На час міста не умовчиш! *Бер., Р.*

Мовчанка ⁽¹⁾ не пушить ⁽²⁾, головоньки не сушить. *Ил.* — ... не пушить, и черева не дме, та весь гнів тушить. *Не.*

⁽¹⁾ Мовчанка не дме. *Рад.* ⁽²⁾ нікого не пушить. *Ст. Зб.*

Хто мовчить, то лиха ся збуде. *Ил.*

Мовчене, де схочеш, то поставиш.

1120. Хто не вмовчив, той наковчів ⁽²⁾. *Не.* За губу ⁽¹⁾ в губу! *Зв., Б.*

⁽¹⁾ та и. *К., З., [Рад.]*; бьють. *Ж.*; Ото за губу та й бьють тебе. *Бал.*

Язичок мельне та й у кут, а губу натовчуть. *Кон.* — Язык белькне та в кут, а спину виставдять, бьють ⁽¹⁾. *Л.* — Язиком бовтне та не доведе, а по сипні е. *Бр.*

⁽¹⁾ а по голові товчуть. *Кон.*

Говорить язик безкостий та договорицца до одного кінця. *Рад.*

Млин меле, мука буде; язик меле, біда буде. *Кобр.*

Язык доведе до Києва и до кня. *Проск.*

Вкусись за язык. *Лів., Пол.* — Укусись за язык, та й мовчи. *Бер.* — Прикуси язичок. *В., Лів.* — Прикуси язика. *Кр.* — А хоч що збрехать, язика прикуси. *Пов.*

Великим папам трудно правду казати. *Ил.*

1128. Потурай ім, брате! *Козб. (7).*

1130. Не Біг ПАНІВ роде, а лихо їх ро-
бе. *Гат.*

Біс та ёго діти панують у світі.

Хто не звик правди поважати, той зав-
ше іасий панувати. («Па добре складано,
та не так виведено, — я так не чула.
Кажуть з панством неправдувати, чи не
з правдою панувати — якось так, чудно.»
Бр.)

Пани в світі блукаюця, та з правдою не
знаюця.

Пани правдою кенкують—проте ж в світі
и панують.

Панам лихом кидати—не плугом орати.

Коли б панам гадалося, з чого лихо зку-
валося.

Богу молицця, а чорту вірує (про панів
кажуть). *Ёвх.*

Чи пани, чи люде? *Сл.*

То пани, а ми люде. *Ос. 15 (XII, 59).*

1140. А та палиця—пан називаецця: треба
її слухати. *Бр.*—Поставлять палицю—треба
її слухать. *К.*

«Чого чорт плаче?» — «Що панам люди
не настаче!» *К.*—И чорт плаче, що люди не
настаче. *Кр.*

Коли б не хлоп, не віл,—не було б панів.
Ил.

Коли б пан за плуга узявся, то й світа
б відцурався. *Коз., Гат.*

Плугач оре и в праці рвецця, а панське
череве отак аж дмецця! *Гат.*

Добра пані за рабами. *Ст. 36.* — Добри
пани за рабами, а раби за панам. *З., Кон.*

Пан на тропі, а хлоп на ослоні. *Ил.*

Хиба ж є пани, яким гроші не мили?
Гат.

Дай папові покуштувати, а він и гамкне.
Давай пану по жупану.

1150. Дере, як з лика (панське здирство). *Я.*
Шляхта! гарна плахта. *Кан., К.*

Сёгодня пан, а завтра пропав. *Пр., Ёвх.*

Біда панам! так-то нам. *Збр. Шей.*

Що панська хвороба, що наше здоров'я.
Зал.

Не дурень видамав паном бути. *Зас.*

Пан що хоче, те й робить. *Збр. Лаз.* —
Пани, як дурні: що хотять, те роблять.
Ир., Ос. 15. (VI. 104).

Трудно стати паном, ато все піде даром.
З., [Ст. 36., Паслв.].

Як би я був паном, то усе б на подушках
лежав. *Войц.*

Пані на всі сані. *И., Прав. Ниж., Лів.*—...
тільки хвіст волочиця. *Ёвх.*—Оце пані на
всі сані, ще й поги волоцаця. *Бр., [Г.].*

1160. Пан на всю губу ⁽¹⁾. *Бр., Ир.*

⁽¹⁾ На всю губу пані. *Лох., Ир.,
Ир., Не.*

Паничу, я вас підтичу. *Прав. Ниж., Пол.,
Лів.*

Ой паничу, паничу! я вас за чуб посмичу.
Кулж.

Панич, що украв бич. *Ил., Пом.*

Панич не знав ніц, но (тільки) одно пісь-
мо, та й то му з голови встрісло. *Ил.*

Тепер настало панів — кинь на собаку, а
пана влучиш. *Пом.*

Що збап, то пан. *Ст. 36.*

Води збап, а сам пап. (на *И.*) *Збр. Лаз.*

Панів, як псів ⁽¹⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ собак. *Повг.*

1169. Більше панів, як псів ⁽¹⁾. *Тар.*—...
а мужиків и не видно ся за ними. *Бер.*

⁽¹⁾ курей. *Повг.*

1171. Нема добра в нашім селі, бо панів
бага то. *Ир.*

Усе пани та пани, а нікому ⁽¹⁾ свині пасти.
Чир., [Руд.]

⁽¹⁾ Все пани, а хто буде, вибачайте.
Ил., [Проск.].

Все пани та пани ⁽¹⁾, а ва ⁽²⁾ греблю и
нікого ⁽³⁾. *Лів.*—... а греблі нема кому зага-
твити.

⁽¹⁾ Багато панів. *Проск., Руд., Ёвх.*

⁽²⁾ під. *Кр.* ⁽³⁾ й нікому. *Проск., Руд.,
Л., Ир., Ёвх.*

Три пани, два отамани, а оден підданий.
Ил.

Після смерті колёкатора, залилось
шість хлопців и одна дочка, обійється
и трохи землі, и одним оден підданий.
От раз іден з паничів тіх іхав візком
и сам собі поганяв коня. Ёго здибає
сусід и питає: «Чи пан сам уже й коня
поганяєш? у вас же єсть підданий.» —
«Утік шельма!» — «А то ж чого?» — «Чорт
ёго матір зна! по дню тільки на тиж-
день робив панщини кожному з братів,
а в неділю, бувало, з панною сестрою
до костела, — и утік, гунцвот!» *Вол-
ковський.*

Два кметі, пап третій. *Ил.*

Я вашець и ти вашець,—а хто нам хліба
навашець? *Нос.*

«Чи ти пан?» — «Пан.» — «А чого ж у тебе
порваний жупан?» *Зв., Кон.*

Панство в голові, а воші за комніром. *Ил.*

Два пани, одні ⁽¹⁾ штани. *Руд.*

⁽¹⁾ на одні. *У.*

1180. Оце ладно! три пани, єдин штани:
котрий успіє, той и штани надіпе. *С.* —
Два пани, а єдні штани: котрий раньше
встав, той ся и вбрав. *Бр.*

Здаєся и пани, а штанив нема. *Проск.*

Пан в чоботях ходить, а босі сліди знати.

Проск.—Взутий, а слід босий. *Всх.*—В чоботях ходить, а босі сліди робить ⁽¹⁾. *Пл.*—В чоботях клинше, а босої ноги слід пише. *Пир.*

⁽¹⁾ а босий слід знать. *Кан., К.*

Пани повзувані, сліди ваші босі. *У.*

Коли сам пан коло брами (або: у воріт), то слуг в ёго мазо. *К.*

Базав пан, та и зробив сам. *Пл.*

Люде, хрестяне, а нуте!.. або й я сам. *Пол.*

То пан хороший, як багацько грошей. *Сл.*

Лучче держатись у багатого пана за клямку, як у бідного за столом сидіти. *Яц.*

Пани пані, пани голоколінці: ми у вас служим, а ви у нас хліба просите. *Бр.*

1190. Пани ж пані, пани голоколінці: як ми в шинок, то й ви наздогінці. *Рад., Бер.* Пани мої, біда з вами: ми до корчми, а ви за памп. *У.*

Біда нашим головам за панами голими. *З.* Двом панам тяжко служити. *Пл.*

Двом панам служить, а сорочки немає. *Бр.* З панами, а свинями не знайся. *Гайс.*

З паном не будь за пан-брат. *Не.*

З паном не братайся. *Ст. Зб.*—... жіпці правди не кажи, чужої дитини не май за свою. *З.*—З паном не дружися, жінці не звіряйся, а чужих дітей не приймай. *Коз.*

З великими панами не заходити. *Вин.*—... панами не за панібрата. *Пл.*

З панами добре знацьця, та не дай Бог цілувацьця. *Гл.*

Панськеє кохання — гірке горювання. *Ос. 18 (V, 42).*

1200. Панська ласка до порога. *Проск., Рад., Б., О., Кр., Ст. Зб., [Бр., Л.].*—... а поріг переступив, то вже ласку утратив. *Бр.*

Панська ласка літом гріє, а на зіму кожука треба старатися. *Ст. Зб.*

З панами не сідай їсти, з панами и не говори багато: сказан слово, та й мовчи; хто що говорить, ти слухай. *Бр.*

З панським свого язика не рівняй; бо як довгий, то притнуть, а як короткий, то витягнуть. *Проск.*—... коли довгий, такъ прикорочають; коли короткий, так витягнуть. *Х.*

З панами не мірайся чубами; бо як довгий, то підстрижуть; як короткий, то витягнуть. *Пав.*

Ніколи з панами не мірайся ⁽¹⁾ руками; бо як довгі—відріжуть, а короткі — витягнуть. *Греб.*

⁽¹⁾ не рівняйся. *Всх.*

Не трімай з панами спілки; бо як твое довше, то втнуть, а як коротше, то натягнуть. *Пл.*

Лучче з медведем борікацьця, ніж з паном рахувацьця. *Збр. Лаз.*

В панські ворота широко ввійти, та узко ⁽¹⁾ вийти. *Рад., [Кон.].*

⁽¹⁾ В панськiм дворі брама широка, а вузка. *Проск.*

Прозьба панська рівно з наказом ходить. *Пл.*

1210. Пан шапку хоч и здпйма, та в шапці правди нема. *Л.*

З паном ⁽¹⁾ дружи ⁽²⁾, а за пазухою камінь держи. *Зв.*

⁽¹⁾ З панами. *Коз., Кр.,* ⁽²⁾ живи. *Рад.*

Чеши дідька зрідка. *Прав.*—... щоб не задернути. *Проск.*—... зрідка, нехай пде до дідька. *Пл.*

Не жируй з медведем, ато він тебе задавить. *Гл.*—Не грай, кітка, з медвідем, бо тя здавить. *Пл.*

Добрий пан, — тільки трейчи в морду дав. *Кулж.*

Пан добрий, як отець — взяв корову и скопечь; а пані, як мати—казала теля взяти. *Г.*

Тоді пани добрі, як сплять. *Б.*

Добрий пан: ні бє, ні лає, та нічим и не дбає. *З., [Бр., Всх.].*

Пан—соломою папхан. *Всх.*

Жаба свище—пана їсти кличе. *Проск.*

1220. Жаба на поріг, а пань за стіл.

Жаба до покою, а кухар з рожною и з мугою.

Жаба кричить, верещить, а кухар на рожні до кухні її тащить.

1223. Пани переведуть, що й собака не їстиме (про панські приправи). *Кан., К.*

1225. Багацке и панське пігди не пропаде. *Збр. Шей.*

Як у воді не без чорта, так у великого пана не без Жида. *Зан. (I, 146), [Кан., Пер.].*—Як у болоті без чорта, так у пана без Жида не буває. *Б.*

В тім пани бракують, вь чім убогні смакують. *Гат.*

Слово панське не циганське. *К.*

Панське слово—велике діло. *Л.*

1230. Тепле ваше, паноньку, слово. *Пл.*

Що то за пан, що вь ёго віщо не гниє! *Б.*

З боропою—до гною, з шилом—до греблі, з макогоном — палі бить (ніби такъ порадкують на панщину йти, бо нема роботи, бач, у пана). *К.*

Не треба роботи, коли й такъ родить.
Коз. — На що й пахать, коли так родить (панам). *Бр.*

1234. Стрижи пана як вівцю, на ёму шерсть наросте. *Лів.*

1236. Хотів для пана, а й вийшло для себе погано. *Кр.*

Пан далеко, а Бог високо. *Прав. Ниж., [Пол. Лів., Ст. Зб.]*. — До Бога високо, до царя ⁽¹⁾ далеко, — а ті панки, що хтять, те й роблять ⁽²⁾. *Лів.* — ... далеко, а пани вертять, як хотять. *Євх.* — ... далеко, та й загинбай. *Не.*

⁽¹⁾ до пана. *Бр. Прокс.*, ⁽²⁾ а підпанки що хтять, те роблять.

Не так пани, як підпанки ⁽¹⁾. *П., Прав. Ниж., Лів.* — Не так пан, як панипята. *Лох., Пр., Ал., [Ст. Зб.]*.

⁽¹⁾ подупанки. *Гад.*

Пани, як пани, та войти собаки. *Рад., Кр.*

1240. Лучче пани, як підпанки. *О.* — Лучче папу кланяцяця, як підпанкам. *Бр., Зв.*

Стара пані все — то шие, то поре. *Пл.*

Я такого був пана, що царство небесне, та й годі. *Коз.*

Поздоров, Боже, нашого пана, то все гаразд буде. *Кр.*

Дивись! пан, а балабає, як люде. *Зал.*

Хоч би тебе, паночку, чорт узяв, то я тобі хліба з медом не дам. *С.*

Будуть пани дущця, поки волопаюця. *Ш.*

Мпнеця се ім ⁽¹⁾ панство! *Пир.*

⁽¹⁾ А, чекай! минеця їх. *Бр.*

Хоч шука вмерла, то зуби не вмруть. *Л., [Пир., Пер.]*.

Як дерево зігнуть, кожний тріски збірає. *Пл.*

1250. Пес здохлий не куса. *Пл.*

МУЖИК у землю дивиця, а на сім сажень бачить. *Пол.*

Мужик хитрий, як лисця. *Л.* — ... дурний як ворона, а хитрий, як лис. *Зв.*

Поки мужик купить, то сто раз зупить. *Чир.*

Мужик ⁽¹⁾ ворона, хитріше чорта ⁽²⁾. *Л., З., Кр.* — Мужик хитріший від чорта. *Прокс.*

⁽¹⁾ дурний, як. *Зв.*; дурніший як. *Лил., Бер.*; як. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ а хитрий, як чорт. *Зв.*; хитріший, як чорт. *Лил., Бер., [Коз., О.]*; а хитер, як хто инший. *Ст. Зб.*

На панську мудрість мужицькая хитрість. *Кобр.*

Мужика вдень обдери, а вночі обросте.

Бр. — Пан мужика вдень обдере, а мужик вночі поросте («краде з біди»). *Прокс.*

Кіт лівий, хлоп мівий. *Ст. Зб.* — ... всюди поживиця. *Пл.* — Кіт нелівий, хлоп немівий — обоє ледащо.

Пан кладе нечать, а мужик дума, відкіль ⁽¹⁾ почать. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ шука де б. *Кол.*; дивиця, відкуди. *Кулж.*

Пан гардий, хліб твардий, пивниця на колку — трудно ся пожити худому пахожу. *Ст. Зб.*

1260 За панською головою поливай маслом як водою. *Пол., Лів.*

З хама не буде пана. *Об.* — ... а хоч буде, то поганий. *Пир.* — Таки хам хамом — не буде папом. *Зв.* — Из мужика — хама не буде доброго пана. *Мл.* («Се вони сами кажуть... сирість природна останецця в суцці.» *Горобинський*).

Не буде з Пвана пана. *Лів.*

Не дай, Боже, з Пвана папа. *Прав.* — ... з кози кожуха, з свині чобіг. *Гайс., Євх.* — ... пана, а з наймички господній. *Бр.*

Не дай, Боже, з хама пана. *Прав.*

Хлоп бодай папував, а спл не мав. *Пл.*

Не дай, Боже, свині рог, а мужику панство. *Рад.* — Не дав Бог свині ріг, а мужику панства: багацько б людей занапастили. *Пер.*

Як із діда багач, або із папа пан, так и простий; а як з мужика пан, то и гордий. *Кол.*

Мужик багатий, як віл рогагий.

Не буде з пса солонина. *Пл.*

1270. Мужика хоч три дні вари в росолі, а він едиак сирістю смердить. *Ст. Зб.* — ... хоч у росолі вари, то все буде мужик. *К.*

Маж мужика медом, а він пахне салом ⁽¹⁾. *Зв.* — Смаруй хлопа лоєм, а він смердить гноєм. *Пл.*

Ёму годи, а він все таки дмеця.

Рад. — ⁽¹⁾ смердить тім таки.

Мужика хоч золотом обліпи, то він зостанецця мужиком. *Лох.*

Що мужик, то гадюка. *У.*

Хоч и надів жупан, все не цурайся свитки. *Ш.*

Хто не був ніколи підданим, той не буде добрим папом. *Г.*

Виважують (так робить), щоб и Біг ласкав, и батіг ласкав ⁽¹⁾. *Біл.* — Аби Біг ласкав, а батіг тряскав. *Пл.*

⁽¹⁾ тряскав. *Бр.*

Що малий пан вліпить, то и великий не відойме. *Пл.* — Малий пан вложить, великий не вийметь. *Ст. Зб.*

1278. Сто злотих ⁽¹⁾ не гроші, а мужик не брат ⁽²⁾. *Гайс.*

⁽¹⁾ кіп. *Рад.*; акрбованців. *Кан.*, *К.* ⁽²⁾ не пан. *Рад.*

1280. Не бити гадюки, то не взяти її в руки (пан хлібороба). *Кан.*, *К.*

Напився він не раз людської крові. *Проск.*, *Л.*

Залив за шкуру сала. *Проск.*, *Пр.*, *Кон.*, *Павл.*, *[Бер.]*, *Коз.*, *Ст. Зб.*, *Макс.*, *Сн.*, *Павл.*

У Максимовича про Ляхів, у Снегирева про Москалів.

Кров не вода. *О.*, *Пр.*—Руда (кров) не вода *Гат.*—Людська кривда не водиця, розливати не годиця. *Ил.*—Кров не вода, разливати ⁽¹⁾ шкода. *Г. Бр.*—... не вода, річками не тече. *Кон.*

⁽¹⁾ проливати. *Бр.*, *Рад.*; розливати її. *Проск.*

На що варить одну кров! щоб пополам з водою... *К.*

Голова від Бога, а литка скарбова: бий, скільки влазиця. *Бр.*

Батіг не нитка не увірвеця, с...а не шклянка не розіб'єця. *Руд.*

Що голова, то кість,—що литка, то м'ясо. *У.*

Голова—кість, а зад, вибачте, м'ясо: в голову цілують, а в зад б'ють. *Ил.*

Мужик ⁽¹⁾ жінку б'є, коли їсти хоче. *Ров.*

⁽¹⁾ Лях. *Рад.*

1290. Дай пан дурню корову, а не волю: корова хліб дасть, а воля папасть. *Лаз.*

Який пан—такий хам. *Рад.*

«Чого ти, зайчику, такий худенький?»—«Тим що всім питки подаю.» *Бр.*, *Кон.*

Гне шию ⁽¹⁾, як віл у ярмо. *Лів.*

⁽¹⁾ Гнеця. *Пир.*

И хилитесь, як и хилились. *Кобз.*

Панська воля — паша доля. *Пе.*

Панська воля—панська й сила. *Кон.*, *[Лох.]*, *Л.*—Ваша сила—ваша й воля. *Ном.*

«Що ти, мужик, кидаєш мені (чи «на мене», бо той молив) — то атлас!» — «Та то все, пане, з нас!» *З.*

Хлоп тільки в продажі має ще вільність. *Г.*

Панської роботи ⁽¹⁾ не переробиш. *Об.*

⁽¹⁾ ніколи. *Лох.*, *Л.*

1300. Ми більше на холоді буваємо, та все горе добуваємо. *Євх.*

Сказано було, прирівнюючи панське життя до людського.

Біда тій курці, що на ній сокола заправляють на лови. *Ил.*

Чого пани наварять, тим ся підданні попарять. *Ил.*

Или вплинає, а карася очешуть. *Ст. Зб.*

Пани ⁽¹⁾ б'ютьця ⁽²⁾, а в мужиків ⁽³⁾ чуби ⁽⁴⁾ болять ⁽⁵⁾. *Л.*, *Кон.*, *Пир.*, *[Черн.]*. — Хто б'єця, а в кого чуб болить. *Бр.* — Пани шкунтуюця, а нашого брата ріжуть. *Кон.*

⁽¹⁾ Багаті. *Пир.* ⁽²⁾ скубуця. *Зв.*, *Рад.*, *Бр.*; судуюця. *Пос.*; чубляця. *Пир.*, *Новг.*; крикаюця. *Збр. Лаз.* ⁽³⁾ а у бідних. *Пир.*; а в простодійців. *Гат.* ⁽⁴⁾ ліб. *Новг.*; лоби. *Рад.*; боки. *Ил.*; зуби. *Кам.*; чубарини *Проск.*, *Збр. Лаз.* ⁽⁵⁾ трусяця. *Пос.*; рвуща. *Гат.*; тріщать. *Кам.*, *Проск.*, *Р.*, *Пир.*, *Пр.*; тріщать. *Новг.*

Вус! тихо сиди, як бороду голять. *Проск.*

Як би все витрищалося на мужика, що йому буде, то вмер би з ляку. *Вас.*, *К.*

Не питай, чий я,—не питай, що я. *Ил.*

Питався Лях: «Що ти постелив?»—«Ворок». — «Чим ти вкрився?»—«Вороком». — «Що ти поклав під голову?»—«Ворок». — «А він улізу мішок, то постелився и вкрився: й під головою, й під ногами—то все один. *Бр.*

Панщини та поединкові: що на одній нозі капиця, а на другій чобіт.

1310. Ми народ невольний—де нам узяти! *Кон.*

Служка на службу, а пану трясця. *Пир.*

Вже двірської поливки хлиснув, а оброкового хліба покушав. *Ил.*

Цнота и покора не має місця у панського двора. *Ил.*—... не живе у двора; а хто лжесть и крадне, поживиця снадне. *Ст. Зб.* Сільська собака най ся між двірській не мішає. *Ил.*

Куди панська лая, туди й сучка моя. *Бр.*, *Дуб.*

Дать кунцю (выкуп за креначку, беручи її за себе заміж). *З.*, *Л.*, *Кон.*

Мужича правда колюча, а панська на всі боки гуча. *Котл.*

Хлопа корден не міряють. *Ил.*

Що буде, то буде, а козак панщини робити не буде. *Кан.*, *К.*

1320. Каліка не довіка, пан не до смерті. *Ил.*—Не звіка каліка, не до смерті пан. *Бр.*

Буде гарно на світі, як попу підсипать, а пана засинають. *Бр.*

Хоч хто мал—не топчи його в кал. *Ст. Зб.*

Хіба ж про те нам розум мати, щоб на кривду брата дбати. *Гат.*

Обніміте ж, брати мої, найменшого брата! *Кобз.*

Своя ВОЛЯ добра, та не пожитечна (на дітей). *Ст. 36.*

Дай кому волю, а сам підеши в ⁽¹⁾ неволю. *Л.*

⁽¹⁾ а собі. *Мл.*

Кожний блажен своїм строем.

И волю на волі, та й вие доволі. *Кох.*

Життя вольне, як собаці на прив'язі. *Пир.*

1330. Се приме безвілля. *Кон.*

Вольні-вольні,—на все не довольні. *Кан., К.*

На волі — плачу доволі. *Кох.*

В пригоді—мисль о свободі. *Мл.*

Ладно на сім світі, що хотіти, те чинити. *Ст. 36.*

Хоч спина гола—та своя воля. *Євх.*

Лучче птиці на сухій гілці, чм ся в золотій клітці. *Б.*

В клітці а пити, їсти, и хороше сістя, та немає волі. *Ном.*

Ведмідь на ретазі товсто реве. *Лів.*

Неволя и плаче, неволя и скаче. *Рад.,*

1340. Хоч за три дні перед смерті волі побачить. *Рад., Пир.*—... смертю полегшає. *Кр.*—Коли б Бог дав, щоб хоч трома днями перед смертю полегшало! *Бр.*

«Коли та воля буде? чи вона втопилась, чи де поділась? Мо, її вже ніколи не буде?»—«Е, ні! вже як налупилось, то й вилувиця: колись таки дождемось!» *Коз.*

З корита їли та у волі жили — ніякого горя не знали. *Кан.*—Хоч з корита, та до сита. *Гам., [Гл.]*—... а ви з блюдів, та худі (мов би Запорозці на столиці сказали великим панам). *Пир.*

Багатир 1343—1463.—Убогий 1464—1621.—Щасливий 1622—1717.—Роскіш 1718—1724.—Доля 1725—1738.—Нешастя 1739—1750.—Пригода 1751—1756.—Напасть 1757—1763.—Не пайдить 1764—1847.—Перевівсь 1848—1870.—Пропав 1871—1953.—Лихо 1954—2151.—Біда 2152—2257.—Горе 2258—2235.—Каяття 2236—2251.—Жаль 2252—2258.—Журба 2259—2292.—Кривда 2293—2302.—В нещастю нема брата 2303—2366.—Плач 2367—2400.—Терпи 2401—2445.

Такий БАГАТИР, що не знає, що то нема. *Л., Пир., Кон.*

До чорта грошей. *Л., Пир.*

Грошей, як у Жада. *Л., Пир., Н., Б.*—... вошей. *Нов.*

У нас грошей—и свині не їдять. *К., Гр.*

Там грошей и курі не клюють. *О.*

Хіба птичого ⁽¹⁾ молока нема ⁽²⁾. *Зв., Рад., Пир., [Кон. Біл.].*

⁽¹⁾ Пташиного. *Бер., Нов.;* пташачого. *Проск.;* птичєго. *Мл.* ⁽²⁾ не знайдеш. *Бер., Ст. 36.;* забагає. *Мл.*

Добра такого,—не знає, в чому й сходить. *Ос. 19 (XIV, 29).*

1350. Притворя Бог (прибавля Бог). *Кон.*

Пошався він добре, не візьме його чорт. *Проск.*

Добре зібрав—з тіми накладав. *Пир.*

Сидить, як тур ⁽¹⁾ у горах. *К.*

⁽¹⁾ шур. *Ном.*

Де в тебе нема грошей? козак хороший та нема грошей! *Л.*

Не взяв його враг! *Л., Пир.*

Не взяв їх чорт,—щоб вони мають.—*Бр.*—Чорт його не взяв. *Рад.*

Чужа непроха (як що в себе є). *Рад., Л., Кон., Кр.*

1358. Ат, так собі копійка за душею єсть. *Рад.*

1360. Забагатіти в Бога. *Гам.*

Бідні розкидають, а багаті збирають. *Л., Кр.*

Достаток чинить статок (або: Єсли в чоловіка хліба єсть достаток, то в нього в дому всякий буває статок). *Ст. 36.*

Достатечность показує статечность. *Ст. 36.*

Коли хліб, тоді й розум. *Рад., Коз.*

Багатий своїм плугом оре. *Зв., Дуб., Кон.* Багацько не вадить. *Кр.*

Як густо, то й копно. *Руд.*

Коли густо, то не буде пусто. *Гр.*—Де густо, там не пусто. *Мл., Проск.*

Гуща ⁽¹⁾ дітей не розгонить. *Ск.*

⁽¹⁾ Густа каша. *Коз.*

1370. Де можна лангух, там і торби не треба. *Кобз., Збр. Лаз.*

З повного легко брати: хоч убиває, не так знати. *Ил.*

Собака кудлатий — йому тепло; пани багатий — йому добро. *Л.* — Мужик багат — йому ж добро; собака кудлат — йому ж тепло. *Ст. Зб.* — Собаці кудлатому, а мужикові багатому. *Бр.* — Мужик багатий, а не кудлатий, то все одно. *Проск.*

Що треба, то і єсть. *Кон.*

Гроші — лакома річ. *Проск.*

На гроші нема пущіни. *Ил.* — «Може тобі грошей треба?» — «Та коли їх не треба? ніз їх ніколи немає заговіп.» *К. г.*

О Боже, батьку! дай грошей шапку! *Зв., Бер.*

Гроші всюди хороші. *Руд.*

Не біг гроші ⁽¹⁾, та милують дуже. *Вас.*

⁽¹⁾ Гроші не знають що. *Кулж.*

Без грошей чоловік не хороший. *Ил.*

1380. Без грошей, як без рук.

1381. Добрий пинтерес, коли повний черес.

1383. Як у калитці є гроші, то й добре. *Кон.*

Тоді утішення, як що у кишені є. *Ст. Зб.* — Утішення, коли в кишені є.

Гроші не знають що, та спать не дають. *И.*

Червінець хоч маленький, але важенький. *Не., [Яц.]* — ... важенький. *Проск.*

За гроші тільки рідного батька не купиш. *Кан., К.*

Не заростеть душа поливом, аби гроші. *Ст. Зб.*

Чого гроші не зроблять! *Проск., Л., Пир.*

1390. Золотий обушок скрізь двері відчиняє. *Гат.*

Гроші і камінь кують. *Ил.*

Копій камінь довбе. *Гр.*

Копи камінь довбеть. *Ст. Зб.*

Золота швайка мур пробиває. *Ил.*

Золото-срібло губу затирає.

Один руб — один ум, два рубля — два ума: скільки рублів, стільки гріхів (sic) *Не.*

Коли єсть хліба край, то й під вербою рай. *С., Зал.* — Як хліба край, так і в хліві рай; а як хліба ні куса, так і в горниці туска. *Кон.*

Добре гудіти, коли є в чім шуміти. *Ил.*

Добре ся пестити, коли ся є де змістити. *Ил.*

1400. Добре ся там пестити, де піч велика і є кому варити. *Бр.*

Добре-то казати, як ся добре діє. *Проск.*

Щоб лиха не знати, треба своїм плугом та на свої ниви орати. *Ил.*

Хто має в торбі, той зість і на горбі.

Добре господині, коли повно в судині.

Мудра ⁽¹⁾ господиня, як є ⁽²⁾ скриня. *Зв.*

⁽¹⁾ Добра. *Рад.* ⁽²⁾ коли повна.

Разумна ⁽¹⁾ жона, як стуга ⁽²⁾ пшона. *Л.* — ... як одна стуга муки, а друга ⁽³⁾ пшона. *Бр.* — ... як дві стуги муки, а третя пшона, четверта гороху, то вона й буде посить потроху. *С.*

⁽¹⁾ Мудра. *К., Бер., Л.;* Добра. *Б.;* У чоловіка умна. *Кол.* ⁽²⁾ стуга. *Бер., Л.;* повна сипанка. *Кан., К.;* бочка. *Кол.;* і з свого. *Л.* ⁽³⁾ як два міхи муки, а третій. *Проск.* — Стуга — діжка велика, усьпок, бочка (*Б.*), дуб'яна возубня, що сідухи носять на базарі бублики, буханці і д. (*Л.*).

Е, вже! тому низько в голові, в кого чисто в дворі; а тому лекше здихає, що двір вичищає (має, після чого вичищать). *Бр.*

Тоді чоловік весело співає, як п'ятириком поганяє. *Проск.*

Кому добре дієцца, той і співає. *С.*

1410. Кому добре, той співає; кому зле, той плаче. *Бр.*

Веселе дерево, весело й співає. *Не.*

Добре чорту в дуку грати, сиди в очереті — одну зломить, другу виріже. *Вас., Тар., Кан.* — ... одну зламає, другу собі виріже — а ваше инше діло! *От. Записки 1863 р., Квітень, ст. 684, арт. д. Громеки про Козачку.* — Як чорт в очерет увізе, то в котру схоче дуку грає. *Ил.*

Багатому й чорт не брат (або: не пара). *Л., Пр.*

Не лупне так ходак, як чобіт. *Ил.*

За багатими не тягись. *Пр., О.*

Бодай ніхто не дождав з багатими знацьця. *Павл.*

Слабій з дужим не борись, голій з багатим не дружись. *Зв., К.*

Тому і світ великий, кому хліб даревний. *Ил.*

Багатому не дідько дієцца, що біжить за возом та грієцца. *Кол.*

1420. Багатому чорт діти колише. *Зв., У., Л., Пир., О., [Кр.]*. — Багатому чорт діти колише ⁽¹⁾, а убогий і няньки не найде ⁽²⁾. *К., Кр., [Кан., Рад., Л., О., Коз., Лаз.]*.

⁽¹⁾ дідько помагає діти колихати, або — усі діти колишать. *Кол.* ⁽²⁾ а бідному то й няньки чорт не дасть. *Бер.;* а убогому і нянька не хоче. *Проск.*

Багатому й чорт яйце посе. *Новг.* — ...несе, Багатому і чорт гроші посить.

За багачеми сам чорт з калачем *Яц.*

Добре багатому красти, а старому брехати. *Г., П., В.*

Багатого хваляють. *К., О.* — ... ще й хвалять. *Рад., Л.*

Коли ж гроші кажуть, то всі мусять губки позтулювати. *Гам., [Ил.].*

Багатому дурневі місце дадуть. *Проск.*

Дурень багатий, так и слово його в лад. *Кон.*

Дурня багатого всі величають. *Проск.*

1430. Хоч у голові пусто, аби грошей густо. *Кон.*

З грішми дурня невігласа почитують. *Збр. Лаз.*

Що багатий, а що дурний: що захоче, те й зробить. *Вас.*

Багач рідко в гаразді живе. *Ил.*

Грошей багацько (на світі), а щастя мало. *Проск.*

Що ти и гроші, як чортма нічого в голові! *Кон.*

Що з тих кубків, як повні сліз! *Л.*

Багачі не сплять ні вдень, ні вночі, а їдять калачі. *Проск.* — Багачі їдять калачі, але вони не сплять удень, а мало и вночі. *А. Вил.* — ... калачі, не сплять ні вдень, ні вночі; а бідний борщу хлібне, та й удень засне. *Ш.*

Нащо мені тее сrebro, коли жить не добро.

На чорта та худоба, як жить не подоба. *Б.* — Нащо й худоба, коли жить не вподоба. *Полт. п.*

1440. За гроші не купиш ні батька, ні метері, ні родину. *Не.*

Гроші то и роблять біду на світі. *Проск.*

Гроші — набута річ.

Гроші — слина. *Кл.* — ... як слина. *Ст. Зб.*

И чорт багато грошей має, а в болоті сидить. *Ил., [Проск.].*

Срібло-золото тягне чоловіка в болото. *Г.* Пабрався чорт багатих, то убогих кдає. *Кан., К., [Ил.].*

Хто много має — той прагне більше. *Ил.*

Що б то й було, як би всі багатий! то б и на Бога забули. *Рад.*

Багач гроші збирає, а чорт калитку шие. *Л., [Проск., Кан., К.].*

1450. Щастя ⁽¹⁾ дочасне, а злидні довічні. *Сл.* — Багацтво дочасне, а лихо довічне ⁽²⁾. *Л., Пр.*

⁽¹⁾ Багацтво. *Бр., Зв.* ⁽²⁾ до часу, а бідність довіку. *Не.*

Багатий дрібно крає. *Бр., Рад.*

В добрі си не знає и о біднім не гадає. *Ил.*

Взяв убогому поле, а багатому дав.

На що здорову голову під Євангелію класти!

На що в кірницю воду ляти! *Г., П.* — ... коли вона и так повпа! *Проск.* — Нащо в море воду лить, коли море повно! *З., [Бр.].*

В ліс дров не возять. *К., О., [Ил., Ст. Зб.].*

Хто в пір'я поростає, най на бідного пам'ятає. *Ил.*

Єдно збирай, а друге давай.

В голови не положиш (добра, як вмереш). *Новг.*

1460. Неси ⁽¹⁾, Боже, кудлатого ⁽²⁾, щоб було за що скубити. *Р.*

⁽¹⁾ Нанеси. *Кр.* Принеси. *Рад.* ⁽²⁾ мохнатого. *Рад., Кр.*

Побий того Боже, в кого багацько грошей. *Коз.*

Як летіла ворона до гори, то й кракала; а як на діл, то й крила опустила. *Войц.*

Богач а свиня по смерті скотини. *Ил.*

А що ж ми зробим, що УБОГІ: Бог багатий, то й нам дасть. *Рад., Пир.*

Голенький — ох, а за голеньким — Бог. *Ос. 7 (III, 13), Коз.*

Люде не мруть від голоду, але від хліба. *Ил.* — Від хліба люде мруть (як это скаже — хліба нема). *Прав.*

Чого нема, то й Бог не візьме. *Бр.*

Голий підперезався та й зовсім зібрався. *Руд.*

Єднако убогому нічого не маги. *Ил.*

1470. Так'о й бідному відди нічого не маги.

Хоч голо, аби весело.

Менше на дворі, легше голові. *Бр.*

Голий иде — ворота узькі. *Рад.*

Порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Об.*

Хоч голий, та гострий. *К., Рад.*

Хоч гол, так прав. *Л.*

Голому розбій не страшен. *Бр.* — ... не страшен. *Л., Ст. Зб.* — Голий розбою не боїцця. *Зв., Дуб.* — ... мокрий дощу не лякаецця. *Ил.* — Мокрий дощу ⁽¹⁾, а голий розбою не боїцця. *Пир., Бр., [Проск.].*

⁽¹⁾ огню. *Бр.;* води. *Кан., К.*

Мокрий дощу не боїцця. *Бр., Зв.*

На голому, як на святому. *Зв.* — ... ні

чого не знищеш. *К., Кр.* — З голого, як з святого. *К.* — ... не візьмеш нічого. *Євх.*

1480. Аби живи, а голі будем. *С., Л.*

Тоді він буде багатий, як пес — рогатий. *Ил.*

Живе собі — ні втік, не піймав, а як Бог дав. *Пе.*

Перебиває бики на барани. *Пос.*

Живе сяк так.

У мене стільки грошей, як у Жида свиней. *Пе.*

У кишені гуде. *Пир., Коз.* — ...аж гуде. *Зв.* — Вітер гуде в кишенях. *Кул., [Бер.].*

Гроші зховані під дубом, накриті дубом. *Кон.*

Багатий! багато де-чого нема. *Л., Пов.* — Багато де-чого немає. *Прав. Ниж., Пбл., Лів.*

Багатий, як чорт рогатий. *Об.* — Багатий, як пес кудлатий. *Євх.*

Багатий, як Жид на блохи. *Проск.*

1490. Сім хат з хлівами, сім душ з свинями. *Пе.* — Тоді (в селі) було сім хат із хлівами, а девять душ із свинями. *К. і.*

Які там багаті! Один Бог багатий! *Пом.*

Козак ⁽¹⁾ хороший, та ⁽²⁾ нема грошей. *З., Пр., Б.* — Хороший та без грошей. *Дуб.*

⁽¹⁾ пан. *Бер.* ⁽²⁾ тільки біда, що. *Бр.*

Багатий на лати. *К.* — ... та на дрібні сліззи. *Кобз. (132).* — ... на латки, та на дрібні сліззки. *Лох.*

Багатий, маю три (дві?) стодили: в одній мак, а в другій так. *Бр.*

Чірзік, чірзіса! скажу я вам, брацця, чорпоморські чудеса: вітром оплітаєм, небом укриваєм. *Пе.*

Ні плуга, ні ролі — вписися доволі. *Ил.*

Живе, як Нагаєць. *Кан., К.*

Пробуваємо — немовлячи, Цигане (без землі). *Кл.*

Що то не наш корх землі, що нам очі закриють. *Сл.*

1500. Оце хата! дві сохи, та соломи трохи, та й діти почали. *К.*

У нашого свата всім одна хата. *Ил.*

А ні печі, а ні лави. *Г.*

Ні ножа, ні образа — ні зарізацьця, ні помілицьця. *Пир., О.*

Ні кола, ні двора. *Об.*

Коло двора печисга-ма й кола. *Кан.*

Миш в голову зайшла, закім зерно знайшла. *Ил.*

Ні писне, ні висне. *Пир.*

Ні шерстини (скоту). *Л., О.*

Н хвоста (або: хвостяти) нема у дворі. *Б.*

1510. Н кішки ⁽¹⁾ в хаті ⁽²⁾ нема. *Лів.*

⁽¹⁾ И kota. *Ол., Зв., О.* ⁽²⁾ за педом. *Ол.;* в дворі. *О.*

Н хліба шматка дасть-Біг. *З., Кон.* — ... нема. *Рад.*

Вони такі убогі, що землю держалном мірять, а худобу ложкою. *Кон.*

Голь пещадима. *Кон.*

Голий, як пеня. *Прав. Ниж.*

Голий, як палець. *О., Пов.* — ... як пучка. *Пир., Коз.*

Голий, як долоня. *О.*

Голий, як пляшка. *Пом.*

Гол, як сокол. *Пе.*

Голий, як миш. *Кр.* — ... як руда миш. *Пр., Б., О.* — ... як церковна миш. *К.* — Таки голіе, як миші. *Рад.* — Голіе, як миша. *Л., Пир.* — ... гостре, як бритва. *Р.*

1520. Голий, як кістка («робила цілий рік папам, та мабуть ляжу, як кістка, гола»). *Пир.*

Голіе, аж круз ребра видно. *Рад.* — ... аж ребра світаця. *Пр., О.* — ... аж світиця. *Зв., Л.*

Голий, як турецький святий. *Об.* — ... як святий. *Рад., Ст. Зб.*

Голий, як бубон ⁽¹⁾. *Об.* — ... а гострий, як бритва. *Т., Збр. Лаз.* — Ти бо, Грицьку, який чубернастий: голий, як бубон, а гострий, як бритва. *Чир.*

⁽¹⁾ бубен. *Ил.*

Голий, як бізун. *Проск.*

Голий, як бич. *Рад.* — ... а острый, як міч. *Кобр.*

Голий — як міч, гостий — як бритва. *Рад.* — Голий — як бритва, а острый — як меч. *Б.*

Голяк — масти, черва — світить. *Бр., Прав. Ниж.* — Голиш — масти, чірва світить. *Зв.*

Нічим грудини прикрити (окрім сорочки Біг-ма нічого). *Пир.*

Н боче и простоволосе. *Л., Ст. Зб.*

Н коса світиця (нічим покритись). *Полт.*

1530. Сорочки на хребті нема. *Л., Б.*

Сам голий, а сорочка за пазухою. *Збр. Лаз.*

Руб руб кличе. *Пир.*

Видалисьмо голих, а на тих и шерсти піт. *Ст. Зб.*

Сам голий, кінч у ёго безногий, сам собі друзяка. *Збр. Лаз.*

Голий, и босий, и голодий: пропаде, так як собака. *Бер.*

Вони люде злиденні. *Л., Кон.*

За злиднями (або: Через злидні) и світа не бачить. *Проск.*

Упросились ⁽¹⁾ злидні на три дні, та чорт їх и довіку викишкає ⁽¹⁾. *Л., Кр.* — Уклюпуця злидні на час, не виживеш їх за год. *Коз.*

⁽¹⁾ Просились. *Бр., Рад., Пр.*; Як заведущя. *Лох., Пр.*; Як уклюпуця. *Рад.* ⁽²⁾ виживе. *Рад., Лох., Пр.*; їх викурить. *Ш.*; та й не збути. *Бр.*; а й не збутися довіку. *Бр.*; та й за три неділі не хотять одходити. *Сп. Зб.*

И холодно, и голодно. *Ст. Зб., Кулж.* — Приняли и холоду, и голоду. *Пир.*

1540. Куди пішов Лесь, то все весь. *Проск.* — Куди піде Месе, то всюди увесь. *Ил.*

Нема що в коляду класти.

Казав Хома—чого ⁽¹⁾ нема. *Бр., Бер.*

⁽¹⁾ сёго. *Лох., Гл.*

Гетьман ⁽¹⁾ знає, що в нас нічого немає. *Кул.*

⁽¹⁾ Паи гетьман нас. *Б.* — Мовляла остання Борзенська сотничка Рыба. *М. Білз.*

Недостатки гонять з хатки. *Гр.*

Поли крає ⁽¹⁾, а плечі латає. *Не.* — Поли одрізуй, та плечі латай. *Ст. Зб.* — Так розбагатіла! поли дере, та спину латаю. *Кулж.*

⁽¹⁾ дере. *Бр.*; ріже. *Не.*

Остатки з хатки. *Нос.*

Там давно старці обідали (убож). *Проск.*

Духом Святим живе. *Л., Пир.*

Ого двяхована гиря! *Гат.*

1550. Істи, та нічого. *Ст. Зб.*

Не івши лаж спати.

Пек-пеком! нема що істи. *Ил.*

Розуму багато, а грошей мало, — Багато ума, та в кешені катма. *Ном., Б.*

Яко наг, яко благ, яко нема нічого. *Ном.*

Був колись хазяїн, а тепер бовкуном іздає. *Збр. Шей.*

Прийшов ⁽¹⁾ нестаток, забрав ⁽²⁾ остаток. *Вин.*

⁽¹⁾ Приїхав. *Бр.* ⁽²⁾ пожив.

Яке твоє царство, така твоя й сила. *Ил.*

А пі я ввійся, а пі я впився.

Наївся лихої нужди. *Проск.*

1560. Були коралі та пішли далі; були перли та ся стерли. *Збр. Шей.*

Бог дав, Бог и взяв. *Проск., Ст. Зб., [Гат.].*

Бог узяв (або: приняв). *Пир.*

Шаг був одип — и той пропав. *Пр. в Ст. Зб.*

Убогому мало що бракує, а захланному всёго. *Ил.*

В убогого все по обіді. *Бр.*

Сорока и вороги просить оборони (як убогий передь убогим жалкуєця). *Кан., К.*

Бідному всюди біда. *Бр.*

Біда бідному! и смерти не дають. *Проск.*

Боронь, Боже, нужди, то й розум загубиш. *К.*

1570. Працюєш, працюєш, до крівавого поту працюєш,—и Бог має чого. *Бр.*

Не займати голяка, бо ёго доля така. *Бер.*—... не така. *Рад.*

Убогого и галузья тягне. *Рад.*

Голого легко голити. *Ил.*

Трудно рану (виразку) гоїти, а не уразити.

Убоге не живе, а тміє. *Ж.*

Тяжко сіяти, коли ніщо орати. *Ил.*

На голого дригота. *Бр., Проск.* — Все на бідного дригота. *Ил.*

У голоти нема що молоти. *Бал.*

Злиднями не доробисся. *Проск.*

1580. Мовлять, що не дармо той нічого не має,—а бідному пігде взяти, він того не знає. *Кл.*

А трудів їх ніхто не чогадає (бідних).

Шолудиве поросля и в Петрівку змерзне. *Ёвх.*

Треба істи—хоч потрошку, а все треба. *С.*—Сиря душа істи хоче. *Б.*

Всім зубам треба істи. *Бр.*

Душа не впир ⁽¹⁾, того хоче, чого й мир. *Рад., Б., Черн.*

⁽¹⁾ не вупир. *Зв.*

И моя душа не повстанка. *Ст. Зб.*

Не шаповал ⁽¹⁾ душу вложив ⁽²⁾. *Нос.*

⁽¹⁾ Не Циган. *Нос.*; И мені не шаповал. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ вивалив.

Моя душа не з лопуцька. *Зв., [Кан.].* — И моя ж душа не з лопуцька, и хоче того, що й людська. *Ос., (272)., [К., Рад., З., Ёвх.].* — Хіба ж душа моя з лопуцька и не бажа того, що й людська? *Коз., [Чор. Рад. (374)].*

И наша губа не хвляша: то ся би ззіла, як и ваша. *Ил.*

1590. Кождому хліб не горек. *Ст. Зб.*

Як ситий, то и в старості закритий; а як худий, то и в молодости огудий. *Ж., Слуц.*

Багацтво дме, а нещастя гпе. *Проск.*

Хто має багацько, той бурчить; а хто не має, той мовчить. *Бр.*

Багатий пече з кумою, а убогий з сумою. *Бус.*

Багач ість калачі, а бідний и хліба не має. *Ил.*

У князя—хверязя, а в нас и учкур. *Коз.*

Жаль багатому корабля, а бідному коше-
ля. *Пе., Нос.*

Кажуть, як у бідного втрата (звісно,
не велика), а він бідкаєдця.

Багатого за стіл сажаяють, а убогого и
так випровожаяють. *Лох.* — ... саджаяють, а
убогий и коло печі не сяде. *Бр., Рад.*

Хто багат, то всім брат. *Пр. в Ст. Зб.* — Хто
нічого не має, того ніхто не знає. *Ст. Зб.*

В одному старому (*Черн. и Ст.*) ру-
кописові XVII с. и у Климентія з сих
двох приказок зроблена одна, та ще
у Климентія з початку додано: «Бо и в
лекціях пишуть: хто багат и д.» М.
Білозерський каже, що така ж приказка
є на одні книзці, друковані в 1690-х
роках: написана приказка пісьмом кін-
ця XVII с.

1600. Багатого и серп голить, а убогого
и бритва не хоче. *Ил.*

Як бідний плаче, то ніхто не баче; а як
багатий скривицця, то всяке дивницця. *К.*

Хто має гроші, то всюди хороши. *Проск.* —
... а хто бідний, той нікому непотрібний. *Ж.*

Як умре багатирь, то иде увесь мир; а
як умре харпак ⁽¹⁾ — тільки піп та дяк ⁽²⁾.
Л., З.

⁽¹⁾ харлак. *Збр. Шей.*; харлачок. *Бр.,*
Коз.; харпачок. *Проск., Чир., Черн.,*
Сос. ⁽²⁾ дячок. *id., Бр., Коз.*

Умер багатий — ходімо ховати, умер убо-
гий — шкода дороги. *Ил.*

Порівняє гори з долинами, а багатих з
убогими.

Багатий дивуецця, як убогий годуецця.
Бр. — Багатий ⁽¹⁾ дивницця, як убогий ⁽²⁾ жи-
вицця. *Рад., Ст. Зб.* — Багач ся дивує, чим
убогий діти годує. *Ил.*

⁽¹⁾ Нехай багач. *Нос.* ⁽²⁾ худак.

Багатий бідного не знає. *Проск.*

Багатого покута — убогого бесіда. *Ил.*

Убогий чоловік на лихо не жадєн. *Л.* — ...
не жадний. *Бер.*

1610. Хоч чоловік убогий, та слово чисте.
Пир.

Я твое багацтво переживу, а ти мого вбо-
жества не переживеш. *Рад.* — Наші злудні
ваше багацтво перебудуть. *Бр.*

Хоч у мене шуба овеча, та душа чолові-
ча. *Б.*

Ми въ кожусі, та при своем дусі, а в лп-
сях, та в мислях. *О.*

Ми їмо з корита, та досита — ви ж їсте з
блюда, та до худа (див. № 1341). *Б.*

Наші лати переходять панські шати. *Проск.*

До вбогого йди сорочки позичати, а до ба-
гатого ніколи не йди. *Бер.*

Не той убогий, що мало має, а той, що
багацько жадає. *К., Б.*

Не той бідний, хто хліба не має, а той,
хто душі. *Кан., К.*

То чорт бідний — що душі нема. *Пир.*

1620. Поможи, Боже, багачу в рогачу, а
бідному в дітках. *Нос.*

Жартують, розказуючи про бездіт-
ного багатиря и сім'янистого бідного.

Хотіли вражі люде, щоб ми забагатіли,
так не дїждуть! *Євх.*

ЩАСЛИВИЙ, в сороцці родивсь. *Павл.*

Хоч не почесний, але щесний. *Ил.*

Хоч ряба й погана, та її доля бохана.

Ос. 6 (III, 41).

Хоч сопливий, так щасливий. *Зал.*

А мені Біг та поміг. *Збр. Лаз.*

Пішло в питку. *Ном.*

Такий доюп, що куди! *Ном.*

Чий кінь, того и гроші (попередив у
чому и користь од того має; жарт). *Нос.*

1630. Довелось ⁽¹⁾ свипі па небо дивицьця!
Рад. — ... неба побачить. *Гл.*

⁽¹⁾ Досталось. *Гр.*

Хвортуна йому служить. *Не.* — Їму хвор-
тунить. *Ном.*

Чого хотів, того и достав. *Проск.*

Гуляє, як риба в морі. *К.*

Живи, та Бога хвали. *Об.*

Хвалить Бога! *Пир., О.* — ... за все! *Л.,*
Кулж.

Благодарить Бога милосердного! *Пир., Кон.*

Як у Бога за дверми ⁽¹⁾. *Зв., К., О., Пир.,*
Л., Біл. — .. за дверима. *Об.*

⁽¹⁾ за плечима. *Л., Лох., Б., Кр.,*
Біл.; за пазухою. *Л., З., Пир., Нові.*
за надром. *О.*; під покрешкою. *М.*;
за кроснами. *Черн.*

Як у батька за пазухою. *Пр., Н.*

Життя ім, як у Христа за пазухою. *Кан.,*
Л.

1640. П не бідна головочка! *Г. Бар.*

Як у раю! *Бр., Л., Пир., Х.*

Заліз, як муха в патоку. *Проск.*

Упав в гаразд, як муха в сметану. *Ил.*

Упав в гаразд, як сливка в болото. *Ил.*

Упався в добро, як у тісто. *Ст. Зб.*

Їго й шило голить. *Пир., [О].*

Убила баба зося, так їй довелося. *Рад.*

Оттак! ⁽¹⁾ не бродячи качку піймав! *С.*

⁽¹⁾ Оттак я вигдавав. *К.*

Як рибу в сак, половив. *Ил.*

1650. Ловися ⁽¹⁾, рибко, велика й малень-
ка ⁽²⁾! *Л., О.* — ... бери, чорте, Дениса й
Омелька. *Лип.*

⁽¹⁾ Берися. *Бр.*; Имайся. *Ст. Зб.* ⁽²⁾
малая й великая.

Тобі твоя доля робе. *Євх.*

Тобі, вонче, кози пасти. *Ст. Зб.* — ... а онечки давить. *Пр. а Ст. Зб.*

Щасливому щастя. *Кан., К., Бер., Л., Кр., Ст. Зб.*

Чом ёму не п'ять, коли ёго доля не спить⁽¹⁾! *Зв., Коз.* — Добре тому п'ять, кого доля спить. *Рад., З.*

⁽¹⁾ коли ёму Бог годить. *Бр.*

Уже ёму як везо, так везе! *Кон.*

Ёму 6 жить та Бога хвалить. *Кулж., Біл.*

Уродись та й удайсь. *Прав.* — Вродись и вдайсь. *Проск.* — Коли уродився, то и вдайсь. *Ст. Зб.* — Уродись — вдайсь, а ні, то скапарайсь. *Пл.*

Кому як на роду написано. *Пом.*

Щасливому свр на колоді. *Ст. Зб.*

1660. Як Настя, то й буде щастя («Прийшла молода!» — «А як зовуть?» — «Настя!» — «Як Настя п д.»). *Кон.*

Як твоя, дошю, доля; то пакупить чоловік п поля; а як безділля, то продасть и подвірра. *Кон.*

Як вродилась щасниця, так поправицца и п'яниця. *Кон.* — Вже як щастя, то й п'яниця поправицца. *Дуб.*

Хоч би я за пана пошла: як моя доля така, то й пани скругицца; а як моя добра доля, то поїду за п'яницю, то й п'яниця поправицца. *Рад.*

Як буде доля, то буде лёля. *Пл.*

Кому щастя, тому и доля. *Проск.*

Кому щастя, то й на киеві виплине. *Пл.*

Кому щастя, тому й півень несецця. *У.*

Кому йдеця⁽¹⁾, то й на скіпку прядецця. *Рад.*

⁽¹⁾ ведеця. *Рад.; живеця. К., Коз.*

Щасливому по гриби ходити. *Бр., [Рад.].* — ... а нещасному пб лісу блудити. *Зв.* — З щастям и по гриби пойти. *Ст. Зб.* — Без долі й по гриби не ходять. *П., В.*

1670. З щастям по гриби ходіть, з щастям в рибу бродить, а без щастя ні вон, а ні за поріг. *Ж.*

Не купуй лою, та купуй долю. *Пе.*

Не родись багатий, а родись щасливий. *Л., Р., Кр.*

Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. *Коз.*

Не родись краса⁽¹⁾, та родись щасна⁽²⁾. *Бр., [Кан., К., Рад., Ёвх.].* — Не родись гарний, а родись щасливий; рости великий та будь багатий. *Ёвх.*

⁽¹⁾ вродливий. *Сос.; хороша. Кон.* ⁽²⁾ щасливий. *Сос.; щаслива. Кон.*

Не родись в платтячку, а родись в щастячку. *Ос. 6 (III, 41).*

Бог дасть долю и в чистім полю. *Проск.*

Бог як схоче, так и из гразі поставить князі. *О.* — ... из грязю поставить князю. *Б.* — Из гразі у князі, из князі у гразі. *Л.*

Коли Біг дасть, то и в вікно вкинь. *Збр. Лаз.*

Коли на те піде, то и серед битого шляху поламаєся. *Пом.*

1680. Доля луччая Божая, ніж матчиная. *К.*

Дитинка спить, а доля її росте. *Прав.*

Лежень⁽¹⁾ лежить, а Бог для нього⁽²⁾ долю держить. *Бр., Кан., К.* — ... а над ним Бог крижить. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Лежух. *Пл.* ⁽²⁾ ёму. *Яц.; Проск.*

Лежухові Бог долю дає.

1684. До щастя! *Бр.* — Як до щастя! *Пир.* — Кому яке щастя! *Пом.*

1686. Не знайдеш, звідки на тебе впаде. *Бр.* Не знаєш, де знайдеш. *Павл.*

Сьогодні пани, а завтра пропав. *Чор. Рад. (300).*

Щастя, як трясця: кого схоче, на того й нападе. *Бр., Проск., Павл., [Зв., Коз.].* — ... кого нападе, того й трусвить. *К.*

1690. Не всім однако дано: одному ситце, другому решітце. *Я.* — Єдному Бог дасть ситце, а другому ришітце. *Проск.*

Иший легко робить, та хороше ходить; а де-який робить, то й піт кривавий ёго бліває, а нічого немає! *Бр.*

Кому на добро идеця — каша в самому молоці, ище и грудку масла положить; а кому на горе идеця — велика дірка, та мала латка: и туди тягни, и туди тягни — не зиходицца. *Сич.*

Ёго й шло голило, а наша и бритва не бере. *Зв., К., Л., Пр., Б., Кр.* — Єдному шплá голять, а другому и бритви не хотять. *Пл.*

Чуже⁽¹⁾ й мило голило, а моя⁽²⁾ й бритва не бере. *Рад.*

⁽¹⁾ Ёго. *Зв., К., Л., Пр., Б., Кр.* ⁽²⁾ а наша.

Одному на трісоцці прядецця, а другому й веретінце не хоче. *Кан., К., Л., О.*

Єдин гроші складає, а другий мішок шне. *Пл.*

Єдному Бог дасть сак, а другому овак. *Проск.*

Хто плаче, а хто скаче. *Ж., Коз.* — Єдин плаче, другий скаче. *Пл.*

Половина світа⁽¹⁾ скаче, а половина⁽²⁾ плаче. *Ск.* — Світ плаче, світ скаче. *Г.*

⁽¹⁾ Половину світа. *К., Пир.; Півсвіта. Біл., Гр.; Один. Пол., Л.* ⁽²⁾ половина, півсвіта, другий.

1700. Як не ладицца, то й в печі не горіцца. *Бр.*

Коли не ведеця, то й курка не несеця.
Бр.

На чуже щастя не впасти ⁽¹⁾. *К.* — ... кому добре, а нам зле. *Бр.*

⁽¹⁾ не мухою пасти. *Слуц.*

В чужое щастя не вкунитися. *Ст. 36.*

Не всім же панами бути. *Ёвх.*

Щастя переходя живе. *Пос.*

Худоба ⁽¹⁾ переходя живе. *Ос. 10 (XIV, 38). Кон.*

⁽¹⁾ Добро. *Пос.*

В щастю не вміє чоловік статкувати. *Ил.*

На щастя вселяке май серце еднаке.

Пархоме, в щасті не брикай: як більш нема, то й так пехай. *Ш., Збр. Шей.*

1710. З щастя не мруть. *Гат.*

Щастя на коліні не ломиця. *Ил.*

Добре ніколи не укучиця.

Нема щастя без заздрості.

В щасті не без ворога. *Кон.*

Щастя розум відбірає, а нещастя назад вертає. *Ил.*

Прибуди ⁽¹⁾ щастя, а розум буде. *Зв., Кан., К., Проск., Рад.*

⁽¹⁾ Аби. *Л.*

Щастя має роги, біда має ноги. *Кобр.*

РОСКІШ творить біль: як приходить — смакує, як виходить — катує. *Ил.*

От уже того душа не в пні (ласо їсть и хороше ходить). *Б.*

1720. Пливає, як пампух в олію. *Ил.*

Плаває, як вареник ⁽¹⁾ у маслі. *Пир.*

⁽¹⁾ пиріг. *Проск.*

Валлеця ⁽¹⁾, як почка (пірка) в салі. *Рад.*

З роскоші сите. — ⁽¹⁾ Обросла. *Рад., О.; Жируєця. Пос.; Живе. Кон.*

Чому козак не гладок! попоїв та на бок *Б., [Лаз., Ч.].* — Чого козак гладкий? наївсь, заснув, та й нема гадки. *Гат.* — Наївсья, напивсья, та на бок — та не буде чоловік гладок! *Ст. 36.*

Як би хліб та одежа, ів би козак леж. *Пир., [Рад., Б.].* — ... то козак би и вмер леж. *Пр.*

З щастя та з горя зкувалась ДОЛЯ. *Гат.*

И кат панує, та долі не бачить. *Ш.*

Єсть на світі доля — а хто її знає? єсть на світі воля — а хто її має? *Кобз. (77).*

Лихая доля и під землею надибає. *Проск.*

Доля карає й вельможного, й неможного.
Ш.

1730. Буває, що и вовк лежить горою.
Проск.

Лихої долі не вгадаєш. — Не вгадаєш лихої долі (або: години).

Своєї недолі и копом не об'їдеш. *Нов.*

Моя доля та рубає дрова. *К.*

Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці: на печі печуть, а на лавці січуть. *Не., [С., Ж.].*

Лягай долі на своїй долі. *Ш.*

Плаче твоя доля, та не зна чого. *Ёвх.*

Вибравись собі долю, як бандолю. *Проск.*
— У неї доля, як бандоля. — Дав їй Бог долю, як хвандолю. *Ил.*

У сусіда донек сім, та й є доля всім — у мене една, та й тій нема. *Ж.* — У кого дочок сім, то й доля всім; у кого одна, и тій долі нема ⁽¹⁾. *Сос., [Л., Проск.].*

⁽¹⁾ та й та долі жадна! *Рад.;* а в мене една, та й неладна. *Бр.*

НЕЩАСТЯ ніколи само не приходить. *Ил.*

1740. Нещастя в дітях — нещастя в літах.
Нос., Пол.

Нещасна, як Подольська корова (що коро-
вами там роблять). *К.*

Мое щастя таке, як тої курки, що качата
водить. *Ил.*

Коли б чоловік знав своє нещастя! *Л.,
Проск.*

Коли б знаття, де упаду, то б соломки
підослав. *Ёвх., [Бр., Кр., Гр., Ш.].*

То приказка, як Москаль летів з чере-
шні: «Соломи», каже, «соломи!»; а як
упав — «ні», каже, «не нада вже».

Як би знав, де пайду, то б туди пішов; а
як би знав, де загублю, то б туди не
йшов. *Бр.*

Не знаєш, з якого боку зайти. *Бр.,
Пир.*

Пішло щастя в ліс по пруття. *Ил.*

Талану нема! *Л., Кон.*

Як не дав Бог талану змалку, то й не
буде до останку. *К.*

1750. Хоч роби и розсядсья, а як нема
талану, то нема. *Прав., Л.*

ПРИГОДИ учать згодн. *Ил.*

Кожда пригода до мудрости дорога.

Давні пригоди боронять від шкоди.

Не ймайся за пригоду. *Кл.* — За сон и за пригоду не ймайся. *Ст. 36.*

Чоловік без пригоди не живе. *Кон.*

Приходила оце Наумова олії. Каже: «Дитина зовсім опухла, умерла... Бога молимо, щоб воно умерло: їсти нічого, одожи немає... так оце ревизія буде писадця—молимо Бога, щоб ёго прийняв... ні при чому світить, так оце олії прийшла: як буде копчищця, так щоб при світлу скончилось...» — «А рокове ж пону оддали?» — «Ні з чого! як буде старий говіть, так буде одроблювать пону: кілля тесать, або молотить... От-так-е-то! сказано: чоловік без пригоди не живе!» *Зан. С. Д. Нс.*

Отак чумак дочумаковався. *Гат.*

Сяка-така НАПАСТЬ, та спати не дасть. *Пр., [Ст. 36].*

Від напасти и полу вріж, а втікай. *Ил.*

Напасть ⁽¹⁾ не по дереву ⁽²⁾ ходить, а по тих людях. *Пир., [Л., Р.].*

⁽¹⁾ Лихо. *Бр., Гайс., Полт., Ст. 36.*
⁽²⁾ Біда. *Проск. (2) по лісу. Проск., Рад.*

1760. Від напасти не пропасти. *Об.* — ... а від біди не втікти. *Полт.*

Від напасти не пропасти: я, пане, коня вкрав. *Бр.*

Без напасти не пропасти. *К., Бер., Пир.*

Без прищипи чоловік ніколи не живе. *Не.*

Коли НЕ ПАЙДИТЬ, то вже ж и не пайдять! *Ном.*

Поспитав вже я и пня, и колоди.

Кідаєцца и сірою собакою, и білою собакою, та ради не дасть (убогий дуже, а щирий. *Рад.*). *Рад.* — Б'єдця сірою собакою, нічого не вдіє (те ж). *Бр.*

Бив на ёго, як на три тузи. *Ном.*

Пошло паніі старій (в рукопису: «панюй старуї») на випадок. *Ст. 36.*

Трахвилося, як сліпий курці бобове зерно,—и тим ся удавила. *Войц.*

1770. Удалося, як тій Солосі. *Нос.*

Не кує, а плеще (невдачі усе).

Коло рота мищця, та в рот не попаде.

Отó я краще! *Пир.*

З гори пошло. *Ст. 36.*

З рук идеть, а не в руки.

Отак наші галки б'ють! пі з чим додому йдуть. *Кон.*

Попав пальцем в небо! *З., Л., Пир.* — ... стромляй дальше. *Ир.*

Не тикай пальца в небо. *За., Л.*

Як раз батька в лоб! *Нос., Б.* — ... щоб не знав, куди соб. *Бал.*

1780. Попав кулею в пліт! *Кан., К.* — Не понав ні и тин, ні в ворота. *Б.*

Попав, як сліпий стежку. *Кр.*

Трахвив го в сідно. *Ил.*

Як пугою по воді. *Л., Р.*

Зробив що ні до чого. *Р.*; «Ти ёму кажи, а воно — як пугою по воді: и ухом не веде.» *Л.*

Лучив корову, а понав ворону. *Нос.* — Цілив в ворону, та понав в корову. *Кон.*

Не туди стежка в горох. *Лів.*

Поправився из кулька в рогожку.

Поправився ухом об землю.

Поправився з печи на лоб. *Ил., Нос.*

Поправився з покутя на лаву. *Пир.* — ... під лаву. *Кр.*

1790. Утікав перед вовком, а впав на медведя. *Ил.*

З дощу та під ринву. *Ж., Кр.* — Трахвив з дощу під стріху. *Л., П.*

Зпід ринви та на дощ. *Пир.*

Від огню біжу, а в воду скачу. *Ил.*

З огню, та в полум'я. *Л.* — З вогню, та в полумінь. *Проск.*

Из ворон почали, а на сороки перевели.

Добувся, як Швед під Полтавою (програвши справу 1709 р.). *Макс., Ёвх.*

Добувсь, як під Очаковим. *Павл.*

Пожививсь, як сірко паски. *З.*

Поживився, як пес макогоном. *Кан., К.*

1800. Зловив зайця за хвіст! *Бер.*

Піймав кудого за хвіст! *Л., Гр., Ёвх.*

Пришов пізно, аж завізно. *Ст. 36.* — ... прийшов рапо, так не дано. *Ном.*

Прийшов по хвилі, — вже миски помили. *Ил.*

З чим пішов, з тим прийшов. *Ном.*

На тім же суку сів (невдача). *Нос.*

Напав кудого без хвоста. *Сос.*

Трахвив на злий раз. *Ил.*

Збувся батько лиха: збувся грошей з міха.

Полегло нашему батьку: де сиділа болячка, там дванадцять. *Кан., К.*

1810. Поліпшало батьку к смерті. *Нос.*

Згоріла хижка, згоріла книжка — нічим ворожить. *Рад.*

Кажуть (більше жартом), як невдача, и більше нічим орудувать.

Ишов, ишов дорогою, та п в яму впав; любив, любив хорошую, та й плюгаву взяв. *Нос.*

Жарт над невдачею.

Спасся, як медвідь. *Ил.*

Вхопив ⁽¹⁾ шилом ⁽²⁾ патоки ⁽³⁾. *Л., [Проск., Бер., Пир., Кр., Біл.].*

⁽¹⁾ Лизнув. *Кан., К.* ⁽²⁾ пальцем. *Гат.*

⁽³⁾ меду. *Павлов., Гат.*

Пошов без подошов (замотався, зматчів, не випрохав). *Прав.*

Хлеснула біла Іорданки (невдача). *Сос.*

Вліз межі молот и ковадло. *Бр.*

По бороді текло ⁽¹⁾, а в рот не попало ⁽²⁾.
Проск.

⁽¹⁾ тече. *Полт.* ⁽²⁾ не попадає. *ід*; в роті не бувало. *Ст. Зб.*; а в роті сухо було. *У.*

Так доробився, як сіль на окропі. *Пл.*

1820. Щастя му з рук вилетіло, як птиця из сіті.

Опарився, як муха на окропі. *Проск.*

Ускочив по самне уха. *Ст. Зб.*

Докатав до самого краю. *С.*

Хотіла баба видри, та насилу сама видралась. *Бр., Проск.* — ... вирви, та насилу сама вирвалась. *Ск.*

Сиділа дівка та й висиділа дідька. *У.*

Плив, плів ⁽¹⁾, та на березі й утопив ⁽²⁾.
Прав. Ниж., Лів.

⁽¹⁾ Плов, плов. *Ст. Зб.*; Переплив море. *Пл.* ⁽²⁾ утопився. *Проск., Пол., Б.*

Ловили, ловили, та й піймали сома. *С.*

Чхали, чхали, та на стецу и почували (не доіхали). *Кон.*

Ось, ліз-ліз, та й вворвався: чи не було ручок, щоб держався! *Ст. Зб.* — Ліз-ліз, та вворвався.

1830. Увірвався бас. *Ном.*

Увірвалась нитка. *Кв. (I, 249), [Бр.].* — Уже ёму увірвалось. *Рад.*

Увірвалось личко. *Бер.* — Вворвався лик. *К.*

Крутнувся догорі черева. *Гат.*

Запобіг лиха. *Пир.*

Маком сів (нема ходу). *Кр., Нові.*

Сів, як на лёду. *Пл.*

Підкосило, як косою. *Г. Бар.*

Як різцем одрізало. *Кон.* — ... урізав. *Пр. в Ст. Зб.* — ... и як руками одняв. *Ст. Зб.*

Минулась котові масничка! *Л., [Кулж.].*

1840. Запала й тому клямка. *Ст. Зб.*

Вже по всьому, вже клямка запала. *Пл.*

Запертий чмх. *Ном.*

Нема тисі курочки, що несла золотні яєчка. *Проск.*

«Гопки, рижа!» ⁽¹⁾, а в рижої и духу нема. *Чир.*

⁽¹⁾ рижий. *К.*

Дій его честі! *Л., Зал.*

Надав мені нечистий (або: Надала мені пещиста мати) встрять у се діло! *Ном., [Збр. Лаз.].*

Перед смертю не пажитися ⁽¹⁾. *Руд.*

А ми в школах було додаємо: «а пе-

ред екзаменом не навчитися». *Руд.* — ⁽¹⁾ не надишесся. *Пос.*

ПЕРЕВІВСЬ ні на се, ні на те. *Пр., Х.*

Звівся пі на що! *Ск.* — ... пікуди! *Нові.* —
Перевівся пі на що! *Пир.*

1850. Ззіхав пі на що.

Ляпнися, як на билипі. *Бр., Ст. Зб.*

Оббівся, як билина (обсікся, пічого нема). *Гр.*

Були и в кози роги, та притерті. *Ст. Зб.*

Перейшла, як Уляна на лядську віру. *У., К.* — ... у лядську віру. *Х. Вид.*

Ростеклось добро усе, як слина по воді. *Пир., Кон.*

Усе роспилося (добро). *Г. Бар.*

Що було, то за вітром по воді потекло. *Збр. Лаз.*

Перевівся ⁽¹⁾ на циганський ⁽²⁾ пшик. *Б.*

⁽¹⁾ Перейшли. *К., Пир.* ⁽²⁾ ковальський. *Пир.*

Душа ⁽¹⁾ в тілі, а сорочку воші зізли. *Бер., Л.*

⁽¹⁾ Сама. *Коз.*

1860. Воші сало зізли, а гниди на поселяю сіли. *Проск.*

Іли воші ⁽¹⁾, а тепер и гниди стали. *Л., Проск.* — ... ато вже, бачиш, пішли и гниди. *К.*

⁽¹⁾ нужі. *Гат.*

Терпи душа в тілі, а сорочку воші зізли. *Проск., Х. Зб., [Чир., Ёвх.].*

Бувши конем, та стать волом! *Кон., Гр., [Ст. Зб.].*

Був волом, та став козлом. *Сл.*

То був волом, а тепер не хочеш заста-
цьця копом. *Х. Зб.*

Був колись оріх, а тепер свистун. *Кан., К.*

Бувись лісничим, а тепер нічим. *Проск.*

Зійшов ні в честь, ні в славу.

Ні вів, ні ввів, а дрантям світить.

1870. Бувши та не будь, мівши та не міть!
Ст. Зб.

ПРОПАВ, як здимнів. *Бр.* — ... здимів. *Зв.*

Пропав, як собака ⁽¹⁾ в ярмарку. *Об.* — ... як сірко в базарі. *Зв., Пр., Кр.*

⁽¹⁾ пєс. *Проск., Бер., Ж.*

Як в некло кипув, так загинув. *Пл.*

Погибоша, каже, як Оборі без останка. *Бус. (з Переяслів. Літопису.)*

1875. Оце пропав — з мосту упав. *Бр.*

1877. Пішов під лопаття, та й до чорта ра-
квів! *Л.*

Бовть, як камень у воду! *Євх.*

Плюснуло, луснуло, та й нема. *Гат.*

1880. Розтеклися ⁽¹⁾, як руді миші. *Л.* —
Пропав, як руда миш. *Проск.*

⁽¹⁾ Розлізлись. *Р., Гр.;* Погинули.
Дуб., О.

Розлетілись, як липове клинця. *Ил.*

Так пішло, як поза хмару. *Бр., Бер.*

Так як прахом пошло. *Кр.*

Так як вода умила (встане — як вода
умила! ніколи не сидить дома). *Ск.* — А ёго
вже и вода вмила. *Ос. 18 (V, 38).*

Пропав козак з дудами. *Войц., Ил.*

Пронав ні за собаку. *Л., Пир.*

Пронав ні за цапову душу. *Л., Пир., Кон.,*
Р., Гр., Павл., Х. Зб.

Вхонила дунь. *Лів.*

И собаки не брехали. *Зв., Рад., О.* — ...
як кожуха ⁽¹⁾ вкрали. *Дуб.* — Пронав день,
и собаки не брехали. *Кулж.*

⁽¹⁾ ек худобу. *Коз.*

1890. И хвіст мелькнув (або: И хвостом
покрився). *Ст. Зб.*

Вовки ёго ззіли (нема, забарився). *Г.,*
П., Л.

Так як слиз. *Ск., [Гат.].*

Як у воду впав. *Ск.*

Як віл лизнув. *Ст. Зб.*

Як камінь у воду. *Ил., Бр., Підл., Л., Ст.*
Зб.

Був батько, та одубів. *Ст. Зб.*

Був мед, та гості попили. *К.*

Був кінь, та зїздивсь. *Об., [Ст. Зб.].*

Колись було добро ⁽¹⁾, та давно. *З., Пр.*
— ... впять буде, та нас не буде. *У., [Кон.].*

⁽¹⁾ добре. *Бр., К., Бер.*

1900. Було діло, та улетіло. *Зал.*

Було та загуло. *Об.* — Один був, та й той
загув. *Лох., Л.*

От тільки що моя тітка була, та вже й
загула, як Поліський яструб. *Чушир.*

Що було, то злило. *Лів.* — ... то за віт-
ром поплило. *Пр.* — ... то за вітром по воді
поплило. *Лаз.*

Димом пішло. *Лів.* — Димом догори піш-
ло. *Рад., Л.*

Пропало, яв з воза впало! *Пр., Х.*

Пішло за вітром. *Лів* — ... на вітер. *Пр.*

Зперед очей узято. *Л., Пир.*

Як мітлою зметено. *Ст. Зб.* — ... змело.
Кон. — ... замів. *Пир.*

Як би втяв. *Ил.*

1910. Як кат втяв. *Ст. Зб.* — ... истав. *З.,*
Пир.

Що пройшло, як у воду ввійшло. *Лів.* — ...
пішло. *Євх.*

Що з воза впало, то пропало. *Прав. Пиж.,*
Лів., Сл. — Давно пропало, що з воза впа-
ло. *Г., [Бер., Рад., Ст. Зб.].* — Упало —
пиши, пропало. *Пол.* — Що впало, то про-
пало. *Проск.*

Що з горшка вибіжить, то не позбіраєш.
Не.

«Соб тиру, до ярма!» — оглянувся, та й
нема. *Бал.*

Давно торба кошелем стала. *Пов.*

Нзлюдніло усе. *Л., Кон.*

Пусто — и духу нікого нема! *Ск.*

Так пусто в селі, хоч голий біжи. *Об.* —
Хоч голий біжи, то ніде нема нікого, не
зачепився. *Бр.*

А ні лалечки не видно. *Л., Кон.*

1920. Хоч запали! *Лів.* — ... то не лусне
(або: так не трісне). *Кр., Ст. Зб.*

Хоч пиши, хоч лиши. *Ст. Зб.*

А пі же, а ні па мотузочку. *Кулж.*

А не гаріля. *Дуб., Рад., Гат.*

Ні цури, ні пилипки. *Гр.*

Нема й па сміх! *Бр., Пир.*

Бог милував. *Пир., Кон.*

Який нечистий! *К., Рад., Л., Пир.* — Який
біс (або: чорт)! *Л., Пир.*

Прийшов — ні сицця, ні решіцця. *Ил.*

Зосталися самі вишкварки. *Х. Вид.*

1930. Свищі в борщі (нема нічого: кажуть
и не про борщ). *Пом.*

Те в лузі, а те в парешлузі. *Ос. 20 (XIV,*
112).

У чорта в зубах! *Л., Кул.*

Тут було, вертілося, чорт знає де ділося.
Гат.

Ні слуху, ні духу. *Ск.*

Ні духу, пі хуху. *Євх.*

Ні слуху, ні прбслуху. *Л.* — Ні слуху, ні
вісти. *Л., Пр.* — Нема а ні слуху, а ні віс-
ти. *Рад., [Бр., Зв., Бер., Пр.].* — Ні чутки,
ні вісточки. *Х.*

Ні гласу ⁽¹⁾, ні послуханія. *Пир., Нов.*

⁽¹⁾ Ні слуху. *Л.*

И слух запов. *Х.*

А ні слихом слыхати, а ні відом видати
⁽¹⁾. *Прав. Пиж., Лів.* — И ні відом відати, и ні
чутки не чувати. *Бер.* — А ні відом не віда-
ти, а ні чутком не чувати. *Ил.* — Слихом не
чули, и відом не бачили. *Проск.*

⁽¹⁾ а ні відом відати. *К.*

1940. Нема и чутки — як в яйці замер.
Євх.

Сім літ ⁽¹⁾ пам'ятати ніт. *Кан., К.*

⁽¹⁾ літ — та й. *Пир., [О.].*

Еге! побігли вже кози в лози. *Лів.*

Пішов Тарас лозами. *Ст. 36.*

Пиши письма через Бердячев (пропало!) *Менциць (з Тар.).*

Пиши ⁽¹⁾ — пропало! *Проск., Пир.* — Се б то, пиши — пропало! та й не знавши к чому річ. *Б.*

⁽¹⁾ Напиши. *Ил.*

Поминай, як звали. *Ск.*

Шукай ⁽¹⁾ вітра в полі!

⁽¹⁾ Лови. *Кул.*

Митькою поминай! *Мг.*

И слід пропав. *Лів., Сл.* — ... простиг. *Прав. Ниж., Лів.*

1950. Рано пташка заспівала б, як би кітка не ззіла. *Проск.*

Вийде, як камінь из води. *Євх.*

И в світі, и в білому не пізнаєш (така переміна)! *Л.* — ... не вгадаєш. *Г.*

Що нема, то й негоже. *Прав.*

ЛИХО на віревоцці водять (або: ведуть). *К., Рад.*

«Де ти, лихо ⁽¹⁾, ходиш?» — «Тебе ⁽²⁾ шукаю ⁽³⁾!» *Кон.*

⁽¹⁾ лиху. *Ст. 36.* ⁽²⁾ Тебе, пане. *ід, Рад.* ⁽³⁾ слухаю. *В.*

Крутнувся, та й лиха здобувся. *Гат.*

Лихе швидко приходить, а поволі відходить. *Ил.*

Лихо приходить ⁽¹⁾ пудами, а сходить ⁽²⁾ золотниками ⁽³⁾. *К.*

⁽¹⁾ входить. *Черн.* ⁽²⁾ виходить. ⁽³⁾ хунтами. *Б., Черн.*

Не так скоро лихо вилізе, як влізе. *Не.*

1966. Лиха не шукай — воно само тебе найде. *Бр., О., [Бер., Пр.]* — Не шукай лиха — тебе само лихо найде: коли б так за добро, як за лихо! *Бр.*

Коли ⁽¹⁾ лихо, то ще й вік довгий. *Л., [Нем., К., З.].*

⁽¹⁾ Коли Бог дасть. *З., Кон.; ». Вед.*

Скорий сам набіжить, а на плохого Бог напшле. *Прав.* — Швидкий сам добіжить, а смирного Бог донесе. *Біл.* — На смирного Бог нанесе, а ледаче й само наскоче. *Коз.* — На доброго Бог нанесе, а на лихе сам набіжиш. *Черн.* — На лихого Бог нанесе, а швидкий сам собі набіжить. *Коз.* — Швидко само на себе набіжить.

Не стямся ⁽¹⁾, відкіль лихо зкладаєця ⁽²⁾. *Л., [Зв., Рад., Пр., Б.].*

⁽¹⁾ И не счуется. *Павл.;* Не обиздриш. *Кон.* ⁽²⁾ візьмеця. *Павл.;* біда приде. *Кр.*

Умій тільки одходити, а лихо то прийде. *Черн.*

И в погоду часом грім ударить. *Ил.*

Нема нічого без лиха. *Я.*

Щоб лихом жартувати, не треба наувати. *Гат.*

Хто лихом жартує, той ж ёго куштує.

Боїця и той лиха, та не шануєть ёго. *Ст. 36.*

1970. Не ходи, де лихо.

Від лиха поли вріж та втікай. *Проск.*

З лихого торгу хоч би з носом. *Рад., Л., Пир., [Ст. 36.].* — ... хоч поли урізавши. *К.* — ... хоч пішки. *З., Пир, Кр.*

Лихо приключки шукає. *О.* — ... приключки шукає. *Коз.*

Коли спить лихо — не буди ж ёго. *Ст. 36.*

Встань, лихо, та й не ляж. *Пер.* — Встань, біда, не лежи (як прикидаєця давнє лихо). *Пос.*

Сиди тихо, поки ⁽¹⁾ спить лихо. *Бер., Пр.* — ... щоб не знало лихо. *Пер., Біл.* — Сиди тихенько, щоб не знало тебе лишенько. *Проск.*

⁽¹⁾ нехай. *Бр.*

Коли лихо, то сиди тихо! *Євх.* — Лихо, лихо! нехай буде тихо! *Бр.*

Добре ⁽¹⁾ пушить, а лихо ⁽²⁾ сушить. *Лів.*

⁽¹⁾ Добро. *Б., Кон., Черн.* ⁽²⁾ горе. *Черн.*

Єслі пā лихо чоловіку идеть, то юж со всім отнюд на біду и на великое лихо. *Ст. 36.*

1980. Єдно лихо не докучить.

То не лихо, як одно, а два та три. *Гл.*

Не шукай моря — у калюжі втопнєся. *Пир.* — ... втопнєш. *Ст. 36.* — Не море топить — калюжа. *Євх.*

Ти хочеш на гору, а чорт за ногу. *Прав. Верх.*

Коли б так за добро, як за лихо (або: за біду). *Бр.*

Коли б так за лихо, як за біду. *Бр.* — ... так до лиха, як до біди. *Бер.*

Не минь мене, мій батеньку ⁽¹⁾, — не минь тебе и лиха година. *К.* — Не мене тебе, батеньку, лишенько — и я тебе не мину. *Бр.* — Не минай мене, батінку! *Кулж.*

⁽¹⁾ Не минь тебе, батечку. *Рад.*

Як би знав, почому коряк лиха! *Збр. Лаз.*

На лихо Бог дасть толк. *Б., Гл.*

Дасть Бог лихо, то дасть и розум. *Кон.* — Боронь, Боже, нужди, розум найдеця. *Рад.* — Не дай, Боже, нещастя, а розум буде! *К.*

1990. Лиха конем не об'їхати. *Не.*

Сказало лихо — не будь добру! *О., Кон., Гл., [Б., Кр., Євх.].*

Кожна людина своє лихо носе. *Гат.* —
Кожний в світі своє лихо має.

Де ж люде, там и лихо.

И в Відні люде бідні. *Войц.*

Хоч би сь глядів по всій Україні, добра
не знайдеш. *Ил.*

Кожний має свого моля ⁽¹⁾, що его гризе.

⁽¹⁾ Муля. *Проск.*

Нема такого дерева, щоб и па нёго птиця
не сідала. *Проск., [К., Пр.].*

И червоної чоботи мулять. *Ил.*

Усяке село в заметі. *Пир., Кон.*

2000. Як людина не міркує, а все ж в
світі поталямує. *Гат.*

Лишко товар продає. *Не.*

Більмо окові нічого не шкодить, але не
бачить. *Проск., [Ил.].* — Більмо оку не шко-
дить, тільки око не бачить. *Кан., К.*

Познаєш, откуль гримить. *Ст. Зб.*

Лихо не вморить, так спотворить. *О.* — ...
не вmore, а розотворе. *Ах.*

Де лихо пристає, там и трава в'яне. *Коз.*

Що миле, так и те запостиле. *Рад.* — ...
то йде за постиле. *Черн.*

Лихо штани поре. *Пр. в Ст. Зб.*

Лихо, та не тихо: коло Махновки Цигане
облегля.

Ледво лихо дозналося, где люде живуть.

2010. У лиха пограцьця. *Х.*

Може Госнодь милосердний не все лихо
раздасть, ище останецьця. *К.*

Лихая година настала: бувало, як кого
б'ють, то и нас зовуть. *Ст. Зб.*

На все достатній, а на лихо не жадён.
Не.

И живеш гідко, и їсти бридко, як лихо
чéпає (sic). *Б.*

Багатий на лихо. *Зв., Рад.* — ... та на дріб-
ні слёзи. *Пр.*

Лихо далось знати. *Пр. в Ст. Зб.*

Лихо погнало. *Пир.*

Лихо споткало.

Пійшлось на лихо. *Бр., Л., Лох., Пр.*

2020. Лихом торговати. *Кл.*

На лихо здатись. *Гат.*

Насупулось лиха до бісового батька.

Лихо та ще з лихом. *Х.*

Лихо ж мені неопечене! *Б.* — Лихо пече-
не. *Пир.*

Ох меңі лихо! *Бр., Пир., Л.*

Ні шити, ні пороти, здаєся, а яке лихо
придалось. *Проск.*

И без того лиха ніяково. *Ст. Зб., Пом.*

Так тяжко добра дочекатися, як з камі-
ня. *Проск.*

Нема ему честі ні від Бога, ні від людей.

2030. Не було добра з роду, не буде й до
гробу. *Не.*

Не було добра змалку ⁽¹⁾, не буде ⁽²⁾ и
до'станку ⁽³⁾. *К., Рад., Л., Пир., Пр.*

⁽¹⁾ из ранку. *Бр.* ⁽²⁾ чортматиме.

Кон. ⁽³⁾ старку. *С.; останку. Бр.*

Не було нам гаразду, та й не буде. *Ил.*

Туди не підскачши, туди не провалився.
Кон. — До Бога не підскачши, в землю не
проб'єся. *Лаз.* — Туди високо, туди глибо-
ко. *Кон., З., [Бр., Л., Кон.].*

Як піде добро в двір, то само иде; а як
піде з двора, то хоч и ворота зачини, то
не вишиш. *Пом., [Коз.].*

Иде-иде вгору, та як піде и з гори! *Пом.*

По шві му ся поре. *Г.*

Розживемось, хаяли полікши! *Кор.*

Всёго паживеш и Кузьму батьком пазо-
веш. *Б.*

Хіба ж таки я послідніший од усіх! *Пир.,
Кр.*

2040. Хіба ж наша мати вже й кози не
стоїть. *Сл.*

Хіба ж мені не можна у своїй хаті пі-
сні співати. *К.*

За кума битий и в кума не бути! *Проск.*

Чи ми знаємо слінний народ! *Кон.*

Бідна моя головка! *Пир., Н.* — ... голо-
вонько! *Лів., Сл.*

Люде до перкви з пасками, а мій батько
в очерет за качками. *Бр.*

А Біг его святий знає, що він думає, га-
дає! *Гат.*

И вже у старої казки! бодай не казать.
О.

Добрі зуби, що и кісінь ⁽¹⁾ ідять ⁽²⁾. *Лів.,
[Ст. Зб., Гат.].*

⁽¹⁾ Хліб. *К.* ⁽²⁾ їмуть. *Рад.*

Добре говорить—кого не болять. *Ил.*

2050. Там нас люблять, де нема нас. *Гл.*

Где каша з маслом, там нас не маєш.
Ст. Зб.

Там ⁽¹⁾ добре ⁽²⁾, де нас нема. *Зв., Проск.,
Л., Пир., Пр.* — ... а ми придем и другим по-
псеем ⁽³⁾. *С., Кр., Яц.*

⁽¹⁾ Всюди. *Ил.; Усюди. С., Кр., Ст.
Зб.;* Всюди біда, лиш там. *Ил.;* Добре
тут, добре йтам. *Б.* ⁽²⁾ гарно. *З.; хо-
роше. Лів., Сл.;* хороше. *Бер.;* гаразд.
Ил.; добрб. *Ст. Зб.* ⁽³⁾ а где ми жи-
вем, то и людем попсиєм. *ід.*; а де ми
побудем, то все попоганим. *Гл.;* а куди
ми потгнимось, так и попсиємо. *Б.*

Видно, на роду так написано. *Л., Пир.,
Коз., [Ж., Рад., Черн., Ёвх., Зал.].*

Не до поросят свині ⁽¹⁾, коли свиню сма-
лють ⁽²⁾. *Пир., Х., [Проск., Рад., К., Кр.]*

Кон.]—... свині, як вовки свиню їдять.
Бр.

(¹) Не до поросят. *Кр., Кв. (II, 90).*(²)
колють. *Л., Пр.*

Пішли мої літа, яко вітри круг світа. *К.,
Коз., Б.*

Не минула мене лиха година! *Проск., Кр.,
Котл.*

Господи, злізь та подивися! *Ил.*

Держись (¹) берега (²), а риба буде! *Збр.
Шей.*—... Олександрі. *Зв.*

(¹) Держи. *Рад., З., Л.; Бережи. Б. (²)
берегі. Рад.*

Тарах щастя в хату (несподіване лихо)!
Проск.

2060. Шелеп щастя в хату! *Руд.*

Оттак, здорова живеш! *Пр., Павл.*

Цінь, цінь, тарара! усюди діра, та нікуди
вилізти (ніби синиця в клітці говорила.
Кажуть, як прискіпаєця що: біда, халепа,
и д.). *Зв.*

Ну, щоб ёго казати! *Л., Пир., Пр.*—Що ти
будеш казати! *Павл.*

Хоч не питайся! *Пир.*

Прогнівили Бога. *Кон.*

Хоч ти Божу Мати пій! *Бр., Черн.*

Хоць до Бога реви. *Євх.*

Хоч сядь та й плач. *Ск.*—... та й гуди.
Кр.

Хоч плач, пане,—коса не бере! *С.*

2070. Мати Божа, та й годі! *Коз.*

Сохрань Мати Божа! *Бр., Л.*

Крий, Божа Мати! *Пир.*

Боже мій, світе мій! *Пир.*

Хоч утікай.

Хоч що хоч роби! — Хоч що хоч, те й
роби! *К., Дуб., Л., [Зв., Рад., Пир.]*

Хоч живий в (¹) яму лізь (²)! *Рад., Пр.*—
Живцем би в яму пішов! *Бр., Рад.*

(¹) Живцем у. *Зв. (²)* лягай. *Х.*

Лучче б свята присипала (або: пригор-
нула)! *Кон.*

Хоч и в прірву! *Бр.*—... йди. *Л., Кон.*

Хоч провалися в безодню! *Пир.*

2080. Хоч кріз землю йди! *Бр., Рад.*—...
провались! *Пир., Пр.*

Хоч сирової землі хватайся! *Бр.*

Тільки и ходу, що з мосту та в воду.
Бер.— Хоч (¹) з мосту та в воду (²)! *Об.*

(¹) Просто. *Ил., Зв., Л. (²)* в шум.
С.; на бігущую воду. *Ил.*

Вже мені и в цеклі гірше не буде. *Об.*

Ні печаль, ні воздыхание, но жізн біс
батька яка. *С.*

А вже ж тіі кучері мені надокучили. *Чир.*

Говорив би, та и слов ніт; плакав би, та
и сліз ніт. *Ст. Зб.*

Тільки що з піг не звальть (лихо, хвороба
и д.). *Кон.*

Забвили мені баки, ззідять мене собаки.
Чир.

Тепер її в кури заклюють. *Т.*

2090. Як так, то скоро нас и курі загре-
буті. *Р.*

Та вже нас и курі загребли. *Л.*

Зо всякого села по скурвому сину. *Євх.*

Як горілку пють, то мене минають; а
як ся бють, то від мене починають. *Проск.*

У макогонову-юшку убрела (всі напада-
юця). *Бер.*

Як горох при дорозі. *Л.*—... хто йде, то
й скубне. *У., Зв.*—Маєця (¹), як горох при
дорозі. *Зв., Пр.*—... хто йде (²), то й скуб-
не (³). *Л., [Бр.]*—... йде не мине. *Сос.*—...
за стручечок скубне. *Макс., [Євх.]*

(¹) Живу. *Сос., Макс., Євх., Пе.;* От-
так. *Зв. (²)* не йде. *Гр.;* не зъоче. *Пе.;*
не хоче. *Проск. (³)* не топче. *Пе.*

Як хмара на нас испала (лихо нагальне).
Бр.—Як туча спала.

Ні ззість, ні зопъеть, ні хороше сходить.
Ст. Зб.

Граду-тучі увійшов, а злих рук не увій-
шов. *Ил.*

Уродився на свою годину! *Ч.*

2100. И ворогові (¹) сего б (²) не зичив (³).
Зв.

(¹) великому. *К., Л., Кон.;* своєму.
Рад., Ст. Зб.; мойму. *О., Кон. (²)* сво-
го лиха. *З.;* свого добра. *Рад. (³)* не ба-
жаю. *Кулж.*

Великий світ, та нема де дітися. *Бр.,
Черн., [Проск., Лв.]*—Велик світ, та нігде
ся подіть. *Ст. Зб.*

Тяжко плити против води. *Ил.*

На що мені золото, срібло, як жить не
добро. *Ис.*

А мні бугай виссав. *Ст. Зб.*

Три дві до смерти, та не як не доживеш.
Черн.

О нашу то шкуру ходить. *Г., II.*

И холодно, и голодно, а ще й додому да-
леко. *Зв., Кон.* — ... и голодно, та йти!
Рад.—... и голодно, и голо, и босо, та й до-
дому далеко! *Л.*

Випав сак и тому бідному. *Ст. Зб.*

Не бачить світа, як сліпа курка зерна.
Проск.

2110. Живий до Бога лізе. *Об.*

Не з добра побігла з двора. *Ст. Зб.*

Аби цвіт, а маку и ніт. *Рад.*

Жие не жие — паскудить ⁽¹⁾ своїм світом.
Проск.

⁽¹⁾ Роби добре, не паскудь.

Життя провадить собаче. *Проск.*

Живе, так як сорока на тину ⁽¹⁾. *Прав.*

Ниж., *Лів.* — ... хто йде, сиолохне. *Пир.*

⁽¹⁾ на колку, або: на лободині. *Кр.*;
на лозі. *Кон.*

Не бачив гіркого, не бачить и солодкого.
Не.

Не на сусі той до сих часів сидить (не-
беспешний ще од лиха). *Ст.* *Зб.*

Угадай, земляк, скільки миль до Витебську
(питають кому прийшлося круто). *Пос.*

Труби, Гридю, в рукавицю. *Ил.*

2120. Пустив Бог Микиту ⁽¹⁾ на волокиту.
Об., *Ст.* *Зб.* — ... то буде жити. *Полт.* — Як
пустить Бог Микиту на проволокиту, то аби-
де умре. *Не.*

⁽¹⁾ Пустився Микита. *Гайс.*

На бідного Макара и шишки летять. *З.*,
Л., *Пир.*, *Пр.* — ... падають. *Коз.*, *Сос.* — ...
валацця. *Зв.*, *К.* — ... сиплюцця. *Кон.*

Нещасному Макару нема талану. *Коз.*

Як вели медведя до меду, то вуха урвали;
а як тягнули од меду, то урвали и хвіст.
Руд., [*Ил.*, *Проск.*, *Кан.*, *Войц.*].

И наш бог не вбог! *Ст.* *Зб.*

Не що бо й горе! *Кон.*, *Л.*

Не що й лихо! *Л.*; *Кон.*

Не й що то й бо!

Наша й лядзькая — не людзькая. *Ст.* *Зб.*
Е, вже наше життя, моя дитино (чужа ди-
тина пита, як живе)! *Кон.*

2130. «Чого ти, мамо, боса?» — «Так дове-
лося!» *Не.*

Так наша піч пече! *Лів.*, *Ст.* *Зб.* — ...
глевко! *Пр.* в *Ст.* *Зб.* — Так вже його піч
спекла, так його паланичить. *Л.*, *Кон.*

Таку Біг коляду дав. *Ил.*

Се пеначе наслапо. *Пом.*

Чи таке долище, чи таке дворище! *К.* —
Чи по дворищу, чи по долищу. *Кон.* — Чи
долищом, чи дворищом. *Бр.*

Під тобою лід росте, а підо мною мерз-
не. *Пир.*

Пішло ⁽¹⁾ уже мені з Петрового дня.
Проск., *Кан.*, *К.*, *Л.* — ... як з петрівського
дня. *Коз.* — Як пійдеця з Петрового дня, то
буде щодня. *Л.*

⁽¹⁾ Пішлося. *Бр.*, *Рад.*, *Кон.*

До нашого берега ніщо добре не припи-
ве. *Ск.*, [*Ст.* *Зб.*, *Нов.*], — ... не кізак ⁽¹⁾,
то тріска. *Рад.*

⁽¹⁾ коли не г...о. *Л.*

Хріс його батька знає: у багатого повна
піч, та горить, а у мене одно поліно, та й
те не горить. *Кон.* — У людей ⁽¹⁾ повна піч
⁽²⁾, та горять, а у мене одла ломака, та й
та не горить. *Пир.*

⁽¹⁾ В кущі. *П.*; У сусіди. *А.* *Вил.* ⁽²⁾
багато дров. *Л.*

Де коротко ⁽¹⁾, там и рвеця. *Об.*, *Ст.*
Зб.

⁽¹⁾ тонко. *Об.*

2140. Побила ⁽¹⁾ лиха година. *Ск.* — ... ота
чужа пива, та позичений серп. *Кон.*

⁽¹⁾ мене. *Пир.*

Багато злого на одного. *Ил.*

Оттєнер — то в нас кобила порох поїла!
Чор. Рад. (344).

Випить добру повпу (набрацьця лиха,
потерюхи). *Збр.* *Лаз.*

Маюся, як в терню. *Ил.*

Б'юся, як риба об лід. *Пир.*, *Л.*

Тиняецця, як старець попід тинню. *Євх.*

Дожився до самого краю. *С.*, *Л.*

За що мене Готподь карає! чи я упів, чи
я убрів, чи в середу ковбаску зів? *Коваль*,
(*Прав.* *Ниж.*).

Бо благодєнствує! *Кобз.*

2150. А правда наша п'яна спить.

Кажуть, що з лиха вмиєш — от же ні!
Пир.

БІДА не спить, а по людях ходить. *Ил.*

Хто в біді — біду стерпить, а хто в гараз-
ді — щоб ніколи біди не знав!

Біда біду породила ⁽¹⁾, а біду чорт. *Пр.* —
... чортова мати *Бр.* — ... а біди чорт не
візьме. *Ил.*

⁽¹⁾ родить. *Кан.*, *К.*

Не то біда, що плаче, а то біда, що ска-
че. *Р.*

Не я скачу — біда скаче ⁽¹⁾. *Бр.* — ... моя
душа їсти хоче, *Гор.*

⁽¹⁾ плаче. *Д.*

Трудно вийти з біди, як каміню з води. *Руд.*

Не так хутко згоїцця, як біда скоїцця.

Проск.

Біда бідою їде, и бідою поганяє. *Євх.*

2160. Одна біда тягне за собою и другу.
Пир.

Як одна біда їде, то й другу за собою
веде. *Не.*

Біда, та й за біду зачепилася. *Бр.*, *Кан.*,
К. — Горе та ще й за горе зачепилось.
К.

Біда біду трімає. *Бр.*
Біда за біду чіпляєця — як у лашцюзі
кільце за кільце. *Сос.*

Біда біду перебуде — одна згине, десять
буде. *Бер.* — Чорт ⁽¹⁾ біду перебуде — одна
мише ⁽²⁾, десять ⁽³⁾ буде. *У., К., Кан.*

Біс. *Зв., Проск., Ст. Зб.; Хрін. Н.,*
Рад.; Врэг. Нир. ⁽²⁾ една згине, *Проск.*
⁽³⁾ друга. *id., [Ст. Зб.].*

Біда біду гопить. *К., Бат.*

Біда за бідою ходить. *Бр.*

Як біда уродилась, така и згине. *Нл.*

Біда на вкулачки товчеця ⁽¹⁾. *Збр. Лаз.,*
Кон.

Великі недостатки. *Кан., К.* — ⁽¹⁾
здибає. *id;* кулаками б'єця. *Бр.*

2170. Кого біда учепиця, того трімаєця
и руками, и ногами. *Нл.*

Біда здибає легко, а трудно її збутися.
Проск.

Од біди не в воду. *Прав.*

Біди ні продати, ні проміняти — и грім
біди не заб'є. *Бр., К.* — Біди ні продати, а
ні проміняти. *Бр.* — И грім біди не заб'є.
Бр.

Як Бог дасть, и в печі не замажєся.
Кон.

Не в піч замазатись, та й не з мосту у
воду. *Ст. Зб.*

Біда найде, хоч сонце зайде. *К., Рад.,*
Пр., Пе. — ... біда не спить. *Н.*

Воли, коні на оборі, а біда поперед очі.
Нл.

Не клич біди до себе, вона сама прийде
до тебе. *Проск.*

Не будім біди, коли спить.

2180. Біди не шукати. *Полт.* — Не шукай
біди. *О.* — ... сама біда знайде. *Дуб.*

Біда за плечима. *О., Гор.*

До біди сім верст. *Павл.*

До біди не далеко ⁽¹⁾. *Об.* — До лиха не
далеко. *Рад., З.* — ... доскочить. *Л.* — До лихо-
го не багато. *Ст. Зб.*

До біди ще три дні. *Нир., Сос., [Р.].*

До біди не довго. *Об.*

О біду не трудно. *Нл.*

На біду не багачко треба. *Зв.*

На біду, як с тії ⁽¹⁾ перейдеш, — коли б
так на добре. *Проск.*

⁽¹⁾ «С тії (се б то, сидиці).»

Коли б так на гуру (гору), як на біду!
Бр.

2190. Одна біда — не біда; от — коли дві, або
три разом біди! *Пе.*

Єдна біда чоловікові не докучить. *Нл.* — ...
біда не докучить, а десять. *Проск.*

Біда нікого не красить. *Кулж.*

Біда не дудя: як стане дуть, то аж слези
йдуть. *Ст. Зб.*

Не так-то и встати, як впасти. *Проск.*

Як припече, то втече. *Л., [Ст. Зб.].* — ...
то він сам до чорта (або: то він з того
місця) втече. *Бр., [Черк.].*

Допекло, так и утекло. *Кон.*

Кому біда докучить, той ся розуму на-
учить (з вчистої книги Стародуб. Магістра-
ту. 1692 р.).

Біда учить хліба. *Нл.*

Навчить біда попити, як нема чого вхо-
пити. *О.*

2200. Коли дасть Бог біду, то и розум
добрий. *Зв., Кон.*

Хто біду має, той багато знає; хто га-
разд має, той мало знає. *Нл.*

Не знавши біди, не буде добра.

Хто не зазнав зла, не вмі шанувати
добра.

Біда не знає приказу.

Що-що, а біда завше здибає. *Проск.*

Біда як схоче, то на гладкій дорозі зди-
бає.

Гараздові не хоче, а біду мусить. *Нл.*

Гаразду знести не може, а біду тер-
пить.

Піди до Кракова, всюди біда однакова;
піди и за Карпати, то треба бідувати.

2210. Піди за Бескиди не збудєся біди.

Піди и за Карпати, то треба бідувати.

Піди до Кракова — всюди біда однакова.
Проск. — Хоч и до Кракова — скрізь біда
однакова. *К., [Кор., Ст. Зб.].* — Од Ча-
кова до Кракова — всюди біда однакова.
Сос.

Не йде на ум ні їда, ні вода, коли перед
очима біда. *Х.*

Смерть за плечима, а біді весілле. *Нл.*

Голові хлопів, а біді весілле.

Біда біді на слободі.

Інший молод годинами, та старий бідами.
Пе.

Хто біди не знає — нехай мене спитає.
Об.

«Що у вас чувати?» — «Гаразд из бідою!»
Нл.

2220. Не біда ⁽¹⁾ — відчиняй ворота. *Проск.,*
Х. Вид.

⁽¹⁾ Иди, бідо. *К.*
Біда, аки в Родні (у гирла Росі). *Нестор.*

Вияв в біду, як курка в борці. *Ил.*
Упав у тісну діру.
От біда — та й годі! — Лихо та й годі.
Бр., Л., Я., Гат.

Біда боками преця (відусіла). *Кон.*
З бідою, як з рідною мамою. *Проск.*
Куди мах, туди мах, то все біду по зубам. *Ил.*

Біда кудя, а ГОРЕ чубате. *Б.*
То не горе, що горює, а то горе, що смієця. *Р.*

2230. Як піде горе зраця, то аж до смеркаця. *Коз.*

Тільки тє не минєця, як горєнько ймеця. *Рост.*

Хоч лучиця печаль на єдну годину, zapomнить и милу родіню. *Кл.*

На хврасунок добрий трупок. *Ил.*
Не поможе и трупок, як прийде хврасунок.

2235. Горе — море: пий єго, не випєш. *Коз.* —... всєго. *Гат.*

2237 По смерти нема КАЯННЯ. *Яц.* —... покацяця, *Ил.*

И вже! каяння нема. *Бр.*
Каяття пізно приходить. *Нос.*

2240. Є каяття ⁽¹⁾, та нема воріття! *Б., Пер.*

⁽¹⁾ каяння. *Рад., К., З.*

2243. Як не покаєся—тобі буде могила, а мені кобила. *К.*

И ворогу своєму закажу. *Л., Пир., Пр.*
И дітям своїм закажу. *Л., Пир., Р., Гл.*
Не буду до віку, до суду! *Пир., Павл.* —
И до суду не буду! *Коз.*

Ти землю їв — зарікавсь. *Кон.*

2248. Ти хрест писав (зарікавшись). *Кон.*

2250. Покааясь злодій у ягодах. *Кон.*

Зарікалась свиня... їсти: біжить, коли трое лежить,—вона всі трое и зїла. *Ном.*

ЖАЛЬ, та не вернеця. *Ск.*

Жаль много может. *Ст. Зб.*

Жаль ваги ⁽¹⁾ не має. *Лів.*

⁽¹⁾ уваги. *Вел. (III, 175).*

Зачужа жаль. *Ст. Зб.*

Жаль батька ⁽¹⁾, та воп несуть. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Мил батько. *Пр. в Ст. Зб.*

Ой жалю мій, жалю, ох и жалю не помалу: упустив долю, упустив щастя, та вже й не піймаю. *Коз.*

Жалю по кісілю! *Коз.*

ЖУРБА не матінка. *Ров.*

2260. Журба сорочки не дасть. *Ил.*

Журбою поля не переїдеш. *Гл.*

Чого тебе за ухо бере (за серце)? *Нов.*

Якого дідька журицьця! *Л., Кон.*

Нема чого журитися: нехай той журицьця, що велику голову має. *Бр.*

Чого журицьця! нехай журацьця ті, що заміж идуть. *Лох., Пр.* —... та журицьця, що віддаєця. *Бр.*

Не журися — якось то буде! *К.*

Не журись, та Богу молись. *Коз.*

Ото зажурилася! та така ходить, як тумá (тумап).

Тільки журицьця!... як кобила, звернувши вь болоті. *Ил.*

2270. Не кажи «ох», кажи «гоц». *Ст. Зб.*

Хоч біда, то ⁽¹⁾ гоц! *Ил., Бр., Проск., Ёвх.*

⁽¹⁾ горе, та. *Лил., К.*

Не зітхай ⁽¹⁾: чого нема, то й так нехай. *Бр.*

⁽¹⁾ Не здихай. *Р.*

Не vzdихай: не остатне ще зпекли. *Ст. Зб.*

Vзднш,—коли любиш, то vzdнрш. *Гр.*

Як би не ох, то б давно здох. *Ёвх.*

Гей-гей ⁽¹⁾, та не дома! *Рад.* —... як би вдома, та ще й на печі. *Бер.* —... та ще й в просі. *Дуб., Рад.* — О-хо-хох та не дома. *Кон.* — ...як би дома та в господі. *Ном.* — ... одно зверху, а друге и д.

⁽¹⁾ Гай-гай. *Прав. Ниж., Лів.*

Здихнув тяжко та важно, мов ковальський міх. *Пир.*

Під явором жовтий корінь: пісок єго сущить (пісня є така; а вь приказці: кажуть про людину, що все чогось журицьця—журливе змалку). *Бер., Лаз.*

Як у єго дух держицьця! *Л., Кон.* — Не знаю, де в мене и дух!

2282. Як не свій ходить. *Ил., Л.*

Став не свій. *Ил., Х.* — Став мов не свій. *Л.*

2282. Мов у воду опушена. *Лів.* — Опустився, як па воду. *Бер.* — Лишилася, як на воді. *Бр.*

2284. Наче курця впустив. *Л., Пир., Сл.*

Хожу, наче чоловіка згубив, або-що. *Хат.* (165).

Все мені, й сорочка не мила! *Нл., Бр.*

Червяк серце точить. *Г. Бар.*

Вже (або: Нема) мені пі від місяця, пі від сонця. *Проск.* — Ні від сонця, пі від місяця. *Нл.*

Розживемось, як сорока на лозі, а тінь на воді. *Рад.*

2290. Ой смутку ж мій! *Бр., Гат.* — ... чубатий! *Гат.*

Не забув смутку,—забув річи. *Ст. Зб.*

Лиха та радість, по котрій смуток на-ступає. *Нл.*

Чня КРИВДА, нехай того Бог зкарає ⁽¹⁾! *Прав.*

⁽¹⁾ «А уже ж!» *З.*

Кривда людська боком вилазять. *Нл.*

Лучче кривду терпіти, як кривду чинити.

Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей. *Проск.*

Я з тобою не маю нічого на пеню.

Я не хочу напасті: нехай той из напас-ти не вийде, доки житеме. *Бр.*

Слова шкоди не нагородять. *Нл.*

2300. Не так ⁽¹⁾ шкода, як невгода. *Ск.*

⁽¹⁾ Не така. *Бр.*

Шкода пікому не мила. *Кон., Гл.*

Кожному кривда не мила. *Ст. Зб.*

В НЕЩАСТЮ нема пі БРАТА, пі свата. *Нл.*

Бідному піхто не подарує. *Пир.* — ... не дарує. *Рад.* — ... не дасть. *Кузж.*

Під лихий час и кум за собаку. *Кан., К.*

Тоді любить и сват, коли добре має брат; а коли бідний, то забуде и брат рідний. *Нл.*

Поки багат, то поти й сват. *Пр.*

Поки щасте плужить, поти приятель слу-жить. *Нл.*

Де щастя упало, там и приятель мало. *Нл.* — Щастя упало, так и приятелів мало. *Бр.*

2310. При добрій годині всі куми й по-братими. *Б.* — ... а при лихій—чужі куми й побратими. *Євх.* — При добрій годині и куми побратими ⁽¹⁾, а при лихій нема и родини.

Прав. Ниж., Лів. — Як добра година, то знайдеця родина; а в злій годині, нічого по родині. *Нл.*

⁽¹⁾ всі побратими. *Коніс.;* побратими. *Коз.*

Поки мішки чують, поти шанують. *Г.*

Як я ся гаразд мав, кожний мене добре знав; а як став убогий, не приходять гості в мої пороги. *Нл.*

Як ся чоловік гаразд має, то и сусід бу-ває.

Тоді сусід добрий, коли мішок повний.

Утри ⁽¹⁾ мої смажні ⁽²⁾ уста, а сахарні и сам утру ⁽³⁾. *Ст. Зб.* — Не тоді лижи мені губи, як солодкі,—тоді мені лижи, як гіркі. *Бр., [Проск., Руд., Збр. Лаз.]* — Лижи мені губоньки, як гіркі; а як солодкі, то я й сам оближу. *Кан., К., [Бр.]* — Тоді мені губи лижи, коли чорні. *Нл.*

⁽¹⁾ Протри. *Рад., Кон.* ⁽²⁾ смажені. *Євх.;* гіркі. *Рад.* ⁽³⁾ а сахарних чорт тебе й просе. *Євх.*

Полюби мене в черні, а вже в білі! *Х.* — ... полюбить и аби-хто. *Полт.* — Ліби ⁽¹⁾ мене в чорному, а в білому чорт тебе й про-сить ⁽²⁾. *П., Гл.* — ... Нехай мене— полюбить у чорнім, а в біле приберуса, тоді я й сама не подивлюся. *Бр., [Коз.]* — Нехай люблять у чорному. *К.*

⁽¹⁾ Полюби. *Коз.* ⁽²⁾ и хто-небудь полюбить. *Б., [Коз., О.];* я тебе не прошу. *Рад.*

Поцілуй мене сёгодня, а я тебе завтра. *К., Рад., Гл.; Ст. Зб.* — ... а як забуду, то й так будє. *Кон.*

Умри ти сёгодня, а я завтра. *Зал.*

Люби мене в середу, а в неділю, як я при-беруса, то може па тебе й не подивлюся (або: то й на другу подивлюся). *Бр.*

2320. Порятуй мене в пригоді, а в доб-рім разі не потребуєм ратунков. *Ст. Зб.*

Тоді, як кличу, йди.

Хто зразу дав, той два рази дав. *Кон.*

Хто в біді дав, два рази дав. *Нл.*

Як лихо, то й братко. *К.*

Брат, що хочеть брать. *Ст. Зб.*

Як беруть, сто коней дають, а візьмуть — и одного не дають. *Ос. З (VI, 27).*

Як просять, и жнуть и косють. *Нос.*

Як лихо, то й «ходи Петрихо»; а як п'ють та ідять, то на Петриху не глядять. *Руд.*

2329. Як ідять та п'ють, так и кучерявич-ком звуть; а поп'ють, поїдять, — прощай шолудай! *Новг.*

2331. Добре дядькові, то й Бога забув. *Ос. 3 (IV, 8), Дуб., Пир.*

Як лихо, то й ⁽¹⁾ до Бога. *Лів.* — ... а як лихо минуло, тоді й Бога забуло. *Ном.* — Як тривога, тоді і до Бога. *Кр., [Коз.].* — ... а як по тривозі, то й по Бозі. *Бр., Пр., [К., Проск., Рад., Руд.].*

⁽¹⁾ Коли не змога, так и. *Копіс.*

Як утопає, сокиру даває; а як порятують, и топоринця жалує. *Ст. 36., [Пр. в Ст. 36., Х. 36., III.].*

Дообід ложка, а післяобід не треба. *Збр. Лаз.*

На кого біда нападе, то до Києва иде; а як біда минецця, то шп и из Броварів вернеця (Броварі містечко на лівім боці Дніпра, Остерською п., менш як 20 верстов од Києва). *Кулж.*

Не завидуй худорбі — доведе Бог тобі. *Нос.*

Що собі не мило, и людям ⁽¹⁾ не зич. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ и другому. *Нос.*

Не радуйся чужому лихові. *Л., [Ст. 36.].*

Чужому ляхові ⁽¹⁾ не смійся. *Лів.*

⁽¹⁾ З чужої біди. *Бр.*

2340. Чуже лихо за ласощі, а своє за хрін. *Не.*

Чужая біда за іграшку. *Пир., Л.* — ... за сахар. *Бр.* — ... за цукар. *Проск.*

Чуже горе—людям сміх. *Коз.*

Ніхто нічиєго болю не знає. *Проск.*

Чужий біль нікому не болить. *Ж.*

2345. Вола голова не боліла, коли корова теля родила. *Нл.*

2347. Кому користь, а нам хворість. *Ст. 36.*

Граецця, як кіт з мишою (або: з миш-кою).—Граєся, як миш з котом. *Проск.*

Дурню сміх, розумному слёзи. *Рад., Пр.* — ... розумному ж досить. *Коз., Кон.*

2350. Людям сміх, а мені плач. *П., Пол., Лів.* — Кому біда, а людям сміх. *К.* — Чужа біда людям сміх. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Кішці⁽¹⁾ смішки, а мишці слёзки. *Гр., Ёвх.* — Коту⁽²⁾ жартушки⁽³⁾, а мишці смертушки⁽³⁾. *Рад.*

⁽¹⁾ Котові. *Пр.* ⁽²⁾ Кішці. *Нос.* ⁽³⁾ и-грушки. *Ст. 36.; жарти. Коз.* ⁽⁴⁾ плач. *ід;* смерть на умі. *Нос.*

Смішки з попової ⁽¹⁾ кішки. *Л.* — ... а як своя здохне? ⁽²⁾ *К.* — ... то й плакатемеш. *Пер.*

⁽¹⁾ чужої. *К., Л., Пир.* ⁽²⁾ з панової кішки, а у нас такої нема. *Ёвх.*

Кому весіля, а курці смерть. *Проск.* — ... нехибне. *Бр.*

Добре, чуже лихо мірати — змірай своє! *Хат. (163).*

Чужу біду на поді ⁽¹⁾ розведу, а своїй и кінця не найду ⁽²⁾. *К.*

⁽¹⁾ на водосинні. *Рад.;* руками. *П.;* рукавом. *Коз.;* ногою. *Пир.* ⁽²⁾ а свою а ні як. *Рад.;* а своєї и ума не приложу. *Пир., [П., Коз.].*

Свою біду на другого звезду. *Пр. в Ст. 36.*

Лучче чуже ухо гризти, як своє. *Кан., К.*

Кінь знає, як му сідло долігає. *Нл.*

Ніхто не знає, чий чобіт муле. *Ёвх., Пир.*

2360. Що менінині, то тобі завтра. *Проск.* — Дпесь мені, а завтра тобі. *Нл.*

На кого Бог, на того й ⁽¹⁾ люде. *Проск., Полт., З., Л., Пир., П.*

⁽¹⁾ лихие. *Рад.*

Не так ⁽¹⁾ Бог, як лихії люде. *Пир.*

⁽¹⁾ Не таков. *Ст. 36.*

За кого Бог, за того й люде. *Прав. Ниж., Лів.*—За ким Бог, за тим и люде. *Нл.*

На кого ворони, на того й сороки. *Нл.*

На кого люде гомонять, на того й свині хрюкають. *Зал.*

Усяк готов, щоб погубить, та хто буде рятувати! *Черн.*

Буде ПЛАЧУ. *Пир.*—... до нехочу! *Б.*

Горе не умовчить. *Пир.*

Біда як дуда: куда йде, то реве. *Бр.*

2370. Тонкослізка! *О.*

На кулаку слёзи тре. *Кон.*

Слёзи, як перло! *Пир., Б.*

Плаче, як роба в неволі. *Нл.*

Заплач, дурню, по своїй голові. *Бер.*

А заплач, дурню, та дуже! *Зв.* — Заплач дуже, та дурно. *Л.*—А ну, ну! заплач, дурню! *Пр.*

Заплач, Матвійку, дам копійку. *Пр., [Сос.].* По чім дурного знать? по тім, що плаче. *Рад.*

Росквасив губи, як капиці. *Ном.*

Слипить.

2380. Кисне, як солопий огірок. *Збр. Лаз.* Скіглить, мов кривий цуцик. *Х.*

Завив, як вовк. *Ст. 36.*

Голосить, неначе по мертвому. *Кулж.*

Кричить, як опарений. *Рад.*
Пробі ⁽¹⁾ кричати. *Зв., Х.*—Пробу, рятуй.
Нов.—Гвалт кричить. *Бр., Дуб.*

⁽¹⁾ пробу. *Пир., О.*

Приплакала бабка увесь ліс, а по їй ні біс. *Пос.*

Кому біда, то й плач не допоможе. *Ил., Збр. Шей.*

Плачя Богу, а слези—вода. *Пир., Л.*

Не вмієш пакати, а вмієш плакати. *Ст. Зб.*

2390. Плачем лиха не виплечеш. *Гат.*

Тогді будеш вить, як почнуть бить. *Пос.*

Не жаль плакати, коли є за чім. *Ил.*

Нехай ті плачуть, що нам зле зичуть.

Нехай ті плачуть, що заміж идуть. *Прав. Ниж., Лів., Збр. Лаз., Ос. 3 (VI, 49).*

Кричи, хоч на гору видізь! *К.*

Жінка плаче, діти плачуть, сам плачеш, а луччого не бачиш. *Кон.*

Плачеш, плачеш та й ўхнеш. *Кон.*—... чхнеш. *Мар. В.*

2398. Так, що тільки криваві не ллюця. *Л., Кон.*

2400. Хто звечеря плаче, той вранці буде сміяцьця. *Збр. Лаз.*

ТЕРПИ душа, спасена будеш. *Зв., Лів.*

Терпи горе—добро буде. *Не.*

Терпи, козак ⁽¹⁾, отаман ⁽²⁾ будеш. *Лів.*

⁽¹⁾ козаче. *Гр.* ⁽²⁾ отаманом. *Гайс., Пир., Б., Кон., Кр.*

Терпи, хлопче, козаком будеш. *Пир.*—... а из козака попадеш и в отамани. *З.*

Терпи, Грицю, хоч яка спека. *Р.*

Терпи, козак, горе—будеш пити мед. *К., Х. Зб.*

Терпи горе, пий мед. *Пир., З.*

Терпи горе—буде добре. *Рад.*—... добро буде. *Рад., З.*

Коли мука, торбу в руки, та по ягоди! *Черн.*

2410. Іж, коза, лозу, коли сіна немає. *Ил.*

Іж ячне, таж як смачне. *Ш., Гр.*—Приймай ячне за вдячне ⁽¹⁾. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ ячне за дашне. *У.*

Лежи в піску, та їж луску. *Ст. Зб.*—... туску! *Б.*

Зуби на полицю (ждать и голодовать)! *Ос. 5 (X, 7).*

Напийся води, коли зівів біди. *Ил.*

Тягни біду за хвіст (бідуй). *Кан., К.*

Бідою біди не допоможеш. *Черн.*

Жди, море, погоди. *Бр., У., Кан., К.*

Люде, посіявши, та ждуть. *Ст. Зб.*

На животі гнети иное.

2420. Мовчи та диш ⁽¹⁾. *Ск.*—... скажусь ⁽²⁾, що спиш. *Пер., Б.*—... диш, коли горе пушить. *Коз.*

⁽¹⁾ дихай. *Бр.* ⁽²⁾ не кажи. *К., Рад.*

Скажи—лихо, та й молчи. *Зал.*

Лихо, та не мовчи. *Пр. в Ст. Зб.*

Мовчи з лихом. *Бр.*—... аби збрилось. *Коз.*

Посиди, смутку, в кутку. *Ст. Зб.*

Гей! не з гора ж біда. *Гат.*

Вдарь ⁽¹⁾ лихом ⁽²⁾ об землю. *Пир., Кон., Гл., [Зб. Лаз., Ч.].*

⁽¹⁾ Кинь. *Л., Пр., Х.*; А ну, гоп. *Проск.* ⁽²⁾ лихо. *Л., Пр.*

Я ту біду ще перебуду. *Проск.*

За потерпіння ⁽¹⁾ дасть Бог спасіння ⁽²⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ терпіння. *Проск.*; терпіннячко. *Л., Гр.* ⁽²⁾ спасіннячко.

Терпен—спасен. *Ст. Зб., [Проск., Ёвх.].*

2430. Перемелеця лихо—добре буде. *К., Кан.*

Буде добре, як мине зле. *Ил.*

По сему ще діти будуть, хоч и маленькі. *Б., Кр.*

Умреця, так все минеця. *Черн.*

Божа воля! *Дуб., Пр., Л.*—Божа власть! *Л., Пир.*—Божа воля, Божа власть! *Дуб., Рад.*—Божа воля, Божа сила! *Пр., Лох., О., Нов.*—... що Бог схоче, те й зробить. *Не.*—Божа власть,—що схоче, те й дасть. *Б.*—А що ж робить! на те воля Божа. *Зв.*—Будь воля Божа! *Бр., Рад., Пир.*

Що Бог дасть! *Лів.*—... те й буде. *Рад. Пр., Кр.*

Треба бідувати до гробової дошки. *Проск.*

Що ж робить—треба жити! душа не пташка—не виженеш! *Кан., К.*

Що ж будеш робить! огню не підложиш. *Ш.*

Треба годить (або: запобігать) свої лихі години. *Ном.*

2440. Гіркий світ, а треба жить. *Коз., Гр.*
Що людям, то и нам. *Проск.*
Гірке життя, гірка доля—що ж робити! Божа воля. *Не.*

Яке Бог уродив, таке й живу. *Бер.* —
... таке треба жати. *Бр.*
Кріниця, як днина на морозі. *Ил.*
Лехше хвалити, як терпіти.

Нема чоловіка без вади 2446—2456. — Гордий 2457—2559. — Хвалиця 2560—2628. — Упертий 2629—2671. — Наровистий 2672—2675. — Вередливий 2676—2736. — Вьдливий 2737—2791. — Пеля 2792—2826. — Свинякувате 2827—2853. — Лихий 2854—2953. — Ледащо 2954—2968. — Хитрий 2969—3116. — Капость 3117—3122. — Невмогне 3123—3166. — Стид 3167—3207. — Природу (прирощення) тяжко одмінити 3208—3232.

НЕМА чоловіка БЕЗ ВАДИ. *Черн.*
Нема нічого без але. *Г., П.*
В болоті не без чорта. *Не.* — ... в сім'ї не без п'яниці.
И межі капустою доброю буває багачко гнилих качанів. *Проск.*

2450. Є ⁽¹⁾ люде, є и людища ⁽²⁾. *Ном.*
⁽¹⁾ Єсть. *Пр. в Ст. Зб.* ⁽²⁾ єсть и людище. *id.* и людиска. *Проск.*

Час часу рознь — и чоловік чоловіку. *Нос.*
Народ—як товар у череді: усякі є. *Вас.*
Де люде, там нуди. *Гам.*
Кривого дерева в лісі найбільше. *Г., П.*

Хто в болото лізе, того ще й піпхнуць. *Г., П.*
Люд вже здавна каверзує— з того лих и плазує. («Щось чується до цього в миру, та ніби прикладніше». *Бр.*). *Гам.*

ГОРДИМ Бог позбива (або: та збива) рог. *Ж.*

Горда душа в убогій тілі. *Ил.*
Чоловік гордий, як пузирь водний. *Ст. Зб.*

2460. Смирився паче вовка.
Блоха усе костричиця («гордують — от не токмо вельможні, а й так дурні допущані»). *Кон.*

Підбив морду так, що й кочергою по-су не достанеш. *Б., Кр.*
И через гріб плює (горде). *Бр.*
Через голови плює (горде, вихриць). *К., Пр., Пир.*

Куди ж тобі—як задрив ніс! *Пр.*
Завернув ніс. *Гам.*
Кирпу гнути. *Гам.*
Не дми його в ус (великий він пан). *Б.*

Ні зо дьвом (не приступиш—таке сердите, бундючне и д.). *Кон.*

2470. Ти до неї *косю-косю*, а вона и голову дере! *Ном.* — ... *косю-косю*, так не *кдсю*.

Не чув пупа на череві и той небожчик. *Ст. Зб.*

Колос повний гнєцця до землі, а пустий догори стирчить. *Ил.*

Запишався, як кошеня в попелі. *С.*
Запишався ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ Берко в колоді. *С.*

⁽¹⁾ Бімбус. *Збр. Шей.*; Бач як помпе. *С.*; Се так чваниця. *Бр.* ⁽²⁾ як паче.

Пишаєця ⁽¹⁾, як , корова в хамуті. *Ном.*

⁽¹⁾ Чваниця. *Бер.*

Дере голову, як попова кобила. *Пир., [Бер.]*

Через ⁽¹⁾ губу не плює. *П., Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ И через. *К., Л.*

Кива головою, неначе кобила в Спасівку. *К., [Рад., Зал.]*. — Кива, як кобила. *Бр.*

Чи дурень, чи пишен, чи в дурного зімавав! *Ст. Зб.*

2480. Чи ялося свиням на росу ходити! *Пр. в Ст. Зб.*

Взявся під боки, та й думає, що пан. *Збр. Шей.* — Хвертом попід ⁽¹⁾ боки взявся. *Проск.*

⁽¹⁾ у. *Гр.*

Ходить, як индик Переяслівський. *К.*
Похожає (або: Ходить), як пава. *Прав. Ниж., Лів., Зал. (I, 147).*

Оце сіла — так як та рахмистрия. *Бер.*

Ото, яки великий пан. *Пир.*, *П.*
 Се він на одну пиху тільки зробив.
Не.
 Се тільки панська пиха.
 Набрався панської юхи. *Пом.*
 Величаєця, як зайць хвостом. *Проск.*
 —Надарив Бог зайця хвостом!

2490. Завеличався, як Жид на родинах. *Ст.* 3б.

Величаєця, мов понади на весілі. *Пр.*, *Лох.*

Величаєця, мов сучка в човні. *Ш.*, *Х.* 3б.

Величаєця, як куций бик в череді. *Проск.*

Величаєця, як свиня в борлозі ⁽¹⁾ (барлозі). *У.*, *К.*

⁽¹⁾ в болоті. *Зв.*, *Проск.*, *К.*, *Х.*, *Хар.* 3б.

Величаєця ⁽¹⁾, як порося на орчику ⁽²⁾. *Зап.* (I, 147).

⁽¹⁾ Росходивсь. *Євх.* ⁽²⁾ як свиня на орчаку. *И.*

Величаєця ⁽¹⁾, як чумацька воша ⁽²⁾. *Не.*

⁽¹⁾ Звеличивсь. *Гат.* ⁽²⁾ жука.

Величний, як жидівський патипок. *Пир.*
 У хмару заходить (заносиця розумом, величаєця; іноді нахід буває). *Ск.*

Дмеця, як жаба проти вола *Л.*, *З.*

2500. Дмеця, як жаба на лопуху. *Бер.*
 Дмеця, як пизирь на поді. *Ст.* 3б., *Гл.*

Надувся, як вош на мороз. *Пл.*

Дмеця ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ шкурат ⁽³⁾ на огні ⁽⁴⁾. *С.*

⁽¹⁾ Бодриця. *К.*, *Хар.* 3б.; Бадриця. *Рад.*; Величаєця. *Пир.*; Вертиця. *Кан.*, *Зап.* (I, 147); Крутиця. *Кон.*; Шквереця. *Рад.*; И гнецця и дмеця. *Гат.*; Пнеця. *Бер.*; Жеця. *Гр.* ⁽²⁾ мов. *Кан.*, *Пир.*, *Хар.* 3б. ⁽³⁾ шкураток. *Х.*; шкурлат. *Зв.*, *Проск.*; шкурка. *Бер.* ⁽⁴⁾ вогні. *Проск.*, *Бер.*; жару. *Рад.*; жарках. *Гат.*

Надувсь ⁽¹⁾, як лопух на огні ⁽²⁾. *З.* — И гнецци, и дмеця, як лопух на жарках. *Гат.*

⁽¹⁾ Дує ся. *Проск.* ⁽²⁾ вогні.

Дуєся як легке в горшку. *Проск.*
 Дмись не дмись, волом не будеш. *Коз.*
 Нехай дмеця, аж розідмеця. *Бр.*
 Хизуєця, неначе на пристяжці. *Не.*
 Пнуця, як грішні душі до пекла. *Кул.*

2510. Чваниця, як дурень латкою. *Гат.*

Чваниця, наче таї кобила, що віз побила. *Бр.*, [*Лох.*].

Штё та па штё! *Пом.*, [*Ос.* 3 (X, 101)].

Вдає, як кінь порожньою торбою. *Євх.*
 Як би ёму довгий хвіст, то сам би собі боки повідбивав. *Х.*, 3б. — Як би хвіст мав, то б усім людям боки пооббивав (сімоязишному так приказують). *Бр.*

⁽¹⁾ то б собі боки пооббивав. *Рад.*

Я то не я ⁽¹⁾, попова свиня. *Пр.*, *И.*
 —... дайте корець браги. *Гл.*

⁽¹⁾ Не я то я. *Кон.*; Я не я. *Л.*; Не я, то. *Рад.* Не я, так. *Ал.*

Нема—як та попова свиня. *Бр.*—Нема понад попову свиню. *Проск.*

Нема над ню и над війтову свиню. *Пл.*
 Ось то ми! *Лист.* (II, 13).

Нема в світі над ми! ⁽¹⁾ *Пом.* — ... що надми-надми, та й пусти.

⁽¹⁾ понад нас. *Проск.*

2520. Наше тільки й добре. *Пир.* — Тільки наше й хороше. *Кулж.*

Наше все славно. *Ст.* 3б.—... наше и остро, наше и велико. *Пр.* в *Ст.* 3б.
 Як би не ми, то б ви вдома не були (або: як би не ви и не ми, то б ми тут не були). *У.*

Без мене и хліб ся не змеле. (*Кам. н.*) *Руд.*

Знайте наших! *Кулж.* — Знайте нас! ми—кислиці: з нас квас. *Гл.*

Осе ж и я—що хорошее имъя. *Ст.* 3б.

Не пили, я к обідні йду. *Черн.*

Гетьте, йду! *Кр.*

Гумене, ну мене! бо я подорожня (як хто виставля себе дуже). *Зв.* — Гумене, гумене, я приїжджа. *Кр.*

Е, вона мосціва (пендючлива). *Кр.*

2530. Вашеський панич (що на *вашень* гие—гордовитенький).

И святі ⁽¹⁾, й багаті! *Черн.* 2.

Ні пристипу до їх!—⁽¹⁾ И сити.

И в казці не сказати, що він брідить. *Пр.* в *Ст.* 3б.

На що сяя чвань поросяча! *К.*

Хоч денежка в каптані, та на сто рублів чвані. *Гл.*

Тенетки нема на хребті, а ще бач! *Пом.*

Нихи на три штихи. *К.*

Злидні без пихи не живуть. *З.*, *Кох.*

Перше коло чобіт ходив, а теперки не знає, як в них ступати. *Пл.*

У свого батька и хлів зачинив, а в нашого не хоче й хати. *Л., Пир.*—Твій батько и хлів зачинив, а ти не хочеш и хати причинити. *Пир.*

2540. Ні папа, ні гапа. *Гат.*

Толкуй бала (¹), пона плахти ткала. *III.* — Балакай, бабо, дещо: вона плахти тче. *Пе.*—Нехай вона плахти тче. *Гр.*

(¹) Толкуй. *Коз.*

Коли б не Опанас, но було б тут и нас. *Гл.*

Ні приступу! *Пир., Х.* — Ні підступи до ёго! *Пир.* — Без ломаки (¹) до ёго ні приступ! *Л.* — Без друка й не приступу! *Кр.* — Без друка не приступай! *З., Пр.* — До ёго не приступу без кійка! *Пр.*

(¹) Без друка. *Л.*

Куди вам! *Пир.*

Не томуй сонцем (не перебаранчай величаниця)! *Нос.*

Побраталась свиня з пастухом (як хто дме губу, щоб до значніших). *Кан., К.*

Куди кінь з копитом, туди жаба з хвостом (¹). *Пир.*

(¹) з клішню. *З., Кр.*

Коваль коня кує (¹), а жаба й собі ногу (²) дає (³). *К., Лох.*

(¹) Коня кують. *Проск., Пир., Кон., Ст. Зб., Ёвх.* (²) клішню. *З.; лапу. Бр., Ёвх.* (³) наставляє. *Бр., Проск.; підставляє. Зв., Ст. Зб.; тиче. Кон.; дере. Пир.*

Ворона, ворона! и де ти літала, що в царський двір попала. *Новг.*

2550. Не літай, ворона, в чужії хороми.—Не літать вороні у панські хороми. *III.*

Не дивись високо, бо запорошиш око. *Збр. Лаз.*

Не несися (¹) високо, бо низько сядеш (²). *Збр. Лаз.*

(¹) Не літай. *Пир., Зал.* (²) впадеш. *Пир.;* бо погано низько падать. *Зал.*

Високо літає, та низько сідає. *Зв.*—... летів, а низько сів. *Проск.*

Хто високо літає, той (¹) низько сідає (²). *Об.*

(¹) часом. *Яц.;* то. *Рад.* (²) сяде.

Як не летіло—та вдарилося! *III.*

Як упав, то й пропав. *Зал.*

На жито орали, та й гречки не має. *Черн., Ос. З (IV, 24).*

Не видали! *Пир.* — От не видали! *Пр., [Бр.].*

Не вклонюсь багачу, бо сам хліб молочу. *Гат.* — Наплюю я багачу, коли

хліб свій молочу. *Пол.* — ... багачу, свою копу молочу. *Гл.*

2560. Тее, що ХВАЛИЦЯ, то він лучче маєця, як тее, що не хвалиця. *Бр.*

Власна хвальба не платить. — Похвали з власної губи не поплачує. *Ил.*

Ледачая хвала сама себе хвалить. *Бус. (Вор. г.)*

Гречана каша сама себе хвалить. *Лів.* Хто ся сам хвалить, той злих сусід має. *Ил.*

Хвали чуже—свое и без похвалок (¹) добре. *К.*

(¹) без похвалу. *Бер.*

Погана та дівка, що сама себе хвалить. *П., Прав. Ниж., Лів.*

Робота сама за себе скаже. *Кр.*

Добре само ся хвалить, а злоє похвали не годно. *Ил.*

Дочку мати хвалила — поки з рук звалила. *Ёвх.*

2570. Хороша дочка, як matka хвалить (як би хто збоку похвалив)! *Черн., [Б.].*

«Чия справа?» — «Війтова!» — «А хто судить?» — «Війт!» *К., [Ил.].*

Хвастливого (¹) з багатим не розбереш (²). *Пир.* — Багатого з хвастливим не розпізнаєш. *К.*

(¹) Хвастуна. *Ёвх.* (²) не пізнаєш.

У мене чого-того не купити. *Ил.*

В нас и без гостей так. *Бр.*

Мій верх и заткало (мое зверху). *Ёвх.*

М'ясом хвалиця, а воно и юшки не іло. *Бр.*

Тільки пір'я, а м'ясо чуже (хваста позиченим). *З., Пир.*

Казав Циган: «Нема ні в кому правди тільки в мені. *Л., [Бр., Прав. Ниж., Проск., Кор.]*—Нема ні в кому правди—тільки в мені трошки. *Рад.*

Тільки людей, що Хома в церкві. *Новг.*

2580. Умер Хома—й добра нема. *Не.*

Хвали мене, губонько, бо як не похвалиш, то я (¹) ти роздеру. *П., В.*

(¹) роте, а ні, то. *Г.;* мя губко, бо *Проск.*

Про свято держав, та у буддень сказав. *Рад.*

Тебе и на собачі улиці хвалять. *Кон.*

Про тебе и в шпиталях шепчуть. *Кр., [Кон., Коз.].*

Що ти хвастаси, и старці в шпиталях сміюця. В старовину рідко де не були по селах шпиталі для слабих, убо-

гих, калік; держались вони громадським коштом. *Зап. о Мал. Я. Марковича, I, 1799.*

Тебе и та (свня) хвалила, що по горду ходила. *Ил.*

Не одна баба горід згородила («може дід хоть кілля бив». *Черн.*). *К., О.*

Хвиц-міц, не буде з того ніц. *Проск.*

Бачили такого штирка (живчика — хвастуна). *Сл.*

Біга⁽¹⁾, як⁽²⁾ курка⁽³⁾ з яйцем. *З., Л., [Дуб., Бер., Кон.].*

⁽¹⁾ Носиця, *О., Ис.*; ⁽²⁾ неначе. *К., Рад.* ⁽³⁾ квочка. *Пр., Лох.*

2590. Розносивсь, як чорт збубном. *Євх.*
Розносивсь⁽¹⁾, як з писаною торбою. *Лів., Сл.*

⁽¹⁾ Носиця. *Л., Кр.*

Носиця, як дурень⁽¹⁾ з ступою. *Прав. Ниж., Лів.* — ...писаною торбою. *Ск.* — ...писанкою. *Бр., Зв.* — ...довбнею. *Зв.* — ...латкою. *Гат.* — ...баба з ступіром. *Ил.*

⁽¹⁾ чорт. *У.*; баба. *Проск., Євх., Збр. Шей.*

Носиця⁽¹⁾, як кіт⁽²⁾ з оселедцем. *Проск., [Бер., Рад.].*

⁽¹⁾ Возиця. *Євх.* ⁽²⁾ кішка. *Пр.*

Носиця⁽¹⁾, як кіт из салом. *П., Прав. Ниж., Лів. [Проск.].*

⁽¹⁾ Возиця. *Рад., Пр., Лох.*

Не видав Гриць нагавиць: то ся вбірає, то розбірає. *Ил.*

Тіпиця⁽¹⁾, як Жид паршами⁽²⁾. *Кан., К.*

⁽¹⁾ Цяцкаєця. *Євх.* ⁽²⁾ пархамн. *Євх., Ил.*

Не вважайте, люде дорбі⁽¹⁾, що я швець: говоріть зо мною⁽²⁾ як з простим⁽³⁾. *Бр.* — Чуеш, говори зо мною, як з простим, а не думай того, що я швець. *Не.*

⁽¹⁾ Не вжахайтєся. *І. Бр.*; Не потурай. *Бр. Проск.*; Не думай. *Коз.* ⁽²⁾ говоріть. *І Бр.*; говори. *Бр., Проск., Коз.* ⁽³⁾ з простим чоловіком. *І Бр., Проск.*; до простого. *Бр.*

Хто хвалиця, той каїця. *Нов.*

Хвалящому и Бог не помагає. *Нов.*

2600. Не хвались, та⁽¹⁾ Богу молись. *Кор., Ват., Біл., Чор. Рад. (189).* — Не хвалися та⁽²⁾ Богу молись. *Павл. Ст. Зб.*

⁽¹⁾ а перш. *Бал.* ⁽²⁾ перше. *Бал.*; тільки. *Бр., [Бер.]; а. Проск.*

Не хвались, идучи на торг, а хвались, идучи з торгу. *Прав. Ниж., Лів.*

Не хвались, як идеш в поле, а хвались, як идеш з поля. *К.*

Наперед⁽¹⁾ невода риб⁽²⁾ не лови⁽³⁾. *Ст. Зб.* — Не квапся против невода рибу ловити. *Бр.*

⁽¹⁾ Поперед. *Зв., Кр.*; Перед. *Кан.,*

К. ⁽²⁾ рибки. *Рад.*; рибкою. *Бр.*; рибою. *Євх.* ⁽³⁾ не имати. *Пр. а Ст. Зб.*; не лапай. *Проск.*; не хвались. *Ст. Зб., Євх.*; не хватай. *Рад.*

Не продавай новка, аж го забъеш. *Ил.*

Не оstri ножа, доки сь не зловив ба-рана. *Ил.*

Не стріляй наперед. *Ст. Зб.*

Не кажи *юц*⁽¹⁾, поки не⁽²⁾ перескочиш. *Г., Лів., Сл.* — Не перескочивши річки, не кажи *чун.* *Пол.* — Тоді скажеш *юц*, як вискочиш. *Лів.*

⁽¹⁾ скок. *Сівер.* ⁽²⁾ доки не. *П., Прав. Ниж., Проск.*; аж, *В., Прав. Ниж.*; покуль не. *Сівер.*

По Божому гречка родить (як хто загадує наперед...). *Пир.*

Товкач муку покаже (не хвались наперед). *Нос.*

2610. Ще не зловив, а вже скубе. *Проск., [Ил., Ст. Зб.].* — Не піймав, та скубеть. *Ст. Зб.* — Не скуби, поки не зловив. *Рад.*

Раз лучилося робаку на віку, та вже й га! *Дуб.* — Трахвилоса хробаку раз на віку влізти въ моркву. *Проск.*

Дивися, який кінець буде. *Проск.* — Смотри кінця кожній справі. *Ил.*

Коли ще косовиця, а ми вже сіно возимо. *Євх.*

Де тее ще у Бога літо, а він вже⁽¹⁾ косу клепа. *Лох.*

⁽¹⁾ а він о Різді. *Пир.*

Пъє на вовчу шкуру. *Г., П.*

Теля каже *будь ласкав*, а тут уже и з довбнею. *Ш.*

Де ще у Бога теля, а він з довбнею вже носиця! *Л., [Зв., Пр., Б.].* — Теля де, а він уже из довбнею бігає⁽¹⁾. *Бер., [Проск.].* — Ище теля в пүзі⁽²⁾, а він уже и з довбнею. *Гр.*

⁽¹⁾ играє. *Рад.* ⁽²⁾ в гу.і.

Помаленьку, бо спинку зломш! *Ном.*

А бо ще: «А не сідай, а не сідай!... бо спинку зломш!» То Циганчята хвалился, як вони їздитимуть верхи на теляті, що колись буде; а старий Циган почув, та й почав їх чухрати, так приговорюючи.

Де той у Бога Великдень, а він уже из крашанками! *Не.* — ...уже й з пасками. *Дуб.* — ...човпиця. *Зв.*

2620. Хрестять люде, хоч ся ще не уродило *Ил.* — Тое хрести, що родиця. *Ст. Зб.*

Не зарікайся всього робити, тільки свого уха вкусити. *Ил.*

Буде й Лях, як Русин (каже чванливому)! *Б.*

Славві бубни за горами, а прийдеш

ближче—собача шкура. *Гл.*—...горами, а зблиска—шкуратині. *Збр. Шей.*—Славен бубен за горами. *Ст. Зб.*—...бубон за горами, а близько—як коробка. *Збр. Лаз.*

Не все то золото, що блищить. *З., Л., Пир.*

Твоя слава велика: сім сіл—один віл. *Збр. Лаз.* (з *Кобр.*).

Був колись дворянин, та чорт имъя переминив. *Нос.*

Як хто каже, що він колись був он-що!

И носе Солосі! *Нос.*

Як на досаду кому хвалиця чим, то так кажуть: и добре, мов, ёму!

Убий—та й виграй. *Рад.*—Уби, та й виграй—умри та й оженися. *Мат.*

Як що неправедно.

УПЕРТИЙ гірше свині. *Проск.*—Упарта, як свиня. *Бр.*

2630. Впарт (1) коза вовку користь. *Нос.*

(1) Упирна *Ол.*; Вередлива, або: Упряма. *К.*

Упрямє теля вовку користь. *О., Ст. Зб.*

Упертий, як Русин. *Ил.*

Шия товста (непокірливий, аргат, спитий). *Нос.*

Чи бачив хто з чорта м'ясо? чорта в укріп, а чорт утік. *Бр.*

Хоч гавкай на ёго—нічого не вдієш! *Бр. [Пир., Б.].*

Хоць заріж, то не хоче! *Проск.*

Хоч кременем ухо ріж, так затявся! *Кан., К.*

Хоч камінь на шию, та в воду. *Ёвх.*

Хоч ёму кіл (1) на голові теши! (2) *Пол., Лів.*—...такий! *Кон.*—Хоч и кілля теши на голові. *П., Прав. Ниж., В.*

(1) клин. *Бр., Зв.* (2) городи. *П.*; бий. *Бр.*

2640. Хоч стріль ёму вь очі. *Зв., Л.*

Хоч из гармати стрілай (не почують, не злякаюця, не послухають). *Пир.*

З гармат не злякать (і не то що,—з...). *К.*—Хоч стреляй у него («хоч що хоч! хоч стреляй у него, а воно тільки очі витрищить на тебе та дивиця: таке угорне—хрестянин такий—угорне таке...») *Бр.*

Еге! так як на пеньку став. *Прав.*—Як на пень ззіхав. *Пир.*

Хоць вогню до него прикладай (тверде, запекло таке)! *Проск.*

Вовка (1) в (2) плуг, а він (3) к чорту (4) в луг. *Пир.*

(1) Ёго. *Пр., Ёвх.* Ти ёго. *К., Чорта. Р.* (2) ведн в. *Рад.*; вернеш у. *Ёвх.* (3) а воно. *Пр., Ёвх.*; а чорт. *Р.* (4) дивиця у. *Рад.*; глядить у. *Ст. Зб.*; до чорта у. *Павл.*; собі в. *К.*; у. *Р., Ёвх.*

Ёго к лісу, а воно к бісу. *К.*—Ёго тягни до ліса, а він лізе до біса. *У.*

Ти ёму плюй вь вічі, а він каже—дош (1) иде! *Лів.*—Хоч води лий у очі, то скаже—дош иде (2)! *Ст. Зб.*—Плюнь ёму в вічі, а він каже—«ще ж двічі». *Гат.*

(1) тепленький дощик. *Р.* (2)

Піп з крестом, а чорт з хвостом. *Ёвх.*

Піп своє, а чорт своє. *Об.*—Піп своє править, а той—убий ёго сила Божа—своє править! *Бр.*

2650. Піп у дзвін, а чорт (1) в калатало (2). *Бр.*—...в клепало, та й каже, що ёго голосніше. *Проск.*

(1) а дідко. *Бал.* (2) в солом'яник. *К.*

Бог Боговое, а біс бісовое. *Ст. Зб.*

Ёму те (1), а він своє. *Кулж.*

(1) Ти своє. *Пир.*

Хоч тюкай ёму, а він усе таки своє. *Кон.*

Хоч ёму губки (1) дай! *Зв., О.*—...а він все своє (2). *Б.*

(1) чорта. *Рад., Пр.* (2) меле. *Бр.*

Ёму слово, а він сто. *Кулж.*

«Стрижено!»—«Голено!» *Зв., Кр., Черн.*—Ти ёму *стрижено*, а воно тобі *голено* (1). *Пр., Л.*—«Стрижено!»—«Голено!»—«Але ж стрижено!»—«Ні таки голено!» *Бр.*—«Таки бо стрижено!»—«Таки бо голено!» *Проск.*—«А голено?»—«Голено!»—«А стрижено?»—«Стрижено!» *Пер., Ил.*—«Кошено!»—«Стрижено!» *Сл.*—Острижене (2), а не кошене. *Ёвх.*—Стрижене, а не смажене.

У жінки з чоловіком спорка вкоілась: він каже *голено*, вона—*стрижено*; вже він її и бив, и чого не робив,—хоч що хоч! Ну, каже, коли так,—и повів її топить; так и тут тиєй ж! А як уже верхки зплили, що не можна більш казати,—висунула руку з води и двома пальцями, мов ножицями: *стрижено*, мов... У Чернігові сливуть, що ніби се у р. *Стрижені* було и що ніби од того и мення її пішло. — (1) *смалено. Пер.* (2) *Голено.*

Е ні, Галонько! *Кон.*

Ёму кажу *тату*, а він каже *кату*! *Л., Кр.*

Ій кажеш *овес*, а вона каже *иречка. Кон.*

2660. Як у вас, такъ и у вас кабан зав'яз. *Кон.*

Затвердила сорока Якова, та все (1)

одно про всякого. *Лів.*—Поймала, як со-
рока Якова.

У панів.—⁽¹⁾ Якова. *Кр.*

З тобою ходити, як з туром водитись
(як з бованом). *Бр.*

З тобою водиця, як з лихою годи-
ною (на лукавого вола и д.). *З., Л.*

Як з биком биця, а все молока не
добийця. *Кр.*

Як з тобою толкувать, то треба по-
чувать. *Кр.*

З ним не виведе справи и той, що у
болоті. *Збр. Шей.*

Не слуха, все своїм богом робить. *Бр.*

И мій батько до церкви не ходив, и
я не піду. *Чир.*

Що буде, то буде, а горілки пить не
покину. *Кр., Ч.*

Спориця, як за батьківщину. *Лр.*

2670. И ⁽¹⁾ до сто баб не ходи (спор-
ливе наліхо)! *Х.*

⁽¹⁾ Хоч и.

Злодія на шибиницю ведуть, а він ще
каже, що не винен. *Проск.*—Злодія ві-
шати ведуть, а він своїм ділом не при-
знаєця, та оправдаєця, яко би неви-
нен. *Ст. Зб.*

НАРОВИСТА, як кобила. *Зал.*

Хороша ягодка. *Нос.*

Вродила мама, що не прийма и яма.
Хар. Зб.

И не говори накриво — вона зараз на
цабе. *Кон.*

ВЕРЕДУЄ, як у греблі біс. *Гат.*

Мосідизовови мухи в носі (вередливий).
Дуб.

А ні вбій, а ні влій. *Ил., У.*

И так, и сяк, а все не так. *У.*

2680. Хоч гірше, аби нинше. *Пир.,*
Пр., [Кан., К., Рад., Х.].

Хоч того самого, аби в другу миску. *Б.*

Нехай книш, аби не палайниця. *Бер.*

Все недогода бабиній дівці! *Ил.*

Їму як не те, так и в голови ⁽¹⁾
низько. *Пир.*

⁽¹⁾ Тобі як не лаяцьця, так и в го-
ловах. *Євж.*

Дай того, чого нема. *Х.*

Най тобі ся того не бажить, чого ся
дома не держить. *Збр. Шей.*

Хоць душею ригни, а дай. *Бр., Проск.,*
Дуб.—Хоч тхни, та дай. *Сл.*—... тхни,
та роди. *Рад.*

Знає, та вередує ⁽¹⁾. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ В рукописі перш було напи-
сано *вродує*, а потім поправлено *вередує*.

Телись, ялова, давай молока! *Кан.,*
К., Євж.

2690. Хоч ригни! *Л., Кон.*—...а лізь. *У.*
Хоч изза нігтя виколупни, та дай.
Ном., [Кон.].

Забажав пеначе перед смертю. *Рад.,*
Полт., Л., О., [Бер.].

Нічого ⁽¹⁾ не роби, тільки ⁽²⁾ Пилипа
жени. *Проск.*

⁽¹⁾ Ніхто. *Ил.* ⁽²⁾ лише.

Те наде, що воде. *Гат.*

З ним ні стій, ні погоди. *Ил.*

Е, сій дитині до схочу. *К.*

Як схоче, то й на гору повезе ⁽¹⁾, а
як не схоче, то и з гори не спустить
⁽²⁾. *Л., Пр.*—Як схоче то и на гору ско-
че. *Коз.*—...а як не схоче, то й з го-
ри не звезе. *К.*

⁽¹⁾ потягне. *Бр., Ст. Зб.;* вніде *Бер.;*
злизе. *Рад.* ⁽²⁾ незьїде. *Зв., Бер., Х.;*
не потягне. *Ст. Зб.;* не спустиця.
Рад.

Як кого схоче, на ногах поставить, а
кого з ніг звалить. *И., Прав. Ниж.,*
Лів.

Вам хоч голову пробий, то не вгодиш.
Зал. (I, 146), Кон.

⁽¹⁾ розбий. *Пир.*

2700. Дав ⁽¹⁾ яечко ⁽²⁾, та ще й об-
лупи. *С.*—Їму облупи, та ще й ⁽³⁾ у
рот положи. *Дох.*

⁽¹⁾ Дай. *Зв., Проск., Б., О., Сос., Кр.,*
Гр.; Дай лежню. *Рад.;* Подай. *Коз.* ⁽²⁾
сечко. *Зв., Рад., Б., К.;* іечко. *Кр.* ⁽³⁾
Облупи сйце, та ще. *Бер.*

Де піде Тера, все їй гірка вечера.
Ил.

Не гнівайся жона, коли в комори міх
пшона. *Ж., Бер.*

«Мало пирогів!»—«Та їж, сучий си-
ну,—отам на печі!»—«Еге! я не хочу!
я думав, що нема!» *Прав. Ниж.*

И раків не хочу, и чого иного не мо-
гу. *Ст. Зб.*

И каші не хочу, и по воду не піду.
Бер.

Чи роби, чи ходи, а мені догоди.
Гат.

Не хочу... дай сюда!.. не треба зда-
єця. *Ил.*

Бий kota, не бий kota! *Нос.*

Сип борш, клади кашу, подай пить. *Не.*

2710. И вдома мене не лишай, и в по-
ле не бери. *Бр.*

И не стямися ⁽¹⁾, відкіль вітер по-
віє ⁽²⁾.

⁽¹⁾ И не вгадаси. *З., Коз.* ⁽²⁾ повіне.
Коз.

Сім ⁽¹⁾ п'ятиниць на тиждень. *Прав.*

⁽¹⁾ У тебе десять. *Євх.* ⁽²⁾ піділю. *Лів.*

На десяти голях не вішайся. *Ст. Зб.*

Де літував, там було и зімувати. — Де хто літував, той там и зімує. *Пл.*

Вода в решеті не встоїцца. *Бр.*

В єго честь до завтра. *Черн.*

Да ви ладом кажіть (певно). *Л., Мир.*

Або хрести, або пусти. *Євх.*

Грай, або гроші вертай. *Зв., К., Пр., Гр., Руд.* — Або грай ⁽¹⁾, або гроші 'гдай ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ грайте. *Збр. Шей.* ⁽²⁾ вертайте. *ід.; віддай. В.; виддай. Проск.*

2720. Або пий, або ся бий. *Пл.*

Або вішайте, або пускайте. *К., Кан.*

Або світи, або вош лети. *Ст. Зб.*

Чорти єго батька знають, де він оре и куди єму істи нести. *Черн., [Гр.]*

Що въ Бога день, усе голову ість. *К.*

Жує мені голову. *Ном.*

Ість ⁽¹⁾, як ржа залізо. *Лів., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Так гризе, так гризе. *Рад.*

Воду з мене варить. *К., Мир.* — Вєредливе, тільки воду варить. *Коз.* — Впварив з нєго воду. *Ш.*

Не тільки що, але и зелізо з'їздицца (або: зітрєцца). *Проск.*

Як по дупі дере. *Л., Ст. Зб.*

2730. Як кожухом по печі. *Євх.*

Як по шні пиляє. *Ст. Зб.*

Попотурчи, туркоте! *Б.*

Не пилай мене тупим, та ріж гострим. *Рад., Л.* — Не ріж гострим ножом, заріж мене тупим. *Бр.*

Не пуши, головки не суши. *Пл.*

Не ворчи, як Бардак, ні на кого. *Ст. Зб.*

Воркотня, та не щодня. *Нос.*

—

Такє В'ІДЛИВЕ, що возьми та прямо и яяплюй єму серед лоба. *Ос. 4 (Ш, 31).*

Не з біса хлонця, а яке уїдливе ⁽¹⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ З'їдливе. *Бр.*

Свиня квічить, а в п'яті лізе. *Пл.*

2740. Унадився, як свиня в моркву. *Прав. Ниж., Лів.*

Уївсь, як свиня в молот. *Лів.*

Як ти мені осточортіла. *П., Мир., Кон.*

⁽¹⁾ осточортіла. *Кон.*

Оце пристав! паче вош до кожуха. *Коз.* — Держицца ⁽¹⁾, як вош кожуха ⁽²⁾. *П., Прав. Ниж., Лів.* — Як вош до кожуха. *Кулж.*

⁽¹⁾ Ціпляєцца. *Гр.* ⁽²⁾ за кожух.

Причєнився ⁽¹⁾, як реп'ях ⁽²⁾. *Дох., Пр.* — Мои реп'яхом ⁽³⁾ взявся. *Проск.* — Взявсь, як реп'ях кожуха. *Євх.*

⁽¹⁾ Взявся. *Бр., Ж.;* Ухопився, *Зв.;* Уп'явся. *Х.;* прив'яз. *Павл.;* Держицца. *Пол., Лів.;* Ухвативсь. *Л.;* Узявся. *Бр.* ⁽²⁾ реп'яхом. *Бр., Л., Кр., Х.* ⁽³⁾ Так реп'яхомъ и. *Збр. Мал.*

Учєпився, як гріх села. *Пл.*

Вчєпився, як злидні бондара. *Проск.*

Чіпляєцца ⁽¹⁾, як сліпий до плота ⁽²⁾. *Бал.*

⁽¹⁾ Прилип. *Проск., Бер.;* вчєпився. *Проск.;* прив'язавсь. *Зв.* ⁽²⁾ до типу. *Бер.*

Прив'язавсь, як москаль. *Кр.*

Пристав ⁽¹⁾, як смола. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — Смолою причєнився. *Бр.*

⁽¹⁾ Прив'язалась. *Кон.*

2750. Прилип до мене, як шєвська смола до чобота. *Ос. 10 (V, 48).*

Прилип, як сліпий до тіста. *Пл., Павлов.*

Прилип, як до Гандзі Пили. *Гам.*

Якь п'явка впивсь. *Кр.*

Не здоровкайся, коли ніхто тобі не клаєцца. *Бр.*

Лізе, як сатана. *Бр.*

Лізе в очі, як сновига. *Проск.*

Лізеш слєтєю. *Л., Мир., О.* — ... як слота. *Проск.* — Як слюта у очі лізе. *Ст. Зб.* — Не лізь в очі, як слюта. *Кр.*

«Слєта — мокрий сніг иде.» В Лубенщині, мокрий сніг (мовлячи огулом, непогодь) — слєта, слєтою (зупинка над є). а слєтїя слєтєю, — ніби щось више. *Ном.*

Лізе ⁽¹⁾ в вічі, мов ⁽²⁾ оса. *Павл. [Проск., Х.].* — Лізе ⁽³⁾, як ⁽⁴⁾ оса. *Рад.* — Як оса. *Кон.* — Оце! так як та оса межї очі летить. *Бр.*

⁽¹⁾ Сичєцца. *Мир.* ⁽²⁾ паче та. *Зв.* ⁽³⁾. Налазять, *Бер.;* Присикавсь. *О.* ⁽⁴⁾ Уїлася, як та. *Лів.*

Лізе сліпичєю. *Мир.* — Так слінмя и лізе. *Кр.*

2760. Що хоч кажи! *Мир.* — Що єму казати (як лізе в вічі)! *Рад., Х.* — Ну що єго казати! *Пр., Мир.*

Як сліпий овад! *Л., Мир.*

Став мені сіллю в оці. *Бр.*

Став мені хріном у носі. *Г., П.*

Алеж дався він ⁽¹⁾ в знаки! *Ном.*

⁽¹⁾ Але вже він удався. *Рад.*

Він мені у печінках сидить. *Мир., [Євх.].* Усвиріпився ж мені — ніщо пекло сунані. *Бр.* — ...ніщо трясця вранці. *Не.*

Допекла гірш од ⁽¹⁾ сирой кваші. *Л.*

⁽¹⁾ Пропекло горш. *Ст. Зб.*

Канюкою сидить. *Ж.*

Ото канючить! *Мир., Л., Хор., З.*

2770. Пищить, як каня. *Пл.*

Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати.

«Ти, Гадзю, сама знаєш,—на що ж мене не питаєш?»—«Тим, не живу тобі лиха,—роскажи, будь ласкав, зтиха!» *Бр.*

Нагадав ⁽¹⁾ козі смерть. *Ск.*—... а коза «мекеке!» ⁽²⁾ *Не.*

⁽¹⁾ Згадав. *Бр.* ⁽²⁾ вона й мекекає. *Новг.*; а коза й мекече. *Гад.*; то й сам не рад будеш. *Лох., Пр.*; вона що ступить, то й третє. *Пир.*; що ступить, то й п.дѣ! *Л.*; а коза п.дѣ. *Зал.*

Як тії ж, так тії! *Пир.*

Як коржа, так коржа! *З., Л., Пир., Кр.*
—... як спечемо, так и дамо⁽¹⁾. *Лів., Павл.*

⁽¹⁾ як спечу, то дам. *Бр.*; спеком, так дадом. *Новг.*

Таке уїдливе. *Пир.*

Не стій ⁽¹⁾ над моєю душею! *Лів.*

⁽¹⁾ Чого ти стоїш. *Бр., Л.*

Та вже сиди, не сиди, то нічого не випросиш. *Прок.*

Оце! як накупились! *Пир., Л.* — Ото накупились! *Л., Павл.*

2780. Оце! пеначе та орда. *Ном.*

За людьми и хата не згорить (докучають). *Пир.*

Пришихвіст! *Гр.* — Приший-кобилі-хвіст! *Коз., Кр., [Бр., Прок.].*—... а в кобили и свій є. *К., Рад.* — Приший-хвіст-кобилі ⁽¹⁾. *Лів.*—...як обирвеця, то далеко опинеця. *Л.* — Причепить кобилі білий хвіст. *Кулаж.* — Причепи кобилі хвіст. *Ил.*

⁽¹⁾ Кобилій. *Ст. Зб.*

Ходить, як корова за тиллям. *Прок.*—... як теля з коровою. *Г., П.*

Як хвостик, позаду бігає. *Пир.*—Хвостиком біга. *Зв., Пир.*

Очепилась, як хвіст. *Бер.*

Стримлять, як більма, на очах. *Нолт.*

БезГриця ⁽¹⁾ и вода не освятиця. *Об., Руд.*

⁽¹⁾ Юхви́ма. *Ст. Зб.*; пѣго. *Л., И., О.*

Де не посій, то вродиця ⁽¹⁾. *К., [Бр., Зв., Прок., Бер., Пир., Б.].*—Тебе де не посій, то вродисся. *Л., [У., Павл.].*—Ти вродисся там, де тебе не посіяно. *Прок.*

⁽¹⁾ виросте. *Рад.*

Кинь ⁽¹⁾ мене, Боже, де мене не треба ⁽²⁾! *Зв., К., Л.*

⁽¹⁾ Встіби. *Ил.* ⁽²⁾ де мя непотреба.

2790. И чого б я ліз туди, куди не треба! *Ном.*

Не лась там, де тебе не треба,—так тобі треба! *Прок.*

На кого-ПЕНЕЮ лізе—гірш ножа ріже. *Кл.*

Лучче ж пенному сіло на шию зложити, ніж бідних людей правдивих зводити. *Кл.*

Пеня московська. *Г., Лів., Сл.*—Оце привізка ⁽¹⁾, як московська пеня! *Б., Кр.*

⁽¹⁾ Оце пристав. *Кр.*

За лучинку найде причинку. *Бр., Кр.*

Не з сива [сіва?], не з дива. *Гам.*

Відхрестися від дідька, а збудеся гріха. *Ил.*

Як гріх на душі! *Об.*

Куди ти, очмано, лізеш! *Прок.*

2800. Геть, сатано! *Кон.*

Одчепись без шага! *Пир., Л.*

Одчепись од мене—глянь на Бога. *Рад.*

Візьміть одчипного! *Кон.*

Нападись ⁽¹⁾ на кого багатшого! *Л.*—... то й шаг дасть. *Кон., [Лох., Кр., Ёвх].* —... чи не дасть хто копійки, або шага. *Рад.*

⁽¹⁾ Одчепись од мене та нападись. *Пр.*; Відчепися! напади́ся. *Пир., Зв.*; Напади. *Кон.*; Нападінця. *Кор.*

Відчепися, напаснику, я не була на празнику. *Ил.*

Од чорта одхрестися, одмолися, а од ёго, дурня, и ломакою не одибьєся. *Рад., Л.*—Від чорта бим ся відхрестив, а від тібе ні відхрещусь, ні відмолюсь. *Прок.*
А ні ёго відмолитися, а ні ёго відхреститися. *Ил.*

Нехай ⁽¹⁾ тобі сто чортів ⁽²⁾! *Л.*—... и сіра свитка.—Нехай сто бісів твоїй матері! *Кон.*

⁽¹⁾ Хай. *Кон., Л.* ⁽²⁾ бісів. *Пер., Зв.*

Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе. *Л. Пир.*

2810. И ладаном не викуриш. *Лів.*

Плюнь на мару! *Зв., Пир.*

На твоє лихо зроблю. *Кон., Л.*—Зроблю тобі на пеню. *Л.*

На злість моїй жінці нехай мене бьють. *Ил.*

Добре на мою жінку: нехай мене бьють.

Коли моя жінка така, то нехай свині борошно ідять. *Рад., Пир.* — ...жінка шельма, нехай ⁽¹⁾ свині муку ідять. *Б.*

⁽¹⁾ к...а, так нехай же. *Гр.*

Піду до церкви, але не буду молитися. *Ил.*—Піду вже, тату, до церкви, але чорта ззіси, щоб Богу молився. *Кан., К.*

Хазяйська курка коміринській корові ногу переломила. *Бр.*

Не ⁽¹⁾ по коню ⁽²⁾, та ⁽³⁾ по голоблях ⁽⁴⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Не може. *И., Прав., Ниж., Кан.,*

К.; Не міг. *Проск.*; Не можь. *Ил.* ⁽¹⁾ по коняці. *Ил.*, *Прав.*, *Наж.*; по коневі. *Проск.*; Не понавсь мене. *Бр.* ⁽²⁾ та понав. *Бр.*; то. *Ил.* ⁽³⁾ голобліх. *Бр.*; *Проск.*; оглоблях. *Пол.*; голоблі. *Сл.*, кульбаці. *Ил.*

Як нема на кого, то на жінку. *Зв.*

2820. «Хто виней?»—«Невістка!» *Бр.*
—«Хто се?»—«Невістка!»—«Та невістки дома нема?»—*Кон.*—«Так плахта її дома!»—Не невістка, так невістчина плахта. *Лів.*, *Сл.*—Невістчина й плахта шкоду робить, бо невістки дома нема. *Л.*—Е, ніхто не зробив!.. Ей невістчина плахта вісиль—то вона зробила. *Бр.*

На того вина, кого вдома нема. *Руд.*

Не гаразд—жінка ледащо: не зварить, не сече, коли нема що. *Ил.*

Нічим ⁽¹⁾ вовкові ⁽²⁾ блювати ⁽³⁾, так ⁽⁴⁾ ликами ⁽⁵⁾. *Пр.*

⁽¹⁾ Немає чим. *Ил.*, *Проск.* ⁽²⁾ повк. *Ил.*, *Прав.*, *Ст.* *Зб.* ⁽³⁾ сьєрдїти. *Проск.*; *Сл.*, *Б.*, *Л.*, *Повг.*; вовка рвать. *Гл.*; *Ил.*, *Л.* ⁽⁴⁾ то. *Ил.*, та. *Проск.* ⁽⁵⁾ ликом. *Ил.*; завертами (завертиями). *Повг.*

Нічим не візьмеш, так и ключем. *Сос.*

Як на пеню. *К.*, *Пир.*, *Гл.*—Як на гу пеню. *Пир.*, — Так робиш, як мені на пеню. *Рад.*, *Л.*

Або чорт, або Німець розбив. *К.*, *Кан.*

СВИНЯ свинею. *К.*, *Коз.*

Сіре, як той кнурь сірий товстий! *Ос.*
4 (III, 28).

Свині хоч золотое колце управ, а вона не пойдеть всадити лич у гумно, разві у що иное. *Пр.* в *Ст.* *Зб.*

2830. Свина полудня не знає. *Нос.*

Свина не вірує ⁽¹⁾ в Бога—тільки в великого ⁽²⁾ стога. *Бал.*

⁽¹⁾ не вірить. *К.* ⁽²⁾ але в.

Клапоуху (капоуху) хоч родзинками годуй, а все буде клапоуха. *Вас.*

Убравсь, як свина в ворох. *Гр.*

Не знає ні шти, ні пори (або: ні віри). *Бр.*

Не будь так, як попава свиня.

Не будь тім шидком ⁽¹⁾, що моркву рве. *С.*

⁽¹⁾ свинею. *Бр.*; тим. *Л.*

Куме, Андрію, не будь свинею! Не—... як же мені не бути, що мене люде знають. *Ил.*—Андрею, не будте свинею, коли вас люде величають.

Сховай кепство на господарство. *Проск.*

Не вдавайся з апостолами за стіл. *Ил.*

2840. Кудя ти вбрався на стіл з постолами. *Кан.*, *К.*

Позволь собаці лану ли стіл покласти, то він и цілий втерebiци. *Кан.*, *К.*

Посади ⁽¹⁾ свиню за стіл, вона й поги ⁽²⁾ на стіл. *Лів.*—Пусти пса під стіл, а він дерещи ⁽³⁾ на стіл. *Проск.*

⁽¹⁾ Ти. *Павл.*; Пусти. *ид.*, *Бр.*, *Коз.*

⁽²⁾ вона й лапи. *Коз.*; так вона й лапи.

К. ⁽³⁾ він и ноги. *Ил.*

Сидить, як чорт на грошах в болоті. *Проск.*, [*Ил.*].

Сопе, як ковальський міх. *Об.*

Розсілася як Решетилівська толока (Решетилівка м. в *Полт. п.*). *Полт.*

Як собаці в зуби сунув. *Л.*, *Пр.* в *Ст.* *Зб.*

Як собаці в корито. *Ст.* *Зб.*

Роспустився, як пигаєська пуга. *Ил.*

Рот без заворот. *Ном.*

2850. И дітки звичай знають. *Сл.*

Пришита тобі шапка на голові? (шо в шапці). *Бр.*—Шапка не пришита. *Ст.* *Зб.*

Скинь шапку—теща глуха буде. *К.*, *Пер.*—...бо Бог у хаті. *С.*, *Бр.*

В шапці правди немає. *Л.*, *Коз.*

ЛИХИЙ ⁽¹⁾ доброго не любить. *Ст.* *Зб.*

⁽¹⁾ Лихе. *Ил.*; Зле. *Бр.*

Як лихий чоловік, то не став и чорта. Добрий пес луччий, як злий чоловік. *Ил.*

У злomu зле й сидить. *Л.*, *Б.*

Злий чоловік ні Бога ся не боїть, ні людей ся не стидить. *Сн.*

Не бійся чорта, а лихого ⁽¹⁾ чоловіка. *Зв.*, *Лів.*

⁽¹⁾ але злого. *Г.*

2860. Лихого чоловіка бійся, бо лихий чоловік перемаже все. *Рад.*

Не зв'язуйся з лихим зпершу, так и впослі бачить не будеш. *Коз.*

Од ⁽¹⁾ ледачого ⁽²⁾ поли вріж та ⁽³⁾ втікай ⁽⁴⁾. *Рад.*, *Л.*

⁽¹⁾ Від. *Бр.* ⁽²⁾ лихого. *Бр.*, *Ст.* *Зб.*

⁽³⁾ врізавши. *Коз.*, *Ст.* *Зб.* ⁽⁴⁾ втікати треба. *Ст.* *Зб.*

Лиха ⁽¹⁾ іскра ⁽²⁾ и поле ⁽³⁾ спалить ⁽⁴⁾ и сама ⁽⁵⁾ згине ⁽⁶⁾. *Рад.*

⁽¹⁾ Лігя. *Зал.*; Зла. *Ил.* ⁽²⁾ Іскра. *Ст.*

Зб. ⁽³⁾ все поле. *Проск.* ⁽⁴⁾ спалила.

Ил.; спале. *Зал.* ⁽⁵⁾ та й сама. *Евх.* ⁽⁶⁾

згасне. *Бр.*, *Проск.*; счезне. *Бр.*; счезла. *Ил.*; склизне. *Зв.*; слизне. *Зал.*;

пропаде. *Кон.*; погасне. *Евх.*

Ледачого не займай, сам себе не марай. *Пер.*

Ледачого держать — лучше не мать. *Коз.*

Од лихої тварі в світі не втічеш. *Ш.*, *Коз.*

Не можеш збути, як лихого шеляга. *Ст. 3б.*

Нема ліса без вовка, а села без лихого чоловіка. *Ил.*

Лихий лихом погибає.

2870. Ледачому ⁽¹⁾ всюди зле. *Бер.*— Ледащо, куда не повернисьця, то всюди йому зле.

⁽¹⁾ Поганому. *Рад.*

Лукавому суком випре. *Кон.*

«Де ти, чорте, звик?» — «А в болоті!» *Прав.*—Де чорт любить? в болоті! *Нов.*

На злсе не учи нікого: и сам догадаєця. *Ст. 3б.*

Лихо коїти. *Прав. Ниж., Пол., Дів.*

Сила злого — два на одного. *Ст. 3б.*

Трудно, аби на добре вийшло, що из злих рук прийшло. *Ил.*

Не грій гадюки за пазухою. *Ст. 3б.*

—...в пазусі бо вкусить. *Л., Пр.*—... гадини за пазухою, бо вкусить. *Зв.*— Гадини ніколи не грій за пазухою; бо як розигрієш, то вкусить. *Бер.*

Гадюка, хоч не вкусить, то засичить. *Рад., [Бр.].*

Крий, ховай погане, а воно ж таки гляне. *Гат.*

2880. Ото злиденник! *Проск.*

Руки білі, а сумління чорне. *Ил.*

Мале щеня, та й те гавкає. *Євх.*

Не з доброї муки и той (вижу) зліплен. *Ст. 3б., [Пр. в Ст. 3б.]*

Такий злий, аж в роті чорно. *Євх., [Зв.].*

Добрий собака, аж за кочергу хапаєця. *З., Пр.*—... так аж за кущюргу хапає. *Бер.*

Та й зле ⁽¹⁾! як зінське ⁽²⁾ шеля. *О.*

⁽¹⁾ злюче. *С.* ⁽²⁾ жіньське.

Я його знаю, як лихого шеляга. *Проск.*—Знаю, як мідний шеляг. *Черн.*—Знають його, як лисого. *Кан., К.*

Його всякий знає, як ⁽¹⁾ облупленого ⁽²⁾. *Коз., [Рад., З., Пир.].*

⁽¹⁾ Я його пізнаю, хоч. *О.* ⁽²⁾ облупляного. *Бер.*

И пес за ним не вие. *Ил.*

2890. Їму ⁽¹⁾ й муха па заваді. *Зал.*

⁽¹⁾ Тобі. *Євх.*

Дав Бог, та й чорт не візьме. *Кр.*

Мухи ⁽¹⁾ в носі. *Нос.*

Непевний.—⁽¹⁾ Багато мух. *Кулж.*

И погляд у його не людський. *Л., Пр. в. Ст. 3б.*

Хоч сук ⁽¹⁾, та злий ⁽²⁾ дух. *Б., Кон.*

⁽¹⁾ сук. *Пир.* ⁽²⁾ лихий. *О.*

Єсть и вѣ тебе блохи, та нікому вигнати. *Ст. 3б.*

Е, чоловік! чорт заволик. *К., Пир.*

Се ще тютя з полив'яним носом. *Нов.*

Зла личина. *Пир.*

Чуєш, в тобі дідько сидить. *Проск.*

2900. То йзя з некла родом. *Ил.*

Єгипецька мума (про злих бабів). *Кр.*

Єгипецька баба. *Дів.*

Не медунку ведуть, та не медунка й в коноплях сидить (та злюща, а та ще гірша). *Рад.*

Хибнув у чорті. *Лин.*

Скира на чоботи, язык на підшви. *Ил.*

Не ждати з тебе ⁽¹⁾ пуття. *Пав.*

⁽¹⁾ Не буде з його. *Пир., Пр.*

Ой казали мені люде, що добра з тебе не буде. *Пир.*

Хоч у ступі всадить, та пирогами годуйте,—все буде однака. *Зап. (I, 147).*

Великого роду, а псего ходу. *Нос.*

2910. Ще-ще зпереди, а ззаду на чор-та походить. *Проск.*

Підкував дядька, підкуєш и татка. *Рад., Л., Пир.*

Дав Біг душу, як в грушу!.. волів би козу, то б и молока дала. *Ил.*—Вложив

⁽¹⁾ Бог душу, як в ⁽²⁾ грушу. *Проск.*

⁽¹⁾ Уклав. *Бр.* ⁽²⁾ як у.

Мав Бог дати душу, та дав грушу. *Зв.*

Уклав ⁽¹⁾ Бог душу, як у пня ⁽²⁾. *Бер.*

—Утулив Бог душу у пень. *Л.*

⁽¹⁾ Утеребив. *С.; Улінив. Рад.; Вложив.*

Б. ⁽²⁾ у пень *Л.;* у пень, та й каєця. *С.*

Мав ⁽¹⁾ уродицьця ⁽²⁾ чоловік, та вилупивсь ⁽³⁾ чорт ⁽⁴⁾. *Пир.*—Мав вилупицьця чорт, та півні заспівали — вилупився чоловік. *Л.*—Мала вродитися сатана, та півні запіли, то вродилась дитина. *Бр.*—Мав уродицьця чорт ⁽⁵⁾, та кури запіли. *У.*—Уродився б біс, та півень заспівав. *Кон.*

«Про жінку, що єсть такіи чудніи діти родять». *Рад.* «Як таке зле, недобре.» *Бр.*—⁽¹⁾ Що мав. *Зв.* ⁽²⁾ родицьця. *Рад.* ⁽³⁾ то вилупився. *Зв.* ⁽⁴⁾ виронок. *Рад.* ⁽⁵⁾ Мав хтось иний родитися. *Ст. 3б.*

Так його мати зродила ⁽¹⁾, *Бер.*—З матері народивсь. *Кл.*

⁽¹⁾ уродила. *З.;* народила. *Лож.*

Породила неська. *Павл.*

Уродила мама, що не прийма й яма. *Кон., [Пир., Б., Ст. 3б.].*

И мій батько такий мався, и я в його вдавсь. *Нос.*

2920. Пошився в собачую шкуру (або: в чорти). *Кан., К.* — ... в псю шкуру. *Проск.*

Ти ходиш в псїй шкурі.

Єсть и в того сірого сукна клин. *Ст. 3б.*

Продав чортові душу. *Л., Пар.* — За-продав чортові душі. *Ил., Л.*

Псові очі, а чортові душу запродав. *Ил.*

Ей, то-то ти дуже вже розпестився. *Проск.*

Він так намоскалився, що и зпід жи-вого п'яти ріже. *Х., Ёвх.*

Юшки московської ухватив (баловства заживає). *Кон.*

Набравсь юхи. *Кон.*

Набрався у Юхима юхи. *Ёвх.*

2930. Це той пан, що в соломі снить, зубами ськаєця (як кого собакою хо-гять называть). *Кан., К.*

Це той пан, що при місяці воші б'є.

Гадина в ёго словах дихає. *Л.*

Гадину за пазухою має. *Ил.*

Зо злості болять кості. *Б., [Бер.].*

Злості повні кості. *Ст. 3б.*

Знать и того по писку, що добрих свиней плоду.

Не годен того, же го земля святая на собі носись. *Ил.*

Та по ёму, на тім світі хоч тин ду-шею підперай, аби ёму тут гаразд! *Ёвх.*

Зібралося по ягодці (один од одного гірший). *Нос.*

2940. И той з пекла родом, ба ще три милі зза пекла. *Пр. в Ст. 3б.*

Така вже вдача собача. *Лів.*

Вовча натура. *Ск.*

Вовчу думку має. *Кон., Л.* — Вовче думає. *К.* — Вовчє гадає. *Ст. 3б.* — Вовк, то вовче й думає. *Рад., О.*

Вовча натура ⁽¹⁾ в ліс ⁽²⁾ тягне. *Бр.*

⁽¹⁾ Вовка таки. *Пов.* ⁽²⁾ до ліса. *Проск.*

Скільки ⁽¹⁾ вовка ни годуй ⁽²⁾, а він у ⁽³⁾ ліс дивиця. *Пир., [К.].*

— ⁽¹⁾ Як. *О., Пов.* ⁽²⁾ корми. *Пов.* ⁽³⁾ все в. *О., Пов.*

Видно, яка удаль. *К.*

Ніхто чорта не сїяв, а родиця. *У.*

Бійся Бога! *Бр., Кон.* — Бога бійсь, що ти робиш! *Кон.* — «Бога побійся!» — *Кон.* — Як таки Бога не бояцьця! *Кон.*

— Треба ж таки и Бога побояцьця. *Т.* Бога пошануйте! *Бр.*

2950. Глянь на Бога! *Бр., Бер., Кон.,*

Кр., Бил. — ... та посоромся людей. *Дуб.* — Глянь собі на Бога! *Ёвх.*

За те й Бог поб'є. *Кон.*

Схаменіцца, будьте люде, бо лихо вам буде! *Кобз.*

Умийтеся, образ Божий багном не скверніте. *Кобз.*

ЛЕДАЩО з цілого світа. *Кон.*

Ледащо—з віку ледащо. *Ёвх.*

Хоч покинь, таке ледащо! *Лів.*

Вбоїще таке—що хоч ти ёму що хоч! *Ном.* Крутиш своїм світом, як пес хво-стом. *Проск.*

З ёго води не бивариш. *Ш.*

2960. З тобою водицьця, як из тим вед-медем. *Ном.*

Золоті руки, а вражий писок (митець на все, та ледащо). *Ил.*

Куди ни ⁽¹⁾ киш, ⁽²⁾ то клин. *Пол., Лів.* — ... а наверх дірою *Бр.* — ... то го-лову на плечі! *К.*

Ніби ото кравець вимощус. ⁽¹⁾ Куди. *Бр., Ст. 3б.;* а все. *Проск.*

Причаївся (дукавнуче)! *Бр.*

Хлопець не що—піді ж ⁽¹⁾ яке ледащо! *Зв., Дуб.*

⁽¹⁾ Та піді. *Х.*

Ні швець, ні мнець. *Об., Ст. 3б., Павл.* — ... ні чорзнаєщо ⁽¹⁾. *Проск., [Павл.]*

⁽¹⁾ а казнащо. *Пир.;* чортв'днщо. *Кр.;* ні в дуду игрець. *Нос.;* ні в дуду грець. *Ш.*

Тільки на порі в Кричев (на негідного; десь був у тому Кричеві пороховий завод. *Нос.*). *Нос.*

Пустивсь берега (на все лихо пустив-ся). *Пир.*

Ледачого и в церкві б'ють. *Пир., Кр.* — ... б'ють, лігде не минуть. *Бер.*

ХИТРОЩІ та мудрощі. *Ст. 3б.*

2970. Чоловічина! одна душа в чоботі, друга в животі, а третя по світу (ша-храй). *Нос.*

Ти вже святий та Божий! *О., Кр.*

То непевна, то хитра пташка. *Ил.*

Хитрий, як лисиця. *Ск.*

Хитрий, як біс (або: чорт). *Об.*

Хитрує, як вовк. *Бер., Кан.*

Хитрує, як собака. *Бер.*

Крадеця, як вовк. *П., Лів.*

Кавкає ⁽¹⁾ як ворона, а хитрий як чорт ⁽²⁾. *Б.* — Хитрий як чорт ⁽³⁾, а дур-ний як ворона. *Бал.*

⁽¹⁾ Дурний *Кр., Кулж.* ⁽²⁾ біс. *Кулж.* ⁽³⁾ гадюка. *Иц.*

Хоч дурний, та хитрий. *Лів.*, [Бр].

2980. А чого ж ви, люди добрі, мовчите? я за себе сказав. *Х.* — Усе я, та я — чом же ще ви не говорите! *Зв.*, [Прокс.].

«А хто, пита хазяїн свою роботу, «по чарці?» — «Та хоч и я!» озивасця один... Випив, покректав, втерся.» А хто по другі? — «Та хоч и по другі я!» — «А хто по треті?» — «Та чи по треті, то и по треті!» — «А хто ж, будьте ласкаві, завтра у тік?» — «Та що це ви», каже до других, «усе я, та я и д.» — Притуляють сю брехеньку шоді до Цигана — разню розказують. *Ном.*

Хитрий — як чорт, дурний — як ворона, а упрямий — як свиня. *Кан.*, *К.*

Кум красно говорить, але кривий пнсок має. *Ил.*

Ангельські волоса, а чортова голова. *С.*

Голос, як сурмонька, — тале ж чортова думонька. *Гат.*

Янгольський ⁽¹⁾ голосок, а чортова думка. *К.*, [О., Прокс., Ос. 1 (111)].

⁽¹⁾ Добрий. *Рад.*

Лестю б душу 'тдало, а чортова думка. *Л.*

Слова твої ласкавні, та чортова думка. *К.* — Слово ⁽¹⁾ з маслечком, та чоргова думка. *С.*

⁽¹⁾ Словце. *Б.*

Слова м'ясніні, а пироги пісніні. *Ил.*

На словах, як на цимбалах. *Кон.* — ... як на варганахъ, а на ділі, як на балабайці. *К.* — На речах — наче на кобзі *Коніс.*

2990. М'яко стелє, та твердо спать. *Лів.*, [Евх]. — М'ярко постелити, а твердо спати. *Прокс.*

Добре говірить, а зле творить. *Ил.*

Уже язик такий, як двулчная китайка. *Б.*

Двійва китайка. *Пер.*

Облесливий, як собака. *У.*

Без мила в душу ⁽¹⁾ лізе. *Не.*

⁽¹⁾ в гу.о. *Ном.*

2996. Кудя вітер, туди й він. *Бр.*, *Дуб.*

2998. Москаля верти (не води)! *Сн.*

Крутиця ⁽¹⁾, як послід ⁽²⁾ в ополонці ⁽³⁾. *У.*, *Пир.*

⁽¹⁾ Вертиця. *Ст. 3б.* ⁽²⁾ тріска. *id*; гу.о. *Л.* ⁽³⁾ полонці. *Ст. 3б.*

3000. Ёго и ⁽¹⁾ в ступі ⁽²⁾ не влучиш ⁽³⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ и чорт. *Зв.*, *Ил.* ⁽²⁾ в ступі товчаєм. *Кр.*, *Новг.* ⁽³⁾ поймаеш. *Пир.*, *Новг.*, *Павлг.*; потрапиш. *Бер.*; потрахвить. *Ил.*; влучить. *Зв.*

Зробив (або: Був) Хома, та й дома нема. *Гайс.*

Вещця, як гадина. *Зан. (1, 147)*, [Ил.].

Вертиць хвостом. *О.* — Крутиць хвостиками. *Дуб.*

Вертиця, як чорт в боклазі. *Лаз.*

Він так як литовський цїп — и сюди, и туди. *Л.*, *Кон.* — Литовський цїп. *К.*, *Л.*

Крутиць, як Циган сонцем. *Бр.*, *Прокс.*, *Л.*

И нашому Богу, и вашому. *Кулж.*

Він ні нам, ні вам. *Прокс.*

Поможи, Боже, и нашим, и нашим! *Кулж.*

3010. «Помагай, Біг, нашим!» — «А которі ж ваші?» — «Которі подужають!» *Кр.*

За тим ⁽¹⁾, Боже, хто зможе ⁽²⁾. *Прав.*

⁽¹⁾ Поможи. *Кр.* ⁽²⁾ переможе. *Ил.*

Хто дужчий, той и луччий ⁽¹⁾. *Лів.*, [Лин., У.].

⁽¹⁾ ліпший *Ил.*, *Ст. 3б.*; прудший. *Рад.*

Двом богам ніколи не моляця. *Кан.*, *К.*

Перед паном Хведором, розсхидився ходором (падаєця, та ще не знать перед ким). *Прав.*

У свято звониш (догожає значним). *Ст. 3б.*

«Цигане, якої ти віри?» — «А тобі якої треба?» *Ном.*

«А біло?» — «Біло!» — «А чорво?» — «Чорно!» *Ил.*

Сюди гав — туди дзяв (и нашим, и нашим). *Ном.*

Бач, який викрутень! *Гат.*

3020. По кривому шляху поїхав. *Не.*, *М. Біз.*

Підлазить, як чорт під монастирь. *Прокс.*

Ёго и в лозці не піймаєш. *Рад.*, *О.*, *Кр.*

И в корці води не піймаєш. *Б.*, *Гл.*

Ёго й в окропі не піймаєш. *Сос.*

Ёго и в ступі не влучиш. *Ном.*

Заступи чорта дверима, то він тобі окном. *Збр.* *Лаз.*

По правді роби, по правді й очі повилазять. *Ном.*

У тихому болоті чорти плодяця ⁽¹⁾. *Хор.*, *Л.*, *Пир.*

⁽¹⁾ воляця. *К.*; живуть. *Не.*

Тиха вода людей топить, а бурна тільки лякає. *Зал.*

3030. Тиха вода греблю ⁽¹⁾ рве. *Лів.*, *К.* — ... вода береги ломить ⁽²⁾. *Прокс.* — ... а бистра тамує ⁽³⁾. *Ил.*

(¹) греблі. *З.*, *Пир.*, *Пр.* (²) рве. *Черк.*, *Бер.*, *Л.*, *Пир.*; завжди рве. *Бер.* (³) гатить. *Яц.*

Од тиха все лихо. *Нос.*

З тихеньких все лихо встає (¹). *Зв.*, *Б.*, *Лох.*

(¹) виходить. *З.*

Ходить, як овечка, а буцкає, як барабан. *Ил.*

Телит боїця, а воли краде. *К.*

Не кожний слабый, що стогне. *Проск.*

Не кожний спить, що хронить. *Ил.*

Зинишка та зтишка. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Зпідтишка мішки (¹) рве. *Лів.* — Так як та свиня: стишка (²) мішки рве. *З.*

(¹) греблі. *Зал.* (²) зинишка. *Кон.*

Зпідтишка литки рве. *Євх.* — Мов собака ізпідтишка. *Павл.* — Як ниця собака — зинишку рве. *О.*, *Коз.*

3040. Ник, як сучка в глек. *Гр.*

Гляне — молоко кисне. *Л.*

Зогнувся в три погибелі (од лиха, або прикинеця). *Лів.*, [*Прав. Ниж.*, *Пол.*].

Він там важкий, де маленькі вікна. *Павл.*

Зашморгом сей дивияця. *Кон.*

Очима світить, а (або: Ет, в очі світить, а поза очі) боком душу тягне. *Проск.*

Потайного собаки гірш треба боятися (або: горшей бойся). *Ст. Зб.*

Иниший в ноги кланяецця, а за п'яти кусає. *Не.*

Чоловік нічого: так собі — маленька собачка. *Кр.*

Скулився, стулився... гі, пес! ще й хвіст піджав. *Ил.*

3050. Собачого трохи, та ще й потайний. *Пир.*

Добрий би був чоловік, та собаками підшитий. *Зв.*, *О.* — Собаками підбитий. *Кон.*

Лисом підшитий, псом підбитий. *Ил.*

Жмеця, гнеця, — як кургузий дідько. *Гат.*

Искладний, як чортяка в мисочку. *С.*

На язичі мід, а під язиком лід. *Ил.*

Він и укусить, и меду дасть. *Зал.*

Ей, стережися тії омани, як вогню. *Проск.*

Та то ме, гледи, мрево! *Пир.*, *Ал.*

Марево, паноче, увесь світ мороче. *Гат.*

3060. Були такі дурні, що нас дурили. *Кан.*, *К.*

З своїм хлібом пообідаєш (не обдуриш, шкода). *Нос.*

Добродію — не торбою! *Сос.* — Е, добродію! що з торбою! *Зв.*

А до Межибожа кіз кувати! *О.*

Межибож данио Четвертинських був.

В Тилигул (¹) до лами. *Гад.*

Запорозці обдурили так Текелія. — (¹)

В Тилигул на заробітки. *Не.*

Мудрий Мазур! *Войц.* [з *Підл.*].

Кажуть на того, хто підходив одурити, та даром.

Против (¹) міх, то й на батька гріх. *К.*, *Пр.*, *Черн.*

(¹) Як украдено. *Рад.*, *Кр.*, *Євх.*; Як пропав, кажуть. *Пир.*

Мудрий! зів куропатву, а каже, що одгризлась. *К.*, *Кан.* — Мудрагель! куроптя (¹) зів, а сказав, що сама вгризлася (¹). *Нос.*

(¹) куропатву. *Яц.*, *А. Вил.* (²) ся вгризла. *А. Вил.*; та й каже, що відгризлася. *Яц.*

Дмитер хитер: зів курку, та сказав — сама полетіла. *Ст. Зб.*

Хоминий чай (хвалыні). *Кон.*

3070. Нався, як на стіну дрався (хитрував, а то ще хитріше, перехитрувало). *Нос.*

На 'труту тільки плуйтка йде. *Коз.*

Лестки горшей отрутизни (або: Похлібство гірш тритизин). *Ст. Зб.*

Хитрощами недовго проживеш. *Проск.*

По (¹) сей дуб (²) миля! *П.*, *Прав. Ниж.*, *В.*

Більше не обдурають! — (¹) Знай по. *Ст. Зб.* (²) сего дуба. *Бр.*

Мудрий не дасця за ніс водити. *Ил.*

Чоловік не дасця, — лише раз з розуму звести.

Раз тільки козу на лід нагнати можна. *Г.*, *П.*

Раз ошукаєш, а потім не вдасця. *Проск.*

Ніякої обмани тут нема. *Пир.*

3080. Да ёго и на козі не пудьдеш. *Кр.* Треба рано встати, аби ёго ошукати. *Ил.*

Яке маленьке, а не несе ложки за ухо! *Бр.* — Ложки за ухо не занесеш. *О.*, *Пр.*

На мід, не на жорч, люде мух ловлять. *Ил.*

Стали думать та гадать, як би в шори убрать, а самим десь дальше мандрувать. *Не.*

Вивів ёго в поле. *Ил.*

Продав пса за лиса.

Пришви пришви. *Пир.*

Ману пустив ⁽¹⁾. *Зв., Пр., Л.*

⁽¹⁾ папустив. *Полт.*

Підвів ⁽¹⁾ під монастир. *Лів.* — Так мене підвів, як дурну під монастир. *Бер.*

⁽¹⁾ Підвів наче.

3090. Підвів під пені кашлять. *Руд.*
Лиси підпуска. *Х.*

В свої чоботи хоче його взути. *Бр.*

В постолі вбути. *Пол.*

Як узли ластовочками підходить.
Пир.

Продав kota в торбі. *Гам.*

Купив kota в мішку. *Бр., Прокс.,*
Гр.

Зразу личко, а потім ремічкє (потроху видурює и д.) *Ил.*

Манить — так як горобця на полівку.
Пир. — Мани, та й мани — як горобця на полову. *Р.*

За ніс кого водити. *Ск.*

3100. Манить, як kota мишею. *Л.*

Дає собі по носі грати. *Ил.*

Накадив му під ніс (підійшов лєстю).

Он тоє править, як пивець женився.
Ст. Зб.

Сим-тим баба Ляха здурила. *Прокс.*

3105. Убрав ⁽¹⁾ в шори. *Бер.* — У шори втяти. *Гам.* —

⁽¹⁾ Убравсь. *Зв.*

3107. Так же до його штучно підійшов!
Ном.

Піддыхав його так, що тільки ушима стрепенув. *Чор. Рад. (Зб0).*

Пошив у дурні. *Х.*

3110. В мутні воді рибу ловить. *Кон.*

Собі на умі. *К., Н., Кр.*

Бог з вами, що знаю за вами, а що за мною — то мовчить. *К.*

Моя хата з краю: я нічого не знаю.
П., Прав. Ниж., Пол., Лів.

Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запустити, та й мовчи. *Кр.* — Наше діло мірошницьке: підкрутив, та й сів. *Рад.*
— ... накрути, та й сядь. *Кон.*

Нісюд, ні втуд, а все прибудь. *Прокс.*

Хоченця так, щоб хитро-мудро ⁽¹⁾, та невеликим коштом. *Ном.*

⁽¹⁾ Хитро-мудро робить. *Прокс.*

То все на КАПОСТЬ. *Л., Пир., Кон.*
Блоха кусає, а за що, не знає. *Сл.,*
[Бус.].

Чоловік сім'я сіє, а чорт плевали. *Кон.*

3120. «Чорте, де йдеш?» — «Болото палити!» — «Не буде горіти!» — «Добре мені пакість зробити!» *Ил.*

Зав'язав шутки што му добре той! *Ст. Зб.*

Видав, як наче на заріз. *Бр.*

МОРДУЄЦІЯ, як чорт в потоках. *Зв.,*
Пир.

Вертиця, як оюн в ополонці. *Лів.*

Вертиця, як сорока на тину. *Пав.*

3126. Вертиця, як чорт у ббклазі.
Збр. Лаз.

3128. Звиваєця ⁽¹⁾, як пес в сливах. *Ил.*

«Як їсти хоче, не знає що діяти, — веретиниця». ⁽¹⁾ Крутиця. *Бр.*; То-то вертиця. *Прокс.*

Крутиця, як посолений оюн. *Л., [Ил.].*

3130. Крутиця, як медведик в млині (невеличке колесо, що зверху пада на його вода; а то ще є підсубієк и гончак).
Кон.). Прокс.

Крутиця ⁽¹⁾, як сите ⁽²⁾ порося. *Рад.,*
Л., Пир. Б.

⁽¹⁾ Морлуєця. *Лох., Пр.* ⁽²⁾ жирне.
id, Ил.

Пірвався, як з мотикою на сонце.
Ил.

Непосидущий як чорт. *Євх.*

Переїзджа сваха. *Євх.*

Кинь на собаку, то й тебе вдариш.
Бр.

Куди не повернешся — золоте вербця ⁽¹⁾ росте ⁽²⁾. *К., [Пир., Пер.].* — Де піде, то все золоті ґрушки за ним ростуть.
Ил.

Иноді так хвалять, а иноді — ганять.
— ⁽¹⁾ золота верба. *О.* ⁽²⁾ золоті верби
ростуть. *Бр., Прокс.*

Хидить, як дідько по пеклу. *Х. —*
Шибаетця, як чорт по пеклі. *Ил.*

Ганя, як чорт по болоту. *Не.*

Товчавця, як Сивко в пеклі. *Гам. —*
... як Савка по пеклу. *Не.*

3140. Тевчєця ⁽¹⁾, як Марко по пеклу ⁽²⁾. *Кан., К., Л., Пир., О., Нов.,*
Ст. Зб. — Марко пекельний. Не.

⁽¹⁾ Шатаєця. *Бр.*; Совасєця. *Бер.;*
Човпеця. *Дуб.*; Працює. *Кр.*; Бьзєця.
Нов.; Росходився. *Нос.* ⁽²⁾ по пеклі.
Бр., Гайс., Прокс.; в пеклі. *Бер.,*
Кр.

От и пішов тарани ганять (стукать). *Б.*
Стука раз-по-раз, мов його домовик
душить! *Не.*

А що там — женись вже? *Л., Пир. —*
Оце чорт тебе женить! *Дуб.*

Як упустить и грязне дуже. Певно, од звичаю бити горшки на по-красу.

А що то? у горщечка голова заболіла? *Пир.*

Головою об ⁽¹⁾ стіну! *Куле.* — Головою! *К., Л., П.*

Як грукне хто дверима. — ⁽¹⁾ та об. *Зал.*

Бий, ще батько купиць (як що розбили). *Л., Лох., Пир.*

Бий, бий,—ярмарок не далеко. *Зал.*

Нехай горшки б'юця—на гончарову голову. *Проск.*

Рвещи ⁽¹⁾, як дурний до образу. *Нов.*

⁽¹⁾ Летить. *Евх.*; Біжить. *Збр. Лаз.*

3150. Як од гіллі одирвався. *Ск.* — Як з гіллі зорвався. *Кр.*

Гонсе, як вітрів батько. *Евх.*

Біжить, мов з шибениці зірвався. *Пир., Кр., [К., Пир.].* — Видирвався, як шибеник від шибениці. *Проск.* — Зірвався з шибениці. *Х. Вид.*

Вирвався, як Пилип з конопель. *Пир.* — Вискочив, як Пилип з коноплі. *К.* —

Гульк, як Пилип з кукурудзів. *Кам., Я.*

Був шляхтич, в військових речах бравий, родом з Конопель Сандомирського краю, и звався Пилип. На якимсь сеймику він, не розбравши діла, вбовтнувся в річ без ладу, так що усі, розсміявшись, стали один по одному питати: хто то, хто то? А сусіди п. Пилипа й кажуть: «То рап Гіір з Копорі!» З того часу и пішов той Пилип у люде, та й до нас дійшов.

Скаче, як дідько. *Ил.*

Поверх дерева ходить. *Нос.*

От побіг, мов скажений. *Лів.*

Тиснуця, як до дари в церкві. *Ст.* 36.

Товплиця так (або: Пхаеся), як до свяченої водн. *Ил.*

Хапаецца, як попівна заміж! *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

3160. Оце роззяпив двері, як теща рот. *Бр., Бер.*

Чого ти скакаєш, як собака? *Л.*

Не рвися, як собака на ретязі. *Пир.* — ... на прив'язі. *Бр.* — ... на ланцюзі. *Л., Рад.*

Не шастайся, як миш по пастках. *Ст.* 36.

Не шелести, як віник по хаті.

Бока нагрієш. *К.* — Ребра нагрієш. *Пир.* — Вгрієся. *Л., Пир.*

Грай, грай,—будеш плакати! *Ш.*

—

Поганому ⁽¹⁾ виду нема СТИДУ. *Об.*

⁽¹⁾ У поганому. *Ос. 2 (189);* Ледачому. *Р.;* У поганого (в Ніжні на

базарі сказала молодича Жидівці, що та продала її битий глечик замість доброго). *Коніс.*

Де нема лица, там нема встида. *Ил.* Віш и Бога не боїця, и людей не стидиця. *Кр., Кон.*

3170. У їх драгунська совість. *К.*

Їму такий встид, як тій кобилі, що віз переверне. *Проск.*

Нема тобі ні стиду, ні брідду. *Збр. Лаз.*

Соромота вийти за ворота. *Ст. 36.*

Сором буде тобі за воротами. *Гр.*

Стидно й очі появили. *Чор. Рад.* (356).

Сором казати, а гріх потаїти. *Евх.*

Така вже біда, бодай вже та не казати. *Проск.*

Треба якось у очі дивитись. *Л., Ст.* 36.

Не знаю, чим мені ити: чи плечима, чи очима («стидаецца»). *Бр.*

Їму пробігла собака проміж ногами (сором комусь—вигнали, абощо). *Кон. К.,*

3180. В очах чоловічки дороги ногами стали. *Кв. (II, 220).*

Сидить уже ⁽¹⁾, як собака ⁽²⁾ в човні. *Пир.*

⁽¹⁾ Ні в сих, ні в тих. *Пир.;* Лупає очима. *Пир.;* Муля очима. *Л., Пир.;* Вилас. *Проск. (2)* як той пес.

Як пороса впустив. *Рад., Лів.*

Як мила ззів ⁽¹⁾. *Бр., Нов.*

⁽¹⁾ ззівш. *О.;* Як з милом. *Дуб.*

Носик під себе. *Коз.* — Він и піс під себе. *Ном.*

Шилики тре. *К., Л., Пир., Ст. 36.*

У сірка ⁽¹⁾ очей позича. *Зв., Л., Пир.*

⁽¹⁾ сірого. *Ст. 36.;* вовка. *К.*

Микулає очима, як кіт на глині. *З.*

Позирає (або: Поглядає; або: Озираецца), як собака в ярмарку. *Л., О.* — Так гарно, як собаки в ярмарці. *Б.*

Не зна, яа яку ступить. *Бр., Л., Пир., Сос., Павл.*

3190. Покраснів, як рак печений. *Нов., Кр.*

Пече раки. *Ск.*

Сидить, як на жару. *Ил.*

Сидить, як сорока в сливах. *Чир.*

Сидить, як за тином. *Гр.*

Як кіт в салі. *Евх.*

Схилив хвіст та під міст. *Рад.*

Циганський піт пройма. *Зв., Л., Б., Кон., Х.* — ... пробіра. *Кам., К.*

Трусиця, як Каїн. *Пир.*

Коли сором—закривийся (одказує, як хто корить—«сором»). *Л., Ст. 3б.*

3200. Коли стидася, то крий решетою голову. *Ил.*

Соромився б, та нема кого. *Дуб.*

Як и сього соромицьця, то ніколи й соромицьця. *Кан., К., Ёвх.* — Скільки не соромицьця, пора соромицьця. *Рад., Коз., Кон.*

Се світове. *Ск.*

Сором не нагодує. *Ст. 3б.*

З соромом очі не вилізуть. *Ст. 3б.*

Стид не дим, очей не пиєть. *Пр.* — ... не викурить. *Коз.*

Добрі очі все перелупають. *Б., Павл.*

—

ПРИРОДУ ТЯЖКО ОДМІНИТИ. *Ил.*

Який вродився, такий и вдавсь. *Рад.*

3210. Який удався, такий и згинеш. *Чир.*

Який вродився, такий и згине. *Проск.*

Яке в ⁽¹⁾ коліску, таке ⁽²⁾ в могилку. *Ш.*

⁽¹⁾ З чім у. *Нос.*; таке и.

Синицю и на салі поклади, то синиця синицею. *Бр.*

Сова хоч би літала попід небеса, то соколом ніколи не буде. *Ил.*

Хто родився вовком, тому лисицею не будь. *Сл.*

Криве дерево не дуже випрямиться. *Нос.*

Крукові и мило не поможе (щоб не був чорний). *Ил.*

З лисиною родився, з лисиною и пропадає ⁽¹⁾. *З., [Новг.].* — Як уплодиця ли-

сям, то й пропаде з бісом. *Ш.* — Лисе уродиця, лисе и згине. *Бр., [Кан., К., З.].* — Як уродиця лона ⁽²⁾ з лисиною, то так воно й пропадає. *Черк., [О., Ст. 3б.].* — Конь з лисиною родиця, з лисиною и згиньєт. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ и вмер. *И., Ёвх.*; и вмерш. *Мл.*
⁽²⁾ телл. *Рад.*

З чорної кішки білої не зробиш. *К.*

3220. На біса вилий цілий ліс, а все бісом біс. *К.* — Хоч вивози цілий ліс, то все буде оден біс. *Ил.*

Горбатого ⁽¹⁾ могила виправить ⁽²⁾. *П.; Прав. Ниж., Лів.* — Горбатого виправить ⁽³⁾ могила, а упрямого дубина. *Проск.* — И вже! не справить горбатого и могила. *Пир., [Х.].*

⁽¹⁾ хіба вже. *Слуц., Пир.*; вже. *Зв.* ⁽²⁾ спрямить. *Слуц.*; справить. *Лів.* ⁽³⁾ справить. *Кр.*

Пізно старого кота учить голки. *К.*

Від чорта не буде добра. *Ил.*

Чорт все чортом буде.

Коростяве порося дармо чісати.

Гадюка и вмірає, а зілля хватає. *Коз.*

Ледаще ледачим и згине. *Проск.*

Сахару хоч повен віз, а віз усе солопний. *Коз.*

Ледачого нігде не списає («не візьме ціба»). *Бр.* Лихе не згубиця. *Проск.*

3230. Лихого справить заступ та лопата. *Зв., Збр. Лаз.*

Добре, то добре й буде, а лихе, то лихе й буде. *К.*

Доброго коршма не зопсує, а лихого и церков не поправить. *Ил.*

Плохий 3233—3274. — Спокій 3275—3323. — Завзятий 3324—3348. — Сердитий 3349—3509. — Звада 3510—3532. — Лаять 3533—3807. — Бить 3808—4139. — Бицьця 4140—4204. — Война 4205—4213. — Нестрашно 4214—4295. — Стережися 4296—4325. — Страх 4326—4403. — Утёк 4404—4422.

Такий ПЛОХИЙ ⁽¹⁾, хоч у вухо бгай. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ Смирний такий. *Р.*; Такий став. («сумирився»). *Пир.*

Я такий, як хліб м'який. *Зал.*

Сметана на голові б встоялась. *Бр.*

Мякий, як подушка. *Ил.*

И водою не помутить. *Кр.*

Ходить, як лин по дну (тихо). *Зв., Рад., Х.*

Живу тихо, без плюскоти. *Ст. 3б.*

3240. А, сякий-такий, сухий та нема заний (з ласкою, найпаче до дітей). *К.*

— Сякий-такий, немазаний! *Пр., Кон.*

Щоб я од вас лица не одвернула. *Пир.*

Бог вам ⁽¹⁾... батько! *Кон.*

Ніби заведе на лайку, а скінчить божо. ⁽¹⁾ Хай вам Бог. *Кон.*

Из курей та з гусей, та на твого та-та, та на твою маму! *Бр.*

Бодай тебе квочка вбила. *Збр. Лаз.*

А щоб тебе взяла лиха праща! *Ном.*

Щоб ти не дждав — гречаної паски істи! *Пир.*

Бодай ти—унився! *Ївх.*

О, щоб ти унився и поквалився! *Ст. Зб.*

Бодай же ти пропала—курка погу стоп-тала! а не курка—горовець, наш Іванко молодець. *Гр.*—Бодай тебе курка вбрикнула, або добре рак урочив. *Сторож.*

3250. А щоб же ⁽¹⁾ вас Бог любив! *Об.*

⁽¹⁾ Хай. *Бал.*; Бодай. *Зв., Пр., О.*

Щоб тебе добра година знала. *Об.*

Нехай тебе чорт возьме. *Пав.* — «Нехай тебе чорт возьме!» — «Як мене возьме чорт, то Богові віддасть, а як тебе — то не віддасть нікому!» *Бр.*

А вбий тебе безроге теля! *Т.*

Бодай тебе волами возили, а мене хоч коростявою, та конячкою. *Ївх.*

А щоб тебе Кузьма ⁽¹⁾ вбрикнув. *Лів., Кан., К.*

⁽¹⁾ Хома. *Кр.* (чи не *хома*, тут треба, хом'як? а там чи не *кузьма*—кузка, кузёмка? *Ном.*).

А щоб тебе муха вбрикнула! *Ном.*

Нехай тобі аби-що! *Ном.*

Нехай тобі ледащо! *К.*

Щоб тобі воша в потилицю! *Ївх.*

3260. А щоб тобі копа літ! *Кон., Б.*

А, матері твоєї—индик печений! *Зв.*

А, матері твоєї книш! *Пр.*

Матері твоєї дуля. *Кон., Пир.*

Матері твоєї—сто карбованців! *К.*

Матері твоєї московська бурулька! *Зв., Н.*

А, матері твоєї хрін! *Дуб.*

Копійка вашому батькові! щоб ви в жито головою! *Рад.*—Щоб тебе у жито головою! *Рад., [Б.].*

А, батькові твоєму гарбуз печений!

Зв., Л.—... гарбуз, гарбуз, злий сину!

Гарбуз мамі, а татові диня! *Ил.*

3270. А, батькові твоєму жито родило! *Кон.*

Батьку твоєму хліб житній! *Рад.*

Батькові твоєму ⁽¹⁾ ковінька! *Зв., К.*

⁽¹⁾ А, матері твої. *Ном.*

Батькові твоєму—добро! *Л.*

А щоб ти під вінцем стала! *Бр.*

—

Святий СПОКОЮ ⁽¹⁾, добре ⁽²⁾ з тобою! *Бр.*

⁽¹⁾ покою. *Новг.* ⁽²⁾ гаразд. *Проск.*

Святий мій покою, добре мні. *Ст. Зб.*

Мій милий покою, добре мені. *К.*

Сумир умен. *О.*

Добра жилба, коли сварки нема. *Гат.*

Де незгода, там часто шкода. *Ил.*

Лучша соломи́яна згода, як золота звада.

3280. Згода дім буде, а незгода руйнує. *Бр.*

Коли тихо, не буде лиха. *Прав.*

Худий мир гірше лихого сварки. *III.*

Свар не сватба. *Ст. Зб.*

Не вдавайся в сварку, бо будеш битий. *Ил.*

Треба ходити, як лині по дну. *Ст. Зб.*—Ходи, як лин по дну.—Ходи тихо, як лин по дну, що ні до кого не доторкається. *К.*

За пічню сиди, та кашу їж. *Ст. Зб.*

Седи дома та мовчи (або: та не шкодь). *Черн. г.*

Чорзнащо — щоб и посудини не погалило. *Зв., Кон.*—Як чорзнащо,—не чепать, щоб и посуду не запаскудить. *Рад.*

Не займай ⁽¹⁾ гною ⁽²⁾, не буде воиять ⁽³⁾. *Рад.*—Не чіпай посліду на дорозі, бо як торкнеш, буде смердіть. *Зв.*—Не воружи, бо завоняє. *Лох.*

⁽¹⁾ Не воружи. *Пр., Лох.*; Не чіпай. *Кон., К., Коз., И., Гр.*; ⁽²⁾». *Пир., И.*; каду. *Коз.*; г..а. *Кан., К., Гр.* ⁽³⁾ и воиять не'буде. *Коз.*

3290. Не торкай, бо черва світить (тут и про масть черву, и про справжню черву, и про злість, злидні). *Пир.*

Не займай гада, не каляй вида. *Бр.*

Хвук на хвук як піде, то зобачиш, що з того нічого не буде. *Проск.*

И баран буцне, як зачепиш. *Ївх.*

Кожне одбивасця, як нападають.

З чортом не змагається. *О.*

Дай покій, Килино! *Гайс.*—... засунь, нехай не віє. *Гайс., Ївх.*

Засунь, нехай не віє. *Кан., К., Новг.*—Нехай не віє. *К.*

Не все ⁽¹⁾ те ⁽²⁾ переймати ⁽³⁾, що на ⁽⁴⁾ воді пливе ⁽⁵⁾. *Гл., [О.].*—Хіба то переймеш, що на воді пливе! *О.*

⁽¹⁾ Чи. *Рад., Пир.* ⁽²⁾ тес. *Пир., Гат.* ⁽³⁾ перенять. *Рад.*; переймать. *Зв., Пир.*; спивий. *Кан., Коз., III.* ⁽⁴⁾ по. *Зв., III.* ⁽⁵⁾ по воді плине поз хати. *Гат.*

Без підпалу ⁽¹⁾ и дрова не горять. *Прав. Ниж., Лів.*—Без піджоги и вогонь не горить. *Проск.*

⁽¹⁾ піджоги. *Пол., Лів., Ст. Зб., Кв.* (1, 235); зажоги. *Пир.*

Від жару й камінь трісне. *Бер.*—Против вігню и камінь лопне. *Коз.*—... огню и камінь лютує. *III.*

3300. Слово жестоке ⁽¹⁾ воздвигает ⁽²⁾ гнів. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ жёстоке, жорстоке. ⁽²⁾ уздвигает, ставить.

Огни огнем не потушиш, а шукай по-ди. *Лаз.*

Ласкаве ⁽¹⁾ телятко ⁽²⁾ дві матки ⁽³⁾ ссе ⁽⁴⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Ласкаве: *Кр.*: Ласкавос. *Ст. 36.* Ласкаво. *Гр.*: Добрес. *Кан.*, *Рад.*: По-кїрливе. *Бер.*, *Ос. 7 (VIII, 73)*; По-кїр-не. *Бр.*, *Кан.*, *К.*, *Л.* Смирне. *Яц.* ⁽²⁾ телято. *Вед.*; теля *Яц.* ⁽³⁾ мамі. *П.*, *Проск.*, *Яц.*; матері. *Бр.*, *Ос. 7 (VIII, 73)*. ⁽⁴⁾ ссєть. *Ст. 36.*, *Ос. 7 (VIII, 73)*; сє. *Гр.*: а бистре ні одної. *Зя.*: а бистре і ідної не йме; а буйне жа-дної. *Ил.*; а лихе жадної не вие-се. *Проск.*; а погане, то й одицеї не вие-се. *Рад.*; а як яке, то чорта и одну зосє. *Л.*; сє, а злісливе а ні одної. *Бр.*: буде сцати, а злісливе, то й одна не дасть. *Вед.*

Ладом усе можна. *Пир.*, *Л.*

Покора стїну пробиває. *Ил.*

Покорної голови мїч не йметь. *Ст. 36.*

Не переоруй межі нікому.

Иное за жарт приймай. *Пр. в Ст. 36.*

Орать клепкою (перекїром ити). *К.*

Коли не реч, то не переч. *Бал.*

3310. Не бурчи, та навчи. *И.* — Не кричи, а лїчче научи. *Бр.*

Як питаєця, так на розум наведи. *К.* — ... а як не питаєця, так и з то-го розуму зведи. *Рад.*

Хоч лясь, та тільки не цурайсь. *Гат.*

Нам батьківщини не ділить. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*

Як би хто тепер народивсь, то Тиш-ком назвали б (або: назвався б). *Не.*

Як тихо все.

Як би святї дїм перелетїли. *Ил.*

И кривим оком не погляне. *Ст. 36.*

Сварка на воротах не висить. *Проск.*

Святїй на святого часом 'скривнця.

И межі святими буває часом супереч-ка ⁽¹⁾. *Проск.*, [*Пер.*].

⁽¹⁾ колотня. *К.*, *Коз.*

3320. Нема теї хатки, де б не було звадки. *Збр. Лаз.*

Нема риби без ості ⁽¹⁾, а чоловіка без злості. *Г.* — Риба не без кості, а чоловік не без злості. *Проск.*

⁽¹⁾ кості. *Бр.*

Горобець маленький, а сердечко має ⁽¹⁾. *О.*, [*Дуб.*, *Кр.*]. — Хоч який горо-бець не маленький, а серце має. *Гр.*, [*Б.*]. — Горобець малий та сердиця, ато щоб чоловік не сердився. *Пир.*

⁽¹⁾ а волове серце. *Євх.*; а сердиця. *Пир.*; та й то зло має. *Рад.*

Коні б'юця, та лошят водять. *Кон.*

ЗАВЗЯТЕ ⁽¹⁾, як панське щєня. *Зв.*, *Лох.*

⁽¹⁾ бїс его батькові. *З.*

Сей з зубами родивсь. *О.*

Еге! ся на обидві кована. *З.*, *Л.* — ... бута. *Рад.*

Не плюй, бо вона й сама чвїркне. *Зал.*

Баба з кованим носом. *Збр. Шей.*

Се така баба, що чорт її на махових вилах чоботи оддавав. *Ос. 9 (GI, 69).*

3330. Становиця, як окунь проти во-ди. *Ил.*

Їму й чорт не брат. *Об.* — ... не пан. *Ном.*

Хоч вріж, то не потече. *Ил.*

Хоч прив'яжи, то одгризенця. *Ст. 36.*

Се таке, що не вступить ні конному, ні пішому. *Кон.*

Не дасть собі в кашу наплювать. *Збр. Лаз.*

3336. Хоч насподї дежати́му, а в ві́чи плювати́му. *Пир.*, *Б.*

3338. Та вже бим рачки ліз, а свого доконав. *Проск.*

Хоч поміра, а все таки пальцем ки-ва. *Сл.*

3340. Тут уміра, а ногою ще дрига. *К.* Лаяла, лаяла, — насилу ціле село пере-лаяла. *Л.*

Оттак, матінко, лихї люде! як напа-ло на мене семеро перекупок, то ледві одгризлась. *Зан. (I, 147).*

Як напало на мене сім зарічанок, а я сама, то насилу відгризлась. *Євх.*

Напало ⁽¹⁾ на мене сім сіл, та всім дала отпїр ⁽²⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Напаюсь. *Тар.* ⁽²⁾ сіл, а я сама, та всім отпїр оддала.

Коли б сім собак, то б од усіх сімох одвілась. *Рад.*

Така, що постав сім терниць, то пе-реб'є. *Бр.*, [*К.*].

Сїче, як ціпом. *Євх.*

Гострий, як бритва. *Зан. (I, 147).*

—
СЕРДИТИЙ, та недужий, кізові (кал) рівня. *И.*, *Гр.*

3350. Без сили на даремний гнів. *Ил.* Сердита собака вовкові користь. *Ил.* Сердите небува сито. *У.*

На гнів нема ліків. *Ил.*

Не давай серцю потолі, бо сам підеш до ⁽¹⁾ неволі. *Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ Не дай серцю волі, будеш сам у. *Пр. е Ст. 36.*, *Ном.*

Вскромить своє серце. *Кан., К.*

Не то сильний, що камінь перне, — тільки сильний, що серце в собі вдержить. *Пр. в Ст. 36.*

Усе на хрпок бере. *Павл.*

Сердитий, як собака. *Бр., Пир.*

О, як затрусить зеленни маком, так держись берега! (як розсердиця, найпаче господарь, и почне на всіх — «пу ж! та повертайсь! та ногами!»). *Ном.*

3360. Важким духом динше. *Чор. Рад. (68).*

Коли б то можна, то він би всіх поїв. *Кул.*

Жалке (або: Сердите), як кропива. *Ном.*
Рогата скотина вдаяця, то всіх коле. *Бер., Рад.*

Комолій віл и гулюю б'є. *Гам.*

Досада скребе, як кіпка лапою. *Не.*

Ну, вже намурмосилась. *Зал.*

Оддуй губи, як капиці. *Євх.*

Таке то гречане — аж репаєця. *К., Пер.* — Отаке-то! гречьке, то й порепалось. *Рад.* — ...свахо! як гречане, то й порепалось. *Прав. Ниж.* — ...воно гречане: ти його в піч, а воно и репаєця. *Гр.*

Дмеця, як легке в горшку. *Рад., Бер.*

3370. Сидить, як чорт у ⁽¹⁾ болоті. *Бр.*

«Так він сидить, очі вилупив... сказано, що неслухняне.» *Бр.* — ⁽¹⁾ Се сидить, наче сутана в. *Бр.*; Засів, мов чорт в. *Прок.*

Напустила брові, як пущик ⁽¹⁾. *Бр.*

Пущик, пущькало — пугач. — ⁽¹⁾ брови, як сова. *Бер.*

Наступивсь, як чорна хмара. *Пр., Гам.*

Надувся, як півтора нещастя. *Ил.*

Надувся, мов кулик на вітер. *Л.*

Надувсь ⁽¹⁾, як индик. *Лів.*

⁽¹⁾ Надувся. *П., Прав. Ниж.*

Надувсь ⁽¹⁾, як той сич ⁽²⁾. *П., Прав. Ниж., Лів.* — Надувся ⁽³⁾, як сич на дощ ⁽⁴⁾. *Прав. Ниж., Рад.*

⁽¹⁾ Насупивсь. *Бер., Гам.*; Насупонивсь. *Пог.* ⁽²⁾ сова. *Бер., Пог.* ⁽³⁾ Того ти трусися. *Кан., Коз.* ⁽⁴⁾ вітер. *Кан.*; мороз. *Прок.*; негоду. *Кан., Коз.*; курі. *Пир.*; галушки. *Ил.*; сову. *Гор.*

Роздувся, як ковальський міх. *Нос.*

Про сердитого або чванькуватого.

Сидить, наче як туман. *Бр.*

Муха му сіла на ніс (або: Розгнівався: мухи му на ніс сіли). *Ил.*

3380. Як тебе муха вкусила! *Бр.*

Шаленая муха вкусила за ухо. *Нос.*

В хазиву вступив (як смиріє розсердиця). *Слущ.*

Як чорт на його зсяде. *О.*

От, мов нахідного! *Кон.* — Тож нахідна! *Пир.*

Сердиця, як би йому пес ковбасу зів. *Ил.*

Мов його окропом облив. *Кон.* — Як би го окропом спарив. *Ил.* — Мов варом обдало. *Пир., Пр., Х. 36.* — Спарився як на окропі. *Прок.* — Як на окропі. *Гр.* (він так и осатаїв, мов...).

Так як искра на нього впала. *Бр.*

Як приску на його кинув. *Ном.* — ...всипав. *Ст. 36.*

Сездель уразив. *Зал.*

3390. Уразив козла в гедзло (або: у гедза вразив). *Кр.*

Цапком став. *Кон., Зал. (1. 147).*

Дибкі став. *Пир.*

Як стане цапа. *Хор.*

Мов та скаженюка. *Зал.*

Крутити носом. *Л., Гам.*

Закрутив носом, як тертого хріна पोлюхав. *Ил.*

Подивився ⁽¹⁾, як шага ⁽²⁾ дав. *Зв., Рад., Пр., Лох., [Л., О., Євх.].*

⁽¹⁾ Оце глянув. *Бр.* ⁽²⁾ три гроши. *Бр., Зв.*; грош. *Кулж.*; п'ятака. *Пир.*; сто копійк. *Бер.*; копійку. *Слущ.*

Дзизом дивиця. *Л., Ст. 36.*

Дивиця, як собака на висівки. *Євх.*

3400. Приміг ⁽¹⁾ би очима ззів. *Прав. Ниж.* — Очима проймає!.. коли б міг, то очима б лизув. *Бр.*

⁽¹⁾ Примів. *Лів.*

Світить очима. *Бр., Зв.*

Оскілками дивиця (дзизом). *Збр. Лаз.*

Як глимне він на мене, так аж холоди поза шкурою ходить. *Нос.*

Витріщився, як дідько. *Ил.*

Мурдуєця мов скажена пані. *Зал.*

Підскакує як зінське шеня. *Ос. 10 (V, 27).*

Приска, неначе сукно мочить (шпуге). *Ид.*

За парою и світа не бачить ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ не видати. *Ст. 36.*

Посиніла, як жаба. *Бер.*

3410. Роспалився, як оса. *Прав. Ниж.*

Роспаливсь, як жаба до каченяти. *С.* —

Пнеця, як жаба до гусяти. *К., Бер.*

Оце! наче жаба до очей лізе. *Бр.*

Лізе в очі, як осока. *Кулж.*

Росходився, як московський постіл. *Черн. 2.*

От, як розбаїрився. *Не.* — ...розмагорився, розмаїрився. *Хар. 36.*

Росходилась, як квочка перед бурею.
Пр., Лох.
 Як з грому напав. *Ст. 36.*
 Він на мене—не грім, не туча. *Кулжс.*
 —И грім, и туча. *Кр.*
 Напав, як сніг на голову. *Ш.*
 3420. Накрив мокрим рядном. *Проск., Б.*
 Не дав и слова промолить.
 Мокрою опучою очі забиває. *Ст. 36.*
 Оце колотить, наче чорт лозою. *Черн. 2.*
 Править, мов чорт болотом. *Б.*
 Крутить, як чорт греблею. *Кр.*
 Мутить, як під греблею біс. *Лох.—...*
 у греблі біс. *Ил., Вас.—...* в греблі чорт.
Ст. 36.
 Як дідько в греблі. *Гам.*
 Крутить, як чорт дорогою. *Л., Бр.—...*
 як вихор на дорозі. *Лох.*
 Веремія крутити. *Вел. (I, 68).* — За-
 крутив веремія. *Л., Ст. 36.*
 Так колотить всіма, як вір водою. *Бр.*
 3430. Мутить, як той вір. *Проск.*
 Мутить, як біс у віру. *К.*
 Мутить, як у селі Москва. *Г.*
 Наче сутана у камені шумить. *Бр.*
 Приміг ⁽¹⁾ би в ложці води втопив!
Збр. Лаз.
⁽¹⁾ Примів. *Ест.*
 Примів би вбив його. *Збр. Лаз.*
 Приміг ⁽¹⁾ би проковтнув. *Л.*
⁽¹⁾ Примів. *Кр.*
 З одного двох би вчинив, або десять,
 гди б мог. *Ст. 36.*
 Да нас би иззіли не соливши. *Ис.*
 Пристав з короткими гужами. *Пр., Кр.*
 3440. Як очей на спичку не повиловбує
 (дорікання). *Кон.*
 Без ножа ріже. *Ном., [Ст. 36.].*
 Без огню пече. *Ном.*
 Без мила голить. *К.*
 Ворчить як г..а (похова грижа). *Не.*
 Роспустив морду, як халяву. *Чор. Рад.*
 (376).
 Роззявив губу, як жаба на гусеня. *К.,*
Кан.
 Моркву скребе ⁽¹⁾. *Л., Гр.*
⁽¹⁾ струже. *Лів.;* скромаде. *Х.*
 Скребнув редьку, що аж из хати вті-
 кай. *Х. 36.*
 И не дороби, и не договори («щоб не
 був дуже пащікуватий»). *Рад.*
 3450. Верещить, як дідько. *Ил.*
 Кричить укрик (або: криком кричить).
Пир., Л.
 Кричить, на десяті узлиці чувно. *Ном.*
 Кричить, як ворона надь курчам. *Проск.*
 Кричить, мов з його чорт лика дере.

Пир.—Кричить не своїм голосом, як би
 чорт з його лика дер. *Ил.*
 Кричить, наче на печінки. *Бр.*
 Кричить, як ⁽¹⁾ на пуп ⁽²⁾. *Ск.*
⁽¹⁾ наче. *Ис.; Дуб. Пир.* ⁽²⁾ на жи-
 віт. *Дуб., Бер.*
 Кричить, мов скажений. *Лів.*
 Кричить, неначе за вола вхопили. *Рад.,*
[Бр.].
 Кричить, аж з шкури вилазить. *Гр.*
 3460. Кричить не своїм голосом. *Ск.*
 Кричить ув одну душу. *Пер.*
 Аж з душі вилазить (такъ кричить).
Кон.
 Що ⁽¹⁾ гляне, то й ⁽²⁾ грине ⁽³⁾. *Л.,*
[Рад., Кр., Ст. 36.].
⁽¹⁾ На кого. *Ст. 36.;* Куди *Бр.* ⁽²⁾
 того й; туди ⁽³⁾. грає. *Бр., Бер.*
 Оце як розгримався! *Коз.*
 Визвіривсь ⁽¹⁾, як на батька. *К., Бер.,*
Гад. — Кричиш, наче на свого батька
⁽²⁾. *Рад.* — Наскіпався ⁽³⁾, мов на бать-
 ка. *Л.*
⁽¹⁾ Разкричався. *Проск.;* Чого ти кри-
 чиш, так. *Л.;* Оце кричить. *О.;* Грім-
 нув. *Кр.* ⁽²⁾. тата. *Бр.* ⁽³⁾ Розкричався
Зв., Пир.
 Прочитав молитву. *О.*
 Була добра молитва! *Лів.*
 Була йому шаноба! *Пир., Л.*
 Нагонив холоцю. *Пир., Л.* — Нагнав
 холоду. *Пр.*
 3470. Перегнав на росу (напудрив доб-
 ре). *О., Ном.*
 Госпідь з тобою, що се ти! *Ном.*
 И нудно й весело (як досадно, або в
 нудні кумпанії). *Зал.*
 Сердилась баба на діда, а дід того не
 відав. *Кох.*
 Почує, так послуха, коли має чим слу-
 хати. *Козб. (157).*
 Як би з Богом став на річах («то б ско-
 ріше замовчав... або лучче було б, що
 багачько казав, — плакати перед ним»)!
Кон.
 Повипірала б я вас за старців. *Г. Бар.*
 Свариця.
 Тпруу, стій, моя мила, щоб ти воза
 не побила. *Збр. Лаз.*
 Що я вам—на сміх здався, чи що? *Ном.*
 У свій ніс не сопни. *Ст. 36.*
 3480. На твій ⁽¹⁾ гнів не заплели ⁽²⁾
 хлів. *П.*
⁽¹⁾ На. *Г.;* ваш. *Прав. Ниж.* ⁽²⁾ не
 загорожений ід.: не запертий. *Г.*
 Чия ⁽¹⁾ б гарчала, а твоя мовчала. *Пр.,*
Коз. — Чия б гарчала, а чия б ⁽²⁾ мов-
 чала. *Кр.*

Вже чил. *Пир.* (2) а твое. *Не.* Вже
це б бурчало, а ти б и. *Ш.*

Ми, як ми, але вони, як вони. *Проск.*
Начхатъ я хотів на твоє серце! *Ном.*
Дала не дала, а в морду не бий. *Евх.*

«Перше рожжвакай, що маєш роби-
ти, або казати.»

Нехай Бог боронить від скаженої ми-
ші. *Бр.*, [*Евх.*].

Поглумка над тим, хто лякає, що
зробить те та те.

Щоб ниде носа не втерто! *Чор. Рад.* (64).

Хоч и сволоч, та цареві в номіч; а
ти пан, та баран (або: а ти пшик, та му-
жик). *Зал.*

Гі на тя! *Ил.*

Гі на тя, пек тобі, осина!

3490. Таки гір! *Кулж.*

Гір, семинаста. *Пир.*, *Кон.*—Гир, гир,
та не вкусиш. *Не.*

Гир, малеваний! *Л.*, *Евх.*

Постой, не кричи—налий чарку, та й
мовчи (кажуть жартом на того, хто крик-
не). *Кон.*

Не кричи дуже—панський двір близь-
ко, в пастухи візьмуть. *Нос.*

Лучче замовчиш, ніж закришиш. *Сл.*

Що ти кричиш, як нанявся! *Гр.*

Свиня мій дре, и сама реве. *Ил.*

Реве медвідь, а не знає чого. *Проск.*

Говорить можно, а лаяцьця нічого. *Кон.*

3500. Труби на пса—на чоловіка зви-
чайне слово. *Бр.*

Не черти, бо воза позамасш. *Пир.*

Батькуеш, а гріх. *Пир.*

Відсадив ёго, як коتا від сала. *Ил.*

Як з коня ссадив. *Коз.*

Оставсь він, як остужений. *Чор. Рад.*
(362).

Став, як опарений. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Осадила, мов горшок од жару одстави-
ла. *Чор. Рад.* (51).

Пішов, як не стріпаний. *Л.*, [*Кр.*].

Пішов и пішов—мов мила ковтиув. *Ном.*

3510. Як починає ЗВАДА, не поможе
и рада. *Бр.*

Зводи (1) та переводи. *Кв.*

(1) Як підуть зводи. *Пр.*

Є бунти и тут, як видим: все тільки
сваритесь та бунтуєтесь один з другим—
не зна за що. *Ст. Зб.*

Полаялись за масляні вишкварки. *К.*—
За масляні вишкварки не помирились. *З.*,
Л., *Пир.*—«За що позмагались?»—«За
масляні вишкварки!» *Евх.*

Завелися, як той казав: багатий за ба-

гацтво, а убогий—бозна й за віщо вже.
Зал.

Сваряцца за мій, а в міху нічого ніт.
Ст. Зб.

За опучу збили бучу. *Проск.*, *З.*, *Б.*
—...та й наробили таку бучу. *Евх.*

Ні з сього, ні з того—бери за лоб
один другого. *Ил.*

За Марка не була сварка, за Мися взя-
лися. *Евх.*

Зуб за зуб стялися. *Пир.*—...затяли-
ся. *Г.*

3520. Заварив кашу добру. *Кон.*—Ну,
так заварив кашу. *Ис.*

Наварив каши, та й не ззіси. *Бер.*

Наварив юшки—нехай хлищуть. *Не.*

Нарощиняв, а чим замісяти! *Бр.*

Рощинив—забачите, що з того вийде!
Дуб.

Я тобі казав, не зачіпай, бо не обе-
рестисся. *Не.*

Се ще тільки (1) цвіт, а ягоди (2) бу-
дуть. *Лів.*—...а ягід (2) ніт. *Бр.*

(1) Єще то. *Ст. Зб.* (2) а ягоди.
Кр. (2) а ягід ище. *Зв.*

Достанецця и вашим, и нашим. *Лів.*

Кожній (1) свасці по ковбасці. *Бр.*,
Бер., *Лист.* (II, 24).—Всякій свасі
по ковбасі. *Кр.*

(1) Жадній, або—Кождуй. *Пр. в Ст.*
Зб. (2) Буде кожній. *Зв.*, *Рад.*, *З.*, До-
станеця кожній. *Л.*, *Пир.* [*Проск.*].

Буде усім по сім. *Лів.*—Усім по сім,
а мені буде (1) вісім (2). *Ш.*, *Новг.*

(1) а одному. *Зал.* (2) а мені чотирі.
Сос.

3530. Усякому по Якову. *Б.*

3531. Що (1) дальше (2) в ліс, то більше
дров. *Бр.*, *Бер.*, *О.*—Дальше в ліс, більше
дров. *Проск.*, *З.*, *Б.*—Далі в ліс, більше
треску. *Пол.*

(1) Чим *П.*, *Зв.*, *К.*, *Дуб.* (2) Где далій.
Ст. Зб.

3533. ЛАЙКА лаїця, бо з дідьком зна-
іця. *Гат.*

На всі заставки лає. *Х.*

Шпетить на всю губу. *Павл.*

Лаять в батька и матір. *Ном.*—Пога-
но (або: помосковському) лаять.—Ма-
тюки загинать.

Лає, скільки в пельку влізе. *Ном.*

Лає, на чім світ стоить. *В.*, *Лів.*

Будь він такий, такий! *Кон.*

3540. Я з вас, сучі сини, зроблю те,
щоб ви у трьох и кози не купили. *Коз.*

Плюнь собаці під хвіст (як хто з сер-
ця плює на річі чий або-що)! *Зал.*

Якої лихої години (спдіть и д.)! *Л., Пир.*

Та якого гаснида (приміром—индичис-ся, прищисся)! *К., Л., З., Хор.*

Ог (!), Господи прости! *Бр., Пир., — Господи милостивий! Пир., Кон. — А пі суди, Боже! Ил.*

(¹) *Ет. Бал.*

А, лиха година! *Лив.*

З тобою почеськи, а ти все почесь-ки. *Пр., [Бр.]. — Зійшлись почеськи, а розійдемося почеськи. Сос.*

Собача печінка. *Кон.*

Сучого виводу.

Стара суко! *Л., З., Кон.*

3550. О, се ще зілля! *Пир.*

Рудий шершень! *Бр., Л., О.*

Ах ти, удуде смердачий! *Проск.*

Причинний! *Кон.*

Чорт лисий (або: Лисий чорт)! *Пир., Л.*

Бісова челядь. *Кул.*

Чортів жевжик. *Л., Пр., Павл. — ... дженджик. Бр. — Жевжик! Пир., О.*

Чорт ярої баби. *Нов.*

Д. Новосільський закидає, чи не Яга-Баба наша яра баба?

Гасиндський сину (хлопче, дочко и д.)! *Л., Пир., Кон.*

Гимонів син (Перський дука; Юдихва виявила його каюсті перед Ксерксом)! *Пир., Л.*

3560. Чортови (або: бісови) діти. *З., Л., Пир.*

Чортова кров. *Кул.*

Чортова (!) мацапура! *Пир., Л. — Иш, мацапурова невіра. О.*

(¹) *Бач яка. Гат.*

Чортів кришеник. *Кул.*

Чортове кодаю. *Л., О., Нов.*

Чортове пасіння. *Об.*

Чортова сатана, бісова! *Л., Рост.*

Гидолів син. *Л., Кон. — Гидолеська дочка. Кон.*

От сибірні (сібiрлий и д.)! *К., Пир., Л., Кон.*

Се ще чума Бендерська! *Нов.*

3570. Мазепа! *Войц.*

Лайка на мутируватих и непервор-них людей. Чувать подекуди и в на-ших сторонах (праве теж, що й маца-пура), а більш Москалі так дращиять наших, за гетьмана Мазепу. В Лу-бенщині й тепер ще можна чувати (росказує народ), що за часів царя Петра І розсердиця було Москаль на чоловіка та й ножакою, чи чим там: «Мазепа!», каже. або: «Мазенин дух!» А даї, кажуть, царь Петро дав указ— що, мов, хто залізеця душі з огтакої

причини, и сам повинен наложити го-ловою. *Ном.*

Махомет (розбійник)! *К.*

Иродів син! *Кон., Л. — Гиродів си-ну! Бр. — Иронудів сину! Л.*

Лядський сину! *Л. — Лядська дочко!*

Чортова матір (понаставляла). *Пир.*

Бісбатьказнащо! *Бр., Л. — Чортбать-казнакуди! Лив.*

А прід ёго відає! *Ном.*

Лиха ёго година знає! *Л., Пр., Н.*

Ночник тебе уплодив! *О.*

Мовчи відьма—Каянська ти дочка. *Ш.*

3580. Лучче бим чорта зобачив, як тебе. *Проск.*

Все за всё, як би не той лисий чорт.

Я б и сказав тобі, та честь на собі кладу. *Л., Ил.*

Сказав би веремію, та здумав, що говію. *К. — «Ой ти крутиш веремію, а я б сказав, та говію.» — «Ти тепера схаменуєсь, як святий піст минувсь.» — «А я дякові та паламареві поклонюсь, та нікого й трохи не боюсь.» К.*

Сказав би словечко, та вовк недалеч-ко. *Кон., К.*

Говорив би, та рот замазаний (нічого, не можна казать). *Нос.*

Говори, говори, а чогось ти догово-рися. *Проск. — Він договориця до чо-гось. Бр., Кр.*

Говори, донько, — виговорися. *Евх.*

А як би ти язык прикусив! *Зал.*

Не говориш ти? не говори ж до Стра-шного суду! *Бр.*

3590. Не говориш ти до мене—не го-вори ж ти й до миру! *Бр.*

Без сквурвого сипа не обийдеця. *Ном.*

Огнем граєш.

И костки мої струхиуця в ямі. *Бр. — То б уже й моя кість струхиулася. Бр., Пир.*

Нехай тільки руки зложу (або: зло-жить), заскавучиш ти, як цуцик. *Ном.*

Иди (або: мовчи) за добра ума! *Кон. — ... поки не лаяли. З., Я.*

Пронадеш, як собака в ярмарку. *Ном.*

А знав би ти (!) морес! *Бр.*

Морес — прочухай як хто прошпе-тиця. — (!) А знав биє. *Проск.*

За тоє Литва кошелями бьеця *Ст. 36.*

Тоді вже не кажи, що моя мати рідна (буду бити и д.)! *Л. — ... що моя мати. З., Кр.*

3600. Ей шануйся коли хоч, бо далєбіг
колись тму-мно-здо-тло снину на снині.
Проск.

Кому зкрутиця (¹), а купому (²) зме-
лєцця (³). *Бер., З., Л., [Бр., Зв., У.,*
Пер]. — Кому зкуєцця, а кому змєлє-
цця. *Рад., Кр., [Проск.].* — Кому зме-
лєцця (⁴), а тобі зкрутиця (⁵). *Пр.*

(¹) и (³) ся зкрутить. *Ил., Бр. (³) и*
(⁴) ся змєлє. (²) а тобі. *Гр.*

Нім тобі змєлєцця, то купому зкру-
тиця. *Бр.*

Кому-кому, а купому достаєцця (¹).
Евх. — ... хвосту. *Пос.* — Кому-кому,
то так собі жахєцця; а що купому, то
ні вже, не минєцця. *Гат.*

(²) скрутиця. *Проск.;* буде. *Пр., О.,*
Кр.

Суча дочка, коли не вибатькую. *Кон.*

3605. Вилаю так, що тобі в нєльку (¹)
не полізе. *Л., Павл.*

(¹) в душу. *Л., Пир.;* в горло. *О.*

3607. Ой, дам я тобі перцю! *Проск.,*
Кам., К., Л.

Поподчюю тія чаєм, що ворота нудні-
рають. *Кр.*

Не торкай, бо торкну. *Збр. Лаз.*

3610. Битий ходиш (ототот попобють!)
Л., О.

Научу я тебе в середу пишку істи.
Ил.

Достаєцця на горіхи! *Х., Павл.* —
Та достаєцця ж комуь на оріхи! *Пр.,*
Лох.

Достаєцця на кабачки!

Треба му в сім пасом воду освятити.
Ил.

Освятити кому воду у три батоги. *Збр.*
Шей.

Як дам шкварки, то буде тобі жарко.
Зал.

Шкуру здеру! *Пир.*

Мовчи, бо я тебе на кабаку зотру. *Зв.*

Тропарів з кондаками. *Л., Пир.* —
Дам я тобі тропати. *К.*

3620. Хука усучу. *Х.*

Хоч п'ять братів (палців—поляпаса)?
Бр.

Бить тебе, бить, та й кий положить.
О. — ... та й кієк закинуть. *Пир.*

Бить би, бить, та нікому. *Ном.*

Знала б прасок добрий. *Кон.*

Хвіста підкосить. *Зв.*

Бережи нюха. *К.*

Будеть хрибту и череву. *Ст. Зб.*

Як одважить кіякою, то хліба більш
не істимеш. *Чор. Рад. (273).*

Е, ти ще не бачив смалєного (¹) вов-
ка. *Л., Пр.*

(¹) Смалєного. *Ном.*

3630. Знаю я, де козам роги втинають.
Проск.

Туди тебе зашлють, де козам роги пра-
влять (¹). *Лів., Павл.* — ... на дядьків
хутір. *З.* — ... де волам роги правляють,
а кіз кують підковами. *К.*

(¹) справляють. *Пер.;* втирають. *Бр.*

Я тебе пережену на гречку. *Пир.*

В рукопису д. Марковича с до сії
приказки така замітка, з Пирятина:
«Взято, здасїця, од бджіл, як їх на
гречку у порожні вулї переганяють». Не
перечу: може, воно й так: додам
тільки, що колись у дяків и, огулом
мовлячи, в школах, кара школярам за
казінку, що не вміли штиха и д. — я
така була: ставили на гречку навко-
люшки, и часами голыми коліньми.
Ном.

Як дам тобі бобу, то й крикнеш «про-
бу!» *Кр.*

Як дам тобі, то й зорі позбіраєш! *Пр.*

Як дам тобі, то и ногами вкриєся.
Гат., Чор. Рад. (204).

Як тобі дам, аж тобі в п'ятах постиг-
не! *Бр.*

Як мазну по морді, то й пасокою уми-
єся. *Нос., Л.*

Як тобі дам, аж тобі дідує присни-
ця. *Бр.*

Такого духопєлу (¹) дам! *Кам., К., Л.*

(¹) Таких духопєлків. *Л.*

3640. Як дам тобі, тільки очима луп-
єш. *Гат.*

Як я тобі дам, то будеш знати, по
чим в Новім Костянтинові гребінці. *Бр.*
— Буде знать, по чім в Тростянці греб-
інці. *Бр.*

За дев'ятими ворітьми гавкиєш (як
оперішу). *Л., [Зв., Чир.].*

Знатємєш ти Кузькину матір! *Ном.*

Почухався, де й не свербить. *Л.,*
[Проск., Кр.]. — Почухрайся, де тя не
свербить. *Ил.*

Тамитємє (¹) до нових віників. *Зв.,*
Лів. — Там'ятатимє до нивих віників и
до судної дошки, покуль аж пороху на
очі насиплють. *Ст. Зб.*

(¹) Знатимє. *Лів.*

Будє він тямив, докибудє жив. *Проск., Л.*

Будє знати сєму масляну! *Пир.*

Хоча б ти шановав піч, та лаву, та
себе прояву. *Прав. Ниж.*

Убью та й на вишки скину. *Гат.*

3650. Амїнь тобі будє! *Збр. Шей.*

А вже ж я тобі доїду кінця!

Шукай собі, або глибокої води, або високої гиллі. *Кон.*

Хай він своєму роду свищія — свиням та собакам (лайка за очі)! *Пир.*

Щоб тобі на світі добра не було! *Ж., Л.*

Щоб тобі лихом скрутилося! *Гам.*

Бодай ти з лиха не знав! *Ст. Зб.*

Напив бись ся лихої нужди! *Проск.*

Нужда б ти побила! *Ил.*

Най го злидні поб'ють!

3660. Щоб ти не розжився сикий такий сину! *Кон.*

Щоб воно на свою голову вивіщувало!

Бодай їх мир не знав! *Кан., К. —*

Щоб їх и мир уже не знав! *Бер., Л.*

А, щоб тебе люде не знали! *Бр., Л.*

Щоб тебе побив несвітський сором, як ти нас осоромив! *Чор. Рад. (379).*

Щоб ти скрізь сонце пройшов! *Б.*

Сонце би ти побило! *Ил.*

О, щоб їх вихром винесло! *Кон.*

Щоб тебе буря вивернула! *Черн.*

Щоб тебе взяло та понесло поверх дерева! *Л., Б.*

3670. Щоб тебе горою підняло! *Черн.*

Щоб тебе понесло по нетрях та по болотах! *Б. —* Щоб тебе нетри понесли.

Бодай ти не знав о собі та о білому дні! *Л., Коз.*

Бодай ти не знав, що сьогодні за день! *Коз., [Бр.].*

Бодай тебе не минула Вересоцька гребля! *Н., Б., Кр.*

Щоб ти крачки там сів! *Бр.*

Бодай туди не дійшло и відти не прийшло! *Ст. —* Щоб ти туди не дійшов ⁽¹⁾ и назад не вернувся ⁽²⁾! *Євх.*

⁽¹⁾ не доїхав. *С., Кр.* ⁽²⁾ не вертався. *С.*

Щоб ти пішов круга світа! *Л. — ...* світа, та гага світа. *Б. —* Ходив би ти з круга світа! *Проск. —* Женися, женися з круга и світа! *Б.*

А щоб ти ходив, як води ходять! *Проск.*

Щоб ти ходив, поки (або: доки) світа та сонця!

3680. Слава б тобі пропала! *Г., П.*

А, щоб йому випадком випало! *Кон.*

Щоб ти и в старцях щастя не мав! *Бр.*

А щоб ти під царський вінець не пішла (не треба гіршого слова сказати лівці)! *Бер., Лох., Л.*

Щоб воно тобі запалось! *Гам.*

Щоб на тебе образи падали. *Чор. Рад. (379).*

Бодай кат спорів! *Кл.*

Ото б'є — щоб тебе кат полюбив! *Кон.*

Кат би справив тебе за твою натуру! *Проск.*

Щоб тебе кат сіконув перед великими вікнами! *Кр.*

3690. Щоб тебе не минули катівські руки! *Бр.*

Бодай ти дождав перед великими вікнами (стояти)! *Зв.*

Бодай тя пап Біг мав — в чужій коморі! *Ил.*

А щоб ти на добрий путь не зійшов! *Кон.*

Бодай нас на роспуття розвело, як ви (ведете, — що там мучите, чи що)!

Щоб їх путь погинула! *Бр., Л. —* Бодай його путь пропала навіть! *Не. —* Щоб твоя и путь заклекотіла! *Хор.*

А будь тобі непутно! *Збр. Лаз. —* А будь ти неладний (а, е)! *Ном.*

Щоб тебе Біг покарав! *Біл., Гам.*

Бодай їх невіра знала! *З., О.*

Бодай їх віра не знала! *Бр.*

3700. Щоб тебе піп не ховав! *Пир.*

Коли ти, бабо, рада, то нехай на тебе уся громада! *Кулж.*

Собі на безголов'я! *Кон.*

Нам на здоров'я, а тобі на безголов'я! *Євх.*

А, безголов'я та короткий вік на тебе! *Збр. Шей.*

Сорочки б своїє боявсь (як хто скаже: «а я тебе боюсь, або що?»)! *Бр.*

Побили б тебе їх слізи! *Пир.*

Щоб тобі світ замаківтивсь! *Кон.*

Бодай здорова була та назад не встала! *К.*

Дай, Боже, тобі повен живіт здоров'я, — щоб дихать тобі було тяжко (або: нікуди було дихать)! *В. Білз.*

3710. Бодай же кінець ваш був нудний та гіркий! *Збр. Лаз.*

Куди ти, сліпий овад! *Гр.*

Хіба тобі повилазило?! *Ос. 2 (24).*

А що тобі — на потилицю вилізли? *Бр.*

Баньки ім бодай посліпило! *К.*

Бодай йому повилазили! *К. —* Ото витрищив сліпні, а нічого не бачить — бодай тобі повилазили! *Проск.*

Дивиця, щоб йому повилазили! *Зал.*

Хай тобі на язичі садуть (певно, пранці, пузири)! *Кон.*

Бодай тобі заціпило! *Лів.*

Щоб тобі руки покорчило (або: посудомило)! *Ном.* — ... та посудомило!

3720. Щоб ти на милицях пішов!

Так пехай ёму груди заб'є (каже побите)! *Кон.* — Щоб ёму груду збило!

Щоб тебе пекло та варило! щоб ти не знав ні вдень, ні вночі покою! *Чор. Рад.* (379).

Хай тебе за живіт візьме (як кажуть—взяв, вкрав)! *Л., О.* — ... візьме! щоб тебе взяла самка з пристрітом! *Бр.*

Щоб тебе завійна узяла! *Кон.* — Нехай тебе завійна візьме! *Пир.* — Бодай тебе взяла завійниця! *Бр.*

Щоб тебе різачка (хороба) попорізала! *Пир., Кон.*

Вбий тя трясця! *Бр.*

Держи, щоб тебе хиндя поподержала! *Кон.*

Хай тебе хиндя попотрясе!

Щоб тебе родимець побив! *Б.* — ... убив. *Кр.* — ... взяв. *Нові.*

3730. Щоб на тебе причина вдарила! *Кон.* — Хай вона зпричинниця! *Пер.*

А щоб на вас чума насіла, матері вашій чорт! *Кон.*

А сто крот болячок у твої печінки! *Збр. Шей.*

А сто дідків у твої бебехи та печінки!

Бодай тебе грець вимивав! *Кон.*

А щоб ти скрутилось, прокляте!

А щоб ти не стишивсь!

Щоб тебе лють турнула! *Бр.*

Щоб тебе лунь вхопила! *Пир.*

Нехай тебе лизень злиже! *Не* — ... лизне. *Зв.*

3740. Щоб ёго смуток узяв! *Кон.* — Смуток би на тя темний та чорний упав—не до вас кажучи! *Ил.*

Побила б їх морока! *Пир., Л.*

Щоб тебе Чорний бог убив! *Войц.*

Щоб на тебе Див прийшов!

Щоб на тебе пришла чорна година! *Войц., Л.*

Хай на вас лиха година! *Пир., Л.* — ... ссяде (або: вдарить). *Кон.*

Щоб тебе лиха година знала! *Об.*

Побий ⁽¹⁾ тебе лиха година! *Бр., Л., Пир.* — ... та нещаслива. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ Побилз б. *Л., Пир.*

Щоб тебе не минула лиха година! *Пир.*

Нехай тебе супротивник візьме! *Збр. Лаз.*

3750. Хай тебе візьмуть ті, що купами трусять! *Кон.*

Чорт ⁽¹⁾ ёго бери! *Пир., Л.*

⁽¹⁾ Чорти. *Кул.*

Стонадцять чортів ёму в хвіст! *Гам.* — Хай тобі стонадцять бісів! *Л., Кон.* — ... чортів. *Л., Пир.*

Сто копанка дідків ёму в голову! *Гам.* Бодай тебе той знав був, що трясє очеретами! *Проск.*

Чорт би тебе снік! *Кон.*

Чорт би вбив твого батька! *Л., З., Пир., Хор., Полт.*

Чорт би мучив твого батька, сучий сину! *Кон.* — Чорти б перемучив твого батька! *Пир., Л.* — ... та твою матір, сучий сину! *Л.*

Чорти б казив ⁽¹⁾ твого батька! *Л. Н.*

Як пустус дуже, кінв бісиця и д. — ⁽¹⁾ скавав, ламав, ходив, молив и д. *З., Хор., Л., Кон.*

Нехай твій батько казиця (кида роботу, обридло, и д)! *Пир.*

3760. Нехай твій батько скалиця ⁽¹⁾ (коневі хорому)! *К.*

⁽¹⁾ сколецця. *Вин.*

Рви ёго батька (або: батькові)! *Кон.*

Не вдалося.

Чорти-ширись твою ма! *Гам.*

Мордовав би чорт твою маму! *Кр.* — Хай тобі (або: твою) маму мордує! *Бр.*

Сто бісів твої матері! *Л., Кон.*

Матері твої чорт! *Пир., К., [Гам.].*

Кадук твої матері! *Чир.*

Сто сот крот ёго ма! *Гам.*

Щоб ёму дихать не дало! *Лів.* — ... з ёго нащадком, накоренком! *Кон.*

Щоб не діждав ні Петра, ні Павла, ні дрібних святків! *Нос.*

3770. Щоб ти не діждав сонечка праведного побачити! *Ном.* — ... на сонечко праведнее дивитись. — Щоб над тобою світ не світав и сонце праведне не сходило. *Б.*

Щоб перша куля не минула! *Л., Сл.*

Хай ёго поб'є те, що в хмарі гує! *Л., Пир.*

А щоб ёго побила руда глина. *Лів.* — ... та що з кручи пада. *Рад.* — ... глина, що пада з хрестянина. *Бр.* — ...

А щоб ти на осині ⁽¹⁾ повісився! *Л., Пр.* — Щоб ти повісився на осинівій голі. *Рад.*

«То зп'яня такъ уже погано лас: Юда хриstoppодaвeць на осині повісився». *Рад.* — ⁽¹⁾ на гіллі. *Пр.*

Щоб тебе, окаянного, земля не прийняла! *Чор. Рад.* (379).

Щоб ти на Страшний суд не встав.

Видів Бог, що не дав свині рог. *Нов.*,
[Гайс.].

(¹) весь мир. *Л.* (²) увесь би світ
поколола. *Бр., Р.* (³) Же би, вибачай-
те. *Ил.* (⁴) всі би люди виколола. (⁵)
роги, ато б все стадо переколола.
Нов.

Не дав Бог (¹) жабі хвоста, ато б
траву усю потолочила (²). *Пир.*

(¹) Не даром Бог не дав. *Гр.* (²) щоб
грави не толочила. *Ал., Гр.*

Розвиває губу жаба проти вола, але
го не ззієть. *Ил.*

3830. Не дав Бог свині вгору глянуть.
Зал.

Піди, псе, укуси мене, а по тому бі-
ди не збудеся. *Ил.*

Не гоєтри зубів, бо не будеш їсти —
ні, ти и не вкусиш. *Бр.*

Одступись, зелена жабо!

Заплюй ёму очі! *Кон.*

Сіль тобі в вічі, а камінь у груди. *Бер.*
— ... а камінь в зуби. *К.*

Пек тобі, враже, хто тобі каже! *Ст.*
Зб.

Чорте на (¹) груш, тільки мене не ворущ.
Лів.

(¹) На тобі, чорте. *Прав.*

Що ти на мене кидаєш, наче на Ба-
турку! *Сос.*

Могилз коло м. Олександровки *Сос.*
п. Хто біля неї йде, що-небудь на неї
 кине. Було про неї в Етногр. Збор.
Рус. Геогр. Общ., т. I, в ар. *М. Але-*
ксандровка шановного палотця Бази-
левича.

Батька в лоб! *Ном.* — ... матір у циць-
ку, щоб не діждала їсти палиничку (або:
кисличку и д.).

Разно притулюють, найпаче дітвора
 як хоче влучить грудкою, або-що, и не
 попаде.

3840. Не давайся кожному вітрові по-
 вівати. *Ил.*

Хто стаєцца вівцею, того вовк ззієть.

З малої хмари великий дощ буває. *Коз.*

З малої іскри великий огонь. *Ил., Кр.*

— З маленької іскри великий вогонь буває.
Проск.

Пішов по лиху. *К.* — О, сам по лиху
 пішов. *Бр.*

Схотілось лиха. *Пир.*

Лихом ёму занудилось. *Кост.*

Буде честь носом об землю. *К., Кон.*

Свербячі руки має и той. *Ил.*

Окуляри втерти. *Гат.* — ... треба на
 очі поставити. *Проск.* — ... під очі по-
 ставити. *Х. Вид.*

3850. Утерти кабаки. *Збр. Лаз.*

Збить паскудник. *Ос. 5 (VII, 31).*

Ляща в пику дати. *Гат.*

Лянаса (¹) дати. *Ном.*

(¹) Полянаса. *Ном.*; Лянаса у пику.
Павл.

Почубеньнів дати. *Ном.*

Потилишниками нагόδувать. *Л.*

Загилити у потилицю. *Гат.*

Дати бухана. *Зал.*

Стусана дати. *Х. Зб., Л.* — Тусанів
 падавати. *Х.*

Розуму до голови нагнути. *Г., П.*

3860. Прочуханки дати. *Бр.* — Завдати
 прочухана. *Гат.*

Парла (прочуханів) задати. *Бр.*

Хлосту дати. *Л., Пир.* — ... завдати.
Гат.

Дали хлесту. *Р.*

Губки дати. *Гат.* — Дать губки (ду-
 лю). *Б.*

Олію видавити. *Гат.*

Зтрошити на дрізочки. *Рад.* — ... на
 гамуз. *Гат.*

Не робіть старцям капости. *Л., Павл.*

Не бий, бо й так (¹) злидні ёго поби-
 ли. *Б.*

(¹) Давно вже. *Проск.*

Нехай на чужі руки переходить (не-
 хай другі ёго провчать — злодія)! *Зв.,*
Н. — Ет, пусти ёго! нехай він перехо-
 дить на інші руки. *Бр.*

3870. Коня кірують уздами, а чоловіка
 словами. *Ил.*

На ледащого и кий положи, то все
 едно. *Проск.*

На добре, як що такеє, посварись тіль-
 ко, словами покартай ёго, а не бий.
Бр.

Добрий доброго слова боїцця, а ле-
 дащо и побою (¹) не боїцця. *Ст.*

(¹) бою. *Пир.*; а ледачий и убою. *Хар.*
Зб.

Як слово не поможе, то й кий не до-
 шкулить. *Бр., К., Кан.*

Не боїсса кива, не боїсса кия. *Дуб.*
 — Добре боїцця кива, а ледаче не бо-
 іцця й кия. *Рад.*

Побий на бісові ліс, то все з біса буде
 біс. *Збр. Лаз.*

И побить, и полаять, та як є за що.
Кон.

На битій дорозі трава не росте. *Прав.*

Хто годує, той и бьє. *Пр., Сос.*

3880. Кого люблю, того й бью. *Кон.*

Хто кого любить, той того чубить. *Л.*
 — ... гудить. *Кулж.* — ... згубить. *Рад.*

Бьють, не на лиху учять. *Ст. Зб.*

Добротиць, як піць. *Ил.*

Махання за биття не рахуєш.

Де страх, там и Бог. *Об.* —... як би то всі боялись Бога! *Пир.* —... там и Бог перебуває. *Проск.*

Клинь клином виганай. *Зал.*

Негріте залізо не зігнеш. *Ос.* 20 (IV, 4).

З ледачого ⁽¹⁾ вовка хоч шерсті клок. *Євх.*

(1) З лихого. *Пир.*

Лихого нічого жалувати. *Ст.* 36.

3890. На крутее ⁽¹⁾ дерево треба крутого ⁽²⁾ клина. *Бр.*, 3.

(1) кривеє. *Ил.*, *Бр.*, 3. (2) кривого.

Раз, два не допоможе, то десять допоможе. *Ил.*

Ганьбою не візьмеш, так силою діймеш. *Коз.*

Собаку од ночі бий (або: б'ють). *Ст.* 36.

Доти ледащо січи, поки дух у нім учуєш. *Бр.* — Ледащо бий, поки душу в тілі чуєш. *Дуб.*

Уважай на душу, аби шкура витримала. *Бр.*

Бита посуда дві небитих переживе. *Прав. Ниж.*

За битого двох не битих дають. *Лів.*, [Бал., У., Рад.]. — ... та ще й не беруть ⁽¹⁾. *Лів.*, [Проск., Бер., Рад., Кулж.]. — За битих то дають двох. *Бер.*

(1) не хотять, *Зв.*; не хотять брати. *Бр.*

И десятому закаже (покараний) *Л.*, *Р.*, *Пир.*, *Гл.*

Поки світ стоятиме. *Пир.*

3900. Поки світа й сонця (або: світу сонця). *Ск.*

Кішку б'ють, а невісті замітку дають. *Нс.*

Песика б'ють, а левик боїця. *Євх.*

Бійся, Левку, коли пса б'ють. *Бр.*

Вівцю стрижуть, а друга дивиця. *Проск.*

Барана ⁽¹⁾ стрижуть ⁽²⁾, а козлу ⁽³⁾ навішки ⁽⁴⁾ дають. *Л.* — Вівцю скубуть, а козам на віжки дають. *Ил.*

В Даурських степах й досі скубуть — не вміють стригти: по сему знать, що Галицька одміна найстаріша. — (1) Козла. *Коз.*, *Кр.*; Овечку. *Ш.* Вівці. *Бр.*, *Проск.*, *Яц.*, *Нов.*; Одних. *Б.* (2) стрижуть. *Ст.* 36.; б'ють. *Кр.* (3) барану. *Коз.*, *Кр.*, *Ш.*; козам. *Бр.*, *Проск.*, *Яц.*, *Нов.*; а другим. *Б.* (4) на вістки. *Рад.*; на вешку. *Кр.*; знать. *Коз.*, *Ш.*

На те Циган матку б'є, щоб ёго жінка боялась. *Ліст.* (I, 63), *Черн.*, *Нов.*

Єдного скорання десятєм покаяння. *Ил.*

Єдного пригода — другого пересторга.

З чужого злого учися свого.

3910. Каяцьця на кому. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Да вже ж я тебе, не иззім. *Кон.*

Бознає, коли будуть бити, а тим часом голодом морить. *Рад.*

Нехай б'ють — олії не виб'ють. *Пир.*, *Л.*

Не шклинка, не розиб'юся. *Черн.*, *Черк.*

Як битимуть, то не лаятимуть. *К.*, *Л.*, [Бр.]. — Лаятимуть, то не битимуть, а як битимуть, то не лаятимуть. *Л.*, *О.*

Як будуть бити, то не будуть вішати, а як будуть вішати, то не будуть бити. *Рад.*

Як буде вішати, то не буде різати, а як буде різати, то не буде вішати: над смерть біди не буде. *Бр.*

Битимуть — битимуть, та й перестануть. *Пир.*, *Л.* — А вже ж, не все битимуть: колись и перестануть. *Пир.*, *Л.* — А вже ж не битимуть все ж! *Гат.*

Дай тобі, Боже, тільки гадки, абиш о мні забув. *Ил.*

3920. Хоч бий, хоч лай, тільки через тин не кидай. *Л.*, [Рад.]. — Нехай би бив, ато й через тин перекинув. *Л.*

То Циган так сказав чоловікові, як той піймав ёго на крадіжці; як же перекинув — «О, спасибі», каже, «тобі, батеньку, що ти мене не бив и не лаяв, та ще й через тин перекинув — ато самому приходилось лізти!»

З гарячого часу збіг. *Ст.* 36.

Чорта виховаєсся (не сховаєсся). *Л.*, *Кон.*

Піймався в лабеті. *Л.*, *Євх.* — Попав у лабеті ⁽¹⁾ добре. *Кон.* — Попався в лабет. *Пир.*, *Р.*

(1) в лапети. *Гл.*

Попав в сіло. *Кон.*

В куну запроторив. *Гат.*

Послав туди, де козам роги правлять. *Лів.*

Застукав, як сотника в горосі. *Ос.* 13 (V, 14).

А що ви робите, отче Ёсипе? *Кон.*

А тягніть Варвару на розправу! *Зв.*

3930. Прийдеш, Юрку, до порахунку (осін.). *Прав.*

Ходи, Петре, до віта! *Кор.*

Боїся, а лихо робиш. *Прав.*

Опіраєшся, як кіт на лёду. *Ст.* 36.

Як правду сказавши — будуть бити зв'язавши. *Кан.*, *К.*

Трутив, як саіного з моста. *Проск.*

Не пхайте ёго, він и сам уладе. *Гл.*

Допік, мов горохом об стіну. *Євх.*

Дошкулив ⁽¹⁾, мов пугою по воді! *Євх.*

(1) Накарбував. *Л.*

Дав пилі, як заєць кобилі. *Пос.*

3940. Забив, як медведи жолудь. *Л.*

Лихою шапкою заходились («ти та ти узяла!»). *Сос.*

Не з біса чоловік, а яка жаба дуже (або: а як дуже б'є). *Бр., Л.*

Не знає й той козацьких жартів. *Ст. 36.*

От тобі й швець, — коли не хотіла доброго чоловіка мати! *Г.*

От тобі, Савка, булавка! *Гайс., Я.*

Ходив Савка розбійник з булавою, та и піймався. Кажуть на ледачого, як догравця до біди. *Бр., Я.* Як кінця не вивелось. *Гайс.*

Носив вовк овець — понесли вже й вовка. *Бр., [Пир.].*

Дали зілля од похмілля. *Пос.*

Бий забій на него. *Кл.*

Души, як чорта в верші! *Пер.*

3950. Знай, по чому в Константинові гребінці! *Проск.*

Дурного по ногах, щоб присів. *Зв., Кан.* — А бийте ⁽¹⁾ дурного ⁽²⁾ по ногах, щоб присів ⁽³⁾. *Л., [Пер., Рад.].* — А бий дурного по ногах, яхай сховає ноги на неділю. *Бер.*

⁽¹⁾ Тютю. *Зв.; Тарарак. К.; Цур. Ёвх.*

⁽²⁾ дурня. ⁽³⁾ то він и присаде.

4952. Души вражу бабу за ⁽¹⁾ цибулю. *З.*

⁽¹⁾ як. *Лох.*

4954. Бийте ёго добре киями, щоб знав, по чому ківш лиха. *Пе.*

Бийся в груди, лайся в мать. *Ил.*

Б'ють, так як жидівського гамана. *Проск.* — ... як Гамона. *Ст. 36.*

Ух, иззів обух! *Кр.*

Піймав смаленого вовка. *Пир.*

Без всяких обрізків. *Ст. 36.* — ... з гряззю змішав безвинне.

3960. Зомняв ⁽¹⁾ на ⁽²⁾ кабаку. *Пир.*

⁽¹⁾ Зтер. *Бр.* ⁽²⁾ мов. *Коз.*

Дав доброго диптю: одвохрив добре. *Кон.* — Одволожив. *Пир., Л.*

Одважив соли добре! *Чор. Рад. (27).*

Наївся бухапів. *Зал.*

Стусана покоштувать. *Павл.*

Бєбєхи одиб'єш. *Кр.* — Бєльбахи відиб'єш. *Прав. Ниж.*

Пішло ёму по кні! *Бр.*

Варовався кия, та палькою дістав. *Бр.*

А що понюхав табаки? *Дуб., Б.*

Так ми ёму дали табаки понюхать: тепер стидно й між народ. *Кон.*

3970. Натер ёму перцю в ніс. *Гам.*

Не бий ёго в ніс (або: по носу), бо кров потече. *Л.*

А що иззів ⁽¹⁾ облизня! *Лів.* — Облизня схвати. *Гам.* — Так ёму треба — піймав облизня. *Проск.*

⁽¹⁾ піймав. *Зв., Кр.*

А що иззів лица? *Прав. Ниж., Лів.* Помостив му медалі під ніс. *Ил.*

Лиски од миски! *Ном.*

Ляпаса злапати. *Гам.* — А що ляпаса иззів? *Лів.*

Пасокою умився. *Л., Пир., Ст. 36.* Розсвіттив ёму свічку, аж з очей некри летять. *Г., П.*

Оперезав на всю масницю. *Ст. 36.*

3980. Як м'яло ⁽¹⁾ облизав.

⁽¹⁾ макогін. *Бр.*

З товкача умивався. *Ст. 36.*

Як заглив ⁽¹⁾ по потилиці, так аж каганці в вічу ⁽²⁾ засвітились. *Ном.*

⁽¹⁾ заіхав. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ в вічах.

Потилишника покоштувать. *Ёвх.*

Набився ⁽¹⁾, як голої віці ⁽²⁾. *Бр., Л.*

⁽¹⁾ Налупивсь. *Л.* ⁽²⁾ овечки. *З.*

Дався в тямки. *Пир.*

Слуха джмелів ⁽¹⁾. *Бер., Пир.* — Дав ёму дупня добре — довго буде джмелів слухати! *Проск.* — Як учистив по пниці, та тільки чмелів слуха. *Х. 36.* — Дочутись чмелів. *Гам.*

⁽¹⁾ чмелів. *О.*

Діяти, діяти, иде батько сіяти: бере матерь волочить, та нам ёго не учить. *Б.*

Губи та опенечки — заходивсь старий ⁽¹⁾ коло ненечки: як став молотить, так аж пір'я летить. *Не.*

⁽¹⁾ заходивсь папотець. *Лаз.*

Будеш мати весілля: тато маму віддає. *Бр.*

3990. Погладив проти шерсті. *Ёвх.*

Гладив-гладив за шерстю, та як почав и проти шерсті! *Ном.*

Ухопив за чесну гриву (за чуприну). *Пир.*

Схватив добре за Боже пошиття. *Проск.*

Волосом засвітила (очіпок злетів). *Хор.*

За косники та в поволочку. *Б.*

Попав, наче сліпий кобзу. *Б.*

Вчепився, як рак. *Проск.*

Ташить, як чорт Жіда.

Б'є п ногами й руками. *Бр.*

4000. Мене, мов Семен швець шкуру. *Зв., Рад., [Пир., Ёвх.].*

Душить, як вовк кобилу. *Дуб.*

Трєсе, як хидня. *О., [Коз.].*

Давить, як мороз бабу. *Прав. Ниж., Лів.*

Мисть, як гостець бабу. *Проск., Х.*
Кусай мене, псе, поки кров не потече. *Іл.*

Кусь мене, вовче, бо я тебе не могу (¹). *Бер.*

(¹) бо в мене зубів нема. *Бер;* як ніхто мене не хоче. *С.*; ззаду, бо я зубів не маю. *Бр.*; хочь зубів не маєш. *Проск.*

Було не савити, не варварити, та на сорочку сурганити. *К.* — ... не савити, не варварити, ні амбросити, але куделю було кудосити. *Проск.* — ... ино кудею термосити. *Збр. Шей.*

Оженився собі якийсь сирота, мав хатину и вдвох живуть. Дивниця він, а ёго жінка усе гуляє! «Чому ти, жінко, не прядеш?» — «Та сёгодня, чоловіче, Сави» — або Варвари, або якого иншого видума празника, сидячи гола на печі, а все таки не пряде. От и хвалицца чоловік сусідові, а той и одказує. «Постій», каже, «я її перекрещу!», та так, як уже стемніло, убрався, у одну руку нагая, та й приходить туди в хату. «Добри вечір», каже, «людє добрі!» — «Здорові були!», каже чоловік; «проходьте», каже, «дядьку, та сідайте!» — «Ні, чадо», каже, «я прийшов ситацьця, чом ви сёгодня нічого не робите?» А жінка як була голенька, так з печі и зсочпала. «А як же», січе, «робить, коли моя баба казала, щоб у свято нічого не робила?... а сёгодня якогось св. мученика!» — «То оце ти, небого», каже той, «домучилась так, що у тебе на хребті и сорочки нема?... Е, треба ж тебе перехрестить!» — и як почне її хвоїть, примовляючи: «Було не савити и д., поки та, — що, мов, до суду и до гробу не буду празникувати. «Добре», каже той, пускаючи, «гляди! я», каже, «ще прийду, дохрестить, як що не поможе!» Де не поможе; помогло мов рукою зняло! *К., Кан.*

Добулась, мов сова на току. *Пир.*

Така в мене голова, як запаска стала (синя). *Пир.*

4010. Шумить-шумить березина, свербить-свербить середина. *Ст. Зб.*

Сповідали Ілляху від п'ят до уха. *Х. Зб.*

Дали ёму помосковськи, аж ся лоб закурів. *Іл.*

Так ёго чинить! *Пир.*

Дали ёму доброї чиньби. *Ном.*

Прочухана дали. *Зв.*

Списав спину, що и курці нігде клонуть. *О.*

Змірив го від ніг до голови. *Іл.*

Обідрав (¹), як Сидорову козу. *Пр.* — Набився, як Сидорової кози. *У.*

(¹) Облупив. *Зв.*; Надув. *Коз.*

Облупив, як кат Микиту. *Л., Р.*

4020. На всі боки випоров. *Л., Пир.*

Знівечив чоловіка (одкатував, погано вилаяв). *Л., Пир.*

Попінив чоловіка. *Ном.*

Бив-бив, та ще й друк кинув. *О.* — Бив-бив києм, та й кий кинув. *Коз.*

Оце наївся меду! *Бр.*

Почухався він добре. *Проск.*

Випив (¹) дві неповних. *Об.* — ... а третій недолитий. *К.* — Буде тобі два неповних (невдача). *Сос.* — Почув два неповних. *Ст. Зб.*

(¹) Дали. *К.*

Як притягли до хверта, то знав кузькину матір. *Лист. (II, 246).*

Здобувся добре, сіромаха (або: Добувсь, сердега). *Гат.*

Шкіру з него здер. *Іл.*

4030. Били, як ката. *Лів.*

Заколунив живота не помалу. *Ст. Зб.*

Зогнали трохи серце. *Чор. Рад. (74).*

Оскому зогнав. *Зв., Пир., Л.*

Хоч уже й заплатив, та уже и набився. *Кан., К.*

Оттаке-то на сім світі роблять людям людє. *Кобз. (76).*

З вас деруть ремінь, а з їх бувало й лій топили. *Кобз.*

Бодай мій ворог знав, що нині за день! *Іл.*

Напрасниця, обійди около! *Ст. Зб.*

Се вже напрасниця. *О.*

4040. Хіба тебе возом зачепили! *Кон., Ёвх.*

Бють (¹) и плакать не дають. *Дуб., Л., Пир., О.*

(¹) И деруть, и бють. *Рад.*

Поверх моеї праці та ще мене бють. *Бр.*

Бють нас, и наша правда. *Руд.*

Чи я ёму межу переорав! *О.* — Межу переорав. *Ст. Зб.*

Винуватий як Христос перед Жидами. *Пир., О.*

Видить Бог, чий козел, а чий баран. *Проск.*

Бачить Бог мою кривду. *Б., [Проск.].*

И горе мені, и добре мені — и бють мене, и правда моя. *Бр., У.* — И добре мені, и зле мені — и бють мене, и плакати не дають. *Проск.*

Нахопився — як накупився. *Ст. Зб.*

4050. Без суда й права. *Л., В., [Ил., Пр., Кр., Ст. 3б.]*.

Так собі: ні сіла, ні пала (нагально). *Пр.*

Без даниї причини. *Л., Ст. 3б.* — ... обезчестив. *Ст. 3б.*

Так як я вам винний. *Л., [Кр.]*.

Ні світила, ні кадила, як тебе смерть входила. *Проск.*

Ні сном, ні духом не винюват. *Л., Кр.*

И муха говоруха. *Ст. 3б.* — ... об мені не буркне. *Пр. в Ст. 3б.*

За наше жито ⁽¹⁾ та ще нас и бито (або: побито, набито). *Об., Руд., Ст. 3б.*

⁽¹⁾ сито. *Бер.*

З чужого похмілья голова болить. *Рад.*

Жінка сало гамнула, та на kota звернула. *Бр.* — Пропало, пропало — коти ззіли сало! *Дуб.*

4060. Коваль зогрішив, а шевця повисили. *Ил.*

Баба ⁽¹⁾ винувата, що дівка черевата. *Проск., Дуб., Пир.*

⁽¹⁾ Чим *С., Зв., Рад.*; Чи я з того. *Бер.*

Іноді б'ють Хому за Яремину випу. *Не.*

Хто пив, а мене волочат. *Проск.*

Який біс жениця, а нам коровай плескать. *Ст. 3б.*

Кому Варвари, а мені голову обірвали. *Проск.*

Чий обід, а старцям лихо ⁽¹⁾. *Проск., Пир.*

⁽¹⁾ клопіт. *С.*

Хтось квасу наївся, а мене оскома напала. *Ил.*

Хто класиці поїв, а на кого оскома напала. *Зв., Л., Пир., О.*

Хто винюват, а на мені окошилось! *Збр. Лаз.*

4070. Синиця шкodu робить, а журавель попадеця. *Рад.*

Горобці шкodu ⁽¹⁾ роблять, а синиця в спаш упаде ⁽²⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ спили просо. *Проск., Кан., К.* ⁽²⁾ а синицю злапали. *Проск.*

Побить, то й абихто знайдеця, — от инше діло пожалувать! *Ном.*

Пригладь-голови не знайдени, хіба пробий-голову. *Пир.*

Кров — не водиця, розливати не годиця. *Руд.*

На похиле ⁽¹⁾ дерево и кози ⁽²⁾ скачуть ⁽³⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ плохес. *И.* ⁽²⁾ и жаби. *Кр.*; и черепашки. *Чир.* ⁽³⁾ лазють.

На сухеє дерево и огонь пада. *К., [З.]*.
Через инякий тин усі собаки скачуть. *Черк., Черн.*

На лежачу березу кози скачуть. *К.*

Смириого й на тім світі б'ють. *Евх., Л.*

4080. Пішого сокола и ворони б'ють. *Пр. в Ст. 3б.*

Песиголовець, людод! *Л., Пир.*

Песиголовець — певно циклонський напдадок. Воно чоловік з одним оком и людей ість. Як пійма чоловіка, то запре в діх и доти годує волоськими горіхами, що чикне мезинного палця на ліві руці, то вже й кров не йде од жиру: тоді ість. Там десь вони, ті Песиголовці, біля Криму, чи-що. *Ном.*

Ах ти людод! *Кон.*

Живцем ість.

Піду, куди очі. *Л., Пир., Кон.* — Куди очі понесуть. *Ст. 3б.*

Піду світ за очі. *Л. Пир.* — Припадає світ за очі йти. *Бр.* — Тра йти в світ за очі. *Ил.* — Йти світ за очима. *Проск.* Світ за очима пойдю. *Ост.*

Або води завідаю, або петлі на шию. *Кон.*

Я таки нап'юсь на тебе холодної води (утоплюся на твою душу). *Коз., Сл.*

Поки й живіття мого — не забуду! *З., Пир.*

Побере їх халко (чорт)! *Пир.*

4090. Сокира свого дорубаєця. *Л.*

В чіпці уродився, а на посторонку згине. *Ил.*

Прийдеця ⁽¹⁾ ниточка до клубочка! *Л.* — ... та не змотаєця. — Чекайно, чекай! прийде нитка до клубочка, не вхитруєся. *Пир.*

⁽¹⁾ Постойте, прийдеця. *Пир.*

Вовк ловить, та й вовка як піймають! *Л., [Проск., Сл.]*. — Ловив вовк ловку, поки й сам піймавсь. *Кан.* — Ловить вовк, ловить вовк, а як вовка піймають, то шкуру здирають. *К.* — Носив вовк козу, аж и вовка понесли. *Кан.*

Повадиця вовк в кошару ходити, поки ні одної віви не буде (або: ходить, то й у хаті буде). *Пир.*

Піл людей хова — сховають и попа. *Л.*

Повадилося решето гречку переводить (що на його гречку точять). *Рад.*

Повадиця кухоль по воду ходить, поки йому ухо одломлять. *Лох.*

Оступляця цуцики в три ряди гудзюки. *Гл.*

Одізвущя вовкові коров'ячі ⁽¹⁾ слізки.

Проск. — Побили вовка баранії слізи.

Пр. в Ст. 3б.

(¹) Відольюця повку овечі. *Павл.*

4100. Підеш ти туди (або: Будеш ти там), де великі вікна. *Бр.*

Та я піду перед великі вікна. («То наші так кажуть—на панів до Государа.»)
Рад.—Як мені тут нічого справи не видасте, так я піду перед великі вікна. *Бр.*

Воля Божа, а суд царів. (¹) *В., Лів.*

(¹) панський. *Рад.*; Гальченків. с. Кулаженці *Пир. п.* (В Кулаженцях був старий чоловік, Гальченко, и до ёго на розсудок ходили).

Тривай, не ёму рогом вилізе. *Павл.*—
Воно тобі рогом вийде. *Кон., Гр.*

Прийде и на пса колінь зіма. *Ил.*

Прийде на нёго лиха година (підожди)!
Проск.

Увірвєцця! *О.*—Урвєцця (¹) нитка! *Кр.*

(¹) Підожди, урвєцця и тобі. *Х., Рад.*

Боком вилізе. *Бр.*

Скоро іх Бог скарає на гладкій доро-
зі. *Проск.*

Нехай Госпідь скарає того, хто довів
до того.

4110. Давно вже тебе чекає хвурдига.
Вие, та на свою голову! *Рад., Пир.*
Нехай сей раз и так буде, ато все
так буде. *Пир.*

И не роби, и не вий (нема чого)! *Бр.*

Хто таки, *простий чоловік, даєцця в
знаки! *Б.*

Пропало, як на собаці. *Л., Н.*

Зійде, як вода з гуски. *Ёвх.*

Присхне, як на собаці. *У., [Л., Пир. Гр.].*

Зносиш (¹), як батьківщину. *Бр., З.*

(¹) Понесе. *Кр.*

Тебе жаль, и на тебе жаль. *Рад., Л.*

4120. Дурна клятьба господара шука.
О.—Дурна клятьба об стіну головою.
Кр.

Жіноцька клятьба дурно йде—так як
мимо сухе дерево вітер гуде. *Сос.*

Чи Бог дитина дурнів слухати. *Яц.*

Бог не дитина слухати дурного галя-
тина. *Руд.*—Хіба Бог дитина, щоб по-
слухав Галатина («галатин придуркува-
тий».) *Ёвх.*—Бог не (¹) дитина слуха-
ти (²) дурного Литвина. *Проск., Пир., [Л., Сос., Нов.].*

(¹) не мала. *К., Пир.* (²) не послухає.

Як би Бог слухав пастуха (¹), то б
уся череда вигинула (²). *Бр.*

Пастух завжди лас: «а щоб тебе, а
бодай тебе!»—(¹) чередника. *Зв.* (²) ви-
здижала. *Проск.*; увесь товар виздижав.
Зв.; то и єдної б товарини з поля не

пригнав. *Нов.*; давно б погинуло стадо.
Ст. Зб.

Торік була пожежа, а й досі ще сма-
лятина чуть. *Пир., Сков.*—... була по-
гориджа, ще й досі чуті. *Бр.*

Укусивши, не залижеш (як перепро-
шує). *Нос.*

Не мила та хворостина, що по очях
била. *Зал.*

Бог з вами (або: Бог из ним)! *Об.*

Извидить тобі Бог! *Бр., Зв., Кон.*—
Бог з вами! хай вам Бог звидить! *Кон.*
Л.—Нехай тобі Бог звидить и збачить.
Л., [Зв., Рад., З., О., Біл.].—Зви-
дить и заплатить. *Проск.*

4130. Нехай вас чапля розсудить! *Кр.*
—Нехай вам звидить чапля! *Ном.*

Бог з ним! на тім світі оддасть пи-
рожками. *К.*

Як вислюк хвицкне, в полицію не
йти. *Бр.*

Накажи вас, Боже, хлібом та сіллю.
Кон.

Як хто в тебе каменем, то ти в ёго
хлібом. *Бр., [Ил.].*—Хто до тебе з ка-
менем, ти до ёго з калачем. *Лип.*—Я
на ёго хлібом, а він на мене каменем.
Кан., К.

Хто старе поминає, той щастя не
має. *В.*

Хто старе помъяне, тому роспінши па-
лець та в око. *Нос.*

Що було, то ся минуло. *Збр. Шей.*

Велика хмара, та малий дощ. *Ёвх.*—
З великої хмари малий дощ буває. *Коз.*

Здибався хміль з цибулею; перше ся
познавали, потім ся повеличали. «По-
магай Біг, гірка!»—«Бодай здоров, ша-
лений!»— «Помагай Біг, смаковита!»—
«Бодай здоров, веселий!» *Ил.*

4140. Чи будемо БИЦЬЦЯ, чи будемо
мирицьця? *Збр. Лаз., [Збр. Шей.].*

Чи нам братицьця, чи щодня трапиць-
ця. *Коз.*

Наскочила (¹) коса на камінь. *Пол., Лів., Сл.*—... та камінь не подаєцця.
Рад.

(¹) Натрапила. *М.*; Трапила. *Сл., Ст. Зб., Збр. Шей;* Трахвила. *У., Проск.*

Наскочила кулага на врага. *Рад.*

Наскочив чорт на біса! *К., Л., Лох., Пр.*

Наскочив удовець на вдову. *Ёвх.*

Надбав свій свого. *Бр., Ил.*—Трах-
вив свій на свого. *Ил.*

Живуть ⁽¹⁾, як кішка з собакою. *Лів.*
—Так любляцца, як собака з кішкою.
Прав. Ниж.—Жиють з собою, як пес з котом. *Ил.*
—Жие, як кіт з псом. *Проск.*

⁽¹⁾ Живе. *Коз., Хар. Зб.*

Не помиряцца, як два коти над савом. *Коз.*—Два коти в однім салі не помиряцца. *Рад.*

Два коти в однім мішку (або: на однім салі) не помиряцца. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Ос. 14 (Вісті, 62).*—Два кота в едином мішку не могут з собою жить (подлуг присловя людского). *Вел. II, 38).*

4150. Собака собаки не мине. *Кр.*
Міль моли ⁽¹⁾ гризе, коли нема що ⁽²⁾.
Бр.

⁽¹⁾ Муль муля. *А. Вил.* ⁽²⁾ не має що їсти.

Міль молю гризе, а молі чорт не бере (міль там найбільше, де є чортополох, та в сухе літо. *Рад.*). *Нос.*—Мільга мільгу їсть, а мільги й чорт не ззість. *Кр.*

Їсть пес пса, коли нема барана. *Ил., (Бр., Проск.).*—... коли ся їсти хоче.

Трудна згода, де огонь и вода (або: Олію з водою ніколи не погодиш).

Два когуги, два дими, дві господині ніколи не погодицца.

Очерет з лозою не помиряцца: хоч вітру нема, все лаюцца. *Б.*

Окунь з раком не помиряцца. *К.*

Як пороса з вовком (погодились). *Кл.*

Дітей не хрестить. *Лів.*—Хоч и полаємось, нам з тобою дітей не хрестить. *Коз.*

4160. Поборовся б як би малось сили. *Кобз. (44).*

А нуте, нуте—хто кому накруте! *Гр.*
Дай, Боже, вам побитись, а нам подивитись. *Збр. Шей.*

Хто кого нагнє, той того наб'є! *О.*

Нехай дурні б'юцца, нехай розумнішають. *Л., Б.*

Най б'юцца, коли міцні голови мають! *Збр. Шей.*

Де два б'юцца ⁽¹⁾, третій не мішайсь ⁽²⁾.
Рад., Лох., Б. Павл., (Бр., Проск., Бер.).

⁽¹⁾ сварицца. *Кам., Ёвх.* ⁽²⁾ не мішастися. *Зв., З., Б.;* за калитку берещя. *Ил.;* третєму по носі дають. *Яц., Кам., Ёвх.*

Много зла коли на єдного два. *Ил.*

Роздрочились, мов бугаї. *Чор. Рад. (68).*

Отто гризунця! й хвостів не зостанецця (се б то, одна 'ду ззідять—й хвості поїдять). *Ном.*

4170. Борецця, як рибець. *Зап. (I, 147), Кон.*

Оця—як брацца, як борицца. *К.*

А вони добром б'юцца.

Пнецца, як жаба на купу. *Зап. (I, 147).*

Добре єго прийав, що аж носом заповороз землю. *Проск.*

Носа ⁽¹⁾ вкрутити. *Гат.*

⁽¹⁾ У д. Гатцука *ніса*—певно, помилка.

Носа втерти. *Гат.*—Ох, и єму колось втруть носа! *Кулж.*—Тривай, я втру єму носа! *Павл.*—А що втерли носа? *Прав. Ниж., Лів.*

Цибульки б під ніс дати. *Гат*

Вкрутили ⁽¹⁾ хвоста. *Пир., Гр.*

Вкоротили. *Х.; А,* вже підоткнули. *Бр.*

Цибулку дати під ніс. *Павл.*

Задав пинхву—нехай чха. *Л., Пр.*—Пинхву дав. *Кв.*—Задав пинхви.

4180. Завдати гарту. *Гат.*

Нагнав духу (страху) *К.*

Дали єму духу (пропудили добре). *Пир.*

Зогнав на слизке. *Л.*

Притяли єму крила. *Ил.*

Задав бобу. *Бр., О.*

Дав єму бобу залізного ззісти.

З гряззю змішав. *Нов., Ст. Зб.*

Гуру узяти. *Гат.*

Пронав ні за цапову душу. *Ном.*

4190. Наложив головою. *Пир.*

Нечистий єго узав (пропаде чоловік: утоне, абощо). *Кон.*

Там и чорту баран (кінєць). *Х.*

Відданий хліб (добро за добро, зневага за зневагу). *Бер.*

На одвороті гречка родить. *Кон.*

У кочерги два кінці: один по мені буде ходить, другий по тобі (або: один на тебе, а другий на мене). *Л., [Кон.].*—У кия два кінці: єдин буде по мні, а другий по комусь иншому. *Ст. Зб.*—Палица два кінці має. *Проск.*

За писок в писок.

Не той ⁽¹⁾ козак ⁽²⁾ що поборов, а той ⁽³⁾, що вивернувся. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Ёвх.*—Той старший, хто на грудях посидить, а найпаче, хто вивернецца зисподу. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ и ⁽³⁾ то. *Л., Пир.* ⁽²⁾ дужчий. *Ст. Зб.*

Не то молодець, що за водою пливе, а то молодець, що проти води. *Кон.*

Щирий козак ззаду не нападаєцца. *Кулж.*

4200. Лежачого не б'ють. *Г., П., Лів.* — «Лежачого не б'ють.» — «Ледачого то й бити!» *Ном.*

Таки тявсь, таки тявсь, а все ёму не подавсь. *Збр. Лаз.*

Хоч пика в крові, та наша взяла. *Бор., Ёвх.* — ... наше взяло. *Лаз.*

Ваші и батьки було б'юцца-б'юцца — та й трохи оддишуть. *Пир.*

Ось я вам напишу помирну! *Ном.*

На ВОЙНУ йдучи по чужу голову, й свою песи. *Ст. Зб.*

Військо иде, як мак цвіте. *Ёвх.*

Лучий дома горох, капуста, як на войні курка тлуста. *Ил.*

Хто не має зброї, най не йде в бої.

Куля не галушка — її не проковтнеш. *Бр. Пир.*

4210. За честь голова гине. *Не.*

Щляхтич за гонор уха рішивсь.

«Идіть скоріше—ваших б'ють!» — «То не наші, то Ничипоренкови». *О. Біз.*

То ж то їх полегло! *Пр. в Ст. Зб.*

НЕ СТРАШНО ні тучі, ні грому. *Л., Пир., Кр.*

Як не дасть Бог смерті, то чорти не візьмуть. *Бр., [Кр.].*

Оце ж бояцьця! де страх, там и Бог. *Нем., Бр.*

Се ёму (*або*: Він мені) и за ухом не свербить. *Л.*

И ухом не веде! *Пир.* — Ухом веде. *Ст. Зб.*

И в ус не дме! *Нос.*

4220. И усом не моргне. *Пр., Лох., О.* Боїцца, як вовк кози. *Слуц.*

Не чусь пѳлуску (не боїцца нічого). *Ст. Зб.*

Хоч ся переволоче, та не утече. *Ил.*

Поти старець плохий ⁽¹⁾, поки собаки не оступлять. *Рад., Пр.* — ... а як собаки оступлять, то тоді й кия найде ⁽²⁾. *Рад.* — Доти старець плохи, поки собаки не обступлять — тоді ярміс найде и палкою обгонаєцца. *Коз.*

⁽¹⁾ рохман. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ то він и ого-ницца. *Бр.*

Коли сова з'яструбіє, то више сокола літає. *Ил.*

Єдин кіт стада мишій не боїцца. *Ил.*

Вовк не такий лихий ⁽¹⁾, як страшний. *Кан., К.*

⁽¹⁾ недобрий. *Бер.*

Ведмідь ⁽¹⁾ який ⁽²⁾, а й то кільце в губу ⁽³⁾ иправляють. *Л.* — Ведмідь здоровий, та кільце в носі. *У., Сл., Лаз.*

⁽¹⁾ Медвідь. *Рад., Н., О.* ⁽²⁾ дужчий. *Кр.*; який дужий. *Рад.* ⁽³⁾ кільце. *Кон.*

Страшен рак, та гдесь ⁽¹⁾ инде очі. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ та в с...і. *Новг.*; та в г...і. *Л.*

4230. Страшен и вовк, та на ліс дивицца. *Ш.*

Вовка ⁽¹⁾ бояцьця, в ⁽²⁾ ліс не ходить ⁽³⁾. *Б., [Н., О., Новг.].* — Боявшися вовка, в лісі не бувають. *Ст. Зб.* — ...та уже в ліс не йти. *К., [Б.].*

⁽¹⁾ Як вовка. *Л., Пир., Пр., Кр.*; Коли вовка. *Кон.*; Хіба вовка. *Зв.*; Чи вовка. *Рад.* ⁽²⁾ и; так й; так и; то й; та. ⁽³⁾ не йти, и без грибів бути. *Проск.*

Боятися попа, та в вівтарь не йти.

Не ⁽²⁾ такий чорт страшний, як ёго малюють ⁽²⁾. *П., Лів., Сл.*

⁽¹⁾ Чи то. *Проск.* ⁽²⁾ як намалёваний. *Кр.*

Який ти мені в вічі дрібний! *Ном.*

Вила острі, а еден кінець мають. *Проск.*

Не такі сосни ми рубали (не таких бо-роли). *Кан., К.*

Не в такому наварювали, та виідали. *Лів.*

Не страши kota салом! *Ст. Зб.*

Ми сами з усами. *Пр., Лох.* — ... тільки ніс не обріє. *Бр., Зв.*

4240. Не бий мене в ніс, бо я сам біс. *Не.*

Ні кришечки, ні капельки (не боюсь). *Кон.*

Сирий не покуриш (се б то тютюн; кажуть про завзятих, лєг и д.). *Л., Пир., Н., Кон., Кр.* — ... а варений не одуриш. *Л.*

Не дамся у кашу наплювати. *Бр.* — Не дав у кашу наплювать. *Гам.*

Не дам з себе насміятись! *Пир., Павл.* — ...ля (глянь?), який дурень, а й той буде сміятися. *Бр.*

Не вдаримо тваррю в грязь. *Гол.*

Бачили ми таких! *Кан., К.*

Кусила така! *Пир., Х., [Л., Ст. Зб.].*

Іду, іду не свищу, а наїду—не спущу. *Зв.* — Я іду не свищу, а хто займе — не спущу. *Коз.*

Стій — погоди, чекай — не втікай! *Проск.*

4250. Ой ти шука бистра, бери окуня з хвоста! *Ном.*

Хоч одвірки виймем, а з хати вийдем. *Б.*

Якого врага бояцьця! *Л., Рост.*

Де відвага, там щастя. *Г., П.*

Не закривай ока хоч перед ким. *Ст. Зб.*

Думка п'є воду, а відвага мед. *Проск.*

Одвага мед п'є. *Зв.* — ... и ⁽¹⁾ кайдани тре. *Пе., [К.].* — ... мед-вино п'є, одвага и кандали б'є. *К.* — ... коли не мед п'є, то кайдани тре. *Пе.* — Одвага кандали тре—де відвага, там щастя. *Ил.*

⁽¹⁾ або мед п'є, або. *Полт.*

Одвага або мед п'є, або слізи лє. *Зал.*

Одважилася б на три дні пекла! *Пир.*

Смілий батька у лоб б'є. *Ст. Зб.*

4260. Як в ліс не йти, то й вовка не бояцьця. *К., Б.*

Та вже ж, гарбуз капелюху не зверне! *Кор.*

Нуте, браття, або добути, або дома не бути. *Зал. (П, 137).* — Або добути ⁽¹⁾, або дома не бути. *Кан., К., Рад.*

⁽¹⁾ здобути. *С., Дуб., Ївх.*

Або рибку звісти, або на дно сісти. *Рад., Збр. Лаз.*

Або ⁽¹⁾ полковник, або ⁽²⁾ покойник. *Прав. Ниж., В., Лів.*

⁽¹⁾ и ⁽²⁾ хоч. *Пр., Кр.*

Або ⁽¹⁾ пан, або ⁽²⁾ пропав. *Об.*

⁽¹⁾ и ⁽²⁾ хоч. *Бр., К., Пр., Кр.*

Або будемо на Русі, або пропадемо усі. *Кул.*

Або зелене жати, або нічого не мати. *Ил.*

Раз мати родила ⁽¹⁾, раз и умірати ⁽²⁾. *Бр., К., Бер., О., Л., Кр.* — Чи виріш, чи повиснеш—раз мати вродила. *Гайдамацька пісня.*

⁽¹⁾ породила. *Зв., Пр.* ⁽²⁾ гинути треба. *Г.*

Коли вмірять, то день терять. *Пол., Лів.* — Коли вмірати, то умірати—то все треба день стирати (стеряти). *Бр., [Л.].*

4270. Ідної смерті не минеш, другої не буде (гайдамацька). *Ївх.*

Більше разу не виріш. *Пр.*

Або зиск, або страта. *Бр., Дуб., К.*

Або виграв, або програв. *Проск.*

Куць ⁽¹⁾ виграв, куць ⁽²⁾ програв. *Лів.*

— Куць дав, куць узяв. *Зв.*

⁽¹⁾ Хіть. *Прав.,* Пусть. *Рад.* ⁽²⁾ хіть, пусть.

Та нуте! напусти, Боже, смілость! *З., Кр.*

Раз козі смерть! *Бер., О.*

Сім бід — один одвіт. *Пир., [Проск., У., О.].*

Щастя, що Бог дасть. *Пол.*

Спиток ⁽¹⁾ не пбиток. *Гл.* — ... спрос не біда. *Кр.* — Спрос не біда. *Пр., Кон.*

⁽¹⁾ Попиток. *Збр. Лаз.*

4280. Знайшов не знайшов, а помацати можна. *Пер.*

Піймав не піймав, а погнацьця ⁽¹⁾ можна. *Зв., Рад., Пир., Рад.*

⁽¹⁾ а погнатись. *Бер.,* а побігти. *Л., Ївх.*

Утік не втік, а побігти ⁽¹⁾ можна ⁽²⁾. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

⁽¹⁾ а потюпати. *Х. Зб.* ⁽²⁾ вільно. *Зв.,* не скільки побігти. *Кон.*

Купив не купив ⁽¹⁾, а поторговацьця ⁽²⁾ можна. *Л., Пир., О.*

⁽¹⁾ Купить не купить. *К., Б.* ⁽²⁾ а поторговати. *Бер.*

Чого ⁽¹⁾ Бог не дасть, того и коваль не викує ⁽²⁾. *Ил.*

⁽¹⁾ Кому. *Войц.* ⁽²⁾ не накус. *ід.,* не укує. *Ил.*

Лучче від разу ковтуи з голови збути. *Ил.*

Що буде, те й буде. *Рад., Л., Х.*

Що було, то ⁽¹⁾ бачили, а що буде, то побачим ⁽²⁾. *Лів., [Ст. Зб.].* — ... буде—побачимо. *Пир., Кр., [Кор.].* — ... що буде, побачимо,—а буде те, що Бог дасть. *Пир.*

⁽¹⁾ то сьмо. *Проск.* ⁽²⁾ zobачим.

Що буде, то буде, а буде те, що Біг дасть. *Кор., [Н., Пр.].* — Так буде, як буде—так буде, як Бог дасть. *Бер., Л.* — Так буде, як Бог дасть. *Проск., Л.* — Що буде, то буде, а голови не зірвуть. *Ївх.*

4290. Чи раз, чи два—ідна біда. *Бал.* — Хоч гріх, хоч два, жінці чоловіка бити—нехай Бог простить. *Збр. Лаз.*

Раз у рік Великдень. *Руд.*

Один тому час, що батько ⁽¹⁾ у плахті. *Кр.* — ... а мати щодня, та й дива нема. *Пир., [Зал.].*

⁽¹⁾ Катря. *Б.;* мати. *Пир., [Павл.];* сваха. *Ис.;* невістка

Пустив на отчай Божий. *Ном.*

Раз не гаразд, в другий раз лучче. *Ном.*

Не бійся, та СТЕРЕЖИСЯ. *Ст. Зб.*

Бережного ⁽¹⁾ и Бог береже. *Лів.* — ... а козака шабля стереже. *Лаз.* — ... береже, а небереженого и чорт не стереже. *К.*

⁽¹⁾ Стереженого. *Прав., Ст. Зб.*

Бережись, як огню! *Кр., Л.*

Бережи уха. *Л.* — ... щоб не вкусила муха. *Пир.* — ... бо вкусить муха. *Б.*

4300. Не клади в огонь палця. *К., Кон.*
 Не клади сіна подля огню. *Ст. 3б.*
 З огнем не жартуй, бо то жижка. *Ном.*
 — Не играй з огнем, бо опалиси. *Ст. 3б.*
 Не ⁽¹⁾ подивлюця в зуби. *Пир.* — В
 зуби не заглядують. *Рад.*

⁽¹⁾ И чорти не. *Х.*

Не громадъ, дудку, сіна, бо загрузнеш
 по коліна. *Ил.*

Оглядайся на задні колеса. *Бр., К.,*
Кон., Л.

Ой не гони, угонщику! а хоч гони, то
 з оглядом. *И.*

Василу, не бери на силу. *Ст. 3б.*

Не вірь собаці, бо ⁽¹⁾ укусить. *К.*

⁽¹⁾ псові, бо ти. *Ил.*

Не вірь, то ⁽¹⁾ звір, хоч не вкусить,
 то зляка ⁽²⁾. *Л.* — ... звір: вкусить.
Проск.

⁽¹⁾ бо то. *К., Рад., Пир.* ⁽²⁾ злякає.
Зв., К., Рад., Пир., Пр., И., Коз.

4310. Не визивай вовка з лісу. *Збр. Лаз.*
 Як є голова, то й носи здоров. *Гат.*
 Нажився на світі! мабуть, болить у
 єго голова. *Х. 3б.*

И смілого пси кусають. *Ил.*

И небдья вовки ідять. *К., Ёвх.*

Удалий, як проданий (або: забитий).
Нос.

Чоловік поліз до Орловки, та й рі-
 шився своєї головки. *Новг.*

Од того й село прозване Орловкою.
 Було в Черниг. Губ. Від. 1834, здаєц-
 ця, року.

Можна, та осторожно. *Кулж.*

Потилицю нагрієш. *Рад.* — Карка вло-
 миш (впадеш). *Бер.* — ... вловиш. *К.*

Политиш, як м'яч. *Л., Пир.*

4320. Лузан візьме. *Кл.*

Згинеш, як руда миш. *Проск.* — Змер-
 знеш, як руда миша. *Бр.* — Розийдетесь,
 як руді миші. *Пир.*

Там єму жаба и цицьки дасть. *Об.*

Там єму й капут. *Бр., З., Лох., Л.,*
Пр.

Там єму й лоск. *Кр.*

Пропадеш ні за копійку. *Л., Пр., Лох.,*
Кр.

СТРАШЕ—ПЕРЕПОЛОШЕ! *К., Л.*

Не міхом полохає. *Ст. 3б.*

То не з Грицем справа. *Ил.*

Тут не ладаном пахне. *Бер.*

4330. Се ⁽¹⁾ не переливки! *Л., О.*

⁽¹⁾ Е, бачу! *Пир.*; Е, бачу! се вже.
Л., Пр.; А вже ж. *Бр., Л.*; Побачив,
 що. *Кон., Л.*

Постеріг ⁽¹⁾ лопатки в горосі. *Л.,*
[Бр., Рад., Б].

⁽¹⁾ Пізнав. *Проск.*; Ти в мене взнаси,
 або—я тобі покажу. *Б.*; Знатимеш. *Л.,*
Пр.

Побачив Савчин дєготь. *Л.* — Будемо и
 ми знати, по чім Савчин дєготь продає-
 ця. *С.*

Догадавсь, та й вареники ⁽¹⁾ в шанку.
Коз.

⁽¹⁾ та пироги. *Бер., Пир.*

Сміливий, як Жид. *Не.*

Смілий, як за плотом. *Г., Пол.*

Аж єму в литках застигло (або: По-
 стигло му в п'ятах). *Ил.* — У п'ятах по-
 стиває. *Ст. 3б.*

Почув короля в жилі (притих з пере-
 ляку). *Руд.*

Де й ділась ведмежа натура! *Кобз.*

Показався, та й сховався. *Ст. 3б.*

4340. Чого б ти з ляку не сказав! *Лів.*
 У страха великі очі. *Прав. Ниж., Лів.,*
Сл., Ст. 3б. — У страха очі по яблуку.
Нос.

З переляку очкур луснув. *Ст. 3б.*

У єго тенькає (серце). *Пир.*

Холоне серце. *Павлв.* — ... у серці.
Гат.

Душа в' п'ятки зховалась. *Кулж.*

Таки є той біс, що й мене боїця.
Л., Пир., Пр.

Куме! солома суне! *Гр.*

Показалась за сім вовків кошиця сіна.
Сл.

Крий порога тривога, коло вікон за-
 лога. *Кон.*

4350. Дзигарі б'ють (страх забирає).
Павлв.

Ставився, як лев, а згинув, як муха.
Ил.

Дома лев, а на війні тхір'є. *Ил.*

Не той Лях в полі, який в коморі.
Гат.

У лісі вовки виють, а на печі страш-
 во. *П., Лів.*

Жінка Ивася боялася, під причепок
 сховалася. *Ил.*

Ну їйбогу ж, поза кушем щось ше-
 леть, шелест! *Кр.*

⁽¹⁾ Не яли віри, що бачив сто вов-
 ків, так зменшував-зменшував, а да-
 лі ото й каже — чув, мов, що щось
 шелеснуло.

Що один, то один, а що два, то два:
 два завше не один. *Бр.*

Казав Жид, надівши яломок собі на
 коліно — побачив пенька біля дороги и
 думав, що розбійник...

Єсь смілий: на лежачу березу п сам
верх зліз. *Нов.* — Сміливий Єсь: крізь
засувку гучжа (цкуче). *Євх.*

«Куди ідеш, Жидку?» — «На войну!»
— «Чого ж так не рано?» — «Може, ще
хоч одного убью.» — «А як тебе хто
вб'є?» — «Хіба я ёму що винен!» *Зв.,
Рад., [Бр.].*

4360. «Де ви мого батька піймали?»
— «У коморі!» — «Е, у коморі! ви ёго у
степ пустить, та й піймате!» *Павл.* —
«Твого батька в коморі піймали!» — «Еге,
трясця матері твоїй! випусти та й пій-
май!» *Зв., [Б.].* — Пусти, бату, на поле!
Рад. — «Цигане, твого сина в коморі
попиймали!» — «Е, в коморі!... Як би то
в полі, та на добрім коні — то б то ёму
було стидно!» *Кор.*

«Тату, я зловив Татарина!» — «То ве-
ди го сюда.» — «Не ведеця бо!» — «То
держи го.» — «Не держися бо!» — «То
пусти го.» — «Не пускаєця бо!» *Ил.*

Ви утroph, та злякались вовка, а ми
усеми, та тікали від сови. *Євх.*

Тром, та кози бояться. *Ст. Зб.*

Не бійсь, коли я смілий (як нічого га-
разд и бояться). *Нов.*

Що два, то два! хоч коня одняли, та
воза не дали! (гайдамаки одняли, а вони
ще й хваляця). *Рад.*

Молодець проти овець, а против бара-
нів п сам баран. *Кох.*

Хто з ляку вмірає, по тім ⁽¹⁾ свині
дзвонять ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Хто від страху умер, тому. *Г. (2)*
по тім дзвонять. *Ном.*

Духу бояця. *Ск.*

Як огню стережеця. *П., Прав. Ниж.,
Лів.*

4570. Жахаєця, як зб спу. *О.*

Оце жахаєця, як Жид Христа. *Зв.,
Пр.*

Боїця, як чорт свяченої води. *Дуб.*
Він так боїця, як заяць бубна. *Проск.*
Не видала сова сокола, як уздріла,
аж умліла. *Ил., [Войм.].*

Хвіст підігнув. *Євх.* — А, вже підог-
нув хвіст! *Зв., Дуб., О., Гр.*

Трусиця, як Жид над грішми ⁽¹⁾.
Кон.

⁽¹⁾ на ярморці. *Кулж.;* на г...і.
Хор., Б.

Трусиця, як осичина. *К., Коз.*

З переляку душа аж опинилась. *Ном.*

У хвості була душа з страху п тогди.
Ст. Зб.

4380. З переляку став такий, як крей-
да. *Збр. Лаз.*

Побілів, як Пилат. *Збр. Лаз.*

Білий як стіна. *Ск.*

⁽¹⁾ Побілів. *Гр.*

Побіліла, як полотно. *Х.*

Побіліла, як хустка. *Бр.*

Білий (або: Побіліи), як смерть. *Проск.*

Злякався — аж у п'яти закололо. *Ш.*

Аж у животі похолонуло. *Прав. Ниж.,
Лів., Сл.*

Аж у душі похолонуло. *Л., Пр., О.*

Так як на мене жаром сипнуло. *Бр.* —
Наче жаром випало. *Зв.*

4390. Аж подсвняпіла! *Бр.*

Як дерев'яна була. *Г. Бар.*

Аж сорочка пополотніла. *Л., Пир.* —
Так злякалась, що аж сорочка полотном
стала. *Проск., К., Пр.*

Так я й отетеріла. *Г. Бар.*

Ні живий, ні мертвий. *Бр., Л., Сл.*

Боюсь и за тин вийти. *Г. Бар.*

И волос зав'яз. *Лів.* — Аж волоси в'яз-
нуть. *Ст. Зб.*

Зза плечей бере (острах, лихоманка).
Лів., Сл. — Уззяло зза плечей. *Х.*

Так аж снігом сипле за шкуру. *Коз.* —
За шкуру снігом мов сипнуло и волос
шапку підсував. *Греб.*

Все може нагородитися: инд страх ні-
коли. *Ил.*

4400. Ляк сили додає, а переляк ви-
дймає. *Євх.*

Добре того страшить, же ся боить. *Ил.*

Коли страшиш, сам не бійся.

Більше страху, як ⁽¹⁾ переполоху. *Бр.*

⁽¹⁾ Страх більший від. *Ил.*

УТІК не славен, та позитечен. *Ст. Зб.*

Як втік — як десяти побив.

Дивіця ж, браця, як я буду тікати,
то й ви за мною. *О. Білз.*

Дай, Боже, ноги! *В., Пол., Лів., Сл.*
— Давай, Біг, ноги! *Н.* — ... та й но-
гам лихो! *Кон.*

А ну ноги на плечі! *Л., О., Кр.* — ...
та й чухрай! *Пр.* — ... та навдери. *Ш.*

А нуте ноги!.. та не лускайте! *Пр.*

4410. Ага, до лясу! *К., Пир.* — А що,
до лясу утікати! *К.* — Дав долясу. *Ном.*

Дати лиги. *Кон.*

Дзусана дати.

Драла (або: Дмухача, Драпака, Дріп-
ка) дати. *Гат.* — Дмухнути драла. — Дре-
менує. *Пир.*

Сипну показали. *Т.*

Пішли наші навітакача. *Проск.*
Вирвався, як заєць з конопель. *Г., II.*
О то драпонує! аж потилиця лиска.
Зв.
П'ятами наживав, аж залопотіло. *К.*

Тільки чуприя маєрить. *Лів.*
4420. Курить, як чорт од какаріку.
Не.
Покривсь. *Пир.*
Куди видно (втікає)! *Гр.*

Добрий 4423—4464. — Прозьба 4465—4613. — Дарований 4614—4641. — Старець 4642—4666. — Скупий 4667—4802. — Завидно 4803—4859. — Добра надія 4860—4903. — Спромігся 4904—4912. — Підняв уті 4913—4931. — Про мене 4932—5007. — Хочу 5008—5074. — Не люблю 5075—5153. — Дурниця 5154—5560. — Який швидкий 5561—5606. Дурна надія 5607—5682.

ДОБРОМУ всюди добре. *Л., Проск.*
Будь людям добрим угоден, будеш и Богу надобен. *Ст. Зб.*

Будь лагодним, будеш и Богу угодним.
Кинь хліб назад себе ⁽¹⁾, а він стане наперед тебе ⁽²⁾. *Рад.* — ... за собою, прийде перед тобою. *К.*

⁽¹⁾ назад. *Бр., Пир., О.* ⁽²⁾ наперед.

Дуброму добре буде. *Дуб.*

«Чесному всюди честь.» — «Хоч и під лавкою.» *Руд.*

Хто шануєця, и люде того шанувать будуть. *Ст. Зб.*

4430. Доброму чоловіку продовж, Боже, віку. *Ск.*

Доброму добра й пам'ять. *Не.*

Добрость помниця, а злость и луччей. *Ст. Зб.*

Добре довго пам'ятаєця, а зле ще довше. *Проск., Ил.*

Золото и в попелі видно ⁽¹⁾. *Зв., Л., Лох.* — Золото и в болоті світиця. *Проск.*
— Золото и в огню блищить. *Ис.*

⁽¹⁾ блищить. *О.*

Хто чисте сумління має, той спокійне спать лягає. *Ил.*

⁽¹⁾ лігає. *П.*

Широкому и Бог помагає. *Нос.*

Цнота й того гріє без кожуха у мороз. *Ст. Зб.*

На одні книзці, друквані 1594 р., написана (письмом XVII с.) приказка: *Liepsza snota wie złym kózuchu, niż niesnota w złotym lancuzku. M. Білз.*

Добре з добрим и в стовпа постоять. *Рад.*

Не жаль з доброго коня и впасти. *Руд.*

4440. Покрасіти чоловік не покрасіє,

а подобріти, як схоче, подобріє. *Проск.*
— Покрасіти не покрасіє, а подобріти подобріє. *Ил.*

Коли люде до тебе добрі, а ти будь ліпший. *Ст. Зб.*

Не чини лихого, не бійся нікого.

Коли тебе шанують люде добрі, шануйся и сам. *Ст. Зб.* — Шануйся, коли я тебе шаную. *Бр.*

Мій добрую натуру, не приймеш карности на шкуру. *Ст. Зб.*

Лучче честь, ніж безчестя. *К., Пр.* — ... чесно, як безчесно. *Бр.*

Моя цнота лучче од твого, пане, злата. *Бр., Рад.* — ... лучче срібла-злата. *Евх.* — Цнота ліпше од злата. *Ст. Зб.*

Лучче цнота в болоті, а як нецнота в золоті. *Ил.*

Батьком-матіррю не хвались, а хвалися честю. *Рад.*

Кого почитають, того й величають. *Бр., Зв., Рад.*

4450. Кому чість, тому хвала. *Ил.*

Добре ⁽¹⁾ далеко чутно ⁽²⁾, а ледаче ⁽³⁾ ще далі. *П., Прав. Ниж., В.*

⁽¹⁾ Доброго. *Кр.* — ... чоловіка. *Бер.*

⁽²⁾ чуть. *Кр.*; чувати. *Бер.* ⁽³⁾ а ледачого.

Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше. *Черн., Ос. З. (VI, 28).* — Далеко йде хороша слава, а худая еще дальше. *Б.*

На воротах слава не висить. *Бр.*

Що по тій чісти, як нічого істи. *Нос.*

На собі сам честь покладай. *Ст. Зб.*

Благий та Божий! *Пир., Павл.*

Догождає, як чирякові на роті. *Ил.*

Годить, як ⁽¹⁾ боляці. *Зв., Б.* — ...

як тій болящій лихій. *О.* — Я їй гожу, як сирота болящій. *Р.*

(¹) лихій. *Дуб., Бер., К.; гіркий. Рад., О.*

Добрее не надовго. *Л., Ст. 36.*

4460. Гріх и сказать (¹). *Пир.*

(¹) и голорить. *Кон.; казать. Пир.*

Таке добре, ино ёго до серця прикладай. *Ил.* — Таке, що хоч до ёго прикладай. *Пир.*

Як сім баб пошентало (¹). *Ст. 36. [Бр., О.].*

Добрий став. — (¹) до него промовило. *Ил.*

Дав би и сорочку з себе. *Бр.* — Останню сорочку зніме, та оддасть. *Ном.*

Раз добром налите серце — пвік не прохолоне. *Козб.*

ПРОЗЬБА мур пробиває. *П., Прав. Ниж.* — ... стіну переб'є. *Ил.*

Прозьба містце має. *Л., Пир., Ст. 36.*

Чоловік не каменя (¹) хоче. *Зв.*

(¹) не каменю. *И.*

Серце не камінь: таки все одно на другого оглянеця. *Гат.*

Люде не Татаре, дадуть кусок хліба. *Кан., К.*

4470. Як таки — християнство мати, та й хліба хуска не дати! *Збр. Лаз.*

До доброї криниці стежка утоптана. *Сл.* — ... кірниці стежка утоптана. *Г., П.*

Хто з язичком, той з пиріжком (хто уміє попросить). *Бер.*

Як тому не дати, хто вміє прохати! *Ст. 36.*

Прийдіте (¹) поклонімося. *Лів., Сл.* — Колиш и до нас прийде — прийдіте поклонімося. *Ил.*

(¹) Придіте. *Кв. (I, 235).*

Прийде коза (¹) до воза, та й скаже (²) мекеке! *Прав. Ниж., Лів.* — ... дай сіна! *Кон.* — ... нема сіна! *У.* — Підождіть, прийде коза до воза сінца просить. *Кулж.* — Прийде коза до воза. *Бал., Прок., Л.*

(¹) Прийдуть кози. *Пир. (2)* и скажуть.

Приткне носа и до нас. *Ст. 36., Л.*

Не зарікайся красть, а як Бог дасть (як хто скаже — не попрошу, мов). *Нос.*

Не плюй в колодязь (¹): пригодицца (²) води (³) напильця (⁴). *Ск.*

(¹) в криницю. *У., Прок.;* в камюжу. *Коз., Ст. 36.;* в маленьку криничку. *К.;* у лужу. *М.;* у воду. *Ил., Бр., Кан., Рад., Коз.;* Не брудь криниці. *Гат. (2)* згодицца. *Бр., Лів., Павл.;* прийдецца. *К.;* трапицца. *Кан., Коз., Ст. 36.;* до-

ведецца. *Рад.;* лувцяцца. *Ил. (2) и. Ил., Бр., Кан., Рад., Ст. 36., Павл. (4)* напитися. *Бр., Ст. 36.;* напиться. *Ил., Кан., Коз.;* бо прийдецца и тобі напитися. *У.;* бо може коли прийдецца води напиться. *Прок.;* бо схочеш подиці. *Гат.*

Не ясла до коней ходють, а коні до ясел. *Лів.* — Ясла (¹) до коней (²) не ходять. *Б., Коз., Кр.* — ... а (³) коні (⁴) до ясел (⁵). *Рад., Пр., Кон.* — Не йдуть ясли за волами, але воли за яслами. *Нос.*

(¹) яслі. *Кр. (2)* за волами. *Прок.;* за коровами. *Гр. (3)* але. *Ст. 36. (4)* а корови. *Гр. (4)* а воли за яслами. *Прок.* — Ся приказка вживасця теж про дівчат и хлопців, що, мов, дівчата до хлопців не ходять. *М. Біз.*

4480. Корита не ходять до свиней, а свині до корит. *Гр.*

Дитина (¹) не плаче, мати (²) не чує (³). *З., Пир., Б., Кон.* — Як дитя не плаче, у матері думки нема. *К.*

(¹) Дитя. *Коз., Кр. (2)* матка. *Рад. (3)* не знає. *Рад., О., Ст. 36.*

Хоць яка біда, кожух до громади не буде кричати. *Прок.*

Як у себе не має — у людей просить. *Пр. в Ст. 36.*

За що не хватись, все в люде поко- тись. *Бр., Кон.*

Світу запобігти (помочі од людей). *Бер., Пир.*

Из рук глядіти. *Кл.*

Запобігати ласки. *Бр., Пир.*

Ласка не коляска: сівши не поїдеш. *Ил.*

Як в людей буде, то и в нас буде. *Ст. 36.*

4490. З миру (¹) по нитці — голому сорочка. *Зв., Пр., Кр.*

(¹) хати. *Пир.*

Не до стида, як сорочки нема. *Б.*

Хто не бере, тому легше. *Ил.*

Проханий кусок горло дере. *Пир.* — Просений кусок горло дере, бо тягне ёго відбути. *Бр.* — Прохатини кусок в горлі як колок. *Коз.*

Гіркий чужий хліб. *Зал.*

Стане кісткою в горлі. *Ск.*

Бог нам дав, и людям вділяймо! *Кл.*

Хто дає, той и має. *Бр.*

И над собакою повинно ласку мати. *Пл.* Добра воля стане за учинюк. *Ил.*

4500. Хто дасть, той князь, хто не дасть, той грязь. *Пе.*

Опукою в ноги. *Л., Пир.*

Не в службу, а в дружбу (як просять що подать, зробити). *Прав. Ниж., Лів.*

Глянь на Бога! *Бр., Л.*—На Бога дя-
виця. *Кон.*

Я вас прошу так як Бога! *Кон., Біл.*
Бога ради. *Пир., Кон.*

Рятуйте, хто в Бога вірує, рятуйте! *Об.*

И така, и сяка,—тільки дайте. *Пир.*

Я вас буду згадувать (так просять, або
дякують). *Л., З., Пир., Кон.*

Встаючи и лягаючи буду згадувать.
Пир., [Кон.].—...дякувать (або: Бога за
вас молити). *Ном.*

4510. Не впади б руки, жеб що по-
миг. *Ст. Зб.*

Бог Тройцю любить. *Об.*—... а чет-
верту Богородицю. *Коз.*—Бог любе Трой-
цю, а четверту Богородицю, а п'ятий
Спас. *Євх.*

Просить чого третєго, найпаче тії
бідниці третю чарку.

Без Тройці й дом не строїця. *Пир., О.*
Хоч півдулі, аби тільки під самую пи-
ку. *Кобз.*

«Побачу», казав сліпий! *Зв., Пир.,*
Кон.—Казав сліпий—«побачимо». *Кр.*

Обіцянка цяцянка. *Прок.*—... а дур-
неві⁽¹⁾ радість. *Рад., Пир., З., [С.]*.—
Обіцянка, а не данка, дурному радість.
Ил.

⁽¹⁾ а дурному вішня. *Черн.*

Обіцанка дурням радість. *Кр.*

Казав пан, кожух⁽¹⁾ дам⁽²⁾, та й сло-
во єго тепле. *З., Л., Кон., [Пир., О.]*.
— Обіцяв⁽²⁾ пан кожуха, та слово єго
⁽⁴⁾ тепле⁽⁵⁾. *У., Дуб., [Прок.]*.

⁽¹⁾ жупан. *Ис.* ⁽²⁾ куплю. *Рад.* ⁽³⁾
Обіцявся. *Вас., К.; Обіцяв. Ст. Зб.*

⁽⁴⁾ хочь кожуха нема, коли слово. *Бр.*

⁽⁵⁾ гріє. *Вас., К.*

По обіцянку треба швидкого коня.
Ил.—По обіцанку на скорій клячі поспі-
шайся. *Ст. Зб.*

Обітницям не радуйся.

4520. Хто рад обіцяти, той не має
охоти дати. *Бр.*

Хто багато обіцяє, той рідко слова до-
тримає. *Ил.*

Жди, татку, до лятку (квітка обітни-
цам). *Ст. Зб.*—Чекай, татко, до лятка.
Нос.

Казала та не зав'язала. *Лів.*—Обіця-
ла та не зав'язала. *Бр.*

Буде сім п'ятиниць на одну педілю!
Кан., К.

Як хто обіцяє, а уже колись не до-
держав слова.

Казаному кінця нема. *Кон.*

Золоті гори обіцяє. *Ил.*

Коли хочеш милостину дарити, так

обийди трейчи кругом церкви: коли сво-
го не побачиш, тоді и чужому дай. *Ват.*

Куди наше не йшло! *Дуб., О.*

Куди кинь, то голим на плечі. *Ст.*

Зб. — Куди кинь, туди кинь, то все го-
лим на п'яти. *Ил.* — Голому на плечі.
Сос.

4530. На, рудий, паски, щоб и ти
святки знав. *Р.*—На, паски, щоб и ти
знав, що с'єгодня Великдень (хто дасть
яку пустощі ще й доладу). *Кох., [Кан.,*
К., Ір.].

На, та знай мою добрість. *Ск.*—...
ласку. *Бр.*—На—знай наших! *Мі.*

Нехай и коза знає, коли світає. *Ил.*

Хоч з перцем, та з щирим серцем. *К.*

Се вам не в жадибку. *Коз.*

Не так, як хотя,—так, як мога. *Ст.*
Зб.

Из малого монастиря мала й милости-
ня. *Рад., З., Кр.*

Який монастирь, така милостина. *Кан.,*
К.—Для малого монастиря мала й мило-
стіна. *Б.*

Щоб себе не огулить и тебе не обді-
лить. *Л.*

Діли та себе на огули. *Рад.*

4540. Як міг, так допоміг. *Бр.*

Приймай малее за велике. *Ст. Зб.*

Бог дасть. *Об.*—Най Бог дасть. *Бр.*

Сам Бог бачить, що пема де взяти. *Бр.*

Само ся дає, коли є. *Ил.*

Не штука дати, коли є звітки брати. *Бр.*

Дай, голоде, хліба (каже бідний, як у
єго чого просять)! *Руд.*

Позич, голий⁽¹⁾, сорочки! *Б., Р.*

⁽¹⁾ у голого. *Рад.*

И собака чує, хто її годує. *Зв., З., Б.*

И пес пізнає чоловіка. *Ил.*

4550. Дар за дар, слово за слово. *Бр.*

Хліб за хліб людям оддавай. *Ст. Зб.*

Легко (єму) дихать! *Л., Пир., Кон.*

Нехай вам Бог нагородить и наповняє,
чого ви в Бога жолаєте! *Бр.*—Хай вам
Бог приповня! *Б., Кон., [Бер.]*.

Хай вас Господь подержить на сім сві-
ті! *Кон.*

Пошли ім, Боже, многа літ! *Кон.*—...
на світі пожить!

Дай, Боже, многа літ!

Спасибі Богу за допомогу. *Євх.*

Хай тобі Бог дає вік — и щасливий и
добрий! *К.*

Нехай вам Бог дає щастя, здоров'я и
вік. *Бр.*—... здоров'я й многи літа. *Дуб.*

4560. З рук наробитись, з ніг нахо-
дитись, з очей наглядітись. *Ст. Зб.*

Щоб ти був багатий, як земля! *Бр.*
Бувай здорова, як риба, гожа, як пода,
весела, як весна, робоча, як бджола, ба-
гата, як земля свята! *Ил.*

Година вам щаслива! щоб ви бачили
сонце, світ и діти перед собою. *Бр.*

Щоб ти був здоровий, як вода!

Дай тобі, Боже, спійши й охотно ро-
бити; щоб твої думки були повні, як
крипиця водою; щоб твоя річ була тиха
та багата, як пива колосом; пошли тобі,
Мати Божа, на всю гаразд! *Кох.*

Хай Бог дає на здоров'я! *Л., Кон.*

Дай, Боже, щоб и моїм дітям так! *Г.*
Бар.

Дай, Боже, дітками радувацца. *Кон.*

Дай тобі, Боже, и з роси и з води. *Бр.*

4570. Дай, Боже, разом двоє: щастя и
здоров'я. *Прав. Ниж., В., Пол.*

Нехай вам Бог здоров'я прибавить в
ручки, в віжки и в животок трішки. *Кон.*

Боже вас благослови — и батькови, и
материни молитви. *Пир., В.*

Хай ваша душка буде між солодкими
медами, перед пахучими ладанами! *Не.*

Пошли їм Боже, чого вони в Бога ба-
жають. *Л., [Кон.].*

Дай, Боже, тобі з неба, чого тобі
треба! *Біл.*

Хай Мати Божа пошле ⁽¹⁾, чого в Бо-
га просите! *Л., Кон.*

⁽¹⁾ Хай вам Бог дає, або—дай вам те.

Пошли тобі, Боже, на сім світі пан-
ство, на тім світі вічнеє царство. *Зап.*
(I, 146).

Умій дати—умій и одходити.

Як був квас, то не було вас; а як
настало квасило, то и вас розносило.
Евх., [Рад.].

4580. Так ви ж не виколядете (не
виканючите)! *Кон.*

Без мене и дірочки малої нікому зату-
лить.

И кури б загребли, если б не рату-
вав. *Ст. Зб.*

Це б то, бачиш, лепта удовиці. *Кобз.*

Не дай ⁽¹⁾ и не лай. *Прав. Ниж.,*
В. — Дай не дай, а лаяти не лай. *Ст.*
Зб.

⁽¹⁾ Лучче не дай. *Бр.*

Дай не дай, а в зашиєк не пхай. *Коз.*

⁽¹⁾ шию. *Ст. Зб.*

Дав, не дав, а в груди не бий! *Бр.*

Дасть не дасть ⁽¹⁾, у голову не вда-
рить. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Дать не дать. *Не.*

Лучче псу муха, як поза уха. *Ил.*

Хлібом кормлять ⁽¹⁾, а стеблом очі
коляють. *Х.*

⁽¹⁾ Ложкою годують. *Кр.*

4590. Сховай собі на подзвіння. *Евх.*
Сховай собі та купиш скатирку руки
вкрити.

Хай вам на полуду.

Щоб тобі така смерть (погане щось
дав)! *Пр., Сос.*

Нехай вже сам себе поминяє! *Кл.*

Поминяй свого батька! *Пом.*

Нехай воно тобі нівцем перейдеця!
Збр. Лаз.

Коли ⁽¹⁾ наше ⁽²⁾ не в лад, то ми ⁽³⁾
з своїм ⁽⁴⁾ назад. *П., Лів., Евх.*

⁽¹⁾ Як. *Бр.* ⁽²⁾ мое. *Бр., Рад., Пир.* ⁽³⁾
л. ⁽⁴⁾ собі посузем и. *Зв., Дуб., З.*

Сам Бог людям не вгодить. *Лів.*—Го-
сподь не вгодить, не то щоб одно дру-
гому вгодило. *Бр.*

Живому чоловікові ніхто не вгодить ⁽¹⁾.
Проск., К.

⁽¹⁾ не владить. *Черн.*

4600. Ще той не родився, щоб всім до-
годив людям. *Проск., [Пир., Пр].*—Той
ище ся не родив, щоб усім догодив. *Бр.*

Один чоловік усім умиру не вгодить.
Л., Пир., Гад.

Не будь солодкий, бо розлижуть ⁽¹⁾;
не будь гіркий, бо розплюють ⁽²⁾. *Бр.,*
Кан., К., Ж. — Солодкого проглинуть,
гіркого проплюють. *К.* — Не будь ні гі-
рок, ні солодок: будь гірок—проплюють,
будь солодок — прогнуть. *Кон., [К.,*
Ст. Зб., Проск.]. — Не будь солодким,
бо прокляють; не будь (гірким?), бо про-
плюють. *Кан., К.*—Як' будеш гіркий, то
росплюють, а як солодкий, то злижуть. *Бр.*

⁽¹⁾ пролижуть. *К., Пир.*; злижуть.
Бр., У. ⁽²⁾ проплюють. *У., К., Пир.*;
... самий мірний будь. *Бр.*

Ні дяки ні ласки. *П., В., Пол.*

Не сподівайся ж дяки від ⁽¹⁾ прибуд-
ної псяки. *Гам.*

⁽¹⁾ Не жди дяки од. *Яц.*

Як напився, то до кірничі задом обер-
нувся. *Ил.*

Нагрів в пазусі гадюку. *Проск.*—Ви-
грів гадюку за пазуху. *Дуб.*

Лихо давши, лихо й не давши: поїхав
козак не подяковавши.

Лопата—заплата, а Бог—нагорода.

За твое добро—кадук тобі в ребро! *Ил.*

4610. Бувай здоров, коли м' змолов.
Ти мене визволь, а я тебе виучу (ота-
ка подяка!). *Не.*

6! тут малий спасибіг. *Бр.* — Малий

з нього спасибі. *Ил.*—Малая спасибі. *Ст. 3б.*

Не вдячним горе! *Кл.*

ДАРОВАНОМУ один кінець. *Рад.*

Дарованим конем не їздити. *Бер.*—... не наїздися. *Зв., К.*

Дарованому ⁽¹⁾ коневі ⁽²⁾ в зуби не дивляця ⁽³⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Даремному. *Ст. 3б.*; Дареному. *С.*, *П.*; Подарешому. *Пир.* ⁽²⁾ коневі. *П.*; коною. *Лів.* ⁽³⁾ не заглядають. *Г.*; не заглядати. *П.*; не заглядай. *Проск., В., Пол.*; не дивися. *Прав. Ниж.*; не гляди. *Ст. 3б.*; не глядять. *О.*; не дивись. *Б.*

З чужої торби хліба не жалують. *Бр.*
Що Бог дасть ⁽¹⁾, то все в торбу. *Л.*
— Що не попало, то клади в мішок. *Гр.*

⁽¹⁾ дав. *Євх.*; Що не найдеш, мій пєбоже. *Коз.*

За перебір дасть Бог витрешки. *К.*—
За вибірки дасть Бог витрибки. *Б.*—... витришки.

4620. У чужому стаді не переберай. *Ст. 3б.*

До готового хліба знайдецьи губа. *Ил.*
На готовий крам найдецьи пан. *Б.*

До готової колоди легко огонь прикладати. *З., Пир.*—... добре вогонь розкладати. *Бр., [Бер., Дуб.]*. — ... колоди огонь класти. *К.*—Добре то діло—до готової колоди вогонь прикладати. *Проск.*—Добре г лежачій колоді и огонь класти. *Рад.*—При готовій колоді не лїнись огонь класти. *Ст. 3б.*

Не батько купив, не син їздить (чужого не жалє). *Нос.*

Подарунки ⁽¹⁾ за Дніпром ⁽¹⁾ без шпанів ходють ⁽³⁾. *Лів.*

«Колись не так мирно (людно) було, не так досадило, то й даровалося, и все,—а вже тепер!» *Бр.*—⁽¹⁾ Подарунко. *Прав. Ниж.*; Подарунок. *Л.*; Подаруй. *Нос.*; Дарунки. *Збр. Лаз.* ⁽²⁾ ». *Бр., Л.*; за Десною. *Кр.*; на Луполові. *Нос.*; за Москвою. *Збр. Лаз.* ⁽³⁾ ходить. *Прав. Ниж., Нос., Л.*; бігають. *Бр.*—*Луполов*—задніпріаська сторона Могилєва од Чаусівської и Чернігівської брами, мення своє взяла од того, що живуть найбільш кожом'яки; *Подаруй* же—було прізвисьце одного міщанського роду в Могилєві. Олип з сих Подаруїв, превеликий п'япиця, обшарпаний, в канцуррі, швендєс було по Луполову и канючить милостині.

Ті вже повмірали, що даром давали, давно їх нема. *Лів., Сл.*—Умер той, що даремне давав. *Проск.*

Минулася барма, що давали дарма. *Ст. 3б.*

Ми без грошей нікому не граєм. *Не.*
Хто на сопілку дав, той буде на ній грав; а хто не дав—не буде грав. *Ил.*

4630. Купи та й лупи. *Прав. Ниж., К., Пол., Лів.*—Хто купить, той лупить. *Г.*—Що купив, то й злупив. *П.*

Извик на дурницю. *Павл.*

Їму б усе дурничками. *Кулж.*—... дурнички. *Л.*—Хотіли б усе дурно. *Пир.*

На дурницю жити. *Гам.*

Всяк ласий на чужі ковбаси. *Євх.*

Продай за так гроші. *Пр., Кр., [Бр.]*.
— Купи за так гроші. — За так грошей. *Хор., Л.*

Коли б, Боже, воювати, щоб шаблюки ⁽¹⁾ не пиймати. *Гам.*

⁽¹⁾ Дай, Боже, воювати, та шабел. *Ст. 3б.*

А! спасибі в кишеню не ховають (або: не кладуть). *Бр.*

Де не дав гроша, так не пхай носа. *Ил.*
Вола дарують без ярма (кажуть, як подарують, та ще просять). *Зал.*

4640. Лучше даровати, ніж брати. *Ил.*
Дурний дає, а розумний бере. *Ил., [Нос.]*.

В СТАРЦІВ наука єсть: языка ся вчит. *Кл.*

Чорниш у комині, білаш у кармаш. *Дист. (I, 287), Б.*—Білаш—иди в кармаш, а чорниш—біжи в комині. *Сто-рож.*

Чи хархарить, чи хархасло? *Ном.*

З старчовідської мови: перше—ніби старці так кажуть про шпешиники и про житник, а друге—«Чи світиця, чи погасло світло?» Сими словами иподі кепкують над поганими старцями, натякаючи на того старця, що, лежачи з своєю жінкою десь під містком, під час ярмарку, питав у людей: «чи хархарить, чи хархасло?»—чи є сонце, чи вже ніч.

В старецькім тілі та панська душа. *Сл.*

Торба мені жінка, кий у мене братом! *Краш.*

Не зарікайся бути в старцях. *Проск.*

Старець старцем, а повагу любить. *Ш.*

Розігралися сліпі проти п'ятини свя-тїи (д. Євхименко каже, що се про церкву П'ятницю Чернігівську. Коло тієї церк-ви місто, а ярмаркового часу круг неї увесь майдан—мов у казані). *Черн.*

4650. В старці пугою не вгнати, а з старців казачем не виманиш. *Кл., [Ст. 3б.]*.

Сім раз на день кием бити (ледащо-старця, коли здоровий, а хліба просить). *Кл.*

Не бий старого, если не бере чужого. *Ст. 36.*

Старцю село не покутя. *Б.*

З лихого торбу, аби з носом (лихому не даруй ніколи и торбу знімі). *Кан., К.*

Старця нагодуеш, а торби ёго ні. *Пир.*—Старецької сунки нігди не наповниш. *Ст. 36.*

Веди мене поводитир, де пампушки нечуть: там мене поцілують и пампушками нагодують. *Черн. 1.*

Лучче би ся не раждати, ніж, родившися, світа не видати. *Кл.*

Сліпого Бог веде! *Коз., Кр.*

Сліпий лучче ⁽¹⁾ ходить, як поводитирь водить. *У.*

⁽¹⁾ Сліпець сміліше. *Зв.*

4660. Сліпому нема гори: куди понав, тудя й вали. *Кон.*

Сліпий лучче знає, як який поводитер. *Бр.*

Не святий, а сліпий. *Кр.*

Сліпі ⁽¹⁾ не родяця, а ⁽²⁾ робляця. *С., Л., Кон.*—Каліка не родяця—робяця. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ Каліки. *Бр., Бер., Рад., Пер. (2)* а сами. *Рад., Пер.;* тільки сами. *Бер.;* тільки. *Бр., 1 Бер.;* але. *Бр.*

Сліпець, на млинець! *Зв., Кр.*—...

«Не хочу.»—«На два!»—«Не бачу.»—«На три!»—«В торбу ⁽¹⁾ при.» *Лів.*

—«Сліпець, ззіж млинець!»—«Не вмію.»—«На два!»—«Не смію.»—«На три!»

—«У міх при.» *Л.*

⁽¹⁾ Судя. *Сос.*

Так ёму Бог дав. *Л., Кон.*

Гріх сміяця: так ёму Бог дав: *Б.*

У СКУПОГО завжди ⁽¹⁾ по обіді. *Ном.*

⁽¹⁾ Завсідн. *Ил.;* завше. *Проск.*

У людей шаг скаче, а в скупого руб плаче. *Не.*

Скупий складає, а щедрий поживає. *Бр.*

4670. Скупий збірає, а чорт калитку шие. *Кан., К.*

Тогді скупі, коли на дні, а не звершенку. *Бр.*

Лінивий двічі ходить ⁽¹⁾, скупий двічі ⁽²⁾ платить. *Пир.*

⁽¹⁾ два рази робить, а. *Кон. (2)* два рази.

Скупий два рази тратить. *Ил.*—... а голодний буває. *М. Білз.*

Не жалій ухналя, бо підкову загубиш. *Ёвх., Пир.*

У скупощах не кохайся. *Кл.*

Щедрий—на батьківські гроші. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Він глухий, як скажеш дай; а як скажеш на, то й чує. *Ёвх.*—Не чує глухий, як скажеш дай, а як же на, то чує. *Ст. 36.*

Та він такий, що й над конійкою трусиця. *Ис.*

Глухому пісню співати. *Не.*

4680. Ніяким богом недопросисся. *Ном.*

Щедрий, як ⁽¹⁾ Грек. *З., Пр.*

⁽¹⁾ ніжепський. *Кулж.*

Видно з низького тину, той щедрый. *Сл.*

В ёго посеред зими лёду не випросиш. *Л., Кр., Новг.*—Щедрий! зімою лёду ⁽¹⁾ не випросиш. *Бр., Зв.*—Щедрий! не випросиш и лёду. *Коз.*

⁽¹⁾ серед зими снігу. *Пир.*

Змилювався Біг над раком ⁽¹⁾, та в заді очі дав ⁽²⁾. *Рад.*—Змилювався ⁽³⁾, як Біг над раком. *Х.*

⁽¹⁾ на рака. *Ил. (2) дав му в заді очі. *Ил.;* та дав ёму очі там, де не треба. *Ст. 36. (2)* Розжаловався. *Павле.**

Скорійш в курки молока випросиш. *Ёвх.*

Захотів молока від бика. *Дох.*

Ім и на се зійшлося. *Пир.*

У такого и чорт ладану не достане. *Кан., К.*

А ні каменя не дадуть голову провалити. *Ил.*

4690. Захотіли в жука та меду! *Коз.*

Найшов, де ⁽¹⁾ Богу молиця. *Зв., Рад., Лів.*—... молитись, що й ліб пробъеш. *Бр., [Кон.].*—Найшов ⁽²⁾ церковцю ⁽²⁾, де ⁽³⁾ Богу молитися ⁽⁴⁾. *Руд.*

⁽¹⁾ Знайшов до кого. *К., Л., Коз. (2)* Знайшов. *Ил. (2)* церков. *Проск. (2)* ». *Ил., Проск. (4)* молиця. *Ил.*

Розжалобивсь, як вовк над поросям: відтів ніжки, та й плаче. *Ёвх.*—Так жалує, як вовк поросати: як ухватить, то вже боїця пустить. *Рад.*—Тоді вовк над поросям змилювався, як ноги подідавав,—тепер: «біжи, біжи!» *З.*—Розжаловався ⁽¹⁾, як вовк над поросям. *Бер.*

«То так и над нами буває.» *З.*—⁽¹⁾ Змилювався. *Пир.;* Зжалився. *О.*

Гни-біда! *Пир.*

Дрижить, як Гуцул над дітьми. *Ил.*

Добрий, як собака. *У.*

Моторний, як собака чорний. *Ск.*

Добрий, як спить. *Б.*

Добрий! як спить, істи не просить.

Б., Пир.—Він добрий чоловік: як спить, то и їсти не просить. *Кулж.*

Добрий горщик (борщик?), та малий горщик. *Руд.*

4700. Хорош коровай, та порепався. *Ст. Зб.*

Такий я добрий куций, як ти з хвостом. *К., Коз.*

Добрі люди: що положиш, то й не буде. *К., О.*

Та він чоловік добрий: од хліба, од солі ⁽¹⁾ чорт ёго и оджене. *Сл.*

⁽¹⁾ Він чоловік добрий. до хліба, до солі допадеця, то. *Гр.*

Такий добрий, як чортового назімка хата. *Бр.*

Хороший ⁽¹⁾ чоловік, та Березинець. *Черн.*—Славний чоловік, та Березинський. *Б.*

⁽¹⁾ Здаецця добрий. *Ш.*

Скупий не глупий. *Зв., К., [Бр.].* — ... а щедрий не мудрий. *Ст. Зб., [Ил.].*

Хто скуп—собі не глуп. *Нос.*

Хто не чує, той здоров ночує. *Б.*

Пусти сусіда в хату, та й сам в сусіди йди. *Л., Кр.* — ... та й волю ёму дай. *Зв.* —... в хату, а сам з хати вбірайсь. *Рад., Павл.*

4710. Добре тому дати, хто не хоче брати; а той, хто бере, як по душі дерє. *Збр. Шей.*

Візьми чорта на плечі, то й сам не рад будеш. *Зал.*

Як маєш сусіду пустити, то в сінях камінь положи. *Бр.*—Не держи сусіди в хаті, поклади на тім місці камінь: изб'єш ногу, та знаєш, що на тім буде кінець.

Хто стаецця медом, того мухи ззідають. *Ил.*

На всякий чмх не наздоровкаєся. *Зал.*—На всякий чх не на здрастєєся. *П., В., Лів.*

На кожний гук не одгукаєся. *Нос.*

И кума сѣром, и хліба жаль. *Ил.*

Нема зайвини (не хоче дати). *Пир.*

А що ви мені? ні сіль, ні гречка! *Пир., Пр.*

Я тобі не брат, ти мені не сват. *Краш.*—Мені як и ти не брат, як и то не сват. *Кон.*

4720. Ти мені не Титяна, я тобі не Савка. *Не.*

А дзуски! *Лів., В.*—А дзус! *К.*—А дзузу! *Пр.*—А дзу! *Пр., Пир.*—Дзуски!... а по лапах! *Євх.*

А зась! *Лів.*

Поцілуй свого батька лисого! *Рад., Пр.*
Не дай ⁽¹⁾ курці проса—нехай здохне! *Лів.*

⁽¹⁾ Не дам. *П.*

Не тягни чоловічої голови з гразі—самого утопить; а тягни кіньську—самого витягне. *Нос.*

Не всякому по Якову. *Євх.*

Не для пса ковбаса. *Бр., Прок., Рад.*
—... не для кіцьки ⁽¹⁾ сало. *У.*—... ковбаса, не для Кузьми гроші. *Не.*

⁽¹⁾ киськи. *Бр.; кота. Кан., К.*

Є сало, та не для кота! *Бр., Прок., Чор. Рад. (92).*

Є Сало, та не можна достати: високо висить. *Бер.*

4730. Гудзь, пане, та не вам, — застебнувся б, та не дам. *Кременч.*

Не для Гривця паляниця. *Ил.*

Єсть в Хилка, рогатина, та не для кого много. *Ст. Зб.* — Рогатинка єсть в Хилка, та в кошеліку. *Пр. в Ст. Зб.*

З довгою рукою під цвинтять ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ монастирь. *Л., Н., П'ятницю (церква у Чернігові). Євх.; церков. Зв., Пр., Кр.; церкву. Рад., Л., Б.*

Завтра з мішком! *Зал.*—... прийдеши. *Євх.*

Наставляй ширше! *Ном.*—... ато бач нікуди сипать.

Сьогодні з мішком, а завтра з торбинкою. *У.*

Візьмем, руку вс...ши! *Ном.*

А ріжна не хочеш? *Зал.*

Шлєп ваші милості, зус ваші честі! *Зал.*

4740. Який хват до вареників! *Кан., К.*

Ище сієі не пахали. *К.*

Дулю ззіж. *Дуб., Л.*

Дулю дать під ніс. *Павл.*

А дзус, холодцю їсти! *Євх.*

Чортового батька! *К., Лів.*—... візьмеш (побачить, матиме и д.). Чорта з два!—А чорта!—Вражую матір!

Прийшов з лісу—и йди собі к бісу. *Прав.*

Жирно буде. *Лів.*

Ти б може, тату (Иване, Петре, и д), й мед їв, та де ж ёго взяти! *Л., Кр.*

Тоді будеш мати, як старий чорт візмеця помірати. *Прав.*

4750. Дав би на молебень, та й собі потребує. *Рад., [Бр.].*

Отдай жунку, а сам у солунку. *Євх.*

Отдай ⁽¹⁾ жінку, а сам свисти ⁽²⁾ в сопілку. *Бр.*

⁽¹⁾ Дай. *Прок.* ⁽²⁾ труби.

Одайй людям ⁽¹⁾ жінку, а сам труби в кужілку ⁽²⁾. *С.*

⁽¹⁾ Дай кому. *Ил.*; Позич кому. *Кан.*, *К.* ⁽²⁾ кужівку. *ід.*, *Ил.*

Судна діравого не наповниш. *Ил.*
Діравого⁽¹⁾ мішка ⁽²⁾ не насилеш⁽³⁾. *Об.*

⁽¹⁾ Діравого. *Рад.*, *З.*, *Л.*, *Б. Коз.*; Дюравого. *Проск.* ⁽²⁾ міха підд. *Ст.* *Зб.*; мішка ніколи. *Бр.* ⁽³⁾ не наповниш. *Рад.*, *З.*, *Л.*, *Б.*, *Коз.*; не наповнити. *Ст. Зб.*; не паситиш. *Бр.*, *Проск.*

Діравого горника не на ллеш. *Зв.* — Шербатого горника ніколи не наповниш. *Рад.*
Чужих злиднів не наситиш. *Проск.*

Одайй нищим, а собі пі з чим. *Рад.*, *Л.*, *Пр.*, [*Коз.*, *Кр.*, *Ст. Зб.*].

Прийде сто душ, та візьме сто груш, то мало що й останецця; а прийде сто душ, принесе сто груш, то буде мірка. *Бр.*, *Рад.*

4760. Нюхачів багацько, та табаки нема. *Ил.*

Три вірви в шию и міх кулаччя. *Кон.*, *Кр.* — ... в шию, та лантух кулаків.

Дав ёму куку в руку. *Ил.*

Пожививсь ⁽¹⁾, як собака мухою. *П.*, *Прав.* *Ниж.*, *В.*, *Лів.* — Вхопив, як собака муху. *Зв.*, *Рад.*, *Б.*

Кажуть більш, як хто зість що нетривис, або-що. ⁽¹⁾ Зажививсь. *К.*, *Л.*; Покрепився. *Бр.*, *Бер.*, *Кор.*

Набрав, як убогий в торбу (здобувся)! *Ївх.*
Годі вже, куме, тої ласки! *Проск.* — Годі, куме, честі! *Ил.*

Спасибі вашому батькові (не того ждало)! *Л.*, *Пир.*

Тільки по губам помазав. *Ївх.*

Сеї ласки я и в Жида дістану. *Дип.*

Такої ⁽¹⁾ ласки можна и в Цигана запобігти ⁽²⁾. *Л.*, [*К.*, *О.*, *Пир.*]... — ласки я и в Цигана добуду. *Б.*

⁽¹⁾ Сієі. *Пр.* ⁽²⁾ добути. *Ївх.*

4770. Такої ласки дістану й в Параски. *Бр.*, *Руд.*

В Комлика б досі випросив, що коло ёго попотунаеш. *Пир.*

И вже такі дари: сметанку избери, а сироватку дай. *Кон.*

Вбірай, сват, капусту: коли б тебе не принесло — свині поїли б (дає таке, що ні на віщо). *Прав.* *Верх.*

Дарма, нехай хріння вже беруть! *К.*

Гірко зісти, жаль покинути. *Б.* — Тяжко нести, а жаль покинути. *Прав.* *Ниж.* — Тяжко брати, а важко кидати. *К.*

Я тебе нікому не дамбать — я сам буду. *Не.*

Хоч риби нема, пате вам кіш на рибу. *Бр.*

На тобі, Данило, що мені не мило. *Ил.*, *Ном.*

На тобі, небоже ⁽¹⁾, що мені негоже. *Ск.* — ... оце я тев тобі дав, що міні з носа упало. *Бр.*

⁽¹⁾ Боже. *Лів.*

4780. Нашим салом та по нашій шкурі. *Л.*, *Пир.*, [*Пер.*] — Тим же салом, та по тій шкурі. *Гайс.*, *Сл.*, *Ст. Зб.* — Моім салом та по мені и мажуть. *Кон.* — ... та мене й мастиш. *Бр.*

И понюхать не дадуть. *Ном.*

Зачиняюця царські врата для нашого брата. *Зал.*

Тогді дали хліб, як зубів не стало. *Г.*, *П.* — Що мені по хліб, коли зубів нема. *Ил.*

Давали, та не виймали. *Г.*

Давали ⁽¹⁾, та з рук не пускали ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Давас. *Ст. Зб.*; дас. *О.* ⁽²⁾ не пускає.

За тим ладом и вернувся додому. *Пир.*
Як ⁽¹⁾ прийшов, так ⁽²⁾ и пійшов. *Рад.*, *Х.*

⁽¹⁾ Из чим. *Бр.* ⁽²⁾ из тим.

Звітки прийшов, туди й пішов. *Проск.*
Поїхала Гася, та й вернулася. *Ил.*

4790. Е, узав, як дома! *Л.*

Щоб ⁽¹⁾ чорт, та Богу молився! *Кр.*

⁽¹⁾ Схотіли, або — Захотіли, щоб. *Пир.*; Де ж ви бачили. *Бр.*; Де ви видали. *Рад.*

Захтів у діда випросити хліба! *Ил.*

Захотіли в старця кий однять. *О.*

Хотів у розбійника та ще й кий однять! *Кр.*

Хочеш ти в старця копійку однять. *О.*

У старця в торбі не поживився. *Зв.*, *Ївх.*

Хочеш бо ти в Цигана пугу видерти. *Бр.*

Кланятися чужим богам, мавши свої! *Проск.*

Чужих богів шукає, а своїх дома має. *Ил.*

4800. На що ти другого бога звиваєш, коли свого маєш?

Що тому богу молицця, которий не милує. *Пир.*, [*Гр.*].

Оглухли, не чують! *Кобз.*

ЗАВИДНО, що в когось видно. *Ст. Зб.*
Що на людях видно, то и собі жадно. *Збр. Лаз.*

На чужій ниві все ліпшая пшениця. *Ил.*

В чужих руках завше більший шматок. *Проск.*

Бабина гривня всім людям дивна. *Ил.* — Бабинє гривно ⁽¹⁾ всім людям дивно. *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ гримно. *Проск.*

Чуже коня—пани. *Нос.*

Кажуть, як хто од завидощів чуже хвалить.

Знає, що в людей в горщиках кипить.
Ст. Зб.—Вона зна, що у нас и у борщі кипить. *Ївх.*

4810. Знають сусіди, що в багача в обіді. *Бер.*

Нема дивки на свої гроші, а чужі все важкі. *Черн.*

Чуже добро голодному страва. *Ш.*

Сові сонце очі коле. *Б.*

Чужа доля під бік коле. *Нос.*

Срібло очі всякому коле. *Пе.*

Гарна дівка, як засватана. *Прав. Ниж., Бил., [Рад., Б.].*—Засватана дівка всім хороша. *С., [У., К., Бер.].*—Заручена дівка усякому хороша. *Коз.*

Зависливі очі, як у попа. *Кр.*

Очі-завидощі! *Ном.*

Попівські очі. *Л., Кр.*

4820. За вами та й мене не видно.
Прав. Ниж., Лів.

Заздрівому боком вилізе. *О.*

Людям на завись, а нам ⁽²⁾ на користь.
Бер.

⁽¹⁾ в зависть. *Не.* ⁽²⁾ Тобі на зависть мені. *Ївх.*

Завиднику пирожок, а жалоснику рожок. *Нос.*

Кому завидуємо, у того можна достать, а кого жаліємо,—ні

Собака на сіні лежить ⁽¹⁾,—и сама ⁽²⁾ не їсть, и другому ⁽³⁾ не дає ⁽⁴⁾. *Л., Ївх., [Проск.].*—Лежить собака на стерві, — и сам не буде їсти, и другому не дасть. *Бр., Бер.*

⁽¹⁾ Лежачи. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ ні сам. *ід;* и сам. *Пр., Гр.* ⁽³⁾ а скотові. *Пр.* ⁽⁴⁾ ні товарові не дає їсти. *Ст. Зб.*

И сам не їсть, и другом не дасть. *Ил.*

А ні нам, а ні вам.

Твое не заведеця ніде. *Ївх.*

Та він би з рідного батька злупив.
Проск., Бил.—И з рідного батька зде-ре. *Ївх.*

За більшим поженись, та й того рішись. *К.*

4830. Хто два зайці гонить, жадного не здогонить. *Ил., [Кон.].*

Тобі хоч діжу з тістом, то все мало.
Л., Ївх.—Хоч и діжу з тістом оддай, то ще буде клясти, що важко нести. *В. Білз.*

Хіба ще йому хвороби лихої треба! *Л., Пир.*

Не будь ласий ⁽¹⁾, як попівна замуж ⁽²⁾!
Проск.—Е, ця наче попівна заміж ква-пиця! *Бр.*

⁽¹⁾ Кваписся. *Ган., К.;* Кваплиця, хапціця. *Гат.* ⁽²⁾ заміж.

Оце (хватає), наче собака мухи! *Коз.*

Так хапає, як собака рве. *Ївх.*

Донався, як муха до меду. *О., Павл.*

Добрався, як вовк до кошари. *Об.*

Укажи палець, а він руку просить. *Ил.*

Роззівся, як вош у корості. *Ш., [Проск.].*

4840. Тільки допусти його до коша, а сам не рад будеш. *Б.*

«Постой, бісова свиня! я тобі дам маку!»—«Ух, иззіла обух! коли б змігтись, та ще поволоктись—казав чоловік, маку дам.» *Кр.*

Коли мед, то й ложкою. *Бр., Бер., Лів., [Зв.].*—Коли мед, так и ковшем. *Нос.*

Коли добре, то еще хоче ліпшей. *Ст. Зб.*

Гарне, та ще й з папкою. *Рад.*

Потрошку та з папкою. *Ном.*

Хорошого ⁽¹⁾ потрошку. *Лів.*—... та ще й з папкою.—Смашного ⁽²⁾ потрошку, щоб животик не болів. *Пир.*—... щоб не занедужало. *Р.*—Не все ж разом: хорошего потрошку. *Лох., Пр.*—Потрошку та з папкою. *Ск.*

⁽¹⁾ Гарного. *З.* ⁽²⁾ Доброго. *Зв.;* Гарного. *Р.*

Дайте мені, ще й дитині моїй. *Кон.*

Обдре до шнирочки, до шерстиночки. *Кон.*

Вовк, що спіткає, то ззість (або: що споткає, то зъяде). *Кл.*—Як вовк: що стрів, то зів. *Ст. Зб.*

4850. Землю подала б, як би могла. *Кл.*
Всього світа не забереш. *Проск.*

Вовкові барана з горла не видереш. *Ил.*

Хоче у вовка з зубів вирвати! *Пр. в Ст. Зб.*

Трудно вирвати, як псові з зубів. *Проск.*

Не дурний крук, пустить из рук. *Бр., [Проск.].*

Трудно вовку лапку. *З.*—... а там и зовсім лізе.

Хоч лапку вмочить! *Ївх.*

Таківський з лоба! *Сос.*

Він тим не забагатіє, а ми не завбожієм. *Лів., Ст. Зб.*

4860. ДОБРА НАДІЯ. *Л., Пир.*

На Бога надія! *Об.*—Наджа (sic) на Бога. *Бушиночка* (с. Бр. п.).

Сподіватись на Бога, на його ласку. *Гат.*
Я на то, як на свято. *Бр.*

З несподіваного часом и люде бувають.
Проск.

Из несподіваного бува сподіване, а з сподіваного несподіване. *С.*

З ёго люде будуть (кажуть и не на людей). *Пир.*

Колись воно щось з того буде. *Проск.*

Як куц розивъецця, то й козак розживецця. *Нов.*

То не козак, що отаманом не думає бути. *Полт.*

4870. Бог не без милости, козак не без шастя. *Пол., Лів.*—... не без долі. *Прав. Ниж., Лів., Ос. 7 (XVI, 5).*

Козак не без долі. *Л., Гам.*—...дівка не без шастя. *Об.*

Козак не без долі, риба не без луски, Бог не без милування, государ не без жалування. *Бр.*

Бути козі на торзі. *Ст. Зб.*

Знайде свадьба сорочку. *Б., Ст. Зб. [Л., Кр., Пр. в Ст. Зб.].*

Тоді буде й насіння, як буде весілля. *Ш.*

Аби моя голова здорова була, то все гаразд буде. *Ил., [Коз., Ст. Зб.].*

Аби голова на в'язях! *Рад.*—...а розум буде. *Кан.*

Е, й буде, й знаєм, де взять. *Пр., Кр., [С.].*

Як будем живі, то будем и ситі. *Кон., [Бр.].*

4880. Найду куму, аби було к чому. *Ш.*

Коли стало на хліб, то стане и на обід. *Бр.*

Стягнувся на корову, то стягнувся и на вірвку. *Пир.*

Стало на рибу, стане (або: вистарчить) и на юшку. *Проск.*

Як потягнувся ⁽¹⁾ на юшку, то розстаряйс ⁽²⁾ и на петрушку. *Бр.*

⁽¹⁾ Як вистало. *Бр., [Лох].* ⁽²⁾ то вистане.

Колись и на моім підвір'ї буде боло-то (худоба, а од неї и гній). *Нов.*

Колись и в мое віконце засвітить сонце. *Л., [Ил., К.].*—Колись таки дождёмсь сонця в оконце. *Сос.*— Колись и перед моім окном сонечко зійде. *Рад.*— Колись и перед моїми ворітьми сонечко зійде. *Бр., [Х.].*—Еще и на моїх воротах сонце засвітає. *Ил.*

Колись и нас сонечко гляне. *Гам.*

Сонечко блисне, сорочечка висхне. *Зал.* Не буде тогді в мене голова боліти. *Ил.*

4890. Коли ⁽¹⁾ наклюнулось, то й ви-

луницця. *Пир., Гр.*—Уже яєчко паклюнулось, то й курчатко незабаром вилуницця. *Сос.*

⁽¹⁾ Що. *С., Ст. Зб.*

Дождусь и я тії години, що будуть по шелягу ⁽¹⁾ дині. *З., Пр.*

⁽¹⁾ по шагу. *Б.*

Аби цвіт, а ягідки будуть. *Зв., Б.*

Буде й на нашому тижню свято. *Пе.*

Буде й на наші улиці празник. *Л., Б., Пр., Павл., [К., Рад., И., О., Нов., Т.].*

Не все їсти скором — колись буде й піст. *Бр.*

Колись и моя копійка не шербата буде. *Зв., Б.*

Перемелецця — мука буде. *Ск.*

Все тое перетовчецця, та перемелецця. *Ст. Зб.*

Немає злого, жеби на добре не вийшло. *Ил.*

4900. Лихо не без добра. *Г. Бар.*

Буде баба війтом! *Пир.*— Твоя баба війтом. *Ст. Зб.*

Не тепер, так ⁽¹⁾ в ⁽²⁾ четвер. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ то. *У., Ст. Зб.* ⁽²⁾ у. *Ст. Зб.*

Дайте мені набристи на стежку. *Ч.*

—

СПРОМІГСЯ дід на обід, а баба на кісіль. *Ил.*

Спомігся, як убогий (на?) кісіль. *Ст. Зб.*

Довелось (або: доведенця) ⁽¹⁾ черевку на віку. *Зв., Рад., Лів.*—Черваку на віку доведенця и на жлукті пообідать. *Р.*

⁽¹⁾ Прийдецця. *Рад.*

Хто гарячого не бачив, той холодному рад. *Кон.*

Хто великого не бачив, той и малому дивуецця. *Пир.*

Лучилося сліпій курці зерно, та й то похожає. *Войц.*—Трахвилося сліпій курці пшеничне зерно! *Проск.*—Трахвицця ⁽¹⁾, як сліпій курці просо ⁽²⁾. *Проск.*—И сліпа курка де-коли найде зерня. *Ил.*

⁽¹⁾ Трапилося. *К.* ⁽²⁾ зерно.

4910. Прибулося теші зятії діти кдлхати. *Ст. Зб.*

Сліпому Омелькі все копейки. *Нов.*

Хто новни ⁽¹⁾ не видав, той и ветоші рад. *Л., Пир., Кон.*

⁽¹⁾ нового. *Кан., К.*

—

ПІДНЯЛА УШІ. *Л., Кон.*

Діждав рясту ⁽¹⁾ топтати! *Л.*

⁽¹⁾ рясту. *Ст. Зб.*

Як з води вийшла. *Х.*
Въосени літо. *Г. Бар.*
Мов чарами одвело.
Уже на ряст виліз (остербав). *Бр.*
Душа в мене вступила. *Ил.*
4920. Став на лад. *Пр., Кон.*
Став на стану. *Зв., Л.*
Суженому дівка. *Пос.*

Як удача кому в чому.

Огү, мій хлопець (копательніший став, як дали хлосту або-що; або веселіший став чого и д.)! *Ном.*

Так як оплинé (поправиця дитина, коли ходять коло ёго добре). *К.*

Як на коня ссадив! *О., [Ст. Зб.].* — Як на сто коней посадив (як руч за ним потягнути). *Дуб., [Ил., Бр.].*

Бог на ёго зглянувся. *Пир.*

Мов небо ростворилося (полегшало в недугі, або-що). *Кон.*

И світ ёго піднявся вгору. *О.*

Як світ ёму свінув! *Кон.*

4930. Избулось, як не було. *Бр.*

Біда вмерла — и ноги задерла. *Л.*

ПРО МЕНЕ, Семене. *Ж., Кр.*

Мені все рівно — що кахоль, що пічка. *Х.*

Нехай твого батька журавлі, а мого чаплі. *Збр. Лаз.*

Побачим того и ката. *Ст. Зб.*

Побачим, що буде з нас, — чи торба, чи мішок! *Зал.*

Нехай вже раз той горіх розгризу. *Бр.*

Щоб и моя душа не в пні (поласую)! *Б.*

Бачили ми вже вселяково: нехай ще й так побачимо. *Бер.*

4940. Нехай так, як піп скаже. *Ёвх.*

Про мене ⁽¹⁾ — хоч вовк траву їж. *Ном.* — Про мене — нехай вовк траву їсть (або: нехай пси траву їдять). *Кан., К.*

⁽¹⁾ По мойй голові. *Ст. Зб.*

Кат вас бери! *Пол., Лів., Сл.*

Хрін ёго бери! *Гр.* — Та хрін тебе побірай! *Рад.*

Нехай тее лихо буде тихо! *Дох., Пр., Кон.*

Мовчи! ⁽¹⁾ лихо — аби тихо! *Кр.* — Мовчи, аби тихо лихо! *Рад.*

⁽¹⁾ Нехай. *Нов.*

Не що дівці, як кросна ткаць. *О.*

Волі маєте (як нам завгодно)! *Черн.*

Панська воля. *Бр., Рад.* — На панській волі (або: охоті). *Бр.* — Як панське зволання. *Б.*

Волен Бог, та и ти. *Ст. Зб.*

4950. Вільному воля. *Бр.* — ... ходячому путь. *С.*

Вольному воля, а бішеному в поле. *Пир.*

Вольному воля ⁽¹⁾, спассному ⁽²⁾ рай. *Об.*

⁽¹⁾ вольность. *Б.* ⁽²⁾ світлому. *Бр.*

Не 'сильно — вільно. *Ном.*

А не любиш — не цілуй! *Нос.*

Охочого не вняти. *Ст. Зб.*

Охота ⁽¹⁾ гірше неволі. *Бр., Зв., З., Проск., Л., Пир.*

⁽¹⁾ Козацька охота. *Лаз.*

Хоч головою наложи! *Дуб.*

Як хто схоче, так 'и скаче. *Бр.* — Як схочь, так скочь. *Проск.* — Де схоче, то скоче. *Ст. Зб.*

Нехай собі, як хоче, сокоче. *Бр., Рад., Пр.* — Як схоче, так и сокоче. *Пр.* — Як хто схоче, так и сокоче. *Бер., Пир., Гр.* — Хто хоче, сокоче, а хто хоче, кудкудаче. *Бер., Рад., Л., Гр.* — ... сокоче, а я буду кудкудакати. *Не.*

4960. Як хто хоче, так по своєму батьку плаче. *Нос.* — по своїй матері и плаче ⁽¹⁾. *У., Зв., Бер., В.* — ... одні голосно, а другі тихо ⁽²⁾. *Черн.*

⁽¹⁾ сокоче. *Лип.* ⁽²⁾ чи тихо, чи голосно. *Бр.*

Хто хоче, по своєму батькові плаче, а хто хоче, то й скаче. *Рад.*

Волю, кому хотіти, по своїй матері плакати. *Ст. Зб., [Кл.].*

Нехай ване зверху буде. *Дуб.*

Нехай прив'язав! *Нос.*

Нехай буде гречка! *Лів.* — ... нехай не буде суперечка. *Сос.* — ... аби не суперечка. *Бр.*

Нехай твоє мелеця — не вибірай. *Г., П.*

Нехай ваш (твій, ёго и д.) чорт ⁽¹⁾ старший. *Бр., Кан., К., Ёвх.*

⁽¹⁾ біс. *Ст. Зб.*

Нехай руно (або: буде руно; або: ваше руно)! *К.*

Най буде бабі плескано! *Ил.*

4970. Нехай ваша річ напереді! ⁽¹⁾ *Ск.* — Твоя річ спереду ⁽²⁾. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ у началі буде. *Рад.* ⁽²⁾ напереді. *Пр. в Ст. Зб.*

Та коли б же ⁽¹⁾ нашому теляті вовка піймать ⁽²⁾! *Кр.*

⁽¹⁾ Дай Боже. *Зв. Рад., З., О., Гр.* ⁽²⁾ та вашого вовка ззісти. *Зв.*

4972. Хто ⁽¹⁾ любить попа, а хто ⁽²⁾ попадаю. *Рад., Пир.* — ... попа, хто попадаю, а хто попову дочку. *Л., Кон.* — ... попадаю, хто попову дочку, а хто и наймичку. *Зв., [К].* — Кому піп, кому попада, а кому и

попова дочка. *Зв., З., Л., Черн.* — Хто про попа, а хто про попадо. *Пр., Сос.*

(¹) и (²) Інший. *Проск.; Інний, Ст. Зб.; Той. Бер.*

4974. Захтілося—«запрягайте!», відхтілося—«випрягайте!» *Ил.*

Аби хіть була! *Пир.*—... от, як уже немає хоті (а не хіть? *Ном.*). *Пир.*

Минувши звоницю, хоч на шибеницю. *Пр. в Ст. Зб.* — Нехай йдеть во имя, голову домя: минувши и д. *Ст. Зб.*

З Богом, Парасю (¹), коли люде трапляюця. *Об.*

(¹) Марусю. *Ном.; Параню. Гайс. (2)* трахляюця. *ид; нахоцяци. Б.;* лучаюця. *Не;* коли тебе люде хотять. *Ил.*

З Богом, Марусю, по морозцю! *С., К.* До миловання нема силовання. *Ил.*

4980. «Куме, пий пиво!»—«Грошей ніт!»—«Иди ж вон!»—«Слова ніт!» *Ст. Зб.*

А ёму й байдуже! *Кулж.* — Він собі байдуже. *Гат.*

Так дбає, як пес о п'яту ногу. *Кан., К.*

Так дбає, як пес о п'ятінку. *Г., П.*

Тое мені ні свербить, ні болить. *Ил.*

По мойй голові, що хоч уже роби,—я вже не буду бачить. *Бер.*

Дуже мені тее в голові! *Пир.*

От мені велика турбація! *Ном.*—... великий клопіт!

Оце б ще надало!

Про мене, хоч головою об тил!

4990. Як умру, то хоч лісу підпри. *Зал.*

И гадки немає! *Зв., Пр., [Рад., З., Л.].*—А ёму й не гадки! *Л., П.*—Я б и гадки не мав. *Л., Сос.*—Ні думки, ні гадки не було. *Пир.*

«Старче (¹), село горить!» — «А я за суму, та далі посуну (²)!» *Бр., Зв., Л., Кон.*

(¹) Діду. *Г., Проск., Бер.;* Старцеві кажуть. *Євх. (2)* а вів за свою суму, та й далі посунув. *Бер., [Проск.];* а дід підперезався, та й зовсім зібрався. *Проск.;* я піду у друге. *Г.;* а мені що! я за суму, та й у друге суну. *Євх.;* а я, взявши сунку, далі посуну,—або: а я, взявши сунку, да пойду в друге село. *Ст. Зб.*

Мені Уляні й тут видно, що пряду на рядно. *Новг.*

Може—тобі журба! *Кон.*

Церква горить, а люде руки гріють. *Ил.*

Як наш брат Савка поїв недогарки, так до повночі и мешкає. *Коз.*

Наш Антін не тужить (*Гр.: не туже*) об тім. *Бр., [Гр.].*—Не журицца Антін об тім: батько вмірає, а він блини вминає. *Черн., Новг.*

4998. Чорт не плаче, коли чернець скаче. *Ил.*

5001. Ох мені печаль (¹) велика! *Зв., Рад., К., Л.*

(¹) сухота. *Рад.*

5003. Иде Иван красти—Божеёгощасті! утік — ёго сила! а піймався — одбуйвай шия! *Євх.* — Иди красти: як украв — то сила, а як не вкрав — то шия. *Сич.*

Як не чує, то й не вадить (¹). *Зв., Рад., Л., Пир., Ал., [Бер., Кон.].*—... як не бачить, то не болить. *Не.*—Як не бачиш, то не вадить. *Павл.*

(¹) щоб так и не вадило. *Бр.;* не буде вадить. *Бр.;* то нехай невадило. *Коз.*

Нехай буде ні по твоєму, ні по моему, а побожому. *Ос. 12 (XV, 42).*

Нехай рие, роскопує, не своє шукає. *Кобз.*

Нехай, каже, може так и треба. *Кобз.*

Не ХОЧЕ, як коза сіна. *Прав. Ниж., В.*

Не хоче, як кобила (¹) вівса. *Бер., Гад., Гр., [Пр., Коз.].*

(¹) кінь. *Рад., Пир.*

5010. Не любить, як кіт сала. *Прав., Ниж., Пол., Л., [Бр.].*—Бридиця, як кіт салом. *Г., П.*—Ласиця (або: Ос-трить зуби), як кіт на сало. *Ил.*

Так ти не хочеш, як дід сороківки. *Бр.*

Лихо (¹) Литвинка (²) нападе, як не дзекне (³). *Павл., Лаз.* — Кортить Литвинка (⁴), як не дзекне (⁵).

(¹) Чорт. *К. (2)* Литвина. *Пир. (3)* щоб не дзекнув. *Х. Зб., К.;* щоб не дзвякнув. *К.;* коли не цвенькне. *Гат. (4)* Ляцвіну. *Євх.;* Литвина. *Кон.;* Литвику. *Зал. (5)* щоб не дзекнуть. *Євх.;* щоб не дзекнув. *Кон.;* поки не дзвякне. *Зал.*

Кортить Литвинка (¹) скоринка (²). *Л.* —... бабу скорина. *Ном.*

(¹) старця. *Пир. (2)* шкоринка. *Рад.;* Маринка. *Не.*

Кортить Маринку, що не була, на рилку. *Кан., К.*

Не спицца вовку під селом. *У.*

Противна, як старцеві гривня. *Л., Пир., Х.*

Се гірш, ніж — ходи істи. *Ст. Зб.*

Ждали, як свяченої паски. *Євх.*

Так мені вподобалась, як вовкові весільні пісні. *Ос. 7 (XVI, 1).*

5020. Припав му до смаку, як муха до меду. *Ил.*

Скучає, як собака за києм. *Павл.*

Жалусь, як собака палку. *Ївх.*
Аж слинка потекла. *Кулж.*—Аж слюнь-
ка в роті потікає.

Слинку ковта. *Кв., [О.].*

Як (1) кобила до віса. *Ївх.*

(1) Ирже, як. *Бр.*

До жаги приспіло! *Гат.*—До аж-аж!
Карай, Боже, тім довіку кожного (1)!

Рад., Слун.

(1) по вік тим. *Бр.*

Обома руками! *Ск.*

Прилип (1), як п'яний (2) до тину (3).

Рад.—Берецця (1), як п'яний за тин (2).

Ст. Зб.

(1) Причепився. *Проск., Кан., К. (2)*
п'явка. *Проск. (3)* плоту. *Кан., К. (4)*
Держиця. *Не.;* плота. *Не.*

5030. Тільки за дугу, тут уже й на
возі.

Геть ёго,—та й сюди! *Бр.*

Геть ёго сюди! *Ос. 10 (VII, 60).*

Хоч кисло, хоч прісно—усе вали умі-
сто! *Кр.*

Як за віточку! *О.*—... вхопився (1). *Ном.*

(1) взявся. *Пр. в Ст. Зб.*

И хвіст роспустив. *Ст. Зб.*

Він и лапки зложив. *Ївх.*

И лапкі полизав («Вони й лапку туди
полизали» — на сирітську хату. *Б.*) *Ст. Зб.*

Летять, як горобці на огонь. *Дуб.*

На (1) руку ковінька. *Лів.*

(1) О, це на. *Бор., [Пир.].*

5040. Аж жижки дрижать (1). *Прав.*
Ниж., В., Лів. — Аж литка дрижить.
Рад.

(1) трусяця. *Лів., Сл.*

Аж трусиця (так п'ить хоче и д.) *Ном.*

Тобі туди йти, як з гори бігти. *Ївх.*

Як попереду танцувати. *Л., Ст. Зб.*

Забажалось, мов перед смертю. *Ном.*

Як би твое слово та Богу в уха! *Ос.*
20 (IV, 24).

Ждала, як Бога. *Зв., К., Пир., Л.*

Силуйте бо мене! *Ном.*

Дай же, Боже, чутее побачити!

Як кортить, то й Бог простить! *Яц.*

5050. До сёго (1) торгу и пішки. *Зв.,*
З., Л., Пир., Кр., Ос. 8 (III, 18).

(1) Я к тому. *Ст. Зб.;* К сёму. *Кон.*

Не од тих грошей! *Ном.*—... не од тиеї
речи! *Пир.*

Ласий, як до ковбас. *Ївх.*

Ласий на ковбаси. *Рад.*

Ласий, як кіт на сало. *Кр.*

Ласий, як Циган на сало. *Бр., Л.,*
Пир., Б., Кон., [Проск.].

Ласий, як собака на легке. *С.*

З нехочу кум у кума пороса ззів. *Пир.*

Баба з нехочу ціле (1) пороса ззіла. *Пер.*

(1) З нехочу кума и. *Б.*

Из нехотя ззів вовк пороса. *Ил.*

5060. Из нехочу ззів три миски бор-
щу! *Ном.*

Оце з того 'нехочу!

Коли ласовать, то ласовать—бий, жін-
ко, ціле яйце в борщ!

Коли вживати, то вживати, — по дві
ейці в борщ вбивати. *Бр.*

По много — по цілому грибу у борщ
кидати. *Бр., Ст. Зб.*

Кум не свиня, аби (щоб) яйце в борщі
ззів. *Ил.*

Хоч на час, та навскач (1). *Сл., Ївх.*

(1) навиш. *Новг.*

Сип, жінко, перцю! нехай нам на віку
хоч раз гірко буде (се б то, коли гірко
жить, то гірко й їсти). *Кан., К.*

Луни, козак, яйця по цілому на день!
Прав. Ниж.

Хоч ср..а гола, так каша з молоком.
Зал. (з Пир.).

5070. Хоч голий, та в поясі *Пир.,*
[Кр., Гл.].

Хоч голий, та в підв'язках. *Коз., Черн.,*
Х., [Л., Б.].

Хоч куліш, та з перцем. *Пир.*

Хоч злидні, та (1) з перцем. *Кр.,*
Р., Х.

(1) аби. *Бер., Мг.;* Злидні, та ще й.
Бер., Пр., Павл.

Дай, Боже, в старцях живши, та з пер-
цем їсти. *Коз.*

—

Чого НЕ ЛЮБЛЮ, того й в борщ не
кришу. *Бр.*

Так любить, як порох у оці. *Ст. Зб.*

Люблять, як собака палицю (або: пес
діда). *Ївх.*—... пси діда. *У.*—... з по-
рожніми торбами. *Бр.*

Любить, як собака редьку. *Ск.*—Не
любить, як собака редьки. *Рад.*—Обрид,
як собаці редька. *Пр.*

Любить, як собака (1) цибулю. *Прав.*
Ниж., Лів.

(1) пес. *П*

5080. Любить, як вовк пороса. *Черн.*

Кваписся, як Жид молотити. *Кан., К.*

Ти так (просиш, наймаєш и д.), як мо-
роза кличуть обідать. *Л.*—... на кутю.
Кан., А.

Крутити носом ⁽¹⁾. *Павл., Гат.*

⁽¹⁾ пиккою. *Гат.*; мордою. *Павл., Ёвх.*

Губу закопилив. *Ном.*

Чого ти рило своє квапиш? *Не.*

Коле в піс. *Павл.*—Коле шпилька в піс. *Гат.*

Кисле,—в рот тісне. *Ёвх.*

Скрививсь, як середа на п'ятницю. *Об., Ст. Зб.*

Руками ⁽¹⁾ й ногами! *О.*

⁽¹⁾ Куди тобі! руками. *Зв., Пир., Пр.*

5090. Коли коні ідять и набік глядять? як січку ідять. *Пр. в Ст. Зб.*

Не туди чирка носом кирує. *Нос.*—... носом сидить (не до шмиги балака). *Кан., К.*

Не в'ютю дудку грають. *Войц.*

Хочецця, як голому на улицю. *Помт., Х., Сл., Ёвх., [Руд.].*

Як на рожен—не хочецця. *Кон.*

Йти, неначе у ярмо. *Гат.*

Се так, неначе як панщину робити. *Бр.*—Се неначе за панщину. *Павл.*

И калачем го не звабить. *Ил.*

Тепер ёму так (до обнімання и д.), як грішникові до гарячої сковороди. *Чор. Рад. (290).*

Рад, як сирота трясці. *Ном.*

5100. Так рад, як торішньому спігові. *Прокс., Бер., Л., Пир.*

Так тому рад, як би му пси обід зіли. *Ил.*

Терпить го, як сіль в оці.

Сторонить від нёго, як вовк від сіті.

Жахаецця, як чорт хреста. *Тар., Павл.*

Боїцца ⁽¹⁾, як чорт ладану. *Об., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Тіка. *Пр.*; Утіка. *Пир.*; Сахаецця. *Рад.*; Жахаецця. *Павл.*

Як болячка на носі (хто кому). *Л., Кон.*

Сім літ го не бачив, бодай го був нігди не побачив. *Ил.*

Дідько ёго сюди приніс.

Наче на лиху личину припесло. *Сл.*

5110. Чорт несе. *Лів.*

Сёго чорт ёго ма и в думці. *Зал.*

И в головах сёго не покладай! *Ном.*

Та й не сницця нехай воно тобі!

Та таки а ні же!

И не близько (и слухати не хоче чого там)! *Кр.*

Хай тобі риба й озеро! *Кан., [Кр., О.].*

Нехай вам кіш та риба. *К.*

Нехай ёму хрін! *Зв., Л.*

Нехай ім кукли и теремки (нехай

граюцца, а я у їх більше не зостанусь)! *Пер.*

5120. Геть лишень до ката! *Гат.*

Нехай він скисне на пугрю. *Кон.*

Нехай ёму осичина! *Бр., [Пр., Кр., Ис.].*—... осина. *Ном.*

Хай ёму прасунок (або: цур)!

Хай їй жаба! *Пир.*

Хай ёго батько казицця (проклёни сі більше на скот то що, піж на людей)! *Кон.*

Та нехай вони виказцця, не займай їх! Нехай на тебе каз найде. *Збр. Лаз.*

Цур тобі, пек тобі ⁽¹⁾! *Ж., Л., Л., Пир., Пр.*—... осина тобі. *К., Л., Х.*—... гірка. *Рад.*—Цур та пек тобі, сатано! *Прокс.*—Пек та осина! *Ил.*—Цур ёму *Об.*—... пек ёму! *Пир., Н., Кон.*

⁽¹⁾ Цур тобі та пек. *Бер.*—... и пек. *Бр., Бер., Лип.*

Ну ёго, к сину! *Збр. Лаз.*

5130. Нехай ёму халепа⁽¹⁾! *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

⁽¹⁾ халеп. *Кон.*

Хай вам лихो! *Л., Кон.*

Нехай ёму аби-що! *Л., Кулж.*

Нехай воно ім сницця! *Ос. 2 (91).*

Як не дівка, йди до дідька. *Бр.*

Хай вона зпричиницця! *Пер.*

Будь воно неладно! *Л., Кон.*—Будь він тричі неладен! *Л., Пир.*

Будь воно тричі німцево! *Кон.*

Хай ⁽¹⁾ Бог ⁽²⁾ милує! *Лів.*

⁽¹⁾ Нехай. *Прав.* ⁽²⁾ Господь. *Бр.*

Нехай Бог одвертає! *Бер., Л., Пир.*—... Господь відвертає! *Нем.*

5140. Нехай Бог боронить. *Пир., З., Х.*—Боронь Боже (або: Господи)! *Кон.*

Ховай Боже! *О.*—Крий Боже! *К.*—Нехай Бог криє. *Н.*

Щоб твій и дух не пах! *Пир., [Рад., Помт., Л., Пр.].*

Щоб я и не довідався! *Ном.*

Не буду сокири сталити. *Х. Зб.*

Мій и батько того не любив. *Г., П.*

Я не требую: ні з помоччю, ні з немоччю. *Кон.*

Наші родителі за тим не, гонителі. *Прав. Ниж.*

Волівбим пса за хвіст потримати, як у тебе дитину (лає недоброго кума). *Прокс.*

Та який ёго собака піде (або: візьме, буде давать и д.)! *Рад., Л.*

5150. Ото вже не люблю, як хто вмере, та ще дивицця. *Ст. Зб., Бр., Прокс.*

Чого очі не видять, того серцю не жаль. *Г.*

Де мило—там очі, де болить—там руки. *Ил.*

Мокрого поліна вогонь не ймеця. *Бр.*

ДУРНИЦЯ, що батько сницця! *Л.*—... плюнь, бо то мара. *Б.*, [*Пир.*].—... сон. *Нов.*—... сницця; а мати ж—тая мара! *Б.*—... сницця—от як мати! *Ном.*

Се дурниця, що мара сницця, а перехрестись, та певно й спи. *Пер.*

Дурниця з маком паляниця. *Не.*

Роби тее, що піп каже, а не роби того, що він робить. *Руд.*

Вхопилась би без Петра, тільки шкода, що нема. *Бер.*

Хома купив, Хома й п'є, бо у Хоми гроші є. *Зв.*, *Рад.*—... п'є, и нікому не дає. *Черк.*, *Х.*

5160. Хоч нема очей, так є ті ямки, що були баньки. *Не.*

Не той пиво п'є, хто варять. *Кл.*

Плюнь на раки, а юшку геть вилий. *Нов.*—Раки ікте, а южку вои.

Бодай здоров старий сподарь (згадує за очі). *Кон.*

Поздоров, Боже, вас. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*—... добрих людей. *Пир.*—... вас, та й нас, коли вас! *Кан.*, *К.*

Поздоров, Боже, панного пана, то все гаразд буде. *Рад.*, *Л.*—...то буде в нас все. *Бер.*

Поздоров, Боже, того, що світ Ёго. *К.*, *Проск.*, *Кон.*—... та и мене побіля Ёго. *Віл.*

Де ріки текли, там и будуть. *Прав.* *Ниж.*, [*Пол.*].

Не бити ⁽¹⁾ кума, не пити пива. *Гайс.*, *У.*, *Проск.*, *Павл.*

⁽¹⁾ Не бивши. *Кан.*, *К.*, *Ст.* 36.

Не всім туди раком лізти, де зузуля кує. *Не.*

5170. Не коли колька, бо я не Полька; коли Русина, бо у Русина більша сила (щоб не її кололо, а чоловічий род). *Бр.*

Шкода вже того и говорити—якої потрапи не будеш варити. *Кл.*

Який бог зв'язав, то нехай и розв'яже. *Ст.* 36.

Зиантиличивсь, небоже! *Гат.*

Дасть Бог и від квасу окрасу! *Ил.*, *Бр.*

«Пусти, я чорт!»—«Дарма, що чорт: ззідають добрі люди з хлібом!» (а воно, гаспид, у вершну влізло). *Пер.*

Не вашої вдачі. *Ис.*

5177. У кого яка вдача. *Кон.*

5179. Сліпому не світять. *Б.*

5180. Мужик на мужика хоч бреше, та не вкреше. *Пр.* в *Ст.* 36.

Дарма. *Гат.*—Даром. *О.*—Дармо. *Бр.*

Шкода, не буде того! сілкись, нехай буде!

Шкода казати. *Гат.*

Що хоч роби, а з того нічого не буде. *Проск.*

Не треба плахти, що и в запасці гарно. *К.*—Не треба запаски, коли и в плахті гарно. *Бр.*

Нащо Лесці йамисто! *Бр.*

Батька в наймах не вжалуєш. *Хар.* 36. —Не вжалувати ⁽¹⁾ батька в наймах. *Зв.*, *Кр.*—... коли нанявся, то нехай служить. *Рад.*, *Л.*, [*Кр.*, *Євх.*, *Збр.* *Лаз.*].

⁽¹⁾ Не вжалуєш. *Кр.*, *Гл.*, *Євх.* Не жалуй. *Збр.* *Лаз.*

Не голодна корова, що під ногами ⁽¹⁾ солома. *П.*, *Лє.*

⁽¹⁾ у стрісі. *Гайс.*, *Рад.*, *Б.*, *Черн.*, *Кр.*

Хвали попа, прикопавши. *Кр.*

Орав чорт вовком, та й хліб їв. *Кр.*

5190. Пес бреше на сонце, а сонце світить. *Ил.*

Пси виють, а місяць світить.

Собака ⁽¹⁾ бреше, а пан ⁽²⁾ іде. *Євх.*—... собака ж собакою, а дворянина дворянином. *Ст.* 36.

⁽¹⁾ Собачка. *Бер.*; *Пес.* *Збр.* *Шей.* ⁽²⁾ дворянин. *Нос.*

Собачі голоса не йдуть попід небеса. *Проск.*, [*Ил.*].—Собаче слово на небо не йде. *Б.*

Собака злая и на владика лає. *Нос.*

Собака и на святого гавка. *Євх.*

Дурний собака и на хазяїна бреше. *У.*, [*Шей.*].

Вільно собаці ⁽¹⁾ и на владика брехати. *Проск.*

⁽¹⁾ псові. *Прав.* *Ниж.*, *Проск.*

Не святий, щоб не згорішив; не чорт, щоб не зпокутував. *З.*, *Пир.*

Є, то минеця; чого нема, то обійдеця. *Ил.*

5200. Обійдеця паска й без шахвану. *К.*

Обійдеця Великдень без гречаної паски! *Ил.*

Обійдеця в неділю ⁽¹⁾ без свяченого.

⁽¹⁾ на Різдво. *Яц.*

Обійдеця циганське весілля без марципанів ⁽¹⁾. *Бал.*, *Кан.*, *К.*, *Євх.*

⁽¹⁾ марципана. *Пир.*

Нехай на Петрівку! *Пе.*

Все тоє будеть у морі. *Ст. Зб.*

Переведенця на жуки та на блощині. *Рад.*

Пропаше, як сюю. *Куляж.*

За тим хата не пуста, що дурень свище. *Б., Н.*

Найдеси купець и на діравий горнець. *Ил.*

5210. Не погане море, що собаки хлещуть. *Бр., [Кр., Ст. Зб.]*.—...не погані люде, що під приказом живуть. *Цир.*

Кажуть, як, приміром, багатий оббортіця и йде на заробітки.

Не сто кіп за петрушку. *З., Л.*

Не коси писати. *Ст. Зб.*

Аби те прислів'я! *Ном.*—Тільки для прислів'я. *Ил., Кон.*

Хоч не гарно, аби добре. *Бр., Дуб.*

На наш вік ище буде. *Бр., К., Цир.*

Хотя б своє пожить. *Кон.*

Аби кінці з кінцями поводить. *Кон.*

Не печися утреною—утрени тобою печенця. *Ст. Зб.*—Не печалься утром, бо утро тобою. *Ил.*

Аби пень через колоду. *Гл.*

5220. Мені два віки не жити (каже старе). *З., Л.*

Аби ближче до смерти. *Проск.*

Аби чудно! *Лів.*—Аби чудніше. *Л.*

Аби, бобо ⁽¹⁾, рябо. *Об.*

⁽¹⁾ бабі. *Збр. Шей.*

Аби не лежачого ⁽¹⁾ Татаре взяли ⁽²⁾! *Пир., Полт.*—Що робить, то робить, аби сидячого Татаре не взяли. *Нос.*

⁽¹⁾ не сидячого. *Бр., Зв., К., Рад.*
Б. ⁽²⁾ брали. *К.*; напали. *Євх.*

То ⁽¹⁾ боком, то скоком. *Пр.*

⁽¹⁾ Не. *Бр.*

Так подоба, як сліпому дзеркало. *С.*

Навіщо сліпцеві дзеркало! він и у воду подивиця! *Євх.*—... він и в дощечку подивиця *Гл.*

Чи то можна Січ віддати ... за спасибі. *Збр. Лаз.*

Що буде, то буде, а більш копн лиха не буде. *Дох.*—Більш копн лиха не буде! *Об.*—... хай з копу! *Пер., [Б.]*.—... не буде, а рублем ⁽¹⁾ чорт його відбуде. *Не.*

⁽¹⁾ а коли ж дві, то. *Гат.*

5230. Який був, такий був, аби хліба роздобув. *О. Білз.*

И в тата не своя хата. *Ил.*

Чого жалувати козі ліса! нехай ість. *Г., П.*

Що за біда, що п'єнца вода! *Євх.*

По тім не п'єнца вода (то не велика ще біда). *Кр.*

Вік живи ⁽¹⁾ та дурнем умри. *Сос.*—Скільки не живи, а все дурнем умреш. *Л., Кр., [Рад.]*.

⁽¹⁾ живи вік учись. *Дуб., О.*

Не все добре, що смакує. *Ил.*

Що ся стало, розстати не мусить. *Вел. (III, 135).*

Що було и не було: всього перебуло. *Ил.*

Не рідному батькові, не за готові гроші. *Кон.*—... и не за його гроші. *Гл.*

5240. Не ⁽¹⁾ надовго старий жениця! *Л., Цир., Ст. Зб., [Зв.]*.—... хоч сам згинє, хоч жінка покине. *Кан., К., [Бр., Зв., Євх.]*.—... або вмере, або зкрутиця. *Проск., [Рад.]*.

⁽¹⁾ Чи, хіба.

Дармо з сухої криниці воду брати. *Ил.*
То, що не єсть, не писати в реєстр. *Проск.*

Чого нема, то й Бог не возьме. *Бр., [Ил., Ст. Зб.]*.

Вари воду, вода й буде. *Лів., [Ст. Зб.]*.—... а вкинь круп, каша буде. *Прас., Ниж., Проск.*

Марево не варєво (не нагодє). *Гат.*
У ялової корови молока не випросиш. *Ил.*

Збіранием колосєм не напхаш рота. *Проск.*

Малєваним (гарним) конем не далеко вїдеш. *К.*

На ліченому коні ⁽¹⁾ не наїздишся ⁽²⁾. *О., [Ст. Зб.]*.

⁽¹⁾ Ліченим конем. *Рад., Полт., Кл.*;
На ліченій кобилі. *Крем., Л.* ⁽²⁾ чортів батько наїздиця. *Кон.*; не далеко заїдеш. *Крем., Л., [Сос., М.]*; не наробитись. *Кл.*

5250. Через пень та колодою. *И.*—Дармо колодку через пень валити. *Ил.*—Чи вже ж через пень колоду валити! *Проск.*

Пня через колоду не перекинеш. *Л.*

Через ⁽¹⁾ силу и кінь не повезе ⁽²⁾. *Коз.*—Через пору и кінь не скочить. *Зв., К., П.*—... через міру и свиня не ззість. *Пир., [Л.]*.

⁽¹⁾ Терез. *Вед.*; Над. *Ил.* ⁽²⁾ не потягне. *Ил., Вед.*; не стунить. *Нос.*

Ликом постернаку не викопаєш. *Ил.*
З палця меду не добудєсся. *З.*—... не давиця. *Л.*

Нічим нічого не одбудєш. *Рад.*

З осичини не роблять коліс. *Г.*

Головою стіни не пробьєш. *Ил.*

З багна хліба не зпечєш. *Гат.*

Ботога з піску не уплетєш. *Ил.*

5260. Тяжко вовка за хвіст уймати.
Вовка за ухо не втримати. *К.*
Ведмеда не налігаєш. *Ров.*
Який чорт вовком орав, такий з ёго й хліб ів. *Зв., Ж.*

Вовком не орать. *Зв.* — Остатня річ вовком орать. *Ил.*

Навздогінці ⁽¹⁾ не націлувацьця. *Л., [Ж., Рад.].* — ... хоч як гладь, то все воно не гладко буде («сказано, як гримали на невістку, що недавно взяли и що швидко мала перебрацьця назад»). *Кан., К.* — Хіба мені перервацьця, та навздогін цілувацьця! *Пир.*

⁽¹⁾ Наздогін. *З., Коз.;* Ганяючися. *Ст. Зб.*

Шилом моря не нагрієш. *З., Пир.*

Волом зайця не здогониш. *Ил.*

Не коні нам запрягати и не на возі ⁽¹⁾ кластись. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ А не «на вози»? *Пол.*

Не усе ж то козак, що списа має. *Гам.*

5270. Єдин пвіт не робить вінка. *Ил.*

Єдна ластівка не робить весни.

Єдин кіл плота не удержить.

Що з пива за квас буде? шкода пива, шкода й кума! *Не.*

Коли б не було пива, не було б и дива. *Ил.*

Най буде и яка лисиця, — з цурки не викрутиця. *Лит.*

И Микити, и рокити (всі даватимуть гроші, як пристяжить). *К.*

Пізнає коза, коли полудня. *Ил.*

Хто схоче пса вдарити, той кия найде. *Бр.*

Пізнає свиня своє поросля. *Проск.*

5280. Полюбить и мене, кого лихо не мине. *Коз.*

Не з києм ся вирвало, нікому в лоб не дало. *Ил.*

Де хліб-сіль іли, там будуть и істи. *Рад.*

Не ти перший, не ти й останній. *Л., [К.].*

На Титяну поговір, що Тетяна вмерла: вона лежить на печі и ноги задерла. *Не.*

Піде Параска, як її ласка. *Гайс.*

Знайшов би й десять, як би не Олесь. *III.*

Як ⁽¹⁾ не стане, то ⁽²⁾ батько достане. *Бр., [Ст. Зб.].* — «Іж, брате, хліб, та на завтра оставляй!» — «Не стане, так батько достане.» *Черн.*

⁽¹⁾». *Гад., Кр.;* Як хліба. *Б. (3)». Кр. Гад.*

Послідня в попа жінка. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... а там хоч на шибеницю. *Пир., Хар. Зб.*

Так одказують, як хто скаже, що, мов, останис; або примовляють так, даючи и д., що останис. — ⁽¹⁾ Остання. *К., Л., Кон.*

Годував Бог Андрушка (або: Михалка) и без того окружка (або: кавалка). *Проск.*

5290. Як би о голову йшло. *Ил.*

Знає ⁽¹⁾ кіт ⁽²⁾, чие сало ззів. *З., [Гам.].*

⁽¹⁾ Чус. *Кулж.* ⁽²⁾ кішка. *id.; Кр.*

Чує кішка, де сало лежить. *Кв. (II, 54).*

Не прийдеця рахуба до чуба. *Кон.*

Коли не пропав в пелюшках, а вже в рядюжках не пропаду. *Рад.*

Не взяв чорт малого, а великого не озьме. *Ст. Зб.*

Вигосим сірого тура з луга. *Войц.*

Що має висіти ⁽¹⁾, то не утоне. *Бр.*

⁽¹⁾ Що увисне. *Ил.*

Не вдавиця, так явиця (не де дінеця, прийде). *Новг.* — Явиця, коли не вдавиця. *Гл., Ст. Зб.*

Нехай иде своїм ладом. *Бр., Л.*

5300. Чую, чую, мої діти, що мені не животіти. *Гам.*

И я научуся на семій дитині дівочити. *Ил.*

Маю я руки на тії муки. *Ил.*

Все тоє буде в ладу, як у меду. *Ст. Зб.*

Аби хтіти, можна знайти. *Кан., К.*

Загоїця, поки весілля скоїця. *Зв., З.* — ... до весілля. *Бал.*

Ще з того смерть не показує. *Бр.*

Не буде тобі смерті з того. *Проск.*

Песся мати не загине. *Ил.*

Лихий гріш не загине (або: Лихого гроша ніхто не украде). *Ил.*

5310. Не бійсь, не завадить. *Павл.*

Та враг тебе не візьме. *Л., Кон.*

Кат тебе не візьме! *Об.* — Не узая іх кат. *Л., Х.*

Миршава голова мені не указ. *Дуб.*

Годі за гріш танцювати. *Яц.*

Побачить пятака, так схоче й не така. *Ос. 18 (V, 37).*

Заново ⁽¹⁾ ситце на кілочку. *Бер., Ж., Пр., Б., Кон., Кр., Ст. Зб.* — ... а як пристарієця, садять квочку ⁽²⁾. *Не.* — ... а як пристарієця, то під лавкою. *Л., [Зв., Рад., З., Кон., Гр.].* — Новеньке ситце на клинці, а старе під лавкою. *Бр.*

⁽¹⁾ Занова. *Пир.;* Ззанову. *Проск.;* Но-

вешке. *О.*; Новеє. *Нос.* ⁽²⁾ а приста-
рісця, так и сміття посять. *Б.*

Сліний не баче, а храмий не скаче.
Зал.

Дасть Бог світ, дасть и совіт. *Кв.* (II,
56).

Одрізаного не приставить. *Збр. Лаз.*

5320. Кажуть на вовка *ладкий*, а він
тиждень не ів. *Кох.*

Багато казати, та нічого слухати. *Ном.*

Як приступе, так и в чорному полюбе.
Новг.

Усе бредни, що люде кажуть. *Збр. Лаз.*

Багацько два гриби в борщ! *Проск.,*
[Бр.].

Не в кожій воді мило роспустиця.

Ил.

Дудка знає, нащо грає. *Яц.*

Чого чорт не придумає. *Проск.*

Чого паші не вигадують! *Ст. Зб.*

Не довелось ⁽¹⁾ свині на небо дивить-
ця! *Рад.*

⁽¹⁾ Не вдалось. *Л.*

5330. Не щодня бридня. *Об.* — ... бу-
ває и піст. *Пир.*

Поминеця когу масниця! *Пир., Кр.,*
[Рад.]. — ... буде ⁽¹⁾ середа и п'ятниця.

Кр. — Не [все когу ⁽²⁾ масниця: буде и
великий ⁽³⁾ піст. *Пр.*

⁽¹⁾ Не щодня (Не все. *Л., Кор.*) ко-
тові масниця: буває. *Рад., Л.* ⁽²⁾ Не
щодня котів. *Пир., Гл.* ⁽³⁾ буває. *ід:*
буде й. *Кор.*

Не все то Петра в середу. *Проск., [Ил.].*

Не щодня попи́нтям (*або:* поповим ді-
тям) Дмитрова субота! *Л.*

Не щодень Великдень. *Ил.*

Ет, захотіли!.. аби тихо лихо. *Зв.* —
Аби лихо тихо! *Руд.*

Заманулось! *Ном.* — ... як серед зіми
криги!

Ти вже Бога гнівниш. *Кр.*

Журиця, а чого ни́че треба? хіба ли-
ха. *Пир.* — А більш чого? хіба лиха? *Кон.*

— Ще лиха треба! *К., Л.*

Хоч сорочку (*або:* кошулю) застав (як
чого заманенця)! *Кл.*

5340. Забажалось козаку зеленого ча-
снику (либонь, дівочкої краси). *Бер.*

Болячка солодка, — чого не залюбить!
Кон.

Захотів вірви домагаться, як москаль
медалі. *Бр., [Новг.].*

Бач чого гирі забажалось — кісничків!
Л., [Гл.].

Забажалося ⁽¹⁾ в Петрівку ⁽²⁾ мерзло-
го. *Б.* — Захотілось мерзлого ⁽³⁾ в Пе-
трівку. *К., Лів., [Яц., Бер.].*

⁽¹⁾ Новина бруньки: захотілось. *Б.* ⁽²⁾
Захотів о Петрі. *З.* ⁽³⁾ мерзлого. *Бер.*

Най ся тобі не бажить печеного рака!
Ил.

Забажав печеної криги. *Л., Гат.*

Тобі того бажаєця, чого дома не ма-
єця. *Проск.*

Старцем жити, а з перцем їсти. *Черн.*

— Е, е! як у старцях жити, та з перцем
їсти! *Коз., [Рад., Б., Ст. Зб.].*

У злиднів живши, хоче з перцем їсти.
Кон.

5350. Захотіла муха злого духа! *Ст.*
Зб.

У кожної Олени сережечки зелені. *Лів.*
Як до дна доглядаєця, так за Дунай
убіраєця. *Кох.*

На вербі груші, а на осиці кисліці
не ростуть. *Хар. Зб.*

Викорениця, як в'яла риба. *Збр. Лаз.*

Полов'яний хліб не голод, а пачосня
сорочка не нагота. *Збр. Лаз., Ж.*

Колись-то й чорти дурні були. *Руд.*

Не вчи орла літати, а рибу пливати.
Яц.

Але! зіжй мале, бо велике дороге! *Збр.*
Шей.

На ⁽¹⁾ свої руки найду всюди муки. *Пер.*
— Найдеш муки на свої руки. *Кан.*

⁽¹⁾ Аби хотів, то на. *Рад., Л. [Вас.,*
К., Бер.].

5360. Даром по бояром. *Ст. Зб.*

Довго ходила, мертво родила. *Не.*

Широкі ворота увійти, та узькі вийти.
Ст. Зб.

Світить, а не гріє. *Бр., Біл.*

Світить місяць, та не гріє. *П., Лів.*
— ...тільки в Бога дурно хліб їсть. *Кан.,*

К. — Ой місяцю, місяцю! світиш, та не
грієш—даремне в Бога хліб їси. *Кан.*

Товста стіна, та не гріє. *Ст. Зб.*

Мало чого не бува (*або:* не живе)! *Л.*
— ...що п'яний скаче⁽¹⁾. *Пир., [О., Сос.].*

— ... не буває, що п'яний співає. *Чор.*
Рад. (73).

⁽¹⁾ сказав. *Бр.*

Е, не всім то в тебе вдатись! *Бр.*

Не кожна ж Ганна гарна. *Гат.*

Не все ж тее маім, про що гадаім. *Гат.*

5370. Не все тее зробиця, що на дум-
ці згодиця. *Пир., Гат.*

Не так воно робиця, як нам хочеця.
Ос. 10 (II, 11), [Кулж.].

Еге! як би то так! *Кон., Л., З.*

Як би так малось, як не маєця, так
що б то було! *Кон.*

Ба! коли б то сліпий очі мав! *Зв., Кан.,*

К.—Еге! що й казать, як би то сліпий очі мав! та ба! *Дох.*—Як би сліпий очі мав, то він би усе знав. *Бер.*

Чого б сліпачище хтів, як би пліт бачив! *Ил.*—Чого б и плакав ⁽¹⁾ сліп, як би бачив світ ⁽²⁾? *З., [Бр., Вас., К.].*—Не потребовав би поводира сліп, як би бачив світ. *В.*—Чи плакав би сліпий, если б стежку бачив. *Ст. Зб.*—Чого сліпий плаче? бо стежки не баче. *Г., П.*

⁽¹⁾ Не плакав би. *Рад.* ⁽²⁾ коли б бачив слід. *Гл.*

Як би все те діялось, що кажеця, то чого б и хотіть! *Зал.*

5377. Коли б не пліш, и голо б не було. *Нос.*

5379. Як би не тее, то було б онее. *Проск.*—... другее. *Кан., К., Проск.*

5380. Як би не тее, та не онее, та ще не дещо другее. *Ном.*

Я б и гори покотив! *Л., Пир., Сос.*

И дурень стіпний кашу їсти. *Гам.*

И дурень каші наварить. *Зв., Л., Кр.*
—... аби пшоно ⁽¹⁾. *З., Л.*—... було.

Зв., [Полт., Пир., Н., О., Кон.].—... та сало. *Пр.*—Як би було з чого, то б и дурень каші наварив. *Л., Пр., [Рад.].*

⁽¹⁾ крупн. *О., Новг.*

Купив би село, та грошей голо ⁽¹⁾. *Лів.*
—...купив би к тому ище и другое, та не платив и за тое. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Малр. *Бр.*

Рада б душа в рай, та гріхи не пускають. *Об., Ст. Зб.*

Рада б мама ⁽¹⁾ за пана, так пан ⁽²⁾ не бере ⁽³⁾. *Л., Пир., Пр., Б., Кон., Х., [Збр. Шей.].*

⁽¹⁾ Гашна. *Гам.; ».* *Рад.* ⁽²⁾ та пане. *Рад.;* та діявольський пан. *Л., Р.;* не хоче. *Проск.*

Кінь з чотирьма ногами та спотикаецця! *Ном.*—... а то б то чоловік (або: а чоловік з двома).

Великий ріт у вола, а говорити не може. *Ил.*—У вола язик довгий, та говорити не може. *Кан., К., Збр. Лаз.* (з *П.*).
Є ложка, та в місці нема. *Не.*

5390. Єсть риба в воді, та їсті її годі. *Бр., [Проск.].*

Є ⁽¹⁾ в'глеку ⁽²⁾ молоко ⁽³⁾, та голова не влізе. *Ск., Пр. в Ст. Зб.*—... розбити, та в корито налить—можна без ложки наїстись. *С.*

⁽¹⁾ Видно. *Коз., Черн.;* Ой єсть. *Бр.*
⁽²⁾ в горшку. *Бр.;* в гладущику. *Бер.* ⁽³⁾ Великий глек молока. *Бр.*

Носом чує, та руками не впойму. *К., Кан.*

Бачить око, та зуб не йме. *Л., Пир., Коз. [О., Ст. Зб.].*

Бачять очі, та ба! *Новг.*

Близько локіть—та не вкусиш. *Коз.*

Видно, та не під пеньком губка (видно, та достать трудно). *Ст. Зб.*

Ів би паливиці, та зубів нема. *Пир., Збр. Лаз.*

Хотів би, та Хотін не дає. *Ст. Зб.*

Гарне и зличне, та не вічне. *Не.*—... и зляне, та не вічне. *О.*

5400. Хороше, та не наше. *Пир.*

И у владыки два язики. *Ил.*

Солодкий мед, але пальців не обгризти. *Бр.*

Любить солодко, та морда коротка. *Ш.*

Не хочется за гарячий камінь брацьця, та треба. *Зал.*

Не рад би Лях за гарячий камінь брацьця, так оберемком треба. *Кон.*—... за гарач камінь, та обіручки. *Рад.*

Як би той розум спереду, що тепер ззаду! *Прав. Ниж., Лів.*—Коли б той розум був напереді! *Ст. Зб.*—... розум наперед, що потім назаді знайдеця. *Кан., К.*

Як би знаття, що в кума пиття, то б ⁽¹⁾ и дітей забрав. *Об.*

⁽¹⁾ то б сам пішов. *Пр.*

Ведмідь здоровий, та кільце в носі. *Збр. Лаз.*

Великий дуб, та дупленатий. *Коніс.*—... та дупловатий, а маленький, та топтуватий. *Збр. Лаз.*

5410. Рожа червона, та й тая блідне. *Коз.*

Красному й дурень рад. *Черн. г.*

Смирне щеня, та не надовго. *Коз.*

Де не думаєш ночі ночувати, то там дві заночуєш. *Євх., [Зв., Проск., Рад., Пер., З., Пир., Коз., Кр., Ст. Зб.].*

Як би я мог!.. та не дав мені Бог. *Нос.*
—Дав еси, Боже, тому, що не може; а я б и зміг, та не дав Біг. *Ил.*

Ех як би то!.. та що й казать? Кебети не маю! *Кобз. (43).*

Аби пшоно ⁽¹⁾, каша буде. *Лів.*

⁽¹⁾ крупн. *К.*

Без чорта болото не буває (як хто похваляецця, що кину, мов, служить). *Гл.*

Аби болото, а жаби ⁽¹⁾ будуть ⁽²⁾! *Об.*
—... а жаба буде. *Руд.*

⁽¹⁾ а чорти. *Лів., Сл.* ⁽²⁾ наскачуть. *Кон.;* найдуця. *Коз.*

Аби озеро, а найдся жаба, що буде

кракала (про пана и д., що страхають— з села, мов, збідуть). *Проск.*

5420. Аби ⁽¹⁾ було корито, а ⁽²⁾ свині будуть. *Полт., Б., Х.*

⁽¹⁾ Було б. *Рад., Збр. Лаз.* ⁽²⁾ та й у кориті що, то. *Євх.*

Аби гроші, а повітка буде. *Пир.*

Аби місяць на мене світив, а про зорі то й байдуже. *Бер., Пир.*—...а зорі— дарма! *У., [К].*—...а звізди хоч и так. *Ст. Зб.*—...а зорі будуть. *Бр.*—...а зір не треба. *Кон.*—...а зорі хоч потухнуть. *Євх.*—...а я зорі й колом ⁽¹⁾ побью ⁽²⁾. *Рад., О., [Кон., Павла., Сл.].*

⁽¹⁾ кулаком. *Пир.* ⁽²⁾ піпхну. *Проск.*

Аби вуздечка, а кінь буде. *Проск., [Рад., Пир., Б.].*

Аби зуби, то хліб буде. *Об., Руд.*

Аби люде, а піп буде. *Ск.*

Аби коваль та ковалиха—а того буде лиха (мабуть, про діти). *Ж.*

Аби з рук, а з ніг хоч *хто иний* здийми. *Ст. Зб.*

Аби голова, а шолуді будуть. *Коз.*

Аби що до губи—будуть істи зуби. *Ил.*

5430. Аби хліб, а зуби найдуця *Б.*—... будуть. *Проск.*

Аби були побрязкачі ⁽¹⁾, то будуть и послухачі. *Ск., Руд., Павла.*

⁽¹⁾ побренькачі. *Крем., Ст. Зб., Збр. Шей.;* побрязкач. *Кр.*

Аби б був послухач, а постукач буде. *Бр., З.*

Дай, Боже, литину, а корова буде! *Руд.*

Аби душа в тілі, а сорочку хоч и воші зліли, то дарма. *З.*—Аби душа в тілі! *Пир.*—... держалась. *Зв.*

Цуцу в дружки, а бояре й сами прийдуть. *Л.*

Далеко ⁽¹⁾ куцому до зайця!—... заєць стрибає, куций бігас, та не поймає. *К., [Рад.].*

⁽¹⁾ Куди. *Бал., Проск., Кр.*

Куций безхвостого не догонить. *Ил.*

Далеко п'яному до Києва! *Руд.*

Він и в слід ёго не вступить. *Пир.*

5440. Пан всігди паном, а хам ханом (до вискокоч). *Нос.*

Куди тобі грішному кісіль істи: ти й квашею замазався. *Євх.*

Куди тобі грішному за шаг танцювати! *Полт., Нов., [У., Кан., К.].*

Яке цікаве! *Прав.*

Довго пошито, та не зносиш. *Ст. Зб.*

Треба ёму ще сім літ свині пасти! *Кан., К.*

Хлопче, паси свиней, та тоді вже и людей. *Гр.*

Перехрести ніс, щоб великий ріс. *Рад.*—...ато кириятий. *Євх.*

Ще тобі ніс не заострився (не час вмірять— не вчи, бо сам еси истямущий). *Бр.*

Вибийте хвіст об тил (шкода, не сподівайтесь). *Котл.*

5450. Подковзенся (не хвались, не зробиш)! *Кон.*

Не хватай... за бороду, ато одирвесься, то вб'єсья. *Збр. Лаз.*

Оженився б на тобі, так на руді перстеня. *Полт.*

Куца губа! *Ном.*

Єсть квас, та не для вас. *Зв., Лів.*

Бачить корова, що на повітці солома. *Нос.*

Не утнеш, Аврааме, Исаака, бо порох замок! *Бр.*— Не втне Аврааме Исаака! *Проск.*

Таких примовок *од народу* я нігде не чував по Правобочних Українах, а чував од папичів то-що. Кажуть, що ніби деь коло Бердичова, чи коло Радомисля (а дехто каже, що не тільки там, а и по інших місцях) на заїзнім дворі є малювання: праотець Оврам з рушниці бере на око Исака, а зверху ангол— на папівку дзорить. Внизу напис: «Не утнеш, Авраме и д.». *Ном.*

Не втнесш, отче Аврааме, бо тупа сокира. *Яц.*

Не утнеш ⁽¹⁾ Каїн Абля, бо тупая шабля. *Бал., У.*

⁽¹⁾ Не утне. *У.*

Не утне Панько з копискою. *У.*—... Панько Оришки ⁽¹⁾. *Євх.*

⁽¹⁾ шилом борщу. *Ил.;* тіста, бо ячмінне. *Г., П.*

5460. Не кланявся дід бабі и не буде. *Кан., К., Л.*

Не кланявся дід бабі— я не стану й жабі (найпаче каже чоловік, як не хоче корицця жінці. *Рад.*). *Бр., [Рад.].*

5462. З шолудивою головою та в дух (в лазню б то)! *Збр. Лаз.*

5464. Єще на тоє у великий звін не звонили. *Ил.*

Єще и той не поймав... за бороду. *Ст. Зб.*

Не пив Подтавської води. *Збр. Лаз., Гат.*

Рад би ёго піймати, та слизьк. *Ст. Зб.*

Де вже нашому теляті та вовка піймати! *Павл.*

Куди тобі до Перекладовського! *Бр.*

5470. Куди кумові до короваї! *Ил.*
Не в тії ⁽¹⁾ вбувсь! *Зв., Л.*

⁽²⁾ Не в тії чоботи, *Бр.*; Не туди.
Рад.; Куди. *Пр.*

Перебувай назад носками. *Пр. в Ст. 3б.*

Батько ёго не говів! *Пир.*—Піди попереду висповідайся! *Л.*

Не говорила ёго мати (або: батько)! *Ном.*
—... нехай попереду піде та одговієця.

Не говорила твоя баба! *Ёвх.*—... трейчи на год. *Б.*

Не вмивався ти, щоб так сказати! *Кон.*

Піди, поганий, вмийся! *Пр., Павл.*—

Куди вам! підіть лишень вмийтесь! *Лох.*
—Піди тричі умийся. *Л., Бр.*—Нехай

вона проти вас тричі умиєця. *Бер., Б.*
И в головах собі не покладай! *Ном.*

Не милися, бо не будеш голитися. *Бр.,*

[*Зв., К., Бер.*].

5480. Не з нашим шішланням! *Кон.*

Світ світом, не була баба війтом, та

й не буде ніколи. *Кан., К.*

Побачиш, як своє ухो! *О., [Дуб., К., Кан.]*.—Ёму того не бачить, так як своїх ушей. *Кулж.*

Побачимо—як свою потилицю. *Пир.*

Хіба на мої груди землі насиплють!
Кон.

Як вовку здихать, так сему бувають.

Рад.—Як вовку не здихать, так мені не бувають.

Як сова світ уздрить. *Войц.*

Як свиня на небо гляне. *Пр.*

Тоді це буде, як свині з череди йти-муть. *Ёвх.*

Як на долоні волосся поросте. *Об.*

5490. Як у курені зуби виростуть. *Не.*

Як бабак свисне. *Павл.*

Заснулий на зіму бабак, з Березіля
(на Ёвдокії) пробуркуєця до сонця и
свище. *Макс.*

Як рак свисне. *Зв., Проск., Рад., Н.,*

Ёвх.—На Юрія ⁽¹⁾, як рак ⁽²⁾ свисне.

Бал., Зв., Бер., Л.—На Юрія о цій
пдрі, як рак свисне на оборі. *Бал.*

⁽¹⁾ На Юра. *Г.*; На безрік. *С.*; На
маленького Юрія. *Бр.* ⁽²⁾ у житі. *Л.*

Завтра, як сонце вгріє! *Кон.*

Нехай виясниця! *Ск.*—... бо дуже
нахмарило. *Лів.*—Ще рано—нехай-но
перш виясниця. *Бр.*

Нехай ще сорока побіліє. *К.*—Не вся
ище сорока біла (як хвалиця довести
недоведоме). *Нос.*—«А, буду бити!»—
«Е, ще сорока не побіліла.» *Бр., Гр.*

Не було в зайця хвоста, и не буде.
Ил.

Вродився не христився, и умру не буду. *Ёвх.*

«Став я казати одному дорослому паламареві, чому він не вчиця пісьму хоч тепер, так він мені и одказав цією помовкою.» *Ёвх.*

Чому ⁽¹⁾ чорт не орав, тому й ⁽²⁾ сіяти не буде. *Зв.*

⁽¹⁾ Коли. *У.*; Чім. *Б., О.*; Кому. *Уш., Бал.* ⁽²⁾ тім. *Б., О.*; то. *У.*

Не кракала ворона вгору ⁽¹⁾ летючи ⁽²⁾, то наниз певно не буде ⁽³⁾. *Л.*—
Не крякала ворона, як до гори летіла, але буде кракала, як з гори полетить. *Ил.*

⁽¹⁾ в гори. *К., Кр.*; до гори. *Проск., Кл.*; вверх. *Б.* ⁽²⁾ літучи. *Рад.*; Як летіла ворона в гору, не кричала *карр!* *Бр.* ⁽³⁾ а вже вниз! *Пир., Кор.*; а вниз уже й поготів. *Б.*; а на дол и поготов не буде. *Ст. 3б., [Кл.]*; а вже з гори, то и крила отустила. *Проск.*; а вниз нічого и починає. *Гл.*

5500. Не кричали журавлі, як з вірію летіли—не будуть же кричать, як и назад летітимуть. *К., О.*

Соловей піснями ⁽¹⁾ не сит. *Нос.*

⁽¹⁾ баснями. *Нов.*

От завгорів! *Ном.*

Не буде Галя, буде другая! *Об.*

Сердилась баба на торг, а торг того й не чує ⁽¹⁾. *Пир.*—... на торг, та й дуже, а торг ій и байдуже. *Пр., [Кр.]*.

⁽¹⁾ не віда. *Р.*; не знаєть. *Ст. 3б.*; не знав и не відав. *Пир.*; не тура. *Чир.*

Баба ⁽¹⁾ з воза ⁽²⁾—кобилі ⁽³⁾ легше. *Лів.*—Баба з воза—велика зрада: на возі легше, кобила рада. *Кр., Лаз.*

⁽¹⁾ Тарах баба. *У.*; ⁽²⁾ з колес. *Новг.* ⁽³⁾ на колеса. *У., К., Дуб.*; колесам. *С., К., Бер., Рад., Б., Новг.*; коням. *Бал., У., Кр.*; конём. *Проск.*; возу. *Ст. 3б.*

Не видали попа в боярах! *Л.*

«Дайте істи!»—«Нігде сісти! *К.*

Не тебе беру, Тацю, — тільки твою працю. *Ил.*

Лотоцький! не думай, що ти грап Потоцький, бо ти вех (паламарь) села Бебех. *Збр. Шей.*

Лотоцький, родом з Бебехів, підскаржував на своє товариство. Приказка ся вживасця в Подольські семінарії.

5510. Не один пес Гривко. *Зв., Руд.*

Не ⁽¹⁾ іден пес Левко. *Бр.*

⁽¹⁾ Чи то. *Кан., К.*

Чи ідна сорока білобока! *Збр. Шей.*
Не один Гаврилко, що в Полоцьку. *Нос.*

Не велика річ, що є в хаті піч. *Ил.*
Хоч куй, зозуде! хоч не куй: мені и
удід закує. *Рад.*

Куліш не канна, п'ять рублів не гро-
ші. *К.*

Швець не купець, а коза не товар. *Г.*

Не сто кіп за рибку, не сто кіп утра-
ти. *Бр.*

Иван не пан, а сто злотих не гроші.
Ил.

5520. Гаман не свято, трясця не хоро-
ба. *Кан., К.*

Не будуть за ним звони розбиватись.
Бр.

«О!» — «И не о!» *Пир.*

Будь ласкав! *Ном.*

Я тобі не молюся, ти мене не поми-
луй. *Вел. (III, 329).*

Не вродив мак, пробудем и так. *Нос.*

Сім год ⁽¹⁾ мак ⁽²⁾ не родив, та голо-
ду не було ⁽³⁾. *Л., [Бр., Зв., Бер.,*
Пир., Б.]. — Не родив мак сім літ, не
було голоду; не уродить и восьме, не бу-
де голоду. *К.*

⁽¹⁾ рік. *Бр., Гл.;* літ. *У., Прок., О.,*
Гр.; ⁽²⁾ біб. *Рад.* ⁽³⁾ та без того маку
з голоду не вмірали. *Сос.;* та живі бу-
ли. *Гр.*

Хіба я зроду (грошей и д.) не бачила!
Ос. 11 (V, 52).

Хіба на світі одна вода! можна и аби-
де напицьця. *Пир.*

Хіба ⁽¹⁾ тільки світа ⁽²⁾, що у вікні!
Зв., Л., Н. — ... за вікном ище й біль-
ше ⁽³⁾. *Гр., [Бр., Бер.].*

⁽¹⁾ Чи. *Прок., Рад.;* Не. *Г., Бр.,*
Бер., Гр. ⁽²⁾ сонця. *Г., Рад.* ⁽³⁾ єсть
ище и падворі. *Рад.*

5530. Світ великий (можна знайти при-
становище)! *К.; Л.* — ... було б здоров'я!
Гл.

Сим літо ні пізно и військо не шер-
бато. *Ст. 36.*

Горіла ⁽¹⁾, маку не іла, — наїлася, то
й розсілася. *Бр.*

«Сваволя, то то так приказують». *Бр.*
— ⁽¹⁾ Піка горіла. *Бер.*

Сорока горіла, бо пити хотіла. *Ил.*

Велике диво, що в церкві піп. *Бр.*

Диво ⁽¹⁾, що в пана жінка хороша!
Лів., Павл., [Ст. 36.]. — ... бо все са-
хар ість ⁽²⁾. *З.*

⁽¹⁾ Велике диво. *У., Дуб., Рад., Лох.;*
Не велика річ. *К., Бер., Ж.* ⁽²⁾ бо хо-
роше водить. *К., Бер.;* бо хороше хо-
дить. *Ж.;* коли б я прибралась, то б и
я така була. *Рад.*

Велике диво—опеньки! *О.*

Велике диво ⁽¹⁾ світило! *К.*

⁽¹⁾ діло. *Пир.*

Не велике диво, що баба пуп зав'язе.
Ст. 36.

Яке диво, що в сучки дівер. *Р.*

5540. Яка диковина! *Рад., Кр.*

Яка диковина, що собака не кована!
Пр., Лох.

А що він за (або: От яка, не вели-
ка) в'ажниця! *Збр. Лаз.*

Ото яка цяця! *Зв., Бер. Л.*

Велике свято, що Гриць в церкві. *К.*

Ото ⁽¹⁾ велике свято, що в церкві
Клим! *Бр., [Ил.].*

⁽¹⁾ Не. *Гайс.*

Уже так, що в гарбузі смак! *Сос.*

Знайте нас, що ми голі, та в жупані
ходим. *Коз.*

Не звикай у гостях, бо й дома захо-
чеш. *Зв., К., Рад., Пир., Пр.*

Казала Хвеса, що обійдеця. *Ил.*

5550. И горілки не хочу, и лица (віж-
ки) не дам. *Ил.*

Я краков не хочу — и собі не могу.
Нос.

Буде з старця яйця, а з багатого (або:
з сироти) болячки. *Пир., Б.*

Досить з Ляха курки. *Кан., К., Рад.,*
Кон.

Досить (або: Буде) єдного сонця на не-
бі! *Ил.*

Високі пороги на наші ноги. *Ил.*

Цар води не вніме. *Ст. 36.*

Не жарене—не пахне. *Лів.*

Не ковбаса—не зніюхаєш (наперед не
вгадаєш). *Нос.*

Що буде, то буде, а в торбі хліба не
буде. *Рад.*

5560. Не минецця, як бабі жива. *Л.,*
Пр. — ... Великдень. *Не.*

ЯКИЙ ШВИДКИЙ! *Нов.* — Які скорі!
Пир.

Оце нетерпляча бере! *Ном.*

Поспієш (або: Та ще поспінете) з ко-
зами на торг! *Лів.*

Підожди срік, не вали з ніг. *К.*

Помалу ⁽¹⁾ — Миколу ⁽²⁾ звалиш! *Зв.,*
[Бер.].

Як иде, та заточуєця. — ⁽¹⁾ Тривай
лишень, Хомо. *Х.* ⁽²⁾ Микиту. *Павл.*

Поволі, бо попа звалиш! *Бр.*

Помалу—Хіврю утопиш. *Не.*

Чекай ряду, дістанеш коляду. *Ил.*

Хіба тобі дощ за шию илє! *Рад.,*
Пир.

5570. Не за шию каплеть. *Ст. 36.*
Хіба на панцину гонять. *Кан., К.*
Прудко гонить — голову зломить. *Зв., Рад., П.*

Що скорє, то ледащо. *У.*
Прудка ріка береги розминає. *Нос.*
Хто скоро робить, то сліпі рожаюця. *Черн.*

Швидкої роботи ніхто не хвалить. *Ївх.*
— Скорой роботи не хвалять. *Ном.*
Швидка робота — погана. *Л., [Кан., К.].*
Швидка робота животу скорбота. *Нос.*
Швидка робота як пагла смерть. *Коз.*

5580. Скорий поспіх — людям посміх. *Нос.*

Хто спішить, той людей смішить. *Прав.*
Ниж., Сл., [Г., Л., Ївх.]. — ... а хто тихо ходить, той на ум наводить. *Зал.*

Не питають, чи хутко, але питають, чи добре. *Ст. 36.*

Неразом ⁽¹⁾ Краков будовався ⁽²⁾. *К.*

⁽¹⁾ Не відразу. *Печ.* ⁽²⁾ збудовано, тільки потрошкій. *Ід.;* будований. *Бр.;* будован. *Кр.;* Краків збудований. *Проск.;* Кряков город будущця. *П.*

Київ не відразу збудований. *Ил.*

На один раз не зітнеш дерева. *Ил.* —
За єдним разом дерево не звалиця. *Проск.*
Мало вкусиш, більше ковкнеш. *Ил.*
Тільки кусай, кільки можеш лигнути. *Бр.*
Менше вкусиш — борше лигнеш. *Проск.*
Се не так швидко, як на мертвого сорочку шить. *Пир.*

5590. По волі світа тому дієця. *Ст. 36.*

Не хватайся, як попівна заміж! *Ст. 36.*
— ... попівна хваталась, та й тепер сидить. *Рад.*

Спускайся з гори тихіше вниз, щоб ніхто голови не гриз. *Зал.*

За великим поженеся, та й мале втереш. *Зал.*

Зробили спішно, та коли б воно не вийшло смішно. *Чор. Рад. (318).*

Помалу їдь, а дальше заїдеш. *Бр.* — ... далій станеш. *Ст. 36.* — Тихше їдь, дальше будеш. *Лів.* — ... станеш. *Коз.*

Хто хоче питлювати (борошно), мусить зачекати; а хто нараз, буде зараз. *Ил.*

Хто зразу виграє, той на кінці не має що ставити.

Иди помаленьку, доженеш и стареньку. *У.* — Помалу, то и стару зловимо. *У., [К., О.].*

Не ханайся ⁽¹⁾ поперед ⁽²⁾ батька в пекло ⁽³⁾. *Об.* — ... нехай батько попереду. *К., Рад.* — ... в пекло: може ще й син захватить. *Бр.*

⁽²⁾ Не ханайся, Не хвтайся, Не спішишь, Не попереджуй, Не сунься, Не суйся, Не лізь, Не пхайся. ⁽²⁾ вперед. *Нос.* ⁽³⁾ на шибеницю.

5600. Хто глибоко оре, той хліба не їсть. *Збр. Лаз.*

Хоч не скоро, та здорово. *Кр.* — Хоч не хутко ⁽¹⁾, аби добре. *Бр., Ст. 36.*

⁽¹⁾ Хоч не скоро. *Рад.*

Не так ся бардзо діє, як ся бардзо говорить. *Не.*

Не так хутко дієця, як хутко говориця. *Ст. 36.* — Не так ся хутко діє, як говорить. *Кан., К.* — Не так швидко робиця, як мовиця. *Ном.*

Це наказали, що на воловій шкурі не впишеш! *Бер.* — Що він загадав тобі — на воловій шкурі не списати. *Ил.*

Лекше говорити, ніж зробити.

Що надто, того и свині ⁽¹⁾ не їдять. *У.*

⁽¹⁾ кози. *Я;* то, вибачте, и безроги. *Ил.*

ДУРНА НАДІЯ. *Л., Пир.*

Надія в кут скрилася. *Ил.*

Уже не надоліжиш, уповаючи.

5610. На людей, як на Бога, а на себе, як на чорта (надію поклада). *Кан., К.*

Не гіш темі коростовим зятем. *Ст. 36.*

Ні позад себе, ні поперед себе. *К.*

Туди моєї вороп и кощі ⁽¹⁾ не занесе. *Л., Пир., Кон.*

⁽¹⁾ и кісті. *З., Пр.;* кісті. *Бер.;* кості. *Ст. 36., Ил.*

Як світа не побачиш, конем не вскочиш. *Гат.*

Мала надія. *Пир., Л.*

Надвое баба ворожила. *Гайс., З., [Пир., Пр.].* — ... або вмире, або буде жила ⁽¹⁾. *Ил., Проск., [З.].*

⁽¹⁾ або здобути, або дома не бути. *Бр.;* хоч сіна клок, хоч вила в бок. *К., Гл.*

Навряд, чи є в Кузьми ⁽¹⁾ гроші! *Гайс., Бер., З., Л., [Зв.].* — ... хіба який чорт ⁽²⁾ підкинув. *Не.*

⁽¹⁾ чи будуть як Кузьмі. *Рад.* ⁽²⁾ хіба хто. *Проск.*

Мабуть не будуть козі на торзі! *Р., Пир.* — ... а свині на ярмонці. *Б.*

Чи буде баба у решеті, чи не буде (на замисли великі)? *У.*

5620. Жданого жде (непевного діла). *Пир., Зал.*

Жде (Жди, Дождася), як віл обуха. *Об., Ст. 36.*

Коли то того хто дочекаєця! *Проск.*
Якого прасунка ждатимеш! *Л., Пир.*

Живого тата або мамидочекаєся! *Проск.*
Дождався чортової матері. *Пир.* — До-
чекався чортової мамі. *Проск.*

Дождався ⁽¹⁾ до ⁽²⁾ сивёго ⁽³⁾ порту. *Пир.*

⁽¹⁾ Докатав. *С.*, *Кон.*, *А.* ⁽²⁾. *Ст. Зб.*
⁽³⁾ до самого. *С.*

Ждали, ждали, та й ждання погубили.
К. — ... жданки розгубили. *Пир.* — ...
поїли. *Нос.* — Жданки погубив. *Сл.*

Ждала-ждала, та й годі сказала. *Зал.*
Дождалися Великодня, та не їсти нець.
Кох.

5630. Сейчас, та не зараз. *Пир.*, *Л.*
Жидівський зараз! *З.*

Підожди з руський місяць. *Лів.*, [*Проск.*,
Ст. Зб.]. — Попопам'ятаєш московський
місяць. *Ил.*

До Кімлицьких заговін. *Пир.*, *Кон.*
На Юра-Ивава, на Рахманський Ве-
ликдень. *Ил.*

Як Хан ⁽¹⁾ долізе до Криму. *Х. Зб.*

⁽¹⁾ Як. *Не.*

Сиди тут та здрій ⁽¹⁾ (неволею сижу).
Пир.

⁽¹⁾ склій. *Л.*

И голова посивіє (поки діждусь). *Пир.*
— И голова так посивіє (як будені пе-
ребірають, дівчат). *Пр.*, *Лох.*

Надіявся ⁽¹⁾ дід на ⁽²⁾ обід, та без ве-
чері ліг спати ⁽³⁾. *Ил.*, [*Кан. Вас.*].

⁽¹⁾ Сподівався. *Ил.*, *Проск.* ⁽²⁾ на ба-
бин. *К.* ⁽³⁾ на чужий обід, та и дома
не побідав и в людей. *Л.*

Надіявся дід на мід, та води не пив.
Бр. — ... та й без вечері ліг спати. *Проск.*

5640. Пождіть, діти, поки Біг на кі-
сіль шкурку натягне. *Не.*

Постой, діду, не вмірай — киселика до-
ждай. *Проск.*, *Х. Зб.*

Не вмірай, кобила, пожарі горять (ко-
ли то воно буде)! *Зал.*

Годі, Василю, бабити, бо чорт чепе-
лик взяв! *Проск.*

Не буде риба раком. *Гат.*

Не буде баба дівкою. *Проск.*

Не буде з тої мукі хліба. *Ил.*

Не буде з тої кози м'яса. *Кан.*, *К.*

Не буде з тої кузки грошей. *К.*

З нёго вже не будуть люде. *Кулж.* —
... не ждять людей. *Пир.*

5650. Не буде з сёго пива ніякого ди-
ва. *Лів.*, [*Бр.*, *Євх.*].

Не буде з сёго пива квасу! *Лів.* —
Побачимо, що з сёго пива за квас бу-
де! *О.*, [*Бр.*, *Євх.*].

Чого нема, то й не буде. *Рад.*

Коли не було ⁽¹⁾ на молоці, а на си-

роватці не буде. *Л.*, *Кон.* — ... а вже на
сироваці ⁽²⁾! *Б.* — ... а на воді и давно
не буде! *Гл.* — Не взяв на молоці, а на
сироваці не візьме. *Бр.*

⁽¹⁾ Не було добре. *Б.* ⁽²⁾ на сирват-
ці. *Проск.*

Хоч їдь, хоч назад вернись! *У.*

Огляділась киця, як мокра гузича. *Зал.*

У пустий слід хоч тупицею. *Л.*, *Ст.*
Зб. — В пустий слід сокирою. *Б.*

Огладівся, як найся. *Пом.*

Пізно з козами на торг! *Б.*

Мертвого ⁽¹⁾ з гроба ⁽²⁾ не вертають.
⁽³⁾. *Лів.*, *Сл.* — Мертвий з гроба не во-
рочаєця. *Рад.*

⁽¹⁾ Мерлого. *Бр.*; Вмерлого. *Яц.*, *Зв.*,
Проск.; Умерного. *Г.*, *Проск.* ⁽²⁾ з гро-
бу. *Г.*, *Яц.*, *Бр.*, *Проск.*, *Ст. Зб.*; од
гроба. *Б.* ⁽³⁾ не несуть. *Ст. Зб.*, *Б.*

5660. Слинні з землі не підняти. *Проск.*
Внесе нечиста — не випесе й Пречи-
ста. *Нос.*

Пройшло літо — не ходи в луг по калину.
Бер., *Рад.*

Седи та грійся — плач, та втерайся. *Ил.*

Хоч лобом в стіну ⁽¹⁾ бийся, то не по-
може ⁽²⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ об стіну. *Пир.*, *Х.*; об тин, або —
об плит. *Рад.* ⁽²⁾ не допоможеця.

Бодай так не вадило, як не допоможе!
Євх.

Хіба б батько й мати з того світа встав.
З., *Кон.*

Не допоможе бабі кадило, коли бабу ска-
зило ⁽¹⁾. *Об.* — Помоглось бабі кадило,
що ⁽²⁾ бабу казило! *Л.*

⁽¹⁾ скривило. *Проск.* ⁽²⁾ як. *Пир.*;
Кадило! *Пир.*, *Б.*

Поможе, як умерлому кадило. *Бр.*,
Проск., [*Яц.*]. — Не допоможе воропові ми-
ло, а мерлому кадило. *Ил.*

И святний Боже нічого не допоможе.
Руд.

5670. А ні свячена вода не допоможе!
Бр. — А ні священою водою не відхрис-
тисся (або: Не скропиш того священою
водою)! *Ил.*

Не допоможе, милий Боже, восковая свіч-
ка. *Ном.*

Як візьмуть на мари та понесуть до
ями. *Черн. г.*

До сто баб не ходи! *Збр. Шей.*

Забудь ласощі, паслін и цибулю, а за
гірку твою працю візьми під ніс дулю.
Зал.

Приходить наше до нас (старість, смерть
и д.). *Л.*, *Кр.*

Нім пироги будуть, то баба умре. *Ил.*

Поки бабуся спече книші, а у дідуса не буде душі. *Л.*

Поки ⁽¹⁾ багатий ⁽²⁾ стухне ⁽³⁾, то убогий ⁽⁴⁾, опухне ⁽⁵⁾. *З.* — Поки гладкий охудне, то худий здохне. *Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ Закім. *Проск.*; Зачім. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ ситий. *ід.* *Бр.*; тлустий. *Проск.*; товстий. *Кан., К., Л.*; ⁽³⁾ схудне. *Бр., Проск.* ⁽⁴⁾ худий. *ід.* *Кан., К., Л.*; голодний. *Ст. Зб.* ⁽⁵⁾ умереть. *ід.*; згасне. *Бр.*; здохне. *Проск.*; то в худого й духу не стане. *Рад.*

Поки ⁽¹⁾ сонце зійде, роса очі вність ⁽²⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ Покіль. *Пир.*; Заким. *Проск.* ⁽²⁾ виб'є. *Бр., Гл.*

5680. Поки ⁽¹⁾ хвалько нахвалиця ⁽²⁾, будько набудецця ⁽³⁾. *З., Л.* — Хвалько не нахвалиця, будько не набудецця. *Руд.* — Будько набудецця, а хвалько нахвалиця. *Полт., Павлов.*

⁽¹⁾». *Бр., Рад., Сл.* ⁽²⁾ Чванько навчаницця. *Бр.* ⁽³⁾ а битько набъсци. *Т.*

Чи буде, бабо, решето, чи ні, а обичайки не стане. *Ос. 20 (XIV, 114).*

Ще до того багато води втече. *Проск.* — Багато води до моря уплине. *Ил.*

Розум 5683—5703. — Битий жак 5704—5774. — Бувалий 5775—5802. — Голова 5803—5810. — Забурсь 5811—8821. — Віщий 5822—5827. — Розмишлять 5828—5916. — Двічі літо не бува 5917—5935. — Потай 5936—5981. — Злі компанії 5982—6001. — Наука 6002—6105. — Приклад 6106—6109. — Рада 6110—6149. — Дурень 6150—6509. — Не знаецця 6510—6583. — Роззявляка 6584—6651. — Лад 6652—6684.

Не дай, Боже, щастя, а дай РОЗУМ. *Бр.*

Не збирай сину худоби, — збери йому розум. *Дуб., Пир.*

Єдин мудрий стоїть за десять дурних. *Ил.*

Догана мудрого більше стоїть, як похвала дурного.

Коли з розумним говорю, то ся розуму наберу, а 'сли з дурним, то й свій загублю.

Ум голови не йме. *Ст. Зб.*

Добро ⁽¹⁾ лице з носом. *З., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Май. *Бр.*; Мав бись. *Проск.*

5690. Головаті люде. *Пр., Гл.*

Хоч и молодий ще, а старечий розум має. *Лист. (II, 24).*

Мудрий, як би всі розуми поїв. *Ил.*

Знає чорне на білім, не сліпий.

Розумний по коліна в Біблії. *К.*

Всі пости и святі в палцях викладає. *Збр. Лаз.*

Чудо творить и немілку човпеть. *Ст. Зб.* — Немілку човпеть.

На ⁽¹⁾ ус мотає. *Зв.*

⁽¹⁾ Слуха та на. *Дуб., Л., О., [Зв., К., Б.];* Він сидить та на. *Бер.*; Ти говориш, а воно все на. *Рад.*

За умом гониця. *Ст. Зб.*

Повернув головою (гаразд подумав и надував). *Пир., О., Ст. Зб.*

5700. Надогад ⁽¹⁾ буряків ⁽²⁾, щоб ⁽³⁾

капусти дали ⁽⁴⁾. *Лів.* — Надогад буряків. *Л., Х.*

⁽¹⁾ Наздогад. *Пир., Гр.*; Навдогад. *Зв., Рад., Пир.*; Наобиняки. *З.*; Натяки. *К.*; Навманяки. *Бр.* ⁽²⁾ буряки. *З.* ⁽³⁾ а. *Бр.* ⁽⁴⁾ а капусти дайте. *К., Л., [Пир., Кр., Гл.].*

Дає натабе. *Ном.*

Замічай, куличок, куди чайка летить. *Б.*

Чорзна-хто кума б'є, та мені не доведеця (хотіли в'язать, попобивши, так він вдарив, та кужучи и одвів). *Гр.*

О, то БИТИЙ ЖАК (меткий, тямущий)! *Сос.*

Тільки звід з неба не зніма! *Кон.* — Як би можна, звід з неба брала. *Кл.*

В голові му вилами укладали. *Ил.*

Голова, як маковка, а в неї розуму, як наклано. *С.*

Дивиця рідко, та густо бачить. *Л., [Лох.].*

Є таки спичка в носі. *Гл.*

5710. Дарма що малий, а й старого научить. *Пир., Р., Н.*

Из раду и сего не викидають. *Бр.* — Из десятку не викинуть. *Пир.*

Більше в нього розуму в п'яті, як у тебе в голові. *Ил.*

И! ти, пане-брате, из самих спинок (такий розумний)! *З.*

Не в потилицю битий. *Ном.* — Не взя-

ла ёго врагова мати—не в потилицю битий.

Мене мати в голову не била. *Не.*

Зна, де вовк, а де лисиця. *Чор. Рад.* (15).

Ще й батька твого научить. *Ном.*

Знає все, як старий. *Л., Ст. 36.*

Знає, де раки зімують. *Лів.*

5720. Цей и на лігу хапа. *Ёвх.*

Угору (1) плює, а в рот хапає. *Ос. 20* (XIV, 113).

(1) Через голову. *Л.*

Не буде палця лизав. *Не.*

Занюхає ковбасу в борщі. *Ил.*

Мухами гудований (пронозувате). *Бр.*

Птиця з закованим посом. *Ёвх.*

Не заспить грушок в попелі. *Ил.*

Стриже и голить.

Такий, що в одно ухо влізе, а в друге вилізе. *Зв., Л.*

И в коло, и в м'язо (усюди годящий, або усюди пруть). *Пол.*

5730. Буряк не дурак: на дорозі не росте, а все в огороді. *Гр.*

Савка не дурак: не б'є жінку, та все мачуху. *С.*

Еге, наш соцький Мархвела не дурень (не дав себе окпить)! *Бр.*

Наша Парася на все здалася. *К., Пр.*

Бути тобі угадьком. *Ст. 36.*

Як там був. *Х. 36., Павл.*

Бас гуде, скрипка грає, Иван (1) мовчить, та все знає. *Зв., Я., Ёвх.*—Дудка не знає, нащо играє,—Иван мовчить, а все знає. *Не.*

(1) дудка. *Кан., К.; Хома. Не.; Гнат, або—Язько. Ил.*

У лісі родівся, нічого не знає (прикинувся незнайком). *Ст. 36.*

Знає свиня, що морква. *Проск.*

Сова знає, де кури ночують. *Коз.*

5740. Сова спить (1), та кури (2) бачить. *Зв., [Пир., Руд.].*—Спить та кури бачить. *Кр., Ст. 36.*

(1) сліпа. *Лох., Пр.;* (2) курей. *Лох., Пр., Коз., Новг.*

Чує кішка, де сало лежить. *Лів.*—Хутко зачує кішка, де сало. *Бр., Рад.*

Як спить, то не їсть, а як їсть, то не дрімає. *Бр.*

Ти-то шелевило (вертячее сказать би шило)! *Проск.*

Шило голінное. *Ст. 36.*

Пуст-вирвусь (шибеник, проноза.) *Зал.*

Така, що зуби й губи говорять. *Новг.*

Лихе, аж искри ёму скачуть. *Бр.*—Аж искри скачуть (1). *Бр., К., О.*

(1) скакають. *Рад., Л.*

Хват на всі заставки. *Пр.*

Він зпід землі видере. *Ёвх.,*

5750. Ускочив и вискочив. *Ст. 36.*

Що стрів, то ззів. *Нос.*

Не говівши дару ковтнув. *Гат., Не.*

Не говів, та проскурку ів. *Рад.*

Хоч криво вприг, та поїхав так. *Рад.*

Звиваєнци жвавій гадюки. *Збр. Лаз.*

Крутиця (1), як дзига. *Л., Лох., Пир.*

(1) Біга. *Кон.*

Швидкий, як мотиль. *К., Кул.*

Швидкий, и пуги не треба. *Кр.*

Проворний, як вітер у полі. *Кан.*—... так як вітер. *Бр.*—Як вітер въ полі. *Ж., Гат.*

5760. Такий жвавий, як біс уночі. *У.*

Жвавий, як рибка в ріці. *Гат.*

Як на шрубах ходить. *Ёвх., Ном.*

Ходить, як по бритвах. *Ил.*

Аж шкура (1) говорить (2). *Бер., Коз.*—И шкура говоре. *Павл.*

(1) На ёму шкура. *К.;* Шкура на нем. *Ст. 36.* (2) ходить. *Дуб.*

Жвавий Савка, аж шкура на ёму говорить. *Пир.*

Вислизнувся, як піскарь з матні. *Ил.*

Якби з ока випав (такий жвавий). *Г., П.*

Дід за дугу, а баба вже й на возі. *Н.*

За (1) вовка помовка, а вовк и тут (2). *Бр.*—За (3) вовка мовка, а вовк у хату. *К.*—Об вовка помовка, а вовк и суне (4).

Б.—Про (5) вовка річ, а вовк (6) на зустріч (7). *Коз., Кон., Кр.*—Про вовка помовка, а чорт пана несе. *Л., Лох., Пр.*

—О вовку помовка, а вовк у кошарі. *Ил.*

—О вовку говорять, а вовк тут же. *Ст.*

36.—Гаду, гаду, а вовк суне. *Войц.*

(1) На. *С., Пир., Кон.* (2) а вовк иде. *Ил., Б.;* сам иде. *Бр.;* и сам иде. *Бер.;* ось и в хату суне. *З.;* тут. *Бал., Проск.;* а він навістріч. *О.;* а він меже нами. *Кан., К.;* а медвідь изнишка. *Кон.* (3) Про. *Зв.*

(4) сам иде, або—и иде. *Рад.;* помовка, тут же зараз и е. *К.* (5) Об. *Гор.* (6) а медвідь. *Ш.* (7) у кошарі. *Павл., Х.*

36.; а він на зустріч. *Ёвх.*

5770. Комар з дуба впаде, то скікне. *Бр.*

Ти мабуть на мечику літав. *Ёвх.*

Що швидко так звернувся. Мечик—дерев'яний ніж у терниці; на ёму б то відьми літають на Лису Гору и к світу вертаюця.

Опинився, як Панас на тім боці. *Я.*

В один дух прибіг. *Кон.*—Духом прибіг. *Пир., Кон.*

Там такий, що все на кивах та на мигах. *Ном.*

Був ⁽¹⁾ у БУВАЛЦЯХ. *Лів.*—... знає, що кий, що палиця. *Кан., К.*—Бував в ⁽²⁾ буваличах. *Г., П.*

⁽¹⁾ Бував. *Пир.* ⁽²⁾ він в. *Проск.*

Був на коні і під конем. *Дуб., К., Л., О., Кр., Гр.*—Бував на коні і під конем, на столі і під столом. *Ил.*

Був вовк в сіті і перед сіттю.

Перейшов вже скрізь сито й решето.

Зуби вже на сему попроїдали. *Л., Пир.*

5780. Не з однієї печі хліб ів. *Пир., [У.]*.—Не єдної скоштував печі хліба. *Ст. Зб.*—А вже він хліба спитав з семи печей. *Мл.*—Не вчи вже мене плакати, бо я вже добре й сама вмію: не з ідної я печи хліба иззіла—я вже знаю віск и वो-скобоїни! *Бр.*

Собаку на сім ззіли. *Кр.*

Не першина сивця війна. *Ст. Зб.*

И шитеє, и поротеє знає. *Нос.*

Не питай старого ⁽¹⁾, а ⁽²⁾ бувало. *Пир., Гад.*

⁽¹⁾ або видалого. *Проск.* ⁽²⁾ та питай. *Рад.;* питай. *Б.*

Все на частім заживанню належить. *Ил.*

Собака не навчиця пливати, поки не паллеця води в уха. *Бр.*—Доти пес не навчиця пливати, доки єму вода в уха не наллеця. — Не навчиця пес плавати, доки му ся вода не наляє в вуха. *Проск.*

Спусти старця з села, прибуде єму й ума. *Євх.*

Хто походить по світу, той набереця ума.

Чим пес старий, тим хвіст твердий. *Ил.*

Вовк старий не лізе до ями. *Г., П.*

5790. Старого горобця на полові ⁽¹⁾ не обдурини ⁽²⁾. *Пр., Коз.*

⁽¹⁾ на м'якинах. *Л.;* на м'якині. *Кон.*

⁽²⁾ не зловиниш. *Кан., К.*

Старого лиса тяжко зловити. *Ил.*

Хто спаривсь на окропі, той и на холодну воду дмухне. *К., Кан.*—Хто на окропі спарився, и на зімну воду дуче. *Ил.*

Опарився ⁽¹⁾ на молоці, та й на воду студить ⁽²⁾. *Л., [К., Рад., Євх.]*.—Як спарився на молоці, тади на сироватку будеш дуть. *Гл.*

⁽¹⁾ Опечесся. *Зв., Пир.* ⁽²⁾ то й на воду будеш дмухати.

Налякав ⁽¹⁾ міх, що ⁽²⁾ й торби ⁽³⁾ страшно ⁽⁴⁾. *Л.*—Кого міх налякав, тому и торба не дасть спати. *Г., [Кан., К.]*.

⁽¹⁾ Павчив. *Л.;* Накарав. *Рад., Пр.* ⁽²⁾ то. *Л., О.* ⁽³⁾ торбинки. *Б., Сос.* ⁽⁴⁾ боляця. *О.;* боязко. *Рад.*

Стріляная ворона хоч к бісу летить уже нехай. *Ст. Зб.*

Полоханий заєць и пенька боїця. *Бер., Пр.*

Кого гад укусив, той и глисти боїця. *Ил.*

Лякана ⁽¹⁾ ворона куша ⁽²⁾ боїця. *О.*

⁽¹⁾ Полохана. *О.;* Пужана. *Б.;* Пу-гана. *Кулж.* ⁽²⁾ в тім. *id;* и пня. *Б.*

Бита собака не боїця палиці. *Коз.*

5800. Битому собаці кия ⁽¹⁾ не пока-зуй. *Б., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ палиці. *Пир., Б.*

Битому и різку покажи, то він боїця. *Проск.*

Деь которий добре христив, що так далеко звертає. *Бр.*

ГОЛОВА — як торба: що знайдеш, то сховаєш. *К.*

Що з голови, то з мислі. *Проск.*

Мислі до суду не позивають. *Ил.*

Мислі в небі, а ноги в постелі.

Взяли мене думки та гадки. *Лів.*

Задумавсь, як собака в човні. *Пер.*

Згадав, ся зволив, та й удоволив. *Гат.*

5810. «Що старше від розуму?»—«Ува-га!» *Г., П.*

От и ЗАБУВСЯ—на єго соснове лис-тя! *Р.*

Так, наче заорало! *Бр., Зв.*—Забув, як заорав. *Проск., Євх.*

Ударив у губу, та й забув рахубу. *С.*—Як ударив в губу, то й розбив всю рахубу. *К.*

Дай, Боже, пам'яті ⁽¹⁾! *З., Л., Пир., Б.*

⁽¹⁾ пам'ять. *Зв., Дуб., Гад., Л., Кр.*

На вмі вертиця, та не згадаєш хутко. *Ст. Зб.*

Крутиця мені на язиці. *Ил.*

Що минуло, то ся забуло.

Якось я багацько зав'язав (узлик на пам'ятку), а як розв'язу, то усім покажу. *Черк.*

Не знав, не знав, та як на те забув. *Бр.*

5820. Треба тобі дати забуткової (щоб не забував). *Кон.*

Дав пам'ятного. *З., Л., Пир.*

Щоб був ВІЩИМ, то бим біди не з нав. *Ил.*

Зроби з мене віщого, а я з тебе бага-того. *Яц.*—Зроби мене віщим, зроблю тебе багатим. *Нес.*

5824. А пророкові що? *Ил.*

5826. Велетню у світі недовго жити.
Гит.

Велетні були здорові на зріст давні
люде. — *Волоті* Нестора. В приказках
д. Гатцука, вони — великого духу люде.
Шкода велика, що, окрім приказок д.
Гатцука, інших про велетнів нема.

Велетень в громаді, як правда в пораді.

Треба на все РОЗМИШЛЯТЬ, треба
бути полізним. *Хор.*

На все вважай и на ус собі мотай.
Проск. — Хто що говорить добре, а ти
на ус мотай. *Ст. 3б.* — Слухай, слухай,
та на ус мотай, а під старість, як наход-
ка. *К.* — Замотай собі на ус. *Пр., Павл.*

5830. Питатися кума-розума. *Г., П.,*
Прав. Ниж.

Піти до голови по розум. *П., Прав.*
Ниж., Лів.

До гори плюй, та в рот хватай. *Ст. 3б.*
Не силою роби, та розумом, не серцем,
та обичаєм.

Мудрий не лізе під стіл. *Ил.*

Лучший розмисл, як замисл.

Не спитавшись ⁽¹⁾ броду ⁽²⁾, не сунься
⁽³⁾ у ⁽⁴⁾ воду. *Л., Пр.* — Не суйся про-
жогом у воду. *Гат.*

⁽¹⁾ Не питавши. *Нов.*; Не спитавши
Ил., Бр., Полт. ⁽²⁾ перше броду. *Ил.*
⁽³⁾ не лізь. *Ил., Нов.*; не ходи. *Кулж.*;
не сикайся. *Полт.* ⁽⁴⁾ прямцем в. *Ил.*

Не розмовившись ⁽¹⁾ з головою, до чо-
гось іншого не важся. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Не розважившись. *Не.*

Не спитавши голови, не лізь до ніг. *К.*

В притузі треба знать усячину и дороги
щоб не питацця. *Кон.*

5840. Пошовши в мир, приймай и тістом.
Рад., Нос.

Чи хазяїн ти, чи наймит, чи сім'я-
нин и д., не вередуй, лагодом на все;
або, взявшись за діло, пильнуй, щоб ні-
чого не минуть — щоб свого дойти.

Не наперед людей, тільки поперед лю-
де. *Ил.*

Де не можна перескочити, то треба
перелізти. *Прав. Ниж.* — Де не переско-
чиш ⁽¹⁾, там підлізь. *Г., П.*

Де не можна перескочити. *Ил.*

Треба розумом надточити, де сила не
візьме.

Де не стає вовчої шкури, настав лиса.

Не вважай на урожай, а гречку сій
(або: Не питай на урожай — гречку сій,
то хліб буде; або: Не вважай на врожай,

а жито сій, то хліб буде). *Бр.* — На те
не вважай, гречку сій. *Рад.*

За хлібом хліба доставай. *Ст. 3б.*

Не кидай живого, не шукай мертвого. —
Покинь живе, та шукай мерлого! *Рад., [Бр.,*
Проск., Л.].

Коли тобі добре, коли ти мистець в
якій роботі и д., — не кидай.

Клин клином виганяють ⁽¹⁾. *Кр., [Нос.,*
Кулж.]. Клин клина вибиває ⁽²⁾. *Кан., К.*

⁽¹⁾ вибивають. *Г., Сл.*; вибивай. *Ст. 3б.*
⁽²⁾ побиває. *Проск.*

Курка збіжжя розгрібає, а в сміттю зер-
но шукає. *Ил.*

5850. Не заливай пікому за шкуру сала.
Ст. 3б.

Загубиш, то не смутись, — знайдеш, то
не веселись. *Не.* — Найшов — не радуйся,
а загубиш — не плач ⁽¹⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ а як загубиш — не тужи. *Не.*

Радість — не радуйся, а сміток — не
смутись. *Рад.*

Хто звечора плаче, той уранці буде смі-
яцця. *О.*

На те коваль ⁽¹⁾ кліщі держить ⁽²⁾, щоб у
руки не попекло. *Пр., [Гайс., Ст. 3б.].*

⁽¹⁾ Циган. *З.* ⁽²⁾ тримає. *Проск.*; кує.
Рад., Коз.; має. *Гор.*; держе. *Лох.*

На те Бог дав голову, щоб посторонок
не ссунувся. *Проск.* — На це голова, щоб
ся шнурок не зсунув. *Бр.*

На те в церкві колючки, щоб шапки ві-
шати. *Пир.*

На те шука в морі, щоб карась не дрі-
мав. *Ск.*

На те квас, щоб його пити. *Бр.* — Коли
квас, чом його не пити? *Рад.*

Дивись, щоб не помиливсь, а опісля не
журились. *Євх.*

5860. Не всякий раз крадь, та всякий
раз бережися. *Коз.*

Гляди та й не прогледись, купи та й не
прокупись (и до сватання). *Рад.*

Наперед не виривайся, ззаду не заста-
вайся, середини держися. *Лох.* — Напе-
ред (або: Вперід) не виривайся, а ззаду
не лишайся. *Проск.*

Де ідять, там пхайся, а де б'юцця,
звідтіть ⁽¹⁾ утікай. *Нов.* — Де ідять, там
тіснись; де гроші лічать, там не пхайся,
а де б'ють, утікай. *Бр.*

⁽¹⁾ там. *А. Вил.*

Як дають — бери, а б'ють — біжи. *Черн.*

Добре все по мірі. *Ст. 3б.*

Живись — та під себе дивись. *Кон.*

Стрижи — не оберай. *Ил.*

Не крути, бо перекрутиш.

Масло каші не портить. *Бр., Пр.*—Каші маслом не зопсуєш. *Проск., [Лох., Нос.]*

5870. Не давай сам на себе кия. *Ст. 36.*

5871. Бога не гніви ⁽¹⁾, а чорта ⁽²⁾ не дрови ⁽³⁾. *Проск., Бер.*

⁽¹⁾ не гнівай. *Дуб.*; просп. *Рад.*; бійся. *Кон.*; Богу молись. *Пр., Гл., Новг., Ст. 36.* ⁽²⁾ а злого. *Рад.*; и кого ниного. *Ст. 36.* ⁽³⁾ не дражни. *Руд., Дуб., Кан., К., Новг.*; не гніви. *Рад., Кон., Гл., Ст. 36.*; не гудь. *Пр.*; не сміни. *Збр. Лаз.*

5873. И чортові треба часом свічку запалити. *Ил.*

Треба и ⁽¹⁾ принадобниця. *Кон.*

⁽¹⁾ Добре й. *З.*

Куди хилиш ⁽¹⁾ вітер, туди й гілля ⁽²⁾ гниця. *Пом.*

⁽¹⁾ віс. *К.* ⁽²⁾ п люде. *Рад.*

Як заграють—так танцюй. Так танцюй—як играють. *Ст. 36.*

Куди ноги, туди й голова. *Зв., Дуб.*

Між попами піп, між дяками дяк, між вовками вий пововчи, між свинами хрюкай посвинячий. *Кон.*—Між вовками пововчи й вий. *Зв.*

До панів пан, а до мужиків мужик. *Пр., Пир., Кон.*

5880. Убрався між ворони, и крикай, як они ⁽¹⁾. *Л., [Пр., О., Павл., Евх.].*

⁽¹⁾ вони. *Л.*; ёни. *Новг.*; нони. *Ст. 36.*

Тра знати, по чому локоть. *Ил.*

Не бери заліза въ руки, поки на нёго не плюєш. *Бр.*

Хто по кладці мудро ступає, той ся в болоті не купає. *Ил.*

Въ часі погоди бійся великої води.

В добру хвилю чекай злої (або: по добрій хвилі лихую ждай).

Хто припоминає, той допоминає.

Не присувай соломн до вогню.

Не тятни пса за хвіст, бо тя вкусить.

Не клади псові пальців в зуби, бо вкусить.

5890. Не клади палця в рот, бо одкусить. *Пр., Пир., [Бр., Проск., Кон., Рост., Ст. 36.].*

Не клади в рот руки без рукавиці. *Б.*—Не клади палця в зуби. *Евх.*—... пучки у рот, бо укусиш. *Не.*

Між ⁽¹⁾ двері палця ⁽²⁾ не клади ⁽³⁾. *Пир.*—Не стромляй палців між двері, бо прищипнуть ⁽⁴⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ Межи. *Проск.*; Попуд. *Коз.* ⁽²⁾ пучки. *Пр., Коз.* ⁽³⁾ не сунь. *К.*; не тикай. *Проск.*; не клади, бо придавлять. *Зв.* ⁽⁴⁾ розплющать. *Кан., К.*

Не лізь, куди голова не влізе. *Пир.*

Нехай тебе не несе лідько, де людей рідко. *Бр.*—Не неси лідько, де людей рідко. *Рад., К.*—... а неси, де густо, то не буде пусто. *Не.*

⁽¹⁾ Не несе нехай лідько, где. *Ст. 36.*

З сокирою не лізь тудя, де пила не була. *Кременч.*—... де пила не втисне. *Не.*

Хто ходитъ поночі, шукає букової немочі ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ шукає немочі. *Ст. 36.*

Лови рибку, де лопух є. *К., Коз.*

Туди гладь, куди шерсть лежить. *Пр. в Ст. 36.*

Курка кудахче в однім місці, а яйця кладе въ другім. *Сков.*

5900. Мани собаку, а з рук не пускай кіяку. *Сков.*

Намірся, та не вдарь (молодого учать, як жить). *Рад.*

Тричі мірай ⁽¹⁾, а раз одріж ⁽²⁾. *З.*

⁽¹⁾ Три рази мір, або—Сім раз мірай.

Проск.; Десять разів мірь. *И., Сл., Ш.*

⁽²⁾ вріж. *Проск.*; утин. *И., Сл.*

Забий діру—собака не полізе. *Ст. 36.*

Сокола з рук не пушай.

Не виводи вовка з ліса. *Ил.*

Не дивись, що малі собачкй, але палицю бери добру. *Бр.*

Не дурний той вовк, що въ пусту комору заглядає. *Пир., [Кон.].*

Не ўмен до двадцять, не жонат до тридцять, не богат до сорок—кругом дурак. *Ил.*

Не кайся рано вставши, молодим оженившись. *Рад., [Ж., Ст. 36.].*—Не журися, що рано встанеш, и не журися, що молодим оженишся. *Г., Бр.*—Рано вставши, молодю оженившись и рано посіявши, не будеш каяцця. *Нов.*—Не кайся, рано вставши,—більше зробиш; а молодю оженившись—скоріше помочи діждеш. *Черн.*

5910. Не смійся над людьми нині, бо завтра люде над тобою будуть сміятися. *Проск.*

Не купив батько шапки, нехай ухо мерзне; а яку дав, то бережи, бо погано и без неї. *Збр. Лаз.*

Не купив батько шапки—чорт ёго бери ⁽¹⁾! нехай уші мерзнуть. *Кан., К., Нос.*

⁽¹⁾ шапки. *Кан., К., Б.*—Кепкують з тих, що все на других покладаються. *Нос.*

Не братайся з козаками мед пити. *Ст. 36.*

Вікно три річи псує: атрамент, сіль и молоду жінку. *Проск.*

Нема прудчого над очі! *Бр.*—Що єсть

в світі найпрудішійше и насвідійше, як очі! *Пир.*

Лихая находка гурш крадіжки. *Пр. а Ст. 3б.*

ДВІЧІ ЛІТО НЕ БУВА. *Зв., Н., [Х., Коз., Ст. 3б.].*

Раз літо родить! *Бр., Гад.*

Весна раз красна. *Ск.*

5920. Лови рибку, як ловиця. *Їсх., Рад., [Бр.].*

Одчиняй двері, поки одчиняюця; бо як и зачиняця — не скоро одчинини. *Ос. 10 (XIV, 33).*

Бери гриби, як єсть. *Рад.*

Дери лика, коли' деруця. *Рад., [Зв., Проск., Ров., Дуб., З., Ст. 3б., Вел., Їсх.].* — Тоді лика дери ⁽¹⁾, коли ся деруть ⁽²⁾; тоді дівку, 'тдай, коли беруть. *Ил.* — Дери лика в той час, як даєця дерти. *Прав. Ниж.*

⁽¹⁾ Дри. *Войц.* ⁽²⁾ дуть.

Не щодня можна сіяти, зберати. *Ил.*

Поти дерево гни, поки дасця гнути. *Бр.* — Гни тоді дерево, коли гнеця. *Проск.* — ... як воно молоде.

Хапай, Петре, поки тепле. *Гайс.*

Коваль клеple, доки тепле. *Бр.* — Тоді коваль залізо кує, коли гаряче. *Г.* — Куй тоді залізо, коли гаряче. *Зв.* — Куй залізо, покуль не загасло. *Кр.*

Тоді дівку відавай, коли люде трахляюця. *Проск.*

Шов козак дорогою, а на колоді сиділа — «Е! дівчина, та п'ятни ця.» А вона ёму: «Козаче, завтра субота буде, та дівчини не буде.» *Сл.*

5930. П'ятниця—вдруге не ⁽¹⁾ трапниця. *Зал.* — Не гляди, що п'ятниця: тогди бери, як трахвиця. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Як. *Бр.;* кому не. *Бер., Пир., Х.*

Уживай ⁽¹⁾ світа, поки служать літа. *Г., В.*

⁽¹⁾ Запобігай. *Зал.;* Запобігайте. *Ос. 6 (III, 18);* Поти вживати. *Г., В.*

Іж, поки ⁽¹⁾ рот ⁽²⁾ свіж. *Зв., Кр., Кон.* — ... а як помреця, то ⁽³⁾ все минеця. *Рад.*

⁽¹⁾ Тоді іж, як. *Бр., Бер.* ⁽²⁾ язык. *Збр. Лаз.* ⁽³⁾ Пий, іж, поки рот свіж: умреця. *Лів.*

Напиймося тут, бо в небі, не дадуть. *Проск.*

Пийте ⁽¹⁾ жили, поки живи. *Пир., Коз.* — ... а як умрете ⁽²⁾, тоді лиха ⁽³⁾ зоп'єте ⁽⁴⁾. *Б.*

⁽¹⁾ Ворушідця ще. *Бр.;* П'їть. *Рад.;* Ікте. *С.;* Тягп'їть. *Коз.;* Танцюйте. *Бер.* ⁽²⁾ замрете. *Ш.;* помрете. *Кон.;* помреця. *Рад.;* п'їдете до гробу. *Бр., [С.];* умрем. *Нос.* ⁽³⁾ чорта. *Ш., Коз.;* лихого батька. *О.* ⁽⁴⁾ то все те минеця. *Рад.;* то ззієте хворобу. *С., Бр.;* то й колом не вирени. *Нос.;* то тоді не ймете. *Бр.;* то не будете. *Бер.*

Гуляй, дитина, покіль твоя година. *Нос.*

ПОТАЙ Бога, щоб и чорт не знав (зробив потайно). *Рад., Кр.* — Потай-Біг! *Пир., Ч.*

Хата покришка! *Ск.*

Своя хата повинна бути покришка. *Нос.*

— Хата як покришка: що зговориш, то в хаті повинно пропасти. *Бер.*

Як камєнь у воду, так жеби з твого дому не вишло нічого непотребного. *Ст. 3б.*

5940. Смотри—мовчи, а своє роби. *Ил.*

Щоб ⁽¹⁾ ні сич, ні сова! *Л.* — Утрись и запрись, щоб сич и ⁽²⁾ сова не знала. *Кл.* — Ні сич, ні сова (не знають). *Рад.*

⁽¹⁾ Щоб в нас ніхто не вивав. *Бр.* ⁽²⁾ жеб ні сич, ні. *Ст. 3б.*

Нехай між нами сокірка пропаде («щоб лишилося в тайности»). *Бр.*

Чуй не чуй, бач не бач, а (або: Чи бачиш, чи не бачиш, то) мовчи. *Ил.* — Бачиш, не бачиш, а не брєши. *Проск.*

Чув—не чув, бачив—не бачив. *Нос.* — Чуй—не чуй, видь—не видь. *Ст. 3б.*

Тобі—нехай золотом уші позавішувати! *Ном.*

Не слухай, що балакаємо.

Замотати, зав'язати, та й нікому не казати (кажуть більш на Циган, що нічого не докопацьця, як вкрадуть). *Кан., К.*

Не у всі дзвоніть. *Ном.* — Не по всі дзвони дзвонять. *Коз.*

Хоч відають, та нехай не видять. *Кл.* Мовчок: розбив тато горщик, а мати и два, та ніхто не зна. *К., З.*

5950. Шито й крито. *Лів.*

А ні гич! *Г., П.* — Не гич! *Гам.*

Щоб з рота й пари не пустив. *Зал.*

О том ні слова. *Ст. 3б.*

Хто мовчить, той двох ⁽¹⁾ навчить. *Рад., Пир., Коз., Ст. 3б.* — ...а хто говорить, той договориця. *Х. 3б.*

⁽¹⁾ десятєх. *Бр.;* десятох. *Д.;* десяти. *Зв., Пр.;* сто. *Ил.*

Тільки ти будеш знать, та я, та Бог третій («А більше десятка не буде ніхто знать?» *З.*). *К.*

Побалакаєш, як у піч укинеш (ніхто не довідається). *Пир.*

Ніхто не скаже, не перекаже. *Кон.*

Я б сказав, та гурки за пазухою. *Кр.*

Я б сказав, та піч у хаті. *Рад., Л., Пир., Гр., [Коз.].* — ... для твоєї речі не виносить печі. *Євх.* — У тім річ, що в хаті піч. *Бер.* — Мовчи, бо піч у хаті. *Л., Пир., О., Кр.* — Лишня пічка в хаті. *Кулж.*

5960. И стіни мають уха. *Ил.*

Знай та гадай — мудрому досить! цить та диш! *Ст. Зб.*

Мудрій голові досить дві слові. *Ил., Прок.*

Розумному досить. *О., [Кр.].*

Надав чорт маком заговіть (скажеш, а те винесе). *Л., З.*

Був там, де тепер нема (не признається). *К., Пр., Б.* — ... де нема вже. *Полт. г.*

Що Бог дав (не хоче признається)! *Бер.* — ... на що тобі? *Рад.*

Що сказав — то сказав. *Ил.*

Я вже то забула, що учора їла (не хоче про людей переносить). *Бр.*

Тобі не питать, мені не казать. *Євх., Л.*

5070. На пти ⁽¹⁾, щоб дивувались ⁽²⁾ такі дурні, як ти. *Лів., Сл.*

Кажуть, як спита хто — на що, мов, робиш, або-що? — ⁽¹⁾ На кпи. *Г., П., Прав. Ниж.* ⁽²⁾ щоб ся дивували. *Г.*

Хто не знає, так и не узнає. *К.*

Я так знаю, що часто й обід забуваю (не хоче чого виявляти). *Черн.*

Стара не віда, що вчора й обіда (не бійтись, не скаже — забуде). *Коз.*

Без мого гріха (як не хоче виводить неправду). *Л., Гл.*

Про те перші знають. *Пир.* — Не знаю — питай перших. *Павл.*

Єдно око має більше віри, ніж два (що скажеш одному, те двом не скажеш). *Ил.*

Не питайся, бо ⁽¹⁾ старий ⁽²⁾ будеш ⁽³⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ Не питайся. *Ос. 20 (IV, 19).* ⁽²⁾ старим. *Кон.* ⁽³⁾ бо скоро зстарієшся. *Пир.*

Як багато будеш знать, то скоро зостарієся. *Л., Коз., [Пир.].*

Більш будеш знати, менш будеш спати. *Пир., [Ол.].* — Багацько знатимеш, менше спатимеш. *Євх., Ол.*

5980. Хто багацько знає, то мало має. *Прок.*

Чую, періста! підслухала (як помічають, що хто підслухає)! *Л., [Павл.].*

—

ЗЛІ КОМПАНІИ и доброго чоловіка зосують. *Прок.*

Лихий доброму ⁽¹⁾ поспує. *Пр. в Ст. Зб.*

⁽¹⁾ доброго. *Бр.*

Послухавши жука, всігди в гною будеш. *Пос.*

З дідьком не сягай до одній миски. *Ил.*

Не гризи з дідьком оріхів.

Одна паршива овечка усю отару поганить. *Коніс.* — Паршива ⁽¹⁾ вівця ⁽²⁾ все стадо спаскудить ⁽³⁾. *Кан.* — Др...вая корова все стадо об...ще. *Гр.*

⁽¹⁾ Одна паршива. *Зв., Пр., Ол.;* Єдна погана. *Прок.* ⁽²⁾ овця. *id.;* овечка. *Пер., З.* ⁽³⁾ портить. *Зв., Пер., З., Пр.;* заразить, або — заапасть. *Прок.;* заапоганить. *Ол.*

З яким пристаєш, сам таким стаєш. *Кан., К.*

З яким придеши, таким сам останеш. *Ил.*

5990. З чим ся обходимо, тоє до нас лепне.

Хто з псами лягає, той з блохами встає.

Хто з псами пристає — навчиця брехати.

Хто в болото лізе, той ся покаляє.

Від диму закоптисся, від води замочисся, а часом и зовсім утописся. *Бер., Пир.*

Хто вліз в будяки — хоч би и нерадий, то в їх убереється. *Кан., К.*

Хто коло чого ходить, то ся тим и уробить. *Лип.*

Коло води ходивши, не можна, щоб не замочицьця. *Лів., [Рад., Ст. Зб.].*

Коло воза ходивши, не можна не обмацацьця. *Євх.*

Тим бочка смердить, чим налита. *Пир., Біл., [Прок.].*

6000. Чим горщик накупів, тим буде смердити. *Бр., У., Прок.*

Чим собака закусить, того покинути ⁽¹⁾ не мусить. *Ст. Зб.* — Хто чим закусить, терпіти ⁽²⁾ не мусить. *Пир.*

⁽¹⁾ Чого собака вкусить, покинуть. *Новг.* ⁽²⁾ той и покинуть. *Кон.;* Хто чого вкусить, то перестать. *Рад.*

—

Не учися розуму до старості, але до смерті. *Г., Бр.*

Учись — на старість буде як нахідка. *Л., [Кон.].*

Не кайся рано встати, а молодю учись. *Бр.*

Як дуба не нахилиш, так великого си-на на доброе не навчиш. *Ст. Зб.*

Нагинай гілляку, доки молода. *Ил.*

Чого Івась не научиця, того и Іван не буде вміти.

Було б учити, як лежало поперек по-душечки, а як удовж, то вже не помо-жеша (¹). *Л., О.* — Тоді учи, як упо-перек на лавці лежить, а як подовж ля-же, то тоді вже його трудно вчити. *Бр., [Кан., К., Рад., З., Пр.].* — Коли не навчила, як упоперек полу лежало, а то-ді вже не навчиш, як уподовж полу. *Л., Дуб.*

(¹) а вже як уподовж! *Б.*

6010. Хто не вчивсь, не буде знать. *Кл.*
Чого не вміє, не буде й знати.

Що вміть, так того за поясом не по-силь. *Б.* — Що вмієш робить (¹), то за плечима не носить. *Рад.* — Що знать, то за спиною не носить. *Пир.* — Науки не носить за плечима. *Л., Пир.*

(¹) що знаєш. *К.*

Старі скажуть на глум, а молодим тре-ба брати на ум. *К.* — Старий говоритиме на глум, а ти, молодий, бери собі часом на ум. *Ст. Зб.* — Старе скаже на глум, а ти бери на ум. *О., [Бр., Проск., Кон.].*

Що знать, то все добре. *Кулж.*

Ученому світ, а невченому тьма. *Кон.*

Письменному книжка в руки. *Черн.*

До смерті учиця чоловік. *Ст. Зб.*

Знайко біжить, а незнайко лежить. *Рад.*

Ув умілого и долото рибу ловить. *Коз.*

Москаль підманів на таке рибалство чумаків, а другий тим часом рибу з во-зів покрав, та так и паловили долотом риби.

6020. Той хто тяме, не той, що тягне. *Гит.*

У невімого руки болять (¹). *К., Бер.*

(¹) не болять. *Рад.*

Того руки не болять, що уміють. *Кулж.*

Наука в ліс не йде. *Бр., Зв., К., Л., Коз., [Гайс.].* — Наука не йде в ліс, а (¹) в ніс (²). *Євх.*

(¹) але. *Бр., Ж.* (²) тільки в голову. *Бр.*

Наука не йде на бука. *Г., П.*

На те коня кують, щоб не спотикав-ся. *Проск.*

За сю науку цілуйте батька и матір у руку. *Кулж.*

Науки не од ліса забігти. *Ст. Зб.*

Не в череві учаця.

Люде стали знати, як стало хліба не ставати. *Сл.*

6030. Добре все уміти, але не все ро-бити. *Збр. Лаз., [О.].* — Дай, Боже, все уміти (¹), та не все робити (²). *Ст. Зб.*
[Бр., Дуб., Рад., З., Євх.].

(¹) знати. *Л., [Б.].* (²) пробовати. *Кан., К., Бер.*

Нема муки без науки. *Євх., Зал.* — Без науки нема муки. *К.*

Доки не намучиця, доти не научиця. *Бр.*

Не терши, не мнявши, не істи (¹) ка-лача (²). *Бр.* — не м'явши, не буде ка-лач. *Пир., Кон.*

(¹) не буде. *Бер.* (²) калачів. *Проск.*

Давшися в науку, дай що ине на муку. *Ст. Зб.*

За певніння деруть реміння. *К., Пр., Б.* — ... а з тебе и хвашія (стяга з ли-марицини, вздовж шкури). *Зал.*

Медведя, коли вчать танцювати, то му на сопілку грають. *Ил.*

Не штука наука, а штука розум. *Кр.*
Вік (¹) живи (²), а дурнем умреш (³). *Рад.* — Цілий вік учись, цілий вік живи, а все дурний умреш. *У.* — Чоловік цілий свій вік розуму учиця, а дурнем умирає. *Нов.*

(¹) Скільки не. *Кр.* (²) живи, вік учись. *Дуб., О., Коз.* (³) умри. *Сос.;* а дурнем все таки вмірати. *Коз.*

Лучший розум прирощений, як науче-ний. *Ил.*

6040. Шкода учить розуму. *Г., П.*

Ворона за море літає, а дурна вертає-ся. *Проск.*

З письменних все лихо встає (¹). *К., З., Л., Пир.*

(¹) зло буває. *Кл.*

Письменний самий прескверний. *Збр. Лаз.*
Через письменних западеця світ. *Кл., Ном.*

Як буде уміть писать, буде людей ку-сать. *Кон.*

Риба смердить (¹) від голови. *Сков., [Ил.].*

(¹) псуєця. *Чер.*

Як би ви вчилися так як треба, то й мудрість була б своя. *Кобз.*

Нехай Німець скаже — ми не знаєм! *Кобз.*

Не вчений, та товчений ⁽¹⁾. С. — ... та друкований. С., [Бр.].

⁽¹⁾ так провчений. Рад.

6050. Де чому училися, та дещо й знаєм. К.

И я колись під школою почував. Лів.

Я був на рості, та навчився пороськòму говорити: «Сену, запрягай кобилу бєлу—поїдем у лїс по дрова!» Ол.

Не святі горшки ліплять. Об., Ёвх.—... ті ж люде. Л., Сл.—... а такі грішні люде, як и ми. Прок.—... а такі ж люде, як би й ми грішні. Ном.—Чи то святі горшки ліплять! Кан., К., Л.

Як умієм, так и пієм. Яц., Бр., Бер., Рад.—Як з'юмила, так и спіла. Коз., О. Хто що вміє, той те й діє. Х.

На гривні вчений. Пир.

Що ти знаєш! я більше вишен, як ти маєш (на того, хто поправляє старшого и д.). Ёвх.

Хвилозохв, а кобили в хамут не вміє запрягти! Ж.—Учений, а кобили не запряже. Збр. Лаз.

Не вміє ні бе, ні ме. Ст. Зб.—Ні бе, ні ме не знає. Лів., Г.—Ні бе, ні ме, ні бельмес. Павл.—Ні бельмеса не знає. Пир.

6060. Пісменний, та не друкований ⁽¹⁾. Кан., К.

⁽¹⁾ друкований: Кон.

Не знав, та й забув. К.

Як поночі в сливи. К.

Од дощечки до дощечки, а по середині ні грошечки. Л., И., [Пир.].—Од доски до доски, а в середині ні трошки. Пир.

Од краю до краю, а в середині не знаю.

За титлу зачепивсь. Лів., Сл.

Покой та покой, та дванадцять покоїв, та у, та три палочки вгору—от тобі й тпру! Кан., К., Ном.

Аз—били мене раз. Збр. Шей.

Аз—били мене раз; буки—набралися муки. Збр. Шей.—Аз—бив дяк раз; буки—не попадай дякові вдруге в руки.—Аз, буки—бери граматку в руки.—Аз, буки, глаголі, повісили Василя, и драбинку несуть, за ка...чку трясуть. Лист. (II, 246).

Мурмулю чаричи—подай, жіно, онучі. Збр. Лаз.

6070. Ижиця—дубець до с...и близниця. Лист. (II, 287).

Архивимініхокопотопомозанечеревімінкевич (в Лубенські повітові школі було

колись учні вимовляють оце прізвисько—звісно, «а ну, мов, хто вимовить!»). Ном.

Летів горобець через безверхий хлівець, ніс четверик гороху, без червоток, без червоточини, без начервоточини (теж було вимовляють, яко трудне для вимови).

Наш Карпо з своїми Карпицинями полукалукарпився (теж).

Ишов мужик из ярмарку по колоді через воду, тільки став він на колоду, бовть у воду! викиє, вимок, виліз, висох, став на колоду та знов бовть у воду. Збр. Лаз.

«А знаєш?» — «Знаю.» — «А догадаєсь?» — «Який біє!» Кан.

Бери, Петре, на розум! Ил. Р.

Пішла его псалтира на перець. Ил.

Пише, як сорока лапою. Ном.—... сорока по типу. Зв., Бер.

Написав, мов курка ⁽¹⁾ лапою. П., Прав. Пиж., Лів.—Се написав, пєначе сорока. Бр.

⁽¹⁾ як сорока. Прав., Пиж., Л.

6080. Написав, як чорт до Арехви. Ном.—... до Арехти. Кр.—Написав до Арехти! К.

Писав писака, читав собака. Ир.—Писала писачка, читає собачка. Зв., Л., [Прок.].—Писав писака: хто прочитає, тому стегняка (або: и той собака). Кр.—Як напише писака, то не розбере й собака. Прок., Л.

Писав, писав, та чім иним запечатав. Ст. Зб.—... писав,—чим запечатав? Ил. Як напише дурень, то не розбере и розумний. Прок.

Так пише, як мак сіє; прийде читати, як в розі не знає. Ил.

Не при нас (тобі, мені) писано. И., Лів.

Спробовать пера и чернила, що в ёму за ⁽¹⁾ сила: так перо пише, як муха дише. Ос. 10 (IV, 26).

⁽¹⁾ що в перові за. Ном.

Єжели будеш пісменний, пильнуй и не отступай пісьма: бо ти од него одступивши на п'ядь, а воно од тебе на сажень. Ст. Зб.

Лучше сороці без хвоста літати, ніж пісменному уміти читати, та не уміти писати. Дуб.

Учений недоучений гірше, як простак. Ил.

6090. Школа—церковний угол. Кл.

В нашій школі, як на татарськім полі: єсть где сісти, та нічого істи. Ст. Зб.

—Школа гола: є де сісти, та нема що істи. *Ил.*

Школа всяким страшним дїм єсть вольний. *Кл.*

Школа дом вольний, а не своявольний. *Ст. Зб.*

Смажено, печено в смолі, не кажи, що ся діє в школі. *Проск.*

Приповість в школярів: не вкрав, але достав. *Кл.*

Школярської юхи набрався. *Ст. Зб.*

Єдна то бурса! *Ил.*

Субітки дадуть. *З., Л., Хор., Пир., Чер.*

Березовим пером виписувати. *Кл.*

6100. Прийде Май, (школярів) не займай, а Юль, хоч плюнь. *Пир.*—Як прийде Май, у книжку дуже заглядай (бо екзамени надходять), а як прийде Юнь, то й в книжку плюнь. *Кор.*

Шауї учителя паче родителя. *Євх.*

До нас в науку — ми навчимо! *Кобз.*

Просвітити, кажуть, хочуть — сучасними вогнями.

И премудрих немудрі одурять!

Невчене око загляне їм в саму душу глибоко-глибоко.

—
Лучший ПРИКЛАД, ніж наука. *Ил.*

Старі крутяцца, а молоді учанця (або: Старі покрутились, а молоді навчились). *Р.*

Коли игумен за чарку, то братія за ковші. *Євх.*

Коло сухого дерева ⁽¹⁾ и сире горить. *Ил.*

⁽¹⁾ За сухим. *Л., Ст. Зб.*

—
6110. Що РАДА, то не зрада. *Рад., Зап. (I, 65).*

⁽¹⁾ порада. *Ст. Зб.*

Як рада, то й порада. *К.*

Одна рада хороша, а дві гірше. *Нос.*

Одна голова добре, а дві краще. *Зв.*

Одна розумна ⁽¹⁾ голова добре, а дві ще краще ⁽²⁾. *Л.* — Що голова, то розум, а дві ще краще. *Кр.*

⁽¹⁾ Одна. *Зв.*; Один розум. *Пир.* ⁽²⁾ краще. *Зв., Пир.*

З порадою добре (або: краще) бити. *Кон.*

Без ради й вісько гине. *Бр.*

Хто людей питає, той розум має. *Ск.*

Надто знай, та ще питай. *Пир.*

Хто каже доладу, то ухо наставляй, а

хоч и без ладу, то й тож не затикай. *К., Кан.*

6120. Щоб часом дармо не блудить, чужого розуму питайся. *Ст. Зб.*

Послухай мене дурня, то будеш розумним ⁽¹⁾. *Л., Ос. 7 (V, 12).*

⁽¹⁾ дурного, то й сам розумним будеш. *Пир., Пр.*

Хороше нарадив—так як умів. *Ст. Зб.*

Наче вуші підогнав (як хто дасть добру пораду). *Зал.*

Ей, мирине! шевці, кравці, крамарі, шапарі! сходіцца, сходіцца ради послуhati, табаки пошухати! *К.*

Табаки понюхаймо и ради послухаймо. *Бр.*—Сядем на колоді, поговорим по пригоді, табаки понюхаєм и ради послухаєм. *Дуб., Рад., Л.*

«А що ви там робили?»—«Табаки понюхали, ради послушали — та й додому пішли.» *Зв.*

Де великая рада, там рідкий борщ (де довго радянця, користи мало). *Ил.*

Буде правда, буде рада. *Гат.*

Той дає раду, хто знає правду. *Гат., Коз.*

6130. Добрая тая рада, де ширая правда. *Ос. 19 (XIV, 29).*

Інша рада гірш як зрада. *Гат.*

Добре той радить, хто людей не звадить. *Ил.*

Добра рада — як готові гроші, а ліхая — готове пещастя. *Бр.*

Були б гроші, а порада буде. *Ос. 19 (I, 14).*

Коли шукаєш ради, стережися звади. *Ил.*

Радься другого, а смотри свого.

Чужа голова—темний ліс. *Новг.*

У чужу душу не влізеш. *Кон.*

Нікому на чолі не написано, що він. *Ил.*

6140. Не один раз чоловік міняє на своїм віку. *Пир.*

Йди по другу голову. *К.* — ... щоб и тії збуцца. *Зв.* — Оце ще йде по другу голову! *К.*

Од того лиха не маю, що свій розум маю. *Пир.*

Людей питай ⁽¹⁾, а свій розум май. *Проск., Кан., К., Л., Пир.*

⁽¹⁾ ся радь. *Г.*

Людей ⁽¹⁾ слухай, а свій розум май ⁽¹⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ Людей добрих. *Рад.*; Других. *Ис.*

⁽²⁾ держи. *Рад.*; а сам уважай. *Бр.*

Не позичай у сусіда розума. *Г., П., Прав. Пиж.*

Послухай мене, то зза моєї голови на твоїй и волоска не стане. *Евх.* — За моєї голови на твоїй и волоска не стане. *Ил.*

Хай чорт як не скаже, то скаже, а ти гріха не берись (не набірайся). *Кр.*

Хороше нарадив—хоч покинь. *Ст. 36.*
Не зматися ради. *Гат.*

6150. Хто ДУРНЕМ уродивсь, тому дурнем и вмерти. *Ос. 3 (X, 95).*

Як нема розуму від роду, то не буде и до гробу. *Евх., Бер.*

Дурне вродилося, дурне и згине. *Проск.*

Дурний и в Києві не купить розуму. *Ил.*

Як Мурин ніколи білим, так дурний розумним не буде. *Ил.*

Скоріш дурень одурить розумного, як розумний дурня на розум наведе. *Ос. 18 (VII, 55).*

Пуста голова а ні посивіє, а ні полисіє. *Ил.*

Дурна голова не полисіє. *Кр.*

Дурень и м'яло вломить. *К.* — ... ломить. *Рад.*

Послухай дурного, то й сам дурним станеш. *Ном.*

6160. Дурень псові очі псує. *Ил.*

Дурням ⁽¹⁾ закон не писан ⁽²⁾. *О., Кр.*

⁽¹⁾ Дурню. *К.;* Дурному. *И., Пр.* ⁽²⁾ не писаний. *З.*

Дурному гори ⁽¹⁾ нема. *Лів.* — ...немає, а все низ ⁽²⁾. *Б.*

⁽¹⁾ й гори. *Рад.* ⁽²⁾ усе рівно. *Л.*

Дурному море по коліна. *Об.*

Дурному (або: Дурню) розум не заважить. *Ст. 36.* — Тому не розум заважить. *Пр. в Ст. 36.*

Дурний дурне й торочить. *Пр., Лох.*

Дурному дурне в голові. *Прав. Ниж., Бер., Пол.*

З панами рідко, и з дурнями ніколи не ставай. *Ил.*

З ⁽¹⁾ дурнем пива не звариш. *Гад.*

⁽¹⁾ За. *О.*

З сліпим дороги не знайдеш. *Не.*

6170. З дурнем зчепитись — дурнем зробитись. *Гат.* — Зв'яжись з дурнем, то й сам дурнем будеш. *З.* — З дурнем знайди, сам дурнем будеш. *Проск.*

З розумним розуму ⁽¹⁾ наберешся ⁽²⁾, а з дурним и останній ⁽³⁾ загубиш ⁽⁴⁾. *Л.*

⁽¹⁾ ума. *К., Ш.* ⁽²⁾ набрацьця. *К.* ⁽³⁾ и готовий. *Ш.* ⁽⁴⁾ загубить. *К.*

Послухай дурня ⁽¹⁾, то й сам будеш дурень ⁽²⁾. *Рад., Л., Пир.*

⁽¹⁾ дурцяго. *Бр.* ⁽²⁾ дурний.

Кого Бог хоче покарати, то перше розум відійме. *Крем., Нос., Грам., [Проск., Б.]*

Антигона Сохвоклова.

Луччий піяк, ніж дурак. *Ил.*

Луччий мудрий, хоч лихий, як добрий, а дурний.

Лучче з розумним у пеклі, ніж з дурним у раю. *Зал.*

Чим мудрий встидаєця, тим дурний величаєця. *Г., П.*

Один дурень камель у воду кине, а десять розумних не витягне. *Кр., [Зв., К., Евх.].*

Один дурень закине у воду сокиру, а десять розумних не витягнуть. *Яц.*

6180. Най сліпий камінь у воду верже, то и видючий не найде. *Ил.*

З дурнем знайдеш, то и не поділишся. *Проск.* — З дурнем ні найти, ні поділити. *Коз., [О.].*

Лучче з розумним два рази згубити, як з дурцем раз найти. *Яц.* — Дай, Боже ⁽¹⁾, з добрим (або: розумним) загубить, а з лихим (або: дурним) не пайги. *Бр.* — Добре з добрим, а з сучим сином, найшовши, не поділишся. *Ком.*

⁽¹⁾ Лучче. *Кал., К.;* Бодай. *Нир.*

До сіти впаде, хто з дурнем краде. *Ил.*

З дурним и в ступі не справився. *Дуб.*

Дурному хоч кіл на голові теши, а він все своє. *Зал.*

Чорта ⁽¹⁾ хрести, а він каже ⁽²⁾ *пусти.* *Прав.* — ... а він в воду лізе. *Проск.*

⁽¹⁾ Дурня. *У.;* Дурного. *Проск.;* Ти його. *Бр.;* ⁽²⁾ кричить. *Бр.; У., Проск.;* Чорт чортом: ти його хрести, а він кричить. *Кал., К.*

Півня на заріз несуть, а він каже: *ка-каріку!* («не знає своєї смерти»). *Рад.*

Ти йому *Очепи*, а він тобі *од лукавого.* *Лів.*

Дурня на голову тручай, а він на ноги паде! *Ил.*

6190. Дурнем бути—не дубагнути. *Коз., Гат.*

Дурня де не посієш ⁽¹⁾, там и уродиця ⁽²⁾. *Бер.*

⁽¹⁾ сіють. *К.* ⁽²⁾ вродить.

Дурнів ⁽¹⁾ не ⁽²⁾ сіють, не ⁽³⁾ орють ⁽⁴⁾, а сами родяця ⁽⁵⁾. *Л., [Пр.].*

⁽¹⁾ Дурня. *Ст. 36.;* Дурнюв. *Рад.;* Дурних. *Зв., Полт., З.;* ⁽²⁾ и ⁽³⁾ ні. *Проск., Ст. 36.* ⁽⁴⁾ пашуть. *Рад., Коз., Ст. 36.* ⁽⁵⁾ плодяця. *Лох.;* родять. *Коз.;* ростуть. *Рад.;* ся родять. *Проск.;* ся родить. *Ст. 36.*

За дурними нічого в Київ їхати, вони й тут є. *Зв.*

Пізнати з мови, якої хто голови. *Ил.*
Дурний посить серце на язичі, а мудрий азык у серці.

Дурний, коли мовчить, то за мудрого уходить.

Дурень ⁽¹⁾думкою багатіє ⁽²⁾. *Ск., Лист. (II, 245).*

⁽¹⁾ Дурний *У.* ⁽²⁾ багатий. *Рад.*

Сліпий, хто через решето не бачить. *Бр.*

Сліпий, хто дальше від поса не бачить. *Г., П.*

6200. Чорт тому вицеп, хто дурень. *Пр. в Ст. Зб.*

Дуриого ⁽¹⁾ і в церкві б'ють. *Рад., Л., Ст. Зб., Кулаж.*

⁽¹⁾ Дурня. *Прок., Коз., О., Кр.;* Дурнів. *З., Пр., Павл.;* Дурних. *Бр.*

Дуриєм то и паробитися. *У.*

Добре дурня здурити. *Ил.*

Коли не вмів пирога ззісти — ке ёго сюди (як хто прогавить що, а друге покористуєцца)! *Пом.*

Дурневі щастя. *Зв.* — Дурневі Бог щастя дає. *У.* — Дурням щастя. *Н.*

Щасливи дурень, нічим ся не журить. *Кан., К.*

Дурень нічим ся не журить: горілку п'є и люльку курить. *Ил.*

Дурневі и Бог не протициця.

Дурному ⁽¹⁾ и Бог простить. *Ск.*

⁽¹⁾ Дурневі й. *Прок., Пр.*

6210. На дурню и Бог не змше. *Б.*

И Бог за дурним. *Не.*

Хто дурневі вибачить, має сто днів відпусту. *Ил.* — Дурном з кроку ступити, сто днів одпусту доступити. *Бр.*

Пошийсь у дурники, та й їж бублики. *Пир.*

Дурному удасця, розумному ж тряця. *Коз.*

Не всім же в дурня и власця. *Ёвх.* — Ёге, не всім же в дурня и вдаця! *Дох., Пир.*

Дурному дасть Бог щастя, та не дасть розуму. *Ёвх.*

Човпуть ёго, мов дурного. *Прок.*

Дурень на дурню сидить и дурнем поганяє. *Пир., И.*

О, де ви такі розумні й понабірались. *Пир., О.:*

6220. Розумного батька дитина! *Ск.* — ... діти. *Л.*

Дурень дурнем! *Прок.*

Безличний попів Гриць. *Збр. Шей.*

Дурний зверху. *Сос., Кр.*

Дурний Харько Макогоненко. *Ёвх.*

Уманський дурень! *Бер.* — ... з чужого воза бере, та на свій кладе. *Прав. Ниж.*

Дурень ярмарковий. *Лів.*

Дурний, як Омелько. *Я.*

Дурний, як турецький кінь. *Ил.*

Дурний, як баран. *Пир.*

6230. Дурний, як пень. *И., Кон.* — ... як сосновий пень. *О.*

Дурний, як довбил. *Кр.*

Дурний, як сало. *Бр., Прок., Ис.* — ... без'хліба. *Бр.* — Розумний, як сало. *Кр.*

Ото дурний — як сак. *Бр., У.*

Дурний, як чобіт. *Прок.*

Дурний, аж гуде. *Кр.*

То-то сь розумний, аж крутисся! *Прок.* — Дурний ⁽¹⁾, аж крутиця. *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

⁽¹⁾ Дурне. *Л., Гр.*

Дурний, аж світиця. *Л., О., Кр.* — Дурне, аж світиця. *Лів.*

Дурне, аж посом банки дме. *Пр.*

Дурне, аж очі ёму рогом лізуть.

6240. Розумний, як Хведькова кобила. *Прав.*

Розумний, як Беркови штани. *Збр. Шей., Б., О.* — ... як Беркове теля. *Кр.*

Розумний, як Соломонів патинок. *Бр.* — Як жидівський патинок. *Сл.*

На ⁽¹⁾ цвіту прибитий. *Рад., Л.*

⁽¹⁾ *У. З., Кон.;* Из *Пр.* ⁽²⁾ пришибенний. *З.;* пришибено. *Х. Зб.*

Мішком прибитий. *Пир., Гор.* — Мішечком прикритий. *Кр.* — Мішком зза угла прибитий. *Л., Кр., [Бр., Зв., К., Кон.].* — Неначе изза угла мішком прибитий. *Пр., Р.*

Пошився у дурні. *Пир., Ст. Зб., [Бр., Пр.].* — ... у дурники. *Прок.,*

Стропився (здурів, загубив тропу). *Лів.*

Дурному він брат. *Бер., Рад.*

На дитячий розум перейшов. *Бр., Прок., Ил., [Коз.].*

Перейшов на дівочий розум. *Прав. Ниж., Пол.*

6250. Младенці в голові (дур). *Кон.*

Нема голя в голові. *Ос. II (XVIII, 40).*

Царка в голові немає. *К.*

Нема кишок в голові. *Ёвх.*

Нема клепки. *Пир.* — Клепки ⁽¹⁾ не достає. *Дуб.* — Третіє ⁽²⁾ клепки нема. *Бер.* — Третіє ⁽³⁾ клепки не достає ⁽⁴⁾. *Зв.* — Тобі клепки едної в голові не достає: тобі треба клепку вставити. *Бр.*

⁽¹⁾ Клепки в голові. *Пос.* ⁽²⁾ Дев'ятої. *Х.;* Десятої. *Пир., Пр., Павл., Пр. (3)*

Десятої. *Зв., Рад., З., Л., Кр.* (1) не стає. *Рад.*

Не повно ума. *К.*—Не зновна ума. *Бр.*
Не всі (1) дома (2). *Ск.*

(1) Нема всіх. *Проск.* (2) вдома. *Бр.*

Голова не до ради, а купра не до крісла. *Гайс.*

Голова не до ради, а паністара не до круля. *К., Кан.*

Вітер свище в голові. *Ж.*

6260. Ловить білі метелики (бавиця, мов дитина). *Пир.*

В єї ще золотом уші позавішувані. *Л., О.*—Золотом тому єще уши завішані. *Ст. 3б.*

У єго в умцю за дурну вівцю. *Сл.*

Ума пі з шило нема. *Пр. 6 Ст. 3б.*

Дурніший од попа. *Пир.*—Хіба я (1) дурніший (2) од попа! *П., В., Сівер., [З., Коз., Кр.].*—Хіба ж то він дурніший від попа. *Євх.*

Що співа над мерцем, як усі плачуть. — (1) Чи вже я. *О.* (2) Оце вже таки, хіба я дурніший. *Кр.; дурніє. Кр.; дурній. Коз.; дурніше.*

Нема в тебе толку — хоч запали, так не трісне. *Євх.*

Не маєш у голові тулку за дурну курку. *Бер., [Бр.].*—Нема в тебе толку и за курку. *Рад., Пир.*

Ні з губій мови, ні з носу вітру. *Ил.*

Ні мови, ні глови. *Бр.*

Хоч село в голову клади. *Рад.*

6270. Дурний тебе піп христин. *Зв., О., [Бер., Рад.].*—... що в воду не впустив. *К.*—... христин, що не втопив. *Мл.*

Що втне, то казач! *Пер.*

Дурень, дурень (1), а в школі вчився! *Ос. 16 (IV, 14), Проск.*

(1) Дурний. *Пир., Пр.; Дурний. З., Л., Пир., Пер., Н.*

Ото з тебе бемул (дурень)! *Збр. Шей.*

Алежтє дурний, аж куриця! *Збр. Шей., [Кан., К.].*

Утеревив Бог душу, як у пень, та й каецця. *С.*—Утїлив Бог душу, як у пня. *Рад.*—Утулив Бог душу у пень. *Л.*

Сздав Бог та й ніс висякав! *Ном.*

Світ зійшов (1), а ще такого дурня не знайшов.—... не бачив. *Проск.*

(1) пройшов. *Гл.*

Ото дурний! а ще й битий! *Кобз.*

Дурний, дурний,—та й не журиця. *Б.*

6280. Від дурня чую, то ся недивую. *Ил.*

Мовчи, так подумаютъ, що ти розумний. *Куляж.*

Чи то єму дав Бог мудрость. *Кон.*

Нащо голова на в'язях (не так зробили)! *К.*—... на в'язях? щоб не спала. *Бр.*
Познаєш Познанського! *Ст. 3б.*

Стидко-бридко Яремою звацьця (або: Яремі озвацьця), а Ярема—«гов!» *Б.*—... Яремою звати, та Ярема й гу! *Новл.*

Забув, що й на боргу. *Лист. (II, 182).*

З ним и остатній розум загубиш. *Ном.*

Думають-думають—ні вголос, ні мовчки. *Кобз. (154).*

Як суде, так и буде. *Кр.*

6290. Який ум, такий и товк. *Кр.*

Не козаковать Миколі, бо не буде у єго кони ніколи. *Не.*

Таке цікаве, аж бульки з носа лізуть. *Ил.*

Чи не дав вам Бог на розум (полічити, поховати и д.)? *Л., Кон.*

Що ж ти будеш робить! свого розуму не вставиш. *Кон.*

Який бо ти бевзь и справді! *Кобз.*

Цур тобі, який ти дурний! *Бр.*

(1) Цур та пек. *Бр., Ж.*

Ійбогу, овеча натура! *Кобз.*—Натура овеча. *Чир.*

Е, та й дурний же ти, панебрате! *Зв.*
—«Та й дурний же який ти, панебрате!»
—«Е, так великий!» *Л.*—«Тò-то ти дурний!»—«Коли здоровий!» *Бр.*

Ото дурень! був би ще більший, та вже шкуди. *Пир.*

6300. Цимбале, цимбале дурний. *Проск.*
Голова! *Лів.*—Ой ти, голово! *Кон.*—

Ова! та й розума ж голова! *Гат.*

Бецман! *Пир.*

Цвілі голови! *Кр.*

Безголова уся сім'я. *Пир.*

Ах ти пришиблена курка! *Проск.*

Оглух (1) царя небесного! *Кон.*

(1) Охух. *Пир.*

Оце, сало (дурний)! *Бр.*

Дурне село. *Нос., Л.*

Ет, мавяк! *Б.*

6310. Покиньків (покидьків) брат. *Євх.*

Отто ще митутя: ні дома, ні тута (дурне и дома, и тута). *Зал.*

Ростом з Івана, а розумом з болвана. *Пр:*

Голосний, як дзвін, а хоч довбисю вбій. *Рад., О., Б.*—... дзвін, а дурвий, як довбня. *Пр., Лох.*

Глянь (1) на вид, та й кажи (2), що Свирид (3). *Рад.*

(1) Подивись. *Кр.* (2) та й питай. *Кр.; видно. О.;* Глянувши на вид, то знать. *Рад. (3). Давид. Б., О., Кр.*

Видно ззаду ⁽¹⁾, що Пархім ⁽²⁾. *Проск., Павл., Зв., Рад., [Бер.]*.

⁽¹⁾ й з рила. *Нер.* ⁽²⁾ Мартин. *Бр., Нер.*

Видно й ззаду Суиручаду. *Гат.*

Як дурень — седи та дома гледи. *Коз.*

Дід твій — дрига: піймав жабу, та й каже — риба. *Євх.*

Дід твій лисий, а баба голомоза (або: куца). *Євх.*

6320. Ой ти тіменний! *Б.*

Кручений ти благовісний. *Сл.*

Наївся блекоти (*Hiosciamus niger*. L.). *Ном.*

Де він, неклепаний! *Пир.*

Оце як бач, то не товпач, бо скажуть — дурень дужий. *Не.*

Чирик великий, а гною мало. *Проск.*

Скорний, та ⁽¹⁾ босий. *Г.*

⁽¹⁾ Хитрий, а. *К.*; Цікавий, та. *Нов., Пир.* Цікавий, а. *Бр.*

Цікавий, а дурний. *Бер., К.*

Цікавий козак, та босий. *Б.*

В очах мигтить, а ⁽¹⁾ в голові свистить. *Проск.*

«Хоч би й я: одяглася, а довгу багатю». — ⁽¹⁾ Зверху блистить. *З.*

6330. Глузду нема. *Гр.*

Глузду натягись. *Гат.*

Зсунувся и глузду. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Сл.* — ... як пес з соломн. *Проск.*

— Стара з глузду зсунулась, мов собака з соломн. *Євх.* — Зйхав з глузду. *Рад., Пир., Кр.*

Одбив глузди («хто вдарився на потилицю»). *Пир.*

Збився з плігу.

Збився з пантелику. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... панталику. *П., В.*

Дивиця, як чорт на попа. *Л., К.*

Дивиця ⁽¹⁾, як теля на нові двері. *Кан.*

⁽¹⁾ Дивусця. *Гат.*

Витрещив ⁽¹⁾ очі, як козел на нові ворота. *Сос., Мг.*

⁽¹⁾ Видупив. *Гл.*

Дивиця, як баран ⁽¹⁾ на нові ворота. *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ віл. *Ил.*; корова. *Кр.*

6340. Великий, а дурний. *Бр.*

Велик пень, та дурень. *Ст. Зб.*

Великий дуб, та душлинастий. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... малий, та патоупуваний. *Коз., Кр.* — ... душлинаний, порохню папхатий. *Гр.* — Велик дуб, та душат. *Ст. Зб.* — Дуб, та душлинаний. *Гр.*

Великий, як ломака, а дурний, як собака. *Євх.*

Високий, як дуб, а дурний, як пень. *Рад.*

Великий, як світ, а дурний, як кіт. *У.* — ... як сак. *Проск.* — ... як чін. *Яц.*

Високий, як тополи, а дурний, як хва-соля. *Уш.*

Високий до неба, а дурний як треба. *У., К., Зал.* — Великий аж до неба, а дурний, як не треба. *Бер.*

⁽¹⁾ Високий. *Зв., Бер., Черн.*; Здоровий. *Пир.*; Виріс. *Зв.*; Велик. *Гл.*

Через пень, через колоду валить без уходу (здоровий, а дурний). *Нос.*

Хоч дурний, та високий. *Не.*

6350. Хоч дурень, аби велик. *Ст. Зб.*

Велика Педоря, та дурна. *Павл.*

Великий татарський кінь, а дурний. *Ил.*

Голова велика, а розуму мало. *Ил., Кр.*

Борода велика, а розуму мало.

Борода виросла, та ума не винесла. *Ст. Зб.*

И вродилась, и виросла, а розуму не винесла. *К.*

Борода як у старого, а розуму ніт и за малого. *Г., П.*

Живіт товстий, а лоб пустий. *Ил.*

З великого розуму! *Пир.* — ... у дур заходить. *Л.* — ... та в голову зайшов. *Об.*

6360. Ум за розум зайшов. *Л., Кр.* — ... зійшов. *К.* — Ум за ум заорав. *Павл.*

Оттакої небувало! *Пир.*

Оттакої пресвятої ⁽¹⁾! *Л.* — ... соли за копійку. *Кон.* — ... пресвятої ще й не було! *Чер.* — Оттакеє пресвятеє! *Зв., Пир., Пр.*

⁽¹⁾ трисвятої. *Ном.*

Хоч тюкай! *Пир.*

Тютю на тебе! *Гат.* — ... навісний (або: навіжений)! — Тютю дурний! *Кулж.*

Тю на твого батька! *Ос. 10 (V, 47).*

Тю, на твого батька віровка! *Ш.*

Плюй на свою голову! *Коз.*

Плюй на свій слід!

Навіжений, схаменися! *Проск.*

6370. На, дурний, сала! *К., Коз.*

Цур ⁽¹⁾ дурня! *Зв., Пр., Лох., Л.*

⁽¹⁾ Цюр. *Сос.*

Цур дурня ⁽¹⁾ та масла грудка ⁽²⁾! *Л., Пир., Х., Кв. (II, 92).*

⁽¹⁾ дука. *Не.* ⁽²⁾ грудня. *Пир., Х.*

Цур дурня и паличка зверху! *Ном.*

Цур дурного, та в горох! *Рад.*

Цур дурня в борщ! *Євх.*

Цуцу добрий, не порви торби! *Ном.*

Цуцу, босий! не ходи в просі! *Лист. (II, 246).*

Ні се, ні те,—іжте хрестяне. *Збр. Лаз.*
З дурної голови та на людську. *К.*
6380. Чи ти здурів, чи збожевільнів!
Лист. (II, 287).
Джиг, Марушка,—з перцем юшка. *Не.*
Шик-прик! *Ном.*
Сік-пик на помело, коли води не було. *Ил.*
Счик-брик на гвоздик! *Збр. Лаз.*
Круть, верть,—та й геть. *Гат.*
Прийшов, бликнув,—та й далі пішов.
Збр. Шей.
Вернись, куме, шило ззаду. *Ном.*
Митець голою паністарою іжаків бить!
—Нема вдачі нікою іжака вбить. *Пир.*
З дуру, як з дубу. *Чир., Цир.* —
Сказавсь, так як дурний з дубу вірвав-
ся. *Бр.*
6390. Утяв Панька по штаних. *Зал.*
Не в ті взулась! *Ос. 20 (XIV, 113).*
Штурх (1) Панька в око! *Гайс.*—... а
він (2) і так сліпий (3). *Ид., [Ст. 36].*
(1) Либ. *Ст. 36.*; Утяв. *Бр.* (2) а Пань-
ко. *Ёвх.* (3) а воно и так сліпе. *Яц.*
Здоров, дурню, коли намагаєсь! *Зал.*
Добрідень на Велидень, добровечір на
Різдво! *Черн. г.*
Церкву обдірає, а звіницю побиває. *Ил.*
—Церкву покрив, а звіницю обдер.
Після гебля сокирою! *Нос.*
Дурню, купи перцю, коли велика мір-
ка! *Нов.*
Купи, дурню, перцю—шахврану ті при-
чиною. *Ил.*
«Світи, Гапко, дав Бог телятко!»—«Пі-
ди, Денісе, подивись, чи лисе!» Пішов
Денісе—собаку в хату втис. *Чир., [Ёвх.].*
6400. Дурний в дурного та й спове-
дався. *Рад.*
«Що, дурню, робиш?»—«Воду міраю!» *У.*
—Що дурню робиш—воду міраєш? *Проск.*
Небозі сонечко мрієця,—воно ж зрад-
ніло, та й справді грієця. *Гат.*
Ворона літає, а дурень голову задирає.
Проск.
Брехун бреше, а дурень віри йме. *Кр.*
Летопень (1) лепече, а дуринь слухає.
Проск.
(1) Лепетень. *Кр.*; Лопотун. *Кон.*
Рушив розумом, як здохле теля хво-
стом. *Ил.*
Рожжуй, та ще й у рот положи. *Пир.,*
Кон., [Зв., Бер., Коз.].
Ему треба так, як лопатою класти (не
хутко розбірає діло). *Бр.*
Сліпий куриці усе пшениця. *Ш.*
6410. Напитав Сорок Святих и без Ве-
ликого посту. *Проск.*

Дурному Гаврильці усе чорнобривці. *Коз.*
Голиця за лисицею, а стрілять зай-
ци. *Гл.*
Молись Богу, та лягай спати. *Бр., Л.*
Перехристи мари, щоб не дремали (або:
не брехали). *Кр., Б.*
Перехрестись та лягай спать. *Пол., Лів.*
—Хрести п'яти та лягай спати. *Л., [К.,*
Бер.].
На здоров'є кумі Олені, що хвіст дов-
гий! *Гор.*
Доброго здоров'ячка, пані Муйсієва!
Кулж.
Здоров, Терешко, в новий сороці! *Ст.*
36.
Крути, Панько, головою! *Бр.*
6420. Дай курці гряди, а вона летить
на банти. *Ил.*
Тягни, чорте, за попом. *Не.*
Що навіженому по розумі! *К.*
В очереті шукає сука. *Ил.*
Що дурний робить? п'яле та хапає.
Дурень воду носе, дурня Бога просе,
гори хата ясно, щоб ти не погасла. *Сум.*
Оженився дурний (або: Оженився по
весні), та взяв бісовату, та не знали,
що робить—запалили хату. *Рад.*
Впав батько з гори—чорт його бери!
Проск.
Брехавись, писку, Великдень близько!
коноплі нетерті и діти обдерті (у л. Шей-
ков. розказана и брехенька, відкіля взя-
лась ся приказка). *Збр. Шей.*
Чудний, як бублик! *Лист. (II, 286).*
—... що кругом об'їси, а в середині не-
ма нічого.
6430. Дурень и тому рад. *Бр.*
Богу невимовно—шага положила, а п'я-
така взяла. *К., Б.*
Нате и мої штани, нехай визолация! *Кр.*
—...штани в жутко. *Коз. п. (у Козарі).*
Нате й мій гріш на ладан, щоб и мое
перед Богом курилось. *Полт. г.*
Нате и мій галун до церкви! *Бр., Кр.*
Нате вам п'ятака, прийміте мене штур-
пака. *У., Ёвх.*
Нате и моїх п'ять. *К.* —...щоб було
десять. *Лів.* — На й моїх п'ять грошей
до складки, щоб було десять. *Бр.*
Нате й мій стовбун, щоб и я там був.
Пер.
Нате й мій гріш, та купите дєгтю, бо
и у мене паршива голова. *Ёвх.*
Нате и мій глек на капусту. *Зв., Л., Коз.,*
Кр., Ёвх.—... щоб и я Хівря (1) була.
Кременч., Л., Пир., [Не].
(1) Гапка. *Не.*; Настя. *К.*; Пер.; Вів-
да. *К.*; Пріська. *Л.*; рипдя. *Не.*

6440 Нате й мій глек на капусту, щоб порожній не був. *Л.*

Нате и мій глек на сироватку, щоб и моя була масниця. *Л., Гл.*

Тижди-ринди за три гроши. *Ил.*

Стріло-брію, здоров їхав! *Сос.*

Не приходиця в Середу Вшестя. *З., Л., Пр., Гад., Павл., [Євх.].*—... а все в четвер. *Пир.*

Отакої соли за копійку! *Пир.*

6446. Ні се, ні те,—святи, попе, яйця! *Бер., К.*

6450. Огледілись, як наїлись. *Зв., Пр., Пир., Збр. Лаз.*

(¹) Зпохватились. *Пир.*

Огледівся Курта, як хвоста не стало. *Збр. Лаз (з Кобр.).*

Очнувся (¹) монах, аж смерть (²) в головах. *Гр.*

Не вдалось поправитись, а через поправку на гірше вийшло.—(¹) Гай, гай. *Гр. (2) Малах аж скула. Нос.*

Очнувся дурень у ягодах. *Рад.*—Одумався (або: очнувся) (¹) дурень та в ягоди. *Б.*—... та не впору.

(¹) Схамепувся. *Гл.*

Очнувся дурень у Шведчину. *Кр.*—... та в Шведчину. *Кор.*—Як дурень в Шведчину.

Назад, риндя! *Кан., К.*

З якої речі? *З., Л., Пир., [Гат.].*

З якого дива, з якого вдання? *Гат.*

Після чого?! *Пир.*

Роди, Боже, з мішка та повмішка (піби Литвин сказав). *З., Л.*

6460. Дурному (¹) вічна пам'ять. *Ск., Ст. Зб.*—... а нам на здоров'я. *Лів.*

(¹) Дурневі. *Ил., Кан., К.*

Божевільний Марку, ходиш по ярмарку: ні купуєш, ні торгуєш, тільки робиш сварку. *Ил.*

Лисичи од дощу під борону ховалась—не всяка, казала, капля капле. *Нос.*

Що піп, то й батько. *Проск., Павл., Б., Євх., Ст. Зб.*

Сім літ хробак в хріні зімував, а смаку не знавав. *Ил.*

Зажурився, що в мене грошей нема. *У.*—... незабавно и в тебе не буде.

Стережися того, що немає чого. *Ил.*

Ні сіло (¹), ні пало (²), дай бабо (³) сало (⁴). *Бер., Пир., [Бр., Проск., Рад., Пр., Кр.].*

(¹) сіла. *Ст. Зб.* (²) пала. (³) бабі. *Мл.; Боже. Зв.* (⁴) сала. *Ст. Зб.*

Роди, бабо, дитину, а бабі сто літ. *Бр.*—... будеш паняпкою за годину. *Ил.*—

... бабо, коли бабі з літ вийшло. *К., Коз.*

Роди, бабо, ягоди! *Євх.*

6470. Так як кажуть за дванадцять миль кісілю! ні з сього, ні з того приїхала до мене кума з Ніженя. *Зан. (I, 146).*

Куме, куме, дурний твій уме! за сім миль та в мед ити (на храм або до причастя). *Рад.*

За сім (¹) миль (²) кісілю істи (³). *К., Л.*

(¹) дванадцять. *Кан.* (²) верст. *Пир., О., Павл.;* за сто верст. *Б.;* Дурний куме! за сім миль ідеш. *Рад.* (³) хлѣбать.

За кавалок (¹) кишки (²) сім миль пішки. *Яц., Руд.*

(¹) шматок. *Зв., Бер.;* кусок. *К.;* для одпої *Ил.* (²) тріпай. *К., Бер.;* біжить. *Зв.*

Три дні ходу—до обід празника (про храмування). *Ил.*

Де храм, и я тамъ. *Ст. Зб.*—... то и ми там. *Ил.*

Доладу, як ложечка по меду. *Л.*

Танцювали-танцювали, та й не укліпилися (кінця не довели чому)! *Бер., К., Кан.*

Усі раді, що у рибой теля. *Ном., [К.].*

Закупила батька, щоб горілки не пив. *Кон.*

6480. Кукуріку мандеріку. *Ил.*

На здоров'я козі, що хвіст довгий. *Лів.*

Моргни, сліпа, коржа дам! *Бр., Лип., Бер., К.*

«То чекар, хлопчія та!... говорить на дівку.»

Не туди стежка в горох. *У.*—Пізнає, куди стежка вь горох. *Г.*

Сирено, масляно—корова ожеребилась! *Ст. Зб.*—Сиряно, масляно—на голові наклапо. *Л.*

Сиряно-масляно, дай, Боже, на користь. *Ос. 20 (XI, 73).*

На твого батька лисого! *Пр., Лох., Пир.*—... лисого батька. *Л., Пир.*

Цюцю дурний салабай! *Не.*

Здоров живеш, що води напився! *К.*

«Здоров, дурню! де живеш?» — «Не знаю.» *К.*

6490. Хіба ёму розум завадить. *Євх.*

Пізнати дурного по сміху ёго. *Г., П.*

Дурному горя нема. *Пир.*

Не казав би то—мала, ато велика, та змалілась. *Л., З., Кон.*

Дурням диво! *Кр.*

Дурному на диво. *Пр., Лох.*

Дурному и дубок пляцька. *Бал.*

Дурень червоному рад. *Зв., Бр., Кат., [К., З., Л.].*

Дурень, дурень,—а в огонь не полізе.
Пир.

Не хвались мудрий мудростію, ні силь-
ний силою. *Ил.*

6500. Мудрим ніхто не вродився. *Г., В., П.*

И по премудрих часом чорт іздить.
Проск.

И на мудрім дідько на Лису гору із-
дить. *Ил.*

Од великого розуму и роги поростуть.
К., Пр.

Що тобі до того, як розуму нема ні в
кого. *Проск.*

Дурень, та собі. *Ст. 36.*

Кінь на чотирёх ногах та спотикаецця.
Л., [Зв., Проск., Дуб., Бер., Рад., З., Пир., О., Коз.] — ... ато чоловік не
споткнуецця. *Л.* — ... а чоловік не
та щоб не спіткнувся. *Бр.* — ... спот-
кнуецця, а мені на 'дному язиці, та не
споткнуецця. *Б.* — ... копитах та споти-
каецця, а чоловік, єдиним язиком говорячи,
можеть помилитися. *Ст. 36.*

Що робити з біди! тра в голову захо-
дити. *Ил.*

Забив бакн. *Ск.*

Памороки забив. *Ск., Павл.*

6510. ТеляНЕЗНАЕЦЦЯ на пирогах. *Бр.*

Знаецця, як Циган на вівцях, яка си-
ва, така й сита. *Пер., О.* — ... яка чор-
ка, та й сита. *З.*

Розуміецця, як Мошко на перці. *Проск.*

Знає свиня — шановавши сонце свитее,
образи святні и слухи ваші—що перець!
вона каже, що то гречка! *Ил.* — Знає-
ця, як свиня на перці. *У., Проск., Кан., К.*

Такий знаюшій, як Циган до пасіки. *С.*
— Знаецця (або: Цікавий), як Циган до
бджіл. *Проск.*

У мене (каже Циган) три сини та всі
три угадки: як скажуть — один, що бу-
де дощ, другий, що сніг, третій, що со-
яшно — як раз которий вгада! *Ном.* —
Так и Циган угадував, що завтра буде
хоч дощ, хоч сніг, хоч сояшно. *Л., Кон.*

Знаєш ти курячу цицьку! *Збр. Лаз.* —
... за курячу цицьку. *У.* — ... піпку. *Ил.*

Він знає, що король обідає. *Євх.*

Як хто удає, що все зна.

Ніхто не зна, не віда, як хто обіда.
Полт. г. — Ніхто того не відає, коли
кума обідає. *Руд.* — ... що король обі-
дає. *Євх.* — ... як хто обідає. *Ск.* —
Хто відає, як хто обідає. *Нос.*

Ніхто того не відає, хто що робить
пасамоті. *Євх.* Трудно знать чужий до-
хід и росхід. *Нос.*

Зна вскус, як Жид у солоді. *Не.*

6520. Тямиш, як свиня в дощ. *Бер.*

Тямиш (або: знає смак), як свиня в
опельсинах. *Лів., [Сл.]* — ... вь опаль-
цинах (опальцини тут—що иное, як мов-
ляє. *Ст. 36.*) *Л.*

Знаєш ти багато, уночі родившись! *Б.,*
Кр. — ... та ще и в погребі. *Рад.*

Знаєш ти батька твого лисого. *Євх.*

Знаєш ти свого батька, який був на
шерсть! *Л.*

Знаєш ти діда свого дригу, що як уми-
рав, то ногами дригав. *Євх.*

Знаєш (!) ти свого дідька! *Л., Гр.*

(!) Назвав. *Гр.*

Знаєш ти в гарбузі смак. *Сос.*

Тямиш ти, як ідять та тобі не дають.
Євх., [З., Рост.]

Ти знаєш з носа та в рот. *Ск.* — Тя-
миш из носа в рот. *Л., [Бер., Лох., Пр.]*
— Знає—з носа кап, та в губу хап. *К.*

5530. Ти тільки знаєш, що з миски та
вь рот. *К.*

Тямиш, як ряст колувати. *Гам.*

Що ти знаєш!.. жука та рака, та по-
лєву бабку, догори плєвати та в рот ха-
пати. *Проск.*

Роскажи батькові своєму лисому. *Кон.,*
Пир.

Роскажи своїй першій! *Лів., Сл.*

Ще (!) єго батька навчать! *Пир.* — Ти
кажеш, що не вмію, а я ще твого й бать-
ка навчу. *Бр.* — Навчи свого батька! *Рад.,*
Л.

(!) Не вмію! ще. *Х.*

Знаєм и без попа, що в неділю свято.
Бр., З.

Знаю, що в Кузьми є гроші. *Ос. 1*
(274).

Знаю, що в Хіврі нема очіпка.

Я вже білше забув, ніж ти знаєш. *Л.,*
К. — Я вже те забув, що ти знаєш. *Пир.,*
Кр.

6540. Моя свиня білшн знає, як ваш
астроном. *Кан., К.*

То, може десь у степу, приїхали на
під два папичі, и один з їх астроном.
От вони и почали надворі слацьця — у
хаті душно, та й білх багато. «Б, не сте-
ліцця на дворі», каже шинкарь, «бо бу-
де дощ! вже моя свиня не даром до хліва
лізе!» Астроном подивився на зорі, та й
каже: «Чорзнащо мелеш! брехня, дощу
не буде!» — «Як собі хочете», каже шин-
карь, «тільки я як замкну хату, то вже
не пущу!» Лягли ті надворі, — а вночі
де не возьмись хмара, та як ушкварить

доці!.. «А що», каже шинкарь, пускаючи їх світом у хату — ато не пускав, «бачте, моя свиня и д.»

Знаєш ти за кобиличу голову. *Пом.*

Говорити було не мало, та розуму не стало. *Проск.*

Сиділа баба на печі, та й каже—але! *Полт.*

Хто тільки старує, а робить не долюбляє.

Геть собі, бо ти ні грач, ні помагач. *Кон.*—Ні грач, ні помагач. *Прав. Пиж., Пол., Лів., [Евх.].*

А ні граєш, а ні заважаєш. *Бр.*

И заводити не вміє. *Ил.*

Не дістане він язика.

Таке догідне, що тільки на смітник повикидять. *Пир.* — Хоч на смітник викинь. *Л., Кр.*

Здібний ⁽¹⁾, як віл до корита. *Яи.*

⁽¹⁾ Такий спосібний. *Ил.*

6550. Жвавий, як ведмідь до карит. *Бр.*

Ні живий, ні вмерлий. *Проск.*

Не варт и річи (або: и гича). *Гам.*

А ні до любові, а ні до житця. *Бр.*

Ні сюда Микита, ні тудя Микита. *Евх.*

А ні до сака, а ні до бовта: дурень вічний. *Ж., А. Вил.* — Ні до сака, ні до бовта. *Кан., К.*

А ні до ради, а ні до звади. *Ил.*

З нашого Захарка ні Богу свічку, ні чортові угарка.

Ні Богові свічка, ні чортові ⁽¹⁾ ладан ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Лукавому. *Гр.* ⁽²⁾ ожог. *Кан., К., Рад., Пир., Черн.;* гожуг. *Лип.;* головешка. *Пол.;* огарок. *Бал., Проск.;* угарок. *Бр.;* кочерга. *Зв.;* каганець. *Пр.;* дудка. *Пир., Кон., Р., Кр., Гр.*—*Ожог* а в Лубенщині *ожуг*—держалио в кочерзі або в хватках.

Не здався ні до чого: ні за ним, ні перед ним. *Проск.*

6560. Там то вже ні до чого не вдався! *Проск.*—Це ще вродився та вдався! *Евх.*

И кулик на воді, и музика на коні (не-вдалий). *Не.*

Не вміє шила заострити. *Ст. Зб.*

Не вміє коню ⁽¹⁾ хвоста зав'язати.

⁽¹⁾ кішці. *Л.*

Ти-то спритний, як Матвій до куропатв. *Проск.*

Молодець, як печений горобець. *К., Пир., Евх.*

Ловить, як кіт шпака. *Полт.*

Так и в Києві роблять. *Пом.*

Як хто, поправляючи, загасить сві-ло. Натяка на звичай у хлірок, що їх у Києві за всі України.

Хотів ся перекрасти, та собі очи ви-пітуркав. *Ил.*

Не впусти (або: Упустив) рака з рота. *Ос. 10 (XIII, 20).*

6570. Умів там влізти, та не міг пере-скочити. *Ил.*

Ухватив, як папського самовару. *Кон.*

Бдом гайно збуває. *Кан., К.*

Не годно зробити, тільки збавити. *Бр.*

Ви б хотіли, щоб собака та млинці пік: він тістом поїсть (сказано на удову: де ж їй великі порядки завести!) *Коз., [К.].*

Дай дурню товчак, він и вікна поб'є. *Кр.*

Загадай ⁽¹⁾ дурному ⁽²⁾ Богу молиция, він и лоб ⁽³⁾ розіб'є ⁽⁴⁾. *Л.* — як за-тієш дурня молитись, то и лоб собі роз-квасить. *Пос.*

⁽¹⁾ Попили. *Полт.;* Нагадай. *Черн.;* За-став. *Проск., Лох., Пир., Пр., Б.* ⁽²⁾ дурного. *Полт., Пир.;* дурня. *Проск., З., Лох., Пр., Б.;* дурню. *О.* ⁽³⁾ голо-ву. *Пир.;* иконі. *Полт.* ⁽⁴⁾ поб'є. *Полт., Черн.;* проб'є. *Проск.*

Пошли дурня по раки, а він жаб па-лапа. *Бер.*—... наловить. *Пир.*

Пошли дурного, а за ним другого. *Зв., С., Бер., Пир., Кр., Ст. Зб., [Рад., Л., Пр., Коз.].* — ... та й сам и тре-тій иди. *Бр.* — Попили дурня, й сам бу-деш дурень. *Нс.*

Заставили чоловіка моркву стругати. *Бр.*

6580. Єсть и в тебе кибіть ⁽¹⁾ на печі сидіть! *З., [Пир.].*

⁽¹⁾ Кибіть. *Л.;* От кому кибіт. *К.;* ки-біт. *Б.*

Кому кибіть — на печі сидіть, а кому не кибіть, то й з печі летить. *Пир.* — Як кому кибіть на печі сидіть, а як ко-му кибіть під піччю. *Б.*

Як тям а. *Пир., Кон.*

Чого бим ся брав до того, коли не тям-лю. *Проск.*

РОЗЗЯВЛЯКА, чого ти тут стоїш! тут тебе вовки посядають. *Кон.*

Не роззівляй рота, бо сорока влетить. *Пом.* — ... и вис....ця, то так погано-погано буде—пху!

Роззяв рот—сорока б му влетіла. *Ил.*

Ворона влетить! *Рад., Л., Пир.* —

Не роззівляй рота, бо ворона як летіте-ме, так и влетить ище. *Б.*

Заворонився! *Л., Пир.*

Гаразд рот роззявив! хоч колесами їд. *Бер., Л., [Пр., Лох., Б.].* — З колесами в рот не в'їхати и тому! *Ст. Зб.*

6590. Роззявив рот, то влізе чорт. *Бер.*
Він ротом мух ловить. *Гр.*

От, роззявив (*або: розджянив*) вершу!
Пом.

Роззявив рот, як вершу. *Л.*

Ишла роззявляка, а їхав непроворняка
(¹), та мені динплєм в рот. *Бер.*—Іхала,
мамо, розвора, та оглоблею міні (²) в
рот. *К.*

(¹) Я стою проворняка, а він розвір-
няка. *Бр.*; Я стою роздовняка, а він
їхав розвірянка. *Євх.* (²) Ишла роззява,
та оглобля. *Рад.*

О, бісова тіснота! *Кр.* — А, сучого
сина з його тісніотою! *Л.*—Оце бісів син
поставив стовби по дорозі! *Дуб.*—Пона-
ставляли тут верстів, що й розминувця
трудно. *Пир., Павл.*

Очі витрищив, як жирівий туз. *Ст. Зб.*
Виптяв очі—неначе ті баньки. *Коз.*

Ни витрещайся ні на кого, як коза на
резника. *Ст. Зб.*

Вилупив (¹) очі (²), як (³) баран. *Лів.*—
... як баран дешицю. *Л., Гр., Зал.*

(¹) Витрищив. *Ил., Зал.*; Вивалив,
Гр. (²) баньки. *Л., Гр.* (³) як зарізаний.
Ил.

6600. Чого ти білки витрищив! *Збр.*
Шей.

Як ви дивитесь—просвіти вам очі, Бо-
же! *Л., Кон.*

Витришка зів (продивився). *Бр.*

Роззуї очі. *Коз.*

Як оце він проморгав? *Пир.*

Сей хом'як побаче! *Євх.*

Сам хом'яче, а мене н не баче. *Кре-
менч.*

Сліпий не кожен бачить (кажуть па то-
го, що прогледів и д.). *Нос.*

Густо дивиця, та рідко бачить. *Зв.,
Рад., Л., Пр., Кон.*

За великим носом нічого не бачить.
Зал.

6610. Був у Римі та й папи не бачив.
Руд.—В Римі бути й папи не видіти. *Ил.*
—Бувши в Римі (*або: У Римі* (¹) бувши)
та папіжа не видати. *Ст. Зб.*

(¹) В рукопису Старого Збірника сто-
ить: «У Кримі».

В лісі був, а дров не видів. *Ил.*

Мівши сокола в руках та випустити!
Ст. Зб.

Зорі считаєш, а під носом не бачиш.
Черк. — З неба зорі хвата, а під носом
не бачить. *Бер.*

Бачить під лісом, а не бачить під но-
сом. *Ч.*

За гоню блоху б'є, а під носом вед-
мідь реве. *Не.*—... жеве. *Ш.*

Люльки шукає, люлька в зубах. *Бр.,
Павл.*

У воді стоїть, а води просить. *Пол.,
Лів.*

На коні їде (¹) и коня шукає (²). *Б.,
[С., Гайс., К., Проск., Бер., Рад., З.,
Пер.].*

(¹) сидить. *Бр., Руд., Кр.* (²) питає.
Бр., О; глядить. *Руд., Бр.*

Він коня шукає, а кінь його. *Пр.*

6620. Коли не вовк, то дикий голуб. *Кр.*
Коли не тріска, так бревно. *Гл.*

Розгубивсь, як швець з копилям. *Пом.*
— Швець з копилом, п'ючи, розгубивсь.

Болить бік дев'ятий рік, та не знаю, в
якаторім місці. *Сл., Бус.*

«Чий ти?» — «Паньків дядьків.» — «А
чого ти прийшов?» — «Та дайте нам по-
ходеньки, батько й мати просили.» — «Е,
не знаю ж, чи вона у нас дома, чи од-
дали кому—попитаю у Усті... А, хлоп'я-
ятко, віддали до Веприка, то ти йди от-
туди на краю села, то там уже скажуть,
чи ти знаєш, чого питаєш (кіпця не ро-
зібрав. *Ном.*).»

Мудрий Лях по шкоді! *З., У., Бер.,
Павл.*—... як коня вкрали, то він тоді
станю замкнув. *Бр., [Зв., У., Яц.].* --
По шкоді Лях станю зачинає. *Рад.*

Лисицю піймав. *Нос.* — Лиса зловити.
Ил.—Вишукати лиса. *Вас.*

Полу опалив, гріючись.

Аж зірниці засвітили (так стукнувся)!
Бр.

Аж засвітало!

6630. Аж искри посипались (з очей—
так вдарили, або вдарився). *Ск.*

Аж вчорашній борщ вернувся. *К.*

Так на лоб и стукнув. *Кр.*

Підковався на всі чотири ноги. *Ст. Зб.*

Упав так, що аж носом заорав. *Лів.*
—... зарив. *Зв., Бер., Рад.* — Заорав
носом. *Л., Пир.*

П'ятака найшов. *Пир., Р.*

Пішов би та й п'ятака піймав. *Полт.*

Упав, як міх з воза. *Г.*

Як упала, так и блиснула на цілу ха-
ту (голим тілом). *Збр. Шей.*

Оце, замалом не впала! (Жартують, як
хто впаде. Пішло од того, що одна па-
нійка так сказала, упавши в танці, на ве-
сіллі. *Ном.*) *Л.*

6640. Здоров був, кулика вбивши (ку-
ликнувши, спіткнувшись, незнає де взяв-
шись). *Пир.*

Скачи здоров! *Ск.*

Скачи, діду ⁽¹⁾, трава видно! *Бр., О.*

⁽¹⁾ куме, *К.*

Держись за землю! *Лів.*—Тримайся за землю! *П.*

Вовка вбив. *Зв., О.*

Бевх! *Кон.*—Геп об землю! *Гит.*

Падай! *Пр.*—А чом ти не впав? *К., Пр.*

Як упаде.

Впуталася, як Настя в лапті. *К.*

Вбрався, як марасуда. *Ном.*

Умастився, як сутана (непроворне, нехибке, нехупавне). *Бр.*—Це умастивсь, наче сотана в болото. *Бр.*—Вробивсь, як чорт (або: біс.). *Пир., Л.*—Заробивсь, як чорт. *Пир., Л.*

6650. Укачався в щастя (в що иное). *Л., Ст. Зб.*

На потилиці очей нема. *Ївх., Б.*—Назад очей ні в кого ніт, тільки у рака. *Ст. Зб.*

—

И той ЛАД погас. *Л., Кон., [Пир.].*—Який був лад, и той пропав. *Ном.*

Стріло-бріло. *Зв.*—Куди стріло ⁽¹⁾, туди й бріло. *Л.*—Куди брело, туди й стріло. *Ж., Пол.*—Не вже так: куди стріло, туди й брело! *Пир.*—Іхала-бріла. *Пр. в Ст. Зб.*

⁽¹⁾ свіло. *Ст. Зб.;* здріло. *Ївх.*

Ні ⁽¹⁾ ладу, ні поладу ⁽²⁾. *Бр., Л.*

⁽¹⁾ Нема. *Пир.* ⁽²⁾ ві переладу. *Х.*

У нашому полку чортимає товку. *Кон.*—Субітним штихом на недільний торг. *С.*—Субітним штихож шне для поспіху. *Ст. Зб.*

Молов батько не віючи, пекла мати не сіючи. *Б.*

Хто в ліс, а хто по дрова. *Бер., Пир., Х.*

Хто в горох, а хто в чечевницю. *Лів.*—Те в горох, а те в чечевницю. *Рад.*

6660. Той хоче гарбузів, а той гурків. *Не.*

Хто зван, той и пан. *Б.*

Хто на хвості, хто на голові, а хто на колесі. *Кон.*

Один не йде, другий не везе. *Ївх.*

Єден ⁽¹⁾ дивниця до ліса, а другий до

біса. *Проск.*—Єдно к ⁽²⁾ лісу, друге к ⁽³⁾ бісу. *Кан., К.*

⁽¹⁾ Іден. *Бер.* ⁽²⁾ Іден г. *Зв.* ⁽³⁾ а другий г.

Збив з штиху и з пливу. *Ст. Зб.*

Рахуби не дам. *Бер., Л.*

Де багато баб, там дитя безпупе. *Кон.*—... безносе. *Рад., О.*—... беззубе. *Черн., Кр.*

Де багацько господинь ⁽¹⁾, там хата немесена ⁽²⁾. *Проск., [Рад., Гл.].*

⁽¹⁾ хазяїк. *Б.*; господинь. *Бр., Зв.*; Где дві господині. *У.* ⁽²⁾ не метяна. *Бр., Зв., У.*

Де багацько пияк, там дитя каліка. *Сос., Мл.*—... дитя без голови. *К.*

6670. Так як на зарваній ⁽¹⁾ улиці. *Л.*

«Як перехоже місце, що веяке топчещя,—хто що попав, те несе.» *Бер.*—⁽¹⁾ зарванській. *З.*; зарвенській. *Бер.*

На лёду дурний хату ставить. *Ил*—Дурню, дурню! борошно продаєш, а хліб купуєш. *Пер.*

Що б то був за швець, же б кождому на однім копигі робив. *Ил.*

Мордуєця ⁽¹⁾, як Омелькова ⁽²⁾ мати перед смертю. *Ївх.*

⁽¹⁾ Змішався. *Ил., Збр. Лаз.* ⁽²⁾ Тарасова. *Не.*

Біга, як Синякова чустря. *З.*

Бігає, як кіт загорений. *Г., П.*

Бігає, як солоний заєць. *Кон.*

Біга ⁽¹⁾, як опарений ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ Біжить, вискочив, кинувсь, схопивсь и д. ⁽²⁾ опечений. *Бр., Бер., Л., Пр., Б., О.*

Біга, як Настя в конопельки. *З.*

6680. Голова задумала, а ноги несуть. *Л.*—Куди голова задумала, то туди й ноги несуть. *Рад.*

За дурною головою нема ногам упокою ⁽¹⁾. *Б.*—та й ногам лиху ⁽²⁾. *Г., Бал., Пол., Лів., Ст. Зб.*—... рукам и ногам біда. *Кан., К.*—Через дурний розум ногам лиху. *Бал.*—За дурної голови ногам біда. *Проск.*

⁽¹⁾ сопокою. *Яц.*; впокою. *Кр.* ⁽²⁾ біда. *У., Кон.*; горе. *Бер.*; невпокій. *Бр.*

Загнав дурня (дурню провіявсь, послушавши дурня). *Пир.*

Гляди, дядьку, порядку. *Ст. Зб.*—Коли ти дядько, то гляди порядку.

Правда 6685—6792. — Брехня 6793—6979. — Плітки 6980—7021. — Не правий 7022—7032. — Не розбереш 7033—7041. — Винен сам 7042—7102. — Причина 7103—7220. — Сила в чому 7221—7371. — Суд 7372—7473.

ПРАВДА и в морі не втоне. *Кон.*

Щирая правда всюди куток найде. *Ш.*

Хоч правду женуть люде, 'тале ж правда завше буде. *Гат.*

Правда не втоне в воді, не згорить в огні. *Рад., К.*

Правда из дна моря виринає, а неправда потопає. *Кон.* — Правда зі дна моря верне. *Б.*—... виймає. *Ст. Зб.*

6690. Правдою цілий світ зійдеш, а неправдою а ні до порога. *Ил.*

За правду б'ють, а за неправду и діду п'ють (карають на голову за неправду).

Хто любить світ, той любить правду.

Праведного чоловіка и Бог оправда. *Х. Вид., Рад.*

Справедливого чоловіка то й Бог любить. *Бр.*

Дай, Боже, и поконать (або: смерті) по правді. *Кон.*

Хто по правді жинє, то й Бог дає. *Бр.*

По правді живи, по правді й вмереш! *Бр., Рад., К.*

По правді роби, по правді й буде. *Євх.*

По правді роби ⁽¹⁾, по правді й очі ⁽²⁾ повилазять. *Зв., Рад., Л., Пр., Кр.*

⁽¹⁾ ший. *Євх.* ⁽²⁾ й очі з лоба. *Л., Р.*

6700. На правду мало слів. *Бр.*

Правда розмислу не потребує. *Ил.*

Правда кривду переважить. *Бр.*

За правду ходить (або: Ходить за правду, не за щò!). *Бр.*

Не любить кривить душею. *Кон.*

Що б то й було, як би всі в правду жили! *Кон.*

Хочеш ти правди!... правда давно вже згоріла. *Бр.*

Собака, як ледачий, то єго всі б'ють; а як злий, то всяке, хто йде, то шматок хліба кине (так и доброму чоловікові доводиця часом злим бути межи злими). *Кан., К.*

Була колись правда, пожила—та й гайда. *Гат.*

Була правда, та позички ззіли. *Пир., Р., Кр.*

6710. Уже сім літ, як правди ніт. *Ил.*

Правда на дні мора спочиває. *Вас., К.*

Отак пак! може, чи й не правда? *Л., Кон.*—А то ж и не правда? *Бр., Л.*

Сорока нахвості принесла (чутку, вістку). *Об.*

Мізиний палець мені то-то (то, теє) повів (сказав). *Ил.*

З палця не виссав! *К., Кон.*

За що купив—за те й продаю. *Л., Н., Б., Павл.*

Як свої п'ять пучок знаю. *Чор. Рад. (23).*

Що правда, то не гріх. *Об.*

Не приказка, але правда. *Ил.*

6720. Се не судьба ⁽¹⁾, а щира правда. *Бр., Л.,*

⁽¹⁾ судия. *У.*

Правда, як дві. *Ил.*

Перед очима діло. *Ст. Зб.*

Причина перед очима (нема що казати)! *Ск.*

Світле око (діло справедливе). *Пир.*—... хоч где пайдеть. *Ст. Зб.*

Видно, як удень. *Ном.*

Мій батько не брехав, и мені не велів. *Кр.*

Хіба я на себе буду пеню ⁽¹⁾ волокти! *Пир.*

⁽¹⁾ біду. *Гл.*

Хоч и позвать перед великі вікна (на суд за правду)! *Л.*

Не дасте мені збрехать (и ви моє слово зтвердите). *Пир., Кон.*

6730. Люби ⁽¹⁾, Боже, правду! *Об.*

⁽¹⁾ А вже!.. люби. *Л., О.*—Як скаже правду в вічі, або як сказав, та ремствуєть и д.

Хліб ⁽¹⁾ їж, а правду ріж. *Ск., Яц.*

⁽¹⁾ Хліб—сіль. *Сл.*

Правду мовивши, одного Бога бійся. *Ст. Зб.*

Скажи правду, та одного гріха бійся. *К., [Б].*

Як би з Богом говори! *Бр.*

Не за очі—в вічі. *Л., Пир.*

За очі клевета, а у очі правда. *Ст. Зб.*

Говдірн на вовка, але за вовком пось треба сказать. *В., П.*—Говорім за вовка, говорім и поза вовка. *Ил.*

Рубає коло сука, треба раз в сук. *Ил.*

На вовка помонка, а заєць попереду біжить. *К.*

6740. Правда очі коле. *Ск.*

Не любить правди, як псе мила. *Ил.*

Хто сам такий, то й на другого кладе знаки. *Прав.*

Смола к дубу не пристане (до безвиного вина). *Нос.*

Не ів редьки, не буде ригати. *Бер.*

Не їж цибулі—й вонять не буде. *Ш.*

Не іла душа часнику, не буде смердіти. *Бр., К., Рад., Пир., Гр., [Лип., Проск., Ж., Бер.].—... пахнуть. Зв., П., М., [Ст. Зб.].—... вонять. К., Л., Черн., Гл.*

Землі ззім. *Лист. (I, 63).*

Бодай мені добра не було! *Ос. 6 (X, 76).*

Бодай я додому не дійшов.

5750. Дай мені, Боже, так по правді вік изжить і дітей розпорядить, як я по правді кажу.

Бодай б же я неділоньки святої не діждала, коли не правда (або якого іншого свята, вечора и д.). *Ном.*—Хай я не діжду Пречистої! *Кон.*

Хай я лопну. *Кон.*

Щоб я жила, що правда! *Бр.*

Щоб я так на світі була! *Бр.*

Хай у мене духу не буде! *Л., Пир., Кон.*

Нехай мені на полуду! *Кон.*

Та хай в мене стільки болячок! *К., Л.*

6758. А щоб же я тричі Ляхом став! *Бр., Зв., Пир., У.*—«А щоб же я тричі Ляхом став!»—«Стій, чоловіче, чи ти вже скрутився?.. не губи душі!» ⁽¹⁾ *См. (з В.).*

⁽¹⁾ «Чоловіче, схаменись! помни на свою душу, не запропащай її.» *Макс.*

6760. Щоб я до світа сонця не бачив! *Кон., Пр.*

Щоб нас живих земля пожерла! *Кл.*

А щоб мене до вечора на лаві положили. *Проск.*

А щоб мене до вечора посередині хати побачили. *Проск., Кр.*

А щоб надо мною ворони кракали! *Ївх.*

Як ворона кракне, то хто-небудь умре. Бог ⁽¹⁾ мене вбий! *Об.*

«А гріх так божниця!.. а як уб'є?» *Пир.—⁽¹⁾ Боже. Бал., Л.*

Хай манію Бог поб'є (або: уб'є). *Пр.*

То так божниця, щоб не сказати мене: жарт.

Бодай мені очі повилазили! *Л.* — Бодай мені очі повилазять. *Кон.*

И знать не знаю, и відать не відаю. *Ном.*

И чуть не чув, и бичить не бачив.

6770. И сном и духом не знаю. *Ск.*

Сучий син буду! *Л., Кон.*—Сучий син, коли несправда. *ід.*—Суча дочко, принеси. *ід.*

Турецький син буду, коли... *Ч.*

Присій Бога! *Нем.*—Присяг Богу! *Тул.*

Д. Маркович (О. В.) дума, що присій—мабуть те ж, що церковно-слав'янсько присущий: піби присій.

Як и й Бог святий! чи я ж таки бачив! *Нем.*

Вір же Богові! *Бр., Л., Пир.*—Повірте Богу. *Кон.*

Накарай мене Боже! *Гам.*—Хай мене Бог накаже ⁽²⁾. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ Скарай, Покарай. *Ном.*; Накажи. *Пир.* ⁽²⁾ скарає, покарає. *Ном.*

Делебі! *Лів.*—Далібіг! Далібіжже! *Б.*—Далібіжже! *Бал.*

Ійбогу! *Лів.*—Єйбогу! *Прав.*

Як Дух Свят! *Л., Пир.*

6780. Як Бог на небі! *Бр.*

Великий Бог ⁽¹⁾—сйбогу! *Об.*

⁽¹⁾ Велике діло. *Рад.*; Велике слово. *Ном.*

Як світ світом (буде, правда, не минсця, брехня и д.). *Проск., Ж.*—Як и світ світом, а Бог Богом. *Бр., Л.*

Як сонце на небі! *Бр., Рад.*

Не вірите мені, так вірте горшкові. *Руд.*

Хома ти невірний (або: Невірний Хома). *Ск.*

Зостався, як на підильці (попався в брехні). *Кон., К.*

Приткнув, як уже вилами. *Ст. Зб.*

Не в брів, а в око. *Зал.*

Їму забожицця, так як собаці муху зісти. *К., Пр.*

5790. Богом свідниця, а чорту душу запродав. *Ил.*

Не божись, бо кров з носа потече! *Л.*

Є повірря, що як уб'є хто чоловіка и, не признавшись, прощатимецця з тим убитим, то у нього, у убитого, кров піде з носа.

Сякий-Біг, такий-Біг! *К., Кан., Коз., Кон. [Ст. Зб.].*

Росказує, що хтось божився—кепкує.

БРЕХНЯ в вічі коле. *Бер.*

Брехня покажєцца. *Зв.*

Правда—як олива наверх вийде. *Ил.*—

Вийде воно, як олива наверха. *Проск.*—

Вийде наверх, як олива на воді. *Ївх.*

Брехнею не вибрєщєсса. *Пир., Коз.*—

... не відбрєщєсса. *Зв., Пир.*

И під столом не вибрєщєсса. *Ил.*

Шила в мішку не сховаєш ⁽¹⁾. *Об.*—

Шилця в мішечку не утайш. *Нос.*—Шило в мішку не втайця ⁽²⁾. *Об.*, [Ст. 36].

⁽¹⁾ не втайш. *Лох.*, *Кр.* ⁽²⁾ не вдер-
жиця. *Рад.*

Вдарь ⁽¹⁾ у стіл — ножиці обізвущя.
Проск., *Руд.*

⁽¹⁾ Торкни. *Ил.*

6800. Не ми, так люде знають. *Кулж.*
Хто раз збреше, другий раз не вірять.
Проск.

Брехнею недалеко зайдеш. *Дуб.*, *Пр.*
Туди брехнею перейдеш, а назад труд-
но. *Бр.*

Брехнею світ прийдеш (перейдеш, прой-
деш), та назад не вернесся. *Ск.*, *Гат.*—
...а правдою и перейдеш, и вернесся. *Пир.*

З брехні не мруть, та більше ⁽¹⁾ віри
не ймуть. *Об.*, *Павл.*

⁽¹⁾ та вдруге. *Кр.*

Брехнею хліба не їсти. *Бер.*

Не на брехні світ стоить. *Ил.*

Миліша душка, ніж телушка. *Б.*, [Евх.].

Души не вбивай, правду виявляй. *К.*

6810. Аби душа чиста! *Бр.*, *Пир.*

Все в аренді—брехня не в аренді. *Ил.*

Вільно губці в своїй халупці.

Хто уміє брехати, той вміє и красти.

Хто уміє красти, той вміє и брехеньку
скласти. *Бер.*

Брехати—не ціпом махати. *Ск.*—...ма-
хати — и кпам можна. *Кан.*, *К.*

Брехня на столі, а правда під порогом.
Ил.

Брехнею світ живе. *О.*, *Х.* 36.

Брехливу собаку дальше чути. *Г.*, *П.*,
Прав. *Ниж.*

Нема того дерева, щоб на ёму яка пти-
ця не сиділа—нема того чоловіка, щоб хоч
трохи не збрехав. *Зал.*

6820. Ганьбу датп. *Пер.*

Се ще вилами писано. *Прав.* *Ниж.*,
Лів., [Ст. 36].—... а граблями скоро-
жено. *Пир.*—... гребено. *Б.*

Не все тому правда, що в пісні співа-
ють. *Ж.*

Не все то правда, що на весіллі пле-
суть ⁽¹⁾. *Бр.*, *Евх.*, *Черн. п.*, [Проск.].

⁽¹⁾ ладкають. *Ил.*; співають. *Ил.*, *Кан.*,
К.

Не все то правда, що и пишуть. *Проск.*
—... що в книжці пише. *Ил.*

Не всякому духу вірь. *Ил.*—... віруй.
Ст. 36.

И сороцці не вір. *Зв.*

За своєю пазуху не ручись. *З.*, *Л.*—Не
ручись не то що за рідного батька, а за
свою пазуху. *Гл.*—И за свою пазуху не

ручись: часом що залізе. *Рад.*, *Л.*—За
пазуху не имайся. *Б.*

За чужую пазуху не ручись. *Л.*, *О.*

Не ймайся ні за кого. *Ст.* 36.

6830. Не вір нікому—ніхто не зрадить
⁽¹⁾. *Бр.*, *Рад.*

⁽¹⁾ не зневіриця. *Ст.* 36.; нікому не
буде жалю. *Пр.*

Не увіриш, поки сам не зміриш. *Ил.*—
Як звідаєш, то зміраєш. *Бр.*

Вір своїм очам, а не чужим речам. *Проск.*

Щось ся псові припало, що бреше.

Не вітіль неділя зіходить. *Не.*

Була колись правда. *С.*, *Рад.* *Кр.*—
... та заржавіла ⁽¹⁾. *Об.*

⁽¹⁾ заіржавіла. *Л.*; зачерствіла. *Пр.*,
Кон.; вдавнилась. *Сос.*

Та воно то так, та тільки трошки не
так! *Л.*, *Ис.*

Воно то правда, та брехнею дуже пах-
не. *Кон.*

То пустії слова, але правди в них не-
ма. *Ил.*

Каже—та не баче. *Евх.*

6840. У ёго всі кози в золоті (хвастає).
Б., *О.*, *Гл.*, *Гр.*

Бачить ⁽¹⁾, так як та сова уночі. *Б.*

⁽¹⁾ Не бачить. *Пр.*

Е, се вже назад п'ятами. *Б.*—... вже
на поп'ятний двір. *Л.*

Перевернув догори ногами. *Зв.*, *Бер.*,
Пир.

Сліпий не побачить, так видума. *К.*,
Бер., *Л.*, *Коз.*

Послухай що по селу ходить та бреше.
Л.

Ти казане кажеш, а мій батько од лю-
дей чув. *Лів.*—... під корчмою чув. *Прав.*
Ниж.—... а я те, що мій батько од ста-
рих людей чув. *К.*

Мати на кладці ⁽¹⁾ прала, то там и чула.
Зв.

⁽¹⁾ на рідці. *Пир.*

Не вірь, мужу, своїм очам—лише моїй
повісті. *Ил.*

Присягались сліпці, що своїми очима
бачили. *Не.*

6850. Тоді то було, як баба була дів-
кою. *Проск.*, [Кан., К.].

Тоді я, паночку, гроші найшла, як за-
між ишла. *Б.*—«Чи ти найшла, бабусю,
гроші?»—«Найшла, паночку!»—«Коли ж
ти найшла?»—«Як заміж ишла... в страс-
ну п'ятницю, як и тепер знаю... надворі
хвижа та хурія, а я сиділа на постелі, а
капуста в печі тороро, тороро... Тоді я,
паночку, гроші найшла!» *Кон.*

Оце-то те: «як тепер знаю, що в стра-
снї п'ятницю вінчалась!» *Л.*

За рижого бога, за перістих людей (ду-
же давно. Рижий бог певно з кода сла-
вянських поганських божків). *Пер.*

За царя Горошка. *Бер., Пир.*—... як бу-
ло людей грошки. *Лів.*—... трошки; як сніг
горів, а соломою тушили, як свині з походу
йшли. *Кор.*—... Горошка, як луб'яне не-
бо було, а шкурятані гроші ходили. *Пир.*
— За короля Горошка, коли людей було
грошки. *Рад.*—... Горошка, коли хліба
не було ні трошки. *К.*—За царя Гороха,
як було людей гроха (¹). *Зв., Пер.*

(¹) грохи. *Кон.*

То ще тоді діялося, як шкур'яні гроші
на світі були. *Закр.*

За царя Томка (¹), як була земля тон-
ка (²). *Бр.*—... пальцем проткни, та й
води напийсь. *Бр.*

Дуже давно.—(¹) Тёмка. *С.* (²) тонка.

За короля Сибка (¹), як була земля тон-
ка, що носом проб'єш, та й води ся на-
п'єш. *Євх.*

Кажуть тоді, як хто славить, що в ста-
ровину було лучче. Д. Евхименко дума,
що Собко чи не Собеський.—(¹) Темка.
Євх.

Не бачила очком, то не бреши и язич-
ком. *Нові.*

Може воно колись и правда була, та те-
пер за брехню править. *Ос. 5 (XII, 72).*

6860. Собака (¹) брехне, а чоловік и
віри пойме. *Бер., Л., Кр.*

(¹) Собака на вітер. *Кр.*

Так то й брехать, лиха не набравшись!
Коз.

Треба брехні толок дати. *Коз.*

Не ти б казав, не я б слухав. *Пол., Лів.*

Ваше слово з крильями (залітає в брех-
ню). *К.*

Добре речеш, тільки (¹) в громаду не
беруть. *Бр.*—Добре мовиш, та в громаду
не ходиш. *Ст. 36.*

(¹) та (сказано було в Бериславі чума-
ком поповичеві, як той хвалився, що
який би з ёго піп був, коли б не ви-
гнали з бурци). *Коліс.*

Моргай не моргай: покрали хлопці кап-
ці. *Бр.*

Не роби з губи (¹) халяви. *К.*—Не го-
лицця халяву (²) з губи робити (пообіщав,
та й не дає. *Бр.*). *Гайс., К.*

(¹) лиска. *Проск.* (²) халяви. *Бр., Гайс.*

Не вірь губі, бо вона часом бреше. *Ил.,*
Кан., К.

Губа не заперта и в того! *Ст. 36.*—
... чоловіка. *Пр. в Ст. 36.*

6870. Брехали твого батька діти. *Кр.*—
... батька сини, та й ти з ними. *Об.,*
Гат.—... твої матки дочки, та й ти з
ними мовчи. *Рад.*

Аж обридло слухаючи! *Збр. Лаз.*

Не бреши, бо я слухать не буду. *К.*—
... я слухати не люблю: через лад уже
бренеш. *Бр.*

Годі вже брехати тобі, бо вже й своя
брехня докучила (або: оприкрилась, осто-
гиділа, осточортіла, остила, надокучила)!
Об., Ис.—... иди вже на село дурити.
Бр.—Не бреши, спасибі тобі, — и своя
брехня набридла. *Зал.*—Тут и своя брех-
ня оприкрилась, ато ще й він. *Лист. (II.*
246).

Своя брехня не докучила, ще й за чу-
жими гониця. *Бр.*

Не бреши, бо мені брехня зуби пере-
точила. *К.*

На село людей дурить! *О.*—... ми са-
ми з міста. *Нов., [Ил.].*—На село дурити,
бо міщане знають! *Ил.*—Роскажуй се-
лянам, а міщане сами знають. *Бал.*

Коли б з села (¹) Иван, то б и віри
поняв. *К.*—... ато з города, та ще й (напр.
Лубень), то й віри не йму. *Євх.*

(¹) з Гайшина (с. *Пер., п.*). *Пер.; Ци-
ган. Коз.*

Як з хутора, то б и повірили. *Кон.*

Прийшли (або: Приїхали) з Борозни (¹),
та чорзнащо й зверзли. *Р., Б.*

(¹) Борзни. *Коз.*

6880. Треба слухать, може и справді
сонце не так сходить! *Черн.*

У чийсь сороці та бреше! *Ном.*

У чий сороці ти брешеш? *Кон.*

Правда Сидорова! киселем млинці по-
мазані, на паркані суш'яця. *Пр. в Ст. 36.*

Така правда, як вош кашля. *Проск.,*
К., Х. 36., Збр. Лаз.—... кашле. *Ил.*

Це така правда, як ти попада. *Євх.*

Оце тому правда була, що вкусив за-
ець за хвоста вола! *Чир.*

Така правда, як у рові вовк издох. *Л.,*
Пр., Лох.

Так то правда, як пси триву ідять. *Ил.*
Дідчая мати видала, щоб сова зайця има-
ла. *Ст. 36.*

6890. Наварила юшки без петрушки (ска-
же, та не докаже). *Ск.*

Наказав на вербі груш. *Об., Євх.,*
Ст. 36.—Така правда, як на вербі гру-
ші. *К., Л., Лох.*—Показує грушку на
вербі. *Ил.*—... грушки на вербі. *Проск.*
— На вербі груші, а на осипі кислиці
не ростуть. *Х. 36.*

У нас такі ночували, та й сокиру вкра-
ли. *Бер., Рад., Б., Кон., [Бр.]*.

Не ість ⁽¹⁾ пап дяк гусей ⁽²⁾. *Павл.*
—... бо крадені. *Кон.*—... гусей, а шап-
ка в пір'ї. *Стороже.*—Казав пап дяк, що
гусей не ість, а повна стеля кісточок.
Зв., Ївх.

Відкіля се прислів'я взили—див. *Ос.*
21 (*XIII, 32*). — ⁽¹⁾ Боїцця. *Кр.* ⁽²⁾ гуси.
Гам.

И тако скончашася Панькова чтенія!
Проск.

Погорілець!.. хліб ззів, а солону спа-
лив. *Г., П.*

«Наповав ти коня?» — «Наповав.» —
«А чом же в ёго морда суха?» — «А во-
ди не достав!» *Нос.*

Правда, раки, лізте в вершу ⁽¹⁾! *Об.*
—... в вершу — буде риба. *Р.*

⁽¹⁾ в торбу. *Кон., Кр., Нов.*

То чудо, кум, а не раки: одного рака
повна торба и клішня вісить (щось брех-
нуло шпарко)! *Нос.*

Невістка скаржиця, а на лиці не змар-
ніла. *Г., П.*

6900. Бреши, не бреши, а то зовсім не-
правда. *Проск.*

Сказав на гривню правди. *К.*

Стільки правди, як в шелягу сребра.
Кл.

Стільки правди, як у решеті води. *Лох.,*
Збр. Лаз.

Не щодня брідня — де-коли й правда.
Лист. (II, 4).

Стар, як котюга, а бреше, як щеня.
Ст. Зб.

Старий, а бреше як зза корча. *Проск.*

Брехав, доки зовсім не вбрехався. *Проск.*

До такої добрешинь! *Ном.*

Цитте, Жиди, нехай рабан бреше! *С.*

6910. Тумань світа! *Бр.* — Туманити
світу. *Ж.*

Смаленого дуба плете. *К.*

Плете дуба, як на палилі. *Ил.*

Та він не ступить без того, щоб не
збрехать. *Л., Ис.*—Що ступить, то збре-
ше. *Проск., Бер., Лів., Збр. Шей.*

Як не брехне, то й не дихне. *Об.,*
[Кулж.].

Не ззість, доки не обреше. *Проск.*

Походило! *Л., Пир.*

О, це ще правда! *Пир.*

Химини курі! *Зв., Л., Сос.* — ... Мо-
трини яйця. *Мик* — ... курі гопить ⁽¹⁾.
Б., Сос.—Він говорить мені за Химини
кури. *Проск.*—От и понесла Химини гу-
си! *Сл., Гр.*

⁽¹⁾ стрійть, або підпуска. *Х.*; наказав.
Ївх.; плете. *Рад.*

6919. Здався Циган на свої дітл. *Ск.*
Павл.

6922. Се друга казка! *К.*—Стільки казок!
Пир.

Хвигли! *Бр.*

Еге, дудки! *Пир.*

Бреши на свою голову! *Зв., Проск.,*
Рад., Л., Б.

Поклепав правдою. *Ст. Зб.*

Нехай бреше—на душу легше. *Ївх.*

Бреше—не вперше. *Рад., Л.*

Які бойки! як з листу бере (добрий
брехун)! *Черн. г.*

6930. Утнути мелуна (збрехать). *Зал.*

Це брехенька—моя ненька.

Брех стара на покуті! *Кон.*

Він гори ворочає (язиком). *Л., Пир.*

Убрався в правду, як Татарин в зброю. *Ил.*

Губи в не́го, як халава.

Підпускає Москаля (до жінок домощу-
єця, або бреше). *Прав. Ниж., Лів.*

При якогось тумана! *Бр.* — Напустив
туману. *Ж.*

Потилиця глибока (брехливе). *Зв., Чир.,*
З., Л.

Кулі лє (бреше, боїцця). *Лох., Пр.,*
Павл.

6940. И в вічі не бачив, який (а, е)
він (а, о)! *Ном.*

Не брав, не займав и д.; кажуть не
про одних людей, а про хліб, напр., гро-
ші и д.

Він бреше, а ти побріхуєш. *Лист. (II,*
246).

На вітер! *Ск.* — От ти говориш — на
вітер пускаєш. *Бр.*—Аби говорило, а на
вітер пускає! а вітер зном (sic) по всім
світі несе. *Бер.* — Так говорить, як пу-
стий вітер. *Бр.*—Оце то пустий вітер в
полі!

Собака ⁽¹⁾ бреше, а вітер несе ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ Пес. *Бр., Проск., Кан., К.* ⁽²⁾ по-
сить. *Лох., Пр., О.*

Вітер віє, собака бреше. *Зв., Б., Гр.*

—Вітер повіє, а собака брехне. *Ївх.*

Чув, що дзвонять, та не знає де. *Лів.*
—... в якій церкві. *Бр., [Проск., Рад.,*
Пр., Ївх.],

Бреше та й дивиця, хоч би очі за-
плющив. *Черн. г.*

Бреше, аж не постережеця. *Зал.*

Бреше, як собака на висівки. *Рад., Б.*

Хіба помилявшись правду скаже. *Ївх.*

6950. З брехні й кишки повились. *З., Л.*
Брехун на всі заставки. *Пр.*

Бреше, як сам спас. *Зв., Рад., Кон.*
Що в Бога день, а він завше бреше.
Проск.

Бреше, як шовком шие.
Бреше, а за ним аж куриця. — Ото
бреше! аж куриця. *Збр. Шей.*

В живій очі бреше. *Ил.*
Як нес, своєю губою збрехав. *М. Білз.,*
Чор. Рад. (172).

Бреше, як собака. *Ск.* — ... як попова
собака. *Л., Павл.*

Бреше, як собака на вітер. *Зв., Пр.,*
О., Гр.

6960. Гав—та и зуби стая. *Нос.*

Бреше, як циганський цип. *Б.*
Уже він (уміє) зчорного біле зробити. *Ил.*
Хоч як, то вилаюється. *Бр., Л., Пир.*
На двакриласи не можна співать. *Кан., К.*
Не в одно ⁽¹⁾ бреше. *Л., Ёвх.*

⁽¹⁾ слово. *О.*

З ним и в ступі не потрапиш. *К.* —
Ёго и в ступі не влучиш. *Ном.*

Богослов, та не однослов. *Зв., Проск.,*
З., Л., Пир., О., Ст. Зб. — Богослов
двоєслов. *К.*

Бреше ж твоя губа! *Л., Н., Гат.*

Щоб тобі так жить! *Кулж.* — Щоб ти так
на світі жив, як сёму правда. *Ном.* — ...
як ти правду кажеш. *Рад., [Бр., Пир.].*

6970. Бодай так пси траву їли по тій
правді! *Ил.*

А щоб ти так по правді дихав! *Л., Пир.,*
Чор. Рад. (70).

Так би съ чув звони! *Ил.*

Так він собі царство Боже думав. *Кон.*

Бодай же ти так хліб у рот брала! *Деб.*

Бодай виїли комарі очі (тому, хто ка-
же, що бачив, а бреше). *Лів.*

Щоб у тебе душа так була! *Кан.*

«Брешеш!» — «Червивусучкупочешеш!»
— «Я граблями, а ти зубами!» *Кон.*

Хто бреше, тому легше. *Л., Пир.* —
... тому ⁽¹⁾ легше, а хто віри не йме,
того в сук ⁽²⁾ зогне ⁽³⁾. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ тому на живіт. *Кан., К.* ⁽²⁾ в крюк.
Ёвх. ⁽³⁾ то того падме. *Зв., Рад.; Пир.;*
тому очі на лоб пре. *Ёвх.;* нехай судорга
зомкне. *Л.;* нехай в с... у подме. *Кан.,*
К.; а хто ні, тому три г. лі *ид.*; а хто ся
оправдус, того як гору вздус. *Бр.;* а хто
правду каже, того крюком зв'яже. *Збр.*
Шей.

Я сказав на сміх (жартуючи). *Пир., Л.*

6980. Ляда ПЛІТКАМ не ймай віри. *Ст.*
Зб.

Не люби клевети, не познаєш нищети.
Людам губа не запёрта.

Сріблом ушей не зависіш. *Кул.*

Людам язика не зап'яжеш. *Рад., Кр.*
— ... не закретиш. *Л.*

У чужім язичі не запретиш. *Бр.*

Не можна всім губи заткати. *Ил.* — Лю-
дам губи не замкнеш. *Бр.*

На чужий роток не накинеш платок. *К.*
Великий треба хусти, щоб зав'язать лю-
дим усти. *Рад.*

Чужий рот не хлів, — не зачинити. *Не.*
6990. Рот не горід — не загородиш. *Ш.*

Людзкої брехні не переслухати. *Проск.*
Чи хто ёго переслухає, що люде гово-
рять! *Ст. Зб.*

Коби съ впустив свої уха на торг,
вчув би багато о собі. *Ил.*

Пусти уха меже люде, то чимало учуєш.
Хоч бись був чистий, як лід, а білий,
як сніг, то ти обмовлять од голови до ніг.

Куцюба кудкудакала, помело ёйце зне-
сло. *Бер., Рад.*

З ніг до голови осудили: сказано, и кіст-
ки живої не оставили. *Пир.*

Взяли в шик. *Кон.*

Виють тое вже и вовки в лісі. *Ил.*

7000. Ніхто не знає, лише дід, баба —
и ціла громада.

Ніхто не буде знати — тільки сич та со-
ва, та людей півсела. *Проск.* — Знає кум
та кума, та людей півсела. *Бр., Бал., Л.*

В лісі дрова рубають, а до села тріски
падають (проти пліток, брехень). *Ил.*

Ні з того, ні з сёго, — веретиння! *Пр.,*
Пер.

Сорока летить, а собака на хвості си-
дить (проти баб'ячих пліток). *Кр.*

Стрішному — поперешньому розкаже. *Пир.*
— И встрічному, и поперечному. *Кулж.*

Скоро з воріт, а тут и ріт. *Ст. Зб.*

Сорока сороці, ворона вороні (и піде
чутка). *Л., Кон., Ст. Зб.*

Пішло личко по ремінчику (плітки, бре-
хня). *Бер.*

Сам блудить, а других судить. *Ил.*

7010. Сами в гріхах, ак в реп'яхах, а
ще й людей судять. *Коз.*

Об мене словами, а об себе дзвонами
(як що на мене говорять напрасно). *Рад.,*
Черн.

Нехай дзвонють, поки охоту згонють!
Прав.

Ще ми не встали, а вже люде за нас
говорють. *Проск.*

Як ми людям, так люде нам. *Ил.*

Як ми о людех, так (або: Ми о людях,
а) люде о нас говорять.

Посудим людей раз, а люде десять раз.
Кон.

Слово вилетить горобцем, а вершечця волом. *Ил.*

Правди на піготь, а прибавиця на лікоть. *О., Кон.*

Раз навіку спіткнесся, та й те люде побачать. *Дуб.*

7020. Не дай подоби, уйдеши обмови. *Ил.*

Як нема певістки, то нема на селі звістки; а як стала невістка, то стане на селі звістка. *Бр., Рад.*

ПРАВИЙ ⁽¹⁾, ЯК КОЧЕРГА. *К., Л.*

⁽¹⁾ Справився. *Л., Пр., Б.*

Правий, як вірєвка вь мішку. *Л.*

Прямий, як свинячий хвіст. *Р.*

Прямий ⁽¹⁾, як дуга. *Кр., [Л.].*

⁽¹⁾ Простий. *Пир., Пр.*

Чесний, як жидівська потилиця. *Не. —*
... як Беркови штани. *Зе.*

Найлучче ся своєю п'яддю мірити. *Ил.*

Не вмієш конці у воду ховать. *Кулж.*

Свої ж слова та й у зів'я (одбріхує). *Б.*

7030. На ⁽¹⁾ вовка помовка. *Кр. — ... а*
злодій ⁽²⁾ кобилу ⁽³⁾ вкрав. *Г., П., Лів.*
— ... а зайці кобилу ззіли. *Л. — ... а*
заець капусту ззів ⁽⁴⁾. *Пир. — ... а вовк*
за горою (або: у лісі). *Гайс.*

⁽¹⁾ За. *Проск.*; Про. *Павл.* ⁽²⁾ Москаль. *Проск.*; заець. *Євх.* ⁽³⁾ а заець лоша. *Кр.* ⁽⁴⁾ порося ззів. *Л.*; а Циган поросся вхавив. *Не.*

Піп людей карає, а сам лихо робить. *К.*
Вовк сливи поїв — Гапон усом моргає. *Ш.*

Іх сам ЧОРТ НЕ РОЗБЕРЕ. *О., Кр.*

Хто ж ⁽¹⁾ його знав без попа! *Пир.*

⁽¹⁾ Чорт же. *С., Л.*

Нехай розбіра на суботах! *Ном. — Бу-*
де по суботах. *Л., Черн.*

Бугай реве и ведмідь реве — хто ко-
го дере, и чорт не розбере. *К.*

И сам старий Циган не розбере. *Х.*

Без попа не розбереш. *Об. — Вас и*
сам чорт без попа не розбере. *К., Л.*

Ви — як ті Цигане. *Ном.*

7040. Кат вас розбере! *Об.*

Чортове ткання (як чого не знайде, нит-
ки в жмуті, якої треба, або-що). *Л., Пир.*

НІХТО НЕВИНЕН, сама я. *Ном.*

Ну, як би нещастя, — то така стаття
(ато дурний розум). *Кон.*

Не Боже карання — своє дуровання.
Прав.

Не Бог на смерть веде, сам чоловік иде.
Пир., [Бр., Євх.].

Не кінь наніс, сам молодець набіг. *Л.*

— ... але сам молодець наскочив. *Бр.*

Він сам собі руку січе. *Кулж.*

Само себе раба б'є, що нечисто жи-
то жне. *К., [Гр.].*

Собі дорогу перебить. *Ст. 3б.*

7050. Чорт його підвів, — а чорт того
не знає.

Мужик з печи спав — ніхто його не спи-
хав. *Пол.*

Зробив петлю на свою голову. *Бр. —*
... шию. *Пир.*

Іж, коли сам наварив. *Не.*

Наварив пива — випий же його сам.
Проск.

Якого пива наварили, таке й пийте. *Бр.*
— Якийсь наварив пива, так и випий його.
Проск.

Хто каші наварив, той мусить и ззі-
сти. *Бр. — Заварив ⁽¹⁾ кашу, так и їж.*
Не.

⁽¹⁾ Запарив.

Скільки спекли, стільки ззіли. *Х. 3б.*

Иван зробить, Иван ззість. *Ил.*

Гриць наварив, Гриць и пожив. *Проск.*

7060. Жни, коли посіяв. *Пир.*

Як посіяв; так и зібрав. *Проск. — Що*
посієш, те й пожнеш. *Коніс.*

Трусіться рубці, дивитися люді: як ро-
бимо, так ходимо; як дбаємо, так маємо.
Кан., К.

Жеби пес робив, то б и в ходаках хо-
див. *Ил.*

Як би пес не сидів, то б зайця зло-
вив. *Г., П.*

Було казати, що писати. *Ст. 3б.*

Коли б кізка не скакала, то б и ніж-
ки не зламала. *К., Н., Євх., [Бр., Я.].*

Як би не винен, то б и не винува-
тиш.

Нехай на себе жалкує виноватий. *Х.*
Не хайайся дурниці — не будеш сидів у
темниці. *Ил.*

Якою мірою міряєш, такою тобі одмі-
ряють. *К., Кан.*

7070. Лихому така и доля. *Проск.*

Як заробив, так и відбудеш ⁽¹⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ вибачиш. *Бр.*; одбудуватимеш. *Ст.*
3б.; відвічатъ. *Рад., Пр., Х.*

Де гріх, там и покута. *Збр. Лаз.*

Терпи тіло: маєш, щось хотіло. *А. Вил.*
Бачили очі, що купували. *З., Л., Кр.*

— Бачили очі ⁽¹⁾, що купували—іжте ⁽²⁾, хоч повилазьте. *Ск.*

⁽¹⁾ чортові очі. *Кел., Ёвх.* ⁽²⁾ плачте. *Рад., Коз., Збр. Шей.*

Купили хріну, треба звісти! плачте очі, хоч повилазьте: бачили, що купували—грошам не пропадять. *Кобз. (154).*

Обібрався ⁽¹⁾ грибом ⁽²⁾ — лізь у кіш ⁽³⁾. *Бал., [У., Кан., К.].*

⁽¹⁾ Назвався. *Л., Кон.;* Назвався. *Ст. Зб.;* Келі обрався. *Ил.* ⁽²⁾ раком. *Ст. Зб.* ⁽³⁾ у кузоб. *ід; у кузуб. Л., Кон., Кр.;* в кошіл. *Ил.; у короб. Гл.; в борщ. Ёвх., Руд., Яц.;* Коли піднявся грибом, так і лізь у коробку. *Збр. Лаз.*

Знала, нащо грала. *Ис.*

Знала кобила, нащо ⁽¹⁾ віз ⁽²⁾ била ⁽³⁾. *П., Прав. Ниж., Лів., Павлв.* — Знав кінь, нащо оглоблі бив. *Кл.*

⁽¹⁾ Чий. *Гат.* ⁽²⁾ оглоблі. *Прав. Ниж., Пол., Сл.* ⁽³⁾ побила *Гат.;* ламала. *Бр.*

Знала кобила, нащо віз била—щоб новий був; знала дяківна, чого заміжшла—що треба робить. *Кон.*

7080. Любиш їздить — люби й саночки возить. *Лох.*

Їму б можна озолотищця. *Л., Кулжж.*

Поганому погана й честь. *Пир., Л., Кр.* — ... й чисть погана. *Бр.*

Скотилась баба з неба, так їй и треба. *Ёвх.*

Яку голову маїш, ту ж и носи здорова. *Гат.*

Яким мечем воював, таким и поліг ⁽¹⁾. *Пир.* — Яким мечом махає, такою путтю й погибає. *Бр.*

Вмер з горілки, з знахарства.—⁽¹⁾ згинув. *Рад.;* погибнеш. *К.*

Хто не слухає тата, той послухає кат. *Пир., Х., Павлв.*

Не слухав батька-матері, нехай люде учать. *К., Гад.*

Не хотів ⁽¹⁾ слухати ⁽²⁾ батька ⁽³⁾ — послухай собачої ⁽⁴⁾ шкури. *Кан., К., Рад.* — Хто не слухає вітця-матері, нехай слухає песіє шкіри. *Ил.*

Батога, тарабана.—⁽¹⁾ Не хтів. *Проск., Бр.* ⁽²⁾ Не слухавсь. ⁽³⁾ та матері, тата и мамі, мене и д. ⁽⁴⁾ поїї. *Проск.*

Котюзі ⁽¹⁾ по заслугі. *Бер., З., Кр.* — По заслугі котюзі. *Проск., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Котюзі. *Бр., Лох., Б., Х., Кв.;* Катюзі. *Зв., Рад., Л., О.*

7090. Хто біжить, той и добіжищця. *Збр. Лаз.*

7092. Коли не хоче собача лапа на столі, то ⁽¹⁾ нехай під стіл. *Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ Не хотіла кошеча лапа шануващця на столі. *Б.*

Було б не кпяти з Микити, бо Микита и сам кеп. *Збр. Лаз.*

От ⁽¹⁾ тобі ⁽²⁾ наука, не ходи надвір ⁽³⁾ без дрюка. *Л.* — ... свиня звалить и віку умалить ⁽⁴⁾. *Гр.*

⁽¹⁾ Оце. *Рад., Л., Кон.* ⁽²⁾ Ото. *Пр.;* Оцце. *Пир.;* На другий раз. *Зв.* ⁽³⁾ в ліс. *Зв., Пир., Пр.;* щоб ніколи не ходив. *Кон.;* тпруті. *Л.* ⁽⁴⁾ свині ззідають. *Рад.*

Оце тобі, бабусю, наука—не ходи заміж за внука. *Не.*

Наука не ходить по лісу, а по тих же людях. *Рад., Пир., Сос.*

Туди їму й дорога! *Рад., Лів.*

Так тобі и треба! нехай тебе чорт туди не носить! *Л., [Проск.].* — Нехай ёго чорт на глибоку ⁽¹⁾ не несе. *К.*

⁽¹⁾ на вершині. *Бр.*

Собаці собача смерть. *Ск.* — ... честь. *Об.*

7100. Ледачому ледача й смерть. *Кох.* Яке життя, така й смерть. *Ил., Проск.* Як робив, так и вмер. *Ст. Зб.*

БЕЗ ПРИЧИНИ смерть НЕ БУДЕ. *Бр.* — ...и смерті не буде. *Проск.* — Без причини и смерті не маш. *Ст. Зб.*

И трясця не бере без причини. *Ил.*

И чирак даремне не сяде, хіба почешеш. *Проск.*

Який пастух, така й череда. *Я.*

Який піп, така ёго й паракхвія. *Ёвх., [Пир.].* — ... такі й паракхвіяне. *Сторож.*

Який піп, таке й благословення. *Об.* — Добрий піп, добре й благословення. *Рад.*

Який день, такий и пожиток. *Нос.*

7110. Який дудок, такий чубок. *Ил.*

Який Яків—тільки й дяки. *Гайс.*

Який Сава, така й слава. *Не., [Бр., Гайс., Х. Зб.].*

Який пан—такий ⁽¹⁾ крам. *Об.*

⁽¹⁾ такий ёго й. *Зв., Л., Павлв.*

Який пан, такий и жулан. *Зв., Пр., Коз.*

Яка исповідь, таке й розгрішення. *Ил.*

Яка ляпанина, така и хватанина. *Проск.*

Яка приправа, така и потрава. *Нос.*

Яка грушка, така й юшка. *Ил.*

Яка пряжа, таке й полотно.

7120. Яка придка, така нитка.

Яке частування, таке дякування.

Яке поїхало, таке повернуло.

Яке ⁽¹⁾ помагай—Біг ⁽²⁾, таке ⁽³⁾ й бу-

вай-здоров ⁽⁴⁾.—Який здоров, такий помагай—*Біг. Гр.*

⁽¹⁾ Який. *Бр., Бер.* ⁽²⁾ добридень. *Проск.*

⁽³⁾ такий. *Бр., Бер.* ⁽⁴⁾ бодай-здоров. *Ил., Проск.*

Яка пшениця, така й палиниця. *Г., П.*

Яка хатка, така й паміатка. *Гр.*

Як люде дрань, то така їх Ордань. *Проск.*

Як гукають, так и одгукуюця. *Рад.*

— ... як зовуть, так и обзиваюця. *Коз.*

— Як у лісі гукнеш, так и одгукнешця. *П.*

III.—Як зовуть, так и окликаюця. *Ст. Зб.*

Як стукне, так и гукне. *Гат.*

Як Курту ⁽¹⁾ годують, так Курта ⁽²⁾ и бреше. *Г., П.*

⁽¹⁾ Рябка. *Р.* ⁽²⁾ Рябко.

7130. Як дуди ⁽¹⁾ настроють, так дуди ⁽²⁾ грають. *Кан., К., Л.*

Дуда, або ще коза, робиця з телячої або козиної пікури—московська волінка. *Przysł. Woicie. (II, 18).*—⁽¹⁾ и ⁽²⁾ струни. *Бр.;* кобза. *Яц.*

Як пійшла пішком, так и прийшла з порожнім мешком. *Б.*

Як ні з чим в млин, так порожняком додому. *Вас.*—З нічим до млина, впорожні додому. *Кан., К.*

Коли не йде, так и не везе. *Пос.*

Коли нерод, так и невмолот.

Який дід, такий ёго плід. *Гат.*

Який батько, такі й діти. *Об.*

Який батько ⁽¹⁾, такий син—викрали ⁽²⁾ з діжки сир: *Ил.*

⁽¹⁾ тато. *Проск.* ⁽²⁾ виносили.

Яке дерево ⁽¹⁾,—такий клин ⁽²⁾, який батько—такий син. *Бр., Р.*

⁽¹⁾ Яка колода. *Проск.;* Який мелник. *Ил.* ⁽²⁾ млин.

Який корінь ⁽¹⁾, такий и одросток. *Черн.*

⁽¹⁾ куц. *Нос.*

7140. Яке дерево, такі й одростки. *Черн. г.*

Який пун, такий и одрост. *Кулж.*

Яка щеп,—така яблуця. *Г., П.*

Якова нива, таково и насіння. *Пр. в Ст. Зб.*

Яке зілля, таке й насіння. *Бер., Рад., Лів.*

Яке коріння, таке й насіння. *Лів.*

Яке насіння, таке й коріння. *Проск.*

З доброго плота добрий кіл. *Г., П.*

Зо злої трави не буде доброго сіна. *Ил.*

Од доброго коріня добрі й окоренки. *Кон.*

7150. Од доброго коріння добрий и пагонєць одійде; од доброго батька—добра й дитина.

Дурна мати—дурні діти. *Проск.*

Сова не приведе сокола. *Кан., К., Пир.*—Не уродить сова сокола—ино таке, як сама. *Ил., Кон.*—... тільки таких, як сама. *Войц.*

З тлустого м'яса тлуста и юшка. *Ил.*

На добрій землі, що посієш, то и вроде. *III.*—... на добрі зуби, що вкинеш, то и ззієш. *Бр.*

Добрі зуби и камєнь істимуть. *Бер., Б.*—... перегризуть. *К., Л., Пир.*

Хороші коровайниці хорошій коровай бгають. *Збр. Лаз.*

Як добрий став—риба буде; а стече став—болото буде. *Бр., Кан.*

Доброму ворю все в пору. *Бр.*

Поганому ⁽¹⁾ животові ⁽²⁾ и пироги ⁽³⁾ назаваді ⁽⁴⁾. *Ж.*—Доброму животові то й кій не вадить, а підлому, то й пироги вадать. *Бр.*

⁽¹⁾ Плохому. *К.;* Слабому. *Г.;* Лихому. *Пос.;* Ледачому. *Гл., Ёвх.;* Ледачому. *Проск.* ⁽²⁾ На плохенький животок. *III.* ⁽³⁾ и вареники. *Пос.;* и хліб. *К.* ⁽⁴⁾ вада. *Кон.;* завадять. *Г., Проск., Кон.;* вадять. *Рад., Гл., Нов., Ёвх., III.;* вадить. *К.*

7160. Ледакаго бортника и мед ледачим пахне. *Ст. Зб.*

Дётяр и смердить дігтем. *Чор. Рад. (209).*

Де господарь не ходить, там нивка не родить. *Бал.*

Хто сіє густо, то не буде пусто; а хто сіє рідко, в того вродиця дідько. *Бер.*

Хто хочєть збирати, мусить добре засіяти. *Ил.*

Хто сіє, той віє; хто не сіє, той скліє. *Збр. Лаз.*

Хто вітру служить, тому димом платять. *Ст. Зб.*

Сіє вітер, вітром жати буде. *Ил.*

Дідька посій, дідько и вродиця. *Ил.*

Заволоком—уродиця, як нароком. *Кон.*

7170. Наори мілко та посій рідко, то й уродить дідько. *Ёвх., [К., Проск., Ж., Рад.].*—Засій рідко, уродиця дідько. *К.*

Хто сіє ⁽¹⁾, той ся надіє. *Ж.*

⁽¹⁾ оре, сіє. *Ил.*

Хто посіє, той пожне. *Рад.*

Кто рано посіє, рано й пожне. *Ст. Зб.*

Хто оре, той посе.

Хто паше, той пляше. *Рад., Ст. Зб.*—... з мешками пляше. *О.*

Яке посієш, таке и пожнеш. *Зв., К., Л.*

Хто годин, той не голодин. *Зв.*—... той не холодин. *Пов.*

Добре роби, добре и буде. *Ск.*—... а як зле зробиш, то зле й буде. *Бер.*

Добре роби, доброго й кінця дождидай. *Бер., Кон.*

7180. Як хто живе, так йому Бог и дає. *Проск.*

Без праці не будуть калачи.

Не взявшись за сокиру, хати не зробиш. *Х. Зб.*

Не надсівшись, не вмерти. *Ст. Зб.*

Поки не упріти, поти не уміти (або: не уздріти). *Ил.*

Печені голуби не летить до губи. *Г., Лів.*—Нікому сама птаха в руки не вскочить. *Ил.*

Як ⁽¹⁾ ручки зароблять, так ⁽²⁾ ніжки ⁽³⁾ сходять. *Пир.*

⁽¹⁾ Що. *Пер.* ⁽²⁾ то. ⁽³⁾ хребет. *Рад.*

Як робиш (робить, робимо и д.), так и ходиш. *Об.*

Як ⁽¹⁾ ноги ⁽²⁾ в гнойку ⁽³⁾, то й губа ⁽⁴⁾ в лойку ⁽⁵⁾. *З., Ёвх.*—Де гноєк, там и лоек. *Б.*

⁽¹⁾ Хоч. *Рад., Пир.* ⁽²⁾ гною. ⁽³⁾ лою.

⁽²⁾ рука. *Коз.;* чобіт. *Пир.* ⁽⁴⁾ душа. *Рад., Коз.;* чуб. *Пир.*

Хто товче, той хліб пече («Бодай ніхто товченого хліба не діждав ні істі, ні некши!»). *Ш.*

7190. Хтівши гаразд мати, треба ухом землі приймати. *Ил.*

Роби, роби, то й матимеш; посій жита, то й жатимеш. *Не.*

Як не наповажисся, то и не буде з того нічого. *Проск.*

Хто добре уїме, той добре песе. *Ил.*

Хто борше (боржіше?) насипле, той борше змеле.

Всякаптичка своїм посиком живе. *Ёвх., [Ст. Зб., Кл.].*

Як заробиш, так и вибачиш (як на біду, на сварку наскочить, що вилає хто). *Бр.*

Хто торка, тому відчинять. *Збр. Лаз.*

Хто трудниця, той журиця (до серця приймає). *Кон.*

Треба прости, щоб рублям не трясти. *Лів.*

7200. Хто тріма взімі пецуха (пічкура), то має вліті пастуха. *Ил.*

Хто як постеле, так и виспиця. *Ном., [Проск.].*—Як постелеш, так и спатимеш.

Ст. Зб., [Бр., У., Зв., Рад.]—... як заробиш, так и одбуватимеш. *Ст. Зб.*

Рівніш згладиш, тісніш ляжеш. *Ос. 20 (IV, 12).*

Де не горить, там ся не курить. *Ил.*

Що платить, з тим на торг учащають. *Ил.*

Сплющий пес не угонит зайця.

Під лежачий камінь и вода не біжить.

Л., Пов.—... не дле. *Пир.*—... не підтече. *Проск.*

Вовка ноги годують. *Ск.*

Затим вовк не лицяє, що в кошару чашто никає. *Бал., К.*

Вовк через послы не прише. *Войц.*—... не тис. *Ил.*

7210. Вовк, лежачи, не утне.

Як пес робять, так пес в чоботих ходить.

Хто б'є, той проб'є. *Прав.*

Як марно нажив, так марно й піде. *Л., Б.*

Як не гримить, то й не христия. *У.*

Де люде ходять, там трава не росте. *Ил.*

Де грім гуде, там мокне щось (мокну-пожежа. *Коз.*). *Ш.*

Добре вогонь горить, як є чим підпалити. *Яц.*

Не було снігу, не було и сліду; став сніг, став и слід. *Кан., К.*

Ти мелі ковбаси не даси, а я тобі кишки а ні кришки. *Руд.*

7220. Як ви нам, так и ми вам. *Кулаж.*

НЕ В ТІМ СИЛА, що кобила сива. *Л., Пир., Гр.*—... а в тім, що не везе ⁽¹⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ що вона везе. *У., Пир., Р., Ёвх.;* що віз перевернула. *Бр.;* побила. *Кан., К.*

Ні в тім річ, що в хаті піч: то біда, як нема! *Бр.*

Не в тім хороша, що чорноброва, а в тім, що діло робить. *Пир., Лох.*

Не то воші, що в колосі, а то, що в онучі. *Б.*—... та й бий идучи. *Збр. Лаз.*

Не то кінь, що в болото увезе, а то, що з болота вивезе. *Кр.*

Не то біда, що не п'єцца вода, а то біда—п'єцца вода. *Коз.*

Єще то не біда, як єсть хліб та вода. *Ст. Зб.*

Єще то не біда, що по в'язі вода: тоє горш проняло, що и коняля поняло.

Ще не біда, що без риби середа. *Ёвх.*

7230. Не то дорого, що єсть де купити,—то, що нігде. *Ст. Зб.*

Не то талап ⁽¹⁾, що лежить, а то, що біжить. *Черн.*

⁽¹⁾ товар. *К., Гр.*

Не то черви ⁽¹⁾, що ми їмо, а то, що нас ідять ⁽²⁾. *Пол., Лів.*

(¹) червяк. *Бр.*; *Лип.*, *Бер.* (²) ість. *Лип.*, *Бер.*; буде їсти. *Бр.*; будуть їсти. *Б.*, *Кр.*

Не то гарне, що гарне, але то, що ся кому подобає. *Яц.*

Не те (¹), що мете, а те, що зверху йде. *Бр.*, *Лів.*

(¹) Се не те. *Пир.*, *Ос.* 6 (*III*, 18).

Не на те козак (¹) п'є (²), що є (³), а на те, що буде (⁴). *Бр.*, *Зв.*, *Кан.*, *К.*, *Рад.*, *Збр.* *Лаз.*

(¹) чоловік. *Б.* (²) б'є. *Пир.*, *Пр.*, *Р.*; гуляє. *Бр.*, *Зв.* (³) що має. *id*; що нема. *З.* (⁴) що Бог дасть.

Не той тато, що сплотив, а той, що вигодував. *Проск.* — ...що до розуму довів.

Не той злодій, що украв, а той, що сховав. *Рад.*, *Лох.*, *Пр.*, *Коз.*, *Лист.* (*I*, 62). — ...переведе. *Бр.*

Не за те бито, що ходила в жито, а за те, що дома не ночувала. *Рад.*, *Пир.*

Не тим наші діди поголіли, що солодко пили та їли, а мабуть на їх гроші прах прийшов. *Пир.*, [*Ч.*]. — Не тим поголіли, що славно їли, а тим, що не гляділи. *Л.*, *Кон.*

7240. Не тому прісно, що не кисло, іно тому, що не роциняно. *Ил.*

Не тому плачу, що мама вмерла, а що нога змерзла. *Збр.* *Лаз.*

Не тоді мені неділя, як сорочка біла, а тоді, коли мала час узяти. *Бр.*

Не шень-пень, не гороховая каша. *Нос.*

Жартуючи, боронять честь, свою або чужу.

Через то и хліб не родить, що свиня у плахті ходить. *Новг.*

Не дивно пиво: дивніші люде, що його п'ють. *Ївх.* — Пиво не диво: диво добріє люде. *Ст.* *Зб.*

Не пиво диво, — дивніший сік, що раз у рік. *Б.*

Не пиво диво: дивний слово. *Б.*

Не старіють літа, тільки тарапата. *Проск.* — ...лята, але торопата. *Бал.*

Не палкою, так шапкою. *Прав.*

7250. Не штука вбити крука: зловинно живого. *Бр.* — ...але живого з'япати. *Проск.*

Не жаль пива, та жаль дива. *Б.*

Не противсь (¹), що забродивсь, — аби хаяв не покаляв. *З.*

(¹) Не брідись. *Кох.*

Не боїця вовк собаки, але його звяки (¹). *Кан.* — Собаки не боязко, та звяги (²) його. *Рад.*

(¹) звяги. *Нос.* (²) дзвяги. *Кан.*, *К.*

Бійся не того собаки, що бреше, а то-

го, що ластиця. *Гайс.* — Не бійся тієї собаки, що гавкає. *Кв.* (*II*, 213) — ...бреше. *Не.*

Котрий пес багато бреше, той мало кусяєця. *Ил.*

Звягливого не бійся, а кусливого. *Нос.*

Не так боюся я його, як його дурного розуму. *Бр.*

Не велике б'є, а дуже. *Зв.*

Не дуже б'є, та сміє. *Рад.* — Не дужий б'є, а сміливий. *Бр.*

7260. Не страшно женитись, а страшно попа єдиать. *Гад.*, *Новг.*

Не що-що, але а що що? *Проск.*

Не старе мре, а поспіє. *Рад.*, *Лох.*, *Пир.*, *Коз.*, *Збр.* *Лаз.*, [*Кон.*] — Не вмірає віковий (¹), тільки часовий. *Бр.*, *Грам.* — Не вмірають старі, тільки часові. *Проск.*

(¹) Умирає не слабкий. *Збр.* *Лаз.*

Не старість — так сталося. *Коз.*

Хто сивий — не мудрий: лиш старий. *Ил.*

Борода не робить мудрим чоловіка.

Не копитові кобила, а копит кобилі. *Збр.* *Лаз.*

Не пахиття, а поліття. *Гр.* — Не пахиття, а паліття. *О.*

Не поле родить, нива. *Сл.*

Не земля родить, а літо. *К.*, [*Ївх.*].

7270. Не проси у Бога дорщу, а проси урожаю. *Ївх.*

Не то добро, що принесеш, а то, що наживеш. *Коз.*, *О.*

Хоч на краї, аби в раї. *Ст.* *Зб.*

Не гляди — біла, аби біла. *Новг.*

Чи обідала, чи не обідала, аби рід відідала. *Прав.* *Ниж.*, *Лів.* — Обідав, не обідав, аби відідав. *Бр.*

Хоч обідала, хоч не обідала, аби живіт завідала. *Б.*, *Черн.*

Де був, то був, аби дома ночував. *Об.*

Хоч не гладко, аби міцно. *К.* — ...кріпко. *Кон.*

Хоч за копійку, та на тарілку, а за шаг, та у ведро. *Б.*

Хоч чорт неси, аби яйця. *Ївх.* — Нам хоч чорт, аби яйця ніс. *Пир.*, *Кр.*, *Х.*, *Л.* — Хоч ділько нехай злетить, аби мені яйця. *Ст.* *Зб.* — Хоч біс, аби яйця ніс. *Зв.*

7280. Байдуже паски, аби пороса. *Проск.* Де сісти, то сісти, аби що ззісти. *Бр.*, *К.*, *III.*

Чорт бери шапку, аби голова була ціла. *Бр.* — Кат бери и шапку, аби б голу додому донести. *Кв.*

Чий бугаєк пострибав, аби телятко наше. *Кр.*

Нашо мені куми — були б пироги. *К.*

Дарма ярма, аби поли були. *Ёвх.* —
Дарма воли, аби ярма були. *Б.*

Не щитай корову по удою. *Ис.* — Як
щитати корову по удою, так вона сама то-
го не стоїть. *Б.*

Лучче око золота, ніж камінь олова. *Ил.*
Лучче їсти хліб з водою, ненуж бұха-
нець з бідою. *Гат.*

Лучче погано їхати, чим хороше йти.
Кр.

7290. Лучче з добрим найти, як з кенсь-
ким поділитися. *Проск.*

Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сот-
ник. *Котл.*

Луче солом'яний дід, як золотий син.
Бр., Бер.

Лучче маленька рибка, як великий тар-
кан. *Пол.*

Лучче одна свічка перед собою, ніж дві
за собою. *Ил.*

Луччий нині горобець, як завтра голу-
бець.

Лучче синиця в жмені, ніж журавель в
небі. *Кон.*

Лучче солов'я в рот, ніж журавля в год.
Кон.

Не сули журавля в полі, та давай си-
ниці в руки. *Черн.*

Як мати сліпу кобилу водить, так кра-
ще пішки ходять. *Пир., [Кон., Ёвх.].*

7300. Як мати з кислим ⁽¹⁾ молоком, то
лучче з водою ⁽²⁾. *К., Л.*

⁽¹⁾ поганим. *Рад.*; підлим. *Бр.* ⁽²⁾ з во-
дою. *Бр., Зв.*

Як мати ногам кланяється, так лучче го-
лові. *Прав. Ниж., [Бал., Рад.].*

Як маєш кланяється лаптю, то лучче по-
клонись чоботу. *Гл., Ах.*

Волю ⁽¹⁾ голові до ніг упасти, як хво-
стові кланятися. *Вин.*

⁽¹⁾ Волися. *Бр.*

Як мати погано орать, то краще й в
поле не ходить. *Збр. Лаз.*

Як погано ⁽¹⁾ орати, то лучче ⁽²⁾ випря-
гати ⁽³⁾. *Зв., Х. Зб.*

Як погано чоловік з жінкою. *Рад.* —
⁽¹⁾ ледачим. *Пр., Кр.* ⁽²⁾ випрягти ⁽³⁾ во-
ли. *Рад.*

Як на сухоземлю, то нехай лучче в мі-
шку стоїть. *Бр.*

Як з лихим квасом, то ліпше з водою,
аби не з бідою. *Прав.*

Маю висіти за одну ногу, волю за обидві.
Ил.

Безпечніше — батька прив'язати. *Пир.*

7310. Хоч соха, а глибоко оре. *Сл.*

Ліпш гаразд, ніж не гаразд. *Ст. Зб.*

Рожок — та з табакою.

Хоч бік голий, то каша з молоком. *Пир., [Бер.].*

Чорна корова, біле молоко. *Ил.*

Тихо ходить, та густо місить. *Нос.*

Мішок, та не зав'язав. *Ст. Зб.*

Хоч рябо на виду, так маслаки доладу.
Кон. — Хоч тарани на виду, але маслак
до ладу. *Нос.*

Хоч не в лад, та широко ступає. *Ёвх.*

Хоч смердить, — коли смак має. *Ил.*

7320. Хоч в орді, та в добрі. *Полт., Ёвх.*

Хоч погано баба ⁽¹⁾ танцює, та довго.
Сл., Ёвх.

⁽¹⁾ дівка. *Рад., Пир.*

Молоде орля та вище старого літає. *Не.*

Понура свиня, а глибоко рие. *З., Б.* —
... корень копає. *Рад.* — Понура свинка
глубей корень копає. *Ст. Зб.*

Ворона маленька ⁽¹⁾, та ріг великий ⁽²⁾.
Зв., [У., Рад., Ст. Зб.].

⁽¹⁾ Маленька галка. *Гат.* ⁽²⁾ та вели-
кий писок мас. *Проск.*; а великий ку-
сок м'яса ковкне. *Ил.*

Здаецця й мала пташка, та киті гост-
рі. *З., Пр.*

Мале щеня, та завзяте. *Ёвх.*

Кулик не велик, а все таки птиця. *Кр.*

Мал золотник та важок. *Пр. в Ст. Зб.*

Маленьке, але важенько. *У.* — ... важ-
кеньке. *Ил.*

7330. Хоч мале, та натоптване ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ натоптване. *Зв., Х.*; натопкуване. *О.*

Хоч мале, та узлудате ⁽¹⁾. *Лів., Мат.*

⁽¹⁾ возлудате. *К.*

Малі тілом, та великі духом. *Коз.*

Не великий чорт, та великі яйця несе.
Пр., Л., Хор., [Ёвх.].

Видно ⁽¹⁾ пана по халявах ⁽²⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ Знати. *З.*; Пізнати. *Проск.* ⁽²⁾ ха-
лявам. *К., О.*; халяві. *Бер.*; халявкам.
Ёвх. — Давній пан польський посив цвітні
чоботи — сап'янци. Служки, доношуючи
після своїх панів стареньку їх зобуву,
пришивали до неї, для одміни, чорні при-
шиви, а халявами вицвічалися. *Войц.*

Видно ⁽¹⁾ пана ⁽²⁾ по походу. *Лів.*

⁽¹⁾ Знати. *Зв.* ⁽²⁾ Ляха. *Рад., Кор.,*
Хому. Не.

Видно, що Ганна млинці пекла, бо й во-
рота в тісті. *Ёвх.*

Чорт ⁽¹⁾ би дятла знав, коли б не дов-
гий ⁽²⁾ ніс! *Нос.*

⁽¹⁾ Кат. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ не свій. *ід.*; не
ёго. *Нос.*

По роботі пізнати майстра. *Ил.*

Видно між ложками ополоник. *Не.*

7340. Видно, де дно. *Пир.*, *О.*
Видно пана и під ціновкою. *Л.*, *Кр.*
Попа видно и під ціновкою. *Л.*, *Зал.*
Пізнати сову по лѣту! *Проск.*—Видно
сокола по полѣту, а сову по погляді. *Гл.*
Пізнати ворогу по пір'ю. *Г.*, *П.*
Не заведе ⁽¹⁾ так пес, як вовк. *Бр.*

⁽¹⁾ Не завис. *Проск.*; Не затрубить.
А. Вил.

Бачу, що в хижі, та дверей не найду.
Гл.

Пізнати вовка, хоч в бараній шкурі. *Ил.*
Слова—полова, а праця—дяво. *Гат.*
Люде, як люде: були б ми добрі. *Ст.*
Зб.

7350. Коли б мі гриз кобіт, то б и не
жаль, а то ходак, та й ще не так. *Ил.*
«Люблю, мамко, Ивахна!» — «Коли б
тебе любив Ивахно—жесь нічого доброго.»
Ст. *Зб.*

Туди ввіти—широкі ворота, а відтіль—
вузькі. *Зал.*

Дитина каже, що бита, а не каже, за-
що. *Пир.*, *Збр.* *Шей.*

Гору хвали, а низ ори. *Кох.*

У нелюбої куми не смашні й пироги.
Коз.

Добрій жець не питаєця, чи широкий
загінець. *Ил.*

Добреє ковадло не боїця молотка.

Єден кулак стане за десять. *Проск.*

И малі камінці роблять синці. *Ил.*

7360. Хромого пса легко догонити.

Де густа рука, не треба и друкá.

Як добре плече, так и тупиця січе. *Коз.*

Так от-чого зозуля ковала (так он з
якої се причини)! *Зв.*, *Пир.*, *Греб.*

Не в чім не реве, аж дома ⁽¹⁾ нема!
Об., *Ст.* *Зб.*, *Ис.*

«Бо чоловік до Жида одвів, а на зав-
тра пита, чи ти ходила до корови?» *У.*

— ⁽¹⁾ лисої. *Р.*

Не чим так дуже бдяче! *Збр.* *Лаз.*

Не в чім штука. *Рад.*

Не по чім ⁽¹⁾ и б'є ⁽²⁾, як не по го-
лові! ⁽³⁾ *Кан.*

⁽¹⁾ Не де. *Бр.*, *Зв.*, *Чир.*, *Проск.*,
Рад., *Павл.*; Куди. *Руд.* ⁽²⁾ б'єш. *Бр.*,
Проск., *Рад.*, *Павл.*; б'єця. *Зв.*, *Чир.*
⁽³⁾ лисині. *Л.*

Ото-то и горе, що риба в морі! *Кр.*
З того хліб їмо (як хто ганить ремесство
яке, або-що). *Ном.*

7370. Така вже плапиди надійшла. *З.*,
Л., *Пир.* — Така мала планета надійти.
Бр.

Така година надійшла.

СУД не затяга, та суд и не отпуска.
Кан.—Суд не заклика, та й не випуска.
Зал.

Без суда суд буває. *Ст.* *Зб.*

Не знайду на свічку, а на позов — як
біс дасть.

Осудися перш вдому, та на право йди.

До справи двох, а по справі ⁽¹⁾ один.
Кан., *К.*

⁽¹⁾ двох хваляця, а від справи. *Бр.*,
Бер.; На суд идуть, так у двох хваля-
ця, а з суду идуть, так. *Пє.*; До пана
идуть, то два хваляця, а од пана, то.
Рад.

Хто хоче що справити,—треба ся за-
бавити. *Ил.*

Добра справа не потребує суду.

Суд сквапливий рідко буває справед-
ливий.

7380. Лучче до попа, як до суда. *Бр.*
Бог дасть судця, а чорт ⁽¹⁾ розсудця. *Бр.*,
Зв.

⁽¹⁾ а чоловік.

Піро страшне не в гусака, а вже тоді,
як у дяка. *Ш.*

Що написано ⁽¹⁾ пером, то ⁽²⁾ не ви-
волочеш ⁽³⁾ волом ⁽⁴⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Заведе. *Євх.* ⁽²⁾ ». *Прав.* *Ниж.*,
Коз.; того. *Ос.* 15 (*ХП*, 35), *Л.*, *Пр.* ⁽³⁾
не виведеш и. *Кан.*, *К.*, *Пол.*; не ви-
везе. *Коз.*; не витягнеш и. *Проск.*, *Євх.*;
не вивезеш. *Прав.* *Ниж.* ⁽⁴⁾ не виру-
баш топором. *Л.*, *Пр.*

Єдні руки право пишуть, єдні и мажуть.
Ил.

Бодай ніхто добрий не діждав ⁽¹⁾ пози-
ватися. *Полт.*

⁽¹⁾ ніхто не дочекав. *Проск.*

Поли вріж, а втікай од позвів. *Кулж.*

До права треба мати два мішки: оден
грошей, а другий бачности. *Ил.*

Идеш до суду, то треба—прийдіте по-
клонімося.

У суд иди, віз битих людей вези и віз
грошей,—и все діло пропаде. *Гл.*—Набий
віз людей та повези у суд віз грошей, то
й прав будеш. *Коз.*

7390. Загина крючки. *Пр.*, *Х.*

Пише и дере, а гроші бере. *Проск.*

Там, де великі вікна, багато світла, а
мало правди. *Ил.*

Золотий ключик до кожних дверей при-
дасця.

Коза з вовком тягалася: тільки шкурка
зосталася. *Гат.*—...тільки паністара зо-
сталася, та ще хвіст, та язик: простяглась,
та й лежить. *А.*

Суха ложка рот дере. *Кан.*, *К.*, *Лів.*,
Євх., [*Бр.*].

Сухий кусок ⁽¹⁾ горло ⁽²⁾ дере. *Рад.*

⁽¹⁾ кавалок хліба, то. *Бер.* ⁽²⁾ то й в роті. *Бр.*

Треба пудмазати, жеб не рипів. *Ст. Зб.*
Де не мажуть, там дуже ⁽¹⁾ скрипить. *Не.*

⁽¹⁾ Не помащено, то й. *Євх.*

Хто мастить, тому віз не скрипить.
Проск.

7400. Хто маже ⁽¹⁾, той и іде. *Об.*—Не помажеш ⁽²⁾—не пойдеш. *Євх.*—Помаж, так и пойдеш. *Сос.*

⁽¹⁾ Мастить. *Яч.* ⁽²⁾ Як не помастиш, то и. *Проск.*

Масти голову, поплювши в руки. *Ил.*
Де треба руки грить, там треба и огню.
Ос., З (X, 97).

Заваривши кашу, не жалуй масла.
Проск., Кр.

Рука руку мие. *Прав. Ниж., Лів., Ст. Зб.*—... щоб ⁽¹⁾ білі були. *Пол., Лів., [Пр. в Ст. Зб.].*

⁽¹⁾ аби. *Бр., Проск.*

Не поможе нічого: треба червоної шапки перепросити. *Проск.*

Не хорів, не болів, и гроші сь узяв—щоб ти їх вистогнав («от, який сіпака нападєця»)! *Бр.*

Чорти ёго знає, що це за пан сидить за верцадлом, та ще й лаєця («а він порядок знає, що не можна б там лаєця»)!
Сл.

Хапанієм не дати дітям своїм ні щастя, ні долі. *Проск.*

То такий дереу, що з Христа зняв би.

7410. Чужая, знать, за пазуху вои и тому залізла. *Ст. Зб.*

Прийшов гарбар, та все загарбав.

Дере з живого и з мертвого. *Кулж.*

Печи й дери. *Не.*

Що ступить, то лупить. *Бр.*

Прийде до ладу, так и я вкраду. *К.*

Як хто одмагаєця, що ніколи не квапився на хапунці.

Хто хоче полюбить суддю грошно-заплада, про ёго роспитай панів, а не просто-го народа. *Збр. Лаз.*

Зробіть справу (розсудить судом). *Пир.*

У свідка очі, як у дідька. *Ил.*

Свідки право судять. *Кл.*

7420. Свідкі первая чарка и первая палка. *Гл.*

Хто хоче свідком бути, треба хрестик цілувати. *Ил.*

Давно той присяг, хто за чужее посяг, (я чув так: «Давно той простягся, хто за чужее присягся». *Пом.*). *Ст. Зб.*

Хто ламає слово, той віру ламає, той

душу ламає, той Бога ламає. *Ос. 1 (281).*

Віч на віч. *З., Л., Кон.*—Стать очі на очі. *Л.*

По питці и клубка можна найти. *Кан., К., [Ст. Зб.].*—По нитиці дійдеш клубочка. *Пир.*—Ниточка доведе клубочка. *Полт.*—По ниточки голки доходють. *Пир.*—По питці голки доходють. *Пир.*

Виноватого Бог найде ⁽¹⁾. *Пир., [Гл.].*

⁽¹⁾ суде. *Павл.*

Не взявшись за невинного, не будеш міти винного. *Ст. Зб.*

Як би поклепом не пішов, так и пропало б. *Кон.*

Хто ся оправдує (а зовсім вищий), то-го як гору вздує. *Г., П.*

7430. Як не признаєся, то потріскаєся (давяи запорозька примовка). *Ч.*

Як признався—розквітався. *Лох.*

За признання Бог прощає. *Гл.*

Одже воно и по правді! *Кон.*

Не буду душі вбивать, буду правду казати. *К.*

Що ж, виноват! ів гуси. *К.*

Нігде правди діти. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Сл.*—... треба сказати. *Бр., Л.*—Нігде дітись. *Х.*—... треба правду казати. *Пол.*

Нічого гріха тайти. *Л., Пир., Х.*—Нігде гріха діти. *Проск., Л., Пир.*

Сказав—признав. *Бер.*

Злапати на гарячому вчинку. *Гат.*

7440. Один ⁽¹⁾ Бог без гріха. *К.*

Тут здаєця багатько с винних.— ⁽¹⁾ Тут один. *Пом.; Єден. Проск.*

Як тя видють, так тя пишуть. *Ил.*

Не горлова справа. *Бр.*—Не горлове діло. *Кр.*

Упався в ставку, або те ж в суспицію. *Ст. Зб.*

Не ходи до суду, бо хліба не буде. *Полт. н.*

Зараз не вішають, а поперед розсудять. *Гл.*—За раз не вішають. *Ил.*

Помилка за хвальш не йде. *Л.*—...не буває. *К.*

Чия шкода, того й б'ють. *Бер.*

Хто в ділі, той и в одвіті. *Рад., Кр., Гл., Х.*

Тое винно—що єсть. *Ст. Зб.*—... а хто втік, той и прав. *Гл.*

7450. Хто втік, той и прав. *Рад.*

Чия шкода, того й гріх. *Ск.*

Чия згуба, в того й ⁽¹⁾ гріха повна гу-ба. *Зв., [Бр.].*

⁽¹⁾ а в тебе ж самого. *Кр., Бер.*

Не платить багатий, а вивуватий. *Євх.,*

[*Проск., Кан., К., Рад., Черн.*] — По-
платиця не сват, а той, хто винуват.
Лів.

Чий би бугай не скавав, а теля наше.
Кон., Гр. — Чіі бики, а мої телята. *Ст. 36.*

Хто коня купить, бере и уздечку. *Ил.*
Чия гребля, того й став. *Пир., Ст. 36.*

Кому дрова, тому й тріски; кому гор-
шки, тому й миски. *Пир.*

Чий кінь, того й віз. *Ск.*

Чий берег, того й риба. *Лів.*

7460. Не прав вовк, що козу звів, — не
права коза, що в ліс пішла. *К.* — Не пра-
во теля, що в ліс пішло — не прав и
вовк, що й теля звів. *Нов.*

Не наш віз, не наш и кінь. *Проск.*

Коза наша й м'ясо наше. *Збр. Лаз.*

Одчіпного дать. *Кон.*

Карай, та назад оглядайся. *Бр., Ст. 36.*
За едного винного сто невинних гине.

Бр.

Виноватого кров — вода, а невинного —
біда. *Пир.*

Кров буде волати до Бога о помсту.
Збр. Лаз.

За едного невинного сто душ погине.
Гл.

А и пад винним добро б часом ужалі-
ти. *Кл.*

7470. Безвинному жаль завше много може.
З однієї липи двічі лика ⁽¹⁾ не деруть.

Бер.

⁽¹⁾ В літо два рази з липи лнк. *З.*

З едного вола ⁽¹⁾ двох шкур ⁽²⁾ не де-
руть ⁽³⁾. *О., Ст. 36.*

⁽¹⁾ чоловіка. *Ил., К.* ⁽²⁾ шкір. *Проск.*

⁽³⁾ не дерти. *Ил., К.*

Винного двома батогами не б'ють. *Ил.*

Хвалить 7474—7523. — Погано 7524—7660. — Багато 7661—7693. — Трохи 7694—7716. —
Легко 7717—7725. — З лихою годиною 7726—7736. — Худко 7737—7714. — Далеко 7715—7759.
— Дуже 7760—7763. — На все є час 7764—7781. — Давно дієцця 7782—7801. — Новинка
7802—7810. — Дивуєцця 7811—7916. — Неоднакове 7917—7930. — Однакові 7951—8121.

ХВАЛИТЬ, як би медом мастив. *Бр.*

Як по душі маслом. *Євх.*

Як салом єго помазав. *Ст. 36.*

Хвальба сорочки не дасть. *К., Проск., Бр.*

Перехвалить на один бік. *Л., Пир.* —
Перехвалити на другий бік. *Євх.*

Добро не дянина! *Ном.* — ...,... и хо-
чєцця. *Зал.*

7480. Коли, куме, добре! *Пр. в Ст. 36.*

Хоч варила, не варила, аби гаразд ⁽¹⁾
говорила. *Пол.*

⁽¹⁾ добре. *Сл.*

Чому не Маруся! *Чор. Рад. (243).* —
..., як би ⁽¹⁾ шанувалась ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ аби. *О., Кр., Сос.* ⁽²⁾ аби шанува-
ли. *Коніс.*

Як милє щастя. *Ном.*

Чому не так! *О., Сос.* — ..., як би дали
п'ятяк! *Лож.*

Батькова дитина. *П., Прав. Ниж., Лів.*

Гарний, як искра. *Бр.*

Хороший, як глем'язовський бублик!
З., Пир.

Глем'язов — м. *З. н.*

Хороше черевики шие. *Ст. 36.*

Медок солідок, а патока й підім. *Кох.*

7490. Доладу усе зроблено. *Пир.*

Пахучое то єсть якоєсь зілля! *Ст. 36.*

Таке добре — нехай мені Бог дає таке
життя! *Бр.*

Добре діло карасі: не поіси, так про-
даси. *Н.*

Добра то річ, що є в хаті піч. *Лів.,*
Павль., [Прав. Ниж., Ст. 36.].

Коли б твоя знала, що моя йграла, то
б твоя плакала. *Ст. 36.*

И дома, и заміжжю. *Л., Пир.*

Дома и на полі. *Павл.* — ..., и в полі.

Гаразд тобі, сиди ж собі. *Ил.*

Раз ⁽¹⁾ та гаразд ⁽²⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ Хоч раз. *Пол., Б., Кр.;* Здибав
раз. *Проск.* ⁽²⁾ гораз. *Пол.;* гараз. *П.,*
Прав. Ниж.

7500. Ой, ой! там сама патока! *Кан.*

Мовив Шляхтич, боячись щоб козач-
ка 1853 р. не сягнула до Черкащини и
Чигиринщини.

Увага не блага. *Нос.*

Купила Олена сережечки зелені: як у-діла у вуха—славна була дівуха! *Не.*

Укріпив, як Бог черепаху. *Коз.*

Живе, лиха ⁽¹⁾ прикупивши. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ лихо. *Черн.*

Живе тітка за дядьком! *К.*

Живе дівка за парубком! *Л., Коз., Кр.*

—... лиха ⁽¹⁾ прикупивши. *З., Л., Б.*—
...за парубком, як за скурвим сипом. *К., Л., Кон.*

⁽¹⁾ горя. *Зв., Рад., О.*

Живе баба за дівером, лиха прикупивши. *Рост.*

Вийде шите за пробите. *Проск.*

Як уродиця лобода—и то не біда. *Коз.*
—Як е лобода, так и не біда. *Кон.*

7510. Невпірому пану буде гоже й сее. *Коз.*

Хоч не пишно, аби затишно. *Кан., К., Л., Гр.*

Нехай стара в'язне—більше м'яса буде! *Кобз. (159), Р., Л., Кон.*

Не скільки дива, аби тільки більше пи-ва. *Бер.*

Пошло за вбитую. *Ст. Зб.*

Ніщо бабі по едвабі! *Ил.*

Ладна баба без едваба.

В зацінку стане за дівку. *Лип.*

Добре буде, як захолоне. *Ст. Зб., Л.*

Вашими ⁽¹⁾ устами та ⁽²⁾ мед пити! *Л., О., Куляж.*

⁽¹⁾ Дай Боже вашими. *К., З.;* Та ко-ли б же. *Кр., [Зв.].* ⁽²⁾ тільки б. *Зв.*

7520. Коли б твоє (або: ваше) слово та Богу в уші! *Нос.*—З уст твоїх та Богу в уші. *Ст. Зб.*

Мені з уст, а тобі за пазуху шусть! *Ил.*

Дав би то Бог! *О., Л.*—Коли б то Бог дав! *Пир., Л.*—Немов би дав Бог! *Р., Л.*

Нема над рибу липину, м'ясо свинину, ягоду сливину, а дівку Марину. *Ил.*

ПОГАНО, Титяно! *Об.*

Погано вража баба скаче, та ще й дов-го! *Гор.*

Погано пан пише. *Зв., Пир., Кон.*

О, який же се поганий (або: хороший) голос (не по душі, або по душі мені ка-жеш)! *Ном.*

Бочка меду, та ложка дігтю. *Не.*

Справа ⁽¹⁾ коло дядькового ⁽²⁾ воза! *П., Прав. Ниж., Лів.*—Та й справа ж коло дядькового воза! а коло мого й такої не-ма. *Євх.*

⁽¹⁾ Справа, як. *Пир., Р.* ⁽²⁾ батьково-го. *Пир.*

7530. Не до чмиха. *Гат.*

Не до шмиги. *Бр., Пир.*

Не до пуги! *Ном.*

Аж палці знать. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Курям на сміх. *П., В., Лів.*

Шиворот на виворот (у панків). *Лів.*

Через десяте-п'яте. *Зв., Л., Пир., Х.*

—...в п'яте. *Лів., Сівер.*—П'яте через десяте. *Бр.*

На злах ⁽¹⁾ лободах. *К., Л., Пир., Р.*

—...на курячі піжці. *Л., Пр.*

⁽¹⁾ На глах. *Прав. Ниж., Лів.;* На злах. *Кр.*

Казна-як! *Лів., Сл.*

Як за копу звоза. *Пр. в Ст. Зб.*

7540. Як за денежку пістолет. *Лів.*
...пістоль. *Не.*

З воза вбитись (там такі каралі, що з воза повбивались. *Коз.* Такий уже май-стер—про аптекаря—из воза вбився. *Сос.*). *Коз.*

Як лихому на шкоду. *Проск.*

Як циганська кобила: день біжить, а три дні лежить. *Бал.*

Як біжить, то й дрижить, а як упаде, то й лежить. *Не.*

Добра кобила! день біжить, три дні ле-жить; море перескочить, хвоста не замо-чить (кажуть, як хвостає кіньми). *Євх.*

Така корова—аби людська помова. *Бер., Кон.*

Аби оснівка—потканнячко солімка. *Коз.*

Не лізе, не тече,—само ся волоче. *Ил.*

Ні п'євця, ні ллєця, ні в чарці не остаєцца. *Зал.*

7550. Нема що в тріски зберати. *Ил.*

Приложи шаг ⁽¹⁾, то й бублик купиш. *Л., [О.].*

⁽¹⁾ копійку. *К.*

Таке гарне, як ти дівка (лаз молодн-цю). *Бр.*

Таке добре (або: красне), як мов жит-тя. *Бр.*

Хороше, та рідко шито. *Ст. Зб.*

Хорош, як бабин Ярош.

Стань, подивися—плюнь та й оступися (як побачить гидке, а хвалене). *Євх.*

Казав парубок—дівка нічого, а вий-шло казнащо (або: чорзнащо).

Рвеця, як бздини (дермо таке). *Збр. Шей.*

Одна одну ловить рідко,—(напр.: шер-би багато, а галушок трохи). *Зал.*

7560. Дунь та й плюнь! (Нічого більше

не вradiш! Узято з того, як у хрест вводи-
дять). *К.*

И шаг пропав, и дитина дурна. *Ном.*

Тільки що Савці свитка (благеньке, ні-
чого з ёго не зробиш)! *Зал.* — Як раз
Савці ⁽¹⁾ свитка! *Зв.*—... та тільки рука-
вів нема ⁽²⁾. *Л.*—От тобі, Савка, й свит-
ка! *Б.*

⁽¹⁾ на Савку. *Бр.* ⁽²⁾ тільки трохи ку-
ца. *Не.*

Коли б тая пшениця добра була, то б
ей и там змолоти (покрали б). *Ил.*

Так доділа, як свиня штани наділа. *Б.,*
Пр.

Тоді б тебе бачити, коли свою поти-
лицю. *Ил.*

Горить, як сліпий дивниця. *Прав. Ниж.,*
Пол., Лів.

Теперь удружив мені, посадив на кал!
Х. Зб.

Утяв за шаг бога («И то буває!.. ко-
ли ж так!»). *Кр.*

Утяв по саму зав'язку. *Л., Х.*

7570. Утяла мама милая (або: Улила ми-
луна), що й на світ стидно. *Л.*

Милая печуть из тіста, весною.

Утяв галки! *Зв., Рад., Х., Ст. Зб.*

Наварив пива—начинив дива. *Сл.*

Наварила галушки, та нікому й їсти. *Зв.*

Хватив изза дуба. *Ст. Зб.*

Вихвативсь (або: вискочив), як на що-
лопок. *Гр.*

Вискочив ⁽¹⁾, як голий ⁽²⁾ з маку. *О.*

⁽¹⁾ Вихопився. *Ил.* ⁽²⁾ голий козак. *Ил.,*
Пов.

Зробив людям на сміх. *Л., Павл.*

Замкнув вовка межі вівці. *Ил.*

Вскочив в мак (недоладу що зробив). *К.*

7580. Наладив дід хижу для бабки: то
лазили кошки—стали лазить собаки. *Кр.,*
Ст. Зб.

Добра, як з курки молока, а з верби
петрушки. *Бр.*

Из ёго добра, як з козла молока. *Зв.,*
Л., Кр.—...з козла—ні вовни ⁽¹⁾, ні мо-
лока. *Л., [Рад., З., Б., Кон.].*—З коз-
ла ні вовни ⁽²⁾, ні молока. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ и ⁽²⁾ шерсті. *О., Прок.*

Не з того боку зайшов. *Зал.*

Добром город гордить. *Кулж.*

На мідяні гроші славі добувати. *Зал.*

Так сая, на косяк, неполюдській. *О.* —
як так, аби неполюдській. *Ил.*

З рижу не зробиш Парижу. *Прок.*

Вези овес й до Парижа, а не буде з
вівса рижа. *Бер.*

З попелу галушки не вдаюця. *Кулж.*
7590. Покинь лук, коли пусто рук. *Ст.*
Зб.

На плохенький животок и пироги вадять.
Збр. Лаз.

Ти ёго медом масти, а він дяблем во-
ня. *К., Кан.*

Шкода псові ⁽¹⁾ білого хліба. *Прок.* —
Шкода собаці булки: не ззість, тільки по-
каляє. *Бр.*

⁽¹⁾ Пожалься, Боже, собаці. *Ном.*

Худоба за очима, а чорнащо перед
очима. *Б.*

Из свинячим личем та в пшенишне ті-
сто. *Коз.*

Шкода мого Красного Поїзду! *Ст. Зб.*

Шкода заходу! *Зв., Рад., Л.*—Дурний
захід. *Бр., Л.*—... тільки захід. *Л., Рад.*

Шкода й воску псовати. *Ст. Зб.*

Шкода лою, світи водою. *Не.*

7600. Шкода и лою на лемішку. *Гр.*

Плюнь на раки—верша видно. *Пир.*

Жался, Боже, чого доброго! *Прав.*

Хунта клаків не варт. *Бр.*

Курчати не варт. *Бр., Кон.*

Не варт и печеної цибулі. *Прок.*

Не варт и рожка табаки. *Войц.*

З пир'ям не стоить. *Л., Кулж.*

Зробив з дуба спичку. *Кох.*

Зробив з леміша пшик. *Кох.*

7610. Оттак, тату, зробив ковальський
пшик. *З.*

То од Цигана з науки син прийшов и
хвалився нею батькові, а більш нічого и
не вмів.

Звів на Гришков войлок. *Ст. Зб.*

Пшик собачий и вийде. *Кон.*

Зроблять з лемеша швайку. *Кобз. (154),*
Кох.

Несхай чорт у дядька служити! роби,
роби, та й сучим сином не зови. *Пир.,*
Кр. — Бодай чорт у дядька служив! *Л.,*
[Евх.]. — ... а до дядини ⁽¹⁾ за платою
ходив ⁽²⁾. *Бер.*—... ходив: служив, слу-
жив, ще того дочекався, що сукниним си-
ном назвався. *Бр.*

⁽¹⁾ тітки. ⁽²⁾ а в дядини їсти просив.
Рад.

Ні риба; ні м'ясо. *Прок., Л., З.,*
Пир., Пер., [Пр., Р.]. — ... и в раки
не годиця. *Пир.*—... ні м'ясо, а щось
наче гриб. *Коз.*

Ні пес, ні баран. *Г., П.*

Ні брат, ні сват. *Лів.*

Ні дар, ні купля. *Ил.*

Ні юшки, ні петрушки. *Ил.*

7620. Ні гріха, ні спасіння. *Х. Вид., [Проск., Пир., Пр., Черн.]*

Ні слави, ні пам'яті. *Прав. Ниж., Лів.*

Ні спору, ні ласки. *Бр., Рад.*

Ні сирий, ні підпечений. *Бер., О.* — Не сир, не впієся. *К.* — ... не підпієся. *Рад.* — ... не підпечен. *О.*

Ні пришити, ні приліпити. *К.*

А ні пришити, а ні прилатати. *Ил.*

Ні занять, ні донять (доточить). *Сл.*

Ні кує, ні плеще. *О.*

Ні мече, ні цілиця (ні дає, ні не дає). *Нос.*

Ні гріє, ні знобить (або: Ні знобить, ні гріє). *Лів.*

7630. Ні бере, ні кладе. *У.* — Ні кладуть, ні беруть (с. Сококоляжинці; з поводу накраєних нових садиб). *Бр.*

Ні тпру, ні ну. *Пир.*

Ні вкинь, ні в лий. *Бр.* — А ні вбий, а ні влий. *Ил., У.*

А ні сак, а ні бовт. *Дуб.*

Ні втік, ні піймав. *Л., Б.* — ... ні нагнав. *Сум.*

Від одного втік, а другого не здігнав. *Євх.*

Од одного берегу одстав, та ⁽¹⁾ до другого не пристав ⁽²⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Від берегу відстав. *Прав. Ниж.*

⁽²⁾ одплив, к другому не приплив. *Пр., Кр.*

Ні тієї стіни не достав, ні 'д тієї стіни не одстав. *Кон.* — Оце зостався: ні тієї стіни не доставу, ні теї—хоч у той куток головою бийся, хоч у той. *Бер.*

Ні самому поглядіть, ні людям показати. *Нос.*

А ні злому кари, а ні доброму похвали. *А. Вил.*

7640. Прийшов ні за чим, пішов ні з чим: нічого ні питать—шкода час терять ⁽¹⁾. *Пр.* — ... шкода й питать, тільки ноги болять. *Євх.*

⁽¹⁾ шкода ноги топтать. *Пр.*

Ні взад, ні вперед. *Ил.*

Ні в кут, ні в двері. *Г., II.*

Ні в тин, ні в ворота (ні куди не годен). *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Ні попові, ні наймитові. *Л., Пир., Кр., Євх.*

Ні Богу, ні людям. *Проск., Пир.* — Ні собі, ні людям. *Біл.*

Ні до Бога, ні до людей. *Ил.* — ... ні до третєго чорта. *Зал.*

Ні до ліса, ні до біса. *Бр.*

Ні до села, ні до города—той же вжиток. *К., Кан.*

Став на стану—ні к лавці, ні к столу. *Нос.*

7650. Ні к селу, ні к городу. *Лів., Сл.* — Ні до села, ні до міста. *Бр.*

Ні мість, ні п'ять. *О.*

Ні в п'ять, ні в десять. *Кан., К.*

Ні в три, ні в чотирі—ні в 5, ні в 9. *Ил.* — Ні в 5, ні в 9. *Бр.*

Ні сюди, ні туди. *Ил.*

Ні сюди, ні туди—ні саньми, ні колами—ні зімою, ні літом. *Ст. 36.*

Ні в сих, ні в тих. *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

Ні сак, ні так. *Бр.*

Ні се, ні те. *Ск.* — ... ні з чим пиріг. *Гр., Сл.*

Ні те, ні се, ні третє чорзнащо. *Пир.* — ... ні чорзнащо. *Бр.*

7660. Ні се лій, ні се масло. *У.*

—

БАГАТО, як трави. *Кул.*

Як у зайця ломів. *Кл.*

Буде сєго добра в три коліні! *К.*

Буде й голому поза пазушню. *Проск., Л., Б.*

Хоч греблю гати. *Ск.*

И хату можна закидять. *К.*

Е, там буде чим Кузьмі награцьця!

Буде ще й батька женить. *Пир.*

У нас у самих свині не ідять: *Кр.*

7670. И нам обіцав еще дати. *Ст. 36.* Більше, як шмат, більше, як много! *Ил.*

Хоч ногою заткни. *Черн. 2.*

Сєго дива—аби хіть! *Лист. (II, 280).*

Дочорта (баганько)! *Л., Пир.* — Добіса.

На воловій шкурі не списав бл. *Євх.*

На собаку кинь, а Івана піймаєш ⁽¹⁾. *Лох., Полт.*

⁽¹⁾ вдариш, попадеш. *Пр.*

Народу, як дим иде (багато)! *Лів.*

Хмарою йдуть люди. *З.*

Як плав пливе. *Лів.* — ... військо иде. *Ст. 36.*

7680. Так як орда иде (багато). *Кон.*

Тіснота така, що й кием не протиснеш. *Т.*

Тісняця, неначе хліб у печі. *Коз.*

Найшло, як по воду святую. *Повг.*

Як чорт пугою нагнав. *Євх.*

И курці носом нігде клонуть. *Зал.*

Так що Боже (такого клопоту, страху и д.)! *Лів.*

Кучугура й три оберемки (багато). *Л., Рад., Пир.*

Тьма тьмуша. *Об.*
Набравсь ⁽¹⁾, як Май ⁽²⁾ груш. *Зв., Л., Ёвх., [Бр., Бер.]*.

⁽¹⁾ Наївся. *Рад., З.;* Допався... до. *Гр.*
⁽²⁾ Мень. *Рад.;* Машь. *Ст. Зб.;* Машь.
Гр.—Машь був Жидок, хотів груш на-
красти; чоловік піймав його, вибив и ви-
кинув за тин. *Данилевич.* «Набравсь, як
Май груш» кажуть, як хто набере чо-
го багато и за пазуху, и в полу и д.
Л., Бер. Май, кажуть, такий чоловік
був. *З.*

7690. Через лад (надто, через міру).
Пир., Л.

Передав куті меду (переборщив, бага-
то чого налив и д.). *Прав. Ниж., К., Л.*

Стругав — стругав, та й перестругав.
Ил.

Дуже вже переборщив. *Ном.*

ТРОХИ, як комар наплакав. *Кан., К.*
Як кіт наплакав. *Об.*
Из мишачу бідницю. *Кор.*
Миль-міль, як у Петрівку ягода (де-
негде побачиш). *Х.*

Тільки світила, тільки и кадила. *Проск.*
Се моя соха й борона. *Новг.*

7700. Тільки свічі й воску. *К., Л., Пир.,*
Кр., Гр.—... воску и ладану (або: світла
и кадила). *Ил.*

Кілько воску, тільки й свічки.
Тільки пекла й варила. *Об.*—Тільки й
пекла, що варила. *Кр.*

Увесь Хвесь. *Ном.*

Що там и грошей тіх (и груш тіх, и
того паперу и д.)—хвороба! *Новг., Ном.*

Що там—жмїнька їх була! *Пир.*—Було
людей з жменю. *К.*

Як в зайця хвоста! *Ст. Зб.*

Як коза поскочила. *Кон.*

Як пилинка в морі.

Як лёду (узав так трохи). *Пир.*

7710. Багацько, як у голомозого ⁽¹⁾ чуп-
рини. *Збр. Лаз.* — ... у лисого волосся.
Дуб., К.

⁽¹⁾ на лисому. *Пир.;* у голого. *Пр.*

Багато, як за гріш маку. *Ёвх.*

Багацько, як за шаг часнику. *Л.*

Як шилом борщу. *Проск.*

От и вся недовга! *Пир.*

За шаг казки.—Немного и сееі за чех
казки. *Ст. Зб.*

З Антонову слёзу.

ЛЕГКО, як з роси и водн. *Кам., Бр.*

Як дурному з гори. *Пир.*—... збігти.
Коз.—Легко, як дурному з гори бігти. *Л.*
—Як дурний з гори. *Зв.*

Як п'яному з гори котиця (так лег-
ко). *Зал.*

7720. Як трава на гостру косу (впала).
Мар. В.

Не хворівши ⁽¹⁾, не болівши. *Рад., Бр.*

⁽¹⁾ Не горівши. *Б.*

Чім чорт не жартує! *Ёвх.*—... не шу-
тить. *Кон.*

Сёго як води! *Лів.*

Чого доброго, а—и д

Як пить дасть. *Пир.*

З родом и плодом. *Кон.*

З ЛИХОЮ ГОДИНОЮ. *Л., Кон.*—...
та з нещасливою. *Рад., Л.*

Як плугом оре. *Сл.*

За малим—малим богом та переміг. *Черн. г.*

Як паршивого голити (так легко зроби-
ти). *Проск., Кан., К.*

7730. Чуприну нагрієш (далеко, важко).
Лів., Сл.

Пальцем не перекивать (далеко, довго).
Лох., Пр., О., Ёвх.—Не пальцем пере-
кивать. *Л., О.*

Бо то негрушку—вкусити Марушку. *Ил.*
Третім ⁽¹⁾ нападом (роблю и д.). *К.,*
Бер., Л.—Трёма нападами. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ Другим, четвертим и д. *Ном.*

В ряди-годи. *Пир., Л.*

Ні вічно, ні судно не скаже! *Кон.*

Поки Бог віку протягне. *Лів., Сл.*

ХУТКО, як оком измигнуть. *Пир.*
Ото летить, аж земля стугонить ⁽¹⁾. *Нов.*
—Так біжить, аже земля дрижить. *Бр.*—
Аж земля гуде. *С.*

⁽¹⁾ гуде. *Кон.*

Поспішаєця з ⁽¹⁾ козами на торг. *Пир.*

⁽¹⁾ як з. *Гл.*

7740. И час не змигнеця. *Бр., Л.*

В один мет. *Пир.*

Хіба він за горами? *Ск.*

Не в човні, на березі (от—от! зараз). *Кон.*

По пошті на волах. *Нов.*

ДАЛЕКО, як оком сягнеш. *Л.*—... за-
глянеш. *Прав. Ниж., Лів.*

Миля козацька (довга). *Бр.*

Як на воловий рик (міра далини). *Коз.*

Як штихом докинуть (близько так). *Пир.*

На кінці язика. *Л., Пир., О.*—... де нові ворота и собака рабий. *Бр.*—... собака рабий, погреб у яму впав. *К.*—У кінці язика можна допитацца хоч куд. *Бр.*

7750. Не доходи мипаючи. *Л., Ис.*

У ржі, на межі, на кривій березі. *Не.*
Судю—тудю поза вколицею. *Черн.*

Из Черенівки та на Нову греблю. *Сл.*

У-строці (комора на причілку хати — у-строці). *К.*

Де Рим, де Крим! *Кан., К., Краш.*—
Де Крим, де Рим, а де попова груша!
Не.—... Рим, а де Балабанівка. *Ом.*

На трапку. *Л., Пир.*

«До піж?»—«На трапку!» Як хто не зна сього трапка и запита: «На якому трапку?»—«Де трапиця!» *Пом.*

Побіг рябою (білою, холодною, гострою и д.) дорожкою. *Лів.*

Як питають, де (що-там), и скажуть, що воно рябе, холодне и д. «Чи не бачив вола?»—«Якого?»—«Рябого.»—«Побіг и д.» *Пом.*

Від кінця до кінця. *Ил.*

Як Решетилівська толока (про що шиroke). *Зал.*

7760. ДУЖЕ—аж кричить (хоче, треба). *Зал.*

На всі заставки хватає. *Ск.*—Пустив (¹) на всі заставки. *Ст. Зб.*

Дуже, скоро—ість, робить, говорить и д.—(¹) Бере. *Гор.;* Оце попер. *Р.*

Оце вжарив! аж небові жарко. *Л., Пр.*

Як сніг сипле. *Кон., Л.*

НА ВСЕ Є ЧАС. *Л.*

Порою сіно косять. *Нос.*

Часом з квасом, порою з водою. *Об.*

Иноді (¹) густо та пусто, а иноді (²) рідко та мітко. *Бер., Л.*

(¹) и (²) Инколи. *К.*

Як коли—густо, а коли—й пусто. *З., Л., Пир.*—Разом густо, а разом пусто. *К., Пир.*

Час на часу (¹) не стоїть. *П., В.*

«Волися різкою дитину вдарь, а лайкою не лай, бо час и д.» *Бер.*—(¹) на часі. *Кан.;* на час. *Зв.*

7770. Кусає комарь до пори. *Проск.*

До пори (¹) збан (²) воду носить. *Дуб., Рад., [Бр., Ст. Зб.]*.—Поти (³) збан воду носить, покуль ух не вворветь (⁴). *Ст. Зб., [Проск.]*.—... доки ух не ввірвецца; а як ух ввірвецца, то й збан ро-

зібвецца. *Бр.*—Пішов глечик за водою, та й головку там положив. *Помт.*—Не доки глечикопі по воду ходити! *Л., [К.]*.

(¹) До часу. *Бр., Ст. Зб.* (²) жбиш. *Кан.* (³) Доти. *Бр.* (⁴) До пори глек воду носить—покуль ух одорвецца. *Б.*

Під год, так и хліб родить (як до году). *Л., Кон.*

Дороге яечко к Великодню. *Ст. Зб.*

Не в час даєш хліба густа (луста?), коли зубів в губі пусто. *Ил.*

Дорогий шаг до сповідди, а після сповідди не вельми. *Черн.*

Дорога ложка до обіда. *Пир.*—... а пообідавши, то и під лавку. *З.*—... а післяобід хоч и за вікно (¹). *Л., [У., Рад.]*.

(¹) а післяобід до вечері хоч и під лавку. *Гл.;* хоч кипь. *Гр.;* а післяобід під стил.

Не тепер по гриби ходити: в'юсени, як будуть родити. *Ном., [Ст. Зб.]*.

Не тоді хортів (¹) годувать, як на влови (²) іхать (³). *Л., Кон.*—Іхати на полювання, тоді хорти годувати. *Проск.*

(¹) пси. *Кан., К., Ст. Зб.;* собак. *Бр., Зв., Л., Повг., Павл.* (²) па улов. *Пир.;* на ловлю. *Зв.;* на полювання. *Бр.* (³). йти. *Бр., Зв., Пир., Повг., Ст. Зб.*

Не тогді коня сідлати, як треба сідати. *Проск., [Ил.]*.

7780. Не тогді коневі вівса, коли він дивниця до пса. *Ил., [Проск.]*.

Не тогді меч шукати, коли ся треба потикати. *Ил.*

А що вже ДАВНО ДІЄЩЯ (чи рано ще)? *Л., Пир., Коз.*

Не світ, не тьма (рано). *Пр.*

Ще й на світ не благословилося. *Ном.*

Ні світ, ні зоря. *Кр.*

Ще чорти навкулачки не бились. *Хор., Л., З., Пир., Кон.*

Білий уже день. *Кулж.*

Що в Бога день. *Ск.*

Ніч ніцьку. *Л., О., Кон.*

7790. Зіма зімська. *Кон., Коз.*

День денський. *Лів.*

Цілісінський Божий день.

Уже тому третій день, як я прила мичку вдень. *Бер., Л.*

Каже, як не пряде довго. *Л.* Каже, як прийде з кужелем одна до однісі па оденки. *Бер.*

Під п'яан вечор. *Ст. Зб.*

Було у головці. *Кв.*

Тоді колодки тягали (на масниці в понеділок. Хто не оженився, тому в'язжуть

жінки колодку, а він одкупуєвця). *Кон., Гр.*

В свинний голос. *Л.* — Зробиш, та в свинячий голос. *Б.*

Як світ, побідавши (поїдете ид.). *Пос.*

Пром'яшкурного, або, жартуючи, кажуть гостям, як вони з світом думають їхати.

И на сей день (пішов, пропав). *Ск.*

7800. Поки суд та діло ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ та право. *Л., П., О.*

Ще и кіт не женився. *Евх.* — Ище и кіт не валявся. *Нов.*

Ще й заводу нема, ще й не почипали.

И НОВИНКА то така—бодай не чуть! *К., Л.*

Не всякому слуху вірь. *Коз.*

Еще ся не уродить, а вже по світі ходить. *Ил.*

Люде—собаки. *Бр., Проск., Кан., К., Пир., Кр.* — ... вони скажуть, що й на вербі груші ростуть. *Ос. 20 (XIV, 113).* — ... собаки — чого не набрешуть! *Рад., Л.*

Люде зложуть и смолянү кобилу. *Пос.*

Дзвін десь виливаєця. *Л., Кон.* — Десь дзвін великий лили и пустили таку поголоску. *Хат. (191).*

Див. *Ос. 21 (XIII, 37).*

Нема й не буде,—тільки загадують люде. *Новг.*

«А, добрі горобці в молоці!» — «Чити ж ів?» — «Ба, ні! козав басистий, що бачив цимбалистий, через дірочку як Жиди ілі!» (про тих, що кожну новинку хвалять). *Кан., К.*

7810. Що говорять, то й виговорять. *Бр., Л., [Рад.].* — Що бають, то вибають. *Збр. Шей.*

ДИВУЄЦЯ, як сич на сову. *Гат.*

Аж об поли вдарився. *Зал.*

Ззираюця, як на тура. *Г., П.*

Хто дивує, нехай и собі так правує.

Кл. — Хто дивить, нехай собі так чинить. *Ст. Зб.*

Недивним річам не дивуйся.

Не тільки пива, кільки дива. *Рад., Пр., Гад.* — ... пиво, скілько диво. *Бр.*

Диво мотвило! *Пир.* — ... що по полю ходило! *Ном.*

Диво—на березині бруньки. *Кр.*

Диво не решето: багачько дірок, та нікуди вилізти. *Евх., [Л.].*

7820. Диво, як сито, а чудо, як решето. *Ил.*

Диво не диво, що кобила ⁽¹⁾ здохла ⁽²⁾; але хто дав псам знати ⁽³⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ кінь. *Г.* ⁽²⁾ на полі. *Проск.* ⁽³⁾ що ззіли її.

Добре баба говорила, що не буде без дива.

Наварила дива!

Диво йме, та й годі! *Гат.*

Що не пиво, то диво.

Оце мені не з диво (дуваєця)! *Пир.*

Чудний, як ⁽¹⁾ бублик. *Л.* — ... кругом об'їси, а в середині нема нічого. *Ном.* — ... круг об'їж, а середину кнпъ. *К., [Ч.].* — Чудний бублика. *Коз.* — Таке чудне, що чудний бублика. *Черн.* — Як не чудний, а все чудніш бублика не буде. *Кр.*

⁽¹⁾ Смішний, як втрос. *С.*

Чудеса в решеті. *Об.*

Чудосія на Водохрещі. *Гр.*

7830. Чудеса на колеса: самі котяця! *Кон.*

Ого! чудеса! вербовні колоса! *Черн.*

Чудо не раки! де вони зімуть? *Кан., К.*

Чудо, а не наші! и в дощ молотять. *Ар.*

Що за хрінова мати! *Ном.*

Що за катова мати! *Пир.*

Моя годино (жаль, диво и д.)! *Лів.* — ... годинонько!

Ой мамко любко! *Бр.* — Моя мамочко! *Пир.* — Ох, моя матінко! *Пир.* — Моя ж таки та й матіночко! *Л.* — Ох, моя мати рідна! *Л.*

Дуваєця, жахаєця, жалкує.

Боже (Господи, Господи Боже) твоя воля (як багато и д.)! *Об.*

На ёго прасунки. *Кон.*

7840. На лихой години! *Кон.*

Щось непевне! *Пир., Л.*

Мов заморочено. *Кон.*

Морока ёго зна! *Лів.*

Оце, убий тебе куцюба! *Бр., Зв.*

От и знай! *Пир.*, — ... мовляв, ти з ним! що хоч, те й роби. *Кон.*

Ото ж річ! *Гат.*

От тобі раки!

А ні посла, а ні хісна. *Ил.* — Нема ні хісна, ні посла. *Проск.* — Ні осла, ні посла. *К., Кан.*

От и встереглись! *Пир., Н.*

7850. От тобі, Гандзю, книш! *Кон., К.* — ... Ганко, книш. *Не.*

От тобі й рарати, чорте ⁽¹⁾ чубатий! *К.*

Рарати—катилицька одирава; сказано на напій, що залякла, поки доїхала. ⁽¹⁾ Маші рурати, дідьку. *И.*

От тобі, бабо, й Юрія! *Не.*

От тобі, чорте, шпак (чого забуде)! *Прав.*

Прав.

От тобі кукли и теремки! *Ст. Зб.*

От тобі й на! *Дів., Сл., Гит.* — ... був та нема. *Дів.*

Оттак, сіють мак — нехай буде й так! *Сос.*

Оттака ловись! *Л., Пр., Р., Кр.* — ... хоч дрібна, але свіжа. *К.* — ... ловись, яка влізла. *Євх.*

Оттака халена! *Пр., Х.*

Оттак наробив халени. *Сос.*

7860. Оттепер ні до торгу, ні до жінок! *Кр.*

То ласий був чоловік, розв'язав горщик з сметаною, везучи її: воли смикнули, сметана й розлилася.

Біс та й не батько — що більш знає! *Ст. Зб.*

Така то вже okazія! *Я.*

Шургіть у піч! *Кулж.*

Ище, мовляв, не весіли того дива одгулять (весілля), уже й... (побилися). *Кон.*

Туди бий, а туди потече (кров). *И.*

Смүток її зна! *Кон.*

Батькові його хвороба—як воно й буде.

Бог то святий знає, що з того буде.

Проск., Л.

Бог його знає! *Об.* — А Бог його зна! *Пир., Л., О.*—Госпідь його знає! *Кон., Л.*—А я знаю? *Бр.*

7870. Кати ⁽¹⁾ його батька зна! *Л., Кон.*

⁽¹⁾ Чорти. *Л., Пир., Кон.;* Чорт. *id., З., Хор.;* Дідько. *И.;* Дідько святий. *И.*

Урагова ⁽¹⁾ його мати зна! *Л., Х.*

⁽¹⁾ Вража. *Л., О.*

Не чуть и на миру. *К.*

Не видано й на миру не казано (такого страшного, або-що). *Кр.*

Не дунав и в головах не покладав. *Кон.*

И вво сні не снылося. *Ст. Зб.*

У казці тільки казати, та в чуда писати.

Ні здумати, ні згадати, ні в приказці сказати. *Пр. в Ст. Зб.*

Як бачиш, так и пиши. *Л., Ст. Зб., Кулж.*

Сказав йому *кеп есь*, а він и зуби стяв. *Рад.*

7880. Наперед би смерті на себе сподівався! *Ст. Зб., Л.*

З доброго дива сталося. *Пир.*

Треба сесе (сее) в книжці записати! *Г., И.*—Оце ви сказали те, що хоч у книжці записати. *Гр.*

Хоч сидь, та й руки сложи. *Ск.*

И сміх, и біда, и людям сором казать. *Ст. Зб.*—И стид говорить, и гріх потаїть. *Гл.*

И в свої хаті не вільно. *Не.*

Наробили предки, що—померли од редьки. *Кон.*

Що вже вони ради дадуть! *Кон.*—Не дам собі ради. *Бр.*—Немає ради з тим.

Як же воно буде? жінка там, а я тут! *А. Вил.*

7889. Оставайся лавка з товаром. *Зал.*

7891. Шик-пик, аж не гра! *Гл.*

Ник, аж там бик. *Б.*

Тиць, аж и ⁽¹⁾ Гриць. *Бр., У., Пир.*—Тиць-тиць, де був Гриць. *И.*

⁽¹⁾ попів. *Проск.*

Певно, всі собаки в рові повиздихали. *Ном.*

Певно, собака в рові утонув!

Мабуть у лісі щось велике здохло! *О., Євх.*—... у лісі вовк здох, або ведмідь.

К.— Деся великий вовк у лісі здох. *Черн.*

Діждав ⁽¹⁾ гречаної паски. *Ст. Зб., [Бр., Бер., А. Вил.].*

⁽¹⁾ дочекався Грицько. *И.*

Се йому не первинка (або: не первина). *Л., Пир.*

Не першинка, ні з чим до млинка. *Бр.*—Не первина, ні з чим до млина, з порожнім мешком. *Рад.*

7900. Пішли наші їсти каші. *Гол.*

Пішли наші в толоку! *Проск.*

Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним, а чорт його зна за ким! *Гр.*

7903. «Сидоре, Сидоре, до дарі!», а Сидору й не дали. *Б.*—Поперли, як Сидора до дарі. *Ст. Зб.*

7905. Що я буду робити! не хоче Хівря любити: треба їй губу набити (або: Що буду робити, що не хоче мене Хівря любити!). *Чир.*

Оце кучма! мати Каленика привела, та не знаєм, як звати. *Прав.*—... як зовуть. *Рад.*

Се біда! мама Гриця. *И.*

Ждали Петра, як Бога, а він у п'ятилицю! *Євх.*

Ні ⁽¹⁾ читати, ні писати, а хотять за ⁽²⁾ короля обібрати. *Ст. Зб., Руд.*

⁽¹⁾ Не вміє ні. *Збр. Лаз.;* Не вмію. *Бал., Євх.* ⁽²⁾ мене. *id.;* його. *Збр. Лаз.*

Чи чорт видав, щоб ведмідь шебетав.
Лох.—...одже шебече! *Ном.*

7910. И світ настав, та ще рак не свистав. *Г., П., З.*—Тепер такий світ настав, що й піп засвистав. *Черн.*

И світ стоїть, та ще сього не було! *Бр., Лох., Пр.*—...сього не чули, не бачили. *Пир.*

Бач, небачай та й попав. *Збр. Лаз.*
Не було в куми запаски, аж гледи — кума в плахті помагає. *Ос. 17 (VIII, 8).*

Уже воно щось є: коли не вовк, то буря (¹) сука. *Пров. Ниж.*

(¹) сірая. *Лів.*

Обійшовсь, як Сахно в церкві. *Пир., Л., Ст. Зб.*

Той Сахно, обійшовся ніби тим, що чогось задумався в церкві, чи здивовався, та й свиснув. Чув Лубенщині. *Ном.*

Власне гайно—шановавши слухи ваші — ні смердить, ні пахне. *Ил.*

Одна мати рожає, та НЕ ОДИН обичай дає. *Ст. Зб.*

Бдні дідьки бояця хреста, а другі ба- того. *Ил.*

Що дід, а що Жид, а що й Запорож- ский козак. *Макс.*

7920. Що дар, то дар, а що купля, то купля. *Ст. Зб.*

Ті каптани, та не ті кармани. *З., Збр. Лаз.*—Той каптан, та не той карман. *Черн.*

Що у воді, то риба, а в пір'ях та в шерсті, то м'ясо. *Ил.*

Що (¹) сіре, то й вовк. *Проск., Бер., Рад., Лів.*

(¹) Що не. *Павл.*

И жаба риба, бо в воді сидить. *Ил.*
Болото болотом, а чорт чортом. *Б.*

Не того кіста книш. *Л.*

Похожий, як сова на яструба. *Кан., К.*
Далеко, як небо від землі. *Г., П., В.*
Прирівняв кішку до собаки. *Євх.*

7930. Прирівняв свинюдо коня, та шерсть не така. *Євх.*

Походила (¹) свиня на коня! *Л., Пир.*— ... тіки (²) шерсть не така! *Л., [К., Рад., Кон.].*—Е, прировнялась (³) свиня до ко- ня! *Бр., Л.*—Куди рівняється свині до коня, коли шерсть не така! *С.*—Пришла свиня до коня та й каже: «ось бо й я ру- мак!»; а кінь одказав: «и ніженьки коро- тенькі, и ушеньки клапоньки, и сама як свиня». *Сн. (з В.).*

(¹) Походить, похожа. (²) онó. *Бер. (²)*
Пришла, прилась. *Бер., Рад., К., Кон.;*
Не доросла. *Ил.*

Прирівняли послід (¹) до оладка! *Бер., Пир.*

(¹) г... о. *Л.*

Та рожа, та не та кожа. *Черн. 2.*

Не все те повіть, що по річці пливе! *Зв.*

«Павле, нобила павле!» — «Брешеш, Антоне, то ж вона тоне.» *Кр.*

Замішався, як полоник межі ложками.

Проск.—Мішаєця, як жіночий ополоник. *Павл.*

Бери вище! *Проск.*

Про бери вище див. *Збр. Шей., або*
Лист. (II, 182).

Кожний Ивась ма свій лас. *Гат.*

Кожда голова свій розум має. *Ил.*

7940. Що голова, то розум. *Об., Ст. Зб.*
Що кум, то й ум. *К.*

Що хатка, то инча гадка. *Ил.*

Що село, то й піп. *Дуб.*

Що сторона, то новина. *Збр. Лаз.*

Кожний край має свій обичай. *Ил.*

Що вік, то инший світ.

Що вісь, то иншая піснь. *Кл.*—...що край, то инший обичай. *Збр. Лаз. (з Г.).*

Що чоловік, то й обичай. *К., Ст. Зб.*

Що город, то норів (¹). *Лів.* — ...що голова, то й розум (²). *Ном., Кон.*

(¹) народ. *Кон.* (²) що чоловік, то й обичай. *К.*

7950. Що город—то й гонор. *Рад.*

ОБОЄ РЯБОЄ (¹). *Об.*

(¹) ребое. *Ст. Зб.;* рабое. *Кр.*

Одним миром мазані. *Л., Пир., Павл., [Ст. Зб.].*

Ворон ворону (¹) ока (²) не виклює (³).
Кан., К., Рад., Л.

(¹) Ворона вороні. *Пир., Кон.;* Сокол соколу. *Кр.;* Крук крукові. *Бр., Проск.;* Чорт чортові. *Євх.* (²) очей. *Коз., Ш., Ос. 1 (312).* (³) не клює. *Ст. Зб.;* не видовбас. *Ш.* не викоме. *Проск., Кон., Євх.*

Собака собаки не рве. *Зал.*—...соба- ці хвоста не одкусить. *Кор.*

Чорт бісу потягає (¹). *К.*

(¹) За чортом потягне. *Лип.*

Біс у чорта (¹) сповідався—той кивнув, а той (²) догадався. *Рад.*

(¹) Чорт перед чортом. (²) один мор- гнув, другий.

Хапко съ хапком знаєся. *Проск.*

Злодій злодія зараз пізнає. *Ил.*

Чорт біса (¹) пізнав та й на бал (²) по- звав. *К., Кан.*

(¹) чорта. *Проск., Не.;* (²) пиво. *Проск.;* та и в пиво. *Не.*

7960. Чорт біса ізпід куни бачить. *Черн., Нов.*

Пізнав свій свого. *Не., [Ил.]*

Свій свонка вгадає здалека. *Проск.*

Рибак рибака пізнає здалека. — ...рибака бачить здалека: хоч воно й не риба, а хвіст видно. *Б.*

Лисий лисого здалека бачить. *Проск.*

Кулик кулика бачить здалека. *Пр.*

Грач грача здалека бачить. *Кон.*

Чумак чумака бачить здалека. *Ш.*

Одна мати родила, одну й смерть давала. *Рад.*

Як Хомка, так ёго и жонка. *Ст. Зб., [Коз.]*. — Який дідько з Хімка, така ёго жінка. *Ил.*

7970. Який чорт Шишка, така ёго й жінка. *Нов.*

Який дідько печений, такий и варений. *Ил.*

Який іхав ⁽¹⁾, таку ⁽²⁾ стрів ⁽³⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ ишов. *Коз., Кр.* ⁽²⁾ такий. *Збр. Лаз.* ⁽³⁾ здивав. *П., Прав. Ниж., Збр. Лаз.*; віз. *Бр., Полт.*; заченив. *Сос.*

Який іхав—такий поганяв. *Рад., Пр.*

Як там не мед, так там не масло. *Збр. Лаз.*

Зійшовся Яким з таким. *Ил.*

Зібралося два Юрї, та й обидва дурні. *Бер., [Рад.]*.

З того сукна и гудзики. *Л.*

Єдного пласта коли. *Г., П., Прав. Ниж.*

Одного тіста книш! *Павл., Ал.*

7980. Той же Савка, та на других санках. *Кр.*

Так же з одного яйця вилізли — и та, и ся. *Хор.*

Родом кури чубаті (всі одного кодла — и про людей). *П., Прав. Ниж., Рад., Нос.*

Пес псу брат. *Ил.*

Один другого не переважить, хоч на одній гілляці повісь. *К.*

И ти не дуже-то хваткий, и я не швидко. *Пир.*

То добра, а то ще й лучча. *Бр.*

Добрий та на доброго наскочив: один другому не видасть. *Л.*

Не бачить сова, яка сама. *Нос.*

Мовчи саяка, бо й ти така. *Бр., Чир.*

7990. Такий я добрий голий, як ти без сорочки. *Не.*

Єден за вісімнадцять, а другий без двох двадцять. *Ил.*

Такий квас, як и в нас. *Проск.*

Така кваша, як би й наша. *Р.*

Що дід, що баба, то єдна рада. *Бер., [Рад.]*.

Сокира остра, мотика їй сестра. *Ил.*

Та ж уздечка, що на коня, що на кобилу. *Збр. Лаз.*

Кожне стадо не без паршивої вівці, кожне село не без скурвого сина. *Руд.*

Насміявсь кулик болоту, та й сам туди ж у (або: у тую ж) воду. *Коз.*

Насміялась ⁽¹⁾ верша з болота ⁽²⁾. *Бр., Гайс.* — ...коли оглядиця ⁽³⁾, аж и сама в болоті ⁽⁴⁾. *Пир., Гл.* — Верша вь болоті гомоніла, а й сама там сиділа. *Коз.*

⁽¹⁾ Сміялась. *Лох., Л., Р.*; Насміялась. *Ил.*; Смієся. *Проск.* Глумилась. *Гат.*; Не покривиця. *Руд.* ⁽²⁾ болотові. *Р.*; болоту. *Рад., Пир., Коз., Гл.* ⁽³⁾ оглядиця. *Павл.*; оглянущась. *Лох., Коз.*; аж гульк. *Гат.*; а подивиця. *Біл.* ⁽⁴⁾ на купі. *Коз.*; та й сама в болото впа-ла. *Кр.*; бо й сама в болоті. *Руд.*

8000. Смієця верша з сака, бо й сама така. *Бр.*

Смієця горщик над котлом, а обидва чорні. *Проск.*

Насміявся шолудивий голомозому. *Нос.*

Насміявсь голенький стриженому.

Сліпий невидючого водив, та обидва в яму повпадали. *Ил.*

Сліпий хломому (хромому?) доганяє.

Горнець котлові доганяє, а обое смільні.

Не смійсь, барило, само кухвою ста-неш. *Лох.*

По синку шапка (Пріписка: «по собі могу простирать.»). *Ст. Зб.*

По Савці свитка. *Н.* — ...по пану шапка. *Кр.*

8010. Хто з ступою, а я з товкачем. *Кон.*

Який кінь, така и кульбака. *Ил.*

Яка пуга, така й слуга.

Против ставу гребля. *Черн.*

Луччі пошли до луччих, а ми до твоєї милости. *Лів.*

Яке співання, таке и читання. *Проск.*

Один біс по тітку іздив. *Ст. Зб.* — ...біс, що по бабі іздив. *Ном.*

Скільки не літай, а все прийдеця на землю падать. *Євх.*

Одна дяка, що за рибу, що за рака. *К.*

Що раз батька в лоб, що два. *Кан., К., Лів.* — Хоч раз батька вь лоб ⁽¹⁾, хоч два ⁽²⁾, то все єдно ⁽³⁾. *Прав.*

⁽¹⁾ по уху. *Кр.* ⁽²⁾ десять. *Пол., Сівер.* ⁽³⁾ рівно. *Кр.*

8020. Хоч так, хоч замінявши. *Л., Пир., Б., Кон.* — ...запитавши. *Кан., Кон.*

Все один чорт, що собака, що хорт. *Євх.*

Чи в камінь головою, чи каменем в голову. *Г., П.*

Чи совою в пенє, чи соною в дуба, а все сові буба ⁽¹⁾. *Нос.*—Хоч пенє об сову ⁽²⁾, хоч сову об пенє, а все сові ли-хо. *Пир.*

⁽¹⁾ сова буде. *Зв., А. Вил.* ⁽²⁾ шем по сові. *Новг.*

Все однако—що Яким, що Яков. *З., О.* Одниково пійково, однаково дякувати. *Ст. Зб.*

Ні втять, ні взять.

Або так, або сак. *Ил.*

Идем-пер-идем (*idem per idem*) Кузь-ма з Демидом. *И.*

З одної діжи и хліб, и пироги. *Бр.*—З того хліб, з того и пироги. *Рад.*

8030. По парі, по парі,—а ззаду два. *Ил.*

Коли не викинув ⁽¹⁾, то випхав. *К.*

⁽¹⁾ Як не витрутив. *Бр.*

Куди вороні літати, то що ине клюва-ти. *Ст. Зб.*—Куди вороні не літять, то все клювать. *К.*

Де сороці не літять, то все одно. *Ёвх.*

Як з Прокопом, так и без Прокопа. *Кан., К.*

Не києм, то палицею. *Бр., Прок., Рад., Павл.*—Не києм—ломакою. *Гат.*

Хоч круть-верть, хоч верть-круть. *Кр.*

Однаково не причащатися.

Ті ж штапи, та назад узлом. *К.*

Ті ж гості, та в ту хату. *З., Пр., Кр.*—Самі тії гості та й до хати йдуть.

Бер.—Той же гость та в тую хату. *Ст. Зб.*—...бо внадився. *Пр. в Ст. Зб.*

8040. Не здох кінь, тільки Бог убив. *Не.*

Не вмер—болячка вдавила. *Об.*—...лихо вдавило. *Гат.*—...та галушка вдавила. *Бр.*

Не вмер бачка ⁽¹⁾, вдавила болячка. *Х. Зб.*

⁽¹⁾ дячки. *Кон.*

Не вмер Данило—болячка вдавила. *Лів.* Невмер Гаврило—галушка вдавила. *Гор.* Хоч правду говори, хоч бреша, — все вибью. *Бр.*

Дій швидко—так бридко, дій тихо—и так лихо. *Ил.*

Иди швидко, и так бридко—иди тихо, и так лихо.

Швидко иди — ти доженеш лихо, иди тихо—тебе дожене лихо. *Пир.*

Иди худко—бїду доженеш; иди помалу—бїда дожене, а все від бїди не втешеш. *Ян., [Руд.]*—Иди швидко, то бїду наженеш, а иди поволі, то бїда тебе нажене. *Бр., [У., Кан., К.]*—...иди помалу, бїда на тебе насяде. *Прок.*

8050. Не довернесся—бють, перевернесся—бють. *Пол., Лів.*

И сяди ⁽¹⁾ гаряче ⁽²⁾, и туди ⁽³⁾ боляче ⁽⁴⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ и ⁽²⁾ там. *Рост.* ⁽²⁾ гарече. *Ст. Зб.* ⁽⁴⁾ болече.

И добре роби бїда, и зле роби бїда. *Прок.*

Скорє само набїжить на бїду, а на ти-хого найдеця. *Б.*

На весілля всі свати, на хрестинах всі куми. *Ил.*

Вночі всі коти бурні, а всі корови сіріі. Що червоне, то красне; що солодке, то добре.

На одній сіножаті и віл пасецця, и бузь-ко жаби ловить.

Човен човном, а байдак байдаком по єдної воді правлять. *Пр. в Ст. Зб.*

З одного дерева и хрест, и лопата. *Ск., Руд.*—...хрестові ся кланяють, а лопа-тою нечисть відкидають. *Прок.*

8060. Прійшовсь таки сей до того! *Пир.* Як одно обличчя.

Так як з ока випав (вилитий—батько, мати и д.). *Бр., Кон.*

Вилились як з воску, в матір. *Кул.*

Вовче горло, а попівське око. *У.*

Попівські очі, а панська кешеня. *Кан., К.*

Чорт знайшов вершу, и, не знаючи, що воно таке, почав воду набирать... набере, то воно й вилецця. «Це», ка-же, «хоч попівські очі, хоч панська ке-шеня; бо тих нічим не наситиш, а пап-ської кешені ні чим не наповниш».

Попівське вибирания, а жидівське зараз, то все єдно. *Прок.*

Панський сейчас, як жидівський зараз. *О.*—Жидівський зараз, а панський поче-кай. *Рад.*—Сейчас, як жидівський зараз. *Новг.*

Миша у стозі, а піп у селі ніколи не загинуть. *К., Полт.*

Добре в світі жити попові, лікаріві, та котіві. *К.*

8070. Коли б то можна бути через зіму котом, через літо пастухом, а на Велик-день попом. *Ж.*

Попові ⁽¹⁾ та котіві нема й лучче. *Бр., Прав. Ниж., Пол., Лів.*—...а котіві—то лежаний хліб. *Бер.*

⁽¹⁾ Панові. *Тар.*

Дурню шапки не знимають, а чорту ріг не збивають. *Коз.*

Бог любить праведника, а чорт ⁽¹⁾ ябед-ника. *Прок., Рад., Пр.*—Бог любить

праведних, а чорт грішних; Бог праведників, а чорт лбедників. *Не.*

(¹) біс. *Л.*; пан. *Ст. 36.*; суддя. *К.*
Кр.

Дере коза лозу, а вовк козу, а вовка мужик, а мужика пан, а пана юриста, а юристу чортів триста. *Прав.*—...а мужика Жид, а Жида пан, а пана юриста, а юристу чорт. *Евх.*—Пан дере з Жида, з пана юриста, а з юристи—по триста.—Дере коза лозу, а вовк козу. *Кан., К.*

Без Бога світ не стоїть, без царя земля не правиця (з книги). *М. Білз.*

8076. Цар далеко, а Бог високо. *Ш.*
—Бог високо, а царь далеко. *Проск.*

8078. Що п'яний ззість, а малий зносить, то пропало (не пам'ятає). *Нос.*

П'яні а діти и пехотя правду скажуть. *Не.*

8080. Сонний, як п'яний, а п'яний, як дурний. *Ст. 36.*

Хорого пуст азык, п'яного молитва.
Баба сужена, а кума люблена. *Бр.*
Козака мати родила, а мужика жінка, а черня папінатка. *Ст. 36.*

И баба з хлопцем и біс — в одном цеху ходить. *Кл.*

Старому та хорому годи завше, як малому. *Гам.*

Питалися дідька, чим би хотів бути, — «окономською кобилою, мельника куркою, або панською мамкою». *Ил.*

В гостях добре їсти и пити, а вдома спати. *Проск.*

Орел, від и невіста одним духом живуть: нічого доброго не чинять, коли їх не б'ють. *Ил.*

Сміх конський, сон жоноцький. *Ст. 36.*

8090. Свинка а жінка єдин мають прав.

Жінки та коня нікому не давай. *Л.* — Коня у позику (¹) не давай (²), жінки у придавки (³) не пускай. *Евх., З., Збр. Лаз.*

(¹) на чужі руки. *Рад.* (²) не позичай. *Зв., К.* (³) в придане ід; у весілля. *Рад.*

Жінці правди не кажи, чужої дитини не бери, з панами не братайся. *Бал.*

Брат любить сестру багату, а чоловік жінку здорову. *П., Лів.*—...хорошу. *Кан., К.*

Не вірь ніколи жінці, коняці и собаці. *Евх.*—Кобилі и жінці не вір. *Бер.*—Жінці не вір у домі, а кобилі в дорозі (¹). *Гайс., Кан., К., Рад., М.*—...бо кобила хочь каже — не перекину, а таки перекине. *Бр.*

(¹) Не ймай копоу віри в полю, а жопі

в дворі. *Ст. 36.*; Не вір копоу в полі, а жінці у дворі. *Кл.*

Лютьки а жінки ніколи не позичай. *Ил.*
Що бішена кішка, що понеділкава жінка (¹), що чоловік з Боришполю—все одно. *Ос. 10 (XIX, 129).*

Баришполь—містечко *Пер. п.*—(¹)Що п'япа жінка, що скажена кішка. *Пер.*

Не статечная приязнь вовку з бараном, так християнові з бусурманом. *Літоп. Самовидця.*

Що чорт, що Жид (¹), то рідніи брати. *Рад.*—Жид, Лих и собака—все віра однака. *Бер., Пр.*—Католик а Жид, то все едно. *Проск.*—Що Жид, то пєс.

(¹) що Жид, що Лях. *Пр.*

Ксєндз, Жид, та собака—усє віра однака. *Кост.*

Кажуть, одяг гайдамака, за Хмольницького, повісив над вівтарем ксєндза, Жида и собаку и отакий напис зробив.

8100. Невіра а собака, то єдина при-
смака. *Проск.*

Вовк хований (з рук вигодований), приятель перепрошений, син прибраний, а Жид хрещений, то все не певні. *Ил.*

З ворога примиренного, з Жида хрещеного, з вовка годованого добра не буде! *В. Білз.*

Два Жиди и дві невісті зроблять ярмарок на місті. *Ил.*—Три баби а два Жиди зроблять ярмарок. *Кам.*

З кози худоби, а з Ляха слуги ніколи не буде. *У.*

Злодій на костиях, як Лях в кайдахах. *Не.*

Не змерзне мужик в груди, Жид у п'яти, а Лях у вуха. *Бр.*

Не дай, Боже, бугаями орати, а Ляхами збирати! *Кан., К.*

Польській міст, Лютерській міст, Турецьке набоженство—то все блазніство. *Сн.*

З дитиною на відпуст, а з лихою долею на весілля. *Ил.*

8110. Козячий (¹) кожух, вербові (²) дрова,—смерть готова (³). *В.*—Вербові дрова а козиний (⁴) кожух, то й випре дух (⁵)! *К.*

(¹) Козячий. *П., Бр.*; Козиний. *Рад.*
(²) осикові. *П.* (³) и (⁵) готова біда. *Бр., Проск.* (⁴) козячий. *Проск.*

На огонь дров не набересся, а на піт сорочок. *Лох., Кон.*

Бабинна дівка, а окономів кінь — усе гладоньки. *Ил.*

Коня не бий, слуги не проклинай, жінки не дражни,—коли хоч, щоб статковали. *Ил.*

Купуй сукню ⁽¹⁾ шиту и хату криту.
Ёвх., [Ст. Зб., Прок., К. Кон.] — ...
та и не турбуйся. *Бр.*

⁽¹⁾ свиту. *Рад., Гр.*

За сиження — нема іження, за спання
— нема коня, за хляки — нема дяки. *П.*
Що сомина, що свинина. *Пр.*

Бджола мед носить не для себе, вівця
шерсть носить не для себе, старий же-
ницця не для себе. *Пир.*

Вівця — як бджола. *Прав. Ниж., Пол.,
Лів.*

Коняка, собака, — то шкура еднака. *Бр.*

8120. Пес сліпий, а дяк старий, то все
єдно: як забачить бадилину, та й бреше.
Прок.

Сохраняй нас, Боже, од пана Кастяна,
од вербових дров, телячого кожуха, зая-
чої шапки и свинячих постолів. *К.*

У пана Кастяна був хлопець, що ёго
и добре убірали, але ж бив ёго пан ду-
же: жили в степових місцях, де дров,
опріч вербових, інших нема, — то то-
пить-топить, холодно... пан и б'є. От
терпів так бідака, терпів, а далі взяв
та й утік на Басарабію. Живе вже він
там довгенько, діток має; и як оце мо-
лить їх, то й додає на кінці: «Вибав
нас, Боже, од пана Кастяна и д.» Ко-
лись лучилось и панові Кастянові бути
в Басарабіи и як раз почувать у того
чоловіка; коли слуха таку молитов...
«Звідкіля ти, як, що?» Той и розказав.
«Гей, каже гість, «та я той, самий!» —
«Ну, коли так», одказує, «нехай тобі
Бог не пам'ятає! Будьте моїм любим
гостем, та не робіть так!» Одначе все
таки и потім навчав дітей так молиць-
ця. — Очепаш сєй не всюди однаковий —
як до місця. По Київщині додають ще
в кінці: ... «Перогівського празника и
Краснянської греблі.» (Перогів и Красне
— містечка на Поділля).

Жит' 8122—8127. — Здоров'я 8128—8148. — Хвороба 8149—8239. — Смерть 8240—8338. —
Лікарі 8339—8352. — Шестуха 8353—8424. — Гарна 8425—8491. — Бридкий 8492—8570. —
Замашний 8571 — 8599. — Виріс 8600 — 8625. — Тілісте 8626 — 8637. — Молоде и старе
8638 — 8725.

ЖИТЬ — не вола кормить. *Ос. 7 (XVI,
14), Зал.*

Вік не вилами перепахати. *Прок.*

Вік извікувать ⁽¹⁾ — не пальцем пере-
кивать ⁽²⁾. *Лох., Пр.*

⁽¹⁾ зжити. *Б.*; прожити. *Руд.*; ижжи-
ти. *Бер.* ⁽²⁾ перекивати *Руд.*; пальцем
не перекивати. *Бер.*

Вік прожити ⁽¹⁾ — не поле перейти. *К.*
— не море переплисти. *Вал.*

⁽¹⁾ пережить. *Пир.*

Як ведеця, так и живеця. *Ёвх.*

Що на світі прожилося, так як во сні
издалось. *К.*

ЗДОРОВ'Я всьому голова. *Рад., Б.*

Не просімо хліба у Бога, а просімо здо-
ров'я. *Сос.*, [Бр.].

8130. Як у чоловіка нема здоров'я ⁽¹⁾,
то він и клочья не варт хунта: тогді ёго
в гармату, та й стреляй за хату. *Бр.*

⁽¹⁾ гезунда. *Не.*

Ёго и ⁽¹⁾ довбнею не вб'єш ⁽²⁾. *Об.*

⁽¹⁾ ще й. *Л.*, *Кр.* ⁽²⁾ доб'єш. *К.*

Слабий, як у четверо ⁽¹⁾ мотуз ⁽²⁾. *Ёвх.*,
[Прок.].

⁽¹⁾ у восьмеро. *Лит., С.*, [Бр.]. ⁽²⁾
мотузок. *Лит.*

Мій хворий мужичок, то як бурачок; а
я здорова, та як морква. *Нос.*

Такий хворий, що волосся попухне.
Ёвх.

В Петрівку на лёду розчачнувся (як
хто вдає хоробу). *Кан., К.*

Хворий лежить та без пам'яті хліб
ість. *Ёвх.*

⁽¹⁾ На гарячку лежить, а. *Пер.*

Третій день як лежить, а дев'ятий хліб
не влєжить.

Голова болить, а хліб як на огні трі-
щить. *Бр.* — Живіт болить, а хліб горить. *Б.*

Двох недужих сіли, та й хліб ззіли. *Ил.*

8140. Живіт болить, мабуть ⁽¹⁾ на піч
кортисть. *У.*, *Бер.*, *Гр.* — «Живіт боліти!»
— «На піч кортіти!» *Д.*

⁽¹⁾ Як хто каже — живіт болить, то то-
го. *Рад.*

Живіт болить — живота хоче. *Ном.*

Забула, що недужа, та в соломі спати
пішла. *Коз.*

⁽¹⁾ та й пішла швидко. *Гр.*

Недужає, що ведмеда б за ухо вдер-
жав. *Чор. Рад.* (238).

Такий слабий, що тільки під хвіст перцю, та й на тік. *Гат.*

Ой, жінко, не здужаю!.. Як би ти мені зварила вареників... Та не вари сорок, бо не знім... а звари тридцять дев'ять, та великих... може б я ззів, та чи не одужав. *К., Кан.*

Як я молодю бувала, по 40 вареників їдала; а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 вмелю. *Кр.* — ... а тепер силу-у-силу иззіси 50. *Кон.*

Здоровий хвороби сподівайся, а хорий — смерті. *Ст. 3б.*

Глянь на вид, та й питай здоров'я. *Бр., [Гр., Ст. 3б.].* — ... вид, здоров'я не питай. *Бр.*

ХВОРОБА нікого не красить. *Нос.*

8150. Хвороба коли не вморить, то скрипить.

Хоре, коли не вмере, то роспестниця. *Ил.*

Хорому чоловікові все не мило. *Л., Н., Ст. 3б.*

В немочі всього захоченця. *Ст. 3б.*

Не смерть страшна, а недуга. *Не.*

Скрипливе скрипить, а здорове лежить. *Нов.*

Скрипливе ⁽¹⁾ дерево и дужого ⁽²⁾ переживе ⁽³⁾. *Б., Бер., О., Хар. 3б.].* — Хрипливе дерево два віки живе, а здорове й одного не переживе. *К.*

⁽¹⁾ Скрипуче. *Коз.* ⁽²⁾ и здорове. *Прав. Ниж.* ⁽³⁾ и добре перестойть. *Коз.*; довго на світі живе. *Коз.*; здорового перестойє. *Ст. 3б.*

Скрипуче колесо довше ходить. *Проск.*

Щось недобре зробилось (занедужав). *К.*

Ухватило, як попа за живіт («Попа найлучче хвата за живіт, як жінка вмірає» *Л.*). *Зв., Л., Х.*

8160. Хватило, як лихе за душу (або: Вхватило, як лихе душу). *Бр.*

Як згоріло. *Зв.* — занедужало, як згоріло (разом). *К., Л.*

Згага з пліч бере. *Ст. 3б.*

Короста не проста: на кого схоче, на того й нападе. *Лів., Пол., Збр. Лаз., [Прав. Ниж., Бр., В.].* — ... ні велика, ні мала, як на дубові кора. *Ном., [Б.].*

Добре діло коростиця: чухай, чухай — ище хоченця. *Бр.*

Дереця на стіну. *Пир.*

Скажене, храни Боже, лише сліше за-разливе. *Ил.*

Дъяволово ткацтво (про недугу на очі). *Кон.*

Очі, як у кроля, червоні (кволиця на очі). *Кон.*

Карає Бог старі кості за гріхи в молодості. *Ил.*

8170. Ото біда, що ні людям показати, ні самому подивитися. *Л., Пир.*

Як виразка в сором'язному місці, або що.

Чижі й не співають, та ні їсти, ні спати не дають. *Нос.*

Як би до того кашлю та болячка ще! *Проск.*

Кров дзюрить, булькотить з спини. *Зан. (I, 146).*

Лихорадка як почне терти, та як почне и одтирати! *Кон.*

Серцем душу пре (серце так болить).

Надсади печінки (поруха).

Не дає очима дивитися (голова болить дуже).

Як цуркою крутить.

У голові, як у млині. *Лів.*

8180. Так болить, що як би не вмів стогнати, то вмер би. *Зан. (I, 147).*

Ухопив доброго чмеля (учадів). *Т.*

Мов кропивою попик. *Ном.*

Горить так як у перці (шкура). *Кон.*

Хай Бог милує, як пожеж ріже.

Жіли, як курчата кліють.

Неначе огонь паше. *Кон., Кр.*

Аж мороз по мені сипле ⁽¹⁾. *Кон.*

⁽¹⁾ мене бере. *Рост.*; мене подирає. *Коз.*

Так з рота полом'я и паше. *Л., Кон.*

Так дух мені и займа.

8190. З сирого душу преть. *Ст. 3б.*

Так волохи (волосся на руках и д. — в лихоманці) и повставали. *Л., Кон.* — Так сироти (ніби пухирці по тілові — теж в лихоманці) и повставали.

Так мене жар ухопив.

Аж зорі злічиш (як педуга надавить). *Рад., Черн.* — Всі зорі полічив. *Б.*

Зкорчився, як циганський батько. *Лист. (II, 245).*

Скривився, як середа на п'ятницю. *Руд.*

Як з хреста знятий. *Бр., Л., Кон.*

Як з того світа встав. *Об.*

И половини тебе не стало. *Коз.*

Не здужа й скіпки підняти. *Х., [Бр.].*

8200. Так як з гробу встав. *Бр.*

За комаря сили не маш. *Ст. 3б.*

Од вітру валяєця. *Пр., Л., Ст. 3б.*

Хоч за вітром пусти. *Пр., Бр.* — ... пускай, як ту полову. *Пир.*

Змарнів, як полова. *Гат.*

Упав на лиці (змарнів). *Пир.*

Тільки ёго тінь. *Кон.*—...ходить. *Лів.*
Там такий, тільки ёго одна снага. *Коз., Кон.*

Не живе, тільки дні тре ⁽¹⁾. *Пос.*

⁽¹⁾ одживає. *Коз.*

На тонку пряде (скоро вмере—нагадає Парки). *Л., Пир., Кр., Гр.*

8210. Світові не рад. *Л., Пир.* — Він світу рад.

Ёму тепер не милий світ. *К., Л.*—Ёму вже світ, ёму тепер ніщо не мило. *Пир., II.*

Нема з ёго цвіту (здоров'я, або розуму). *Пир.*

Передом січе, а зад волоче. *Черн.*

День біжить, а три дні лежить. *Нов., Проск.*

До якогось часу живе. *Ном.*—Жие до котрогось часу. *Проск.*

Ні жие, ні гние.

Так свій вік пхає, як з моста та в воду. *Нем.*

А я така, що тільки снасть моя була (худа). *Г. Бар.*

Жие, як без лою ⁽¹⁾ каганець. *Бр.*

⁽¹⁾ Живе, як без сала. *Коз.*

8220. А ні смерті, а ні попусту (кажуть про недугу, напасть и д.). *Кан., К., Л.*

Тільки живий та теплий. *Лів.*—... живий та божий. *Збр. Лаз.*

На ладан дише. *Лів.*

Уже я поправлюсь, мабуть, попові в каптку.

От вже приходить Хам иг нам (як старе занепаде и не сподіваецця очунять — так само собі приказує). *Бр., [Бал.].*

Скоро вже коржикки будуть. *Пир.*

Се б то, вмере затого. Коржикки роздають за душу, під церквою або в хаті, найпаче дітям. *Пир., Л.*

Не поможе міцний Боже: тільки треба сажень землі, штирі дошки, з неба спасення трошки.

Тебе и св. Петро не загіє. *Ил.*

Мабуть вже ёму расту ⁽¹⁾ не топтати. *Зв., Пир., Л.* — Не буде більше расту топкати. *Б.*—Оттоптав вже ряст ⁽²⁾. *Л.*

⁽¹⁾ расту. *Бр.;* ряску. *Л.;* раску. *Рад.*
⁽²⁾ ряску. *О.*

На Божій дорозі. *Бр., Л., Павл.*

8230. Ох уже иде путь мєшї на світі не буть. *Кр.*

З себе дише. *Лів.*

Силка маленька, жилка тоненька. *Пр. в Ст. Зб.*

Вже жили не клюють ⁽¹⁾. *Пир.*

⁽¹⁾ не клювають. *Рад.*

Доходились ніжки, доробились ручки. *Не.*

Ёго тіло не дасть уже тині. *Ил.*

Пропіла пташка. *Ст. Зб.*

Пішла душа на вириники. *Гам.*

Уже я вчора постеріг, що батько к чортовій матері ⁽¹⁾ дивинця. *Не.*

⁽¹⁾ з дідькової пені.

Єдною ногою в гробі стоїть, а ще злоє творить. *Ил.*

8240. СМЕРТІ не одперти. *Ос. 6 (III, 17), [Рад.].*

Тільки то й правди на світі, що смерть: вона не знає, хто бідний, а хто багатий. *Збр. Лаз.*

Наша смерть за плечима та за чужим карманом. *Зал.*

Смерть—неминующая дорога. *Ст. Зб.*

Всім нам там бути.

Як народисся, то треба й померти. *Сл.*

Як не живеш, а усе ж труни не мнеш. *Гам.*

Від смерти и в печі не замажесся (або: не заховаєсся). *Зал.*

И святигель не поможе, як искажуть «Святий Боже» (як кінчацьця дійдеця). *К.*

Най жаба голову здійме, то и царь не поставити. *Ил.*

8250. Від смерті а ні відхреститися, а ні відмолитися.

На смерть нема злля.

Смерть лєсті не знає.

Смерть не справник—не послухає. *Бр.*

Коли вмереть, там же впреть. *Ст. Зб.*

Смерть не переберає. *Рад., Ил.*

Смерть не вість несе. *Ст. Зб.* — ... старим.

Сей світ позичений. *Ил.*

Сей світ покрашений цвіт. *Б.*

Сей світ ⁽¹⁾, як маків цвіт. *Пир., [Бр.].*

—...день цвіте, а вночі опаде. *Кулж.* — ...цвіт: як то на тім буде! *Лів., Сл., Мар. В.*

⁽¹⁾ Світ. *Ж.*

8260. Чоловік на світі, як банька на воді. *Г., Прав. Ниж.*

Чоловік, як муха. *Ст. Зб.*—Чоловік ⁽¹⁾ так як муха: сёгодні живе, а завтра вмере ⁽²⁾. *Лів., Пол.*

⁽¹⁾ на світі. *Г., П., Прав. Ниж.* ⁽²⁾ нині жие, а завтра гние.

Такий наш вік: ниньки живеш, а завтра гинеш. *Яц.* — Сёгодня жив, а завтра згинив. *Пир., [Бр., Рад., Ст. Зб.].* — Учора жив, а сёгодня зогинив. *Д.*

Як умер чоловік, то як не бував. *Ст. 3б.*

День мій—вік мій.

Вік наш, як година.

Такий вік, як у зайця хвіст. *Рад.*

Вік один, другого не буде. *Г. Бар.*

Думка ⁽¹⁾ за горами, а смерть за плечима ⁽²⁾. *З.*

⁽¹⁾ Дума. *Пир.*; Думки наші. *Проск.* ⁽²⁾ за плечима. *Проск.*, *Кон.*

Думка за морем, а смерть за плечима. *Кан.*, *К.*, *Рад.*, *Пир.*, *Б.*, *Кон.*—Гадка за морем, а смерть перед носом. *В.*

8270. Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хапає. *Гат.*

Вечера на столі, а смерть за плечима. *К.*

Жили-жили, та чорзнаде й ділися. *Зв.*

Уродився, оженився, та й вмер. *Ил.*

Життя наше, як паутина. *Проск.*

Проїшли літа из світа, як лист из дерева. *Не.*

Літа упливають, як вода. *Ил.*

День за день, а ближій к смерті. *Ст. 3б.*—... за день, ніч за ніч, и к смерті ближче.

Час за час, а ближій к вечору.

Без числа тем людей за день помреть, а без числа тмами теж родяця.

8280. Де не почуєш, а все «той—небіжчик, той — небіжчик» — и нам треба колись вмірати. *Рад.*

Нехай мруть, та ⁽¹⁾ нам дорогу труть. *Пр.*, *И.*—... а ми сухарів насущим, та й за ними ⁽²⁾ рушим. *К.*, *Кон.*, *Б.*

⁽¹⁾ Мруть. *Рад.*, *Бр.* ⁽²⁾ та й собі. *Кр.*, *Кор.*

Мруть люде—и нам буде. *Бер.*, *Пир.*, [*Бр.*, *Проск.*].

Безправної и безсмертної землі нема ⁽¹⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ не маш. *Ст. 3б.*

Смерть не горе, а страшно велике море. *Пир.*

Смерті не треба шукати — сама прийде. *Ил.*

Смерті не буде (або: не буває) ⁽¹⁾ без причини. *Бр.*, *Кон.*

⁽¹⁾ нема. *Ил.*

Смерть причини жде: умре, та й вивернення. *Ог.*—... вивиниця. *И.*

Не буде нас по нас. *Г.*—Після ⁽¹⁾ нас не буде нас. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*—... будуть люде, та не ми. *Пир.*

⁽¹⁾ Помреця, все минеця: після. *Пер.*

Умер, та й всього збувся. («Е, спасибі за ласку!»). *Проск.*

8290. Ми візьмем з собою штири дошки и землі трошки.

Вмерати—не на вози збиратися.

Хто вмер, то в ями ⁽¹⁾, а хто живий, то з нами. *К.*, [*Бр.*, *Евх.*].

⁽¹⁾ в ями (русалки). *Ст. 3б.*

И дубцем в могилу не заженеш, а з могили и калачем не виманиш. *Не.*

З ліску дождешся, а з піску ніколи. *Нос.*

Видима ⁽¹⁾ смерть страшна. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

⁽¹⁾ Видюща. *Проск.*, *Б.*, *Хар. 3б.*; Відома. *Пр.*; Видна. *Збр. Лаз.*

Душа рогата — тяжко скопати. *Бр.*

Мила душа кождому. *Ст. 3б.*

Душа не сусід: її не випреш. *Кан.*

Душі не вихрянуть ⁽¹⁾. *К.*, *О.*

⁽¹⁾ не виплювати. *Ст. 3б.*

8300. Так не хоченця вмірать! Чи ми ж кому приклінімось? чи ми обідець исправим, чи ми чужого чоловіка нагодуюм, коли ми такі бідні! *Зан. (I, 147).*

Горе тому, що земля на йому. *Пир.*

Дай Боже вмерти, та не під плотом. *Дуб.*—Не дай Боже звалитися під тиню! *Гр.*

Дай, Боже, з який час лежати, а не пагло помірати. *Ил.*

Боже, як прийде час умерти, не допускай довго лежати — кажи прийти смерті! *Не.*

На тім боці (про покойних родичів, найпаче про дітей)! *Бр.*, *Кон.*, *Гл.*

8306. Під землею. *Пир.*, *Кон.*

8308. Чудачка! як умерла, то й погами не дригає. *И.*

Умер та й ноги задер. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

8310. Дуба дав. *В.*, *Лів.*

Правцем поставило. *Кон.*

Здох, як пес — кром душі святої. *Ил.*

Одляпався (або: Вже одляпався)! *Кон.*, *Пир.*

Взяв його дідько за старий ⁽¹⁾ довг. *Ил.*

⁽¹⁾ Узив и того чорт за свій давній. *Ст. 3б.*

Так як ⁽¹⁾ згоріло! *Бр.*

Скоро вмерло. — ⁽¹⁾ Так и. *Пир.*

Не горіло, не боліло. *Л.*—Не горівши, не болівши. *Зв.*—... як з лука спрягло. *Ч.*—Не горів, не болів: зразу околів (про наглу смерть злого). *К.*—... не болів, як з лука спряг. *Ст. 3б.*

Либовь и до гробової дошки щастя не дочекався. *Проск.*

Натерпівся досить и на сім світі.

Обое вмерли, мов заруки побрались. *Евх.*

8320. Умер та й дивинця! *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Сл.*

Гость милий, та хліба жаль. *Нос.*
Дзвонять по душі. *Ск.*
О умерлім добре погори (говори?), а
ні, то мовчи. *Ил.*

От, умерла, а слово її не вмерло. *Кон.*
Тут отпіли, а там одтіли. *Ст. Зб.*
Даром, що умер... то що, що умер...
якось буде, що умер... *Не.*

Чоловіче Миколаю, де я тебе поховав?
Поховаю на могилі, щоб по тобі вовки
вили. *Пир.*—... поховав під столом, та
накрию постолом; поховав під лавкою, та
накрию халавкою. *Ном.*

Поплач, кумо, над моім чоловіком! *Х.*
Нехай по ім плаче земля та вода, а не
я молода. *Сл.*

8330. Через ёго яму на другого гляну.
Рад., Л., [Бр.].—Одну милу в яму, на
другую гляну. *К.*

И жив не любила, и вмер не тужила;
и на лавці лежить, и не буду любити. *Бр.*
З тоски та з печалі в голову зайшла,
та вже десятіх найшла. *К.*

Єдин муж в діл, а другий в дім. *Ил.*
Жива—не мила, умере—не жаль. *Ст. Зб.*
Не плач за жінкою—буде друга. *Ил.*
Умерла—нехай лежить скверна! *Л.*
Жива умерла—и друга будеть, аби здо-
ровья! *Ст. Зб.*

Бог за жінку, а чоловік за дівку. *Бр.*
— Бог за одну, а чоловік за другу. *С., Рад.*

ЛІКАРЯМ чи допоможись, чи не помо-
жись, акаліточка ⁽¹⁾ разв'яжись. *К., Рад.,*
О.

⁽¹⁾ а калитка. *Коз., Кр.;* а вузол. *Бр.*

8340. Хто ся дічить, того біда цвічить.
Ил.

Чи поможе, чи не поможе, а ти дай,
небоже! *Бр.*

Чом ви людей не питаєте (так радять
хворому, щоб до ліків вдацьця)? *Пир.,*
Л., Кон.

Кому на лік, тому на лях. *Ил.*
Пошле Бог вік, то дасть и лік. *З.*—Як
дасть Бог ⁽¹⁾ на вік, то найдещця ⁽²⁾ и лік.
Бр.—Кому на вік, тому й на лік.

⁽¹⁾ Як піде. *Проск.* ⁽²⁾ то дасть и на.
Рад.

Хто здоров, той ліків не потребує. *Бр.*
Коли Бог не велить, то нехай не бо-
лить. *К., Лох.*

Бодай ті ліки пропали навіки. *К.*
Божої сили не вбоїмось (за мір). *К.*
Така вже пошість ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ пошерсть. *Ном.*

8350. Рук своїх ⁽¹⁾ не підложиш. *Коз.*

— Се таке, що під ёго рук не підставиш.
Пир.—Не руки пуд него підложити. *Ст.*
Зб.

⁽¹⁾ Під ёго рук. *Пир., О., Кр.*

Що гостець полюбить! *Бр.*
Як плугом одъорав (одрятував). *Макс.*

Я баба ШЕПТУХА од злого духа. *Л.,*
Кон.

Я при тобі—дух при тобі; я од тебе—
дух из тебе (про бабів кепкують).

Не я говорю, сам Господь говорить: я
з словами, а Бог з помочю (баби, шеп-
чучи од пристріту). *Рад.*

На ⁽¹⁾ тебе все зле-лихе ⁽²⁾! *Л., Пир.,*
Кон.

⁽¹⁾ Нехай на. *Новг.* ⁽²⁾ зле лихес.

Сіль тобі та печина! *Зв.*—... з лихи-
ми очима. *Коз., Кон.*—Сіль тобі ⁽¹⁾ в ві-
чі ⁽²⁾ та печина в зуби ⁽³⁾. *Пер.*—Сіль
тобі в вічі. *Зв.*—... камінь у груди, пе-
чені кошенята в зуби. *Ном.*

⁽¹⁾ ворогам. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ у очі, а. *Ст.*
Зб.; в гочі. *Бер.* ⁽³⁾ в груди. *Бер.;* ка-
мень гарячий у зуби. *Ст. Зб.;* камінь у
зуби, печина у груди. *Кон., Т.*

Цур очей поганих. *Пир.*—Цураха по-
ганим очем. *Г.*

Цур та пек лихим очам! *Проск.*

8360. Цур мене, далій мене! *Пр. в Ст. Зб.*
За морем ёму вечерея (вовкові, чолові-
кові и д., що не треба б їх сюди). *Зв.,*
Л., [Пир.].

В добрий час поговорить. *К.*—... по-
говорити, а в лихий помовчати. *Лів., [Бр.].*
— Дай Боже в добрий час говорити, а в
злий помовчати. *Ст. Зб.*

Не проті-ночі ⁽¹⁾ згадуючи. *Лів.*—Цур
ёму, не против ночі згадуючи! нехай він
пом'янеця на кінську балабушку! *Бр.*

⁽¹⁾ Не против ночі. *Г.*

Не в мою міру (не до себе рівняючи).
Пир., Кон.

Не до вас рівняючи. *Ном.*

Не при нас кажучи. *Об.*

Не при хаті згадуючи. *Гад., Павл.*

Не тут казано. *Прав.*

Не зле вимовлячи! *Дуб.*

8370. Нехай ся пріч каже! *Ил.*

Шануючи Божого дару (за хлібом). *Нос.*
Шанувати сонце, місяць, зорі, хліб
святий и ваші слухи. *П.*—Шанувати со-
нейко святее, и день білий, и вас, яко
кречних. *Г.*—Шанувавши ковбиці, лави-
ці, кущюбу, помело, пікну лопату, ступу
й перекрестя, и вас, яко гречних. *Євх.*

Ковбиця — куток на покуті, над ла-

вою; *перехрестя* — на чім ходить ступір у ступі.

Крім церков святих! *Пир., Л.* — Опріч святої церкви! (щоб город, село — запалось, вигоріло и д., опріч...). *Л., Кон.*

Опріч празника святого! *Х.*

Прости, Господи! (як припало сказати що недобре, тільки до правди). *Пир., Кон.*

Богу милосердному не вимовно. *Кон., [Дуб., Л., О.]*

Богу не вимовно — свічку купила, папахиду поставила та й усі гроши розошлись. *Рад. К.*

Нехай сей день свят буде (як у свято про роботу кажуть). *К.*

Пога за погою пєси все зле лихе за собою. *Рад.*

8380. З хати димом, з двора вітром! *Бр. Рад.* — ... пєси все зле лихе за собою (баби примовляють). *Рад.* — Нехай иде з чадом та з димом! *Бр., Рад.* — З димом, з чадом з нашої хати (вийшло пєладне). *Гр., [Ст. Зб.]*

Нехай иде на ліса, на болота, на ницькі лози. *Рад.* — ... на сухії очерета, на широкий лист. *К.* — Иди на очерета, на ліса, на болота. *Бр.* — Нехай воно йде собі на сухий ліс. *Ївх.*

Дух святий з нами ⁽¹⁾! *Лів.*

⁽¹⁾ при нас. *Зв., Рад., Бер., Пир.*

Дух святий при хаті ⁽¹⁾. *Кон.* — ... и при нас. *Зал.*

⁽¹⁾ при трапєзі.

Иди собі — Дух з нами! *Бер.*

Цур — наше місце свято! *Прав.*

Нехай Бог милує всякого хрещеного та й попа віженого. *Зв., [Кон.]*

Нехай Бог одвертає ⁽¹⁾ всякого ⁽²⁾ хрещеного! *Зв., Х., Б., Кон., Кр.*

Побачив віпалника. *Кон.* — ⁽¹⁾ милує.

Бр., К., Пр. ⁽²⁾ кожного. *Рад., Бер.*

Нехай Бог милує (або: Господь сохранигь) усякої віри! *Нєм.*

Не дай, Господи! *Кон.*

8390. З очей. *Л., Пир.*

Лихі очі. *Ск.*

Урічливі очі. *Л., Пир.*

Чи нам из людей сталося — од уроків, понашому! *Кон.*

Не уроком, не уроченьки. *Ил.*

Від уроків и Бог не заховає. *Ш.*

Уроки на сороки. *Ст. Зб.* — ... а пристіти на їх діти ⁽¹⁾. *Рад.* — Іхю, іхю! уроки на сороки, а помисли на коромісли. *Коз.*

Як хто урече. — ⁽¹⁾ на сороки та на бабини діти. *О.*

Умилась помиями, щоб не боялась уроків. *Бр.*

Се од пристріту. *Кулж.*

Од *остуди* коралі носить. *Ос. 10 (XVI, 48).*

8400. Хустку, чи що-там, що єю обтирають нисанки, — ховають и підкурююця од бинихи, як штрика в усі и д. *Ос. 10 (XI, 50).*

Свячена лоза и котіки — ліки од тряси, а скотові — як обидме. *Ос. 10 (XI, 49).*

Посадити в кіз (в тепле нутро убитої скотини — дитину од сухоти). *К.*

Волос вилпвати. *Прав. Ниж., Лів.*

Щоб не *тоя* и не *одолян* (одкасики), то б и ходило (пошерсть, мір), як пан (над Прутом вважають ті зілля, та ще бідрич, за добрі од мору). *Войц.*

Будеш мати бідрич, то тобі не зробить ніц.

Як упаде дитина, з коляски або-що, то те місце заливають водою, щоб не боліло. *Ос. 10 (XVI, 48).*

В Жилий (Чистий) четвер купаюця від чорної хориби; на Русали (Розигри) — щоб не було посухи (купаюця в одежі и других кидають в воду); на Водохрища купаюця від корости, а вливаюця — щоб румяною бути (кладучи в воду калину або коралі). *Ос. 10 (XVI, 47).*

Виплинь, бабко, дам тобі якпо (примовляють, взявши за вію и піднявши в сей способ віку, — як запорошницця око). *Збр. Шей.*

Ой, гульк, вода! бусь, вода! Крешипню, жени біду (замовляють так од переполоху).

8410. «Ячмінець!» — «Брешеш!» (тричі так: одно каже, а в кого ячмінець на оці — одказує; потім, хто каже *ячмінець*, тричі плює). *Ном.*

Мене баба и прачем обмолотить (на ячмінець на оці). *Бр., Зв., Сос.*

Кури, кури рябенькі! в вас голови маленькі, а у роженого й хрещеного раба Божого N велика голова. Скрикніть ви сон из усіх сторони на рожденного и хрещеного раба Божого N (від починців). *Арт. Шей.*

Іхав Юрій на білім коні, білі губи, білі зуби, сам білий у біло одягся, білим підперезався и за собою три хорти веде — один білий, другий сірий, третій черволий: білий злиже більмо, сірий слізу, а червоний кров (примовляють, промиваючи очі, хорі, Юровою водою). *Збр. Лаз.*

У мене, на Україні, є записане іпентання од більма. Починаєця воно так: «Михайло, дархайло, три пси лютих: один білий, другий сірий, третій красний; білий (далыи не пам'ятаю)». *Пол.*

Як стане шептуха коло уха, не буде тобі, мамо, довіку кожуха. *Ївх.*

Як Бог допоможе, то й баба допоможе. *Рад.*

Баба з річчю, Бог з поміччю. *Б.*—Баба (або: Лікар) з лікарством, а Бог з помоччю. *Кон.*—Бог з помоччю, а баба з руками. *Ш.*

При бабах и смерть солодка (що обмиють, положать). *З.*

Прийде сто баб, та принесе сто лих. *Пир.*

Сто баб — сто болячок. *Руд.*

8420. Сто баб — сто лік. *Бр.*

Прийде сім баб, та скажуть сім немочей⁽¹⁾. *Л.*—До сто баб піди—сто немічей скажуть. *Ївх.*—Сто баб—сто немочей⁽²⁾.

⁽¹⁾ сто баб, скаже сто немочей. *Пол.*

⁽²⁾ немочів. *Бер.*; слабостів. *Проск.*

Прийде сім баб, та скаже сім рад. *Рад.* [*Бр.*].

Що зілля, то баба; що баба, то лік. *Бер.*

Сто літ живе (баба), а двісті копає. *Пир.*

ГАРНА, як квітка гаєва. *Пир.*—Хороша, як вітка. *Прав. Ниж.*

⁽¹⁾ квітка в полі. *Гам.*

Біленька, як нитка. *Леб.*

Личенько біленьке, як у панятки. *Збр. Лаз.*

Як зірниця зійшла (таке гарне ввішло). *Бр.*

Рожа и межі кропивою зістане рожею. *Ил.*

8430. Дівка, як ягідка. *Ївх.*

Молода й хороша, як ягодка. *Мар. В.*

Червона, як ягода. *Об.*

Червоне, як калина. *Ск.*

Таке хороше, як калина. *Бр.*

Дівчина, що в лузі калина. *Гам.*

Червона, як рожа. *Ск.*

Весела, як ясочка. *Пер., Пир., Кон., Гр., Зап. (I, 147).*—Дивиця, як ясочка. *Коз.*

«Та так-то дивиця на мене бабусина тиличка (бачте, любима, та скот її бив), як ясочка... як не проб'є мене очима: от тільки б заговорить».

Чорнобрива, як ясочка. *Лів.*

Брова колесом. *О.*—Брови на шнурочку. *Коз.*

8440. Одна брова стоїть вола, другий и ціни нема.

Очі чорні, як терен. *Бр.*

Гарна, як сіно в годину. *Гл.*

Гарна, як бондарівна. *Збр. Шей.*

Мов гатьманського роду. *Ос. 10 (V, 62).*

Вона так и пряде (очицями), як... *Гр.*

Гарне, як мак городній. *Пир.*—Гарна дівка, як маківка. *Гр.*—Цвіте, як маківка.

Така, хоч видивись. *Кан.*

Там-то хороша, хоч малюй (або: хоч пиши). *Бр.*

Така гарна, як пані намалєвана. *Ил., Ївх.*

8450. Гарна, хоч з лица води напицьця. *Кон.*—... хоч води напиьсь. *Зап. (I, 147).*—Гарна молодиця, хоч води напицьця. *Об.*

Краля така, що тільки їм! та й годі. *Чор. Рад. (124).*

У нас дівчата такі, що сюди дивись! *Пир.*

Хоч на підшву глянь, так баришня гарна. *Зал.*

У неї очіпок штопненький, тільки вже постарів, клочечко видно; и вона не проста—в Харькові була по наймах. *Гр.*

Молодиця—подвициця. *Ном.*

Молодиця⁽¹⁾, як тихеє літо. *Леб., Мар. В.*

⁽¹⁾ Дитиночка. *Пир., Коз.*

Дівка—як тополя. *Зап. (I, 147).*

Дівка хороша: сережки завішані⁽¹⁾. *К.*

⁽¹⁾ сережками завішана. *Зв.*

Красавиця, що зпід стола⁽¹⁾ кусаєця (кажуть, як хто хвалить гарну, але злу дівку). *К., Кан.*

⁽¹⁾ під лавкою. *Нос.*

8460. Не взяв його чорт на пшок (не шпетний). *Проск.*

Хлопець⁽¹⁾ не що—так, чуб лепський. *Пр., З.*

⁽¹⁾ Хоч сам. *З.*

Хлопець молодий, як барвінок. *Зап. (I, 147).*

Хороший — як кров з молоком. *Нов.*

Сокол не парубок. *Зап. (I, 147).*

Орел не козак! *Чор. Рад. (7).*

Струнький, як хвоінка. *Ров.*

Хороший, хороший! був би ще кращий, та вже пікуди. *Рад., Б., Х., [Бер.].*—Оце ж то хороший! ище б був кращий, коли нема де. *Бр.*

Станом струнький⁽¹⁾.

⁽¹⁾ хороший. *Пир.; високий. Гад.*

Дитиночка, як личок. *Цир.*

8470. Веселий (або: Стрибкий), як живчик. *Гат.*

Веселий, як горобець. *Гр.*

Хлопець, як живе срібло. *Ил.*

Де врода ⁽¹⁾, там и сила. *Ил., Дуб., К.*

⁽¹⁾ Де стан. *Ст. Зб.*

Як хороший, не жаль грошей; а як поганий, копну погами. *Ил.*

Не дивися на уроду, лише на пригоду.

Біг до вроди розуму не прив'язав.

Хороший чортам на гроші. *Об.* — ... чорту на гроші, поганий—Богу коханий.

Пов.—Ви хороші, та на чортові гроші, а ми погані, та Богом кохані. *Лаз.*

З краси не пити води. *Прав. Верх.*

Красоти в вінку не носить. *Рад.*

8490. Краси на тарілці ⁽¹⁾ не крають. *К., Кан., Бр.* — Красоти на тарілці не краяти: аби з нею господиня була. *Бр.*

Оженився собі чоловік, уже й немоденький, а так в середніх літах. Ото через якийсь там час по весіллі приїхала до його здалека рідня, що ще не бачили його другої жінки—а це та було в неділю вранці. Ввійшли вони, поздоровкались. Як подивився котрий на жінку, тільки плечима стисне, бо тяжко погана була. А той хазяїн, Семен, чи як його: «Ходім», каже, «до церкви». От, на дорозі, гості йому и кажуть, на що ти, мов, таку погану взяв. «Е, най», каже, «ходім лишень до церкви, потім балакатимемо!» Вертаючи додому, сідають обідать—може, звісно, випивши й по чарці; поставили й борщ... Аж пахне борщ! ідять, и хвалять не нахваляця! От Семен тоді й каже: «На те я її», каже, «и взяв! бо краси...» (або: бо краси на тарілці не подаси). *К., Кан.* —⁽¹⁾ на тарелі. *Г.*

Хоч під лавою полежу, та на хорошо-го поглежу. *Б.*

БРИДКИЙ, як хибчи (вади). *Гат.*

Бридкий, як папюга.

Гидкий, як поплазка.

Оце ўрод—побий його сила Божа! *К.*

«Глянь та подивися!» (один каже, хвалить)—«Плюнь та й одступися!» (одакує другий). *Руд., [Ївх.].*

Подивися ⁽¹⁾ у воду на свою уроду. *Лів.*

⁽¹⁾ Погляди, *Прав. Ниж., Глень ти. Г.; Погляди, козме. Ст. Зб.*

И в ярмарку ніхто не впада. *Б.*

Уродився ж дріпа, мов червива ріпа. *Ш.*

8500. Гляньте на його уроду, чого він стає: сім гривень таких сотня. *Кох.*

А ні з плечей, а ні з очей (непоказний). *Бр.*

Скажуть на дівку: «що се таке поточач!» *З.*

И дівка б на дівку запернула, та ба! *Черн.*

Скривився, як Циган на ярмарці. *Б.*

Молодець не згірше старої баби. *К., Кан.*

Делікатний, як панський хорт. *Проск.*

Вигляда, як Ядвінга (понура). *Войц.*

Ядвінги—первожительці Підляського краю. Див. про їх у Войцицького *Przysłowia narodowe*. III, 162—171.

Не виглядай, не визирай, а дальше ховайся. *Не.*

Хороша, як свиня в порошу. *Бер., Б., Цир.*

8510. Хороший ⁽¹⁾, як свиня в дощ. *Ск.* — Як ⁽²⁾ свині в дощ ⁽³⁾. *Л.*

⁽¹⁾ Славний. *О., Б.; Гарний, як попова свиня. Бер.;* Оце убрався. *Бр. (2)* Пристало, як. *Гр. (3)* в дощ. *Кр.*

Хороший, як собака на морозі. *Кулж.*

Создав Бог, та й ⁽¹⁾ раскаявся. *Кр.*

⁽¹⁾ ніс висякав. *Л.;* касця. *О.*

Се ще! уродила, та ⁽¹⁾ й не оближала. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ й тебе мати, та. *Кон.*

Це ще родився та вдавса. *Ївх.*

Породила (або: Вродила) мама, як ўрода. *К.*

Як вигляне в окно, то три дні собаки брешуть! а одна як придивилась, то и сказилась. *Л., [Коз.].*

Скривився, як ковальський міх. *Не.*

Кива головою, мов сухий опенёк. *Пр.*

Коване пороса (на чоловіка дзёбаного, з работинням). *Цир.*

8520. Рябс, як на небі зірниці увечері. *Бр.*

У його на виду чорт сім кіп гороху змолотив. *Ном.* — На його виді горох дідько змолотив. *Ил.*

На рябому хліб сіють ⁽¹⁾. *Бім.*

Як кепкують з рябого. —⁽¹⁾ и хліб родить. *Ш.*

Зелена, як жаба. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Рудий, як собака.

Чорноброва, як риже теля. *Гр.*

Из ста рудих два худих, а из ста чорних тільки два пекорних. *Коз.*

Чорний ⁽¹⁾, як Циган. *Л., Цир., Б., Нов.*

⁽¹⁾ Білий. *Н.*

Білий, як Орап. *Цир.*

Білий, як циганський сир. *С.*
8530. Білий ⁽¹⁾, мов ⁽²⁾ циганська литка ⁽³⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ Чорне. *Л.* ⁽²⁾ як. *Кр.* ⁽³⁾ голінка.

Чорний, як гуси. *Не.*

Хліб чорний, та моторний. *Н.*

Чорний мак, та смашний, а біла редька, та гірка. *Нос.*

Чорна—моторна. *Бр.*—Хоч чорна, та моторна, а біла дуже ніжна. *К.*

На чорні землі хліб родить (як кепкує, що чорне тіло, або-що). *Прав. Ниж., Лів.*—...а на білій собаки та вовки лапами гребуть. *Сос.*—На чорнім ся хліб родить, а білим що? *Ил.*—На чорнім хліб родить, а на біле гайтуться ходять. *Збр. Шей.*

Луб лице, очі тріска.

Низький на очі (близорукий). *Пир.*

На одно ⁽¹⁾ аки сліпий, а на друге и зовсім ⁽²⁾ не бачить. *Евх.*

⁽¹⁾ Єдно. *Ил.* ⁽²⁾ а на друге.

Називаєця з одним оком—пів-чоловіка. *Кл.*

8540. Ах ти куряча сліпота! *Проск.*

Моргни чорна ⁽¹⁾, дам коржа. *Бр., Бер.*

«То чекар, хлопчя та, говорить на дівку». *Бр.*—⁽¹⁾ сліпа. *Лип.*

З сліпого, глухого, німого найлуччий чоловік. *Ил.*

Ніс, як за сім гривень сокира ⁽¹⁾. *Лів.*

⁽¹⁾ як сокира. *Рад.*

Кірсата п'ятниця (на курносих так кажуть). *К.*

На Спаса дивиця, а Богородицю бачить (на зизоокого). *Бр.*

Лис, зиз, кутернога: як удасця що доброго—велика ласка пана Бога. *Проск.*

Коли б не зуби, то було б гайно з губи. *Кан., К.*

Безглузда, як синиця. *Л.*

Сухий, як скіпка. *Л., [Бер.].*

8550. Худий, як дошка (або: скіпка). *Бр.*

Худий, аж ребра світяця. *Дуб., Л., Пир.*

Мішок з половиною. *Кулж.*

Борода честь, а вуси и в kota єсть. *Черн., [Лаз.].*

Як Волошин («у нас такий панич, як и д.»: чорнявий, з волоссям на виду). *Кон.*

Чуткий, як утка. *Гр.*

Глухий, як тетерук. *О.*

Чи ти зпід Глухова (глухий)? *Лів.*

Говори до гори (як не чує, а своє править). *Гл.*—...пане Грегоре, а гора таки дурна. *Ил.*

Ти єму про Тараса—він тобі півтора-ста. *Кр.*

8560. «Здоров, Тарасе!» — «Хлів плетуту!» — «Боже поможи!» — «На свині!» — «Але ж дурень!» — «Спасибі!» *К., Кан.*

«Здорова була, кумо!» — «На базарі була!» — «З празником поздоровляю!» — «Головку купила!» — «Чи ти, кумо, глушика?» — «Та були ушка, та різник одрізав.» *Полт.*

«Помогай-Біг, Гапко!» — «Огірки по-лю!» — «Боже поможи!» — «Ба, ще пуп'янки!» *С.*

«Помагай-Біг, Гриню!» — «Копаю, пане, глину!» *Бр., Руд., [Я.].*—...а Дурень ісь, Гриню!» — «Буде на всю зиму!» *Гайс.* — «Добридень, Гриню!» — «Копаю, пане, глину!» — «Що ти робиш, Гриню?» — «Я вже накопав.» *С.*

Глухий ⁽¹⁾ не почує ⁽²⁾, так видума ⁽³⁾. *З., Зв., [Кр., Б.].*

⁽¹⁾ Глухе. *О.* ⁽²⁾ не дочує. *О., Коз., Ст. Зб.;* не вчує. *Пр., Кон.;* хоч не вчує. *Л. (3)* пригадає. *Ст. Зб.;* вигадас. *Ил., Проск.;* приложить. *Пр.;* прибреше. *О., Коз.*

Глухий не дочує, то вгадає. *Пир.* — так допитає. *Не.*

Глухому, як дурному: бовтне, як козел у воду. *Кон.*

⁽¹⁾ Глухе, як дурне. *Рад.*

Добре глухому—не скаже нікому. *Ил.*

Глухого а німого справи не допитаєся.

У поганому тілі погана душа. *Пр., Л.*

8570. Не поможе ні мило, ні вода, коли така врода. *Бр.*

ЗАМАШНИЙ хлопець (при силпі). *Пир.*
Повнолиций ⁽¹⁾, як місяць. *Кан., Зат. (I, 147).*

⁽¹⁾ Повновидий. *Бр.;* Повний. *Ж.*

Повний, як угірочок. *Л., [Пир.].*

Шоки—як кавуни. *Чор. Рад. (21).*

Дитина, як ряжок (здоровеньке). *Пир.*

Зуби, як ріпа (славні). *Кон., Гр.*

Кругленька, як цибулька. *Гр.*

Коса, як праник. *Пир.*

Здоровий, як дось (парубок. *Кл.). Сос.*

8580. Маленький, як у чорта назімок. *Бр.*

Дитина! литка ⁽¹⁾ як у Литвина. *Зв., Пир.*

⁽¹⁾ а паністара. *Л., Зал.*

Худенький, як різницький стовпчик. *Л., Кат.*

Товстенський, як пенєк. *Коз.*

Прездоровий, як дубовий пенек! *Б.*
Такий червоний, як рижок (рижик).
Рад.

Кремений, як рижок (напр. дідугань).
Кр.

Баба, як тур. *Ил.*

Такий з ёго Севрадим! *Ном.* — ... з ёго Сасимін. *Кон.*

Ус балабанський, чуприна черкеська, — не уважай, мосці-панно, же хвортуна кельська. *Ос. 10 (XIV, 32).*

8590. Пика, як у Комлика. *Ном.*

Пика, хоч пацюки бий. *Пир., Кон., III.*

Морда, як не лусне ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ не трісне. *Ёвх.*

Лоб—відро ціле. *Пир.* — Ё такий лоб, як відро. *Рад.*

Там такі вирла (великі очі). *Пир.*

Шня, хоч обідди гни. *Об.*

Там рука ⁽¹⁾, як макітра. *Пир.*

⁽¹⁾ Губа. *Пир.*; кулачище. *Ном.*

Здорова, як корова. *Лів.*

Здоровий, як бик. *Шей.*

Ходить, як бугай (здоровенне, пихтій и д.). *Проск.*

8600. ВИРІС з сидячого кота. *Дуб., [Рад., Л.].* — Виріс ⁽¹⁾, як кіт навсидячки. *Ёвх.*

⁽¹⁾ Завбілшки. *Шил.*

Як з мішка показать, так и скажуть: «дядьку, йди косить!» *Сос., Кр.*

Про дитину, що пора б уже у науку, а кажуть—мале.

Через год и в плуг можна («Скільки дитини?» — «Два!» — «О, через год и д.»).
Пр.

Підростеш, як скібка в руках! *Рад.*

Вбився в ріст, як заєць в хвіст. *Л., [Ёвх.].*

Підбічний хлопець (що ще коло боку у мамі спить). *Пир.*

Так, хлопця невеличке.

Се ще бабин дурник. *Нов.*

Маленька собачка повік щеня. *III., [Ёвх.].*

Росте, як из води. *Г., П., Прав. Ниж.* — ... йде. *Пол., Лів.* — ... из води пішов. *Проск., О.*

8610. Росте, як утя на воді. *Б.*

Росте, як на дріжджах. *Ил.*

О, сей ріс у великому лісі, та ще й при воді! *Пир., Ч.*

Ріс, як мокрого літа. *Проск.* — Мокрого літа ріс. *Ст. Зб.*

Мабуть у мокре літо родивсь, що такий високий вирос. *Ёвх.*

Високого зросту. *Лів.* — На виріст не високий. *Кон.*

Високий, як дуга. *Ил.*

Хлоп — як дуб.

Великий, як світ. *Бр.*

Довгий, як жертка ⁽¹⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ жердь. *Ров.*

8620. Довга, як Дремайловська гребля.
Н.

Дремайловка. *Черн. 2.*

Довгий, як хвоя. *Ров.*

Довгий ⁽¹⁾, як чапля. *Пир.*

⁽¹⁾ Високий, а, е. *Ир.*; Довгоногий. *Л., Гр.*

Цибатий, як журавель. *Л., Гр.*

Оце виріс з Поліського злодія. *Об.* — Виріс, як Поліський злодій. *Бер., Ёвх.*

Великий (або: Довгий), мов Пирятинська верста. *Ном.*

Бач, ТІЛОМ ОБРОСЛО, як кабан годований. *Киш.*

Обдувсь, як барило. *Зв., Пр.*

Товстий, як бочка. *Пир., Полт., Л.* — Там бочка горілчана!

Гладкий, аж з шкіри прецця. *Лів.* — ... аж шкіра тріскаєцця. *Рад.* — ... аж шкіра тріщить. *Бер., О.*

8630. Гладка така, що и миш не одержицця. *Кон.*

Розтіхалась, як верша. *Об., Павлв.* — ... в болоті. *Зв.*

Така, як кадовб. *Л., Пир.*

Мов кабани годовані, пикаті, пузаті.
Кобз.

Там така, що бублика ззіси, поки кругом обийдеш. *О. Білз.*

Сунецця, мов горохова копиця. *Збр. Лаз.*

Треба шести підвести. *Сл.* — ... а п'яти підняти. *Гр.* — ... шести аби звести. *Ил.*

Сопе, як з мішка. *Пр., О., Павлв.*

МОЛОДЕ золоте, а СТАРЕ гниле. *Ил.*
Старі, старі! сидіть би вам на печі та жувать калачі. *Ос. (20 IV, 19).*

8640. Сивись (сивий єсть), як циганський король. *Проск.*

Не торішнього літа.

Такий старий, що аж порохня сиплецця. *Збр. Лаз.*

Така стара, що зуби вже поприїдала.
Коз., О.

Така стара, що аж в напистарі зацві-
ло. *Ном.*

Воши не так старі, як давні (найпаче
— про старунів, що люблять старувать).
Зал.

Старий, як ведмідь. *Гл., Нови.*

Старий, як світ. *П., В.*

Давній и той, як розкажує. *Ст. Зб.*

Тільки годок, як в решеті дірок. *Бр.*

8650. Старий, як чорт. *Л., Пир.* — ...
як біс. *Мир.*

Як би тодішній собака, то давно б (1)
здох. *Зв., Пр., Гр.*

(1) собака, коли ти, то б давно. *Бр.*

Старий, як (1) собака. *П., Лів.*

(1) як попова. *Павл.*

Старий, як дуб'я. *Кон.* — Старе дуб'я. *Л.*

Молода (1), як у (2) Спасівку (3) ягли-
ця. *Л., Пир.* — Який він гарненький, як
у Петрівку яглиця. *Сос.* — Яглиця, у Спа-
сівку яглиця. *Пир.*

(1) та хороша. *Зм.*; та зелена. *П*
Євх. (2) на. *І Євх.* (3) у осені. *П Євх.*;
у Петрівку. *Бр., Кон., Кр., Гл.*

Ся вже пасок з тридцять ззіла! *Кор.*

На ледачій землі и трава не росте (про
лисо). *Кр.*

Тім'я ще не заросло (на лисого). *Л.*

Из долиною (лисе тім'я). *Лів.*

Голова, як пляшка. *Ном.*

8660. Голий такий, як пляшка. *Чир.*

Лисий, як макогін. *Л., Євх.*

На дорозі колос, на пустій голові во-
лос нігди не виросте. *Євх.*

Господи благослови стару бабу на по-
столи, а молоду на кожанці (старих менш
жаліють. *Рад.*). *Кон.*

Старе, а зав'язле. *Бр.*

Старий, а як скаже, та прикаже, то й
молодий не справиця. *Кон.*

Старий, а не росте (дурень). *Ил.,*
Проск.

Старий, а ще ростеш (дур в голові). *Гр.*

Не клади старому пальця в рот. *Л.*

Старий, а храмає. *Ил.*

8670. Старий, та дурний. *И.*

Старе, аж трусиця, а дурне, аж кру-
тиця. *Зв., Чир.*

Старому жениця (1) — и ніч коротка
(2). *Л.*

(1) Як старому женитися. *Бр.* (2) то
й ніч мала. *Бр., Бер.*

Старій бабці добре и в шапці. *Нос.*

Жартують, як старе зробити що не-
звичайне або не доладу.

Старій бабі и на печі ухаб.

Старе, як гнила колода — нікому не по-
трібне. *Кон.*

Старий говорить-городить, та на прав-
ду виходить. *Нос.*

Чому чорт мудрий? бо старий. *Ил.*

Слухай старих людей, то чужого розу-
му наберешся й свого не загубиш. *Полт.*

Старого чоловіка для поради держи. *Ст.*
Зб.

8680. Старики з правої руки. *Нос.*

Старим треба давать старше місце.

Старий старе гадає (або: думає). *Проск.*

Старість не (1) радість. *П., Прав. Ниж.,*
Лів., Руд. — ... горб не (2) користь. *Коз.,*
Кр. — ... не радість: що вздрить, то ви-
просить. *Руд.*

(1) не велика. *Ст. Зб.* (2) молодість.
Пир.

Ох!.. чи пак гоц! *Ном.*

Жартують старі, що, мов, ніщо в їх ще
не болять. Кажуть, як, приміром, сиді-
ло и встас: заболить що — «Ох!», каже; а
потім ніби згада, що треба молодич-
ця — «чи пак гоц!»

Старий, що вробив, то Бог дав, а що
ззів, то пропало. *Ст. Зб.*

Багатому красти, а старому брехати.
Слуц.

Старому брехать не ціпом махать. *Не.*

Не дивуюся молодому, ато тобі старо-
му. *Проск.*

Що старе, що мале, що дурне. *Гр.*

Що старе, то мале.

8690. Старе, як мале. *Пир., О.* — ...
що уздрить, то й просить. *Бр.* — ... ма-
ле: що побачить — «дай мені!» *Нови.* —
Старий, як малий. *Ст. Зб.* — ... що за-
бачить, того й просить. *Дуб., Бер., Кр.,*
[Проск.].

Старе, як мала дитина: як не лапне,
то й не засне. *Ч.*

Як волосся сивіє, то чоловік дуріє. *Кан.,*
К. — Волос сивіє, а голова шаліє. *Ил.*

Сідини в голову, а чорт в бороду. *Пр.*

Чоловік старіє, а чортяка під бік. *Кон.*

И старому собаці дригають жили в. *Ил.*

И в старім печу часом чорт палаєть.

Проск.

И в старій печі дідько топить. *Ил.,*
Бус.

Стар, та яр. *Ст. Зб.*

И стар, та не валашан.

8700. Из старих все лихо встає. *Б.,*
Кон. — Из таких то все лихо поднимаєт-
ця (на святців). *Ис.*

Хто старий, той и луччий. *Збр. Лаз.*

Бодай старого чорт вчив! *Зал.*

Старні, як малі: хоч трохи дай, то поїдять, хоч багацько дай, то поїдять. *Рад.*

Стар любить сквар, а молод холод. *Нос.*

Кажуть старі, тулячись, де б тепліше.

Дай, Боже, изамолоду кості їсти, а на старість м'яке глядати! *Рад.* — ... змолу до кістки гризти, а на старість м'ясе їсти. *Х.*

Коли б був молод, не їв мене голод. *Ил.*

Що молодше, то й солодше. *Лів., Збр. Лаз.* — ... що старе, то тверде (або: Що красивіше, то смачніше; що старе, то гідніше). *Ил.*

Молода була—дурна була; стара стала, дурна стала. *Євх.*

Кажуть молодцям, як вихваляюця, що замолу на все були здатні.

Як були ми молодими, то ходили подубиші, у червоних запасах и сивізна на висках. *Ч.*

8710. Коли молод бував, пуд колінця голуція вибивав; а як стар став, всього того перестав. *Ст. 36.*

Або ти старий, щоб тебе просив? *Бр.*

Старий собака, та не батьком же його звати. *Нос.*

Щоб ти не зросло більше—таке и зпикло (як палає старого). *Рад.*

Материне молоко не обсохло! *З., Л., Пир.*

Як же мені знать, котрий мені год! як родивсь, то без пам'яті був; як ріс, то розуму не мав; а як уже до розуму дійшов, тоді б то й лічить, та багацько літ уплило. *Зал. (I, 147).*

Зеленість — буйність, а молодість — дурність. *Рад.* — Зелено — буйно, молододурно. *К., Коз., Кон.*

Молодість буйність, а старість не радисть. *Ил.* — ... буйність, а буйність—дурність. *Ст. 36.*

Молода блага хмельня. *Б.*

Молодому бредня за честь. *Ст. 36.*

8720. Молодий—дурний. *Ил.*

Хто не був молодим, той не був и дурним. *Коз.*

Молодого кров гріє. *Ст. 36.*

Молод терпіти голод.

Що ранне, то не погане. *Бр.*

З молодого як из воску: що хоч, те й виліпиш. *Зал.* — З малого, як з воску: все зліпиш. *Ос. 4 (III, 35).*

Кохання 8726—8785. — Роспуста 8786—8844. — Женитися 8845—9018. — Чоловік и жінка 9019—9166. — Діти 9167—9283. — Син 9284—9310. — Дочка 9311—9330. — Рід 9331—9417.

КОХАЙТЕСЯ чорнобриві, та не з Мосяками. *Кобз. (65).*

Мене все безносі цілують. *Нос.*

Так мене, мамо, хлопці люблять, що за кулаками світа не бачу. *Зв., [Бр., Черк., Кон.].* — За кулаками від хлопців дівка світа не бачить. *Прокс.*

Коли б літа вернулися, то б и хлопці горнулися. *Р.*

8730. Вірному коханню и Бог не противник. *К., Кон.*

Добре тії Ляхи роблять, що не кохаюця: побравши за рученьки та не жєнихаюця. *Прав. Ниж.*

Бджола летить на любий цвіт. *Б.*

Серце з перцем, а душа з часником (кажуть, жартуючи, хто вже дуре липше; а частіш—як страва буде серце). *Бер.*

Козак на коні їздить, а дівчина ролиця,

та й козаку згодиця. *Б.* — Дівчина ролиця, а козак на коня садовиця. *З.* — Хлопець воли гонить, а дівчина ще ся не вродить, а его догонить. *Ил.*

Сніп з бородою, а козак з молододо. *Черн.*

У нас така приповідка: де парубок, там и дівка. *Ил.*

Накинуть оком. *Л., Пир.*

У око запала (уподобалася). *Ч.*

В кого чорний усок, тому риби шматок; в кого сива борода, тому юшки шкода. *Кр.*

8740. Хто з чорними бровами, иди за дровами; а хто з ришкою бородою, иди за водою. *Кр.*

Й не ходи по полю, й не топчи куколю, и не лупай очима, я не твоя дівчина. *Черн. 2.*

Сонце въ віконце пече-припікає, парубок на дівку глядить-поглядає. *Нос.*

Жартують над закоханим.

Куди серце лежить, туди и око біжить.
Бр.

Серця не виіменш. *Пир.*

Болить серденько, та плакати стиднень-
ко. *Коз.*

Серце не камінь. *О.*

Любить її, наче кошечим мізгом наго-
довала ёго. *Кан., К., Коз.*

У любий місяць уродилась. *Ж.*

Закохавсь ⁽¹⁾, як чорт и суху вербу
⁽²⁾. *Об.*—Бъєця, як чорт коло сухої вер-
би. *З.*

⁽¹⁾ так вірить. *Прок.* ⁽²⁾ грушу. *Зв., К.*

8750. Перепався, що не видівся. *Ст.*
Зб.

Любила так, що в нёму й душі не чу-
ла. *Коз.*

Я б ёго духом (здохом) притягла. *Пир.*

Дух за ним ронить (або: И дух ронить). *К.*

Що б я могла ся до тебе шпилькою при-
шпилити. *Ил.*

Мое сердечко, моя птичко дорогая! *Кон.*

Люби як душу. *Хор., Пир.*

Хто вірно кохає, той часто вітає. *К.*

Як не бачу—душа мре, а побачу — з
душі пре. *Зв., Х., Нов.*

До любові небоги нема далекої дороги.
Мар. В.—Нема злої дороги до свої не-
боги. *Ил.*

8760. З милою ссисти купити істи.

Птиця з птицею не набъєця, козак з
дівчиною не наживецця. *Збр. Лаз.*

Ой ти, хлопче, ненароком, коло мене
тресся боком.

Закохали вражі люде, що й нам не бу-
де. *З.*

Кив морг на ёго, дума—дівка ёго, ду-
ма—іде за нёго. *Ліз.*

Геть, згинь, пропади, — и до мене не
ходи. *Гат.*

Ай гвалт! сама в хаті, не дам ради
кошеняті! *Бр., У., Зв.*

Коли мишей боієся, на воротах повієся
(«Вийди до мене!»—«Боюся.»—«Коли и
д.»). *Гр.*

Держи мене, йване! *Зв.*

Коли любиш, люби дуже, а не любиш,
не жартуй же. *К.*

8770. Коли мене, любиш козаچه! *Пр. в*
Ст. Зб.

Не могла звабити калачем, а потім тяж-
ко було відбити бичем. *Ил.*

Хоч кохання не зрадиця, та череві за-
вадиця. *Гат.*

Поглядає, як вовк на ягницю. *Чор. Рад.*
⁽⁹⁰⁾.—Дивиця, як вовк на козу. *Нос.*

Як дасть обнятися, то дасть и поцілу-

ватися. *Нов.*—Як ся дасть обняти, то ся
дасть и поцілувати. *А. Вил.*

Дівочий стид до порога: аби пересяг-
нула, так и забула. *Рад.*

Почервоніє, як мак. *Х.*

Дівчатам сторожа не допоможе: як зхо-
че хто ледаче зробить, то піде по тріски,
та й паробить смішки. *Кан., К.*

На козаку не буде знаку. *К., Рад.*—А
що! на козаку нема знаку, нехай дівка
'дбуває. *З.*

Як би не мала поля за бовдура, а ко-
зака за дурня (то облишив дівчину. Як би
не пересбірала изперва, то б опісля не
жалкувала). *Пир.*

8780. Доходився, що й хвоста збувся.
Пол.—Добігався, що й хвоста збув. *Л.,*
Пир.

Хто любить ревне, жаліє певне. *Ил.*

Росстане з милим смерті ся рімнає.

Ліпш би не знатися, неже зараз и роз-
стратися. *Ст. Зб.*

Вилетів кугут на ворота, заспівав: ку-
куруку! вже ж я тебе, моя мила, не за-
буду довіку. *Бал.*

Як сів медвідь на сідало та й крикнув:
кукуруку! не покидай мене, моя мила, от-
нини й довіку. *Гр.*

РОСПУСТНЕ життя в молодості при-
носить хворобу на старі кості. *Ил.*

Утіхи на годину, а біди до смерті.

Що тіло любить, тоє душу губить. *Ст.*
Зб.

Од мене, бабо, одкоснися, и не тільки
на яві и вво сні не снися. *Кл.*

8790. Перейшов ⁽¹⁾ на Ицькову суку.
Кан., К.

⁽¹⁾ Вийшов. *Ил.*; Зійшов. *Прок.*; Зві-
вся. *Пир.*

Губи насалить та й нявчиця. *Зал.*

Блажен муж, до школи не дуж, до церк-
ви слизько, до дівчат близько. *Гл.*

Хмизом, низом, пуд вербами. *Кл.*

Не поберігши тіла, и душу погубиш. *Ил.*

Ёму десь кислиці сняця. *Хар. Зб.,*
Прок., [Рад., Б.].

Сняця комуєь кислиці, та не знає к
чому (кислиці бачить у сні — теж и про-
типлачу). *Євх.*

Бісики пуска (як підлабузнююєця до жо-
ноти). *Нов., Полт.*

А, жоночий дядько! *Кулж.*

Бабський празник. *Пир.*

8800. Підпускає Москаля (до жоноти при-
мощуєця, або так бреше). *Зв., Пир.*
Полт.

Хто дітей христить, той добра не мислить. *Кан., К.*

За дзінкує татко мамки не цілує. *Бр.*
Христос воскрес, кумо, цілувацьця нумо! *Лаз.*

Чого в хижу, як усе в хаті! *Л.*

Раз кахикнула, трох Ляшків прикликнула; вдруге кахикну, п'ятіх прикликну. *Бр.*

И до плуга и до рала, и до хлопців дала драла. *Кон.*

Трошки дівчат ⁽¹⁾ псує. *Ном.*

⁽¹⁾ Нічого—то дівки. *Яц.*

З голови дівка, а далі не знаю. *К.*

Дівка, як дівка, та сорочка узька. *Ст. Зб.*

8810. Дівчина, як дівчина, а черево як дідчина (діжчина?).

Скакає в гречку. *Л., [Ст. Зб.].*

У гречку скочив та и вворвав. *Ст. Зб.*

Скавав, та не улякнүв.

Як би віп ні жив, та жив, аби в чужу гречку не вскакував. *Хар. Зб.*

Не скакай у чужу гречку, бо лихо ⁽¹⁾ тобі буде. *Лів.*

⁽¹⁾ біда. *Бр.*

Чужая жона — здоров'є чиесь. *Пр. в Ст. Зб.*

Два коти до єдної мишки не помістиця. *Ст. Зб.*

Як против сонця води не напиться, так з чужою жоною, або з мужем чужим не нажиться.

На смітнику женився. *Пир.*

8820. В кропиві шлюб брав. *Ил.*

Скочила через мост з молодшим. *Лит. Самовидця* (про жінку славетного Дорошенка).

Побігала з Лиском. *Кон.*

У горох ускакнула. *Гр.*

В чоботях її чоловік умер (не було ніколи чоловіка). *Ил.*

Уже тобі не вінок носити. *Підл.*

Тепер же пропав мій віночок. *Бр., Зв.*

8827. Росчесав її косу до вінця (извів). *Ил.*

8829. Господи допоможи перше на хрестини, як на коровай. *Ил.*

8830. У нашої Катерини весілля и родини.

Самосійка дитина. *Пир.*

Безкоровайний (син). *Кон.* — Безкоровайчук.

Простіть—придбане.

Не байстрюкові гріх, а батькові. *Гат.*

Байструк, то росте, як струк. *Кан., Зан. (I, 147).*

Пішла душа по руках (найбільш кажуть,

як що піде по руках, так що, пожалуй, и пропаде ще. *Ном.*). *Пир.*—...та й чортіві досталась ⁽¹⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ та й у пеклі стала. *А.*

Душа до него спати ходить. *Ил.*

Усі пси тебе брали. *Збр. Шей.*

Агуш на банта, агуш на сідало (в Кам'янцю кричать так на міських хлёрок).

8840. У—не без ухватки. *Зал. (из Пир.).*

Кошечая любов и меж тини. *Ст. Зб.*

Хіба я така, що за мене п'ятака. *К.*

Ирже, паче жеребець на стапі. *Б.*

Дала мати, чим обдувати. *Ст. Зб.*

Нема кому ні обіпрать, ні облатать: треба ЖЕНИТИСЯ. *Пир.*

Трясітєся рубці, дивітєся молодці: хоч сорочки не маю, женитися думаю. *Черн.*

Хто рано одружидця, той вік не натуждицц. *Не.*

Не страшно женитись, а страшно журитись. *Бр.*

Се ⁽¹⁾ не на рік, а на цілий вік.

⁽¹⁾ Зробив. *Ж., Ш.*

8850. Пху на землю, закім ся оженю. *Ил.*

Заміж ити ⁽¹⁾—не дощову годину перестоять. *Л., З.*—Зашлюбитись не дощик перечекати. *Гат.*

⁽¹⁾ Се. *Кон.*

Жінка не черевик: из ноги не скинеш. *Черн.*

Оженицьця—не напасть, та щоб, женившись, не пропасть. *Ш.*

Не квапся женитися, бо ще тобі жінка стане костію в горлі—її Бог сотворив з кості. *Проск.*

Оженися, не журися—підє тобі рукою: жінка підє за борщем, а ти за мукою. *Проск., Бер., [Кан., К.].*—Не давно ся оженили, не пішло рукою: пішла жінка за пшоном, а я за мукою. *Бр.*

Женись—перемінись (або: Жениця—переміниця). *Зв., З., Нов.*

Моя дорога — до чийого порога; моя стежечка—до чийого сердечка. *Зан. (II, 206).*

Голубець гүкає, як парі шукає. *Г., П.*
Жадна пташка без товариша не пробує в лісі. *Не.*

8860. Усякої тварі по парі. *Зал.*

Кожна птиця знайде свого гриця. *Ил.*

Пху, нежонатому кпү! *Кан., К.*

Як молодий старшому скаже пху, то той и одказує так. А молодший, як що

вміст: «а жонатому», каже, «жінка наплює.»

Нежонатому пху, а жонатому й жінка в очі палює. *С.*

Поможи, Боже, нежонатому ⁽¹⁾, а жонатому й жінка допоможе. *Лів.*

⁽¹⁾ Нежонатому помагай Біг. *Прав. Ниж.*

Не дай, Боже, два рази женитись, а три рази селитись ⁽¹⁾. *Коз.*

⁽¹⁾ трейчі жениця, трейчи селиця. *Пс.*; часто селиця и часто жениця. *Гл.*

Яку ёму кару дати? оженили ёго, то він буде знати! *Ёвх.*

Спарувать, та й чорту подарувать. *Кр.*

Аби дубки, а берізки будуть (аби парубки, а дівчата будуть). *Рад.*

Аби хлопці, а дівчата будуть. *С.*

8870. Сёго цвіту по усёму світу (дівчат). *Об.*, [*Ст. Зб.*, *Ёвх.*].

По сім за ⁽¹⁾ цибулю (жоноту так цінять). *Пир.*

⁽¹⁾ На. *Гр.*

Дівка як верба: де посади, там приймешся. *Об.*, *Чор. Рад.* (157).

Аж рёгне ⁽¹⁾ заміж. *Дуб.*, *Л.* — ... та ніхто не свата. *Б.*

⁽¹⁾ прагне. *Дуб.*, *Кр.*, *Новг.*; пробу. *Кр.*

Так вони й рябцём (заміж дівчата). *Кон.*

«Пішла б ти замуж?» — «Та би ся пішла!» — «Маеш ти що?» — «Та би ся знайшло.» — «А робила би?» — «От, розговористися!» *Ил.*

«А робив би?» — «Нехай-но!» — «А ів би?» — «Дай-но!» — «Оженив би ся?» — «Ого!» — «А сорочка де?» — «Мовчи!»

Чийсь доля плаче! *О.*

Ти свою долю у неділю проснідала, а в п'ятницю проспівала. *Ёвх.*

Из чорною головою у батька добре, а з білою не так. *Б.*

8880. Нехай вороги ідять булки, а ти, дівко, думай думки. *Рад.*

Ні пес з хвостом (за себе не візьме). *Л.*

Заговіла — бодай батеньку ⁽¹⁾ хата згоріла (не вийшла заміж)! *З.*

⁽¹⁾ татові. *Зал.*

Сидить дівка до сивої коси, и замуж не піде. *Бер.*

Світить волосом (дівує). *Пир.*

Сидітемеш до сіди-коси. *Ёвх.*

Стара пані и старе вино за все добре, але не стара дівка. *Ил.*

Коли молодий з старою ожениця, то так є, як би молодії неукі коні до старого воза запряг.

Старій кобилі не брикаця, сивій бабі не цілуваця. *Збр. Лаз.*

Личко дівку віддає. *И.*

8890. Сиди, грибе, поки ⁽¹⁾ тебе лихо ⁽²⁾ здибле ⁽³⁾. *Пир.*, *Кон.*

⁽¹⁾ заким. *Проск.* ⁽²⁾ біда. *Бр.*, *Бер.*; хто. *Проск.*; хтось. *Б.* ⁽³⁾ здіба. *С.*

О, сиди, дівко, хтось тебе здібає. *Проск.*

Сидітемеш Грина (а не *грин*? *Ном.*). поки тебе чорт згиба. *Ёвх.*

Ой щоб менша під корито не підвернула! *Кулж.* — Підверне під корито. *Л.*, *Пр.* — Під корито сховати. *Бр.*

Як підростас менша дочка и сподіваюця, що краща буде за старшу и скоріше заміж піде.

О, ще буде паску гнітити (не віддасця того року).

Хоч нема ззісти, аби було з ким сісти. *Б.*, *Х.*, [*Ил.*, *Бер.*]. — Хоць є що ззісти, та нема з ким сісти. *Бр.*, *Бер.*

При своїй небозі добре и в дорозі. *Ил.*

Хоч у попел кусок умочу, та солодко ззім (хоч з потом зароблю). *Б.* — ... ку-сочок умочи та ззіж, то добре. *Рад.* — Хліб у попел умочу, та ззім. *Сл.*

Хоч у одній лелі, аби до любові ⁽¹⁾. *З.*, *Л.*, *Пир.*, *О.*, *Б.*, [*Рад.*].

⁽¹⁾ ув одній лелі, аби до любовці. *Бр.*

Хоч не силна, аби двір закрасила. *Збр. Лаз.*

8900. З доброї ріллі ори плугом, а хліб буде (не бійся до вбогої залицяця, аби добра). *Коз.*

У свого батька и рай, и мука. *Рад.*

Карай (або: Не карай), Боже, віком — карай добрим чоловіком. *Бр.*

У батенька високи ворота, а у мене коли б ише вищі. *Кон.*

Хоч ледачий, аби комір ⁽¹⁾ стоячий. *Ном.*

⁽¹⁾ ком'яр. *Коз.*

Хоч хліба ні куса, аби без уса (то, певно, не хоче йти за попа). *Пр. в Ст. Зб.*

Хоч через долинку, аби у частивку (щоб у прийма не приймали. *Бр.*). *Бр.*, *Пир.*

Коли не годна молодця, то не хочу голубця (старого — сивого, як голуб). *Г.*, *П.*

Сиди до сивої коси, а за ледащо не йди. *С.*, *Бр.*

Лягла не клята, встала не мнята (ніхто ні лаятиме, ні битиме, як дівуватиме). *Бр.* — Встану не мнята, піду не клята. *Рад.* — Устане не мнят и не клят. *Б.*

8910. З доброго коня не жаль и впасти ⁽¹⁾. *Зв.*, *Кан.*, *К.*, *Проск.* — Лучче з доброго коня впасти, ніж на поганому іха-

ти. *К.* — Не жаль, що з коня спав: голуву зломив, та з доброго. *Бр.*

(¹) не жаль шпаста и убитися.

Не жаль утопитися у чистій воді. *Ил.*
Хоч далеко, та дихати легко. *Пир.*

Близько, та ходить слизько—далеко, та ходить легко. *Зал., [Ос. 6 (III, 37)].*

Хоч сова, аби з другого села. *Прав. Ниж.*

Хоч долі, аби у своїй волі. *Кон.*

Милость (кохання) о голоді не сита. *Ил.*

Красне личко серцю непокій.

За гарного піди, гарне й лихо буде. *Ос. 10 (V, 71).*

Старий віл борозни (²) не псує (³). *П., Прав. Ниж., Лів.*—И старий борозни не псуєть. *Ст. 3б.*

Про старого, як жениця и д. — (¹) кінць. *Черн.* (²) віколи борозни. *Нос.* (³) не зансує. *Нос.;* не попсує. *Бр.;* не портить. *Кан., Пир., Черн.*

8920. Нужда в вікно, а любов в двері. *Кох.*
Тогді любва бере, як достаток є (або: гроши єсть). *З.*

Доки не поберуця, любляця; а як поберуця, то судяця. *Проск.*

Хоч *ох*, та вдвох. *Нос.*

Нім мать у двох плакать, то лучче одному. *Пир.*

Бог тому дасть, хто ровню поняв. *Кл.*

Про мене, синку, хоч и свинку. *Бр., Рад., Л.*—... аби була невістка. *Кр.*

Хоч каплоуха, та до двора сторожкі (плохута, але хазяїновите, пазовите). *Рад.*

Хоч відьма, аби хлібна. *Євх.*

Сницьця будуть тобі кислички (як женися на такій, що неладна). *Гр.*

8930. За кого оддять—аби не одстать. *Ш., Коз.*

Хоч за пенька, коли нема синка. *Бр., Бер., Б.*—... панка. *Зв., Рад.*

Не за пенька, як (¹) нема синка. *Євх.*

(¹) Не пойти за пенька, коли. *Ст. 3б.*

Хоч кривоніс, аби Бог приніс: *Кан., К.*

Хоч за вола (¹), аби дома не була. *Коз.*

(¹) Се так ізбула. *Бр.*

Хоч без зубів и о єднім оку, аби сього року. *Ил.*

Хоч за старця, аби не остацьця. *Рад., Нов., Євх.*

Гуляй, доню, піднявши лєлю (без посагу хочуть віддять). *Пр. в Ст. 3б.*

Гуляй, доню, піймавши долю. *Нс.*

Молись, дівко, Богу—та й в дорогу. *Коз.*

8940. Иди на штирі вітри, а на п'ятий шум. *Ил.*

Не шпир голови, коли заміж бажаєш. *Коз.*

Силою пхаєте (заміж). *Кл.*

И не бийте мене, и не лайте мене: коли я вам докучила, віддайте мене. *У.*

Не прибрана, не готова,—йди душа и такова. *Бр., В.*

«Чом за єго не йдеш?» — «Стидко та бридко: Яремою звенцї!» *Євх.*

Солом'яний парубок, а золоту дівку бере. *Бр., [Ил., Проск.].*

Достанєця стиду—бриду цілувати повпвиду. *Збр. Шей.*

А що зробиш, як судьба Божа. *Зв., К.*

Суженого и (¹) конем не обїдеш. *Проск., Коз.*

(¹) Суженого-ряженого. *К.;* Суженой. *Кул.*

8950. Сужене — не розгужене. *Проск., Коз., Ст. 3б., [Бр., Лип.].*—Як буде судене, то не буде розгужене. *Нем.*—Кого Бог судить—чоловік не розгудить. *Рад., З., Б., [Л.].*—Хто сужений та не розгужений. *Б.*

Що написано на роду, того не обїдеш и на лєду (¹), *Л., Б.*—Що кому написано на роду, то й конем не обїдеш. *Євх.*

(¹) по лєду. *Не.*

Нудьга за біду дочку оддав, а халепа на весіллі грав. *Б.*

Иде гида за Демида, світилкою жаба, сваха черепаха. *Сл.*

Одні пучки голі (без віна). *Пир.*

Не плач, небого, що йдеш за єго: нехай плаче він, що бере лихо у (¹) двір. *Бер.*

(¹) біду в. *Бр.*

Поберімся, небого: в тебе мало, а в мене и того. *Ил.*

Постав хату з лободи, та в чужую не ведн. *Бр., Ш., Євх.*

Сорочки нема, а женитися гадає. *Ил.*

Не оженися, поки ти не обрешуть.

8960. Потн дівка не оддасця, поки не осудять. *Руд.*

Тільки що задумаєш свататись, то й станеш зараз брехати: без брехні ні жоден чоловік не сватався. *Кв. (II, 55).*

Бодай сваталнику добра не було! *Ст. 3б.*

Не збирайся и в свати, як до вінця не вєсти. *Коз.*

Свасі перша чарка й перша палка. *Ном., [Кулж.].*

Любую сваху на воз сажати. *Ст. 3б.*

Добра дівка — як старости йдуть, тоді мєте. *Ил.*

Бабина куриця на моім подвіррі кублицця (свати закидають). *Дуб.*

Як би на вашій леваді та мій вітряк (до сусіда сватаєця). *Пр.*

А що ми люди чесний и без худої пауки, то от вам хліб у руки. *Кв.*

8970. Нашому слову кінець, а ви зробіте нашому ділу вінець (кажуть свати). *Х.*

Чи оддасте, чи нехай ще підросте? *Ос. 20 (IV, 13).*

Сучого сина собаки забили баки; в сучого сина хаті помилився. *Не.* — ... собаки — не дають говорити навет. *Бр.*

Як вертасця з сватальників ні з чим.

Не. Як бідний піде до багатих и не віддадуть. *Бр.*

Шкодя ходу до поганого роду (як парубок сватає дівку и не хоче рід. *Бр.*). *Г., Бр.*

Та й ти там халявки попик? *З., Кон.*

В рукописі означено, що ся приказка про невдачу, як сватаєця; а мені здаєця, що вона про щось инше: *присмалювать литки, халявки* — вчащать до якої дівки чи молодиці. *Ном.*

Десятую уже он пасеть (десяту свата). *Ст. Зб.*

Гарбуза дати (ззісти, втяти). *Гат.* — А що взяв ⁽¹⁾ гарбуза? *Прав. Ниж.* — Піднесли печеного гарбуза. *Х.* — Їму гарбуза дали. *Гр.* — Коли б вам гарбуз не покотився! *Ил.*

⁽¹⁾ схопив. *Лів.*; достав. *П.*; потяг. *Пол.*; притяг. *Л.*; иззів. *Пр.*

Дав їму віна в'язочку сіна, и куль соломн, и міх полови. *Ст. Зб.* — Дам тобі віна три вози сіна, и сучку байрак и семеро собак, и того вола, що дома нема. *Б.*

Нащо нам гроші, коли ми сами хороші! *Бр., Л., Кр., Гл.*

З віном дівці не сидіти. *Ст. Зб.*

8980. Віно або вовк иззість, або згине само. *Бр.*

Воли, корови даю, а долі не вгадаю.

Кіт гуде — в нас весілля буде! *П., Прав. Ниж., Сл.*

Як заручився, так и діло святе. *Ш.*

Хоч заручена, аби не звінчана. *Бер.*

Для подиву дівку продають. *Ст.*

Кому весілля, а кому безділля. *Рад., Бр.].*

Прощайте пороги, що мої походили білі ноги! *Зв.* — Бувайте здорові жили пороги! *Кан., К.*

Ні стуку, ні грюку — повезли як суку. *Пол.*

Кажуть, як весілля було без музик.

Робила, не робила — аби двір закрасила. *Пир.* — И воза не возила, та двір укра-

сила (кажуть про дівку, що вийшла цютивою). *Евх.*

8990. Одрізана скиба од хліба (вийшла заміж). *Л., Пир., Ос. 20 (XIV, 102).*

— ... вже її не притулиш. *К., [Бр.].* — Відрізана скибка до хліба не пристане.

Евх. — Раз хліба одрізав. *Зв., Ж.*

За дубовне зайшла двері (у *Кл. за дубових дверей* и про чепців: затвор). *Ст. Зб.*

Не борони, батю, узяти за хату.

Не поборони, батеньку, хоч за возом побігти! *Лист. (II, 246).*

Забувай ⁽¹⁾ батькови нарови, а беримой. *О., Н.* — Покинь нарови батькови та материни, а бери чоловікови. *Бр.*

На весіллі, як везе вже додому молодий молоду, обіде округи воза з кіечком и каже. — ⁽¹⁾ Покидай. *К., Пр., в Ст. Зб.*

Як за стіну заснулась (усе сидить дома). *З.* — ... заступила («як пішла заміж, як и д.» *Сос.*). *Рад.*

Як була я у батенька, так була чубатенька; а як стала у свекрухи, то й об'їли чуб мухи. *Коз.*

Игде родилася, а игде пригодилася. *Нос.*

Коли дівці сходить на вінці, то збабіє.

До весілля дівка гарна (або: мила), а там хоч покинь. *Коз.*

9000. Сам чорт не пізна, яка з дівчини вийде молодиця. *Ос. 11 (XIV, 23).*

Поки дівка не відасця, то и псові води подасть; а скоро ся віддасть, то и собі не хоче.

Дівка — як огонь, невіста — короков.

Як гарна молодиця, то гарно подивисьця. *К., Кан.*

З гарної дівки гарна и молодиця. *Пр.* — ... гарно завертиця, люблю подивисьця. *Зв., Рад., [Ж., З., Б.].*

Дівкою повна улица, жінкою повна піч. *К.*

Оженився на чотири вітри, а на п'ятий шум. *Ил.*

Не мав лиха, так оженився. *Пр., Коз.*

Оженився, то вже и ⁽¹⁾ зажурився. *З., [Зв., Рад., К., Пир., Збр. Лаз.].* — Не женився — не журився; оженився — зажурився. *Ил.*

⁽¹⁾ та всім. *Бр.*; всім. *Ст. Зб.*

Козак оженився, пеначе упився. *Б., Коз.*

9010. Сів зажурився, що з милою оженився. *Проск.*

Женився — зажурився, продав жінку за сопілку, а сам ходить, як бугай.

Оженився, як на лёду обломився. *Б.*

Ні продати, ні промінати: лучче було не брати. *Бр.*

Оженився навесний та взяв біснєвату;

не мали ⁽¹⁾, що робить—підпалили ⁽²⁾ хату. *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ дурний та взяв глупувату; та не знали. *Ном.*; дурний та взяв дуркувату; та не знали. *Кр.* ⁽²⁾ запалили.

Вступив у закон, як собака в цибулю. *Пир., Б.*

Уступив у закон, як свиня в молот. *Ст. Зб.*

Забув, що оженився. *Г.* — ... та ⁽¹⁾ й пішов в солому спати. *Бр., Бер., Рад., З., О., [Ст. Зб.].*

⁽¹⁾ Оженився та. *Л., Коз.*

Закон прийнявши, не пособачи жити. *Євх.*

ЧОЛОВІК И ЖІНКА то една спілка. *Бр., Рад.* — Найлучча ⁽¹⁾ спілка — чоловік та жінка. *Бр.*

⁽¹⁾ Добра. *Зв., Ж.*

9020. Муж то жона—то одна сатана. *Зв., Рад., Л., [Бр., Прок.].*

Без вірного друга великая туга. *Б.*

Куди голка, туди й нитка. *Об., [Ст. Зб.].* — ... куди чоловік, туди й жінка. *Кан., К., [Бр., Рад.].*

Чорт ⁽¹⁾ сім ⁽²⁾ пар постолів стоптав, поки їх докупив зібрав ⁽³⁾. *Новг., [Прок.].* — Чорт тридцять пар лаптів стоптав, поки піп таку пару підобрав. *Новг.* — Хоч чорт лапті подрав, та докупив зібрав. *Кр.* — Не мало чорт ходаків сходов, закім їх познасив. *Ил.*

⁽¹⁾ Дідько. *У.* ⁽²⁾ сімдесят. *Кан., К.; сто. Зв.* ⁽³⁾ сходов, поки докупив зніс. *У.*

Зібрав Бог пару — Карпа й Хвеську. *Черн. г.*

З ким жити, того не гнівити. *Прок., [Ст. Зб.].*

Боже, Боже, що та жінка може! як її взяти, то лучче, як мати. *К.*

З жінкою любої-милої рибки піймаєш! *Ном.* — ... а з матірью лиха з два.

Без жінки, як без кішки. *Зал.*

Поки баби, поти й ради. *Зв., [Бр.].*

9030. Поки жива бабуся, я нікого не боюся. *О.*

Добра жінка чолові своєму вінець, а зла кінець. *Прок.*

Перша жінка од Бога, друга од людей, а третя од чорта. *Дуб., О., Пир.*

Смерть а жена від Бога призначена. *Ил., [Прок.].*

Жінка лозинка: куди схоч, похилиш. *Гат.*

Жінка, як торба: що положиш, те й несе. *Лох.*

Жінка, як жилка: коли схоч, потягнеш. *Гат.*

Жилка з мосяжного дроту, чи жилка? *Ном.*

Хати и жінку все треба покривати. *Ил.* Бабаи звід з неба не знімає, хоч и догори лежать. *Черн.*

Жіноча річ коло принечка. *Об., Чор. Рад. (325), Гат.*

9040. Хоч жінка свинка, так грошей скрипка. *Кон., Новг.*

Жінка хоч корова, аби здорова. *Л., Х.*

Жінка без мужа и пити ⁽¹⁾ недужа. *Ил.*

⁽¹⁾ и жити. *Коз.*

Як сорочка біла, то й жінка мила. *Бр., С., Рад., Коз.*

Старий стару хвалить, що добрий борщ варить, а молодий свою гудить, що не зварить, та зпаскудить. *Кан., К., Пир.*

Того добра годинка, в кого жінка Маринка. *Х.*

За першої небоги щодень були пироги. *Збр. Лаз.*

Як небо прихилила до ёго (друга жінка, добра). *Пир.*

Де ти була, де я зріс,—а нас чорт докупив зівс. *Прок.*

И так багато всякого лиха, а Бог ще жінок наплодив. *Пр., Н.*

9050. Тепер баб по сім за цибулю. *Кон.*

У жінки ⁽¹⁾ волос ⁽²⁾ довгий ⁽³⁾, та ум ⁽⁴⁾ короткий. *Рад., Пр., [Ст. Зб.].* — Жінки довге волосся мають, а розум короткий. *Ил.*

⁽¹⁾ ». *Зв., Бер., Б.; баби, Бр., Прок.; баб. Коз.; У жінок. Євх.* ⁽²⁾ волосся. ⁽³⁾ довге. ⁽⁴⁾ розум. *Б., Євх.*

Де дідько не посіє, там ся баба вродить. *Ил.*

Вразькі баби. *Кл.*

Запіння баба. *Вас.*

Баба тоді и хвабра—як на печі. *Ос. 5 (XII, 73).*

Біда бабу породила, а біду чортова мати. *Ос. 21 (XIII, 34).*

В старої яхидної баби десять чортів сидить, та ще й на дванадцять сідала гуляють. *Ос. 9 (IX, 70).*

Чому Бог не сотворив Еви з ноги Адама? щоб жінка по корчмах не бігала; чому не з руки? щоб мужа за лоб не дерла; чому не з голови? щоб не була розумніша од мужа,—але з ребра, щоб ёго пильновала и ёму вірно служила. *Сн.*

Ище сорока не ⁽¹⁾ побіліла, щоб жінка чоловіка била. *Б., [Кан., К.].* — Отоді жінка буде старша, як сорока побіліє. *Гр., [Бр., К.].*

⁽¹⁾ не зовсім. *Кон.*

9060. Як баба била, то й на той світ не встанеш. *Ївх.*

Там макогін блудить, де макітра рядить. *Ил.*

Де голова блудить, там хвіст рядить.

Горе дворові, де коропа росказ волові.

Горе тобі, воле, коли тебе корова ко-
ле. *Прав. Пиж., [Проск., Лох.].*

Иван носе плахту, а Настя булаву. *О.*

«За Шкуропадського». *О.* Гетьману-
вав Скоропадський 1708—1722 р., а На-
стя, жінка його, по роду була Маркови-
чівна.

Отто-то, що била жінка чоловіка, та
ще и пішла позивати. *Л., Кон.* — Била
жінка чоловіка, пішла позивати: присуди-
ли чоловіку ще жінку прохати. *К.*

«Чи не б'є лиш тебе жінка?» — «Жін-
ка поб'є та свиня ззість—усе рівно.» *Кр.*

Не хвались жінкою в сім день, а в сім
літ. *К., О.* — ... та похвалися в сім год.
Б. — Не хвались сегого дня, а похвалися
сегого году.

Не вірь жінці, як чужому собаці. *Пол.,
Лів., Ил.*

9070. А ні на селі, а ні в місті не вірь
невісті. *Ил.*

З бабою и дідько справу програв.

Де чорт не зможе ⁽¹⁾, туди ⁽²⁾ бабу по-
шле ⁽³⁾. *З., Павл., [Проск., Кан., К.].* —
...там баба поможе. *Зв.*

⁽¹⁾ не йме. *Бр.* ⁽²⁾ там. *Бр., Новг. (5)*
посила. *Пр.*; пішла. *Бр.*; пошла. *Новг.*

Баба а чорт то собі рідня. *Ил.* — ...
то все едно. *Проск.*

Бабу и чорт не змудрує.

Треба довго калатати, щоб бабу ошу-
кати. *Ил.*

Жінці всей правди не одкривай. *Кл.* —
Не кажи жінці правди. *Ис.*

Щоб жінку пізнати, треба бо бути хи-
трим. *Пир.*

То й не жінка, як сім раз на день не
обманить чоловіка. *Ївх.* — Ще добра жін-
ка, як сім раз на день обдурить. *З.* —
Добра жінка дванадцять раз на день оду-
рить, а як яка, то и без числа. *Кон.*

Шахврану не перетреш, а жінки не пе-
репреш (на своєму поставить). *Ил.*

9080. Жінка и кам'яну гору пересіче.
Коз.

Жінки, як сороки. *К., Ст. Зб.*

В баби язик, як лопатань. *Проск.*

Як дві бабі та гуска, то ввесь базар. *К.*

Дві бабі — торг, а три — ярмалка. *Сос.,
Гл.*

Сім баб — своє підторжя. *К., [Л.].* — Де
баб сім, там торг зовсім. *Кон.*

Де дві баби да три жаби зберущи змі-
сті, це переспорить їх чоловіка й двісті.
Кон., Н.

Без одного Жида ⁽¹⁾ ярмарок буде. *Кан.*
— Коли б один Жид, то був би ярмарок. *Бр.*

Як зберещи жіноти дві-три. — ⁽¹⁾ Коли
б одного Жида вмішати, то й. *С.*

Ночна зозуля денну перекує. *Нос.*

Як заставить покурячий, Сидір кудку-
дакає. *Лів.*

9090. Не одна жінка мужа змуровала.
Кон.

За городом левада, де збіралась грома-
да: жінка мужа продала, за три копи без
шага. *Ш.*

Чоловік за поріг ⁽¹⁾, а жінка за пиріг.
Ск. — Син за поріг, а мати з печі та за
пиріг. *Бр., Рад.* — Скоро за поріг, а він
за пиріг. *Ст. Зб.*

Мати безпечніша у сина, ніж у зятя.
Бр.; не боїця свого дитяти. *Рад.* — ⁽¹⁾
багіг. *Г.*

Ти, чоловіче, їж борщик, а я буду мя-
сце, бо мене дитина ссе. *З., Кон., [Бер.].*

Чи моему чоловікові ще лиха треба? чи
пруську варю — юшка за ним; чи яйця ва-
рю — юшка за ним. *Р.*

На що тому жінка молода, кого и ста-
ра за чуприну водить! *К.*

Люби ⁽¹⁾ як душу, а труси ⁽²⁾, як грушу
⁽³⁾. *Бр.*

⁽¹⁾ жінку. *Ил., Пр., Р., Павл., Ст.
Зб.*; дитину. *К.* ⁽²⁾ теби. *Бр., Л.*; а
товчи. *Рад.*; а товчи здуку. *Ст. Зб.*; а
тріпай. *Ил.*; шубу.

Серцем люби, а руками тряси.

Коли жінку почав бить, то й будеш бить,
а не починав, то й не починай. *Сл.*

За все гаразд, за все добре, що жін-
ка маленька: він поб'є й полає — вона
веселенька. *Кон.*

9100. А я свою жінку полюбив так, аж
тіло почорніло — то давай плакати, поки аж
побіліло. *Чир.*

Чого сидиш надулася, чом в чоботи не
взулася! *Бр.* — ...сюда-туди попід лави:
нема чобіт, лиш халяви.

Цить, моя мила, щоб ти воза не по-
била (як розрепетуєця жінка). *Зв., Н.*

Як чоловік жінки не б'є, то в неї ут-
роба росте. *Ил.* — ... то жінка сохне. —
... то вона як колода гніє. *Проск.*

Ти мене за чіп, а я тебе за воронку. *Ил.*

За Панасом Панасиха. *Пог.*

За добрим чоловіком и чулинда жінка.
Ш. — ... а за дурним и попівна рабинька.
Нос.

Чоловік вишен, що жінка ледаща. *Проск.*
 Лучче чорта затримать, ніж ледачу жінку мати. *Кан.*

Діжи не перемісити, а жінки не перебити. *Прав. Писж.*

9110. Липше залізо, у воді варити, ніж псує личину жену злу учити. *Ст. Зб., [Кл.].*

Хоч попобив—та й попоїв. *Рад.*

Не лихо журить и чужа сторінка, та невдала жінка. *Не.*

Нащо мені казна, коли жінка без ума. *Нов., III.*

Одпусти, Боже, гріха, в кого жінка лиха: и моя недобра. *Ст. Зб.*

Ой добріи люде будте, другу жінку добудте: ся як ворог зародилась. *Пир.*

Сусіди, сусідоньки, не бачили мой жінки? Моя жінка знакомита: підтикана ззяду свита, на піжку налягає, ще й на плечях горбок має. *Бр.*

Муж крамар, а жона крамарка: він из двора, а у жінки ярмарка. *Сл.*

Жінка клягінька, а хата не метена. *Ил., Гат.*

Чи вона в мужа не жона, не бояриня була. *Ст. Зб.*

9120. Побий того Боже ⁽¹⁾, в кого жінка хороша! *III.* —... и багачко грошей. *Ил.*

⁽¹⁾ Господи, вбий того до смерті. *Сл.*

Де муж старий, а жінка молода, там рідко згода. *Ил.*

Ой мені бачицца, що жінка клячицца. *Гат.*

Ой горе тому, хто має жону! втопта на стеженька до ёго дому. *Вас.*

Біда, в кого жінка бліда,—у кого червона як калина, то й тому лиха година. *Бер., [К., Л.].*—... бліда; а в кого рум'яна, то кажуть, що п'яна. *Ил.*—... бліда; а друга, в кого рум'яна, кажуть завжди п'яна, або всім кохана. *Збр. Шей.*
 Жінка покине! *Х.*

«Оце пекла — бодай катівських рук не втекла!»—«Та цить, дурний, то жінка!»—«Ну, нічого! як захолоне, то добре буде!» *С.*

А ну, луб'я, йди сюди (старий до старої, а стара иноді одказує: «Бач, як тепер, то и луб'я, а колись то и голуб'я». *Ном.*). *Гр.*

Жінко, вставаймо! говорять люде за нас — говорімо й ми про людей. *Бр.*

Не кашлай, бо всі вдома. *Бр.*

9130. Не кашлий, бо шлях близько — якийсь чорт догадаецця. *Бр.*

Коли ти мені муж, то будь мені дуж; а як не гриб, то не лізь у козуб.

Хоч чоловікам и не опев, та коли жіпці, бачиш, тее... *Котл.*

Безплodne дерево з раю викидають. *С., Бр.* — Сухо дерево у пень вибивають, а безплodne з раю викидають. *Нем.*

Телици иловая. *Ил.*

Муж жені закон.

Поки пліші, поти книші. *К.*

Поки ⁽¹⁾ діда, поти ⁽²⁾ й хліба. *Проск., Рад., Л., Кр.*

⁽¹⁾ Покіль. *Б.* ⁽²⁾ потіль.

Поздоров, Боже, мого старого та й мене біля ёго: сам рано встає—мене не будить до кужеля лийного. *Зал.*

Біда мені без діда—хлещу борщик без хліба. *Рад., Б.*

9140. Добре було при діду: щодня рибка к обідю. *З.*

Нема діда, нема й хліба; нема хліба, нема й оченашу. *Руд.*

Поки Василя, поти весілля. *Не.*

Хоч мужичок з кулачок,—так мужня жона. *Ст. Зб.*

Сякий-такий, аби був—аби хліба роздобув. *Бр., Пер., Коз.*

Хто перший, той лепший. *Ил.*

У мене Хома—й добра нема. *III.*

За твоєю головою запропастила свій вік молодую. *Проск.*

Коли б тому такий вік довгий, як у мене чоловік добрий: він мене ні б'є, ні лає—нічого мені не дає. *Бр.*

Ні б'є, ні лає, та ні про що не дбає. *Ос. 14 (IV, 60), [Рад.].*

9150. Наказав мене Бог — наказав чоловік ⁽¹⁾. *Гор.*

⁽¹⁾ з таким чоловіком. *Бр.*

Зав'язаний світ (заміжжям). *Ск.* — Світ собі зав'язала. *Г., Лів.*

Відставила борщ без м'яса, сама сіла більше часа... Ой лихо, що зробила—що п'яницю полюбила! летить миска до порога, нещаслива моя доля. *Бр.*

Одна в світі голова, то б и думки не мала. *Коз.*

Не кажи, сестро, чоловікові усеї правди—кажи тільки по коліна. *Бр., Дуб.*

Не показуй чоловіку стегна. *Рад.*

Свій пан поб'є и пожалує («то як люблений чоловік»). *Пир.*

Од милого пана не болить ⁽¹⁾ и рана. *Бр.*

«То за чоловіка». *Рад.* ⁽¹⁾ Від свого пана мила. *Ит.*

Милого друга мила и пуга. *Гл.*

Він мутить єю, як чорт піском, або водою. *Коз.*

9160. Як попогоним горобці раз-у-раз... (втікатимеш одь п'яного—будеш знать!). *Кон.*

Дались у ⁽¹⁾ знаки чоловіка кулаки. *Пир.*

⁽¹⁾ мені на. *Сл.*

Бий и лай, та все (або: та ще й) дбай. *Б.*—Лай та собі дбай: твоя пазуха ближче.—Нехай лає та собі дбає.

В мужа краду, и перед нього кладу. *Ил.*—Хто у чоловіка украде, то й перед чоловіком покладе. *Бр.*

Послала жінка чоловіка каглу ⁽¹⁾ зати-кати, та й каглянка вбила.

«Такий там чоловік великий був!» *Бр.*
Так одказує жінка, як хто її, що, мов, чого йдеш сама — послала б чоловіка!
Бер.—⁽¹⁾ Пішов чоловік кагли. *Бер.*

Чоловікам на лопату Бог сили наклав, та ще й притоптав, а жінкам на вила, та й то струсив. *Л., [Бр.].*

Збірались їхати у ярмарок чоловік и жінка, та й сіли обідать. «Іж ти, чоловіче, юшку, а я курку—аби швидче.»—«Добре!»—Пообідали: «Ну, сідай же ти, жінко, на воза, а я верхи,—аби швидче!» Сіли; чоловік висмикнув дугу, жінку покинув, а сам на ярмарок поїхав. *Кр.*—Повертались з ярмарку додому — аж загрузли. «Ти сідай, жінко, на воза, а я на кобилу, щоб скоріше дома бути!»—та й поїхав, чи так налякав її. *З.*

ДІТИ чужа користь. *Лів.*—... а найбільш того дочки. *Г. Бар.*

Горе з дітьми, горе й без дітей. *Об.*

Хто дітей не має, той горя не знає. *К.*

9170. Добрі діти на ноги поставлять, а лихі и з ніг звалють. *Лів., [Бер.].*

Добрі діти батькам вінець, а злі—кінець. *Бр., Кон.*

Нашо ліпший клад, коли в дітках лад. *Ск.*

Хто має пасіку, той має мід—хто має діти, той має смід. *Ил.*

Липше годувати, як поминати.

Перші коти за плоти.

Першні щенята за плот кидають. *Ст. Зб.*

Першу дитину в бур'ян закидають (першечки діти рідко підростають). *Кан., К.*

А як не росте и одна дитина, то на старісті трудна година. *Збр. Лаз.*

И вже! мого цвіту по усьому світу (всі-ротіла мати скаже)!.. *Не.*

9180. Як умре мала дитина, то добра

година; а як умре дружина, лихая година. *Зан. (II, 289), [Бр.].*

Аби дружинка, дасть Бог дитинку. *К.*

—Була б жінка, а діти будуть. *Б., Кр.*

Подумай жєлицьця, то й діток копиця. *III.*

Раз—сточки, а вдруге—сини та дочки. *Зал.*

Діток повен куток. *Об.*

Обложився дітьми, як дід онучами. *Ил.*

Дасть Бог дітки, дасть и на дітки. *Об.*

До зубів наїсися, а до дітей наспися.

Пос.

Щаслива година, коли заспить вечерю дитина. *Бр.*

Тоді мама біду знає, коли малую дєтину має. *Ил.*

9190. Тоді мама дурна, коли дитина мала. *Г., II.*

Малі діти не дають спати, а великі днхати. *Л., Бр.*

Добра дитина половину діла одніме, а як яка, то й більш. *З., Б., Кон.*

Соловей співа, поки дітей не виведе. *Євх.*

Мала дитина—не висписся, більша дєтина—не наїсися. *Ил.*

Від малих дітей голова болить, а від великих—серце. *Проск.*

Мала дитина—мала болячка. *Бр.*

Малі діти—мале й лихо (або: малий клопіт). *Л., [Зв., Рад.].*—... діти побільшають, лихо погіршає. *Кон., [Бр., Зв., Пир.].*—... а як побільшають, то й погіршають. *Євх.*—Більші діти, більший клопіт—менші діти, менший клопіт. *Проск.*

Маленьке—миленьке, побільша—погірша. *Кон.*

Дітей годувать, як камінь глідать. *Збр. Лаз., [Проск., Рад., З., Пир.].*

9200. Дітей годувать—свій вік каратать. *Ж., Служ.*

Дітей годуй, а сам торби готуй. *Проск.*

Яких сотворили, таких и майте. *Євх.*

Одно, та й те не ладно. *Прав. Ниж., Лів., [Рад.].*—... не ладно. *Нові.*

У людей діти—любю поглядіти. *Прав. Ниж., Пол.*

Добра дитина ще й придбає, а наша, що є, то й те пороспускає. *Пр., Лох., Л.*

Одне око, та й те передране (одна дитина, та й та, не як люде). *Л., [Рад.].*

Дитина, що ся поступить, то лупить. *Ил.*

Дитину серцем люби, а руками гнети. Ледача та дитина, котрої батько не вчив. *Пир., Х.*

9210. Коли дитини не научиш в пелюш-

ках, то не научин в подушках. *Лів.* — Не навчили в пелюшках, а вже в подушках! *Б.*

Гарна мазана палляниця, а не дитина. *Ос. 10 (IX, 94).*

Тільки мазаний пиріжок гарний. *З., Л., Кон.*

Мазаний пиріжок. *Л., З., Полт., [Бер.].*

У дитини заболить пальчик ⁽¹⁾, а у мамини ⁽²⁾ серце. *Проск., [Рад.].*

⁽¹⁾ пучка. *Зв., Б.* ⁽²⁾ матері.

Дітки плачуть, а в матері серце болить. *Чир.*

Матері кожної дитини жаль: бо кожного пальця не вріж, то все болить. *Зв., Рад., Л., [Бр.].* — Цього пальця уріж — болить, и пего пальця уріж — болить, и цего уріж — всі однако болять: так и в матері дітки — нарівню жалко. *К.*

Якого пальця не вріж, то все рівно болить. *О., [Зв., Л., Руд.].*

Якого пальця не вріж, то все равно болить. *О., [Зв., Л., Руд.].*

Пусти дітей по волі, а сам будеш в неволі. *III.*

Мені дитини жаль и на дитину жаль. *Кан., К.* — И на дитину жаль мені, и за дитиною. *Бр.*

9220. Єсть у мене діти, та де їх подіти. *К.* — Діти-діти, де вас подіти! *Руд.*

В одній руці пальці ⁽¹⁾, та не однако-ві. *Ил.*

⁽¹⁾ На 'дній руці пучки. *Пир.*

Одного батька, та неоднакові ⁽¹⁾. *Кон.* — Одній матки не однакові дітки. *Рад.* — Єдного тата діти, а не єдної натури. *Проск.*

⁽¹⁾ та не рівні. *Пир.*

Виконав дитину в добрую годину. *Кл.* Дітки за тріски, а матері за кіски. *Кр.*

У матері пазуха дереця, дітям ховаючи, а у дітей пазуха дереця, од матері ховаючи. *Сос.* — Мати подере пазуху, дітям ховаючи, а діти від матері. *У.*

Любо й нещці, як дитина в честі. *К., О., Коз.*

И мені б зачесно було, як би у дітей було. *Бр.*

Який талан матці, такий и дитятці. *Пир.*

Гіркий світ: тато и мама осліп, а діти помазки ходять. *Ил.*

9230. Чого ви лаєтесь! хіба ⁽¹⁾ вас поле засіяно! *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... споритесь! деє вам поле зазіяне! *П., В.*

⁽¹⁾ сваритесь! чи. *Бер.*

А вже ж ти доходила! така стала, як кобила. *Чир.*

Щось у тебе буде: хоч мотиль, хоч бабка («Ой, Варко, щось у тебе и д.» — стара бабуса на заваготілу). *Коз.*

Діти такі — як кукіль. *Кон.* — Діти, як кукіль, маленькі. *Гр., Л.*

Качаецил, ак бубник голеньке. *Коз.*

Що-то мати! що-то діти! *Руд.*

Як ластівка з ластів'ятами. *Х.*

Коли та корова своє теля лиже. *Ил.*

Дивиця на ёго сёгодня, бо завтра не дотовпитесь. *Євх.*

Цілуй, чоловіче, дитину, бо на ярмарку не дотовпиєся! *Р.*

9240. Чужі діти череваті, й головаті, и богацько ідять, а вже мої — як пансента. *Євх.*

Людам як болото, а матері, як золото. *Дуб.*

Дивиця, як кошени в ⁽¹⁾ каганець. *Л.*

⁽¹⁾ кіт у. *Бер.*

Гребе, як кішка лапою (діти з миски). *Рад., С.*

Скаче, наче скакелюха. *Бр.*

Пнеця ⁽¹⁾, як жаба на купину ⁽²⁾. *Гр.*

⁽¹⁾ Скаче. *Л.; Лізе. Зв., Рад.; Надулась. Гл.* ⁽²⁾ на купу. *Кан., Б., Гл.; на помік. Бр.; на корч. Рад., О.*

Уже прийшли яничаре (як прийдуть діти и пустують). *Б.*

Накочувала сарана. *Кон.*

Дітям Бог подушки стеле. *К., Пир.* — ... а старому хоч би соломки підослав. *Євх.*

Як дитина падає, то Бог подушку підстилає; а як нап брат (старий) упаде, то або на драбину, або на граблі. *Кан., К.*

9250. Німий язык (худоба, Німець, дитина, пан; напр.: «Там така пісня!.. що вже пан, німий язык, та й той плакав!»). *Пир., Л.*

Ти ж мій узличок (на дитину)! *Кон.*

Мій ти кокотень маленький! *Г. Бар.*

Цить, не плач! даєть мати калач! *Х., [Бр.].* — Не плач, дитя, не плач! принесе батько калач, медом помаже, тобі покаже, а сам иззість. *К. и Полт. и., [Бр., Кр.].*

Цить-цить: мати принесе московську бурульку. *Пир.*

Батьків багато, а мати одна ⁽¹⁾. *Л.* — Лягай ⁽²⁾, дитя, спати: десять батьків, а една мати. *Бр.*

Батьків, щоб струнчить, доволі, а ма-

ти, щоб пожалувать, одна. Л. — (1) а една мати. Зв., К. (2) Е, е, е! а ну. С.

Гойда, гойда, гойдаша! и кобила и лоша! кобила продамо, а лоша и так не дамо. Лів.

Дайте бабі кіселя, щоб и баба весела; дайте бабі рибки, стане баба дибки. З. — Дали бабі рибки, стала баба дибки. О. (як дитину ставляють дибки, щоб уже ходило. З.).

Дівчина ягода! який у тебе кристаль під носом—як московський патрон. С.

Ой гуць гуці! сорочечки купі; будем робити, щоб приточити (гуцаючи дитину). Пир. — Скочила з пенька, плахта рябенька: ой гуць гуца! сорочечка куца — треба робити, щоб надточити (кепкують з гулящої дівки). Кр.

9260. Труси мене, парубче, щоб nami-сто бряжчало! (Приговорюють, чукаючи дітей—ніби на великого у танці десь сказала). З.

А що мені по конях, по волах (1), коли в мене гуцюцю на руках! А. Вил.

(1) мені по волах, по коровах. Бер.

Лелє, діду, лелє, бабо! лелє, Коваленку!... та понесім погуляти дитину маленьку. Ном.

Приспівують, гуляючи з дитиною (звиче, на колодах або на приспіві).

Ду-ду-дү, ду-ду-дү, вродилася на біду.

Бавлять дітей, співаючи так в дудочку з очерету, папєра и д.

«Ладки ладусі!» — «А де були?» — «В бабусі!» — «А що ілі?» — «Кашку!» — «А що пили?» — «Бражку! Кашка м'якенька, бражка п'яньенька, бабуса добренька, Галюся маленька!» (приговорюють, б'ючи ладки).

Я коза ярая; півбока драная, півбока дуплена, за три копн куплена, топу-топу ніжками, сколю тебе ріжками, під піч хвостом підмету (з казки; приговорюють растопиривши палці на руках — ото б то роги козинні! при остатніх словах коза коле під боки—лоскоче).

Сорока, воропа, на припечку сиділа, діткам кашку варила, ополоником мішала, діток годувала... оп'єму дам, и с'єму дам, и с'єму дам, и с'єму дам—а с'єму не дам! сей бицман, дров не рубав, водине носив, хати не топив—шуги, шуги полетіли на головку сілі!

Забавляють так: поперед дитині ніби поплює на долоньку, та и клає туди пальцем (кочергою), приговорюючи... Як дійде, що «оп'єму дам», усім палюшкам кашки дає, почавши од мизинного

— се б то, загорта іх... «А ц'єму», каже, «не дам» — великому... трясє його, аж поки шуги скаже... Тоді сорока-воропа летить (руками тріпа) и сіда на головку дитині.

«Зайчику, зайчику, де ти бував?» — «У млині, у млині!» — «Що ти видав?» — «Сім міхів горіхів.» — «Чом ти не вкрав?» — «Били мене кравчики, перебили пальчичи, біг через тік, ніжки попік — скаву, скаву!» (співають, взявши, собі або дитині, голову в руки и хитаючи її).

«Купіть сало!» (візьме більше меншого на спину и ноги його придержує, та й продає сало. А другі купують: плешуть ззаду долонями, питаючи:) — «А чи сите сало, чи солоне?»

«А куку!» (каже дитина, бавлячись). — «А тютю!» (одказують). Лист. (II, 167).

9270. Лєле, лелечко мені. Л., Пир.

Москаль ззість (лякають дітей). Л., З., О., Коз.

Оддам коробейникові, Москалеві, шетинникові, старцеві (теж). Ном.

Баба в торбу візьме. Збр. Шей.

Тікай, панич (1) уні одріже. Кон.

(1) Москаль. Пир.

Ззіж мене, вовку (або: Вовку, возьми мене, та й ззіж! або: Що тут робити! возьми, вовку, та й перерви мене)! Бр.

Дай чолом! (на дитину, щоб повитала: плеснуть долонею по долоні, и потім, повернувши руку на спинку, поцілувать). Лів.

Не надівай очіпка, бо будеш вовка бояцьця (кажуть дітям). К.

Не жартуй з огнем, бо впіслєсся (кажуть дітворі, як граюця огнем). Ном.

Безштанько, безштанько—курячий дядько (дражнять дітей, як не хочуть надівать штанів). Збр. Шей.

9280. Хто (1) з краю, то (2) у Божім раю, а я (3) в середині (4), то у Божій скрині (5). Бр.—Хто в середині—в одній раднині, хто з краю—у Божому раю. Лист. (II, 246).—В середині—смак безрезовий, а з краю у Божого (6) раю. Ш.—З краю—у Божому раю, в середині—в золотій одежині, а в куточку—замазав сорочку. Н.

(1) Ти. Пр.; ». Зв., Бер., Гор., Рад.

(2) ». Зв., Бер., Рад., Гор., Пр. (3) а

хто. Пр.; а. Зв., Бер., Рад., Гор. (4)

в середині. Пр. (5) у золотій скрині.

Пр.; у замазаній одежині. Гор.; в чорній раднині. Бер., Рад. (6) у самому. Не

Гиря-мокутира собаки дражила; со-

баки за нею, вона з козубнею; собаки за лутку, вона и калитку (дітвора дражниця, як котре гириво острижено). *Пом.* — Гира мокоті сидить моркоті. *Б.* — Гира-мокутири понімецькій говорила, по-турецькій закидала. *Гр.* — Срия-мил!... бовті! не йди в поле, бо ззієть вояк. *Збр. Шей.* — Стрига-мокутира, біб молодила; собаки за єю, вона з чеплією: дайте коритча, оборонниця. *Кр.*

Баран-баран-дук! *Лист. (II, 231).*

Пречиста в головах, янголі при боках, Ісус Христос при мні, при моему вмі, при моему сні. Янголі-хранителі! храніть мене сії почи упівночі (дитяча молитов на ніч). *Сос.*

Як СИН родиця, то й углі радуєця. *Кон.*

То ж мій синок, мое здоров'я! *Пир.*

Один син не син, два сини півсина, три сини—ото тільки син. *Черк.*

Як двоє у батька дітей, то як одно; а як одно, то як ні одного. *Ст. Зб.*

Батьків син (хвалять). *О.* — ... сину (просить, або дякує). *Кон., Л.* — Е ні, батьків сину (павчає лагодом). *Пир.*

Доброму сину не збирай, а ледачому не оставляй. *Кон., [Бат.].*

9290. Не збирай сину худоби, збери єму розум. *Кон.*

Од дурного сина каяття не бачить. *Пир.*

Пропав батько з дурними синами. *Ил.*

Коли є один син (ледачий), то й того убий. («Хай Бог милує! як то забивати! Хоч же й ледащо, а може з єго люде ще вийдуть»). *Бр.). Кон., [Б.].*

Боязливого сина мати не плаче. *Ївх.*

Рости, сину, хоч дурний, аби великий. *Бр.—... щоб люде боялись. Вим.*

Пий, синку, та не похмийся. *Ївх.*

Пий та людей бий, щоб знали, чий син (се б то: сучий, сучого сина и д.). *Проск., Полт., Кон.* — Де дають, так пий, а де не дають, так посуд бий, — щоб знав, який син сукин син. *Б.*

Син, як син, та синиха лиха. *Ст. Зб.*

Син мій, а розум у єго свій. *Кон., Ївх.*

9300. З рук глядить батько у сина — на біду єму пішло. *Ст. Зб.*

Батькова кобила—худа... у двір везе, а синня—борзда... з двора имчить.

Захотілось моему діточку перед смертю тричі люлечки пихнути,—я єму розскурила и подала. Він тричі люлечки пихнув, тяж-

ко-важко здихнув, душу Боженьку віддав. Як прилетіли три янголи—такі білі, такі білі, як уголь. Як схватили єго душечку, як помчали по очеретам, по болотам. *Од маёра Мандрики, у Києві.*

Які сами ⁽¹⁾, такі ⁽²⁾ й сини. *Об.*

⁽¹⁾ ми. *Рад., Пр.* ⁽²⁾ такі наші.

Яблучко од яблуньки недалеко одкотиця ⁽¹⁾. *Рад., Л., Кр., Гр., [Бр. Кан., К., Пр., Черн., Кон., Х.].* — ... од яблуньки не відкотиця; а хоч відкотиця, то хвостиком обернеця. *Бр.* — Недалеко відкотилось яблуко від яблоні. *Ївх.*

⁽¹⁾ одскакус. *Повг.*

Тернина грушок не родить. *Ил.*

Не паде грушка даліне від листя.

Часом и межи крапивою росте кійло (поля).

Нема впиу вдовиному сину. *Ївх.*

З єдинака —ик не пес, то собака. *Бал.*

—З єдинака рідко що добре буває. *Проск.*

9310. Чи батьків синок, чи материн ма-зун. *К.*

ДОЧКИ чужа користь. *Л.*

Дочки оставляють без сорочки. *Нос.*

Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб взяв біду з дому. *Проск.* — Мий, чеши, стрій, ховай, а потім заплати кому, щоб взяв біду з дому. *Ил.*

До сім літ чеши, по семи літах стережи,—ще заплати кому, щоб взяв лихо з дому.

Коли хочеш з доні молодиці, то держи в іжових рукавицях. *Коз.*

Роби, дочко, так не будеш ликом кожуха шить. *Л., Кон.*

Ти думаєш, доню, що вмиреш? не бійсь!.. вставай, та сорочку пряди. *Б.*

Шість дівок—свої вечориці. *Рад., К.*

Сім дочок — свій тапочок. *Л., Пир., Кон.*

9320. Спи, доню, нехай тобі доля росте. *Г., П.*

У кого дочок сім, то й щастя всім, а у мене одна, та щастя нема. *Ївх.*

Яка неня ⁽¹⁾, така й доня. *Ил.* — Яка мати, така дочка. *П.*

⁽¹⁾ мама. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Яка мама—така сама. *Ил.*

Що то вже — одиначка: баловниця у матері. *Кон.*

Як одна, то й нема талана. *З.*

З бабиного сина и дочки нічого людяного не буде (людського). *Ил.*

Сини принесуть, а дочки й угли рознесуть. *Ос. 20 (XIV, 103).*

Годуй синки—готуй сунки. *Ст. 35.—*
... та готуй синки; годуй дочки, та будеш ходить без сорочки. *Рад. —* Готуй синки, готуй и сунки ⁽¹⁾; готуй дочки, будеш без сорочки. *Сос.*

⁽¹⁾ сумки. *Зв.*

И у сина гірка година, а у доньки прибуде бідоньки. *Ил.*

9330. Жени сина, коли хоч — коли можеш, давай доч.

До свого РОДУ хоч через ⁽¹⁾ воду. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ хоч по шню в. *Рад., Пер.*

Нема в світі, як родіна! *Кон.*

Свого доправляйся, роду не чужайся. *Ст. 36.*

Кров не вода: треба оступицьця. *К.*

Нешаслива година, як лиха родина. *Бр.*

У дітей високі пороги, а в родичів бодай ще вищі були. *Ил.*

Такий рід, хоч на лід. *Б.*

Багато роду ⁽¹⁾, та нігде пообідать. *Л., Рад. —* Роду без переводу, а пообідать нігде. *Євх. —* Рідні край Бога мати, та ні в кого обночувати ⁽¹⁾. *Ш., С., Кон. —* Великий рід, та нігде голови прихилити. *Сос.*

⁽¹⁾ родичів. *С., Зв., К., Пр., Б., Сос.*

⁽²⁾ переночувати. *Коз.*

Тільки й рідні, що лапті одні. *Гл.*

9340. Рідня до півдня, а як сонцезайде, сам чорт нікого не найде. *Нос.*

Тогді почувенця, як своя вош укусить за потилицю (як хто з роду зкривдить, потерюхи чи почувеньків дасть и д.). *Пир.*

Нема роду ⁽¹⁾ без віроду. *Проск., Ил. —* В роду не без уроду ⁽²⁾. *Х.*

⁽¹⁾ в роду. *Бр., Кан., К.;* Рід не. *Проск.*

⁽²⁾ В сім'ї не без урода. *Коз.*

У роду не без переводу. *Х., [Л.].*

У нашому роду нема ⁽¹⁾ переводу. *Х.*

⁽¹⁾ Та у нашого роду не буде. *Рад.*

Рід ёго на кішки переводицьця. *Кор.*

Василь ⁽¹⁾ бабі сестра у первих. *Євх., Пир., Пр. —* ... через улицю бондар. *Кон., Кр.*

⁽¹⁾ Ёхвим. *Ш.*

Ми 'смо свояки: ёго мама и моя мама на едній воді хусти прали (або: мій батько и ёго батько коло одної печі грілися). *Ил. —* Родичи через тин потичи. *Кр. —*

Кумина хата горіла, а твоя тітка руки нагріла — от ми и родичи. *Євх.*

Рідня до півдня, а до півночі...

Родина — кумового наймита дитина. *К.*

9350. Дідового сусіда молотинки. *Кр.*

Пень горів, а він руки нагрів, та й став ёму дядьком. *Нов.*

Десята вода ⁽¹⁾ на кисілі. *Пир., Л.*

⁽¹⁾ шкурка. *Пол.*

Шапуй БАТЬКА та Бога — буде тобі всюди дорога. *Лів., Сл.*

Отець — як Бог. *Кон.*

Діти батька не учать. *Зв., Пир.*

⁽¹⁾ не судять. *Павл.*

Отець побатьківськи поб'є, побатьківськи й помилує. *Ил.*

В мене батьків — сім байдаків, а восьмий нагружаєця коло Дніпра. *К.*

МАТИ ж наша, мати, де тебе узяти? *Пир.*

Матір не купити, не заслужити. *Ос. 6 (III, 18).*

9360. Нема тіх яток, що продають рідних ⁽¹⁾ маток. *К.*

⁽¹⁾ де продають батьків та. *Рад.*

Нема у світі цвіту цвітійшого над маківочки; нема ж и роду ріднійшого над матіночки. *Сл.*

Нема в світі правди — тільки рідна мати. *К., Пер., Пр., О.*

Жінка для совіту, теща для привіту, матінка рідна лучче всёго світу. *Лів.*

Як мати рідненька ⁽¹⁾, то й сорочка біленька ⁽²⁾. *Бер. —* Сорочка біленька — є мати рідненька. *Зв., Л.*

⁽¹⁾ рідна. *Бр.* ⁽²⁾ біла.

У кого матка, у того и головка гладка. *Рад., Кон. —* У когд' неенька, в того и ⁽¹⁾ головка гладенька. *Ст. 36.*

⁽¹⁾ Поки с неенька, то й. *Бр.*

Поти ягнятка скачуть, поки матір бачуть. *Гр., [Бер., Пир.].*

Нас родила, нам же ся и пригодила. *Пр. в Ст. 36.*

Що тато, то не мама. *Бр.*

Куля мине, а материне ⁽¹⁾ слово не мине ⁽²⁾. *Пир., Кон., Євх.*

⁽¹⁾ матерне. *Бр., Проск.* ⁽²⁾ не минеця ніколи. *Бр.*

9370. Нешасний рік, як умре прорік (батько або мати умре). *К.*

Як умре дитина, то мала шербиня; а як тато або мама, то велика има. *Ил.*

Як є старе в хаті, то б убин, а як не-ма, то б купив. *Рад.* — ... то бив би, а як нема, купив би, та нігде. *К., Пир.*

Батькова та матчина молитва из мора викидає, а проклєни в калюжі топлять. *Рад.* — Проклєн батьків не на лїс сухий иде, а на голову падає. *Ш.* — Отцева й материна молитва зо дна моря рятує, а проклєн у калюжі топить. *Зал.*

Шти отця-матір, будеш довголітен на землі. *Вед.*

Всєго можна купити в місті, та отця та матері не дістанеш. *Бр.*

Усе купиш — матері, батька не купиш ⁽¹⁾. *Пир., О.* — Не знайдеш батька та матері, а всєго знайдеш. *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Лише тата и мама ні. *Ил.*

МАЧУХА пасинку на волю давала: хоч — лєлю купи, хоч — голый ходи. *О., Коз.*
Горілка не дівка, а мачуха не мати. *Ил.*
Що воно за родина, як мене не родила. *Пир.*

9380. Нехай мачуха и лучче глядить, та все таки на матір лучче повірають рідну, ніж на мачуху. *Бр.*

Жаєє діток, як мачуха. *Пир., [Коз.].*
Чеше, як мачуха. *Євх.*

Мачушене добро, як зімне тепло. *Кон.*
Ище мачоха не забилає в голову. *Ил.*

Лучче людям робити, ніж мачусі годить. *Л.* — Лучче під чужу роботу робити, ніж мачусі годити. *Бр.*

Рідна мати брехуха, то мачуха справедлива: як скаже «я тобі дам», то вже дасть!.. а мати и щоб тебе, и бодай тебе, а сама и — *ох! коли б, Господи, не сталоь чогось дитині з моєї дурної речі.* *Пир.*

Собака гавкне, а БАБА й з печі пурне (що чупуренько у неї у хаті). *Бр.*
Що бабине, то не таке, як людське. *Ил.*

ДЯДЬКО не батько, а ТІТКА ⁽¹⁾ не мати. *Рад., О., Б.*

⁽¹⁾ або: дядина. *Б.*

9390. Дядько ⁽¹⁾ не батько. *Рад., Л.* — ... дай єму дулю. *Ил.*

⁽¹⁾ Хай що хоче каже, а дядько. *Пир.*

Лучче, як небож у дядька служив; а як дядько у небожа, так ого-го! *Євх.*

Пішов до дидини — наівся кав'ядини; пішов до тітки — вмотався в памітки. *Бр., Бер.*

«Хто він такий?» — «Рідної тітки су-чий син!» *Кон.*

Стрийна-вийна (тітка-дядина) — біс не родина; зять и невістка — чорт не дитина. *А. Вил.*

БРАТ ⁽¹⁾ — собі драп, СЕСТРА — собі несла. *Збр. Шей.* — Сестра собі несла, брат собі рад ⁽²⁾. *С.*

⁽¹⁾ Е, свої! брат. *Бр., Євх.* ⁽²⁾ драп. *Бр.*

Брат собі рад. *Дуб., Рад.* — Брат то-бі рад («частійше брати не любляци, як чужії; та як ненавижуть 'дин другого, то здорово ненавидять — то й кажуть: «рад тобі, як брат»»). *Кан., К.*

Брат — то не батько, сестра — то не мати. *Хат. (171).*

Не рад брат брату, а єго шмату. *Нос.*

Брат брату сабер (испріятель уже). *Рад.*

9400. Дім брата — не своя хата. *Ш.*

Брат мій, а розум у єго свій. *Гр.*

Нас двое, як у лобі очей. *Пир.* — Так двое вас, як дві гоці в лобі. *С., Бер.* — Двое нас, як гоцій в лобі. *Бр., Бер.*

Як брат брату не поможе, то що вже чужії люде! *Дуб.*

Сестра — то була мала, ато, од бра-тового добра, аж в землю вросла. *Не.*

Сестра любить, коли брат багатий. *Коз.*

Як би в мене ЗЯТЬ такий, я б ноги мив, та юшку пив. *Ч.*

З чужого чортяти не зробиш свого дитяти. *Бал., Нов.*

Пріймаці (примакові), як собаці: соба-ка у пріймах був, та й хвоста збув. *Б.* — У пріймах собака ⁽¹⁾ був, та й хвіста збув. *Пир., Гр., [Л., Коз., Ш.].* — Цу-чик в переймах був, та хвоста збув (вов-кулака. У Макаревича, в Збірнику д. Мет-линського, ціла поема про се). *Євх.*

⁽¹⁾ У пріймах. *Зв., Л., Х.;* На весі-лі. *Рад.*

Зять хоче ⁽¹⁾ взяти. *Л.* — ... шурин очі жмурить ⁽²⁾, не хоче дати. *Євх.* — Тесть любить честь, а зять любить взяти — а шурин очі жмурить, щоб не дати. *З., Л., [Б.].* — Зять любить взяти, а тесть любить честь. *Прокс.*

⁽¹⁾ що хоче. *Ст. Зб.* ⁽²⁾ очі прижму-рив. *Кон.*

9410. Ні втять, ні взять — лучче соба-
ка, ніж зять. *Не.*

Нема ворога, як зять. *Дуб.*

Ні з пса солониши, ні з зятя дитини.
Не., Ш.

З сином позмагайся, та й на печі зо-
ставайся, а з зятем позмагайся, то й з
села вбірайся. *Євх., [Рад.].* — Из си-
ном сварись, та й за стіл берись, а з
зятем сварись, за поріг берись. *Гл.* —
Коли син виганя з хати — на піч укла-
дайся; коли зять стане ворчати, то двері
хватайся. *З.*

9414. Коли б у мого зятя високії воро-
та, а в мене ще вищії (то я б їх запо-
могла — теща казала — а вони мене не
запоможуть). *Рад.*

9416. Хто повідає—ні одного разу ТЕ-
ЩИ не бив, то той натім світі буде зай-
ці пасти. *Ст. Зб.*

Як єсть, то єсть — лучче собака ніж
тесть. *Пер.* — ... а все лучче собака,
як тесть. *Бр.*

Родина 9418—9428. — Наш брат 9429—9436. — Свій 9437—9480. — Знаюця 9481 — 9487. —
Сусід 9488 — 9491. — Кум 9492—9501. — Брацтво 9502—9510. — Приятьель 9511—9544. —
Ворог 9545—9562. — Привик 9563—9568. — Чужі лиха 9569—9606.

Лучче НА РОДИНІ кістьми полягти,
пуж на чужині слави натяти (поняти). *Гат.*

Світ тобі не покаже (¹), як у нас. *Пир.*

(¹) Нема на світі. *Гайс.*

9420. Ой гай, зелений гай! чужая кра-
їна, не веселя година! *Пир.*

В чужий край не залетай, щоб крилеч-
ка мати. *Коз.*

Чуже чужим и пахне. *Гр.*

На чужій стороні и жук м'ясо и ста-
ру бабу молодичею звуть. *Нос.*

На чужій стороночці поклонися и во-
роночці. *Б.*

Не вздыхай! не одному тобі чужая сто-
рода — и нам не всім своя. *Ст. Зб.*

Погана птиця, що своє гніздо паску-
дять. *Бр.* — Ворог то не птах, що в своє
гніздо каляє. *Ил.* — Добра птиця свого
гнізда не каляє.

Отечество на язиці, а в серці облуда.
Ил.

Отечество так любить, так за ним бід-
кує! *Кобз.*

НАШ БРАТ — Савка! *Євх.*

9430. Понаській-спаський (¹). *К., Рад.,
Л., Пир.*

(¹) Понаськи-спаськи. *Кон.*

Не нашого пера пташка. *Чор. Рад.
(211).*

Не з нашого криласу. *К., Кан.*

Не нашого села прихожане. *Пр.*

Не нашого полку, иди собі к вовку.
Пир. — ... сорту, иди собі к чорту. *Б., Л.*

То люде не нашої й хати. *Коз.*

Не нашого (¹) поля ягода. *Прав. Ниж.,
Лів., Пр. в Ст. Зб.*

(¹) Не того. *Кон.*; Чужого. *Пер.*; И
я того. *К.*

СВІЙ своєму не ворог (¹). *Ст. Зб.*

(¹) сват. *Зал.*; ока не виколючить. *Л.*

Свій своєму поневоли брат. *Пр., Пир.*
— поневоли сват. *О.*

Свій свому завсіди рад. *Ил.*

9440. Звичайне тримає: як пан за па-
ном, мужик за мужиком, а Жид за Жи-
дом. *Проск.*

Свій хоч не заплаче, то скривиця. *Бр.,
Кан., К., [Проск.].* — ... скривиця; хоч
не скривиця, то висміє. *Ил.*

Кажуть, недобре жили з собою два
брати, Ляхи. От вмер один, а другий
прийшов, подививсь та й каже: «Бра-
це, браце! як ми постаріли!» — заплакав
та й пішов.

Свої люде, не Татара, — не дадуть за-
гибати. *Ил.* — Люде не Татаре. *Ст. Зб.*

Свій своєму лиха не мислить. *К.* — ...
як побачить на сұхому, то в болото ти-
сне. *Л.*

Свій своєму все таки (¹) тиць лиха в
груди. *Л.*

(¹) своєму хоч коли. *К.*

Своє лішне чорта: хоч повалить, та не давить. *Кон.*

Свій коли не вкусить, то ущипне. *К., [Кон.].*

Хоч свій, та гірше чужого. *Л., Кон.*

Свої собаки поїлися. *Ст. 3б.*

Де пси свої гризущи, там чужий не мішайся. *Проск.*

9450. Нехай чорти побьюцца й помиряцца, а нам, рідним братам, нічого турди мішайца («То старший степенуєсь розбороняє там—трохи чи не батька з матіррю; а менший, на рідство обичний, розумно то так озвався»). *Зв.*

Свої чорти: посваряцца, побьюцца, та й помиряцца. *Проск., Л.* — Свої собаки: покусуюцца та й перестануть. *Л., Ёвх.*

Свій з своїм січися, рубийся ⁽¹⁾, а чужий не мішайся. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ чубаюцца. *Ж.*

В своє, а не в чуже місце (як хто з своїх попався...)! *Прав.*

Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. *Об.* — Чужого не гуди, и своєго не хвали. *Б.*

Кожний Циган свої діти хвалить. *Ил.* — Хвалицца Циган ⁽¹⁾ своїми дітьми. *Сл.*

⁽¹⁾ як Циган. *Ил.*

Кожний Циган свою кобилу хвалить. *Прав., Нос.*

Циган своє за тин тягне, та ще хвалить, що добре було. *С., [К.].* — ...на улицю тягне, а все хвалить. *Пир.*

Кожний кулик своє болото хвалить. *Об.*

Кожда лисиця свій хвостик хвалить. *Ил.*

9460. Хвалицца сова своїми дітьми: каже, що нема кращих дітей, як совини (або: каже, що найкращі, а вони найпоганиші). *Бр.* — И сова хвалить свої діти. *Проск.* — И сова каже, мої діти найкращі. *Руд.*

Хробак ⁽¹⁾ вліз в хрін та й думав ⁽²⁾, що вже нема лучче ⁽³⁾. *Проск.*

Хто дуже своє хвалить. — ⁽¹⁾ Робах. *Кан., К.* ⁽²⁾ думає. ⁽³⁾ що немає солодчого коріння.

Кому як болото, а мені так як золото. *Бр.*

Кому, як мара, ёму яз зоря. *Бр., Кр.*

Людам ⁽¹⁾ як повітка, а мені як квітка. *Гл.*

⁽¹⁾ Кому. *Кр.*

Людам таке як постіл, а мені таке як сокіл. *Бр.*

Знати своє добро и в калюжі. *Б.*

Своє золото и в полселі можно пізнати.

Л. — ... и и попелі видно. *Ёвх.* — ... знає. *Гл.*

Що кому мило—хоч би половина згнило. *Ил.*

Мій мені мил: при мні ёго не бий. *С.* — При мні мого не бий. *Ил.*

9470. Жалко за своє. *Кон.*

Хто про що, а я про Параску. *Ёвх.*

Хто про що, а я до Параски. *Гр.*

Хто про що, а він про Наливайка (гетьманував 1594—1597 р.). *Греб.*

Хто про Хому, а хто про Ярему. *Зв., Рад., Пол., Ёвх., [Кр., Сос.].*

Кому що, а курці просо. *Прав. Ниж., В., Ёвх.* — ...в думці. *П.* — Голодній курці просо на думці ⁽¹⁾. *Бр., [Рад.].* — Курці и синиця просо. *Прав. Ниж., [Проск., Лів.].* — Що курці синиця? просо; а що дівці? молодець. *Бал.*

⁽¹⁾ синиця. *Проск.*

Нашій кумі все просо на умі. *Бал.*

Голодні кумі ⁽¹⁾ хліб ⁽²⁾ на умі. *Ск.*

⁽¹⁾ Голодному. *Дуб.*; Голодному чоловіку. *Ст. 3б.* ⁽²⁾ пироги. *Ков., Б.; їжа. Б.*

Кому щд, а Хведорі ⁽¹⁾ пряжа. *Б.*

⁽¹⁾ Ходорі. *Б.*

Кожний своє знає. *Ил.*

9480. Всяка пташка своє гніздо знає. *Проск.*

ЗНАЮЦЯ ⁽¹⁾, як лісі коні. *П., Прав. Ниж.*

⁽¹⁾ Познались. *Нов.*

Як города—так знакомих: де пойду, то випхнуть. *К.*

Хоч би ти мене набив, то б я тебе пізнав. *Кон.*

Для мене (або: для тебе) усе зроблять по свідомости. *Пир.*

Він мене знає, як чоботи на своїх ногах.

Дай Бог знацьця, в кого гроші. *Не.*

Дай, Боже, з людьми добрими знатися. *Ст. 3б.*

Не купи хати ⁽¹⁾, та купи СУСІДА. *Пир.*

⁽¹⁾ села. *Л., Лох.*

Коли біда, не йди до Жиди—лише до сусіда. *Ил.*

9490. Через тин та и в монастир (до сусідства хорошого). *Пир.*

У сусіди а ні коня не купуй, а ні жінки не бери, бо будуть утікати. *А. Вил.*

КУМ из кумою повинні жити, як з рідною сестрою. *Проск.*

Кого люде за люде мають, з тим ся кумають. *Ил.*

Добре кум, где коровай. *Ст. 3б.*

«Де кум?»—«Де коровай.» *Ил., Войц.*

Кумай не кумай, а своє думай. *Б.*

Умерла дитина, та й кумство пропало. *Ил.*

Не хочеш страти,—не сунься ні в куми, ні в свати! *Збр. Лаз.*

Родняки и мерляки не глядять лихої годинки. *Збр. Лаз. (из Кобр.).*

9500. Налагодив стару та й по кумів идучи. *Ст. 3б.*

У хрест увести (охрестить). *Пир., Б.*

Добре БРАЦТВО краще багатства. *Л., Грам.*

Чи є що краще, лучче в світі, як укупи жити! з братом добрим добро певне познать, не ділити. *Кобз. (239).*

Брат за брата жити. *Кл.*

У нас нема *се мое, а се твоє*, *Чор. Рад. (127).*

Сватання не братання. *Дуб.*

Побратався собака з горобцем. *Кон.*

Побратався, копу видячи. *Ст. 3б.*

Не братайся, з ким телят не пас. *Ст. 3б.*

9510. Розбрату брату. *Збр. Лаз.*—... сережки в воду. *Кр.*

Не так тії сто братів, як сто ДРУЗІВ. *К.*

Не май сто кіп, як сто другів. *Ст. 3б., [Кл.]*—... рублів, але май сто друзів. *Бр., [Кон.]*—Не май и сто рублів, як одного друга. *Ёвх.*

«Давня приповідь.» *Кл.*

У друга вода солодча вражеського меду. *Ёвх.*

Де любов, там сам Бог перебуває. *Кл.*

Для милого друга и вода з пуга. *Руд., [Бр.].*

Для милого дружка и сережка з вушка. *Кр.*

Свого вколупив би здоров'я для милого приятеля, если б можно. *Ст. 3б.*

— Приміг би серця вколупив та дав. *Л.*

Чи чорт ёго взяв, що ёго всі люблять. *Ст. 3б.*

А ні лопата, а ні мотика їх не разлучить. *Ил.*

9320. Один дух! *Нов.*

Як праве ухо (у ймовірності великі. *З., Пир.*

То ёго праве око. *Бр., Гайс.*—Як праве око. *З.*

Ти ёго права рука. *Бр.*

Прилип як гайно до тріски. *Кан., К., Л.*

О, вони між собою не розмита вода. *К.*

Я б жив з тобою ⁽¹⁾, як риба з водою. *Л., Пир.*

⁽¹⁾ Живе. *О.*; Се так живуть. *Бр.*

Ми з тобою, як риба з водою. *Нов., Ст. 3б., Кулж.*—... риба на дно, а ти в гайно. *Л., [Кр.]*—... на дно, а я у ліс. *Полт. Час. (1862 р.).*

В пригоді пізнавай приятеля. *Ил.*

Не посварившись з ким ⁽¹⁾ перш, не мити приятеля ⁽²⁾. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Не померзенівшись. *Ст. 3б.*; значливого.

9530. Для приятеля нового, не пускайся старого. *Ил.*

Другу дружи, а другого не гніви. *Ёвх.*

Дружи, а за пазухою камінь держи. *Лів.*

Коли хоч приятеля позбутися, то му позич грошей. *Ил.*

Хоч потерять приятеля, а ворога нажить,—гроши ёму позич. *Прав.*

Коли друг, так и любочка («ото вже грошей заходить»). *Нос.*

Здаецця и друже, а гадючку випустив. *К.*—... а гадючку вкинув. *Гам.*

Ой дружба, дружба! гірка твоя служба! *Бр.*

Глек брехні назбирали та й розбили (через брехні посердилися). *Коз.*

Глек розбили.

9540. При тобі не густо, и без тебе не пусто. *Нос.*

Идть ⁽¹⁾ з Богом, а ми зостанемось ⁽²⁾. *Л., Лох., О.*

⁽¹⁾ собі. *Б., Кон.* ⁽²⁾ підем.

За батьком на шлях ⁽¹⁾. *О., Кр.*—... там твоя й мати ⁽²⁾. *Л.*—... на шлях, ворін драть. *Зв., Н.*—З батьком на ⁽³⁾ шибеницю. *Лаз.*

⁽¹⁾ на вірёвку, на шлях, на шибеницю. *Павлв.* ⁽²⁾ там и матір найдеш. *З., Кон.*; я й торбу дам. *Рад.* ⁽³⁾ на шлях на. *Зв., Пир.*

К чорту помаленьку (туди и дорога)! *Л., Пир.*

Дай, Боже, меж людьми быть любви! *Лев.*

Через ВОРОГІ тяжко до пекла дістатися. *Ил.*

На ворога и собака бреше. *Бр., С.*

Важкий ⁽¹⁾ ворог, як у себе дома та у своїм роді. *Коз.*

(1) Лихий. *III.*

Як ти тишишся, вороги смутяцци! *Ил.*
— Як ти смугишся, вороги си тишять.

Поти не будеш ворога мати, поки єго своїм хлібом не нагодуєш. *Кан., К.* — Не напоївши, не нагодувавши, ворога не наживеш. *Рад.* — Не нахорми, не напій — ворога не побачиш. *Л.* — Не на годуй єго хлібом, не буде тобі ворог. *Сл.*

9550. Ворогу дай хліба и соли. *Б.* — Дай хліба а солі ворогові — хоч як скаженому псові. *Ил.* — Ворога напій, нахорми, ще й на дорогу дай. *Кон., [К., Бат.].* — ... нахорми, ще й дорогу покажи. *Рад.* — Ворога не гніви: напій, нахорми и на дорогу хліба-соли дай. *Сос.*

Ворогу все оддай, а сам так останься — аби дальше од лиха. *Черн.; Сос.*

Ворога напій и нагодуй ⁽¹⁾, а ворог ворогом таки буде ⁽²⁾. *Бер.* — Напій и нагодуй: ворог ворогом! ти єму хліба й соли, а він камінь за плечима: *Бр.*

(1) напій, нахорми, ще за пазуху дай. *Б.* (2) ворогом таки.

Ворога хлібом та сіллю карай. *Ос. 2 (16).*
От всіх сторін скубуть. *Ст. 3б.*

Рие та й рие на мене. *Пир.*

Як почав на мене ямку гнать, як почав, та и вкопав. *Гл.*

Е, вже на мене зуби гостриять ⁽¹⁾. *Пир., О.* — Е, остріять вороги зуби. *Бр.*

(1) гризуть добре. *Рад.*

Часник гризуть на мене (лихе щось у їх на думці проти мене). *Пр.*

Щоб міг, то він би ніж в мене встро- мив. *Бр.*

9560. Примиг би, у лозці води ⁽¹⁾ уто- пив. *Зв., Л., [Пир., Б., Пр. в Ст. 3б.].* — Він такий на єго добрий, що в лозці води утопив би. *К.*

(1) Примів би в лозці. *Рад., Павл.* — Див. ще № 3434.

Мені так між ворогами, як тій крини- ці між дорогами. *Не.*

Не конай другому ⁽¹⁾ ями, бо сам ⁽²⁾ упадеш ⁽³⁾. *Зв.* — Хто під ким ⁽⁴⁾ яму ко- пає, то ⁽⁵⁾ в ню впадає ⁽⁶⁾. *Проск.*

(1) під другим. *К.*; ні під ким. *Рад., Проск.*; *«Лил., Бер.»* на чоловіка. *Пос.*

(2) попереду. *К.*; в ню. *Проск.* (3) в яму. *Рад.* (4) на кого. *Бр.* (5) то сам. (6) попереду сам в неї впаде. *К.*

Усякий кулик до свого озера ПРИВИК. *К., Пр.*

«Де живеш, куличе?» — «В болоті» — «Там же погано?» — «Я привик.» *Кон.*

Чого ⁽¹⁾ бик навик ⁽²⁾, того ⁽³⁾ реве. *Бер.* — На що бик навик, на тое и на- лігає. *Ил.* — Чім бик навик, тім буде й ревети. *Бр.*

(1) Як. *Євх.*; До чого. *Гайс.* (2) удець. *Пос.* (3) так и. *Євх.*; то й и череді. *Гайс.*, *Проск.*; того и уночі. *Пос.*; то- го й. *Зв.*; то идучи з поля. *Л.*

Собака як привикне за возом бігати, то єму й нудио, як не побіжить. *Кон.* — Привик ⁽¹⁾ собака за возом бігти, то й за санками побіжить ⁽²⁾. *Пир., Черн. [Зв., У., Л., Кр., Гр.].* — Привикнеш! при- вика собака за возом бігти, так и ти! *Коз.*

(1) Як извикне. *Рад.* (2) и за саньми потюпас. *К., Пр.*

Привик (або: Пристав), мов собака до різниць. *Зал.*

Нащо єму обрік, коли він не ів єго цілий вік! *К.*

Не мишайтесь між ЧУЖІ ЛИКА. *Л., Х. 3б.*

9570. Коли не Кирило, то не пхай там рило. *Нов.*

Коли не піп, то не микайся ⁽¹⁾ в ри- зи. *Прав. Пиж., Лів., Сл.* — ...так и в шати не одячайся. *Сторож.* — Не піп — не сунься в ризи: не сунь голови, куди не влізе. *Руд.*

(1) не мичся. *Ст. 3б.*; не сунся. *Бал., Проск., Дуб., Кр.*; не сунсь. *Пир.*; не суйся. *Лох., Пр.*; не сикайся. *Полт., Л.*; не вбійся. *Б., Пол., Сів., У.*; не лізь. *Пир., Б.*

Коли не періг, то й не перожися; ко- ли не тямиш, то й не берися. *Збр. Шей.*

Швець знай своє шевство, а в кра- вецтво не мішайся. *Кв. (I, 151), Лів., [Євх.].* — Коли сь швець, пильнуй свого копита. *Ил.*

Коли ⁽¹⁾ не коваль, то й ⁽²⁾ рук ⁽³⁾ не погань. *Ск.*

(1) Як. *Лц.* (2) так и. (3) кілців. *Лох., Євх.*

Знає то купець та продавець. *Ст. 3б.*
Знає майстер, що робить. *Бр.*

Про те зна швець та кравець, що він буде кроїть. *Рад., Кон.*

Не до тебе ⁽¹⁾, галочко, річ. *Л., Пир., [Р.].* — Не до тебе річ. *К., Рад.* — ... мовчи. *Пр.* — Про тебе, діво, й мова. *Євх.*

(1) Не з вами. *Кр.*; Не про вас. *Пир.*

Не твое діло, Самійло! про те Гапка зна. *Р.*

9580. Не Самійло—не моє діло. *Нов.*

Не до тебе пилюся. *Ил.*—Не до тебе пнуть, не кажи «здоров». *Прав.*—... не кажи «дай Боже здоровля». *Проск.*

Усякий ⁽¹⁾ Веремій про себе ⁽²⁾ розумій. *Рад.*, [*Зв.*, *Пр.*].

⁽¹⁾ Кожний. *Л.* ⁽²⁾ про свос. *Ном.*

Кому яке діло, що кума з кумом сиділа! *Пр.*, *Лох.*

Що кому до того, коли matka любить кого! *Нос.*

Не суди—себе гляди. *Ст.* *Зб.*

Гляди ⁽¹⁾ себе, то й буде з тебе. *Лів.*, [*Прав.* *Ниж.*, *Яц.*, *Ст.* *Зб.*].

⁽¹⁾ Знай. *Проск.*, *Кр.*, *Євх.* Знав би. *Пир.*

Не замітай чужої хижі — смотри, чи твоя замєтена. *Ил.*

Не тикай пальцем в небо. *Об.*

Не тикай пальця туди, куди тобі не треба. *Бр.*

Пилнуй носа свого, а не кожуха мого. *Ил.*

9590. Лучче б глядів свого носа, ніж чужого проса. *Рад.*

Не тобі замішано. *Гр.*, [*Ст.* *Зб.*].

Не пхайся, де тебе не треба. *Бр.*

Не берися не за своє діло. *Збр.* *Шей.*

Знає то дуда, що йграє. *Ст.* *Зб.*

Як ся має, як ся знає,—так ся повертає. *Гат.*

Кому—кому ⁽¹⁾, а кучому зась ⁽²⁾. *Л.*, *Пир.*

⁽¹⁾ Кому, як кому. *Бр.* ⁽²⁾ засі.

Не наше діло пона судить. *Євх.*—Не нам пона судить, пехай ёго Бог ⁽¹⁾ судить.—Не нам судить пана—чорт ёго судить. *Лаз.*

⁽¹⁾ судить—чорт ёго осудить. *Збр.* *Лаз.*

Не наше діло—попове, не нашого попа—чужого. *К.*, [*Нов.*].

На другого примова, а о собі ні слова. *Ил.*

9600. На чужі галєці ⁽¹⁾ викидали ⁽²⁾ всі палиці, а на свої ні одніи ⁽³⁾. *Л.*

⁽¹⁾ чужую галицю. *Зал.* ⁽²⁾ перекидає. *Рад.* ⁽³⁾ нема й одніси. *З.*; а на свою и одноі не найдеш. *Зал.*

В чужім оці и порошину бачиш, а в своїм и бревно не примічаєш. *Кр.*

Чуже бачить під лісом, а свого не бачить ⁽¹⁾ під носом. *П.*, *Прав.* *Ниж.*, *Пол.*, [*Зал.*].—Свого не бачиш під носом, а чуже під лісом. *Прав.* *Ниж.*, *Проск.*, [*Ил.*].

⁽¹⁾ а своє гніє. *Євх.*

Не в свої штани убрався. *Прав.*

Не в свої сани вліз ⁽¹⁾. *Зв.*

⁽¹⁾ не сунься. *Бр.*

В чужий монастир ⁽¹⁾ з своїм уставом не ходи ⁽²⁾. *О.*

⁽¹⁾ чужу церкву. *Дуб.* ⁽²⁾ не носься. *Пир.*; не суйся. *Пр.*, *Лох.*; не лізь. *Дуб.*

В чужий черевик ноги не сажай. *Зв.*, *К.*, *Л.*, *Збр.* *Лаз.*

Своя хата 9607—9635. — Свос 9636 — 9696. — Моє 9697—9745. — Потреба 9746—9833. — Прибуток 9834—9878.—Жить з завтрєм 9879—9938. Дбать—9939—9968.—Догляд 9969—9974. — Спрят 9975—9981. — Праця 9982—10037. — Клопіт 10038—10087.

СВОЯ ХАТА — своя правда. *Євх.* — ... своя стріха — своя втіха. *Кул.*

Чия ⁽¹⁾ хата, того ⁽²⁾ и правда. *Ск.*

⁽¹⁾ Моя. *Бр.*; Ваша. *Прав.* *Ниж.* ⁽²⁾ моя, ваша.

В свої хаті — своя й правда, и сила, и воля. *Кобз.*

9610. На чьому возі сидить ⁽¹⁾, того й волю волить ⁽²⁾. *Пер.* — ... возі ⁽³⁾ сидиш ⁽⁴⁾, тому ⁽⁵⁾ й пісню ⁽⁶⁾ співай ⁽⁷⁾. *Об.* — ... возку сижу, тому й правду кажу. *Рад.* — На чім возі ідеш, тому и ласку твори. *Б.* — ... конику сиди, тому й пісеньку пой. *Нов.*

⁽¹⁾ ідеш. *Рад.*, *Пир.*; сидиш. *К.*, *Кон.*, *Євх.* ⁽²⁾ чини. *К.*; чиниш. *Рад.*; чинить. *Пр.*; воли. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*, *Євх.* ⁽³⁾ возку. *Рад.*; ідеш. *Г.*, *Л.*, *Коз.*; сижу. *Рад.* *З.*, ⁽⁴⁾ того. *Г.*, *Гайс.*, *У.*, *Проск.*, *Бр.*, *Л.* ⁽⁵⁾ пісеньку. *Г.*, *Рад.*, *Л.* ⁽⁶⁾ грай. *Кон.*; пісн. *Г.*, *Коз.*; пію. *Рад.*; пій. *Бр.*, *К.*

Свій дім неворог: коли прийдеш, то приєме. *Ил.*, [*Проск.*].

Не пізно до свого дому и опівночі. *Ст.* *Зб.*

Лучче дома, ніж на празнику. *Ил.*

В гостях добре, а дома лучче. *Прав.* *Ниж.*, *Лів.*, [*Проск.*, *Нос.*]. — ... як

не хороше ⁽¹⁾, а дома лучче ⁽²⁾. *Ёвх.* —
Всюди гаразд, а вдома найліпше. *Ил.*

⁽¹⁾ Як в гостях не гарно. *Пол.*; У го-
стях бойно. *Коз.*; Добро в гостях. *Ст.*
Зб. ⁽²⁾ ліпше.

Де, де, — а дома найлучче. *Проск.*,
[*Руд.*].

Бодай умерати, и в свій горщик зази-
рати. *Ил.*

Що на своїм сміттю, то не згинє. *Ил.*

Кожний когут смілий на своїм сміттю.
Ил.

Кожний пес на своїм сміттю гордий. *Ил.*

9620. Хоч у рідного тата — але не моя
хата. *У.*

В чужій хаті й тріска б'єця ⁽¹⁾. *Пир.*,
[*Проск.*]. — На чужім подвіррі ⁽²⁾ и трі-
ски б'ють. *У.*, *Нов.*

⁽¹⁾ скіпка б'є. *Зв.* ⁽²⁾ подвіррю. *Ил.*

Хата чужая, як свекруха лихая. *Ил.*

Чужа хата гірше ката. *Проск.*, *Сл.*

Бодай ніхто не дочекав в чужім кутку
сидіти. *Проск.*

Своя хата й ⁽¹⁾ своя воля. *Бер.*

⁽¹⁾ Свій дім. *К.*

Чужа хата — велика досада. *Бр.*, *Л.*

Бодай не ходити у чужу хату!

Дома й стіни допомагають *Ёвх.*

В своїй хаті и угли допомагають. *Рад.*,
Коз., *Б.*

9630. В свої хаті и тріска помагає. *Кр.*
В своїм дворі й ⁽¹⁾ тріска б'є. *О.*

⁽¹⁾ В своїй хаті и. *Кан.*, *К.*

Своя мазка ліпш чужої світлиці. *Ст.*
Зб.

Бодай и пес свою хату мав. *Ил.*

Так моя добра хата, як твоя кімната.
Ил.

Своя хата покрішка. *Проск.*, *О.*, *Б.*,
Сос., *Ст.* *Зб.*

Ізаккові гарно було у Бога, а просивсь
додому з неба; вигріб собі десь місце під
корінем и каже: «Своя хата и д.» *Го-*
робинський.

СВОЄ взяв та й прав. *Ил.*

В своїм добрі всяк хазяїн. *Кулж.*

За свій гріш усюди ⁽¹⁾ хоріш. *Зв.*, *Рад.*

— Коли в кого грош, то всюди хорош.
Ст. *Зб.*

⁽¹⁾ всюди. *Бр.*, *Проск.*; кождий. *Ил.*;
абиде. *Б.*

Своє на ніжки ⁽¹⁾ ставить, а чуже з ніг
валить. *Л.*

⁽¹⁾ на ногах. *Бр.*; збива, або — під но-
ги топче. *Л.*; то й з ніг валяє. *Бр.*

9640. На своїм коню, як хочеш, ідеш.
Нос.

Хоч не красне, але власне. *Ил.*

Чи сіре, чи чорне, та все своє добре.
Пир., *Коз.*

Мило мені, бо за мої гроші. *Проск.*

Своя семеряжка ⁽¹⁾ не важка ⁽²⁾. *Б.*,
Кр.

⁽¹⁾ семеряжка. *Кан.*, *К.*, *Ст.* *Зб.*; сер-
мяжка. *Кр.*, *Нов.* ⁽²⁾ піколи не важка.
Л.; не тяжка. *Пир.*, *Нов.*

Аби своє, та не узятє (як купити що,
та не буде само хвалить, а каже). *Бр.*

Не наш ⁽¹⁾ кінь, не наш ⁽²⁾ віз, не нам
и іздити ⁽³⁾. *Бер.*, *Пр.*

⁽¹⁾ и ⁽²⁾ мій. *Кан.*, *К.*, *Ёвх.* ⁽³⁾ не на-
ше й діло. *Кр.*; не мені па ёму й іха-
ти. *Ёвх.*; не мос й загрузло. *Кан.*, *К.*;
не наше й зачепило. *Б.*

Не сунь носа до чужого проса. *Бал.* —
В чуже просо не тич носа. *К.* — Не сі-
яв проса, не тикай носа. *Ёвх.* — Не мі-
шайся в чужее просо. *Ст.* *Зб.*

На чужий коровай очей не поривай.
Лив., *Сл.* — ... не поривай ⁽¹⁾, а свій май ⁽²⁾.
Рад., *Кр.*, *Гл.*

⁽¹⁾ не роззівай. *Коз.*; рота не роззі-
вай. *Л.*; не зривай. *Ил.*, *Проск.*; ⁽²⁾ дбай.
Коз.; а собі дбай. *З.*, *Л.*, *Кон.*; и о со-
бі дбай. *Ил.*, *Проск.*; а рано вставай
та собі учипай. *Л.*, *Кр.*

На чуже піонце укріпцю не пристав-
ляй. *Рад.*, [*Коз.*].

9650. Не хапайсь пісні співають — пова-
гом! бо не ти її виклав. *Не.*

Не гостри зубів на чужее. *Ст.* *Зб.*

Чужий кожух не гріє. *Ил.*, *Ёвх.*

Чуже не гріє. *Руд.*, *Нос.* — ... ні зно-
бить, ні гріє. *Ст.* *Зб.* — Чуже добро не
гріє нас. *Проск.*

Чужим потом не нагрієся. *Бер.*

Чужим пивом весілля (або: гостей) не
одбудеш. *Кр.*, [*Не.*].

Чужа яшіня не вішня. *Ж.* — ... не дов-
говішня. *Кр.*

Чужим ⁽¹⁾ добром ⁽²⁾ не забагатієш.
Бр., *Зв.*, *Рад.*, *О.*

⁽¹⁾ Краденим. *Кулж.*; З чужого доб-
ра. *Рад.*, *Пр.*, *Лох.* ⁽²⁾ не споживеш.
Коз.; не розживєся. *Пр.*, *Лох.*, *Кулж.*
не запоможєся. *Рад.*

З чужого добра не стріить двора. *З.*

В ⁽¹⁾ чужі кошарі ⁽²⁾ овець ⁽³⁾ не рос-
плодиш ⁽⁴⁾. *Л.* — Чужа кошара ⁽⁵⁾ овець
не плодить ⁽⁶⁾. *У.*

⁽¹⁾ На. *Бр.* ⁽²⁾ загороді. *Л.* ⁽³⁾ товару.
Пир.; скотини. *Л.* ⁽⁴⁾ не наплодити. *Бр.*;
не плодить, або — не наплодиш. *Пир.*;
не розплодить, або — не розведеш. *Л.*

(³) отара. *Сл.* (⁴) не множить. *Збр. Лаз.*; не множасть. *Сл.*

9660. На чужому коні не наїздися, у чужому доброму не нахващаєся. *Б.*

На чужому коні далеко не поїдеш. *Гр.*
Просеним конієм не паробитися. *Бр.*

Чужим волом не дороббися. *Ил.*

Чужими руками добре гада ловити. *Г.*
П.

Чужими руками (¹) жар (²) загірбать (³).
Лів.

(¹) добре. *Зв., Проск., Бер., Рад.*; добре тільки, або — тільки. *Бр., Б.*; та *Повг.*; (²) огонь. *Г., Бр., Ст. Зб.*; вогонь. *Проск., Х. Зб.* (³) загірбати. *Проск., Ст. Зб., Х. Зб.*; загортати. *Бр., Бер.*; брати. *Г.*; а своїм золото брагь. *Б.*

На чужні ручки найдуща (¹) онучки. *З., Л., [Бр.].*

(¹) позбірали. *Рад.*

Чужі руки легкі, та непожитечні. *Ил.*

Чужа сила — осина. *Нос., Пр. в Ст. Зб.*

Чуже добро — чужі й слізи. *Бер., Рад. Пир., Кр.* — ... добро — під очима (¹) мокро. *Бр.*

(¹) попід очі. *Проск.*

9670. И вже! як чужими пирогами та свого батька поминать! *Пир., [Зв.].*

Чужого не займай, а свого не покидай. *Пол., Лів.* — ... не возьми, свого не покинь. *Бер.* — Свого не даруй (¹), чужого не бери (²).

(¹) не забувай, а. *Руд.* (²) не забірай,

Не руш чужого. *Не.*

Чуже переступи, та не займи. *Лів., [Бр., Бер.].*

Не бери, где не положив. *Ст. Зб.* — Не ходи, куди не просили; не бери, чого не положив. *Полт. г.*

Не бери (¹) чужого — не бійсь нікого. *Лів.*

(¹) Не чіпай. *Пол.*

Не лїзь в чужое, жеби сь не втратив своє. *Ст. Зб.*

Чуже візьмеш жмїнькою, то чорт твое міркою. *Тар.*

Чуже святе — своє найпресвятїше. *Ил.*

Чуже миле, своє наймилїше.

9680. Чуже красне, своє найкраснїше. Своє святое — чуже найсвятїше.

Лучче своє личко, як чужий ремінець. *Ил.*

Лучче свої воші бити, ніж чужі гроші лічити. *Бр.*

Лїпшеї своє малое, пєже чужое великое. *Ст. Зб.*

Лучче (¹) своє (²) латане, ніж чуже (³)

хватає (⁴). *Прав. Ниж., Лів.* — Хоч латане, але (⁵) не хватає. *Бр.* — Лучче своє лохматне, чїм чужее прохатне. *Коз.*

(¹) Крапце. *Коліс.* (²) мое. *Ст. Зб.*; Нехай буде. *Кан., К.* (³) аби не. (⁴) ханале. *Проск., Рад., Л., Пир., Ђвх., Коліс.*; катане. *1 Кан., 1 К.* (⁵) Хоч латане, та. *Пир. п.*

Чуже добро ребром (¹) вилїзе. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... добро бере за ребро. *Нос., [Зв.].* — За чуже добро вилїзе ребро. *Ил.*

(¹) боком. *Проск.*; Чужа праця боком.

Хто чуже бере, того Бог поб'є. *Ос. 2 (244), Зал.*

Чуже личко ремінцем платиця (¹). *Лів.* — За чуже личко и ремінцем не відбудеш (²). *Зв.* — Візьми (³) личко, а ремінець даси (⁴). *Бр., [Нов., Ђвх.].* — Затративши личко чужое, ремінцем мусїш оддати. *Ст. Зб.*

(¹) наточи. *Рад.*; оддай. *Кол.*; точать. *Коліс.* (²) то свій ремінець даси. *Бр.*; свій ремлячик давай. *Кан., К.* (³) чуже. *Проск.* (⁴) а віддай свій ремінець. *Проск.* та й ремінцем не одбудеш. *Кол.*

Чужая користь. *Макс.*

9690. З чужим и насеред села росставайся. *Ил.*

З чужого коня серед дороги злязь (¹). *Проск.*

(¹) и серед калїбурї вставай. *Ил.*; коника и в грязї зсїдають. *Нос.*

З чужого воза хоч серед калюжі (¹). *Л., [Бр., Рад., Пир., Б., Х. Зб., Ст. Зб.].*

(¹) и посеред болота. *Кол.*; хоч и посеред грязї вставай. *Полт., Гл.*; посеред болота злізти мусить. *Кан., К.*; и в грязї злязять. *Коз.*

На чиєму току молотять, тому й хлїб востяє. *Бод.*

В чужій церкві не паламарюй. *Прав. Ниж., К., Лів.* — ... церкві свічок не поправляй. *Рад., [Ст. Зб.].* — ... а в своїй валий. *Черк.* — ... церкві свічок не тушать. *Кол.* — ... не поправлять. *Б.*

Забравсь у чужу солому, та ще й шелестить. *З., [Ил., Павл., Проск., Рад.].* — Єсли влїзеш в чужую солому — не шелести ж. *Ст. Зб.*

Добре ширїтись (¹) в чужім. *Бр.*

(¹) шумїти. *Ил.*

Лїпшеї МОЄ, леже наше. *Ст. Зб.*

Наше не пропаде, як попівське (¹). *Л., [Ст. Зб.].*

(²) так як попове. *Бр.*

Хоч, мовить, гріха пкуну, а свого не облишу. *Ст. Зб.*

9700. Най того опанує, хто свого не пилує. *Ил.*

Чи взяв, чи не взяв, аби за моє стало (або: аби за своє взяв). *Проск.*

Чия основа, аби моє поткане. *Ст. Зб.*

Як так (¹), аби за моє стало. *Ил.*

(¹) То сим, то тим. *Проск.*

Одай (¹) и сало, аби за моє стало. *Бр., [Кан., К., Ёвх.].*

(¹) Бабо, давай. *Проск.*

Поздоров Боже—твое нам згоже. *Гат.*
Валий наша чужу. *С., Кон.*

(¹) Берн. *Кан., К.*

Діду, дай мені пугу,—а тебе, про мене, нехай пси зідять. *Ж.*

Все бери—а мене лиши. *Ил.*

Коло мене, аби не на мене. *Ил.*

9710. Брат мій, а хліб їж свій. *Лів.*

Живи за брата, а торгуйся за Жида. *Л., Х. Вид.*

Любімося (¹), як брати (²), а рахуймося, як Жиди. *Ил.*

(¹) Жиймо. *Бр., Бер., Рад., Ёвх.;* Живімо. *Б.;* Живи. *Ст. Зб.* (²) Браття. *Бр., Бер.;* люде. *Б.;* брат за брата. *Ст. Зб.*

Свій не свій, у горох не лізь. *Проск., Л., Павл.*—Кум не кум—не лізь у горох (¹). *Ст. Зб., Ёвх.*—... не псуй лопаток. *Нов.*—Брат не брат, а шкоди не роби (²): не лізь в горох, не псуй лопаток. *Бр.*—Не лізь у горох, не псуй лопаток. *Кан.*

(¹) а в горох не лізь. *Ёвх.;* Сват чи брат, а. *Збр. Шей.*

Сват не сват, а мого не руш нічого. *Бр.*

Свій не свій, а у город не лізь: *Л., [Кон.].*

Брат братом, сват сватом—а гроші не рідня. *Ш.*

Хоч ми собі брати, але наші кишені не сестри. *Ил.*

Кожда ручка собі карлючка. *К., Кан.*

Кожна рука к собі крива. *Ил.*

9720. Коли рука собі крива—бодай усохла! *Ил.*

Кожна ручка собі горне. *Бр., Зв., З.*

Ручка хоч крива, а (або: Хоч крива ручка, то) собі горне. *Проск.*

То чорт не рука, що собі не дба. *Пир.*

Кожна ручка собі панпочка. *Дуб.*

Своя рука владика. *Проск., Пир., Біл., Бр.*

Чорт не рука, що собі не прияє (¹). *Рад.*

(¹) щоб собі не прияла. *Нов.*

Своя пазуха ближче. *Зв., Пр., Л., [Кр.].*

Сими словами теж оддають, як хто кого палас—собі, мов, віями. Або ще й так кажуть: «Твоя пазуха ближче!» *Кор.;* або ще и так: «Твоя пазуха ближче—хай у твою пазуху!» *Бр.*

Всякому своя сорочка ближче до тіла. *Т.*—Своя сорочка ближче к тілу. *К., Коз.*

Сорочка до тіла ближче. *Зв.*—Сорочка ближче, ніж жупан. *К.* — ... як свита. *Проск.*—... ближче к тілу, чим каптан. *Кр., [К.].* — Ближча сорочка, неже хвартух. *Ст. Зб.*—... сорочка тілу, як рідна тітка. *Ил.*

9730. Своя губа ближче. *Проск.*

Всякому своє рило мило. *Кр., Нов.*

Кожний свою гепу чуха. *Гат.*

Всякий чорт на своє кділо воду тягне. *Иос.*—Тягне воду на своє коло. *Ил.* — На свій млин воду обертає.

Чий кінь угруз, того руки глибей ходять. *Ст. Зб.*

Чоловік (¹) собі не ворог (²). *Прав. Ниж., Проск., Лів.* — Хто собі ворог! *Лів., Кулж.*

(¹) Каждий. *Ст. Зб.* (²) не собі ворогом. *Ил.*

Всякий (або: кождий) за себе дбає. *Проск.*

Кождий собі рад.

О, та й добрий кожен для себе! *Прав. Ниж., Лів.*—... кождий собі! *Г., П., В.*

А все таки мазаним до себе. *Пир.* — Всяке б хотіло, щоб до ёго мазаним. *Кан., К.*

Се б то, мазаним боком—книш, напр., пиріжок и д.

9740. Курка що гребе, то все на себе. *К.* Всяка курка не дурна: не од себе, а все до себе. *Пир.*

Віл гребе, та сам на себе. *К.*—... и сам на себе персть мече. *Ил.*—Сам бик землю борікає и на себе кидає.

Кождий дідько в свою дудку грає. *Ил.*

Кожен жучок своєю доріжкою тягне. *Ж.*

Не мігем тобі, ледві собі. *Ил.*

ПОТРЕБАМ кінця не маш. *Ст. Зб.*—Потребі нема кінця. *Яц.*

Треба хліба, треба (¹) и до хліба. *Пир., Б.*

(¹) Дай, Боже, хліба, дай. *Бр.*

Нащо купив? треба; нащо продав? треба, — и требові кінця не буде. *Кон., [Проск.].* — Нащо продаєш? бо треба; на-

що купив? бо треба, — бо потреби ніколи кінця нема. *Бр.*

Те купуєш—без чого не пробудеш. *К.*

9750. До кого долігає, там рукою сягає. *Ил.*

Що в кого болять, той про те й говорить. *Кон.*

Що кому рупить, той про те и лупить. *Л., [Кр.].*

Що кому треба, той про те й тербить. *Кр.*

Кому кортить, тому й болять. *Рад.*

Де болять, там и торкиєш. *Кан., К.*

Де (або: Де у кого) не свербить, там ся не чухає. *Ил.*

Що не свербить, то не кортить.

Не мипецця, як козі на торг. *Зв., Бер.*
— ... на торг. *Пир.*

Погана пуга личапа⁽¹⁾, а й без неї тяжко⁽²⁾. *Бр.*

(¹) личапа. *Л.*; личяпа. *Рад.* (²) гидко. *Л.*; погано. *Рад.*; ніяково. *Ст. Зб.*

9760. Не рад старець сунки на собі носити, та мусить. *Кл.*

Хоч поганий ківш, да без його гірш. *Коз.*

Тім зубом треба їсти. *Бр.*

Хоч не для Ісуса, так ради хліба ку-са. *Кр.*

Біля гриниці не впада будувать світлиці. *Ч.*—На гриниці не треба світлиці. *Євх.*

Верти⁽¹⁾ не верти, а⁽²⁾ треба умерти. *Лів., [У., Бер., Євх.].*—Як не мудруй, не мудруй, а вмерти треба. *Проск.*

(¹) Крути. *Зв.* (²) Крути не крути, то. *Рад.*

Дармо, треба бренькнути (або: Ту треба побренькати). *Ил.*

Гірько їсти, та жаль покинути. *К., Кан., Тр.*

Купили хрину, треба їсти. *Кобз.*

У нас *нетреба* був, та змер. *Зал.*

9770. Кому кого надобє⁽¹⁾, той того найде в кадовбі. *Б.*—По надобі, то найдеш и в кадовбі. *Хат. (171).*

(¹) у надобі. *Б.*

Хто схоче собаку вдарить, той кія найде. *Бр., Проск.* — ... вдарити псюку, знайде дрюка. *Кос.*

Нужда мовчати не вміє. *Ил.*

Навчить біда⁽¹⁾ з салом⁽²⁾ коржі⁽³⁾ їсти. *Л., Пир., Павл.*

(¹) лихо. *Зв., З.*; пужда. *Н.*; горе. *Рад.* (²) ». *Рад., Н.*; з маком. *Гайс., К., Кон.* (³) Калачі. *К., Н.*; каші. *Рад.*; кашу. *К.*; хліба. *Повг.*

Нужда всьму научить. *Кулж.*

Навчить біда попиту, як нічого ся вхопити. *Ил.*

Нужда закон ломить. *Ил.*—... изміняє. *Рад., Пир., Повг.*—...перемінняє. *Пир.*

Нужда й камень довбе. *Коз.*—... точить. *Черн.*

За нужди⁽¹⁾ козак жениця, по неволі дівка заміж иде. *О., Коз.*

(¹) Изза горя. *Рад.*

За гора козак стару обнімає, бо молоді немає. *Рад.*

9780. Скачи, пане, як чорт хоче. *Черн.*

Скачи, враже, як⁽¹⁾ пан каже. *П., Прав. Ниж., Лів., Ол.*—... на те він багатий. *З., Л., Пир., О.*

(¹) Роби, враже, що. *Бер., Х.*; Танцюй, враже, як. *Яч.*

Спитаєся пня и колоди, як прийдеця до чого. *К., Кон., Д., [Рад.].*

И за соломинку хопиця, хто топиця. *Нос.*—И за соломинку хватаєця. *Тр.*

Як топиєся, то й за бритву вхопиєся. *Гайс., [У., Ил., Євх.].*—Тонучий и бритви хопиця. *Вел. (III, 127).*

Познаєш, як чорний віл на ногу на-ступить. *Ст. Зб.*

Знаємеш, коли лиха (або: дідька) на-тиєш. *Гам.*

Як прийде зла година, треба знать, по чім ківш лиха. *Не.*

Навчить біда плакати. *Бр., Бер.*

Навчить біда ворожити. *Л., Пир.*—... як нема що в рот⁽¹⁾ вложити. *Бр., [З., Л., Лох., О., Нос.].*—«Коли ти, бабу-сю, ворожити стала?» — «Тоді, мій голубе, як хліба не стало!» *Євх.*

(¹) Писк. *Проск.*

9790. Горе навчить вгору дивитись. *Не.*

Навчить горе гледить у море. *Євх.*

Відпусти, Боже, коли тра борше (бор-жій). *Ил.*

Відпусти, Боже, гріха, коли пригода ли-ха. *Ил.*

По неволі⁽¹⁾ пан⁽²⁾ у жупані⁽³⁾, бо⁽⁴⁾ (⁵) свитки⁽⁵⁾ нема⁽⁶⁾. *Л., Б.*

(¹) Не в чім. *Зв., Н.*; не з добра. *О., Кр.* (²) пані. *Рад., Гл.*; пані ходять. *Пир.* (³) носить жупан. *Черн.*; у жу-пані ходять. *Зв., Н.*; надіва жупан. *К., Кр.* (⁴) що. *К., Рад., Гл.* (⁵) сіряка. *К.*; кожуха. *Проск., Рад., Гл.* (⁶) чорт-має. *ід и О.*; катма. *Євх.*

Тоді в мене христини, як єсть що в хустині. *Ст. Зб.*—Коли у хустині, то й христи. *Пр. в Ст. Зб.*

И квасницю гробак гризе. *Ил.*

В степу и⁽¹⁾ хрущ м'ясо. *Бал.*

(¹) Все риба, и. *Ил.*

На безлюдді и дик чоловік. *Нос.*

На безвідді (*або*: На безлюдді) и рак риба. *Бр.*—На безлюдді и Хома чоловік (¹). *Гр., Ёвх., [Ст. Зб.]*.—На безриб'ї и рак риба, на безлюдді и Хома чоловік. *Прав. Ниж., Лів.*

(¹) люде. *Кор.*; пан. *Ж.*; дворянин. *Гайс., Бат.*

9800. Позагублявши (¹) сокири, добре и топориско. *Ж.*

(¹) Позагубили. *Прок.*

Коли нема піщона, давайте круту варить. *Гр., Сл.*—... молоть. *Гр.* — Круту молоть. *К., Т.*—Давайте круту варить, бо рідкої ні з чого. *Л.*

И сукманка не мамка, як хліба нема. *Бр.*—... коли ся їсти хоче. *Ил.* — Сукманка не мамка, й ти гилий не валий (гільтий не вилий?)—пан їсти хоче. *Ст. Зб.*

Як не доіси, то и святого (образ) прода-си. *Гл.*

Не дай, Боже, напасти, то й чорт гроші дасть. *Пир.* — ... нещастя, а гроші мусиш пайти. *Бр.*

Аби лихо (¹) — гроші будуть. *Прав. Ниж., Бр., Бер., К.*

(¹) Дай, Боже, біди. *Ёвх., [Прок., У.,*

Голод мучить, а нужда краде. *Рад., К., Б.*

Ошуком злидні перебуваюця. *Гат.*
Треба, як болячки на лоб. *Пир.*

Так треба, як більма в опі. *П., Сл.*
— ... більмо у воко. *З*—... більму у го-ко. *Бер.*

9810. Треба, як п'ятої ноги собаці. *Нос.*

Треба, як п'ятого колеса. *Ст. Зб.*—... до воза. *Прок., Л., Пир., Х., Павл.*
—... як п'яте колесо. *Пр.*—Приходиця, як п'яте колесо до воза. *Кон.*

Так тобі треба, як мені лиха. *Бер.*
Тое му так потрібно, як лисому гре-бінь, сліпому зеркало, глухому музика. *Ил.*

Ёму так треба, як мені ні. *Л., Лох., Пр.*—... як мені не треба. *Ном.*

Так нужно, як волосся в паністару. *Ном. Не.*

Як есть, то розійдеця, а нема, то обійдеця. *К.*

То так потрібно, як дзюра (¹) в мості. *Яц.*

(¹) діра. *Пл.*

Рости псу трава, коли мого коня нема! *Бр., Прав. Ниж.*—...коли кобила здохла! *Прок.*

Коли пропав віл, пропадай и батіг! *К., Коз.*

9820. Взяв чорт батіг, нехай бере и пужално. *Бр.*

Взяв чорт коропу, нехай бере и теля! *П., Прав. Ниж., В.*

Чорт взяв Йваса, нехай же візьме и колиску. *Прок.*

Пропав кінь, и узду кинь. *Сл., [К., Л.]*.—... нузду кинь. *Зв., Коз.,* — Взяв біс коня, нехай и уздечку бере! *Коз.*

Знявши голову, по волоссям не плачуть (за Искру и Кочубя. *Дяв.*: Укр. Нар. П'єс., *М. Макс.*; Пред. и П'єс. Урал. Коз., Руск. В'єст. 1859 г., Апр., кн. 1).

Нехай не буде від Бога гріху, від лю-дей сміху. *Бр.*

То буде на більший гріх та на сміх. *Бр.*

Перед Богом гріх, а перед людьми сміх. *Прок.*

Од Бога гріх, а од людей сором. *Л., Пир., Ст. Зб., [Кон.]*.

Що непотрібне, то и в горнець не кла-сти. *Ил.*

9830. На що питать, коли не закушать. *Б.*

Кобила за ділом (¹), а лошя без діла (²). *Ск.*—... біжить. *Бер.* — Кобила за зіллям, а лошя з весіллям. *М. Білз.*

(¹) до діла. *Бер.* (²) за безділлям. *Лох., Пр., Кон., Кр., Р.;* и так. *Ст. Зб.*

Корова за ділом, а теля без діла. *Пир.*
Не все тее на ноги становить. *Кл.* —

Не треба все на ніжки ставити. *Ил.* —
Не все часом, що на ніжки став.

Не про все розводить мову.

З ПРИБУТКУ (¹) голова не болять. *Бр.*

(¹) прибилі. *Нос.*

Що більш, то ліпш. *Ст. Зб.*

Живий живе й гадає. *Об., [Ил., Ст. Зб.]*.—... думає. *З., Нов.*—Живе чоло-вік, живе и думає. *Сос.*

Живому чоловіку все потреба. *Ст. Зб., Кл.*

Живому багацько и треба. *Не., [Ил., Х. Вид.]*.

Голова місця шукає. *Г., П., Лів., [Ст. Зб.]*. — ... а щось инше батого. *Кан., К.*

9840. Риба шука де глибше (¹), а чо-ловік, де лучче (²). *Зв., Лів., Ёвх.*

(¹) глибей. *Рад.* (²) луччей.

Не буде пес голої кості гладати. *Ил.*

На голу кістку и сорока не впаде. *З.*

— ... и ворона не впаде: там падає, де чує струп. *Бр.*

Нащо курка гребе? на те, щоб щось вигребти. *Кан., К., [Г., П., Проск.].*

Тримайся того порога, перед котрим замараєся. *Проск.*

Тім рогом чепиєся, котрим достаєся. *Бр., Проск.*

Бий сороку й ворону, доб'єся до ясного сокола. *К., Сл.*

Чує кішка, де миша є. *Зв., Пир., Коз., Кр.*

Чує муха ⁽¹⁾, де струп. *Ск., Ст. Зб.*
— ... там и сідає. *К.*

⁽¹⁾ воша. *Коз.*

Коло живої кості м'ясом мусить обрости. *Нос.*

9850. Квокче курка, що яйце знесла. *Кулж.*

Буде чим руки погріть. *Зв., Дуб., Лів.*
Заробив на сіль до оселедця (нічого). *Бр.*

Більш смороду, ніж потіхи. *Руд., К.*

Більше смутку ⁽¹⁾, як радості. *Зв., Рад.*

⁽¹⁾ смутости. *Бер.*

Не тільки тиі браги, кільки тиі звяги. *Ном., Пр. в Ст. Зб.*

Єдним богацє не прибуде. *Ил.*

Довго прями та ткати, а почне крайти, так и мало чого. *Ст. Зб.*

Іду, іду, — ні коліс, ні сліду. *Гр.*

Сиділи ⁽¹⁾ три дні та й висиділи ⁽²⁾ злидні. *Рад., Кон.*

⁽¹⁾ Ходили. *Проск., Пир.* ⁽²⁾ виходили.

9860. Риби не паудив, а лусту спудив. *П., Черн.*

Добро ся палить, та нічого не варить. *Ст. Зб.*

Там нам ні кують, ні мелють. *Л., Павл.*

Де наше не пропадало! *Лів.*

Все иде в так, пішло на пси. *Ил.* —
Все иде в так, иде в віпсу. *Ном.*

Корову трімає, а хто другий молоко зїдає. *Ил.*

Як той Жид казав: «нащо мені риба без хвіст? нехай моя наймичка зїсть!»
Нов.

Кінці з кінцями не стикаюця. *Ном.* —
Кінці не зтикаюця. *Л., Зв.* — ... не сходяця. *О.* — ... не стикають. *Бр., Проск., Рад.*

Користи за два шаги, та й ті шерба-ті. *Гат.*

Чим тут воевати. *Ст. Зб.*

9870. Ні за віщо ⁽¹⁾ рук зачепить. *Ном.*
— Ні за що й зачепицьця. *Лів.*

⁽¹⁾ Нема об що. *Бр.*

Пішов дід на жєбри (старцювать), та не мав в що хліба класти. *Ил.*

Ти бо хочеш ⁽¹⁾ унасти, та й не за-бицьця! *Об., [Євх.].* — ... з лавки упа-сти, та й тілка не забить. *Рад.*

⁽¹⁾ з нечі. *О., Кон.*

Не мавши статку, не буде й упадку. *Ск.* — Мавши статок, терпи и впадок. *Гл.*

⁽¹⁾ стадку. *Рад.;* спадку. *Кон., Т.*

Де борошно, там и пірошно. *Зв.* —
Коло борошна порошно. *Гат.*

Чоловік не посіє, не розсипавши, а со-бака не зїсть, не покачавши. *Ил.*

Добре собаці ⁽¹⁾ й муха. *Л., Євх.*

⁽¹⁾ псу. *Г., П.;* псові. *Проск.*

На голій кості нема що гризти. *Ил.*

Скочила, перескочила, та хвостик по-мочила. *Нос.*

Кепкують над тим, хто каже, що от як їму попайдило, але ж чого то ко-штує!

Треба ЖИТЬ З ЗАВТРЕМ. *Не.*

9880. Добрá и брідня, та не шодня. *Ст. Зб.*

Постережуть брідню хутко.

По достаткам ⁽¹⁾ ноги простягай. *Рад., Кон.*

⁽¹⁾ По одежі. *Пр. в Ст. Зб.*

По своєму ліжку простягай піжку. *У.*

Так горюця, як удягнуця. *З.* — ... оде-пуця. *К., Рад.*

Не до жиру — аби живу. *Пир.*

Треба ⁽¹⁾ жить, як набіжить. *Проск., Бер., Пир., Коз., Сл., Євх.*

⁽¹⁾ Так. *З., Л.*

Жий, як можна. *Проск.*

Сяк-так, аби вижити. *Ил.*

Де просто, там янголів зо сто. *И.*

9890. Захотів пишно!.. аби затишно!
Ст. Зб.

Аби душа сита, та тіло не наго.

На віку у сєго переведенця. *Л., Пир.*
— Но довгім віку у сєго доведенця. *Пр., Р.*

У сєго на віку доведенця, — й на жлу-кті пообідать. *Кон.*

На віку, як на довгі ниві. *Об.* — ... у сєго трапиця ⁽¹⁾. *Пир., [Бр., Не.].* — ... всяково трапиця, всякого хліба из-коштуєця — и твердого, и м'якого. *К.* — На довгім віку, як на добрій ниві. *Не.*

⁽¹⁾ різно буває. *Проск.:* є сєго — є доброго, й зле. *Бер.*

На довгім віку доведенця и в глеку.

Л., Кон. — Трапичця на ⁽¹⁾ віку варить борщ ⁽²⁾ и в глеку. *Нов.*

⁽¹⁾ Доведеця на довгім. З. ⁽²⁾ кашу.

Є, спасибі Богу, хліба з душою, грошей з пужу — та й буде з нас! *Євх.*

В своїм ⁽¹⁾ селі буде й сії. К., Лох.

⁽¹⁾ сім. К.

Буде з нас — не діги в нас; а діти будуть, то сами добудуть. Р.

Кравець крає, як йому сукна стає. У.

9900. Де можна в торбу, там лантух не потребен. Рад.

Не сягай через крупи до пшопа. Ил.

Пане, бери черевик на патик. *Проск.*

И послі обіда ложка пригодиця. Ст. 3б.

Треба хліба и на післяобіда. Об. — ... и після обіда. *Проск.*

Верни часом дном, та и дітям оставляй. Ст. 3б.

Коли 'сь в свободі, гадай о пригоді. Ил.

Зірко до зірка ⁽¹⁾, то буде мірка. З., Кон.

⁽¹⁾ Зеренце до зеренця. Бр., *Проск.*

Курка по зерню клює, та сита буває. Полт. г. (у панків). — ... по зерні клює, и то наїдаєця. Ос. 11 (XVIII, 70).

Будь мудрий: натягай маленьку латку на велику дірку. Бр.

9910. Гроші не полова. Ст. 3б.

Хто не береже грошей, той їх не стоїть. Куляж.

Хто за шелягом не стоїть, той сам його не стоїть. Ст. 3б.

Хто не стоїть о гріш, той и шеляга не варт. Ил.

Хто за грош не стоїть, той сам гроша не варт. Кан., К.

Хто шага не береже, той не варт копійки. Збр. Лаз.

Гріш копи стереже. Не.

Осмак копи стереже. Ст. 3б.

Копійка руб береже. Кон.

Из копійки рублі робляця. Пр.

9920. Всякі гроші хороші, та бережи їх про чорний день, та про лиху годину. Рад.

Держи копійчку про чорний день. Зв., З., Л. — Копійка на чорний день. Н.

Копійка любить, щоб її читали. Пр. — ... щоб читацьця. К. — ... щот. Бр.

Люде знайшедши та лічать. Ст. 3б.

Гріш круглий — розкотиця. Руд.

В мене (бідного проти тебе багатиря) шаг — та рубом. З., Л.

Се вже ми, як той Німець, що на шаечку воздух вішає. Гр.

Запас біди не чинить. Ск., Ст. 3б. — ... и істи не просить. К.

Розумний чоловік заздалегідь готує. Гам.

Хоч иду в гостину, то беру хліб в торбину. Бр. — Идеш на 'дин день, а хліба бери на тиждень. Б.

9930. Нехай лежить: воно істи не просить. Кон.

Нехай тое лежить — не хліба просити-ме. Ст. 3б.

Нехай про зузулю. Б. — ... зезулю: прилетить зузулька, так и їй треба. Сос. Издаєця про лиху годину. Сос.

Щоб вовк був ситий и барап цілий. Ил.

И кози ситі ⁽¹⁾, и сіно ціло ⁽²⁾. Прав. Ниж., Пол., Лів.

⁽¹⁾ И коза сита. Б. ⁽²⁾ ціло. Ир. в Ст. 3б.

Вовк ситий и коза ⁽¹⁾ ціла. Войц. — И вовк ситий ⁽²⁾, и кози цілі. *Проск.*

⁽¹⁾ и вівця. Ил. ⁽²⁾ сит. Ст. 3б.

Що це — за жидову душу горить? Бер. «На що то свічка горить?» — «За па-на цапа!» Б.

ХТО ДБАЄ, ТОЙ МАЄ. Ск. — Хто дба, той ма. *Євх.*

9940. На ловця ⁽¹⁾ и звір біжить. Об., Ст. 3б.

⁽¹⁾ стрельця. Бер., Лох.

Трудяща копійка годує довіка. Лів., Грам.

Бог за працю має щось дати. Бр.

«Поможи, Боже!» — «А ти не лінуйсь, небоже!» Рад.

«Боже-Боже!» — «А чого небоже?» — «Істи, Боже!» — «Роби, небоже!» Збр. Шей.

Хто робить — голый не ходить. Руд.

Як би все вовк лежав, то вже б досі и здох. Зал.

Будеш дула, будеш іла, — не будеш дула, не будеш іла. Ил.

Хто чого шукає, то и знайде. Ил., [Євх.].

Хто жив, той сит. Ст. 3б. — Аби живі, а ситі будем. Кор.

9950. Як дбаєш, так и маєш. Бр., *Проск.*, Л. — Що дбаєш, те маєш. Зв.

Хто робить, той ся доробить. Ил.

Як робеш, то й матемеш. К.

Де не положив, там не возьмеш. Бр. — Де вже, не положивши, знайдеш. Коз., О.

Хто не важить, той не має. *Проск.*, Бім.

Треба думать та гадать, чим кишки на-
пихать. *Кон.*

Нема в світі ручками та пучками. *Б., Кон.*

Взявши клочок та додять ручок. *Кон.*

Рівніш згладиш, тісніш ляжеш. *Ос. 20*
(IV, 12).

Рук добре доложить. *Коз.*

9960. Шатайся за ділом, як муха в ук-
ропі. *Ст. 3б.*

Рук остів робячи!

Шелесть, та й есть. *Прав.*

«... гайдамак з самого початку прий-
шло з Січі в Мотренни монастир тільки
три... Дем'ян Гнида... Лусконіг... атре-
тій Шелест.» *Зап. (I, 293).* В Київ. Гу-
бер. Часопису 1853 чи 1854 р. було теж
про сього Шелеста; ище там доводить,
що оце прислів'я про ёго и приложено.

Запрала пучками та надбала ручками.
Збр. Лаз.

Полюби гіркенько, а тоді буде соло-
денько. *Х. 3б.*

Роби крєвно и ходи певно. *Збр. Лаз.*

Зароби крєвно, та и ззіж ⁽¹⁾ певно ⁽²⁾.
К., Рад., Л.

⁽¹⁾ та й пропий. *Рад., З., Б.* ⁽²⁾ та й
не бійсь нікого. *Євх.*

Загорюй смажно, та й їж смашно. *Ном. —*
Загоруй смажно, та й їж смачно. *Б.*

Гірко зароби, солодко ззіж. *Бр., [Г.,*
Тар.].

Де оком не ДОГЛЯНЕШ, там калит-
кою доплатиш. *Проск.*

9970. Не продереш очі, то продереш ка-
литку. *Кан., К.*

Пильнуй ⁽¹⁾, як ока. *Пир. —* Гляди ⁽²⁾,
як ока в лобі *Зв., Бер.*

⁽¹⁾ Доглядай. *Х.* ⁽²⁾ Стережи. *Г., Бр.*

Хазайське ⁽¹⁾ око товар ⁽²⁾ жівить ⁽³⁾.
Л., Б.

⁽¹⁾ Панське. *Проск., З., Пер.* ⁽²⁾ ко-
ня. *ід, Б.* ⁽³⁾ тушить. *З., Пер.;* тучить.
Проск., Б.

Лучче одно око своє, ніж чужії обі.
Ил.

Пасе очі (з ока не зпускає). *Пир.*

СХОВАЙ, що не вадить. *Ил.*

Далеко сховавши, ближче найдеш. *З.*

Лихий ⁽¹⁾ спрят та й доброго спокусить.
Бр., Рад. — Злий сховок и найліпшого
попсує. *Ил. —* Худе положення доброму
спокушення. *Нос.*

⁽¹⁾ Худий. *Черн., Б.;* Злий. *Ст. 3б.*

Далеко лежало, мало ⁽¹⁾ боліло. *Л. —*
Не близько лежить, мало болить. *Нос. —*
Близько лежить, живіт болить.

⁽¹⁾ не вельми (се б то—не рідня). *Б.*

Сторожа лучче ворожі ⁽¹⁾ *Новг.*

⁽¹⁾ пенуж ворожа. *Євх;* лучча воро-
жа. *Новг.*

9980. У новій скрині (як що не в спря-
ту: валяецця під лавою, або-що). *Кор.*

Шукай у старій скрині. *Бр., Зв. —* В
старій скрині, під лавкою. *С. —* Сховав
у стару скриню. *Бр.*

Щирая ПРАЦЯ мозолёваая. *Нос.*

То сяке, то таке діло. *Пир.*

Хоч кожух мпяти, аби не гуляти. *Ном.*

Свекор не давав невісці істи, що ле-
га була; и як прийшов батько в гості,
вона ото ёму й каже,—ато, мов, не да-
дуть вражі люде и пообідать. Ё довга
брехенька про се.

Роботи — до сёмої ⁽¹⁾ суботи. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ сёмої. *Л.*

Бери, Лесько, хоч не легко. *Ил.*

Хоч ногу за ногу, а таки иди. *Ст. 3б.*

Тягни, кобило, хоч тобі не мило (ро-
бить, робить, та само собі и приказує).
Ж., К., З.

Ідь, кобило, хоть есь три дні не іла.
Ил.

9990. Очам страшно, а руки зроблять.
Бр.

Богу молись, зачинай не бійсь. *Проск.*

Нехай сей день святиця. *П., Лів.*

Разом за Божнім розказом. *Ст. 3б.*

Господи помагай з ночвами на Дунай!
Кон.

Дай, Боже, час и пору добру (як по-
чинають роботу). *Бер.*

Піднімайте, свині, хвости, бо глибоко
морем брести. *Пир. —* Піднімайте хвос-
ти, бо глибоко брести. *Пер. —* ... бо
далеко брести. *Ном.*

Уставайте козли, задирайте хвости. *Ст.*
3б. — ... та біжіть у лози! *Сос.*

Гей нуте, косарі, ви косарикки мої! *Ном.*

Гей нуте, косарі! Хоч не рано почали,
та багачько утали. *Зв.*

10000. Очиняй, пане, ворота—іде твоя
робота. *Кон.*

Вези батькова куца! *Л., Б.*

Як самотужки гренджолята везуть,
або-що.

Боже поможи! *Об. —* ... Спасибі за
добре слово — отут и положи. *Біл. —*

Що наша копійка! кров'ю обкипіла! *К.*,
Пир. — Кривава наша копійка! *Бр.*, *Рад.*
Нам (крамарям) як не божиця, так
и ⁽¹⁾ не розжиця. *Кон.*

⁽¹⁾ не забожниця, так и в світі. *Б.*

Личко ⁽¹⁾ товар продає. *Кан.*, *К.*, *Рад.*

⁽¹⁾ Лице. *Ст. Зб.*

Хвалючи продати, а гудячи купити. *Бр.*,
[*Кан.*].

Торг в торг: я йому даю и д. (почали
торгуваця. *Ном.*

Голова в голову (все огулом). — Го-
лову в голову перелічити треба. *Ст. Зб.*

И руки прибили. *Кон.*

На ціні зійшлись. *С. Д. Ніс.*

Такий віс, сякий, сухий, немазаний.
Кулж.

Без добавки и борщ не смашний. *К.*

10590. Придаток не стоїть за даток. *Ил.*
Здай душі оддали («ні за віщо, деше-
во»). *Пир.*

Споживайте, коли вам Бог судив. *Бр.*, *Л.*

Побрали гроши, як за перець (взяти за
що добрі гроші)! *Кон.*, *III.*

Убив добру ⁽¹⁾ грінку. *Л.* — Грінка йому
упала. *Бр.* — Поняв грінки. *Рад.*

⁽¹⁾ Поймав. *Ст. Зб.*

Оттак наші сіромахи Жидів обманують:
виніс сім мішків из погребя глини, та шаж-
ка й луп! *Сл.*

Купив чорта з рогами на свою шию.
Пир. — За свої гроші купив чорта на свою
шию. *Лів.*

Набрались діди біди, поки набули, а
внуки мукли, поки збули. *Кон.*

Се бач йому по пір'ю. *III.*

«Віткіль?» — «З Ромна!» — А «що?»
— «Воли.» — «А по чім?» — «Без п'я-
ти.» *Не.*, [*Гр.*].

Панство то-що, кепкують так з на-
роду, що він не любить широко розка-
зувать.

—

10600. МІНЬБА одному панує. *Ил.*

Хто міняє, той не має. *Бр.*, *Я.*

Міньджуни. *Л.*, *Кон.*

Мінджує, як Цигаң кіньми. *Б.*, *Євх.*

Як Циган—мінєця. *Н.*

Мінjali тихо, та вимінjali лихо. *Пир.*, *Б.*

Промінjав шило на мило. *Об.*

Промінjав шило на мотовило. *З.*, *Пир.*,
Пер.

Промінjав ⁽¹⁾ шило на ⁽²⁾ швайку. *Лів.*

⁽¹⁾ Вимінjав. *Бр.*, *Зв.*, *Проск.*, *Кон.*;
Замінjав. *О.*; Перевів. *Б.*; Зв'юв. *Ст.*
Зб. ⁽²⁾ за. *Бр.*, *Зв.*, *Проск.*, *Л.*

Промінjав вівки на собаки. *К.*

10610. Вимінjав ⁽¹⁾ ремінець на личко.
Зв., *Бер.*

Промінjав. *В.*

—

Держи віру, держи й МІРУ. *Рад.*, *Б.*

Шинкарь мусить поправді мірять го-
рілку. *М. Білз.*

Що міра, то й віра. *Г.*, *Иц.*, *Ст. Зб.*

Без міри нема віри. *Ил.*

Коли будеш міриним, то будеш и вір-
ним. *Ст. Зб.*

—

БОРГ умер, зачекай не жие: хто не
має грошей, най не п'є. *Ил.*

Віра померла. *Ж.*, *Слуц.*

Як станеш усім боргувати, то прий-
деця без сорочки ходити. *Збр. Шей.*

Позичка босодніч ходить. *Нос.*

Не позичай — злий обичай: як віддає,
то ще й лає. *Ил.*

10620. Не штука розскинути, а штука
збирати. *Бр.*

Не маш тички для позички. *Ст. Зб.*

Дай руками, а не виходиш и ногами.
Проск., *Лів.*, *Євх.*, *Ст. Зб.* — Беруть
руками, а дають ногами. *Коніс.*

Довжник весело бере, а смутно віддає.
Ил.

Латвіше брати, ніж повертати. *Гат.*

Коли прийде віддавати, то нема що да-
ти. *Ил.*

Поки зберемо, то й останне здеремо!
Рад.

По два рази пси дражнити. *Кл.*

Усюди не без заїдів. *III.*

Як позичає, то всі богі викладає; а як
віддає, то в батька-матір лає. *Бр.*

10630. Як позичають, так його батька
лають; а як отдають, так свого. *Рад.* —
Як позичає, свого батька лає; а як од-
дає, то його. *Пир.*, *Черн.*, *Гл.*, *Кор.*

Як бере—очі дере, як оддає — батька
дере. *III.*

Хто за віру, а хто за міру. *Кор.*

Відбереш в песій голос. *Проск.*

Віддасть на безрік (ніколи). *Збр. Шей.*

Взяв на час, та и в добрий час. *Хар.*
Зб.

Из ⁽¹⁾ Миколи ⁽²⁾ та й ніколи. *З.*, *Л.*
—... из Митуги та ні тут. *Ном.*

⁽¹⁾ На. *Зв.*, *Бр.*; Од. *О.*, *Гор.* ⁽²⁾ Об
Миколі. *К.*, *Рад.*, *Кон.*, *Кор.*, *Гл.*, *Павлє.*

Оддасть на тім світі уголлям. *Л.*, *Т.*
—... уголцями. *О.* —... огульцями. *Кор.*

Бодай так рак світ бачив (як сей гро-
ші оддасть)! *Бр.*

Від лихого довжаника бери и полову. *Бр.*

10640. Від злого давця бери и капця.
Ил.

Давній довг лучче находки ⁽¹⁾. *Гл.* —
Як хто довг оддасть, то як находка. *Ст.*
Зб.

⁽¹⁾ так як находка. *Пир.*

Як ся напoмни, то лучче подарувати.
Проск.

Той мені винен и той мені винен: як
би віддало, купила б село. *Бр.*

Бог з тобою! росчитаємось на тім сві-
ті. *Гл.*

Пронади ти з колядою. *Нос.* — ... од-
дай мій міх. *Проск.*

Каже теж, як без заробітку рад хоч
своє вирвати.

Лучче мати, як позичати. *Ил.*

Собі май, та и мені не дай. *Кл.*

Що винен, оддати повинен. *Руд.*

Бувши винним, треба бути и платним.
Ст. Зб., Гл.

10650. Коли даха, то ⁽¹⁾ и взяха. *Ст. Зб.*
— Будеш дахарь — будеш и взяхарь. *Бус.*

⁽¹⁾ Будь даха, будь. *Ш.* — ... даха, так
будеш. *Б.*

Як взяха, то й ⁽¹⁾ оддаха. *Кан., К.*

⁽¹⁾ Будь узяха, будь. *Б.*

Позичене ⁽¹⁾ не ззідене ⁽²⁾. *Бр.* — ...
все треба віддати. *Яц.*

⁽¹⁾ Позичене. *Яц., Проск.* ⁽²⁾ не ззид-
жене. *Яц.*; не ззідене. *Проск.*

Голод мутить, а довг крутить. *Бал.*

Довг довгий, а прийде час, що стане
короткий. *Рад.*

Душно, як два правять, а третєму ні-
чого дати. *Ст. Зб.* — Десять править, а
єдному нема що дати. *Бр.*

Нап'яв на цугундер. *Пир.*

Заграз в довги по самі уха. *Ил.*

Мій батько нікому невинен! у того по-
зичить, а тому 'гдасть. *Зв., Рад.* — Сороч-
ку викупив, а сукман заставив. *Ил.*

Бодай той здоров був, що мені винен ⁽¹⁾.
А. Вил. — ... а той, що я винен, щоб
умер. *Рад.*

⁽¹⁾ що мої гроши забрав. *К.*; той
жив, хто винен. *Ст. Зб.*

10660. Держи гіру — держи віру («не все
за гроші — більше зарібку матимеш».
Бр.). *Бр., Н.*

Хто ручиця, той мучиця. *Ск., Ст. Зб.*

Неграмотному чоловіку тільки в голові
п'япис є. *Коз.*

Пиши, и зеп ши, а все роскотиця. *З.*
А Не штука сати, коли є дати. *Ил.*

Слово вітер, а пісьмо ґрунт. *Кан., К.,*
Нос.

Пісьмо очі коле. *Ск.* — Пісьмо Святе
очі коле. *Ст. Зб.*

Єдио пиши, а друге лиши. *Ил., К.,*
Кан.

То не в число! *Пир.*

УГОВОР паче грошей. *Зал. [Гл.].*

10670. Хто од слова одскочить, коло
того шкура обскочить. *Л.*

Мовивши слово, треба бути паном. *Ст.*
Зб.

Він пан своєму слову. *Бер.*

Що скаже, те й свято (слухаюця и
додержує слово). *Чор. Рад. (28).*

Добре слово стоить за завдаток. *Ил.*

Не давши слова — держись, а давши —
кріпись. *Зв., Кр., Нові.*

Лучче не обіцяти, як слова не держа-
ти. *Ил.*

Слово святе. *Нос.*

САМ, як ⁽¹⁾ билика в полі. *Бр.*

⁽¹⁾ Стоить, як. *Збр. Шей*

Сам-один, як палець. *Бр., Пир.*

10680. Сам душею. *Пир.*

А він, так як скітник, в другій хаті
сам. *Кон.*

Одни очі и плачуть, и сміюця. *Нос.*

БУРЛАК свічки до церкви не всуче. *Ил.*

Бурлак сам горить, як свічка: як до
роботи, як до охоти. *Рад.*

Одною рукою воли поганяєш, а другою
слези утираєш. *К.*

Вік пробурлакувати. *К.*

Гайдамаці, як собаці (безрідному бур-
лаці). *Б.*

Жидівський попихач. *Кул.*

Я наче той попихач: куди пхнуть, ту-
ди и йду. *Рад.* — Се вже за попихача обі-
брали: куди не піпхнуть, туди й пото-
чися. *Бр.*

10690. Не то СИРОТА, що роду нема,
а то сирота, що долі не має. *Ил.*

Отець вмер, то півсироти дитина, а
мати, то вже ціла сиротина. *Кл.*

Горе сироті и бородатому. *Нов.*

Люті сироті бородатому, а голомозому
й горш. *Ст. Зб.*

Там, де сирота зістатися має, лучче,
аби камінь виріс. *Г., П.*

На сиротах и світ стоить. *Бр., Проск.*

Сироті хочь з мосту та в воду. *Проск.*

Ніхто того не відає, як сирота обідає. *Б.* — ... а всяк тєє бачить, як сирота плаче.

Ніхто не баче, як сирота плаче. *Полт., [Пир.].* — ... а як заскаче, то всяк побаче. *Р., [Бр., Рад., Пр., Гл., Руд.].*

Як ⁽¹⁾ сироті женитися, то й піч ма-ла ⁽²⁾. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾». *Зв., Бер., Коз.* ⁽²⁾ день малий.

10700. Тоді сироті неділя, як сорочка ⁽¹⁾ біла. *Прав. Ниж., Лів.*

⁽¹⁾ лїля. *Новг.*

Тоді сироті Великдень, як білая сорочка. *Павл., Ст. Зб., [Проск., Павлов.].*

Чужа ласка сироті Великдень. *Коз.*

За сиротою Бог. *Ст. Зб.* — За сиротою ⁽¹⁾ Бог з калитою. *Об.*

⁽¹⁾ Над сиротою. *П., Лів.*

Бог сиріт любить, та щастя ⁽¹⁾ не дає. *Кр.*

⁽¹⁾ долі. *Кан., К.*

З хати ⁽¹⁾ по питці—сироті свитина ⁽²⁾. *Коз., О.*

⁽¹⁾ миру. *Новг.* ⁽²⁾ сорочка.

Довариця сироті в животі. *Коз., Збр. Лаз.* — Буде з сироти й болячки. *Б.*

Сирота и горбат, и череват, и много ість. *Ст. Зб.*

Сирота, а писок, як ворота. *Проск.*

Сирота, а губи як варста (?). *Ил.*

10710. Що сирота, то й пустота. *О., К.*

Сирота так, що їму наведєцца на розум. *Хор.*

Як иде сирота — зачиняй ворота. *Ш.*

У сироти два роти: одним ість, а другим бреше. *Ил.*

Поможи сироті, вколе ті (тобі) очі.

Сирота сироту скребче, щоб було животу легче. *Пр. в Ст. Зб.*

Чи буде ж таке сиріцьке, як чоловіцьке. *К.*

Живи ВДОВА на подолі, та й плач свій вік обо гіркій долі. *Сос.*

Біжить вовк, пита єго Бог: «Куди ти, вовче, біжиш?» — «До вдови за поросям.» — «У неї ж одно.» — «Дак щоб не було й того.» *Кон.* — «Вовче, вовче, куди йдеш?» — «По вдовине поросє, бо у вдови тільки одно.» *К., Коз.* — У вдови, вовче, одно поросє — иди, щоб и того не було. *Коз.*

Сова—удовина голова. *Бер., Рад.*

10720. На п'ятій неділі вдовиний плуг вийде (а усього 4 неділі в місяці). *Євх.*

Червоного очінка не брати (удова, що бажає удруге одружиться, надіва червоний очінок в буддень и в свито. *Г. Бар).* *Лів.*

«Як ти живеш?» — «Як ти вдовиця: сама на нечі, а ноги на полиці.» *Кулжє.*

Сива, як вівця, а не йди за вівця. *Бр.*

Кого лихо не минє, той візьме и мене (казала удова про заміжжя). *Євх.*

Як була сім рік удовою, не чула землі під собою; як пошла я за скурвого си-на, пропала моя худобонька й сила. *Кон.*

У вдови хліб готовий, але не всякому здоровий. *Ил.*

10727. В удови два парови. *З.* — ... а у вівця нема й кінця. *Рад., Євх.*

10729. У ГУРТІ, то й смерть не стра-шна. *Бер.* — На ⁽¹⁾ мирі ⁽²⁾ смерть красна ⁽³⁾. *К.*

⁽¹⁾ При. *З.* ⁽²⁾ При компанії. *Проск.* ⁽³⁾ добра.

10731. В гурті ⁽¹⁾ и каша ⁽²⁾ ісця ⁽³⁾. *Прав. Ниж., Бер., Лів.* — У гурту ісця спірно и каша. *Кл.*

⁽¹⁾ Між людьми. *Б.; У гурту. Не.* ⁽²⁾ й куліи з кашею. ⁽³⁾ смашна. *Пир.*

Гурт зробить, гурт и зість. *Проск.*

Святився б гурток, коли б не чортова зіжє. *Бр.* — Святилась гуртова робота, та чортова зіжє. *Полт. г.*

Миром и Богу добре молицьця. *К., Пр.*

Миром добре Богу молицьця — пєхай би сам помолився. *Зв.*

Громада великий чоловік. *Ск., Ос. З (XV, 9).* — ... а еден Лях всіх бєє. *Проск.* — ... чоловік, та дурний. *Кан., К.*

Поздоров, Боже, громаду, — а Бог буде аби-коли. *Б.*

Більша громада, як одна баба. *Я.*

Більший чоловік громада, як пан. *Ил.*

10740. Що громада скаже, то й пан не допоможе.

Громада одного вспоможе. *Руд.*

10742. Копя переможе й попа (*копй*—суд-ня громада сільска из кількошадцяти сіл, з XVIст. полеглая. *Ивановичев, Рус. Бес. 1857 р.). Б.*

10744. Коли двоє кажуть п'яний, то лягай спати. («То вже вір сему — чого ще ти коцюбисся! то ж не один хто сказав — громада вирекла»). *Ск.*

Два третєго ⁽¹⁾ не ждуть ⁽²⁾. *Лів., Ст. Зб.*

⁽¹⁾ Як двос, то єдного. *Бер.; Семеро одного. Кр., Ст.* ⁽²⁾ не чекають. *Проск.*

Де сила (бигацько), там и міц. *Ил.*
Дружній череді вовк не страшний. *Пир.*
Отаманом артиль кріпка. *Не.*
Голос людський — голос ⁽¹⁾ Божий. *Ст.*
Зб.

⁽¹⁾ голос бувасть. *Вел.* (I, 310); Голос парода—глас. *Кр.*

10750. Хто людей не слуха, той Бога не боїцца. *Бер., Х., [Ст. Зб.].*

Нехай буде, як скажуть ⁽¹⁾ люде. *Пр., Пир.*

⁽¹⁾ так буде, як осудять. *Бр.*

Добре тому ковалеві, що на обидві руки кує. *С.*

Добре ріці з потоками. *Ил.*

З помоччю річки течуть, а без помочі не потечуть. *Коз.* — З помоччю и ріки течуть. *Ст. Зб.*

Добре тому, хто вдвох. *Ш., Збр. Лаз.*

Що два, то не один. *Збр. Лаз.*

Один, як ні одного (як би нічого, як нема нікого). *К.*

Де на двох варицца, третій поживицца. *Ил., Гайс.* — Де два їсть, там третій ся наїсть. *Дуб.*

Добре ся там діє, де два оре, а третій сіє.

10760. Спілка двох годує. *Бр.* — Шулька (?) двох годує. *Ил.*

Де купка, то не болить пупка. *Бр.* — Де людей купа, не болить у пупа. *Ст. Зб., [Кл.].* — Як роблять укупі, так не болить у пупі. *Кон.*

Як жнуть укупі, то не болить у пупі. *Ос. 2 (XVIII, 243), Рад., Б.*

Товариство з ким мати. *Кл.*

Хто од товариства одстане, нехай од того шкура одстане, як на вербі на весні. *Пир.*

Хто став в ряду, то держи и ⁽¹⁾ біду. *Ш., [Нов.].*

⁽¹⁾ Сіли в ряду, то тягни тую й. *Бер., Коз.;* Живи в ряду и терпи. *Кр., Кор.*

Чи Левон, чи не Левон, а з ряду не вон (як хто до чарки, або до так до якої парки товариської не пристає). *Нос.*

Що бабі ⁽¹⁾, то й громаді ⁽²⁾. *Пол., Лів., Сл.* — Що громаді ⁽³⁾, те й бабі ⁽⁴⁾. *Пр., Павл.* — ... то й бабиному сину. *Нос.*

⁽¹⁾ и ⁽⁴⁾ бабці. *Кл., Прок.* ⁽²⁾ и ⁽⁴⁾ громаді.

Що громада, то и я. *Ївх.*

Де коля, там и я. *У.*

10770. За компанію ⁽¹⁾ и Циган ⁽²⁾ повісивсь. *Лів., [Бр., Зв., Прок., Кремен.].* При компанії дав ся Циган повісити. *Ил.*

Войцицький розказує дві брехеньки. Одна, що Русин, Лях и Циган промишляли непевним ділом и, ждучи на себе цурки, надумали попробувати її: умовились так, що Русин, як нікуди білш буде терпіти, ногою дригне. Лях рукою махне, а Циган засвище. От тих можна було порятувати, так Циганові як захопило дух — губи не схотіли свистати... — Друга, що двох Циганів, на крадіжці піймали и пан одного хотів пустити; але як вони один на одного не хотіли говорити, то їх обох и повісили. — ⁽¹⁾ Для кумпанії, або — За кумпанство. *Кон.* ⁽²⁾ и Жид. *Л., Пр., Б.*

Нехай и моя копійка не буде щербата! *Бер.*

Сидиш в ряду—пій коляду. *Бр.* — Коли сидиш в ряду—давай коляду. *Ил.*

Що у людях ведецця, то й нам не мисецця. *Рад.*

Хоч и ошукаюся, та там, де всі люде. *Бр.*

Недбалиця 10775—10897. — Дуріє 10798—10813. — Курійт 10814—10838. — Лінивий 10839—11028. — Мандрівко іка 11029—11053. — Злодій 11054—11124. — Зарізати 11125—11127.

НЕДБАЛИЦЯ гірше п'яниці. *Прок.*

Лучче п'яниця, як недбалиця. *Ил.*

Батьків хліб не навчить. *Ст. Зб.*

Дурному синові и батьківське багатство не в поміч. *Зал.*

Свого доброго та не жалувати (як хто свою одежину нехтує, скот нівечить и д.). *Ном.*

10780. Пожалься, Боже, собаці білого хліба!

Не топа ⁽¹⁾ й не вара. *Кон.*

Про жітку.—⁽¹⁾ Пі мола. *К.*

Ні до печі, ні до речі. *Новом.*

Се Химка хазайка. *Кох.*

Химка й хазайка, та лопати нема.

Як з собачого ⁽¹⁾ хвоста сито. *Бр., Прав. Ниж., Рад.* — Не буде з псєго хвоста сита. *Ил.*

Господарь такий кепський, майстер и д.—⁽¹⁾ псєго. *Прок.*

Як би собаки побачили, то б три дні брехали («на таку невдалицю!... недбалицю!» *Рад.*). *Рад.*, *Кр.*

Стало на юшку, та не стало на петрушку. *Рад.*

Дав Бог телі, та не дав хліва. *Бер.*, *Рад.*

Сім закут, одна свиня. *Нов.*

10790. Господиня: три городи, одна диня. *К.*, *Рад.* — ... на весь город ідна диня. *Евх.*

Вимету разком, та вивезу нозком. *Л.*, *Б.*

Господиня Магда по припечку гайда. *Евх.*

Знайте мєє перепічайку, що на воротах тісто. *У.*, *Б.* — Знать мою матір, що хліб пекла, бо на воротах кісто. *Л.*

(¹) матінку. *Рад.* (²) тісто. — Див. № 7336.

Оттак не було: пропила помило! Повернуся по хаті — біда буде лопаті. *Зал.*

Скажуть на вас, дівчата: «от які там неклєсні!» *А.*

Де хата не метена, там дівка не плетена. *Ил.*

Хто має, той не дбає. *Нос.*

Жартують над недбалицею-убогим.

ДУРІЄ, бо ёму ся добре діє. *Г.*, *П.*
То з жиру дуріють. *Пр.*

10800. Худий пес не казниця — ино ситий. *Ил.*

Собаки з жиру казяця. *Ном.*

Овса шкапа ззіла, так и віз побіла. *Коз.*

А, ідять вас мухи! *Бр.*, *Зал.* (*Г.*, 79).

Ёму усе дурниця (¹) в голові. *Ном.*

(¹) дуросі. *Ном.*; блазеньство. *Збр.* *Шей.*

Не спускайся (¹), Грицю, на дурницю (²). *Кан.*, *К.* — ... бо (²) дурниця тебе зрадить, що й ворожка не порадить. *Бр.*, [*Проск.*]. — ... на дурницю, тільки сам біжи. *Бер.* — Ой Грицю, Грицю, Грицю, не вдавайся у дурницю, бо дурниця тебе зрадить, що горілка не порадить (приспівують у танці). *Рад.*

(¹) Не лакомся. *Г.* *Ил.*; Не вкидайся. *Вас.* (²) на паляницю. *П.* *Ил.*

Баламутить своїм світом (сяк-так). *Збр.* *Шей.*

Він увесь привод дає. *Збр.* *Лаз.*

Ведмедів зпинають. *Ном.*

Як не вміє з кіньми, найпаче з неукми, що зпинаюця дїба.

Козонько, не бороню тобі ліса, — але як тебе вовк ззість? *Проск.*

10810. Чому не (¹) дурить (²), коли приступає. *Бр.*, *Зв.* — Оце тобі приступило! *Нов.*

Проти великих нанів. *Дуб.* Проти багатих. *Бр.* У бенкеті. *Дуб.* До голови. *Зв.* — (¹) Добре. *Зв.*, *К.*, *Проск.*, *Дуб.*, *Ж.*, *З.*; Втогди. *Бр.* (²) шаліти. *Бр.*, *Ж.*

Баловство ніколи до добра не доводить. *Ном.*

Де ти був, як собаки казились? *Бр.*

Було казниця, як тобі було три годі, а тепер шкода!

Добре КУРИТЬ. *К.*, *Л.*

Диво, які розкоші, та чи є в кешені гроші! *Гам.*

Кождому добрий, собі — злий. *Ил.*

Як з платка вивінув.

Як у тань тане. *Л.*, *Коз.*

Кидає, як в безодній колодезь. *Рад.*, *О.*

10820. Се то ёму худобина мулить. *Ш.*
Се ім золоту гору, та й ту рознесуть. *К.*, *Л.*

Не так чоловік мішком, як жінка горшком рознесуть з дому. *Рад.*

Гроші пішли до розкоші. *Прав.*

Кутки випорожнять (худобу розносять). *Кон.*

Пустити на хух. *Гам.*

Збувся тато клопоту: жито змолотив, и гроші пропив. *Проск.* — Збувся тато лиха: все жито змолотив. *Бр.*, *Кан.*, *К.*

Свое ззів, та й на мое зіхаєш. *У.*

Мочаючи вимочаєш. *Ст.* *Зб.*

Пустого міха не надуть, коли пораз дірки йдуть. *Гл.*

10830. Доки єсть, то й шелесть. *Бер.*
— Як єсть, то шелесть (¹), а як скупо, терпи, губо. *Г.*, *П.* — Коли єсть, то шелесть, а як нема, то сквересть. *Ил.*

(¹) Шелесть, як єсть. *Бр.*

Скільки єсть, тому й честь. *Сл.*

Як єсть, то й свиням честь. *Ск.* — ... то й паністарі честь, а як нема, то й ротові катма. *Ном.*

Зразу ілі λοгазу, а як ся запомагли, без вечєрі лягли. *Ил.*, *Проск.*

Прийшло махом и пошло прахом. *Рад.*

Перевів на циганський (¹) пшик. *Ном.*

(¹) Звюв на. *Ст.* *Зб.*

Шенці-венці, чорт у кишенці! *Л.*, *Пир.*, *Павл.*

«То шевчики такіє, надригбнчики, — як у місті, о!» *Бр.* — (¹) лихо. *Об.*; злидні. *Пир.*, *О.*; вош. *К.*

Як ся приобріло, так ся иззіло. *Ил.*

ЛІНИВИЙ в своїй хаті змокне. *Ил.*
Як їсть, так нагріється; а як робить,
так измерзне (ліниве). *Полт. г.*

10840. У лінивого слід по золотому. *Збр. Лаз.*

Лінивим паходитися, а ледачим паробитися. *Проск.* — Ледачим паробисся, лінивим павшлесся. *Кан., К.*

Сопливого добудисся, лінивого дошлесся. *Нос.*

Швидкий місця не загіє, а сидячий на єднім місці згине. *Проск.*

На однім місці и камінь обростає. *Ск., [Ст. Зб.].* — Лежачи, и камінь мохнатіє. *Ил.*

Дожидай долі (а сам не роби), то не матимеш и лєлі. *Кор.*

Через сидіння не впало в лежіння. *Бр.*
— Через сидження не міг запопасти в лежання. *Ил.* — За сидження нема ідження. — За лежнею ніколи посидіть. *Чир.*

Хто празника питає, так паістару лагає. *Б.*

Ледача шкапа скрізь припинки має. *Гат.*
Свини у барлозі, а птах у дорозі (кепкують над легою). *Євх.*

10850. Ой, мати, хочу їсти, та боюся в погреб лізти; та боюся, щоб не впала, щоб капуста не пропала. *Кр.*

«Чого ти, наймитку, так рано встаєш?» — «Та я то обуванням, то одяганням ⁽¹⁾ надолужу.» *Бер., Л.* — «Рано естесь встав, наймитку!» — «Я тое», мовить, «обуванням надолужу.» *Ст. Зб.*

⁽¹⁾ то обуваннячком, то одяганнячком, та й. *Зв.*

Як до череди гпять, то й п'ятки болять. *К.* — До череди рапо вставать, боки болять. *Гр.*

«Тит, ходи молотити!» — «Голова болить!» — «Так ходім їсти!» — «А где ж моя велика ложка?» *Ст. Зб.* — «Як тебе зовуть?» — «Михайло!» — «А робити хоч?» — «Нехай-по!» *Зв.* — ... «А борщу?» — «Не хочу!» — «А пирога?» — «Хоч би й два!» *Не.*

Або ти, тату, у ліс їдь, а я дома застопаюсь; або ж я дома застапуюсь, а ти, тату, у ліс їдь. *Євх.* — Уже бач, тату, хоч їдь у ліс, я дома буду; хоч я буду дома, а ти їдь у ліс — все кому-небудь та треба їхати. *Павл.*

Е ще сім одмін сїєї приказки — які усі, більш-менш, похожі на виписану вище першу одміну; тільки що: в двох одмінах (*Прав. Ниж.* и *Б.*) річ иде про тата и воли («або ти, тату, гони воли и д.»), в двох (*Кр.*) про тата и почліги; в

одні (*Пир.*) про тата и дрова, в одні (*Рад.*) просто про дрова, а в одні (*Пир.*) про маму и воду.

«Синашу, піди стовчи пішона на кашу!» — «Ох, мамо, ноги дуже болять!» — «Синашу, иди їсти кашу.» — «А де ж моя, мамо, ложка велика?» *Сторож.*

Як би хотів Хóма, так би робив и дома. *Бр., [Проск., Ил.],* — ... Хома́ добра, не ходив би нігде, робив би він дома. *Зв.*

Коли почав орать, так у сопілку не грать. *Не.*

Жеби вовк не сидів за горою, був би за другою. *Ил.* — Жеби вовк лик не драв, то б за горою став. *Ст. Зб.*

Як прийшли жнива, то й жінка крива. *Рад.* — Як прийшла косовиця, то и жінка кородиця ⁽¹⁾; прийшли жнива, ходять жінка як нежива; а як прийшла Покрова, то и жінка здорова. *Пир., [Бр.].*

⁽¹⁾ В рукопису д. Марковича стоїть *коробиця*; я поставив *кородиця*, як мені доводилось чувати. — ... то жінка ходить, як телиця. *Рад.*

10860. Жать удень душно, а вночі кусаюцїя комарі. *Ст. Зб.*

Подивись, онучко, чи не кличе хто жати? *Євх.*

Не сама прїяла, а кума помагала. *И.*
Рано встали, та мало направили. *Гр.*

«Иди, коте!» — «Иди хвосте!» *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — «Біжи, вовче!» — «Біжи, хвосте!» *Сл., Л.* — «Піди, вовчику!» — «Піди, хвистику!» *Гр.* (кепкують з того, що посилають, а воно на других скидаєця).

Усе на ёго стїпає. *Пир.*
Три сваті в хаті (як троє в хаті и за холоду воду не візьмущя). *З.*

Гуляю та силку збіраю. *Б., О., Кр., Ст. Зб.*

Гуляй тато—завтра свято. *Нос.* — Гуляй гиря—три дні свята. *Коз.*

Замуж хоч зараз, а робить не робить. *Гл.*

10870. Без попа й не почнеш ⁽¹⁾. *Б.* — Що ж, треба попа, щоб почав. *Л.*

Як не починають роботи, їжі. — ⁽¹⁾ не обидеся. *Кр.*

Тобі од скуки тільки ловити мухи. *К., З.*
Аж, ёму тільки байдики бити. *Осоковець Коз. п.*

Робить, так в чомусь локче. *Ном.*
Ів би кіт рибу, а в воду не хоче. *Ил.*

Жак — полежака («а за сіткою вже не ляже спать»). *О.*

Лежить, як пєс на стереві. *Проск.*

Лежить, як галушка. *Бр.*

Лежить, наче камінь на душі. *Бр.*

Одкидав сур'єлі (або: гуркала). *Пир.*

10880. Сидиш, як засватаний. *Проск., Л., Бил.*

И кінці ⁽¹⁾ хвоста не зав'язже. *Л., Гр., Ст. 3б.*

⁽¹⁾ И коту. *Прав. Ниж., Лів.*

Собаці хвоста не зав'язжеш. *К.* — Та ти сьогодні собаці хвоста не зав'язав. *Бр.*

И за холодну воду не візьмешся ⁽¹⁾.
Ск. — А ні за холодну воду!

⁽¹⁾ не приймешся. *Рад.*

Сидить сиднем — щоб ти каменем сів!
Проск., Лох. — Сів би ся там каменем. *Проск.*

Сидить даремне день при днєві.

Як до діла, так и сіла. *Лів.*

Сиди, небоже, а Бог бачить. *С., Бр.*

Посидь, сусідко, — ще трошки видко.
Бр., С.

Стій Векло ⁽¹⁾, бо ще не смеркло. *Л.*

⁽¹⁾ Сиди, Текло. *К.; Підожди, Векло. Кос.*

10890. Як прилось, так спалось, а як перестала прости, то не хочешся й спати. *Кр.*

О!.. стягнись та поволоктись: казав чоловік, маку дам. *Л.*

Кажуть, як оце сидить, а треба куди йти. И то з того взято: «аби змогла на ноги стати, то волочешся знову». *Бр.*
— Див. вище № 4841.

Ей, пуге! беріцця, як п'яний за тин. *Р.*

Трімає, як мертвий рукою! *Ил.*

Берецця, наче не своїми руками. *Зал.*

Чи кеді, чи не кеді! *Ном.*

У неї у всім роботі м'яка (неспірна, лінива). *Б.*

Що за робота — шахи та махи. *Ш.*

Так робить, як чорт летить и ноги по-висив (або: спустить). *З., Л., Хор.* — ... летить и крила теліпаюця. *Л.*

Робить — як собі ⁽¹⁾ на лихо. *Л., О.*

⁽¹⁾ батьку. *Пр., Кр.*

10900. Робить, як собі на безголов'я. *Л., Пр.* — Зробив собі на безголов'я. *Бр.*

Робинця, наче у воловім вусі. *Черн. г.*

Як за напасть. *Бр., Проск., Л.*

Косить би косив, та коли б чорт косу носив. *Пос.*

Єдно минути, друге звинути. *Ил.*

Він би робив, та в його рукава болять. *Л.*

Восковні руки мие. *Ст. 3б.*

Де з маслом каша, там милость ваша; а де треба з узлом, туди нас з чимсь ином.
Пос.

Тобі так хочешся робити, як старому псови в заверюху брехати. *Проск.*

Як мокре горить. *Ск.* — ... так нехутко робить, гадить. *Ст. 3б.*

10910. Така робота, що удень спить, а шпоти кукурікає. *Лит., Бр.*

Ні гуляти, ні робота. *Л.*

То робить! так як два з третєго кнуща. *Бр.*

Ні куєш, ні мелеш.

Заліз, як собака в соломю. *З., Л.*

Цень-цень, аби день, аби вечір близько. *Ж.* — Тень-тень, аби збути день. *Бр.*

— Хіба вже, таки, що стень телешень, та и йдете на весь день. *Кон.*

Аби день переднювати, а ніч перепочувати. *Бр.*

Аби день до вечора! *Ск.* — ... а діло в порозі. *К.*

Тень-телешень, добрий день. *Пр.*

День и ніч — сутки пріч. *Прав.* — Ніч не мати, а день не батько. *Б.*

10920. День не стоїть (роби скоріше).
Коз., Л.

Час не стоїть. *Бр., Л.* — ... а роботи світ. *Євх.*

Ніч не стоїть, а світло коштує. *Яц.*

А, грудьми б тобі робило (лає за нікчемну роботу)! *Бр.*

Витришки ловить. *Л., Пр., Кр.* — ... купувать. *Зв., Пир., О., Кон.* — Іде на ярмарок витришки купувати, *Проск.*

«Що роблять?» — «Гави ловлять.» *Л.; Лох.* — Він граків ловить. *Кулє.*

Гав ловив та витришки продавав. *Зал.*

Шукає учорашнього дня. *Об.* — ... що добрий був. *Л., З.* — Жалкує за вчорашнім днем. *Євх.*

Шука (або: Пішов шукати) пустого вітра в полю. *Проск.* — Ловить вітрі. *Бер.* — Гонить вітрі. *Пир.*

Пішов по канун, та там и втонув. *Ном.*

10930. Зайшов, чорт єго и з собаками не пайде! *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... не знайде! *Л., Павл.* — И з собаками не пайдеш. *Л., Кон.*

А що, в кума був? *Дуб.*

Якого чорта він там сліпить (гаєщядесь)?
Л., Ш. — Що він там — чортів сліпить, чи що? *Л.*

Де ти поза Уманню ходиш (їздиш, ходив и д.)?! *Ном.*

Пішов по масло, та й в печі погасло. *П., Пол., Лів.* — Пошли дурня по масло, то и в печі погасне. *Л.*

Сів и прилипів, як як смоляній лавці.
Пол.

Ходив три дні, та виходив злидні. *Ном.*

Пошов посол, та й упав у росол. *Пос.*

Байдики б'є. *Лів.* — Байди збивати. *Ж.*
Баглай напав! *Рад.* — Баглаї напали.
Ном. — Баглаї в паністару палізли.

10940. От, баглаї б'є (вигани? див.
Лист. 1862 р. 245). *З.*

Собак б'є. *Лів.*

Тиняеця, як злодій по ярмарку. *Ївх.*

Ходить, як кручена курка. *К.*

Ходить, як прибудна ⁽¹⁾ вівця. *Проск., Л.*

⁽¹⁾ блудна. *Ил.*; наче кручена. *Бр.*

Ходить, як припутень (сповигає). *Кон.*

Ходить, як дурень по ярмарку. *Кан., К.*

Так як с'єгодня ⁽¹⁾ привезений. *Ївх.*

⁽¹⁾ Ходить, як. *Ном.*

Виліє, як собака. *Рад., Пир., Кр.*

По з'ятінках ховяецця. *Л., Пир., Кон.*

10950. Поза х'яхольками тиняецця. *Л., Пир., Гр.*

Ховаецця, як собака від мух. *Об.* —
Боїця, як собака мух. *Рад., Л.*

Треця та мнєця. *Л., Ст. Зб.* — Тре-
мни—мники (Тре мнимники?)! *Коз.* — Три-
хи та мнихи. *Л., Сос.* — ... нема оддихи.
З.

Яка ти н'ємна (непроворна)! *Кан., Л.*

Ханьки мнєш. *Х.* — ... бо діла нема.
Л., Х. Зб. — Комі мнєш, а роботи не-
ма з тебе, жануєся. *Не.* — Ходнш, а
жодної з тебе роботи нема. *Бр.*

А сховав-бись ся під штири дошки!
Проск.

Ялзний чоловік. *Гат.* — Бач, яка ялоза!

Сидить, як морква в їрядці. *Пир.* — ...
морков у їряді. *Ст. Зб.* — ... як гриб.
Ід., Б. — ... як кулик на болоті. *Проск.*
— ... як чорт на купині. *Бр.* — ... під ку-
пою. *Л.* — ... як качан в городі. *Гат.* — ...
як квочка. *Ід.* — ... на яйцях. *Бер., Рад.,*
Б. — Сів камінем. *Ил.*

Мудруецця, як сучка перед перевозом.
Нос.

Зобрався, як швець на торг. *Проск.*

10960. Мнєть, як сліпий торбу. *Ст. Зб.*

Закиль це та те, то й «Святий Боже»
заспівають. *К.*

Поки приберєся ⁽¹⁾, то бояре й мед
поп'ють. *Л.*

⁽¹⁾ Закім прихихулисся. *Кон.*

Вибіраецця, як за море стріляти. *Бр.*

Вибіраецця, як чайка за море. *Бер.,*
Пир.

Збіраецця, як ⁽¹⁾ на обід. *Павл.*

⁽¹⁾ як убогий. *Ном.*

Збіраецця, як убогий на кісіль. *Об.*

Збіраецця, як свекор пелюшок прать.

З. — Убрався як свекор пелюшки прать.

Л. — ... як свекор в пелюшки. *Б.*

Невістка каже, що нікому пелюшок
прать, а він: «Та постой», каже, «доч-
ка, ось я піду!», та все на печі совасц-
ця. *З.*

Идуть, неначе в мед (помалу). *К., Рад.*
Лізеш, я (замість як) кишка. *Проск.,*
Кр.

10970. Ходив рак сім год по воду, та
прийшов додому та став через поріг пе-
релазить, — розлив, та й каже: «отак
чорт скору роботу бере!» *Л.* — ... та й
каже: «така скоро робота!» *Бр.*

Совайся, Ничипоре! *Кор., Гр.* — ... по
гарячий сковороді. *Пир.* — ... Соваецця,
як Ничипір по гарячий сковороді. *Не.*

Є цілий ніби акахвист (певно робо-
та колишніх *спудеів*), де почитує: «Со-
вайся, Ничипоре, совайся!» Він частень-
ко було трапляецця по збірниках наших
старих панотців. *Ном.*

Поки найде, то и сонце зайде. *Пр.*

Казав Хома: Душа моя, де ти забари-
лась? У собачинім (sic) хвості та в ков-
туні збилась. *Пир.*

А підніми лишень клиши! *Пир., Н.* —
... клешні! *Л.*

Не волочися, як Борисів бик. *Ст. Зб.*

Не волочися, як Хведькова корова.

Не волочися, як солоний заць.

Їго ⁽¹⁾ по смерть добре ⁽²⁾ посилять.
Прав. Ниж. — ... то нажицьця можна. *К.,*
[Коз., Ст. Зб., Ївх.].

⁽¹⁾ Такого. *Руд., Кан., К.*; От годи-
ця. *Л.*; Тебе тільки. *Зв.* ⁽²⁾ по смерть.
Рад., Л., О.; Тебе б тільки. *Полт.*

Пішов, як багачеві (або: бідному) по
смерть. *Ил.*

10980. За море по зілля пішов. *Ил.*

Улита йде—коли то буде. *Зал.*

Ходить, як бендюжна (хл'єрка). *Збр.*
Шей.

Як хвіст волочеця. *Пир.*

Буде ходив, поки світа та сонця. *Проск.*

Поки дайде, так и сонце зайде. *Черн.*

Пішов, як рак по дріжджі. *Ил.*

Волочеця, як волоцюга у плуга.

Волочєся, як голодне літо.

Ой ти то ходиш! як вал'єк. *Проск.*

10990. Ходиш, неначе як гріх без ду-
ші. *Бр.*

Ходить, як ⁽¹⁾ неначе три дні хліба не
ів.—Ходить, неначе не івши. *Пр., Лох.*

⁽¹⁾ Оце робить. *Зв., Луб.*

Хоче неначе ступа. *Павл.* — Справжня
ступа. *Пир.*

Звиваецця, як муха в мазі. *Ил.*

Такий жвавий, як Жид молотити. *С.*

Жвавий, як рак на греблі. *Гат.*

Жвавий, як онецьк.

Проворний, як ведмідь за горобцями. *Л.*
— Швидкий, як ведмідь за перепелицями. *Павл.* — ... до перепелиць. *Прок.*

Проворний, як лопата. *Не.*

Швидкий, як піл у плузі. *Пр.*

11000. Швидкий, як черенаха. *Зв., Прок.*

Зачепивсь за пень, та й стоїть цілий день. *Об.*

Насилу Бог дав силу! *Л., Пир., Кон., Яц., Руд.* — ... и кобилу сиву. *Ном.*

Нам як женитися, то й ніч мала. *Ст. Зб.*

Нехай ⁽¹⁾ на монастир. *Ск.*

Каже, як не молицця, або, молячись, минає: те ж само и у всякому ділі, як мина що. — ⁽¹⁾ Подобиця не хай. *Кор.*

Одкладає, як Лях свято. *Кан., К., Рад.*

По римському запові свята можна перенести на другі дні.

Одклад не иде у лад. *Кон.* — З одкладу не буде ладу. *Черн., [Пир.].*

Тільки сир одкладаний гарний. *А.* — Одкладний сир добрий. *Зв., Рад.*

Що маєш робить, то зроби сегодня, а що маєш зісти, то зіси вввтра. *Прок.* — ... бо тільки іден сир відкладаний добрий. *Бр.*

На страсній неділі весілля не справляють (одкладає). *Пир.*

11010. Нехай недобрий ⁽¹⁾ чоловік. *Лів.* — Нехай та тривай то недобрі люде. *Не.*

⁽¹⁾ поганий. *Бр., Рад.*

Нехай, нехай, та й зовсім занегаєш. *Л.* — ... зусім занехай. *Бр.*

Губою говори, а руками роби. *Ил.*

День неначе ⁽¹⁾ год. *Н., Л.*

Можна багато вробити. — ⁽¹⁾ як. *Коз.*

Не журись, та ділом поспішай. *Х.*

Коли взявсь за гуж (або: за уж), не кажи, що недуж. *Об., [Ст. Зб.].* — Недуж — не берись за гуж. *Зв., [Бал.].*

Де руки и охота, там спора (або: ско-ра) робота. *Ил.*

Не візьмесся за роботу, робота сама не зробицца. *Бр.*

Всяке діло хоче, щоб коло ёго панькали. *Ном.*

Иди (або: Біжи ж) ногами. *К., Л.*

11020. Та біжи мені бігём, щоб одна нога тут, а друга там! *Збр. Лаз.* — Біжи ж мені та на одній нозі. *Б.*

Вчи лінивого не молотом, а вчи голодом. *Ос. 10 (XIII, 20.), [Зал.].*

З рук падеть все: так часом не хоченця пі за що прийняти. *Ст. Зб.*

Кому діло докучить — тот ся розуму на-учить.

Акт книги *Ст. Магистрату 1692 р.*; письмо кінця XVII с.

В нас понцигаськи: не хоче робити — не силуй, істи не хоче — бий. *Гайс.*

Бог з празником, а чорт з роботою. *Кр.* Лучче на печі лежати, ніж від ранку до вечору страждати. *Збр. Лаз.*

Піч мати. *Нов.*

Ох піч моя, піч! колиб я на тобі, а ти на коні — славний би козак був з мене! *Кон., [Шим.].* — Пецко, матко! гди-бись ти на коню біла, а я на тобі, щоб то за слічна війна біла (казав жовнір, добившись в заверюху до якоїсь хати и забравшись на піч). *Казки.*

Хто любить піч, тому ворог Січ. *Кременч. п. (Калєбарда).*

Чув од дідизного козака; розказував, з великою повагою, про лежебоків. *Койс.*

11030. МАНДРІВОЧКА — рідна тіточка. *Ос. 14 (IV, 65), Зал.*

Де хатка, там и ⁽¹⁾ паніматка. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Що хатка, то й. *Лист. (II, 13).*

Де хліб-сіль-каша, там домівка наша. *Пир., [Коз.].*

Тільки домів ⁽¹⁾, як у зайця ⁽²⁾ лонів ⁽³⁾. *Бр.* — В него домов, як у зайця ломов. *Ст. Зб.* — В мене домов, як у собаки ломув.

⁽¹⁾ У него (у вбогого бурлаки) стільки дворів. *Кор.* ⁽²⁾ у собаки. *Пир., Кон.* ⁽³⁾ ланів. *Кор.*

Присягаю зеленому гаю: як гай розівьенця, то й служба минецця (не хоче служити, у ліс ёго тягне, на волю). *Бр.*

Як розвернєця на весну лист, то підемо всі в свист (втічемо). *Кан., К.*

Оставайся, мамо, в лузі: вже тепера ми сами друзі. *III.*

Чи не поволочиш ти вовчого хвоста (чи не думаєш ти йти)? *Кан.*

Уродивсь ⁽¹⁾ на вовчі слізи. *Кр., Х.*

Пішов, утік. — ⁽¹⁾ Создав Бог. *Кр.*

Замочить лапті (пійти в мандрівку). *II.*

11040. Из доброго миру пішла. *К.* — Ніхто и не бив, и не лаяв: так пішла, з доброго миру. *Рад., Л.* — Не знать чого пішов — из доброго дива! *Ч.*

Пішов з блиску світа (не знать, чого й куди). *Кон.*

Пішов у світі (докучило бути, и пійшов у світі). *Бр., Лип.*

Пішов з пустим міхом на порожні клуні. *Сл.*

Побіг, як собака за возом. *Б., Пр.* — Як собака за возом, біга. *Євх.*

П'ятами пакивав. *Ск.* — ... закивав. *Х. Зб.*

Потяг, як Тарас лозами. *Зал.* — Мандрує на довгі лози. *Конис.*

Ломаку під руку, та й лигй! *Кон.*

Їго й з собаками не збігаєш (або: не набігаєш, не знайдеш). *Зал.*

П'ятами киває, бо діла немає. *Рад.*

11050. Доти ходив, доки не наложив головою. *Проск.*

Лучше боло (sic) сидить дома! *Пр. в Ст. Зб.*

Не грай, не блукай — будеш чоловіком. *Пир.*

Прошки роблять без сорочки. *Нос.*

ЗЛОДІЙ на злодію іде и злодієм погане. *Нос.*

Инший такий є, що «в мене», каже, «світліше око попросить», а другий — «а в мене світліше вкрасти». *Зал. (I, 147), Кан.*

Хазяїн бережечця, а злодій давно його береже. *Кр.*

Красти вільно, та б'ють більно. *Нос.*

Не руш нічого и не бійсь нікого. *Лист. (II, 214).*

Хто краде, то не живе той в довгій літа. *Кл.*

11060. Як прийде злодій — так заніз доганя, а притика осажує. *Збр. Лаз.*

Чути далеко злодія. *Бр.*

Непроторенний злодій. *Ил.*

• Майстер читати, писати й з горшків хватати. *Не.*

Изпід стоячого підшву випоре. *Кон.*

Цуп-луп, та й в кешеню. *Пир.* — Цуп та луп, сховав у кишеню. *Бр.*

Цяця, цяця! та й в кешеню. *Руд.*

Шути-шути, то й угадай. *Зал.*

Паньку, Паньку! чи не вмочив ти в мій спуст свою баньку? *П., Прав. Ниж.*

Взив він за своє — буде тямив. *Проск.*

11070. Добудася наша мати — буцім то на ярмалку. *Євх.*

Була не була, а як вош пзняла. *Хар. Зб.*

Купив, та насилу втік. *Полт.*

Руками дивиця, а очима лапа. *Сл.*

Того шукає, що не положив. *Ил.*

Ворожила не ворожила, а од тебе не одходила. *Нос.*

Ворожила, доки не вложила. *Проск.*

Баба порожила, та й головою наложила. *Проск., Бус.*

Найшов, як дома взив. *З.*

Найшов сокирку за лавкою. *Об., [Ст. Зб.].* — Знайшла сокирку за лавкою: я положила, а ти знайшла. *Бер.*

11080. Вже воно його (¹) не втікло. *Ск.*

(¹) його рук. *Л.*

Ухопив, та не втік. *Ст. Зб.*

Пошов, набравши подошов.

Умочив руку в гречану мук.

Як увійде в комору, то хоч би гадюка лежала, то зогнав би та вкрав. *Кон., Зал. (I, 148).* — Хоч би гадина там сичала, то візьме. *Нос.* — Хіба б гадюка там сичала. *Ос. 1 (281).*

Майстер до чужих кайстер (кайстра — торба). *Євх.*

Що побачила, то й її. *Прав. Ниж., Пол.*

Ні з чим не розминесця. *Лів., Сл.*

Знає від огню (краде). *Кан., К.*

Візьме хоч з огню. *Л., Нос., [Євх.].*

Из огню вворис. *Кр.*

11090. Підголив так, як без мила, *Зв.* Обідрав (або: Обголив) на (¹) білку. *Рад.*

(¹) як. *Кр.*

Обідрали, як молоденьку липку. *Кз.*

Обідрали до голої кості. *Л.*

Обідрали до питки. *Кр., Гр.*

Брав не пишався, верши не встидайся. *Збр. Шей.*

Хатнього (¹) злодія (²) не встерещесся (³). *Зв., Л., Б., [Бр.].*

(¹) Домового. *Ил.*; Домашнього. *Проск., Ст. Зб.*; В хаті. *Бер.*; Свого. *Зв., Дуб.* (²) ворога. *Зал.*; не вберещеся. *Б.*; не встерещеш. *Рад., Б.*; не встерегтися. *Ст. Зб.*

На злодію (¹) шапка горить. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Сл.* — ... а він собі хвать за голову! *Л.*

(¹) Злодієві н. У.; злодієві. *Лів.*

Хто поросє вкрав, у того в усях пишть. *Пол.*

Злодію отпустить сили, то прибуде ума. *Гл.*

11100. Злодієві одна дорога, а тобі дєсать. *Руд., Л.* — Ім одна дорога, а нам скільки. *И.*

Миш не одну має діру до ями. *Ил.*

Хто вмє красти, то вмє и сховати. *Проск.*

Замок (¹) для доброго чоловіка. *Ст. Зб.*

(¹) Замок не для злодія, а. *Нос.*

Вовк и лічене ⁽¹⁾ бере ⁽²⁾. *Зв., Дуб., Рад., Б., О., Ст. Зб., Войц.*

⁽¹⁾ и лічені вілці. *Ил.*; и щитане. *Сос.*

⁽²⁾ ханас. *Бер.*; вхонить. *Б.*; візьмо. *Сос.*

Не поможи тобі, о святий Боже! *Проск.*
Е, се він дугою косить (краде). *Б.*

Крадене не йде в користь. *Кониє.*

Ноги померзли (забере злодій на обсеремок—«прощай, ноги померзли!») *Кон.*

«Тату, не лізь з постоломи на престіл!»
— «Нічого, сину, аби душа була чиста!»

«То мов би злодії церкву драли, та щось не про наших так кажуть.»

1110. Роди, Боже, на всякого долю! а піймаєм (на крадізці), то здіймем и лёлю. *Кор., Л.*

Як сіють у полі, то приказують: «Роди, Боже, и на трудящого, и на продящого, и на крадящого!» От, як піймають кого, подорожного, в горосі або сипи овса візьме копеві, то той и одказує: «ти ж, як сіяв», каже, «приказував—роди, Боже, на всякого долю». *Камі.*

Не дати душі пропасти — треба вкрати. *Ос. 2 (244).*

Хоч украв, аби добре сховав. *К.*

Грошам лиця немає (укравши, легко перевести).

1114. А показакій: хоч вкрав, то мовлять, що добув. *Кл.*

1116. Поки коні водив, то й Бог годив; а як став воли, то воли в лихо ввели (злодій так управдавсь). *Кр.*

Тяжко там украсти, де газда (хазінін) сам злодій. *Ил.*

Не піймавши ⁽¹⁾, не кажи, що злодій. *Л., Пр., Р., Гат.*—Не кажи сь, що злодій, бо ще сь не пійняв. *Бр.*—Не кажи «злодій», поки за руку не схватив. *Ил.*

⁽¹⁾ Не побачивши. *Зв., Рад., Пир.*; не полавши. *Гл.*

Як не зловив, то й до пана не позивай. *Бер.*

1120. Нехай над ним ворони кракають! *Л., Б.* — Щоб на тебе ворони кракали! *Коз.*

Бодай тебе за серце взяло! *Бр.*

Ніч мати. *Ск.* — ...все покриє. *Проск.*
— ...мати, не дасть погибати. *Кан., К.* —
Ніч—як мати. *Коз.*

Чи вже мені будуть вікном двері? *Бр.*
— Не первое окном з хати утікати. *Ст. Зб.*—Окном двері

Ідної смерті не минеш, а другої не буде (гайдамацька). *Евх.*

КИСИМ ГОЛОВА ⁽¹⁾ (*Л.*: Кисим башка)! *Хор.*

Піби комлицька, арменська и д. похвалка, пострашка,—як и *сікир башка*, *сіким голова*. Кажуть теж — що, мов, убив.—⁽¹⁾ башка. *Л.*

Уклав ⁽¹⁾, як сію в годину. *Пер.*—Уклав у коні. *Ном.*

⁽¹⁾ Улолокав. *Л., Пер.*; Убрав. *Коз.*

Душі залізтися. *Ном.*

Одежа 11128—11248. — Охайність 11249—11285. — Сон 11286—11356. — Дорога 11357—11440.

Шануй ОДЕЖУ в дворі, вона тебе в людях. *Пр. в Ст. Зб.*

Пошануй одежину раз, вона тебе де-сять раз. *Об.*

1130. Чоловіка по одежі стрічають, а по уму випроводжають. *Ос. 19 (XIV. 29).*

Шовкова плахта не к будию, а к святу. *Коз.*

В будень постарецьки, а в неділю попанськи. *Ил.*

Талувать, нехтувать одежину. *Ном.*

Ні плечей, ні очей (сорочка, що прокупився на її). *К., Л.*

Там рукава, як під корою (такі густі шитки в дівочих сороччаних рукавах). *Кон.*

Вітром підбито. *О.* — ...а морозом підшито. *Пир.*

Зробив—на собаку мале, на кішку ⁽¹⁾ велике. *Л.*

⁽¹⁾ kota. *Пр.*

Теперь треба не в овсину, а в просину шить (не рідко). *Кон.*

Сім раз відрізали — довга; сім раз лицьвали — нова. *Прав.*

1140. Це наче хоч лопаткою ёго ви-тти. *Бр.* — Хоч лопаткою вріж. *К.*

«Бува, як и тепер от повелось, купо ходять: одежину якусь нахопять, що аж глянути чудно.» *К.*

Куди оберни, то все діра наверх. *Ил.*

Чоботи каші ⁽¹⁾ просять. *И.*

⁽¹⁾ істи. *Л.*

Латка на латці. *Бр., Пир.* — ... та й Латіш. *Б.*

На свиті стільки лат, як на селі хат. *Ёвх., Макс.* — На чугаї в убогого стільки лат, як у місті хат. *Бр.*

Постолики-соколики. *Пов.*

Хоч трапичка, та тахвтічка. *Б.*

Лучшая кошула, ніж какабат. *Пр. в Ст. Зб.*

Покіль кожух не вивернеш, він все здаєця чорним. *Сос.*

Дереця — на нове береця. *Об., Ст. Зб.*

11150. Пан дере — та багатий. *Зал.*

Нарядив когось, як хвуркальце. *Пр. в Ст. Зб.*

Де щипочка, там дірочка. *Зв., Лох.* — Що щипочки, то й дірочки. *Кулж.* — Де щипицеця, там подереця. *Лів.* — Щипочки, щипочки, на завтре дірочки, а з сього та в краще. *Рад.* — Щипочки рибочки, там и моїх дві ниточки. *Л.*

Приговорюють, щипаючи, як хто надіне нову одежу.

Дай, Боже, здорово сходити, а на друге заробити. *Ил.* — Дай, Боже, из сього та ще в краще! *Пир., Л.* — Здорови носіть, а скачучи деріть. *Рад.*

Добрий стрій — піднесися та стій (ик одежі). *Прок.*

Ну, повернись — підніми руки — лети к чорту. *Ном.*

Жартують, як приміряють кому нову одежу.

Широке буде и узьке. *Ст. Зб.*

Великий чобіт на нозі, а малий під лавкою. *Збр. Лаз.*

Голодний день просидиш, а голий ні з міста. *Не.*

Иде зіма, а кожуха нема. *Ил.*

11160. Без кожуха береть сукруха. *Ст. Зб.*

Вітер каже: «гу-гу-гу! сім свит продму!»; а кожухана латка лежить тихесенько в кутку та й каже: «а мене не продмеш!» Тоді вітер, розсердившись, каже: «Мовчала б уже там, коли тебе ніхто не чепає — тут не за тебе річ!» *К.*

Кожухана латка за рідного батька. *К., З., Л.* — ... як рідна матка. *Бр., Рад.*

Кожух та свита, то й душа сита. *К.*

Шори та вбори. *Сос.* — В шори, та в вбори, та в наритники. *Л.*

А як мені збиратись! встав, оперезався та й зувсім зібрався. *Бр.*

Я казав «спиш», аж ти обуваєєся. *Ст. Зб.*

Одягаєєся, як попів челядник. *Ёвх.*

Десь тут було мое безголов'я (шапка). *Збр. Шей.*

До лица околиця. *Б.*

11170. Сам одагний — таки зовсім, як міщанин. *Збр. Лаз.*

Убери ⁽¹⁾ пень, буде подобень. *Г., П., Кан., К.* — ... хорошень. *Ил.*

⁽¹⁾ Прибери. *Ж.*

Вбери й пенька, то стане за Панька. *Бер.* — ... за панка. *Бр.* — ... за сінка. *Прок.*

Прибери пня, то й пень гарний. *Бер., Рад., Черн., Ст. Зб.* — ... то ⁽¹⁾ покращає. *Лох., О.* — ... почепурніє. *Кр.* — Прибери пня, дай ёму иня — и з него буде чоловік. *Ил.*

⁽¹⁾ Причепури пень, так и той. *Коніс.*

Як вбереця й дід, то буде побід. *Бр.* Пребереця, аж світ увесь стрепенеця. *Гл.*

Не пізно хороше ходити. *Руд.*

Ковнір по уші, жилетку надув (джи-джулиця). *Мл.*

Хоч поганий, та в жупані. *Коз.*

Убрався в жупан, и дума, що пан. *Ном., Ил.*

11180. Убраний, як пан. *Кон.*

Цур тобі, пек тобі, як запишався, що в нову свиту прибрався! *Пр. в Ст. Зб.*

«Козак, не дражни моїх собак!» — «Нехай сюди не спинаюця, а сюди не кусаюця (у неї перстні на руці, а в ёго червона стёжка гарна в застіжках и нові чоботі витяжні — одно 'дному показують, а собаки — аби, бач, чим замутицьця)» *Пр.* — Козак: «проведи, дівко, од собак, щоб тут не кусались (показує на полосату шаравару), а сюди не спинались (на груди, а на грудях стёжка)» *Кр.* — Козак: «Чом се хата не метена (показує ногою по хаті, а шаравара пістрова мотаєця на нозі)?»; а дівчина: «Чи все ж мені та мені (показує рукою по хаті, а на всіх пальцях перстні)». *Кр.*

Як душі не вложив — так нарядив хороше. *Ст. Зб.*

Вистроїлась, як лялечка. *Пир., [Бр.].*

Ич — мов теєся під лопушком! *Ном.*

Найпаче жартують над маленькими панпочками, як вони приджиджуляця в свої брилики.

Убрали, як на смерть. *Пав., Л.*

Як ся убрав, так го урочили. *Ил.*

Не пади, пороше, на мое хороше. *Пир.*

Щоголь — поросячі ноги. *Нос.*

11190. Хоч голий, та и поясі. *Ївх.*
На позі сип'яи рипити, а в борці тря-
ця кипити. *Л., О., Кр., Х., Ївх.* — Чоботи
скриплять, а горшки без сала киплять. *К.,*
Збр. Лаз.

Голе и босе, а голова в вінку. *Бр.*
Оце захиалась (од *Хилка*: погано го-
лову зав'язала). *Черн. г.*

Хто хоче мати дзигарки, повинен мати
хвильварки. *К., Лаз.* — На дзигарки тре-
ба мати свої хвильварки. *Проск.*

Прийти можна до наготи, як тільки дер-
жатись моди. *Кон.*

Хоч голий, та пишний. *О., Ст. Зб.*
Гучно, бучно, а в п'яти зімно. *Ил.*
На задніх колесах невідь-що, аби на
передніх. *К.*

Хоч ідала, не ідала, аби хороше вихо-
дила. *Кон.*

11200. Знайте нас, що ми голі, та в
жупані ходим. *Не.*

Краснее пір'я на відвуді (на удові),
але сам смердить. *Ил.*

Як корова зализала (про зализаного).
Пир.

Хороший, як свиня в болоті. *У.*
Не показуй пугачові дзеркала, бо він
знає сам, же красний. *Войм., Ил.*

Гляди, сорока вхвратить. *Гр.* — Соро-
ка скаже ⁽¹⁾, що сир ⁽²⁾, та й ухопить.
Пир. — Ворона скаже *сир-сир*, та й зість.
Пир., Н.

⁽¹⁾ подумає. *Л., Черн.* ⁽²⁾ скаже *сер,*
сер. Кр.; Е, ти гахуєся! скаже сорока,
що яйце. *Бр.* — Кажуть, як хто дуже ви-
білюєця. и д.

«Такий білий, що аж лебеді вхвратять.»
— «На чорнім хліб ся родить, а на біле
гайтусь ходять.» *Збр. Шей.*

Пристало, як свині наритники. *Ївх.* —
Як свиня в наритниках. *Лів.* — Така по-
доба, як свині в хамуті. *С.* — Як свиня
в оброті. *Кулж.*

Не припадає, як свині сідло. *Коз., Кан.*
— На свиню хоч сідло надінь, все ко-
нем не буде. *Зал.*

Як корові сідло. *Лів.* — Як на корову
сідло. *Прав. Ниж., Лів.*

11210. Оце нарядились, як теля в міш-
ку. *Бр., Б.*

Чепуриця, паче на весілля. *Коніс.*
Хто ходить у картузі, так у того чорти
в п'юзі. *Б.*

Не хвастай, що в тебе сто рублів є. *У.*
Як у кого одна колоша в халаві, а
друга поверх. В Лубенщині про такого
кажуть, що то бурв...б. *Пом.*

Перевісити йому солом'яне перевесло че-
рез плече: буде, як золоте. *Бр.*

Прибрався, як пін на службу. *Не.* —
Нарадився, як пін в рясу. *Бр.*

Убравсь, як чорт на утренью. *Об.*
Прибравсь, як чорт на Водохрище. *Об.*
Вбіраюця вмазаним наверх. *Кан., К.* —
Вмаганим наверх. *Л.*

Оце надулась: наперед п'ятами обулась.
Не.

11220. Не туди й штани йому стоять. *Бр.*
Чорт не чорт, а люде не такі. *К., Л.,*
Пир., Нов.

Всі люде, як люде — один чорт в ялом-
ку (як хто, не як інші, вберецца). *К.,*
Кан., Л.

Зробив з дядька чорта: високо підстриг,
а він к чорту и дивиця. *С.*

Без шапки, як злодій. *Бр., Л., Кон.,*
Збр. Лаз.

Сховай на свято руки! *Збр. Лаз.*
По чому продаєш грудицу (або: Виста-
вив грудицу напродаж)? *Л., Кулж., Кат.*

Шляхтич ти Кобиляцький, що одна но-
га в чоботі, а друга в лапці, (Кобиляки
Ори. п.). *Нос.*

Питай гуски, чи зябуть нужки. *Ст. Зб.*
Чоботи пасови, як на псови (босий, як
пес). *Ївх.*

11230. Ноги собі скалить, а чоботи на
кію носить. *Ил.*

Боско через увесь вік босий бігає. *Кр.,*
Н.

И пси босі (на певбутого). *Шей.*
Цуцу, босий! *Ном.* — ...не толоч проса.
Босини справляти (про босого). *Збр.*
Шей.

Голий, як мати ⁽¹⁾ народила. *Дуб., Пр.,*
О.

⁽¹⁾ на світ. *Л., Ил.*

Так як огарь обідрався. *Кон.*
Огарь — пеп'ек осмалений.

Тікай голий, бо обдеруть! *Пир., Пр.,*
Нос., Нов. — ...бо обідруть тя. *Ил.*

Замісць *тікай*; кажуть теж и про бід-
ного.

Козак муха — без кожуха. *Я.*
Из дранки — в перепіранку. *Л.*

11240. Одна рубашка — та переперашка.
Кон.

Що вечора, що ранку, то й надінеш
поводранку. *Пир.*

Плечі голі. *Бр.*
Прибрався к святі в нову лату. *Ст.*
Зб.

На.....,..... на твій подобень. — Чи по-
добень на долобень. *Бр., Проск.*

Як дурно та вистроїцца гарно, або
вийде на люде.

Пізнають хлопці и в драні ⁽¹⁾ сороцці. *Л.*

⁽¹⁾ калій. *Ил.*

Сёго піхто не зніме, а кращого не дасть.
Л., О.

Не писанії рукава скачуть, 'но сите че-
рево. *Ил.*

Па пану шовчок, а в животі шолчок;
а у мене хоч свита, та душа сита. *Т.,*
Кон.

—

Люди чини шайність, а коло себе май
ОХАЙНІСТЬ. *Ст. Зб.*

11250. Хоч в семязі, аби в добрі звязі.

Хоч не ошатно, та здатно. *Гад.*

И цар города латає («тао нам свого до-
брого не латать»). *Рат. [К.].*

Хоч убогий, та хендогий. *К.*—Хоч бу-
деш убогий, аби сь був хендогий. *Ст.*
Зб., [Я.].

У наших хозяйєк та по сто сорочок, а
в мене одна, та й та біла щодня. *Бер.*

Трясця тім багачам, що багато соро-
чув; а в мене одна, та біленька щодня.
Евх.

В нас коло посуду чисто ходють. *Пер.*
—Чистенько коло посуду ходить. *Пир.*

Хоч на воді ⁽¹⁾, аби на сковороді. *Кан.,*
К., Д.

⁽¹⁾ без масла. *Кан., К.*

Пороху не дасть пасти. *Ст. Зб.*

Попрочищано, попромітано—хоч каші
покинь. *Б.*

11260. Хуста попере́м, як три дні пан-
щини відбудем (тяжко). *Бер.*

Марусю, дусю, мийся, чешися! *Бр.*

Промий чоло, чи не дасть Бог чого. *Ил.*

Нсвмивака—попова собака. *Пир.*—...
гепáка. *Л.*

Незя волосом світить — надівай очіпка
(покриткуй; або начосів не напускай).
Рад.

Шевця не маш — сам чобіт заший, ко-
ли розірвався. *Ст. Зб.*

Треба з хусткою ходити (або: Ходи з
хусткою).

Витовчи ніс, бо вже було би убогому
Жидові помастити віз. *Проск.,*

Чепуренька—як мазничка. *Гр.*

На голову стрій, а коло задү, пробач-
те, з лопатою стій. *Ил.*

11270. Одна на мені, друга в помелі.
Пир.— У мене одежі-одежі! одна в по-
мелі, друга на мені—от и всі. *Кор.*

Ходить, як деркач (нема на сьму путя-
щої одежини). *О., Кор.*

Такий чистий, як жидівський пантох-
вель. *Проск.*

Так зателепався, як Жид. *Ил.*

Чотирох свічок спалила, закім Гриця
умила, а плятий каганець — такий Гриць-
ко поганець. *Ил.*

Живуть як свині в калу. *Кл.*

Наче гуси почували (нечепурно). *Л.,*
Евх.

Убрався, як марюка. *Зал.*

Курить, як чорт дорогою. *Об.*

Рук не полощи. *Пр. в Ст. Зб.*

11280. Коли свиня в болоті, то мовить,
що красна. *Ил.*

Нам не чепурицьця: аби старий не по-
кинув. *Евх.*

Стара не покине, молодих сам не хо-
чу. *Пом.*

Нам не чепурицьця—аби по світові во-
лочицьця. *Евх., Кор.*

Ведмідь ніколи не вмиваєцца, то він
здоров про те. *Бр., Зв.*—... та товстий.
Рад., Л., Пр. в Ст. Зб.

Лазня вь калу стоить, та людей мие.
Ст. Зб.

—

СОН миліш у сёго. *Зал.*—Що єсть най-
милійше и найкрасійше од сну! *Пир.*

Як хто приїде будити, тому голову на-
бити. *Зал.*

Одне око, та й те спать хоче. *Рад.*—

И єдно око спати хоче. *Ст. Зб.*

Спати не воевати.

11290. Хто спить—істи не просить. *Руд.*

11291. Хто спить, той не грішить. *Кулж.*

11293. Хто по обіді не одише, того Бог
хазяїном не пише. *Нов.*

Хто пізно лягає, той шастя не має. *К.*

Ніч свое право має. *Проск.*

Коли сплять, не мішай. *К., Б.*

Сон переломить. *Кон.*

З сном як з волом борися, а рано вста-
вать не лінися. *Ст. Зб.*

З спання не купить коня, а з лёжи не
справить одежи. *Кон.*

11300. Сном не доробисся. *Проск.*

За спанієм та лежанієм и сорочки не
будеш мати.

Як хочеш багачько мати, то треба ма-
ло спати.

Хто спить до дня, то й виросте бред-
ня. *Збр. Лаз.*

Хто спить до слонца сходячого, той ен

увоїде пекла горячого. *Вечиста книга Стародуб. Матистрату 1679 р.* (напис збоку).—... до сонця сходящого, той не втіче огни горящого. *В.*

Хто пізно встає, у того хліба не стає. *П., Сл.*

Не кайся рано вставши, а молодю оженившись. *Кан., К.*

Хто рано встає, тому Бог дає. *Ск., Ст. Зб., Павло.* — ... Бог щастя дає. *Ном.*

Як би поспав до обід, так приснився б ведмідь. *Б.*

Рання ⁽¹⁾ пташка ⁽²⁾ зубці ⁽³⁾ теребить ⁽⁴⁾, а пізня ⁽⁵⁾ очіці ⁽⁶⁾ жмурить ⁽⁷⁾. *Л.* — ... пшеничку клує, а пізня очки дере. *Нов.* — ... пісні співає, а пізня очі протирає. *Кон.* — Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють. *Бр.*

⁽¹⁾ Ранна. *Проск.* ⁽²⁾ птичка *К., О., Кр., Гл.*; Ранні пташки. *Ил.* ⁽³⁾ зуби. *Ил., Бр., Зв., Бер.*; зубки. *Рад.*; посик. *К.*; посок. *Кр., Гл., Нос.*; ніс. *Проск.*; роток. *Х. Зб.* ⁽⁴⁾ набиває. *Гл.*; пробірає. *Рад.*; прочища. *Кр., Х. Зб.*; чистить. *Проск.*; утирає. *К.* ⁽⁵⁾ а пізня. *Проск.*; а пізні. *Ил.* ⁽⁶⁾ вочіці. *Нос.*; очі. *Ил., Бр., Проск., О., Ст. Зб.*; гочі. *Бер.*; очки. *Зв., Рад.* ⁽⁷⁾ продирає. *Бр., Зв., Рад., О., Кр., Ст. Зб.*; промиває. *К., Бер., Гл.*; протирає. *Проск., Нос., Х. Зб.*; *Ил.*

11310. Чобіт мулить ногу, подушка мулить в голову. *Збр. Лаз.*

Цигане будуть сницця (як хто не вчерявши спати лягає). *Кр., Л.*

Душа спати не ходить. *Бер.*

А спатки така, що мати її родила до сна. *Бр.*

Извикли коти очі жмурить, голови ховать. *Кл.*

Ховаюця очки в мішочки (видно, що спати хоче). *Кр.*

Дереця горло — чи би спало, чи би жерло. *Ил.*

Як би Бога не боявся, то й на двоє б перервався (позіхає). *Не.*

Оце зіхає!... нехай сам здихає. *У.*

Не треба ні на кого позіхати—закривати треба рот. Не треба теж ні на кого потягацьця—умре той: треба потягацьця на піч або на грубу. *Ном.*

А в соломі! *Л., О.* — А надвір! *Дуб.* — Чіпа, чіпа! в соломі спати. *Гр.*

Жартують, як хто дуже позіхне.

11320. Так окунів ловлять (дріма). *Лів.*

Знай, Николи ловить. *О.* — Піймав Никола. *Ст. Зб.*

Ні посять, ні в голови. *Нос.*

Долі дві волі — и рука и нога спить. *Ос. 5 (ХІІ, 72).*

Як м'ягко сницця! наче теця послала. *Кон.*

Виспати ковала и бондаря (довго спати). *Б.*

Спить, як би шовком пив. *Ил.*

11327. Спить, як після маківки. *Прав. Ниж., Лів.* — ... як маківку випив. *Бр.* — Маку наївся. *Бр.*

11329. Заснув, як баран. *Бер.*

11330. Мов пап, оддыха (більш на собак кажуть). *Кон.*

Хропе на всі заставки. *Лів.*

Лежить, як камінь (оспалій). *К.*

Одвернув, як Циган реиджигло (одвернув папістару). *Кон.*

Виспався, та не вилежався. *Ст. Зб.*

За сон не ручися (можна и угрішицьця). *Л., Пир.*

«А що се ти, так не звичайно, гріх (діло було за вечерю)!» — «За сон, хазяїн, не ручись!» — «Так ти ж не спиш.» — «Так буду.» *Камі.*

Ні на волос не спав и ні на маково зерно: хоч зшивай очі. *Ст. Зб.*

Так вже й спить, як полоханий заєць. *З.*

Спить, а Химини кури бачить! *Пер., Ном.*

Ніч Божа («Ой гвалт! ніч така Божа — не виспалась!»). *Бер.*

11340. Ніч матка—висписся гладко. *Ск.*

Пужка джигушка, вставай дівка Марушка. *ІІІ.*

Иноді жартують так, патаюючи, що, мов, з жопотою треба иноді и примусом.

Пора втавять та хліба доідать. *Сос.*

Ти мене торкнеш, я тебе збудю (як хто просить рано збудити). *Бр.*

Валяецця, як свиня в барлозі. *Зв., Л., Пир., О.*

Сон—мара. *Б.* — ... а Бог—віра («то приказка давня»). *Бр.*

Нехай св. Їсип на все добре переносить (як що недобре приснився). *С., Кан., К.*

Що думаєш, те й сницця. *Бр.*

Що на яву бредецця, то и во сні верзецця. *Л.*

Як снецця, то и верзецця. *Гам.*

11350. Не думай, то и не снитимися. *Лох., Л., Пир.*

Куди ніч, туди й сон (те, що наснився). *Бр., Ст. Зб.*

Сницця, то й сницця. *Бер.* — ... а як

прісненця (¹), то й все миненця. *Бр.* — Спиця—сниця, свіненця—все миненця. *Ст. Зб.*

(¹) а прочненця. *Рад.*

Як є горе на душі, то и зо сну жахаєся. *III.*

Каждий свій сон розказує. *Ст. Зб.*

Иний сон—як у руку дасть. *Лів.* — Як у лоб дасть. *Рад.* — Сон змутить: як у руку дасть. *Ст. Зб.*

Як у око вліпив (угадав, про сон и д.). *Кр., Л., Павл., [Ст. Зб.].* — Сон, як у руку. *О.*

ДОРОГА чхаєця. *Коз.* — «Чхаєця!» — «Дорогу чуєш.» *Л.* — ... почувеш.» *Рад.*

Се мені дорога кладенця. *З., Л., Пир.* Заіхав собі, та ні кує, ні меле. *Зал.*

11360. За морем, як за горем. *Кан., К.* Живи з сороками з воронами, що в прей не ходять. *Пр. в Ст. Зб.*

Ярѣма, Ярѣма—посидь лучче дома. *Х. Вид.*

Ай гай! куме, куме! сиди з лихом дома, та й не рипайся! *Пир.*

«Не ідте у понеділок—важкий день!» — «Земля важча, ніж день.» *Коз.*

Іхать-іхать, та в зубах (¹) віхоть. *Ст. Зб.*

(¹) Кажуть, як хто раз-в-раз *іхать*, а ніщо не налаштовано у ёго, біга як дурне. *Ном.*—... (¹) та десь инде. *Л.*

Иди сідай на віз. *Ном.*

Жартують, як діти, або жінка, просять куди іхать, а не можна, або не хоче.

Покóсом та в паністару носом. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, найпаче з дівчорп—«поїдемо, поїдемо!»: не поїдете, не сподівайтесь.

Господи благослови! дай, Боже, час добрий (як рушають у дорогу). *Л., Сос.* — Господи пострічай. *Пир., Кон.* — Господи Боже, щастя и постречай. *Рад.* — Щастя, Боже! *Лох., Пир., Пр.* — Хай Бог щастить—даруй, Господи! *Кон.*

З Богом на биструю воду. *Ил.*

11370. Не!.. з долини в долину та на свою Україну (поганайлівське)! *Кон.*

Пішки нема замішки. *Кан., К., Лів.*

Умні люди пішком ходють, а дурни іздють. *У.*

Пішечком з мішечком. *Зал.*

Подорожнѣму и Бог вибачає. *К., Кан.* — ... простить. *Лів., Руд.*

«А що це ти, бабо, робиш? тепер піст.» — «Подорожнѣму, шиничку, чоловікові не гріх!»—а вона вийшла на дорогу, та й плямка собі салце. *Ном.*

Чоловік знає, коли виїзджає, а не знає, коли вернеця. *Проск.*

Додому широкі ворота, а з дому узькі. *К.*

Коли зібрався, за нами не бався. *Прав.*

Хліб в дорозі не затажить. *Ил.*

Хто хліб носить, той не просить. *Ст. Зб., [Ил., Ёвх.].*

11380. Подорожнѣму хліба не давай, бо люде дякують за дощ, а він лаєця. *К., Кан.*

Що за сон, як в головах шанка! *Ёвх.*

Не тоді спати, як товариш шапки шукає. *О., Нов., III.*

Товариш мовний в дорозі стоїть за віз смаровний. *Ил.*

Тогді дорога спішна, коли розмова потішна.

У доброго коня не довгі верстви. *Кос.*

В дорозі всѣго трапиця. *Л., Н.*

Хто часто в дорозі, був під возом и на возі. *Ил.*

Піч тучить, а дорога учить. *Прав.*

Дорога біжить. *Бат.*

Час би то. *Ис.*

11290. Шлях не спить. *Прав., Л.* — Шлях не гуляє. *Бр., Рад.*

Народу богацько—не бійся и д.

Ночлігів з собою не носять (як хто просиця на ночліги). *Пол.*

Де будуть шанувать, там будемо ночувать. *Пир.*—Як будуть частувать, так и ночувать. *Коз.*

Толкувать—ночувать! підмазать—треба іхать. *Пир.*—Толкувати—ночувати! підмажем, та й поїдем. *Пер.*

Свято поле, мазницю взявши. *Полт.* — Посвящай поле мазницею. *Гр.*

Хто коня годує, той дома ночує. *Коз.*

Хто путає, той ногами не плутає. *Б.* — ... ногами плутає, а хто в'яже, той певно спать ляже. *Рад., Кон.*—Хто в'яже, то й спать ляже. *Б.*

Яловий міст (не іздать). *Пир.*

А за лёду де був? тепер кажеш «перевези!» *Крем., Л.*

Шапуй гори, мости: будуть цілі кості. *Бр., Зв., Проск.*

11400. Вставать треба, ідучи через мости, жеб були цілі кості. *Ст. Зб.*

Ідь не брідь. *Пр. в Ст. Зб.*

Стала роса (піг на коневі). *Кон.*

На коня впасти (скачить). *Гат.*

Хто колує ⁽¹⁾, той дома не почує. *У., Прок.* — Хто просто іде, той дома почує, а хто об'їжджає, той в лісі блукає. *Кр.*

⁽¹⁾ об'їжджає. *К.*

Навпростець ⁽¹⁾ тільки ворони літають. *Пир.* — ... а люде по дорозі ходять. *Пер.* — Ворона ⁽²⁾ прямо ⁽³⁾ літає, та ніколи дома не почує. *Ївх.*

⁽¹⁾ Напримець. *Ш., Хар. Зб.* ⁽²⁾ Ворони. *К.;* Ворон. *Б.* ⁽³⁾ напростець. *Б.;* навпростець. *К.* ⁽⁴⁾ не буває. *Пир.;* по почують. *К.*

Хто простує ⁽¹⁾, той дома не почує. *Бр., Зв., Ївх.* — Хто колує ⁽²⁾, той дома почує. *Л.* — ... а хто дуже простує, той в дорозі почує. *Ил.* — Хто кругу не боїця, той далі становиця; а хто навпрошки, той чортам роги править (або: той швидче дома становиця). *Коз.*

⁽¹⁾ опрошкує. *Збр. Лаз.;* вопрошкує. *Ївх.;* їздить, ходить — навпростець. (*Пол., Пир., Б., О.*), навпрошки. (*К.*) просто (*Рад.;* Хто кружас, той дома спать лягає, а хто простує. *К., Коз.* ⁽²⁾ кругом їздить. *Ос. 5 (XII, 71).*

«Куди твій батько поїхав?» — «На ярмарок!» — «А коли вернеця?» — «Як поїде на об'їзд, то сегодні буде, а як поїде навпростець, і завтра не буде!» *Сл.* — Як поїхав кругом, так сегодні буде, а як навпрошки, то хіба завтра. *Ос. 5 (XII, 71).* — Як поїдеш в об'їзд, то будеш и на обід, а як напростець, то увечері. *Х. Зб., [Зв., Б.].*

Пішов батько напростець: не скоро вернеця. *Павл.*

Волю коловати, як просто іхати, а бідовати. *Ил.*

11410. Далеко, та легко, а близько, та слизько. *Зв., Л., Коз., Сл., Ївх.*

Там тебе и Матвій посніда («Чи можна сюди іхати?» — «Ось поїдь! там и д.»). *З., Кон.*

Ідьте, сердечко, напрямець, а там живе Андрій Швець, а там — круто соб — живе Кулина Вакуленкова: її чоловіка торік взяли в москалі... а там проваллячко, а за проваллячком — гульк — по городу ходить сива кобила, а на призьбі лежить руда собака: ото, сердечко, й отаман живе. *Зан. (I, 148).*

Не доходя минаючи, де рябі ворота, а новий собака. *Зв., Чир.*

Язик и до Кракова доведе. *Рад.*

Язик Києва доведе. *К., Бер., Ст. Зб.* — ... и кия. *Кор.* — Язик до Києва до-

водить. *Коз., Кр.* — ...и до кия. *Зв., К., Ил.*

Язик на конець світа заведе. *К., Кан.*

Сюди виль, туди виль — аж за п'ять миль. *Ст. Зб.*

Гей, верни, Касян, круто!

Вертай, Грицько, бо у церков заїхали. *Коз.*

11420. Не вхопив тропи. *Кон., Л.*

Хто питає ⁽¹⁾, той не блудить. *Об.*

⁽¹⁾ дороги. *Рад.;* Хто питаєця. *Ст. Зб.*

Блуд мене допитався. *Ил.*

Видно й хати, та далеко чухрати ⁽¹⁾. *Л.* — Бризько видати, далеко цибати ⁽²⁾. *Нем.*

⁽¹⁾ махати. *Л.* ⁽²⁾ дибати. *Бр., [О., Повг.],* шкадибать. *Ис.;* стрибать. *Рад., Л., Мг.*

Близенький ⁽¹⁾ світ! *Об.* — Не близько! *С.*

⁽¹⁾ Близомий. *Р., Л., Кон.;* Близомий. *Л.;* Не близький. *Лох., Сос., Повг.*

Далеко, та треба іхати. *Пр. в Ст. Зб.* Очам видно, та ногам обридло. *Ївх.* — ... обидно. *Коз.*

Навзаводи побіг. *Лів.* — На всі заводи побіг.

Жене, як дідько вітри. *Гат.*

Поспіша, як Жид на шабаш ⁽¹⁾. *Об.*

⁽¹⁾ шабас. *Зв., Рад., Л.;* сабаш. *Бр., Бер.; К., Л.*

11430. Поки сонце зайде, то и чорт не знайде. *Бр., Лів.*

Скільки ідеш, та все в однім місці. *Л., О., Ст. Зб.*

Скільки вб'єш, стільки в'їдеш. *Об.*

Санна ізда — ангельська ізда, але дідчий виворот. *Г.*

Як буде полоз вогкий, то буде и кінь мокрий. *Кр.*

Тепер іхати (або: ити) — ворога карати (грузько, темно и д.). *Пир., Л.*

Хоч боком котися (рівно, сухо и д.). *Л., Кон., Ст. Зб.*

«Що везеш?» — «Олово!» — «Бідна ж твоя голова!» *Ст. Зб.*

Сопи гора, аби не я. *Б.* — Сопи гора, сопи, та й не вилізеш. *Лип.* — А що гора сопе? *К.*

Іхала Хима з Ірусалима: таракотілка теркоче, а коник бігти не хоче. *Бр.* — ... білою кобилою: тарадайка торкоче, кобилка бігти не хоче. *Гайс.* — ...возок скрегоче, Хима ся регоче. *Ил.*

11440. Обидралися в дорозі, и так, паче, з дому виїхали. *Ст. Зб.*

Горілка 11441—11790. — Гість 11791—11951. — Хліб-сіль 11952—12406. — Тхорить 12407—12415. — Пить 12416—12430. — Гостинець 12431—12433.

Зпершу ГОРІЛКА людей розважала, а тепре сама засумувала. *Гам.*

Пий, та ума не пропий. *Ск.*

Пий ⁽¹⁾ винце, та знай дільце. *Б.*

⁽¹⁾ Пий, дівка. *Кон.*

П'яний свічки не поставить ⁽¹⁾. *Б.* — ...а звалить ⁽²⁾—звалить. *Бр., [Зв., Рад., Бер. Б., Кон., Повг.].*

⁽¹⁾ не погасить. *Б.*; не приліпить. *Проск.* ⁽²⁾ и готовую. *Ст. Зб.*

П'яному и кози в золоті. *О., [Ст. Зб.].*

Коли голова не під тому, пай ся мають ноги на бачності. *Ил.*

Дай, Боже, пить, та не випацьця; говорить, та не проговорицьця; на печі спать, а на покуті дверей шукать. *Кон.*

Хто по повні випиває, той під тином (або: під плотом) спочиває. *Ївх.*

Не допивай, не доливай — не будеш п'яний. *Бр., Вас.*

11450. Хто багато п'є, сам себе поб'є. *Ил.*

Пий та не випивайся, між чужими людьми вїстерігайся. *Кл.*

Пий та не вий, то знай; а пудпивши, бунтів жадних не починай.

Коли п'яний, то дізь в болото, а не зачіпай. *Ил.*

Хміль не вода—чоловіку біда. *Ст. Зб.*

З хмелєм треба з розумом жити. *У.*

Хміль до лихого людей зводить. *Кл.*

Добре тому пить, чий хміль спить. *Не.*

Добре тому пить, хто хмелю не боїцца.

Голодному на умі хліб, а п'яному хміль. *Слуц.*

11460. На готовий хміль хоч води злий, то оп'янієш. *Ївх.*

Сім год баба похмілялась, та з похмілля й умерла. *К., Л., Ївх.*

Не доведе Семена горілка до добра. *Кон.*

Горілка не дівка, а Семен не дурень. *Ил.*

Горілка не дівка. *Бр.*—... не треба їй

пілувати — з ума зведе й сама пропаде. *Бр., Бер.* — Горілка не дівка, здоров'ю злодійка. *Проск.* — Горілка, як та дівка — хоч кого підведе. *Черн.*

Од пива болить спина, а од меду голова. *Пе.*

Як є на мед, тоді пий пиво; а як є на пиво, тоді пий воду. *Кон.*

Добра вода, бо не мутить ума (або: Блаженна вода, немутяща ума). *Ил.*

Прощай, розуме, як з горілкою ⁽¹⁾ зустрівся. *III.*

⁽¹⁾ з чаркою. *Коз.*

Сербне чоловік чарку — як исказиця. *Пе.*

11470. Як уп'єцца, так як изказиця. *Л., Коз.*

За чарку, то й за сварку. *Бр.* — За цюю чарочку збивають сварочку. *Черн.*

На підпитку нема спинку. *Гам.*

Як не бить, то й не пить. *Рад.*

П'яний гірше скаженої собаки. *Л.* — ... скаженого пса. *Проск.*

Сказано: п'яний, що дурний. *Бр.*

Там такий дурний у горілці, що лих (задиришливе, як уп'єцца). *Ном.*

Від п'яного поли вріж, а втікай. *Проск.*

П'яного моленіє—хварисейське хваленіє. *Кл.*

П'яного молитва—як хорого піст. *Ст. Зб.*

11480. П'яного молитва, як умерлого битва. *Кл.*

П'яний на все зізволяє. *Ил.*

П'яному гори немає—усе рівно. *К.*

П'яному море по коліна. *Об.*

Як п'ял, то копитан ⁽¹⁾; а як проспався, то й свині ⁽²⁾ збоявся. *Бр., У., Проск., Рад., Кан., Коз., Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ пан. *Прав.* ⁽²⁾ вівці. *Бр.*

11485. Вибачай, дурний, п'яному. *Я.*

11487. Що у тверезого на умі, то в п'яного на азиці. *Об.*

Не бий, не печи — тільки язик намочи.
Б. — Не бий, не полочи — у горілці язик
намочи, усю правду скаже.

Ходи, кума, до мене, випьем у мене. *К.*

11490. Буде п'яна рука и пога. *Л., Пер.*
Хоч копй пугай («так много есть там
напитків». *Пр. в Ст. 3б.*). *Ст. 3б.*

Хто має, той наливає. *Пир.*

Хто п'є, той кривниця; кому не дають,
той дивниця. *Рад.*

З пісні; дальше вона так: «а ми бу-
дем п'ить, и Бога хвалить, и за нас, и
за вас, и за нашу пеньку, стареньку,
що навчила нас горілочку пити — гаразд,
гаразд».

Пило б и ледашо, як би було за що.
Бр., Рад.

Добре дуть, як дадуть. *Лів.*

Чоловік постіг, тигни ёго за стіл (од-
ному дає горілку, чи що, а другого не са-
жає, то друге и каже...). *Рад.*

Солодкий медок, та ба! *Ст. 3б.*

Солодок медок, та по шажку в роток.

Медок солодок, а язичок дере. *Ил.*

11500. Що пропито, в тім не ходити.
Бр.

Прийшов нестатокъ, винив остаток. *Ял.*

Тут горілка кап, а там хап (з кишені).
Ст. 3б.

Людям дарма життя, аби було пиття.
Збр. Лаз.

Нема й шаноби, як нема горілки. *Коз.*
Ти до ёго, а він до тебе. *К.*

Покіль суд та право, ми діло поправи-
мо, та по дві похилимо. *Коз.* — Поки суд
та діло, давайте по чарці. *Гл.* — ... так
випьем. *Пер.*

Будем п'ить з каганця та й чарочки до
денця. *Ил.*

Випьем по половинці, щоб було легко
наші дитинці! *Пир., Збр. Лаз.*

Випьемо лиш, щоб дома (або: жінка,
діти) не журились. *Полт., Л., Зал.*

11510. А нуте, Самарці, потягнем по
чарці (в Новомосковську). *Ос. 20 (IX, 14).*

Пий та хвали, що б не дали. *Р.*

Пий до братові, бо я голови слабої.
С.

Пий до кума, а до куми завтра випь-
еш. *Кан.*

Чоловік не скотина — більш відра не
випьє. *Лів., Чор. Рад. (291).*

Як ті п'яниці щодня п'ють! добре, що
ми попривикали. *Об.*

Чи не пора нам березу везти? *Б.*

Чи не вести? бо в колядках передній

вожака березою звецця на Поліссі. *О.*

Мар. — Кажуть гості, як випить хотять.

Кумки та кумки, та випьем по румки:
и як підем на той світ, там румок ніт.
Черн. і.

А нуте из білих ручок! *Чор. Рад. (48).*

Тра горло промочить. *Пир.*

11520. Кє нам чого-небудь такого, для
чого чарки роблить. *Ос. 20 (IV, 20).*

Чарочка моя кругленька, як я тебе лю-
блю, що ти повненька! *Зал.*

Чарочка чепурушечка, п'є Сидоровна ду-
шечка.

Ну, пий, стара: гості будуть та й по-
ідуть, а ми з тобою вік зжили. *Ос. 5*
(XII, 73). — Гості будуть, та й пойдуть,
а ми все дома. *Рад., Пир.* — ... а ми з
тобою зостанемся. *Пир.*

Перший кишінок, як по лёду, другий,
як по меду, а третій не питай, лише да-
вай. *Ил.*

За сії речі дайте нам горілки гречі.
Збр. Лаз.

По сі мові та буваймо здорові! *Чор.*
Рад. (52). — ... та будьмо здорові. *Ск.*
— ... будьте здорові. *Кулж.*

Кажуть за чаркою, а теж — кінчаючи
про що розмову и прощаючись, встаю-
чи од столу и д.

По одній ⁽¹⁾ не закушують. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ По перші. *Л., Пир.*

Випийте по другій, щоб на одній не
скакали. *Коз.*

А ну лиш: чоловік на одні нозі не хо-
дить, а на двох. *Ос. 5 (XII, 73).*

11530. Дайте другу — прогнать тую.
Ст. 3б.

Випий три, та й уся ⁽¹⁾ протри. *Ос. 5*
(XII, 73), Кон.

⁽¹⁾ ус. *К., Л.*

На трєх же не їзять.

По чарці, по парці, та вп'ять по п'ять.
Рад. — ... та всім по сім, та по стакану,
та й станем на стану. *Пир., Л.*

«Чи наливають ще пулш (більш)?» — «По
три дай, та тоді питай!» *Кон.*

По старинному обряду — п'ють дві из-
ряду.

Перед обідом не вадить, а по обіді за-
глядить. *Ил.*

Що потравка, то поправка. *Рад.*

По отченіші напиймося по чаші. *Ил.*

Поставивши тарілки ⁽¹⁾, по чарці ⁽²⁾ го-
рілки. *Ил., [Нос.]*. — ... поставивши лож-
ки, напиймося трошки. *Прокс.*

⁽¹⁾ ложки. *Кон.*; До тарілки. *Не. (2)*
Поклавши тарілки, став на стіл. *Ст. 3б.*

11540. По нашому українському ⁽¹⁾ зви-
чаю ⁽²⁾ треба пий горілку ⁽³⁾ до чаю. *Пир.*

⁽¹⁾ бурлацькому. *Пир.*; По паському.
Кон.; По старому. *Бєх., Кулж.*; Порусь-
кому. *К., Ш.* ⁽²⁾ обичаю. *Кон., Кулж.*
⁽³⁾ по чароці. *Бєх., Кон., Кулж.*; тре-
ба пий горілку и їсти сало. *Пир.*

Скільки води не пий, а п'яним не бу-
деш. *Проск.*

Випийте на потуху! *Лів.*

На потуху випийте чвертуху. *Кон.*

Пиво не диво, а дайте горілочку. *Проск.*

Пивши пиво, та воду пити! *Ст. Зб.*

Кому не стане, того за лоб.

Та нічого поститись, коли єсть игде
міститись (як не п'є у частованні). *Прав.*

По Марусин поясок (в чарці поясочок).

Л., З., Хор., Ш.

Випиймо ⁽¹⁾ до дна, щоб не було воро-
гам добра. *Кон.*

⁽¹⁾ Не випив. *Бєр.*

11550. Пий до дна, щоб очі не запали.
Л., Коз.

Випивай до дна, щоб велика росла.
Лож.

Випивай до дна: на дні молоді дні.
Рад.

Вип'єм по повній, бо наш вік не дов-
гий! *Зв., Пир.* —... щоб наш вік був дов-
гий. *Л., Пр.*

Випийте: казала Жидівка, що добра.
Пир.

Випивай, щоб на ворку не оставалось.
Коз.

Издави хоч пляшку (то пити просять
так, не одступає). *Кон.*

Та випий!... нубо, хоч подерж, хоч у
руках! *Л., Кон.* — Та візьміть хоч в руки.
Л., Пир.

Хто не вип'є до дна, той не мислить
добра. *Кан., К., Б.*

Хоч у губу візьміть: може з отрутою
даєте (гість хазяїнові, як тій частує)! *Л.,
Кон.*

11560. Торкни в губу (частуючи, каже,
як хто не бере чарки). *О.*

Випивай, щоб дід не ворчав. *Рад.*

Випивай, щоб на слізу не оставалось.
О.

Од порожкиї стидно, та 'д повної жаль
(пускати гостей). *Коз.*

Гостю налив чару, а сам випив пару.
Кон.

Кому чарка, кому дві, кому нема й од-
нієї. *Рад., Пир.*

Душа міру знає (найбільш, як п'ють го-
рілку не з чарки, а прямо нахилки). *Об.*

Прийма душа и з ковша. *Рад., Б.*

Хто кого мине, най погу вивіне (в ча-
стованнієві, або так в приязному якому
ділові). *Ил.*

Зоставля на кучері (не допиває). *Дуб.*

11570. Диравий рот (як п'є и потече).
Кулж.

Хто п'є, тому наливайте, а хто не п'є,
тому не давайте. *Бр.*

До кого п'єш, тому й здоров'я кажи. *Б.*

Померним душам царство небесне! бать-
кам, матерям, братам, сестрам, діткам ма-
леньким... нехай легко згадаєця нашому
сватові (або: кумові), а нам пошли, Бо-
же, вік и здоров'я, щоб цей празник од-
провадить, Нового году (або: Водохрщ
и д.) діждать легенько и веселенько в ми-
рі-покої из вами здоровими. Будьте здо-
рові, будьте здорові!.. а будь здорова ста-
ра, діти (примовля за першою чаркою)!
Ос. 15 (XIV, 88).

Щоб Господь родив пшеницю и всяку
пашницю, щоб діждали жать, и спожива-
ть, и людям честь воздавать (хазяйка).
Ос. 15 (XIV, 89).

Будьте здорові, будьте здорові! будь
здорова, стара! даруй, Боже, благо й ве-
село! даруй, Боже, щастя, долю, хліба
вволю, а хліба найбільш! а до хліба по-
силай, Боже, капусту, буряки, огірки —
щоб діждали садить и поливать, а після
в добрім здоров'ї поживать (за другою
чаркою).

Роди, Боже, хліб, а до хліба опеньки
(се б то — м'ясо), щоб до стожка ходили
(до м'яса п'ють).

Приспорай, Господи, Божу росу, щоб
коровки доїлись (до молока).

Будьмо! *Лист. (II, 20).*

Щоб нашим ворогам було тяжко! *Чор.
Рад. (52).*

11580. Будьмо живи, щоб з наших во-
рогів повиягало жили! *Б.*

Щоб вороги мовчали й сусіде не зна-
ли. *Ос. 20 (IV, 24).*

На здоров'я тому, а хто ворог кому
(«бо инший, як вип'є чарку від кого, то
слабій буде або-що»)! *Бєр.*

За здоров'я всіх, забравши в міх; хто
слабенький, той зверху! *Бєх.*

За ваше здоров'я! *Пир.* — За павсь-
ке здоров'я! *Бр.*

Будте здорові! *Кон.* —... на здоров'я!

Будте здорові — скачіть на здоров'я.
Кр.

За здоров'я наше ⁽¹⁾, та в горличко
ваше ⁽²⁾. *Кулж.*

⁽¹⁾ ваше. *Пом.* ⁽²⁾ наше.

Будте здорови, в кого чорні брови! *Зв., Рад., Збр. Лаз.*

Будте здорови, ях бурі корови, а я буду пить, як черкаський бик. *Кон.*

11590. Будьмо здорови, як сірі корови, а наш бик и так звик. *Рад., Б.*—...уповні звик. *Б.*

Будьмо здорови, як наші корови! *Лів.*—... тобі, сволоче, не розвиваєцця, а нам молодим не упиваєцця! чарочка у роток, а здоров'ячко в животок! *Пир.*

Від краю до краю усім добра желаю! *Евх.*

На безголов'я тому, хто говорить про куму! *Бр.* — ... тому, а хто любить куму! вам на зависть, а їй на користь.

Здоровенькі будьмо, та себе не гудьмо. *Б.*

Із ваших рук, щоб діждали онук (свати, п'юючи). *Прав. Ниж., Лів.*

Дай же, Боже, діждати—яйцями товкати! *Бер.*—... ковбасою запихати, христос-воскрес казати. *Бр.*

Пошли, Боже, з неба, чого нам треба. *К.*—... хліба й сала, молока й меду. *Евх.*—Подай з неба, чого треба. *Б.*

Дай, Боже, чого хочєцця! *Зв., Рад.*

Боже, дай гоже (або: А ну лиш! гоже дай Боже)! *Кор.* — Дай, Боже, щоб усе було гоже! *Пир., Черн.*

11600. Роди, Боже, овес, ячмінь и гречку, хоч всього потрошечку; роди, Боже, лён и коноплі на весь християнський мир. *Кр.*

Роди, Боже, на всякого долю! *Рад.*

Дай, Боже, того часу діждать: хай Бог хліб родить та скотину плодить. *Кон.*

В кого в руках, в того й в устах. *Коніс.* Доброму за доброту, а злому за злость! *Ст. Зб.* — Нехай піде лихому на шкodu, а нам на добро! *Пе.*

Дай, Боже, щоб молоді любилися, а старих щоб и колом не розважити. *Бр.*

Нехай вам все добре! *Об.*

Царство небесне ім! *Лів.*—Нехай царствують.—Царство небесне помершим душам. *Бр., Бер., К., Л., Кон.*—... а нам пошли, Господи, вік и здоров'я (¹). *К., Л.* — Помершим царство, а нам на здоров'я. *Прав.*—Помершим царство небесне, вічний покой. *Л., Пир., Кон.* — Дідам, бабам, батькам, діткам!... а помершим дай, Боже, царство.

(¹) а нам ще прожити. *Бр., Бер.*

Пошли вам, Боже, здоров'я, та з неба дощ, та хліб, та цвіт, та всячину! *Пир.*

Нехай ёму легенько згадаєцця! *Лів.,*

Сл.—... де він у світі повертаєцця (¹). — Коли жив, нехай ёму легенько згадаєцця; а як умер, царство ёму небесне. *Лів.*

(¹) обертаєцця. *Зв., П., Кон., Кр.*

11610. Хай ёму так (¹) икнеєцця (²), як собака з тину (³) ввіреєцця (⁴). *Лів.*

(¹) легенько. *Бр., Зв., Рад., Гад., Ал., Павло.* (²) гікнеєцця. *Бр.;* кнеєцця. *Р.* (³) з плота. *Бр.* (⁴) як камінь об камінь трєєцця. *Р.*

Нехай ёму легенько икнеєцця (¹)! *Л., Кон.*—... икаєцця, де там він повертаєцця. *Пр., Павл.*

(¹) гікнеєцця. *Бр.;* кнеєцця. *Кр.*

Нехай ёму так легенько икнеєцця, як павинє пір'я об воду торкнеєцця (або: черкнеєцця). *Пир.* — ... икнеєцця, як пірипа об пірину черкнеєцця. *Б.*

Живи здоров та багат! *Ст. Зб.*

Жила б, багатіла, та з переду горбатіла. *Б.*

Здоров, трам,—вип'ю я и сам. *Ил.*

Здоров, сволоче, коли піхто не хоче!

Прощай, розуме, завтра побачимось! *Бр., Проск., Пир.*

Чарочка коток, котися в роток! *Рад.*

Я такий чоловік: як візьму, то й вип'ю. *Пир.*

11620. Щоб наші діти так вибрикували (бризкаючи з чарки недопите в стелю). *Л., Кул.*

Роди, Боже, жито, пшеницю, а в запічку дітей копицю. *Збр. Лаз.*

Скільки на кожусі стручків, стільки дитині рочків (або: баранців).

Напився як у лісі, а народу як у церкві (коли не скаже за чаркою якого теплого слова). *Кр.*

Польське пиво (добре). *Пер.*

Гарна горілка, коли не з шинка. *Гам.*

О, це Брусилівська! *Рад., Бер.*

Новомлинка—води половинка, а коропська — суша (про горілку. Короп вславився нею праве скрізь по Лівім Боці). *Кон.*

Святий понеділку, не сварись на мене, що я п'ю горілку. *Черн.*

Гірько випить, а жаль покинуть. *Кан., К.*

11630. Погано п'єєцця — тільки у чарці не застаєцця. *Б.*

Ні п'єєцця, ні остаєцця. *Ст. Зб.*

Коли б сього добра та хоч ще піввідра. *К. з., Б.*

Пошукаймо указу, щоб напиться по дру-

тому разу; та як не перервемось, таки по третєму напьемось. *Рад.*

Оце тая запеканка?.. як би ще! *Кр.*

Як випили варенухи, то й загули, як мухи. *Кон.*

И гуляли вони собі день як золото, другий як срібло, третій як мідь, хоч и додому їд. *Зап. (II, 53).*

Ноги кажуть «ходім до додому», головошка каже «ходім до покою», калитка плеще «напіймося ще, я все поплачу». *Сл.*

Що на дворі дієцца, у світлиці забу деш. *Не.*

Як не б'єсся, а к вечору нап'єсся. *Коз.*

11640. Де п'ють, там и ллють ⁽¹⁾. *Ск.* — ... без шкоди не бува — аби здорова наша голова. *Не.* — ... и ллють, там же и б'ють. *Ст. 3б.* — Де п'ють, там и б'ють. *Л.*

⁽¹⁾ розливають. *Кан., К.*

Чуеш, кумасю, щипочко, кришечко, кров бурикова, прищепа тютюнова (то як жіночки горілку п'ють). *Сл.* — Кров бурикова, а душа часникова. *Бр., Рад.*

Як пили, то гумоніли (гомоніли), а до рощоту, то й понімили. *Ст. 3б.*

Коли б вихорів, виболів, що у мене вихилив! *Нос.*

Безодної бочки не налеш. *К., Рад.*

Хай її зола п'є (з її горілкою)! *Кон.*

Напивбисся шевської золи! *Проск.*

Бодай його п'явки пили. *Кон., Кр., III.*

Гладить дорогу. *Лів.*

Дав Бог упитись, та не дасть проспатись. *Кл.* — ... упитись, а п'яний не хоче спати пожитись.

11650. Випило залишне, нехай оддише. *К.*

Коли ж горілка проїде з милом, — не буде вже в неї першого хмілю. *Гам.*

И хміль пропав! *Лів.* — Де той хміль дівався!

Злякався добре.

Він п'є, та ума не проп'є. *Євх.*

П'яний-п'яний, а об угол не вдаривца! *О., Коз.*

В болоті не без чорта, в сім'ї не без п'яниці. *Кон.*

У п'яниці коли не очі сині, то спина в глині. *Л., Євх., III.*

Дивицца на п'яницю — все одно, що причащацца в Велику п'ятницю. *Пир.*

Галусю, усип мені осьмусю. *Кон.*

Бодай тії пани жили, що гуральні ставили: як би не ся чмируха, то я б зги-

нув, так як муха. *Бр.* — Як би не та си вуха, згинув би козак, як муха.

Давне козацтво само мало виниці, и їму б ні за що папам за їх дякувать: прислів'я недавніх часів.

11660. Жид а виници мати не дасть загибати. *Ил.*

Принеси хоч за губою. *Кон.*

Добре їму й, понюхать (п'яниці горілки). *К.*

Добре п'яниці и капля ⁽¹⁾. *Рад., Л., Коз., Кр., Ст. 3б.* — Як п'яниця, то й каплі рад. *Коз.* — П'яниці и капля дорога. *Кр.*

⁽¹⁾ крапля. *Зв., Проск., Луб., Бер.*

Добро́ Мацьку ⁽¹⁾ й плітка. *Бр.* — Добро́ Мацьку и плітка — добра п'яниці капля. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Марку. *Євх.*

П'яниці брязь-брязь! буде бігти через грязь. *Збр. Шей., Коз.*

Додержуй корчми. *Ст. 3б.*

Где пиво чуй, там ночуй.

Пиття — пожиття. *Ил.*

Се зілля кожде вживає. *Л., Кон.*

11670. Хто коршму ⁽¹⁾ минає ⁽²⁾, той щастя не має ⁽³⁾. *Яц., Бер.*

⁽¹⁾ шпнок. *Рад., Б., Х.* ⁽²⁾ зазнає. *Зв.*
⁽³⁾ не знає.

Корчма розуму учить. *Бр.*

Хто п'є, тому Бог на пиво дає. *Ст. 3б.*

Блажен муж — до церкви недуж, а до корчми — чім дуж. *Зв.*

Що корчма, то стій; що корчъ, то блій, — кріпись, а далі ступай. *Ил.*

Як би не діти, то би добре було в корчмі сидіти. *Проск.* — Же би не діти, лише би в корчмі сидіти. *Ил.*

Не п'ить — вмерти, и п'ить — вмерти; так лучче п'ить и вмерти. *Пир.*

«Хоч не з добра, а з наруги людської пішла ся вигадка, але ж навіки дурна, біс його батькові!» *Пир.*

Тільки и нашого, що ззів та випив. *Бер.*

Люде п'ють, так честь та хвала; а ми п'єм, так стид та біда. *Не.*

П'яне, хоч дурне, забува гора (горе), а тверезе — як замкнута. *О.*

11680. Пий, лядьку, горілку — смутку забудеш! *Хар.*

То недужого питають, а здоровому напивають. *Слуи.*

Не з добра чоловік лишню чарку вип'є. *Б.*

Не то п'яний, що наперед пада, а то п'яний, що назад пада. *Рад., Пир.*

Не то п'яниця, що п'є, а то, що випиваєця. *Нов.*

Не вино, лиш п'яństwo проклято. *Кл.*

Хоч п'яп, аби упрям. *Ст. Зб.*

П'яниця—проси́ниця, а дурень—ніколи. *Об.*

Тверезому можна з п'яним жити. *Кл.*

Годі вже дома пити — ходім в шинок. *Полт.*

11690. Коли не напиваєця п'яним, то лучче пить воду. *Євх.*

«Иш, як він здобрів до неї!»

Не лий! того кури не вибірають.

П'яний собі розум відбірає, а Бог йому изнов дає. *Кл.*

Пив не п'яливо, на смерть. *Пир., Кон.*

Не-минай-корчма, не-пролий-капля. *Зв., Чир.*

Та він би маму свою пропив. *Проск.*

«Коли б я не на печі, та не в руках дитина, я б тобі дала осьмухи! уже четверту тягне, стара собака!» — «Не слухай стара!» *Пир.*

Зажирлив очі (упився дуже, або захарлав шо). *Пр.*

Як п'є, то не проливає; як б'є, то добре влучає. *Ил.*

Спився, як Бея.

Король Угорський кінця XII с., що син його панував років зо два в Червоні Русі, доки не пропудили його геть.

11700. И зстарівся, воюючи, по корчмах ночуючи. *Ст. Зб.*

Ходить до чопа (до шинку). *Б.*

О, вони не п'яниці! мабуть и хліб умочають вже в горілку. *Гр.*

П'є и п'є, нема йому просипу. *Л., Кон.*

— ... и вгаву. *Ном.*

Що в Бога день, а в його очі, як баньки. *Проск.*

Тут така, що в горілці усе б и мокла. *Коз.*

П'є, як в лазні на піч ле. *Кл.*

Чорно п'є. *Ил.*

Не пролива! *Х.*

У свою голову п'є. *Кз.*

11710. Безодня ⁽¹⁾ бочка. *Ном.*

⁽¹⁾ Бездінна. *Ров.*

Гулі бабуля, поки на хребті кошуля. *Не.*

Се не папського ⁽¹⁾ роду — н'є горілку, як воду. *Зв.* — ... а горілочка, як дівочка: зведе хлопця, як дідо́чка. *Полт.*

⁽¹⁾ Доброго. *Бр.*

И чарка нова, та горілки нема: хилю, хилю — не тече, коло серця пече. *Лаз.*

И ти тут, и я тут — а хто у нас до-

ма? а хто у нас порубає солому на дрівва? *К., Кан.*

П'яна баба співала.

Утопив свій маєток в животі. *Ил.*

Против світ за три гроші. *Проск.*

Де копачі копали, там и гроші пропали (де заробив, там пропив). *Рад.*

Лучче пропить, ніж діттю купить. *Б.*

Лата на лату сади, а копіюку на горілку держи. *Нов.* — Латку на латці сажу, шаг на горілку держу. *Пир.*

11720. Заробив на хребет та и в губу. *Ст. Зб.*

Аби в трунок, а на плечах дарма! *Бр.*

Горілку пий та жінку бий — нічого не бійся. *Збр. Лаз.*

Церкву обдирає и корчму латає. *К., Кан.*

Де в Бога коршма, а в того церков (п'яниця, як кликаш до церкви, а дорікали коршмою). *Ил.*

«Михайло, ходім до церкви!» — «Нехай-но!» — «Михайло ходім до коршми!» — «Махаймо!» *Руд., Гайс.* — «Тит, ходім молотить!», так він каже — голова болить; «ходім до корчми горілки», то він и біжить (див № 10853). *Рад.*

11726. Як до церкви, то й ноги болять ⁽¹⁾, а як до корчми, то й в боки взявся ⁽²⁾. *Дуб.*

⁽¹⁾ не здужає. *Бр.* ⁽²⁾ помаленьку йде.

11728. Піп каже: «идімо до божниці», а п'яниця каже: «идімо до коршмиці». *Проск.*

Господи вишній, чи я в тебе лишній?.. чи я коли в церкві бував, чи я коли шинки минав? *Кр.* — Господи, за що мене караєш? чи я коли в церкву хожу, чи я коли корчму мину, чи я те не вкраду, що лежить недоладу? *С.* — Боже ти мій, за що ти мене караєш? чи я жінки не вбиваю, чи я церкви не минаю, чи я в корчмі не буваю?... Так ні ж! де п'ють, то там мене минають, а де нагай, та ще й з узлом, там я перший. *Прав. Ниж.*

11730. Куняє й наливає, наливає — випиває, випиває и куняє, — свого віку козацького доживає. *Збр. Лаз.*

Лихо горлом влізло. *Прав.*

Убив чмеля. *Гр.*

Убив муху. *Лів.*

Бачив вже скляного бога. *Л., О.* — Він геть таки скляного бога держи́ця. *Коз.* — Стекляного бога поцілувати. *Євх.*

Мені не раз доводилось бачити у міщанства нашого (по різних городах), що

під п'яну руч, найпаче по весіллях, вживають замість пляшки—склянке Прияпове добро. Як тепер пам'ятаю, років коло тридцятка назад, в Переяслові, я зустрів на улиці весілля, що ходили з добридіями; все то було дуже вже на підпитку; хто в скоки, хто в боки—пестеменим бакханалія! а один з добридіяків частує (и музик, и жінок, а часом хто й з непохожан трапиця): смокчуть з Прияпа... Розказую про се—може воно кому на що знадобиться, хто захоче добрацьця рахуби про того *скляного бога*, хоч певно не од сього він узлявся у нас. Додам ще, що по селах мені нігде не доводилось не тільки бачити, а навет и чути про скляного Прияпа. *Ном.*

Такий, як ясочка.

Саме в красу. *Пир., Кон.*

У п'яти вступило. *Л., О., Ст. Зб.*

Оре носом. *Л., О.*

Залити очі. *Л., Кон., Ёвх.*

11740. П'яний, як чіп. *Л., О.*—... чопок. *К.*

П'яний, як земля. *Бер., Рад., Л.*

Ложки до рота не донесе. *Л., Пир.*

Пішов меж милі та меж любі, та й вкинув у голову. *Пир.*

Напився так, що аж очі побаклунчили. *Кон.*

П'яний, як ніч. *Ск.*

И вночі, и вдень завше йому ніч. *Проск.*

Набражився, як п'яниця. *Коз.*

П'яний, аж валяецця. *Лів.*

П'яний, як швець. *Проск.*

11750. Хоч возьми та й викрути. *Бр., Л., Пир.*

Підгуляв, що й з копитів збився. *К., Кан.*

Добре цівкою смикнув. *Л.*

Напала брага на врага. *Гр.*

Він такий, що й стежки не бачить (п'яний чи так дурний). *О.*

Ходить такий, як квач. *Кон.*—П'яний, як квач. *Л.*

Язика не поверне, неспаче він йому повстанний. *Х.*—Язик, мов повстанний. *Лів.*

Хоч йому зуби вибери. *Бр., Л.*

Підтоптався. *Чор. Рад. (380).*—Підтоплась (або: Підупалась). *Ном.*

То сторч, то боком (дійшов). *Кон.*

11760. Чмілі гудуть. *Бр., Прав. Ниж., Лів.*

Гуде, як у повітчика в голові (що все п'яний). *З.*

Напились до положенія риз. *Пир., Черн.*

Голова в пір'ї, борода в коччі (в клоччі), а душа в гайлі. *Кан., К.*

Аж чуприна курить (так випив). *Бр.*

Заліг, як собака в гробі (як лежить з горілки). *Рад.*

Взявся п'яний за тии, як за попа трясця. *Пр. в Ст. Зб., У.*

Бач, як качки заганняє. *Бр., С.*

Мисліте пише (виписує). *Полт., З., Л., Пир.*

Отак чорт п'яних бере! *Л., З., Хор., Ёвх.*

11780. Світ як банька, а люде як мухи. *Кам.*—... перед ним літають. *Бр.*—Світ, як світ, а люде, як баньки. *Проск.*

Не добача—п'яний, або слабкий.

Як вип'єш дві-три, то неначе замакітриця світ. *Пир.*

Як києм набито в корчмі людей. *Ст. Зб.*

Там (в шинку) їх розмаїтих. *Бр., Кон.* Хто в коршмі служить, тому в броварі платять. *Ил.*

Де Біг церкву ставить, там дідько коршму.

В коршмі нема пана.

В шинку такий закон: за панібрата. *Кон.*

Тут пити, та не тут спати: треба йому києм дати и кожух зняти. *Ст. Зб.*

Взяти на вишинк. *Гам.*

11790. Де добре пиво, не треба й віхи. *Ил.*

Собака бреше, а ГІСТЬ іде. *Не.*

Дош идеть, а гость идеть. *Ст. Зб.*

Сорока скрекоче, гості каже. *Дуб.*

—... скрекотала, гості ⁽¹⁾ казала. *Рад.*

—... скрікоче ⁽²⁾, гості будуть. *Ёвх.*

⁽¹⁾ гостей. *Нос.* ⁽²⁾ скрегоче. *Бр., Л.*

—Такою примовкою стрічають несподіваних гостей. *Нос.*

З поля вітер — будуть гості. *Л.*

Не в чім котка лапу лизала—аж гостя казала. *Ст. Зб.*

Кішка вливаецця—проти гостя. *Пир., Л.*

Искра до покуття спалнула (гості будуть). *Пир., Кон.*—Искра з печі скакнула. *Ном.*

Хтось поспіша.

Як похлеппецця за їжею.

Пришли, Боже, гостя—аби добрий. *Бр.*

11800. Принеси, Боже, здалека родину, то ми и в будень ⁽¹⁾ зробимо неділю. *Ос. 2 (194).*

⁽¹⁾ в будні. *Коліс.*

Доброму гостю и (або: Як гарний гість, то й) так ради. *К.*

Любого гостя весною частують медком, а в'юсени молочком. *Дуб.*

Милій гість не часто буває. *Бр.*

Як би він прийшов, то и борщу не треба. *Коз.*

Коли б дав Бог гостя, то б и ми пожилися коло гостей. *Бр.*—Принеси, Бог, гостя, то и ми напьемся. *Проск.*—Дай, Боже, гостя и дім, то и я напьюсь при ним. *Ил.*—Нанеси Бог гостя, то и хазяїну добре. *Збр. Лаз., [Сос., Ст. 35].*—За гостями та й нам добре. *Ном.*

Неси, Боже, в чоботях, дамо личаки (хто пізенько в двері добуваєця). *Прав.*

«У нас хата на помості, просим брата в гості!»—«И тут тії сидять, що добре їдять!» *Чир.*

В рукопису д. Марковича так стоїть: «У нас хата на помості; просим брата в гості, и тут тії сидять, що добре їдять.» Своїми зупинками я надав таке розумій, з яким мені лучалось чувати. *Ном.*

Хоч заглянь у хату. *Чор. Рад. (291).*

Хоч наплюй у хату! *Л., Кон.*

11810. В чім зван, в тім прибувай. *Пр. в Ст. 36.*

Закрився очима й плечима. *Прав. Ниж., Лів.*—Заверняся плечима в світ за очима. *Ст. 36.*

Забувсь, відкіля и двері відчиняюця. *Лів.*

Не цурайсь хліб-солі. *Кулж.*

Меже людьми треба бути людьми. *Ил.*

Нехай буде хоч при людях, коли не на люде. *Бр.*

З головою не жить, а з добрими людьми. *Кон.*

Риба рибою живе, а люде людьми. *Ил.*

На кущий бенкет—хоч на неділю. *Лів.*

Будемо гоститися: то у вас, то в тебе. *Бр.*

11820. Чи ся врачимо, чи не врачимо, — нехай ся хоть побачимо. *Ил.*

Святилося—через долинку та в гостинку. *Збр. Лаз.*

Шуми до куми! *Ил.*

Запряжу бугая: куди люде, туди й я. *Рад.*—... запряжу я другого, сідай, жінко небого. *Кон.*

Стукотить, грукотить... «А що там?»—«Кобилляча голова лізе!» *Ївх.*—Стукотить, грукотить кобилляча голова. *Л.*

Ти знай, кому сказати *магай-бог*, або *добридень*, а кому *день добрий* (луччому—*день добрий*). *Рад.*

Здорові були и Богу милі (як кого довго не бачили). *Шей.*

Дай, Боже, час добрий. *Ск.*—...пору добру. *Рад.*—Час добрий. *Кон.*

Добридень *Об.*—День добрий. *Г., П., Пол., Л.*

«Помагайбі!»—«Бодай здоров!» *Ст. 36. 11830.* Слава (або: Богу) Ісусу Христу (замість здоровляння)! *Бр.*

З святим днем будьте здорови. *Нов.*—Будте здорови з сим днем. *Л., Б.*

Будте здорови з тим, що с'єгодня. *Пол., Лів.*

Здоров, куме-Науме! *Я.*

Здрастуйте! Чи кріпкі, чи міцні? *Кон.*

На пса уроки, на кота помисл (¹). *Ил.*

Стрівши несподівано приятеля.—(¹)... уроки, на бігуна помисл. *Ст. 36.*

Добривечір вам! чи ради ви нам (кажуть веселі гості, увіходячи)? *Прав.*—... як ради будете, то й горілочки купите, то й спасибі вам. *Кон.*

А я слідом за дідом. *Пир., Нос.*

Як увіде, а там рід, або товариство.

«Слихом слихати, видом видати!» (кажуть милому, та нечастому гостю).—«Давайте приску ноги поспипати!» (каже гость). *Ївх.*

Слихом слихати, видом видати! *Дуб., Пр., О.*—А, слихом слихати! *Л., Пер.*—... в вічі видати! *Л., Пир., Пр., Б.*—... видати—чи по волі (¹), чи по неволі? *Зв., Пир., Кр.*

(¹) а чи по добрій волі. *Бер.*

11840. «Питайте нас, чого ми прийшли до вас!»—«Скажете!» *Кон., Л.*

Вам наші голови. *Гам.*

Як бачились в горосі та й досі. *Об.*

Що там чувати коло вашої хати? Бик чи привик, телиця чи веселиця? *Ил.*

А як ся кінь хамутний має? *Войц.*

Ніби на Підляссі, в якійсь Мостовій, приятелі так витаюця.

«Як ся маєте?»—«Посередині: як вчора, так нині.» *Ил.*

Чи ще ви живи, чи душею не наложили? *Б.*

Не питай «як ся маєш»,—подивись, то пізнаєш. *Ил.*

Перебиваємся, то сім, то тім боком. *Л.*—Перебиваємся то с'як, то так. *Пир.*

«Як поживаєш?»—«А так собі—то боком, то скоком.» *Пир.*

11850. «Я думав, що тебе нема.»—«Е, ледачого Бог не візьме!» *Бр., К.*

«Ну, як же поживаєш?»—«А що мені дієця! живу помаленьку, з ноги на ногу.» *Ном.*

Жив, та горбат. *Ст. 36.*

Жив-жив, та побачився.

Вода з водою зійдеця, а чоловік з чоловіком. *Ил.*

Гора з горою не зійдеця ⁽¹⁾, а чоловік з чоловіком зійдеця ⁽²⁾. *Ск.*

⁽¹⁾ не сходниця. *Бер., Кр., Кулж.* ⁽²⁾ чоловіком як раз. *К.*

Розцілювавсь, як Жид на шабаші. *Ївх.*

Смокче ⁽¹⁾, як уж жабу. *О.*

⁽¹⁾ Жус. *Рад.*

Сядьмо на колоді, поговорім о пригоді. *Ст. Зб.*

Сідайте, щоб усе добре сідало! *Лів.*

11860. Сідайте ⁽¹⁾, щоб старости сідали. *Об.*

⁽¹⁾ в нас дівка с. *Бр.*

Сядь, нехай поли не вісять. *Бер.*

Сідайте, щоб рої сідали. *Бр., Кон. —*

Щоб рої роїлись и старости садились. *Б. Сади, Боже, все добре! Кр.*

Сідайте ⁽¹⁾ в ряд, щоб Бог був рад. *Бр., Збр. Лаз.*

⁽¹⁾ Сядьмо. *Пир., Сос.*

Сядь коло порога, то будеш на покуті; а сядь на покуті, то будеш коло порога. *Бер.*

На покуті—не піп, так кутя, або дурень без пуття. *Об., Ївх.*

Дорогі гості, а нічим приймати. *Бер. —... потчувать. Павл.*

Прийшов гість, та на голу кість. *Бр.*

Пора до двора. *Об.*—... сходить місяць и зора. *К.*— ... двора, а додому час. *Ст. Зб.*

11870. Пора з двора.

Скільки ни сидіть, то все треба йти. *Ном.*

Як ми сидітимемо, то наш и коровай не зійде (як кажуть—посидіть би). *Рад.*

Треба йти до господи, щоб не було б шкоди. *Б.*

Шукайтесь за гостей. *Л., Пир., О., Ст. Зб.*—... бо ми ще не переставали красити. *Рад.*

Люде добрі, хата тепла. *Лів.*—... кабаки доволі ⁽¹⁾. *Ном.*

Чого іхать, чом не зостаньця? — ⁽¹⁾ істи та спати. *Гр.;* ну и зімуй. *Зал.*

«Гуляйте!» — «Гуляли б, та хліба не брали.» *Лів.*—... а ви б дали, так у вас діти мали. *Кр.* — ... не брали, а ви свого не дасте. *Б.*

«Стій, Уляно, бо ще рано!» — «Стояла б, так хліба не брала, а ви свого не дасте.» *Пир., Кон.*

Бувайте здорови (прощаєця)! *Пир., Кон.*

Здорові будьте и нас не забудьте, бо и вас нема чого хвалити. *Проск.*

11880. Забачимося на жидівського Юря. *Проск.*

Дай, Боже, на тім світі побачицьця. *Н.*

Бувайте здорові, мої чорноброві! кляпайте очима (плачте), коли ласка ваша. *Збр. Шей.*

На добраніч, усі блохи на ніч! спать до півночі, витрищивши очі. *Ном.*

Идіть здорові, колисьте змолили, — а ми пустим па́раз, та й за вами зараз. *Шей.*

Най вас Бог щасливе провадить и в найбільше болото посадить. *Шей.*

Пішого до воріт, кінного до коня. *Б.*

А що це кум кума проважав? *Павл.*

Як довго прощаюця. То, кажуть, проважачи кум кума у метелицю, обидва померзли.

Було що істи й пити донехочу́. *Рад.*

Було що істи й пити, тільки припнуки не було. *Войц., [Ил.]*.—Усе було гаразд, тільки примусу не було. *Кор.*

11890. Так то від своїх и вирвацьця. *Павл.*

Гарні гості, та не в пору. *Кон.*

Лучче в боці, неже в чужій головці. *Пр. в Ст. Зб.*

Хорошіні ⁽¹⁾ гості, та в середу ⁽²⁾ трапились. *К., З., Кр.*

⁽¹⁾ Дорогі. *Дуб., Коз.;* Добрні. *Рад.*

⁽²⁾ п'ятницю. *Зв.*

Гість непростений не дуже буває тучений. *Ил.*

Де не просять, там кием виносять. *Бр., [Прав. Ниж., Ил.].*

Непростаний гість гірше Татарина. *З., Л., [Зв.].*

Незваному гостю місце за двермі. *Я.*

Прийшли непрохані, то й підем некохані. *Л.* — ... неметені, підем нескребені. *Л., Пр.* — Прийшов непростаний ⁽¹⁾, піде недякуваний ⁽²⁾. *Рад.* — Пришов незван, пошов неслан. *Ст. Зб.*—Як пришов незваний, так и иди неотсиланий. *Гл.*

⁽¹⁾ непростені. *Бр.* ⁽²⁾ недякувані.

Принесе біс кума—та не буде ложки. *Ст. Зб.*—Прийде кумець на обідєць, а лижки не буде. *Ил.*

11900. Який гість, така ёму й чість. *Об.*

Сяде курка й без підклада. *Бер., Коз.*

Сідайте — на чім стоїте. *Л.*

Просимо істи, та нігде сісти. *Кр.*

Є що й істи й пити, є по чому й походити, тільки ні на чому гаразд гостей

посадити. *Кон.*— Єсть що їсти, та ні на чім сісти. *Лів.*

Знають гості и самі, що вони пудні,— ато чого б вони калантірили (проти кле-коту збитнього). *К.*

Посидять-посидять, та й далі пійдуть. *Л., Кр.*

Бери, чорте, гостя, а музику посла. *Нс.*

З ложкою—до стола, на дурницю—до села. *С.*

Гарні (або: О, любі та милі) гості, та в двері не потовпиця. *Зв.*

11910. Шануйся, як вон ведуть. *Ст. Зб.*

Прощу на виступі. *У., Л.*

Ото Бог, а то ⁽¹⁾ порог. *Пр., Пир.*

⁽¹⁾ Оттут Бог, а тут. *Кулж.*

Пороги оббивати. *Л., Гр., Ст. Зб.*—... одбивати. *Нос.*—... перебивати. *Бр.*

Дарма верба; що груш нема—нехай и не родять; не бувають гості—нехай и не ходять. *Кр.*

Нехай до ёго піп з кадилом прийде, а не я. *Кр.*

«Так просили, так не пускали!...» — «Куди?»—«В хату!» *Кулж.* — Прохали, та в хату не пускали. *Євх.*—Так нас не пускали—до хати... а так приймали, так приймали—все з стола... та ми посиділи на покутті—знадвору—та й додому пішли. *Казки.*

Як тато псів накупив, то чорт до ёго не приступить (кажуть, як не раді їм в гостях). *Бр.*

Положили Савку на голу лавку. *Нос.*

Як хто жалкує, що погано вита-ли, то так жартують.

Хоч не нагодували, аби запрохали. *Кан., К.*

11920. Їх гудьмо и в них будьмо. *Бр.*
Коломию ⁽¹⁾ гудьмо, а в Коломні будь-мо. *Ил.*

Стародавнє місто при Пруті, нині об-водове.

На проханого ⁽¹⁾ гостя багато треба. *Ск., Кулж.*

⁽¹⁾ жданого. *Л.*

Гості першого дня—золото ⁽¹⁾, друго-го—срібло, а третёго—мідь, хоч додому ⁽²⁾ їд. *Пир., Кр., Нос.*

⁽¹⁾ злото. *Проск.* ⁽²⁾ хоч и к чорту. *Рад.*

Гость до трёх дней. *Л., Ст. Зб.*

Сиділи до сії неділі! *Нос.*

Різдвяні гості. *Ном.*

Кажуть про гостей, що довго гостю-ють. Приїхав до чоловіка на Різдво зять

з дочкою, та й сидять и сидять: вже й Водохрища пройшло, масниця набли-жасил, а вони додому и не думают. От чоловік той и прибрав ярміс... Од-ного ранку спідають, а отаман під вік-но: «а чи нема», каже, «в нас різдвя-них гостей?» — «Та ні, нема!.. а хіба що?» — «Та таке й таке діло — указ прийшов!» — «Ні, Бог милував, нема... Ну», каже, «діти», як отаман пішов со-бі, «треба нам втікати!», и параяв, що він їх в мішки позав'язує и вивезе з села, ніби просо сіять їд. Так и зро-бив; тільки на тім ще не окончилось: перестрів отаман и, все таки допитую-чись різдвяних гостей, добре разів кіль-ки потяг ціпурою по мішках, найпаче, де був зять... Брехенька ся довга, и тесті чмұтовиті иноді дуже добре рос-казують її своїм зятям, як ті загостю-юцця...

Аби з чим-небудь за стіл завести, а зза стола й сами вийдуть. *К.*

Сного гостя добре годувать. *Рад.*

Щоб було на горілку и на тарілку. *Рад.*

11930. У багатство не вдаре, а чим має, тим витає. *К., Кан.*

Чужий лоб скубши, треба й свого на-ставити. *Бр., С., Зв., Кан., К., Мир.*

Хоч застався, а постався. *Ск., Ст. Зб.*

Для гостя, для податків.

Як дома пироги, то й в гостях пиро-ги. *Євх.*

Коли сусід, як мідь, тоді проси ёго на обід. *Ил.*

Хто на чужий обід ся спускає, той з голоду вмирає.

На чужий обід иди, а свою ложку з дому бери. *Бр.*—... иди, та з своєю лож-кою. *Пр., Кон.*

Своёго в гостях не забувай, а чужого не займай. *Ст. Зб.*

Гості подорожного прийми, бо так об-реше всюди, що и очей нігде показати. *Проск.*

Гість лави не засидить, ліжка не за-лежить. *Ил.*

11940. Клади перед людей хліб на сто-лі, будеш в людей на чолі. *Ст. Зб.*

Де люблять ⁽¹⁾, там не уचाщай. *Проск.*
—... де не люблять ⁽²⁾—не бувай. *Лів., [Бр., Рад., Ил.].*

⁽¹⁾ просять. *Бр.* ⁽²⁾ не просять — зо-всім.

У гостині останній починай їсти, а пер-вий переставай. *Ил.*

Гість—невільник. *Ос. 2 (190), [Ст. Зб., Кон.].* — ... ляже, хоч у перину по-ложать. *Бер.* — ... як невільник: де поса-дять, там и сидить. *Проск.*

Гость хазяїнові не указчик. *Зал.*

Гості обідом привізані. *Смуг.*

Гостям а ні вои (не можна вийти, не-года). *Рад.* — Живому чоловікові не за поріг. *Кр.*

Де чують, там и почують. *Нос.*

Гостям сміх, а хазяям слізи. *Бр.*

Гірка гостина, коли лиха година. *Ил.*

— Не мила и гостина, коли з дому з сваркою вибираєш. *Проск.*

11950. Кого болять кості, той не думає в гості. — Гості обїдають кості. *Кр.*

Де все гостина, там голод не далекий. *Ил.*

—

«ХЛІБ та СІЛЬ!» — «Імо та свій!» *О.*
— ... а ти в порога ⁽¹⁾ постій.» *Лів.*

⁽¹⁾ а ти не маш, то. *Бр.*

Теща жива! *К., Пер.* — Ну, ще твої теща не вмерла! *З.*

. Поспів на обід.

Хто пізно ⁽¹⁾ ходить, той сам собі шко-дить. *Об., Ст. Зб., Яц.*

⁽¹⁾ перано. *Лів.*

Два третєго не чикають. *Руд.*

Опізнився козак, так будеш и так. *Збр. Лаз.*

Пришов рано — аж не дано. *Ст. Зб.*

Просимо імо, а як прийдете до стола, в чоло ложкою дамо. *Шей.* — ... як прий-деш, то в лоб ⁽¹⁾ дамо. *Бр., Зв., Л., Кр.*

⁽¹⁾ дулі. *Рад.*

«Час обідати!» — «Просимо!» — «Нехай Бог благословить!» *Бр.* — «Наповняючи!» — «Просим обідати (або: Просимо мило-сти)!» — «Спасибі!» *Рад.* — «Просимо обі-дати!» — «Нехай Бог наповняє!» *Зв., Кон.* — ... Бог дає повне все.» *Бр.*

11960. У доброї господині нема ніколи по обіді. *Ил.*

Лихий передобідок и найліпший ⁽¹⁾ обід попсує.

⁽¹⁾ Мало снідання великий. *Ст. Зб.*

Поснідай трошки — на обіді менш з'єси. *Коз.*

Один хоч иззіж вола, то все одна хва-ла. *Рад.*

Первий кус усіму голова. *Х. Зб.*

Первий шматок ззіси у смак, а дру-гий уже не так. *Євх.*

Стіл кривий (коли не поставлено). *Пир.*

Уміла, кумо ⁽¹⁾, варити, та не вміла давати. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ Вмілисте, кумцю. *Руд.* — А та по-дала поросля, як Циган вже наївся. Ка-жуть, як подадуть ласу потраву, як уже

добре підхарчилися. *Ном.* — В десять кіп казок се з довгої брехеньки. Циган пі-шов косить до чоловіка та й почав уви-лювать, так той їму и одскородив: раз те, що цілий день голодний мусив ко-сити, а за вечерею подали ковбасу, як уже Циган наївся. Циган и сказав ото.

Добра кванилка, та нема лоньки, хіба буду пальком. *Л.*

Хоч не багато ⁽¹⁾, та на тарілоці. *Коз.*
— В мене так: хоч рак, та на тарілі. *Кон., Лев.*

⁽¹⁾ трошки. *Бр.;* за копійку. *Р.*

11970. Не їж в шапці, бо твоя жінка буде мати дурного чоловіка. *Не.*

Хтось буде шанувати: коли не зруч, то навкид. *Л., Пир.*

Каже, похлонувшись.

За ідним присідом вечєра з обідом. *Бр.*

«Гаряче!» — «Студи, дураче — під носом вітер.» *Зал.*

Не бійсь, (ложки) до вуха не поне-сеш, а до губи. *Бер.*

Як скажуть — темно істи.

Начинайте, тату, — мати ість. *Гр.*

Перекуси, та батькові даси. *Ст. Зб.*

То слабого питають, а здоровий, що пійме, то змеле. *Бр., [Проск.].*

Гостик за стіл, а лишній — хоч и під стіл. *Нос.*

Савка в кут, коли гості суть. *Ил.*

11980. Іжте гості, а ви, діти, джа ⁽¹⁾! *З.*

⁽¹⁾ ша. *Нос.;* нуте! *Зв.;* а ти, жінко, джа! *Л.*

Іжте гості, а мати наїсцця и коло ха-ти. *Збр. Лаз.*

Будем істи, та не всі. *Ск.* — ... «Хіба вас дома не буде?» *Ном.*

Чоловік заколов кабана, порасцця вже коло єго в хаті, коли входить Циган: «Сала, пане господарю... чи то пак, до-бридень!» — «Добридень, сїдайте у нас.» — «Ах, то-то істимемо, пане господа-рю!» — «Не знаю, чи всі.» — «Хіба вас вдома не буде?» *Казки.*

Кожному старцю по ставцю (дерев'я-на тарілка). *Збр. Лаз.*

Кажуть з серцем, як сім'я не вку-пі їдять.

Сядьмо, старий, в парі, щоб гречка родила. *Зал.*

Пословиця говориця ⁽¹⁾, а хліб ісцця. *С., Кан., К.*

⁽¹⁾ Мова мовиця. *Кан., К., Пир.;* Мова ся мовить. *Проск.*

Говори, та годуйсь. *Зв., Л., Пир., Н.*
«На вареника та пом'яни чоловіка Ка-

леника!»—«Чорт би твого батька з Калеником, попік руки вареником!» *Л.* — «На, дідусю, папашку, та помялини дочку Марушку!»—«Бодай чорти твого батька з Марушкою, попік руки папашку!» *Кон.*

Мене ззіж, сковородку ззіж! *Ном.*

Жартують іноді над хазяйкою, як коло миски добрі мельники, не надасть страви... То якийсь Москаль, в Таганрозі чи-що, задумав сластїни пекти и продавати. Коли и натравив на якогось заробітчанина: «ти», каже, «заплати мені—кошовика чи що, а я тебе сластїнами нагодую».—«Сїлькись!» И почали, — той пече, а той їсть: як напече оце ваганки, то той згребе обома руками, видавить олію, та и в рот... Звісно, скільки можна чоловікові так ззісти, та ще як вимутюрхався добре! так що Москаль, пік-пїк, та ото й каже...

От, їж, дурню, а не бреш. *Проск.*

1190. Іжте, та в очі не лізьте. *Л., [Нос.].*

Іж, свине, м'ясо. *Кон.*

Іж, дурню, бо се з маком. *Зв., Проск., Гат.*

Іжте, добродію, суху рибу, а на сиру вибачайте. *Ост.*

Лігай потапці, випустивши в юшку. *Пир.*

Іж язык, та не ходи до музик. *Кан., К.*

Кажуть дівчатам, як у страві буде язык — се б то, не вдавайсь в гулюю щоб не оббрехали язиками.

Сїрбай, не дбай: хоч рідке, аби багачько. *Ил.*

Сїрбайте, хлопці, юшку, а риба насподі. *Євх.*

Се скидає на ту брехеньку, як один чоловік обід ставив: вирубав ополонку, поклав хліб, ложки, старців посадовив... їжте, мов, люде добрі, щербу, а там и рибка насподі. *Ном.*

Іжте, діти, ситу—на дні патока буде! *Сос.*

Сїрбай (1), Мартине, мати ще підкине. *Зв., Пр., [Бер.].*

(1) Лігай. *Бр.;* Тріпай. *С.;* Потягай. *Лаз.*

12000. Сїрбай (1), Андришка (2), юшку. *Кр.*—... мала мати свиням дати, та ти нагодився. *Л.*—... юшку: м'ясо дороге, на три копійки мало дають. *С.*—... юшку, а я буду м'ясце, бо мене дитина сче. *Бр.*—... юшку, на дні рибка єсть. *Коз., Черн.*

(1) Хлїбай. *Бр., Л.;* Хлїщи. *Коз., Сл.;* Тріпай. *С.;* Хлїбчи. *Черн.* (2) Андришко. *С.;* Андришка. *Коз.;* Андриш-ку. *Бр., Черн.*

Іж, бо равнї собакам (1) викину. *Л., Б.*

(1) свиням. *О.*

Іж, Ленку (1), хоч и глевко. *Л., Кон.*

(1) Бери, Левко. *Ст. Зб.*

Поживай (1), Хведьку, то хрін, то (2) редьку (білий пічого). *Ном., [Бр.].*

(1) Приймай. *Уш.* (2) мід и.

Поминаючи мак, їжте й так. *Рад.* — Споминайте мак, та наїстесь й так. *Бр.*

Іж та вдавайсь та на кольку зоприєсь, а з кольки на грушу—розчепірів чорт твою душу. *К., Кан.*

«Іж, кумасю, хліб хоч позичений!» — «Та дарма, кумочку, мені єго не відда-вуть!» *Євх., Рад., [Ст. Зб.].*—Іж, куме, хоч позичений. *Л.*

Оце їсть! так як горобець. *Пир.*

Не косарі ви (гостям, що небірчі до їжі)! *Пир.*

Не зийде твій коровай (тому, хто од-стає з їжею). *К., Кан.*

12010. Ззіж гарбуза, а подивися на вер-бу, знову буде кортіти. *В.*—Гарбуза на-їжся, а на вербу подивися, то й станеш голоден. *Г.*

На ласий (1) кусок найдеця (2) куток. *Ск.*

(1) На ласний. *Бр.;* Сласний. *Нос.* (2) найде.

З насилу люде розживаюця. *Рад.*

Череве не дерево—подасця. *К.* — ... розійдеця. *Євх.*

Хоч живіт розсядеця, та дар Божий не зостанеця. *Зв., Л., Пир.*

Добрі жорна все перемелють. *Пир., [Кл.].*

На добрий камінь, що ни скинь, то змеле. *Ск.*

Що Литвину шкодить, то Русину по-магає. *Проск.*

Всяк пан своєму животу. *Гл.*

Торкии в губу. *Ном.* — Торкай, тату, в чортову губу. *Кр.*

12020. Не вірь губі, положи на зуби. *Ил.* — Губі нігди віри не май (або: Не треба віри доймати губі, бо як в неї тор-києш — аж захочеш). *Ст. Зб.* — Не вірь губі: покоштуй, то захочеця. *О.*

Нум їсти гостинець, щоб наш гість не старівся. *Пир.*

Іжте, умочайте, на друге вибачайте. *Пир.*—Іжте, гостоньку, пийте, мачайте, а рештою вибачайте. *Проск., Нос., Євх.*

«Та кушайте, панове гості!»—«Та вже, дядьку, тут тиї сидять, що добре їдять. Уже за ухо не понесемо, а просто в рот.»

Б. — Тут ті сидять, що добре ідять.
Ст. 36.

Я тобі хотів би неба прихилити! *Проск.*
— Рад би неба прихилити, та не хилиця. *Зв., Бер., Рад., Л.*

Як неспромога почастувать гостей.
Рад.

Ну, прошу вибачить, пробачте, гості мої: не скупость, така ⁽¹⁾ спроможность. *Ос. 15 (XIV, 89).* — Поживіця, люде добрі! не скупость, тільки така сила!... на що мали, на то приймали. *Бр.* — Не скупость, але лихая сила. *Ил.* — ... така зможность. *Кр.*

⁽¹⁾ Вибачайте, добрі люде! наша щирость, та не. *Рад.*

Не змоглись на євангелію, цілуйте псалтирю. *Криски (Кр. п.).*

Перво сказано попом села Покошич до мирян після грабіжки лядської села й церкви! (Од Гаврила Оболонського).

Вся причина перед очима (як подадуть страву, припрошує). *Рад.*

Кий на кий вадить, а хліб на хліб не вадить. *Об.* — Хліб на хліб не вадить.

Хрест на хрест не вадить, а кий на кий вадить (як хто перехристиця уже, а його просять ще істи). *О.*

12030. Не вставай изза обіду, — ще в печі долото жарене. *Коз.*

Годі, куме, істи, бо не буде на пироги місця. *Ил.*

Ікте борщ, капусту, бо пироги несуть (несуть и не суть).

Нехай Господь наповняє до віку! вже вдовольнились. *Ос. 15 (XIV, 89).*

Очі зглянуця, та живіт не пристане. *Ст. 36.*

Рад би очима істи, та в пельку не лізе. *Євх.* — Очі б іли, а губа не хоче. *Г., П.* — Ів би очима, та душа не приймає. *Проск.*

Не йде на душу. *Пир.*

Через душу ім. *А.*

Як зав'язано. *Ст. 36.*

Чи все те спожить, що в чужій хаті лежить. *Нос.*

12040. Усёго хліба не переїси. *Збр. Лаз.*

Хоч вочам стидно, та животу зачісно (звичайний гость жартує). *Нос.*

Упивсь від тука циеї господи. *Гат.*

Є в нашого пана свата, ще й буде. *Кан., К.*

Скільки ни сидить ⁽¹⁾, то не заспіваш. *Л.* — Іж, покиль заспіваш. *Гр.*

⁽¹⁾ Скільки іж,

Доки іж, то не забагатієш, тільки зачереватієш. *С.*

Доти гость и мав, доки не полигав. *Нос.*

Поти гості сидять, — не наїдаця. *Гр.*

Сиди, бабко, як сиділа. *К.* — ... а баба й сидить до посліднього *Бр.*

Як хто пересидить за столом усіх.

Ніхто тебе в куми (або: танцювать) не візьме. *Зал.*

Як за іжею захристять.

12050. Путь бо вже: за Бога, та в шинок (жартують, як пора зза столу уставать). *Кр.*

Так хапались, що й вечерять не нялись. *Коз.*

Не дякуюсь. *Пир.*

Покорно дякувать. *Зв., Бер.* — ... спасибі благодарствую. *Пир.*

Спасибі! *Об.* — Спаси біг! *Прав.*

Велик спасибог. *Ст. 36.*

Дай, Боже, наперед більше (хліба чи чого хазяїну и д.)! *Бр.*

Поздоров, Боже, того, — ми в кого. *Нос.*

Роди, Боже, и на камені. *Рад.*

Спасибі Богу ⁽¹⁾, усім святым, и вам — за хліб за сіль ⁽²⁾. *Кон.*

⁽¹⁾ Матері Божі. *Ном.* ⁽²⁾ и тобі хазяїне, и тобі хазяїко, и вам діти.

12060. Хай вам Христос приспоря, чого ви у Бога просите! *Кон.* — Нехай Бог приспоря. *Дуб., Б., Кон.* — Приспори вам, Господи! *Пир.*

Син небесний нехай вас пострічає! *О.*

Спори ⁽¹⁾, Боже, хліба-соли и всёго доволі. *Кон.*

⁽¹⁾ Дай. *Бр.*

Нехай вам Спаситель помагає. *К.*

Хай вам Бог поповняє! *Кон., Бім.* — Хай вас Бог не оставить, чого ви в Бога просите! *Кон.* — Нехай вам Бог нагородить и наповняє, чого ви в Бога жєлаєте! *Бр.* — Нехай вас, добродію, Бог шанує и вашу честь. *Нс.*

Господи пострічай, Духу Святий! *Нс.*

Пошли вам, Боже, на сім світі панство, на тім світі вічнеє царство! *Кул.*

Богу хвала, що ся душа напхала. *Ил.*

Спасибі ні за що, дай, Боже, вічним оддячить (жартують, дякуючи за хліб-сіль, — звісно, у своїх або-що). *К.*

Спасибі за рибу, а за раки нема дяки. *Л., Коз., Б., Ос. 3 (VI, 18).*

12070. Спасибі козиному рогу, козиный головці, и вам пани-молодці. *Бр., Р., Кон.*

Спасибі Миколі, наївся доволі: хлестав-хлестав, та й голодний став. *Бр.*

Спасибі Богу и мені, а господареві ні: він не нагодує, так другий нагодує, а з голоду не вму (запорозька). *Кул.*

Спасибі за закуску — що ззів курку й гуску. *Кр.*

Спасибі за обід ⁽¹⁾, що наївся дармоїд. *Кр.*

⁽¹⁾ Біг запласть. *Бр.*

Спасибі за підлудень, що наївся, та й голоден. *Кон.*

Спасибі за росіл, а хліб свій, та и сіль. *Ст. Зб.*

Спасибі за хліб, за сіль, за кашу, за милость вашу! не тут би був, де инде; не се б ів, що нише—голодні б не сидів: наївся, як бик; перепавсь, як смик; голодні, як собака; на пузі хоч вош убий. *Кр.*

Благодареники за вареники. *О.* — ... а галушок и в вічі не бачив. *К.* — ... вареники: каші не ів, борщу не ⁽¹⁾ бачив. *Пр.*

⁽¹⁾ борщу чорт ёго й. *Пол.*

Спасеть Бог твою душку на колючу грушку, на пень боком, на спичку ⁽¹⁾ оком. *Об.*

Чекарь так дякує після їжі, як нема старших, и найпаче, як у кожного був свій хліб: пустота!—⁽¹⁾ на шпичку боком, на кілочок. *Кан., К.*

12080. Нехай вас Бог благословить и стара Комнацька, що в небі. *Бер.*

Ні за що! *Об.* — Богу дякуйте! — ... Господеві! *Б.* — Вибачайте! Богу дякуйте! *Бр.* — Дякуйте Господеві! *О.* — Спасибі й вам! дай, Боже, здоров'я за ваше приятельство! *Кон.*

Що Богу, то Богу, а що людям, то людям. *У.*

Кажуть, як хазяїн одкаже «Богу дякуйте». Є брехенька, що у хазяїна одного з гостем и до бійки дійшло за се «Богу дякуйте». Хазяїн «та ні за віщо ж кажу—Богу дякуй!», а той: «то що Богу, то Богу, а то таки й тобі»; а далі: «а то й тобі, скурвий сине!» и д.

Нема звідкіль, нема за що (жарт на подяку). *К.*

Не се прохали! *Кр.* — ... вибачайте. *Ил.*

На те просили, що в рот носили, — звиняйте! *Нови.*

Своя сила в рот пошла (на подяку за хліб—сіль). *Нос.*

На що нас Бог споміг, тим и приймаєм. *Бр.*

Чим богати, тим и ради. *Проск., К., Гр., Ст. Зб.*

Яка заможність, така й скупость. *Ёвх.*

12090. Чим хата має, тим и приймає. *Бр.*

Чим хата багата, тим и рада. *Нос.*

Вашим даром, та вам же ⁽¹⁾ чолом. *Кулж.*

⁽¹⁾ та до вас. *Б.*

Ще й завтра подякуєте (як ні за що горазд). *Кр.*

Дай, Боже, здоров'я поки (як дякують, а він дума, що ні за що)! *Кр.*

Паси, та й наше займи. *Бр., Л., Кон.*

— Паси, та зараньше пригонь. *Кр.* —

Займи и нашу на нашу, нехай попасецця. *Лів.*

Жартують, як скаже «спасибі».

Голоде, дай їсти! *Бр.*

Голодному завсіди полудня. *Ил.*

Голодному и вівсяник добрий.

Голодному не попадайся під руки. *Кулж.*

12100. Голод и бреше, и краде. *Нос.*

Голод мутить. *К., Пер.*

Сіль мутить, а голод краде. *Б.*

Довг мутить, а голод краде. *Кан., К., Рад.*

Голод усёго науче. *Полт.*

Голодний и кия не боїцца. *Ров., Рад.*

Голодних и муха поводить. *Ил.*

Голодному лиш прибірати, а не перебірати. *Бр.*

Голодному здаецця кожен хліб за булку. *Пир.*

Голодному — кожда страва добра ёму. *Ил.*

12110. Як не підьеси, то й святих ⁽¹⁾ продаси. *Коз.*

Се б то: при великі нужді и голоді, чоловік иноді мусить и таку святощ, як образі, продати.—⁽¹⁾ святого. *III.*

Голод не тітка. *Дуб.*

Голодному хліб на думці. *Пир.* — ... на гадці. *Ил.*

Спанням голоду не перебудеш.

За їду нема встиду. *Ял.*

Не в розсадную їсти, як нічого. *Ст. Зб.*

Не ходиця о наїдок ⁽¹⁾, але о покушання ⁽²⁾. *III.*

⁽¹⁾ в наїдок. *Бр.* ⁽²⁾ о скоштунок. *Ж.*

Чим не наїсися, тим не налижесся. *Ил.*

Не тільки їди, кільки бідн.

Раз душі догодить. *Л.* — ... не десять раз.

12120. Не ївши—легше, поївши—лучше. *Ёвх.*

Хоч посолонцювати оселедцем (по горіліці)! *Бр.*

Тільки нашого, що в душу вложено.
Пр. в Ст. 36.

Іж гірко, кисело, солоно: умреш, а не згінеш. *Ил.*

Роби до поту, а іж ув охвоту: *Ст. 36.*—... у поту та іж в охоту. *Б.* — Іж до поту, а роби аби не змерз. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Як хто їсть, так и робить. *Бер., Збр. Лаз., [Бр., Ил., Ст. 36.].*

Поволі, добре и д. їсть, поволі и д. робить.

Скатертина душа непажерлива: хоч скільки годуй, то не нагодуєш. *Збр. Лаз.*

Миска пори не знає: скільки лий, то все буде їсти. *Пе.*

Варили не варили — давай їсти. *Ст. 36.*

Як будеш угоден Богу, то не будеш и голоден. *Проск.*

12130. Голодний, як собака. *Лів.* — ... пес. *Г., II.*

Їсти — аж живіт до спини тягне. *Ст. 36.*

По животу мов коти лазять. *Пир.*

Трусниця, як мокре щеня. *Пр., Лох.* — Охляв, як в дощ щеня. *К.*

Аж шкура трусниця. *Рад., Л.*

Аж шкура болить. *Об.*

Їсти, аж плач! *О., [Ст. 36.].*

Пси му за ухом виють. *Ил.*

И ріски в роті не було. *Л., Пир., Пр., О.*

Нащесерце. *Л., Пир.* — Нащосерце. *Лів.*

12140. Уночі не ів, так їму чемері затягло. *Коз.*

Прийде голодний, то и зієть холодний. *Бр.*

Наш піддячий любить борщ гарячий, а голодний їсть и холодний. *Тар.*

12143. Дома ⁽¹⁾ за дітьми, а в місті за старцями ⁽²⁾. *С.*

⁽¹⁾ не зієси. *Бер.* ⁽²⁾ за дідами.

12145. Ти собі хоч мишку піймай. *Ївх.* — Велика й мишку собі пійма. *Ном.*

Як роздають що, найлаче гостинці дітям.

Дано тобі кісточку: хоч лижи, хоч надалше бережи (жінка чоловікові). *К., Ж.*

«Що варили?» — «Капусту та цибулю, а тобі дамо дулю!» *Пир., Лаз.*

Горошку потрошку. *Зв.* — ... потрошки. *Бр.*

«Що варили на вечерю?» — «Шару юшку: пошарите, та й спать ляжете!» *Л.*

12150. «Що ти обідав?» — «Сома: посумував, посумував, та й пішов». *Бр., Л.*

«Дай, мамо, вечерать!» — «Підожди, долото вкипить, то будеш вечерать!» *Зв.* — Підожди, долото ще не вкипіло. *Пир.*

«Що ти вечерав?» — «Скрутні! покрутився-покрутився, та й спати ліг.» *Бр.*

Варили ягли, та й так спать лягли. *Лів.*

Якити — канючить, докучать просячи; *ягли* — полядському шноно.

Були драглі, та спать лягли. *Збр. Лаз.* Ухопив ⁽¹⁾, як собака обметиці. *Л., Пир., Пр., Б., О., Ал.*

Не наївсь (та й языка прицикнув. *Бер.*) — ⁽¹⁾ Ухопився. *Бер.*

Не ів — зомлів ⁽¹⁾, наївся — звалився ⁽²⁾. *Бер., Рад., Ст. 36., Ис.*

⁽¹⁾ обимлів. *Бр.* ⁽²⁾ росівся. *Бр.*; розболівся. *Ил.*

Лях співає, як їсти хоче, а мужик жінку б'є, а Жид борухи відмовляє. *Бр.*

Іж и пий хоч трісни — ніхто тобі ложкою очей не поротиме. *Чор. Рад. (161).*

Унає позапорозький. *Л., Кон.*

12160. Позапорозький не перебірають. *Кл.*

Я не органістий — не перебіраю. *Нос.* Капуста не тлуста, а Матвій не гордий. *Ил.*

Наша невістка — що не дай, то тріска. *Гр.*

Хто переберає, той перебере. *Ил.*

Хто перебірає, той голодом перемирає. *Рад., Коз., Кон.*

Козак не гордун. *Бр.* — ... що оборве, то й в кавдун. *Лаз.* — Козак не гордує: що полав, те й мордує. *Не.* — Не гордун: що дістав, то ковкнув. *Ил.*

Пшенишне, гречишне — верни вмісто. *Б.* Муха не портить брюха (як її зієси). *Ївх., Зал.* — ... тільки надме. *Не.*

Моя душа кривая — усе приймає. *К.*

12170. Хоч не смачно, але багачко. *Нос.*

Попові, що попало, аби кишка не бурчала. *Коз.* — Аби чим кишку напхать, щоб не кавкала. *Кр.* — ... щоб не бурчало у животі. *А.*

И отесу можна в кишку затягнуть, аби не дурчала. *Ис.*

Хоч вовна ⁽¹⁾, аби кишка повна. *Лів.*

⁽¹⁾ полова. *Пир.*; Хоч ключця, хоч вовна. *Бр., Кан., Пир., Кр., Сос., Павл.*

Собачина! гадючина!.. Або очі не бачили? *Ївх.*

Мені не багачко треба: соли дубок, хліба шматок, та горілки чарка. *Кон.*

В нас просто: борщ, каша, третя кваша. *К.*

Хоч не рибно, аби юшно. *Ст. Зб., Пов.*
Аби душа прич не пошла *Р.* — Аби душа не в пні. *В.*

Укинув у пельку (нашвидку хамнув трошки, або випив). *Пир.*

12180. Наша душа паїсця и з ковша. *Л.*
Наші діти не пустодомки, приберуть всі обромки. *Гл.*

В рудпосові було обромки, та хтось поправив на обломки.

Мельникі до готової муки. *Проск.*

Дарма, що в черепку, — аби куриця жарена, куриця варена. *Кон.*

Робити — хоч кием бити, а їсти — хоч рачки лізти. *Бат., Кон.*

Ію б ся сласто, а робити страшно. *Ївх.*
Хотя й голий, аби зїсти добре. *Бр.*
Коли б не пили, не їли, то б в золоті ⁽¹⁾ ходили. *З.*

⁽¹⁾ хороше. *Рад.*

Сьогодні хоч цілого вола зїж, а завтра захощенця. *Ївх., Ст. Зб.*

Що прожив, то добре — що зїв, то пропало. *Кор.*

12190. Ів би й більше, та гроші треба. *З., Коз.*

Гарне, та трохи. *Л., Кон.*

Бідна головка, що не їв більше!.. а я утрус, та й мну.

Лигай, як Мартин мило! *Бр., Пир., Павл.* — Налігався, як Мартин мила. *Зв., Бер., К., Л., Кр.*

⁽¹⁾ Налопався. *Ївх.*; Налупивсь. *Кр.*; Схватив. *Гайс.*

Везе батькова куца! *Рад., Л., О., Кр.*

Нічого, пайдить, бреде — про разне кажуть. А той батько, щоб менш зїжі, попритирав ложки: собі держална, а дітям черначків... Так ото діти и кажуть.

Заходились, мов коло батькової чуприни. *Пир., Кон.*

Кислий — та в рот тисне. *Зал.*

Допавсь, як дурень до мила *К.*

Певно з брехеньки про дурня, що хотів поласувати мигами, та накупив мила — не тямив добре розказати крамареві. Далося ж те йому мик-мик (так він у крамаря питав мигів) добре у тамки!.. Іноді в брехенці, замість дурня — Мартин (див. № 12193). *Пол.*

Допався ⁽¹⁾, як кіт до сала. *Проск.*

⁽¹⁾ Добрався. *Гат.*

Допався ⁽¹⁾, як віл ⁽²⁾ до браги. *Дуб., Пр., Б., Кр.* — ... корита. *Зал.* — ... до калюжі *К., Бер., З., Л.*

⁽¹⁾ Довалився. *Сос.*; Набрався. *Рад.* ⁽²⁾ мина. *Бер., Повг.*

12200. Допався, як свиня до браги. *Ївх., Лц.*

Допався, як ужака до молока. *Дуб., Зв., Лох.* — Суслить, як уж молоко. *О.*

Глитає, мов попів мурло. *Кв.*

Сей кусок як умережиш, так и піч перележиш. *В.*

Як сарана! *Лів.* — От сарана! *Бр.* — Гірше саранчі. *Проск., Л.*

Оце їсть! аж поза ухами ⁽¹⁾ лящить. *Зв., Лів.*

⁽¹⁾ у вушах. *Проск., Пир.*

Лупить, аж ніс гайдука скаче. *Ївх.* — ... гайдука тащює. *Ш.* — Ніс гайдука скаче. *Гат.*

Їсть так, аж ніс гнецця. *Рад.* — ... угинаєця. *Б., Кр.* — ... ходором ходить. *О.*
Їсть не в себе. *Лів.*

В розорву їсть. *Проск.*

12210. Він одно — трубить (їсть багато). *Л., Пир., Кон.*

Як кат измив (повидали все, що поставили). *Бр.*

Иззів, як за себе кипув (миттю). *Лох., Пр.*

Ото ж мені вилизав. *Бр.*

Злизав — та й не лисий!.. *Ївх.*

Сир иззів, а на масло давить. *Кан., К.*

Мацьку, зїхав хліба багачко. *Бр.*

«А я вже перехватив!» — «Як?» — «Та зїв окраєць хліба, та дві паляниці, та два решета ⁽¹⁾ гнилиць.» *Сл.*

⁽¹⁾ та решето. *Гр.*

Сєго-того по макітерці, та й годі з мене! *Руд.* — Того-сєго півмакітри. *Кулж.*

Кусочок з воловий носочок та м'якушки з шапку. *Л., Черн.*

12220. «Що це ти, бабо, ополоником їси?» — «Десь, сподару, діти корець занесли.» *Кр.*

До рота добрав (ложку), та в миску не ввійде. *Л.*

Неніжир напав. *Пир.*

Напав нежид, нігде и хліба кусок не влезить. *Збр. Лаз.*

Се в его їстовець (хвороба така, до великої їжі; часом и жартують). *Пир.*

Ідам тебе їсть.

Чи ти ж согрішив, що троха вкришив. *Ст. Зб.*

Хіба ріжна ще захотів? *Х.* — ... рожна ще дати? *Кр.*

Тепер ти вередуєш: будеш ти їсти печену редьку. *З.* — Того не їсиш, того не їсиш: ще ти на своїм віку то зїсиш печену редьку. *Бер.*

Не про то говорять, що багато ідять, а про то, де воно ділось. *К.*—... що багачко ідять! а де воно діваецця, не зліз зъ неба святий істи. *Бр.*

12230. Очима пива не вип'єш. *Проск.*

Стіл хліба не поїсть. *Коз.*

Все іси та іси — щоб не спав з туху. *Кон.*

Рибу їж, та рибалку не ззіж (не багато бери, бо рибалка з риби живе). *Пир., Кон.*

Хто ласо їсть, той твердо спить. *Не.*

Не дуже вмочай, бо осліпнеш (про вареники). *Ос. 4 (III, 33).*

Поволі, хлопчику, раз хліба, два рази борщику. *Бр.*

Сласная іда — животу біда. *Нос.*

Який ти пшенишний (як хто пшениш-не любить або-що)! *Ном.*

Не пшикай (або: Не булькай).

Як хто просить, або-що — пшенишного, булки.

12240. Пшенишники доведуть, що й хліба не дадуть.

Хто багато їсть и п'є, той в розум не тне. *Ил.*

Не кивай, не моргай, а кишюк зоставляй. *Збр. Лаз.*

Більше днів, як ковбас. *Яц., Руд.*

Налопався, як Циган сиворотки (сироватки). *Ївх.*

Усолодився, як червак у хріні. *Ил.*

Наївся по саму зав'язку. *Рад., Л., О.*

Як колода з живота! *Л., Ст. 3б.*

Як наївся за ёго здоров'я! *Ст. 3б.*

Нарепкався ⁽¹⁾, як свиня браги. *Л.*

⁽¹⁾ Накепкався. *Коз.*

12250. Напузався, як менёк. *К.*

Пуп — пуп, наївся круп? *Лист. (II, 288).*

Жартують з дитиною, як воно напуценькаецця. — То чоловік вола вкрав и нагодував сім'ю м'ясом. От приходить хазяїн того вола, а нікого нема дома, тільки дитина на припечку: сидить не одишеця — обрєпкалось. Чоловік ото й каже так; а воно — «ні», каже, «не круп, а бичинки.» — «А де ж та бичинка?» — «Он», каже, «у сірка» а сірко на погребі, и в погребі віл... В Десять Кіп Казок трошки инаково розказано. Украдений був кабанець и геть то вже, и прийшли трусить, а дитина сказала: «Єге, крупець! може и м'ясця!» — «А де ж ви взяли м'ясця?» — «Батько такого великого півня принесли на плечях, що аж угнулись! а такого сала з нёго нарізали в куски и сіллю пересипали!» — «А де ж тес сало? и д.»

Наївсь, хоч під лавку підкоти *Пр.*

Жіночко, діточки, кутя мене з світу зжепе! *Пр.*

Наївся, наче дурний на обіді. *Б.*

Иззіла до капельки, до крішечки; щоб не боліли кишечки.

И мало наїлись, и багато поїли. *Ївх.* — мало їли — худо ззіли *Ст. 3б.*

Добро, наївшись, та мерти голодом. *Пр. в Ст. 3б.*

Не то що наївся, и в пазуху набрав. *Пир., Гр.*

Коли наївсь, проси Бога, щоб не розсівсь. *Кон.*

12260. Треба трошки полежать, щоб сало зав'язалось. *III.*

З душі ніхто не вийме. *Ст. 3б.*

Тобі так хочецця їсті, як голодному тєє. *Ном.*

«Іж!» — «Я не їж — я так надувся!» *О., Коз.*

Сита кішка, коли сала не їсть. *Ївх.*

Щипа, як кумова сучка по цибулі. *Збр.*

Лаз

Не їв, тільки побабрав-побабрав. *Збр.*

Шей.

Барложниця, як свиня в солоді. *Лох.*

Іли, як пани, а накидали, як свині. *Чир.*

Помотав, похватав, як собака стерво.

Проск., Х. 3б.

12270. Собака ⁽¹⁾, не покачавши ⁽²⁾, не ззість. *Об., Ст. 3б., Ївх.* — Не ззість пес, поки не повала, а кіт, поки не заворочє.

⁽¹⁾ Свиня. *Коз.* ⁽²⁾ не повалявши. *Бр., Бер., Пир.*

Курка не ззість, доки не розграбає. *Проск.* — Курка хоч-у пашні ходить, а все розгрібає. *Кон.*

Хліб серце укріпить. *Кл.*

Як окраєць на столі, так и душка веселій. *Коз.*

Через сей хліб и брат не брат, и сестра не сестра, — тільки по закону щитаецця. *Б.*

Хліб ⁽¹⁾ та вода, то нема голода. *Бр., Пир.*

⁽¹⁾ сіль. *Дуб., Проск., Бер., Рад.*

Хліб та вода, то козацька іда. *Лів.*

Оце тобі хліб и ніж: бери, ріж и їж. *Не.*

До оружжя! до хліба та до ножа. *Ил.*

У нас Україна: треба собі самому хліба україни. *Ил.*

12280. Бог ⁽¹⁾ ламав ⁽²⁾, та й нам давав. *Об., Ївх., Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Ісус. *И.; Христос. О.* ⁽²⁾ Сам Бог хліб лупав. *Проск.* — Кажуть, як припадає без ножа хлібом ділицьця.

Сяко-таке гречане, м'яке, — як зачерствіє, так и не вкуснєш. *Пер.*

Отаке то гречане! ти ⁽¹⁾ ёго в піч, а воно й репаєця. *Сл.*

⁽¹⁾ Оттаке воно гречано з яшним. *Ч.*

Такий хліб удався, що кіт би за шкуру сховався: закалець на палець. *Бр.*

Пекла — бодай катових рук не втекла! місила — бодай триєця трусила! *Кр.*

Спекла Луця: не схоче ⁽¹⁾ їсти й цюця. *Прав. Ниж., Нов.* — Зробила Луцька, що не їла цюцька. *Кон.*

⁽¹⁾ Наварила Муця, що не буде. *Проск.*

Закалець на палець. *Б., Л.*

Чи діжа здіжилась, чи хазяйка сказилась. *Євх.*

Хліб глевкий на зуби легкий. *Кр.*

Іж прісняки, закім будуть кісляки. *Ил.*

12290. Добрий хліб, коли нема калача. Коли не стане хліба, так грінки грій. *Ст. 3б.*

Отак показацькій: нема хліба, їсти плячки. *Ил.* — Лихо не козацка: нема хліба, а ні плячка.

А де той хліб, що вчора ззіли ⁽¹⁾? *Лів., [Ст. 3б., Євх.].* — «А де, тату, той хліб, що вчора ззіли?» — «Під стіл упав, шукай під столом (або: Коти занесли, найдеши другий). *К.*

«Так то сміялись, що хліба було вволю!.. по сім копійек продавалось за пуд, за цариці. Та стоїть було тяжнів два, та повеже у хуторі на виїнці (були од Старих Рогаток до самої Преварки; вполі на дугах були, та й ті повништо-жалися)». *К.* — ⁽¹⁾ що вчора лежав, а я сьогодні ззів? *Бер.*

Хліба ні скірочки! *Кон.*

Хліба немного, а я и до того. *Бр.*

Скачу, як хліба zobачу. *Бр.* — Дай хліба — поскачу діда. *Зв.* — Скачи діда за кавалок хліба. *Бер.* — «Дай хліба!» — «Поскачи діда.» *Бр. Лів.* — ... — «Скачу, скачу діда, за скоринку ⁽¹⁾ хліба.» *Л., Пр., Євх.*

Остатні слова співають, скачучи на одні нозі — ото й е скакать діда. — ⁽¹⁾ до шурипки. *Бер.*; діда, дай, бабó. *Зв., Кр.*

Сміх мене обгортає, що до борщу хліба немає. *Бр., Лип.*

Що до чого, а хліб до борщу. *Лів., Ч.* Борщ всьму голова. *Нов.*

12300. Де страва, там и Бог. *Б.*

Лакома ложка для всякого (страва). *Кон.*

Коли б чим борщ оженить (каші нема). *Рад.*

Не карай мене, Боже, пічим, як у мене борщ ні з чим. *Бр., Рад., Р., Ст. 3б., Збр. Лаз.*

Пустяки вареники з маслом! світ то мій ⁽¹⁾ борщ: хоч поганий, та добіса. *Кр.*

⁽¹⁾ Нема в світі, як той. *Б.*

Сип борщ, клади кашу, — люблю, діти, матір вашу (хазій каже). *Бр.*

Хрущі в борщі, а жаба в ющі. *Б.*

Двоє рідких (потрав), третій борщ. *Бр.*

Без штуки и борщ не смачен. *Ст. 3б.*

Як пасипчасто, то и пакипчасто. *Бр., Зв., Л., Кр., Ст. 3б.*

12310. Хоч пенасипчасто, то пакипчасто. *Рад., З., Нов.*

Не додаси (пóтрави) — не доіси. *К.*

Наварила борщу, та й не вихлещу. *С.*

Нісчимний борщ, пеначе пійло. *Коз.*

Хоч на собаку вилий. *Бр., Прав. Ниж., Лів.* — ... то й собака скрутиця. *Прав.*

Страва погана, найпаче борщ.

Хоч голову мий! *Бр., Зв., Дуб., Л., О.*

Страва — пеначе митель чи дуг.

Каша — мати наша, а борщ — полежака, лежить дома, як собака (од москалика чута). *Зал.*

Каша розгонила наша (по каші кішець обіду). *Нос.*

Каша — наша, батьків — борщ. *П., Прав. Ниж., Проск., Ил.*

Борщ без каші удовець, а каша без борщу удова. *Не.*

12320. Борщ та каша добрая паша. *Ст. 3б.*

Добра каша: крупина за крупиною гонинця з дрючиною (або: з дубиною). *Кр.* — Крупа крупу гонить, а крупу и чорт не догонить. *Бр., Проск., Ст. 3б.*

Крупник кулішові брат. *Проск.*

Од кулішу ніг не поколишу. *Коз., [Кон.].*

Куліш, куліш! изнеси вас біс! вам побицьця, нам подивисьця. *Коз.*

Юхи даром не лають. *Ст. 3б.*

Іхав Грек з винами, з пивами, та й перевернувся у нашій кваші (кажуть, як хто хвалить квашу). *Черн.*

Прирівняла Божий дар до галушок! *Кон.*

Чотирі горшки, та все галушки. *Коз.*

Галушки та демішка, а хлібу перемішка.

12330. Кісінь зубів не портить. *Рад., Л., Б.*

Киселева іда до порога хода. *Рад.*

Паліяниця — як пух, як дух, як милее щастя. *Б.*

Беззубому паліяниця, поки не застине. *Коз., Кон.*

Ів би паліяниці, та зубів чортма. *Лаз.*

Паліяниця хлібові сестриця. *Не.*

А вас, киші, поважаємо: як є в віщо, то вмоцаємо, а ні в віщо—вибачаємо. *Зал.*

Все одно, що киші, що пиріг. *Л., Ил.*
—... дай же пиріг. *Л.*

Пирог не вороги, усе хліб святий.—
И пироги той же хліб: все то дар Божий.
Ст. 3б.

Пирог обідові ⁽¹⁾ вороги. *Л., Пр.*

⁽¹⁾ борцєві. *Л., Кон.;* вареникам. *Л.*

12340. Пиріг животові не шкодить.
Проск.

Вже й дрова, и вода — коли б сир та мука, то б и вареників наварила. *Рад., З.*

Раховавши сир, масло, то й пирогів не їсти. *Бр.*

Сметаюю вареників не спортиш. *Л., Пир.*

Як вареники, то й дух вон. — ... дух випав. *Кан., К.*

Рятуй мене хоч вареником! *Л.*

Ріж мою душу вареником до подушки.
С., [Бр.]. — Пори мою душу вареником
(божия така)! *Євх.*

Постійте, вареники ⁽¹⁾—прійде на вас масниця! *Зв., Рад., [Бр.].*

⁽¹⁾ Чекайте пироги. *Проск.*

Аби рот не гуляв. *Л.*—... так вареником заткнути. *С.* — Маківкою рот заткни, аби не гуляв. *Дуб.*

Вареники доведуть, що и хліба не дадуть. *Зв., Пир., Б., Кр.*

12350. Були на масниці вареники, та в піст на вербу повтікали. *Зв., Збр. Лаз.*

Ви же вареники, ви же великомученики: ви ж у великих вокропах кипіли, ви же велику муку терпіли!.. а як ми вас побідєм, то всім поїдем. *Бр.*—Вареники, мученики ⁽¹⁾, в окропі кипіли, велику муку терпіли. *Б.*

⁽¹⁾ побідєники. *Зал.*

Вареники побідєники! сиром боки запахувани, маслом очі позаливани, — вареники побідєники! *Кул.*

Жеримовчки. *Ном.*

Поставили москаля на постой. От хазайка и наварила вареників—звісно, хамінок перепалось шведяючи, треба підгодувать. Покоштував москаль—смащє: «Ай—да!» каже, «а як», каже, «іх звуть?»—а він іх зроду и в вічі не бачив, й які вони... А хазяїн—може чим захопотаний був, а може й сердитий, що, мов, манія — «Жери», каже, «мовчки!»—«Гм!» дума москаль... На другий день вареників нема, на третій теж —не щодня ж брідня. «А що ж», пита москаль, «нема жеримовчєв?» *Ном.*—В *Сім Кін Казок* трошки инаково се розказано. Москаль пізно вернувся, голодний, просить їсти. «Отам», каже госпо-

диня, «в печі у ринці, то достань собі сам.»—«Та я, може, перекину!»—«Бєри—бєри, воно не розіллєдця.»—«Як же єго їсти?»—«Бєри в руки та й їж!»—«А що воно се таке?»—«Ат, жери там мовчки!» — «Гарні твої жеримовчки! жаль тільки, що трохи».

Вареники, пироги ⁽¹⁾, — пом'яни нас Господи! *Кр.*

⁽¹⁾ шуляки. *Пр.*

Наш брат курбет хліба не втретє, а бублики лупить, як хтє купить. *Євх.*

Зівши калач, берися знов до хліба. *Бр.*

И калач той же хліб. *Пр. в Ст. 3б.*

Из води та з муки пече баба шуляки. *Б.*

Жінка голубочка пече млинці з полу-бочка, а мужик, щоб здоров, білш муки намовов. *Кр.*

12360. Не при хаті раки згадують. *Пир.*

Риба, свинина—не потребує вина. *Ил.*

Рибка без хліба бридка. *Збр. Лаз.*

Таке м'ясо пси їдять. *Проск., Ил., Яц.*

И друк у голову кладуть, як печуть (про печене курчя). *К.*

Сало здір покусало. *Лаз.*

Из сала не велика слава, тільки ласощі. *Об.* —...слава, та й без єго погано. *Нов.*

Як би я був царем, то сало б їв, сало пив. *Ст.*—... то все б їв мед та сало. *Б.*—... то вкрав би пуд сала ⁽¹⁾ та и втік би. *Кул.*

Нїби Циган так казав.—⁽¹⁾ сто карбованців. *Ном.*

Як би паном мені бути, то я б сало з салом їв. *Лів.*

Що, як би ковбасі та крила!... луччої птиці не було. *Л., Нов.*

12370. И сало потало и ковбасам лихо стало. *Ст. 3б.*

Божа роса (молоко, масло, сир). *Кон.*

За Божю росу (молоко) не беруть грошей. *Б.*

Молочка?.. не подоїли бичка! *Кон., Л.*

Сира не можна красти, бо за зубами знати. *Не.*

Для масла ще ся ⁽¹⁾ корова не напасла. *Руд.* — «Дай масла!» — «Ще корова не напасла». *Ном.*

⁽¹⁾ Масло. *Бр.*

12376. «Дай, мамо, масло!»—«Упечі погасло! *Не.*—Масло в печі погасло. *Кр.*

12378. Сіль—омаста,масло—окраса. *Ил.*

Не досолить—не доїсть. *К.*

12380. Нема долі без солі. *Дуб.*

Недосіла ⁽¹⁾ на столі, пересіла ⁽²⁾ на голіві ⁽³⁾. *Л., Гад., Коз.*

(¹) Недосіль. *Ил.* (²) пересіль. (³) на чолі. *Бр., Евх.*; на хребті. *Ил.*

Солоне, як ропа. *Лів., Збр. Лаз.*

Не солоне, як трава. *Ск.*

Не дасть того добра рідина, що зла горюдина. *Ил.*

Ой, недобрый хтось тер хрін! *Кулж.*

Хрін каже «я добрий з м'ясом», а м'ясо каже «я и без хрину добре». *Проск.*

Ота хрінова мати (редька). *Гр.*

Редьку їсти з панамі, а спати з свинями. *Проск., Кр., Хар. Зб.*

Хрін та редька живіт упушили—мед та горілка все те потушили. *Полт.*

12390. Не їж, робаче, цибулі, бо буде й тобі, як на тім світі осаулі. *Кан., К.*
Горох людська примана. *У.*

Горох (¹), капуста—хата не пуста. *Ил.*
—Луста та капуста—в животі не пусто. *Рад.*

(¹) Борщ та. *Бр.*

Ріпа—утіха жіноці. *Збр. Лаз.*

Медок у роток, а вощу у церкву. *Ш.*

Сахарю кус, а соломи віз. *Евх., [Кр., Ст. Зб.].*

Грушка — минушка. *П., Прав. Ниж.*
—... буде, та й минецця. *Нов.*

Сливка—слинка (не тривне). *Бр.*

Калинова вітка, як рідная тітка. *К.*

Душу проквасить (чим кислим). *Ном.*

12400. Смаку, як в печеному раку. *Г., Прав. Ниж.*

Аж Київ видно. *Зв., К., О.*

Кислицю вкусив.

Аж Москва видно. *Дуб., Б.*

Аж зорі побачив. *Бр., Дуб., Рад.*

Гірке, як полинь. *Ск.*

Коли б не дірка в роті, ходив би у злоті. *К., З., [Евх., Кон.].*

Коли б не (¹) губка, була б и золота шубка (²). *Кан., З., К., Л.*

(¹) Як би не чортова. *Проск.* (²) була б шубка. *Проск., [Рад.].*

НАПРУДИЛАСЯ гадова свинота — бодай тобі репнуло! *Ш.*

Як тхір. *Ном.*

Слабкий на вторі. *Збр. Лаз.* — Бабка на уторі слабка. *Кул.*

12410. Тур-тур! матері в каптур, батькові в бороду, щоб не вмер з голоду. *К.*
Матері в очіпок, а батькові в шапку! *Гр.*
А ну до хверта (як хто вгрішиця)! *Ном.*
Сидить — зажурився!

Нема гіршої біди на світі, як зімою про себе!

Не сідай за вітром — бо буде вонять; не становись проти вітру — бо обмочиш шеріньку.

П'Є, як по оселедці. *Бр., Л.*

Ет, дудить. *Пир., Л.*

Ой біда, п'єнця вода! а п'яниця божиця—не буду пить нікогда. *Кр.*

Не пийте з відра, бо буде жішка вірачкувата. *Кулж.*

12420. Каламутна вода, як кісіль, як джур. *Ил.*

Де вода, там верба. *Бр., Зв.* — Де верба, там и вода. *Об.* — Там криниця, де вербиця. *Бр.*

На Божу воду земельки здобути (на колодязь). *Пир.*

Як з шкури не вискочив, такъ хотів пити. *Ст. Зб.*

Здорови пили! *Кон.*

Здоров пив, Татарину! *З.*

Татарин пив, а Литвин на дереві сидів, та ото й каже — ёго и взяли... А другий сидів під мостом, и як почав Татарюга накидать тому аркан на шию: «Круці головою, Цимох», кричить, «не давайсь», — и ёго взяли. А третій десь далі сидів: «глянь», каже, «чи є голова, чи ні?.. здаецця я видав — як їдав, та бороною кивав... одначе не знаю, чи була, чи ні...»

Здоров пивши, ніс утопивши. *З., [Зв., Бер., Рад., Б.].* — Здоров пив, ніс утопив, хорошу дівчину полюбив. *Кан., Л.* —... утопив, раком став, води не достав. *Кр.*

Будьте здорови, пивши! *Хат. (168).* — Доброго (¹) здоров'я, пивши. *Пир., Н.*

(¹) Добре. *Л., Кон.*

Здорови були та Богу мили! *К., Коз.*

Дай, Боже, здрастувать! *Кон.* — Дай, Боже, здоров'я! *Пир., Кон., Л.*

12430. Обпився, як паук. *Зв., Рад., Л.*

«Якого ти мені, тату, ГОСТИНЦЯ купив?» — «Московську бурульку.» *Л., Кон.*
Фиги-миги. *Зв.* —... мило. *Пир.*

Притулюючи до *фиги-миги* ще мило, натякують на ту притичину, що розказана вище під № 12197. *Ном.*

«Де ти взяв?» — «На дорозі од зайця одняв.» (кажуть дітям, даючи гостинці). *Лів.*

Спиви 12434—12464. — Музики 12465—12475. — Танці 12476—12558. — Гулі 12559—12577. — Влови 12578—12588. — Карті 12689—12592. — Курить и нюхатъ 12593—12618. — Сміхи 12619—12842. — Річ на двос 12843—12855. — Річ 12856—13100. — Прислів'я 13101—13164.

Було так СПІВАТИ (охочо, замолоду), як кашу з маслом їсти. *Бр.*

Гість ⁽¹⁾, грибе, нехай кобзарь сяде! *Прав. Ниж.*

⁽¹⁾ Оступися. *Г., П.*

Ніхто не загадує по сій стезці (співать кобзарю думку). *Сос.*

Він стільки пісень знає, що й на волій шкурі не списав би. *К.*

Може він таку пісню знає, що як би заспівав, то й волос би зав'язав. *Зап. (I, 146).*

Як заспівають, мов тебе на крила підіймають. *Ос. 20 (XIV, 115).* — Як заспіває було, так його (батькова) душа в небо росте. *Б.*

12440. Уже дівчата закували (пісень на провесні). *Кон.*

Здрав на Рики. *Євх.*

Кажуть так (*Новг.*) тому, хто співає в лад. Риков—село біля Новгородка.

Затягнув на шестий глас. *Даз.*

Гуде, як бугай в болоті. *Лів.* — Ревнув, як бугай. *Бр., Лох., Л., Пр.*

Як заспіває, то наче у Печерському самий більший дзвін. *Не.*

Ревнув, мов у маточину. *Л., Кон.*

Співають співаки — щоб вас побрали собаки! *III.*

З таким голосом під Білоусом вовк-корову драв (кажуть на ледачого співаку. Білоус річка й село під Черніговим, по правий бік Десни). *Черн.*

Вие, як собака. *Рад., Пир., [Бер., X.].*

Співає, як під лавкою (не голосно, не гарно). *Кулює.*

12450. Співа, як порося в тину. *З., Кр.* Куртиче, як свиня в дощ. *Збр. Даз.* — Пищить (квічить, кувіка и д.), як порося в дощ. *Ном.*

Вона співає, як муха в глечик. *Гр.*

Не співай, бо будеш плакати. *Коз.*

Був голосок, та позички ⁽¹⁾ злізи! *Кобз. 44), Зв., Пир.*

⁽¹⁾ та коти. *Рад.*

Яка ⁽²⁾ така пісенька, лучча, ніж сварка. *Бр.*

⁽¹⁾ Сяка. *Полт. Час. (1852 р., 262).*

Коли вмієш пісні, так и пісні пригоже; коли вмієш плакати, так и плач пригоже. *Ст.*

Пісня складами славна. *Кон.*

Пісня до правди доходе. *Черн.* — ...приходить. *Бр.*

То не пісня, та то правда. *Рад.*

12460. Казка — брехня, а пісня — правда. *Руд.* — В пісні правда, а в казці брехня. *Бер., К., Б.*

Це не казка, а билиця. *Збр. Шей.*

Нема приповідки ⁽¹⁾ без правди. *Бр.*

⁽¹⁾ приповістки. *Ил.*

Болить горло співати дармо. *Проск., Ст. Зб.* — ... дурно. *Ил.* — Даром співають — горло болить. *Пир.*

Се ж тільки піп та півень такі дурні, що до світа співають. *Коз.* — То піп дурний — нащесерце зіпає. *Пир.*

МУЗИКА, що затирлигав, то и пролигав. *Бр.*

Коли б не скрипка та не бас, то б музика ⁽¹⁾ свині пас.

⁽¹⁾ Коли б не бас, то б и (так кажуть и про співаків, найпаче в семінаріях). *Кор.*

Весело ремесло музичтво... легким хлібом забавляють. *Кл.*

У музики ушищця. *Б.*

Залізи між людей у музиках.

Утяв ⁽¹⁾ до гапликів. *Лів., Євх.* — ...аж гудці сміюцца ⁽²⁾. *К.* — Утну, синку, до гапликів. *Коз.*

Не про музики тільки кажуть. — ⁽¹⁾ Удрав. *Пир., О., Р.; Узяв. Рад.* ⁽²⁾ аж палці знають. *Зв., Пир.*

12470. Був у нас добрий грач, та загнали дівки в (такий добрий був). *Кан., К.*

Познає й грача, не партача. *Ил.*
Скрипка без струн, а музика. *Руд.*
Бутум-бутум-бас! а хто буде свині пас?
Збр. Шей.

Басистий не має де сісти. *Збр. Шей.*
Скрипка плаче и сліз не має. *Збр. Лаз.*

ТАНЕЦЬ не робота: хто не вміє, то
стромота. *Ил.*

В танці два кінці: або сам упадеш, або
тебе втрутять—а все наб'ється. *Бр.*

Аби танцювати умів, а роботи и лихого
навчить. *Ст. Зб.*

За скоки обидьом и щоким. *Збр. Лаз.*

12480. Сорочка цвіттаром смердить, а
ще б танцювалось. *Кан., К.*

За танці—и батька б оддала! *Ном.*

Оттакої чеберячки! *Лів.*

Корбю крутить, дира грає, бабка кри-
чить, дід-гулле. *Я.*

Пек ⁽¹⁾ його матері, як завелос: и старе,
и мале у боки взялося. *Лів.*

⁽¹⁾ Цур. *Євх.*

Обідранці пішли в танці, голобоки пі-
шли в скоки. *Ном., Нос.*

А ні івши, а ні пивши, скачи, дур-
ню ⁽¹⁾, ошалівши. *Дуб., Рад., Збр. Лаз.,*
[Бер.]—... скачи задурівши. *Гл.*

⁽¹⁾ дурний. *Зв.*

Скачи, чорте, пішона дам. *Пр. в Ст. Зб.*

Скачи, дурню, батько вмер. *Пир.*

Розибрало, мов вовка опеньки.

12490. Носиця, як Катря в постоях.
Рад.

Гуля, як собака ⁽¹⁾ на прив'язі ⁽²⁾. *Зв.,*
Чир., Р.—Погуляв, як собака на вер-
вці ⁽³⁾. *Б.*

⁽¹⁾ Розгулявся, як сірко. *Мг. (2) и (3)*
на вірвці. *Пр., Б., Кр., Мг.*

Скаче ⁽¹⁾, як ⁽²⁾ теля на упоні ⁽³⁾. *Г., П.*

⁽¹⁾ Розгулявся. *Черн., Ш.;* Гарцює.
Проск. (2) буцім. *Ш. (3)* на мотузі.
Проск.; на сторонку. *Ил.*

Гарцює (або: радуєцца), як москаль на
вірвці. *Рад.*

Стриба, як цап на горі. *Гат.*

Ганя ⁽¹⁾, як куций бик ⁽²⁾ по череді.
Бер., Рад., Б.

⁽¹⁾ Біга. *Л., Лох., Пр., Б. (2)* як ку-
ций. *Б.*

Гуля, як сірко у ярмалку. *Євх.*

Так обернем хата и ходить. *Не.*

Я забула, що я хора: як танцюй, так
танцюй. *Бр.*

Що буде, то буде, а ти, бабо, грай! *К.*

12500. Грай, риби дам! *Л., Гр.*—Грай,
риба буде! *Гр.*—... три вози йде, а хто
єго зна й де.

Грай, Петре, а все шумка. *Ил.*

Гуляй, душа, без кунтуша, лиха при-
купивши! *Проск., Пир., Кон.*—... без
кунтуша, шукай ⁽¹⁾ папа без жунапа. *Бр.,*
Войц.

⁽¹⁾ люби. *Євх.*

Гуляй, душа, у роскоші—відвічаю!
Павл.

Гуляй, душа, в тілі, коли сорочку воші
ззіли! *К.*

Гуляй душа в тілі, поки кості ціли. *Ил.*

Нехай наше лихо скаче. *Р.*

Розступіця, Подоляне, нехай гиря ⁽¹⁾.
погуляє. *Л., Гр., Хар.*

⁽¹⁾ гіра. *Кон.*

Нуте, хлопці, нуте всі! нуте погуляйте!
ідні скачте, другі плачте, а треті співай-
те. *Бр.*

Як був собі Сава, та не ів сала, та
все паляниці, не любив дівок замішлівок,
та все молодіці замишляниці. *Кан., Кон.*

12510. Чи ви пани, чи ви Ляхи, а ми За-
порзці: пам'ятайте, вражі сини, що ми
вам не хлопці. *Прав. Ниж.*

Пристань, пристань до вербунки, будеш
істи з маслом булки; будеш істи, будеш
пити, довбешкою воші бити. *Збр. Лаз.*

Бодай наше Побережжя! хоць нагайка
плечі зріже, козак нігди не заплаче, зав-
ше скаче. *Гайс.*

Тут Побережжя подністрянське.

И по хаті ти-ни-ни, и по сінях ти-ни-
ни; вари, жінко, дини, ти-ни-ни, ти-ни-
ни! *Кобз. (162).*

Гуку-пуку за талар, а чоботи за шо-
стак. *Ил.*

Оттак двом рак, третому юшка. *Кон.*

Сів гречку, а уродив мак. *Бал.*—...
нехай буде так.

Гала-драла, гопа-драла. *Ил.*

Ой заграйте цимбали, щоб ніжечки дри-
жали. *Х.*

Заграй дудничку—танцюй дурничку.
Збр. Лаз.

12520. Грай, Юрью, танцюй дурню! грай
на мукі, поки пішона патовку: мені мука,
тобі пух—щоб виперло з тебе дух. *Л.*

Штани мої шаравари, а ще й дома двоє.
Л.—«Штани ж мої сині, дома двоє в
скрині (каже хвастун, танцюючи)!»—«Так
скинь же мої, вражи сину, коли в тебе
в свої (каже його товариш)!» *К., Кан.*—
«Ой гоп, штани-шаравари, а ще двоє й

дома!» — «Та кидай же, сучий син, мої!» — «Постой, дядьку!» *Не.*

Ишла баба гомонуха, гамаи загубила; а я йшов та знайшов — мене мати била. «На що тобі, мій снючку, сей гамаи издав-ся?» — «На табаку, на тютюн, щоб не роз-сипався.» *Кр.*

Як гуляв, так гуляв — ні чобіт, ні хал-ляв. *Ил.* — ... поки додому дійшов, то й підшов не найшов. *У.*

За Тетяну сто кіп дав ⁽¹⁾, бо Тетяну сподобав; за Марусю пятака, бо вона вже ⁽²⁾ не така. *Бр.*

⁽¹⁾ копу дам. *Л.* ⁽²⁾ бо Марусю.

Оттак чини, як я чиню, люби дочку аби-чию, хоч попову, хоч дякову, хоч хо-рошу мужикову. *Кобз. (191).*

Опанас воли пас, а дівчина ⁽¹⁾ бички; постривай ⁽¹⁾ не втікай, куплю черевички. *Пир.*

⁽¹⁾ Опанас свині пас, Катерина бички; почекай. *Я.*

Ой чук поберемся, та будем панувати, ти будеш свиней пасти, а я заганяти. *Лист. (II, 246), [Збр. Шей.].*

Гарбуз товче, латку латає и на Ива-на поглядає. *Кр.*

Ой там на долині жуки бабу повалили, и сорочку зняли, прочуханки (або: висі-канку) дали. *Збр. Лаз.*

12530. Танцюй, ковалихо, буде тобі ли-хо; танцюй не журись, матері твої біс. *Ос. 3 (VI, 18).*

Ой жур, мати, жур! ліпший Русин, як Мазур. *Ил.*

Очерет, осока, чорні брові в козака. *Лів.*

Танцювала Романиха з Романом, загу-била чтирі гроші з гаманом. *С.*

Танцювала Пендюриха з Пендюром, за-губила калиточку з тютюном: буде тобі, Пендюрихо, лихо, загубила калиточку тихо (найпаче дітям приспівують до танців, або гуцаючи). *Ном.*

Ишла баба дубнячком, зачепилась гап-личком: сюди смик, туди смик — одчепис-я мій гаплик. *Кр.*

Як би таки або так, або сак, як би таки запорозький козак! як би таки мо-лодий, молодий, хоч по хаті б поводив, поводив. Страх мені не хочецця, з ста-рим дідом морочицьця. *Кобз. (163).*

Ой жаль шевця, та не вернеця: на-брав підшов, та и к чорту пішов. *С., Рад., Кон.*

Я робити добре вмію: піч топлю, руки грію; руки грію плечі пару, не йди, Грицю, або вдару. *Вас.*

А терниця тарах-тарах, коло мене в синіх штанах; як я таки захотіла, так терниця полетіла (в Піченюгах). *Не.*

12540. Ой ти ткач ниткоплут, а я бон-дарівна; піді геть, відчепись, я тобі не рівня. *Збр. Лаз.*

Катерина та Дем'ян посварились за бур'ян: Катерина Дем'яну не попустить бур'яну. *Лів.*

Нащо мені музики — в мене свої язи-ки: я заграю, поскачу, и нікому не плачу. *Ос. 3. (VI, 19).*

Ой так, та не як — де урода, там и смак. *Ил.*

Як я була дівочкою, до мене ходили з горілочкою; а як стала молодницею, пере-стали ходити з волицею. *Нос.*

Як була я молодиця, ціловали хлопці в лица; а тепера стара баба, не цілують, хоч би й рада. *К., Кан.*

Як була я молодою преподобницею, по-вісила хвартушину над віконницею. *Збр. Лаз., Кобз. (196).*

Як була я молода, була в мене врода; а тепер на виду и в зеркалі не найду. *К., Кан.*

Била Хима Ївдокима по череву днищем. *Лів.*

Била Хима Ївдокима, пішла позивати; присудили Ївдокиму ще Хими прохати. *Б.*

12550. Ой чук-брик! з рогом бик, а Хо-ма из двома. *Лів.* — ... бик — хвалить Бога, що привик. *Бр.*

Ой я свого чоловіка нарядила паном: сорочечка по коліна, підв'язана валом. *Збр. Лаз.*

Ти п'єш, мене б'єш, и не знаєш защо; ходімо ми до попа, котре з нас ледащо. *Бр.*

Пропила верюгу (дерюгу? *Ном.*) на Му-сієву наругу, а Мусій кучеряв ту дерюгу викуплав. *Лів.*

Ой бичка, бичка, — яка мати, така й дочка. *Коз.*

Ти зза Дніпра, а я зза Десяни (жіноча приспівка під п'яну руч). *Кан., К.*

Ой дід бабці та купив капці, та ко-роткі були, та втяв пальці. *Проск.*

Як пошила, та й ваділа — кажуть люде, що доділа. *Євх.*

«Е, та й гидко ти танцюєш, бабо!» — «Е, так довго!» *Л., [Бр.].*

ГУЛІ не одного в' лапті обули. *Рад.*

12560. Ей стережися тих вечериць, як мати тебе від вогню стерегла! *Проск.*

Юлиця охитниця, та до сліз доводить. *О.*
Улиця безумниця—хто по тобі ходить.
Лів.

Любоші а вечоринці заведуть до ши-
билиці. *Прок.*

Кричи не тужи, за три милі гулять бі-
жи. *Гол.*

Нехай гуляє молодь! більш копи лиха
не буде. *Ил.*

Коли миші kota не чують, то собі без-
печно герцюють.

Три дні не живився, а красно дивився.
Очі — яма: як наївся, тогді досить.

Ст. 36.

Чи чіт, чи лишка? *Ск.*

12570. На тобі циганство и панство, ко-
ня вороного, ще й хвайду до того (при-
мовляють в грі *сорока*). *Збр. Шей.*

Цур дучки. *Л.*—... на чотирі пучки, на
п'ятий мизинець! *Кор.*

Зацурують дучку, як гуляють хлопці у
глігга, чи в масла, чи в свинки: оді-
ходить чого од дучки и зацурює; а не
зацурас, той, що пасе, займе дучку, а
єму вже пасти. *Камп.*

Цур палічка! *Л., Пир., Х.*

У плаза и д.

Хто баби не веде, того тряся (¹) на-
паде. *Лів.*

Ціці-баба, чи кіці-баба.—(¹) короста.
Бер.

Панас, Панас, кинься до нас! *Гайс., Р.*

Як граюцца діти в піжмурки, то от-
таке гасло, щоб шукав; а той одказує:
«Кобле, Кобле! ховай же ся добре, бо
я хорти маю, по полі пускаю: як піймуть,
роздеруть—я винен не буду.» *Гайс.*

Кому Хома, кому нема. *Рад., З.*

Теж в *піжмурки*.

Мотуль, мотуль, на тобі сім дуль! *Ном.*
Дитяче.

Ключка, ключка, хто бдить?

Теж. Бавляцця, крутячи ключку між
долонями: до кого повернецца носком
— «а», кажуть, «се ти!»

Дурна, пане, твоя ОХОТА. *Р.*

Риба та зайці приведуть у старці. *Ш.*

12580. Будуть ізь Армени тіі часть імї-
ти (на тім світі—хто псів злих держить).
Кл.

Хто в псах кохаецця, сам єму рівняец-
ця. *Ил.*

Прощай, ряба кобило! через тебе з сві-
та іду. *С., Прок.*

Що за чорт стреля! *Кон.*

Один чорт був, та и того вбито (¹). *Л.,*
Кор.—... одтягни, щоб не воняв. *Сос.*

Як почують, що десь стрельнуло. —
(¹) та и той загув. *Ш.*

Пук—гривня з рук; дим густий, борщ
пустий. *Коз.*

Дим густий, борщ пустий, м'ясо вго-
ру, пір'я вниз. *Коз.*

Чортове пір'я и м'ясо занесло. *О., Кор.*
Посип соли на хвіст (то й піймаеш: ка-
жуть найбільш про зайця). *Ном.*

КАРТА хміль любить. *Нос.*

12590. Лучче з розумним свині пасти,
як з дурним в карти грати. *Кан., К.*

Люби гру, люби й програ. *Ш.*

Не буду дивицця, нехай козирицця. *Збр.*
Лаз.

Не заходи з дідком у ЗАКЛАД. *Ил.*

Боже борони йти в заклад. *Пир., Черн.*

Спор, як хоч, а в заклад не бийсь.
Кр. — До сліз хоч спорся, а у заклад
не йди. *Л., Пир.*

Заклад не йде в лад. *Б.*

Один усе закладався, та и без штанів
остався. *Пир., Л.*

Син з батьком закладався, та вь ям-
ці оставсь. *Кон.*

Собаки закладались, та хвостів позбу-
вались. *Ном.*

12600. Хто не КУРИТЬ люльки и не
НЮХАЄ табаки, той не варт (¹) и со-
баки. *С., Рад.*

(¹) не стоїцця. *Л.*—В Каменнім Бро-
ді (Зв. п.) и круг ёго, не курить ніхто в
світі.

Коли ти курець, май свою (¹) люльку
й тютюнець. *Полт.*

(¹) Добрий курець має.

Без люльки, як без жінки. *Л., Ст. 36.*

За люльку й батька б проміняв (про за-
палёного люлешника). *Ном.*

Покуримо люльки, щоб дома не жури-
лись. *Бр., Лів.*

Люлька не курицця, мабуть дівчина (¹)
журицця. *Збр. Лаз.*

(¹) жінка. *Павл.*

Кури, кури люлечку, мій сизий голу-
бочку! хоч буду запрядаць, та буду тю-
тюн купувать. *Пер.*

«Дай люльки!» — «А робить не гуль-
ки?» *З.*

А путе, синки, за люльки, нехай па-
ска постоїть ⁽¹⁾. *Лів., Ївх.*

Жартують з люлюшників, як беруща
вопи за люльки. — ⁽¹⁾ а поросят чорт
не вхватить. *Рад.* — ... не візьме. *Б.*

Підкурив, як Гайдай сову. *Пер.*

Сидів колись під копицею в дощ, а
сова на кониці. От Гайдай все курить
люлочку та курить, а сова все п'єс ди-
мок та п'єс, а далі биркиць—и упала!

12610. А ну, чи вмивалась? *Юм.*

Се б то, дівчина: загадує так парубок,
беручись кресать. Як що од разу ви-
креше—вмивалась.

Кресь—та й єсть. *Л., Пир.*

Кресь—кресь! бодай ти, дядьку, одного
не діждав, другого не випровадив. *Збр.*
Лаз.

Кресав Денис, та й на гіллі повис. *Бр.,*
Рад., Збр. Лаз.

Хто нюхає табачок, то гетманів мужи-
чок. *Ном., Не.*

Табака гарна, терла жінка Ганна; ста-
ра мати вчила її м'яти; дочки ростира-
ли, у ріжки насипали. *Кв. (I, 132).*

Як литовська дівтора, табаку вживає.
Ст. 36.

Як швець дубом шкури пересипа (так
нюхарі сушать собі мізок табакою). *Кл.*

Кубе, давай дюхи потабачимо! *Сл.*

Добре нанюхався!

СМІЙСЯ, сегодня твій день настав.
Л., Ївх.

12620. От уже сего душа не скаже, що
в пню жила (на веселого)! *Зв.*

Говорить гоже та боже, щоб наша ква-
ша вдалася. *Лів., [Зв., Кан., К., Ст. 36.].*

Спиня в якому ділі балакливого смі-
хуца.

Ідїть, квашу варить, ато ви пониділи.
Кон.

Щоб ти з носом був (веселому вигадь-
кові). *Пир.*

Щоби ся збув! за тобою кишки пір-
вати. *Бр.*

А, щоб твій батько стямивсь! щоб те-
бе та бодай тебе! *Пир.*

А щоб ти скис. *К.*

Хоч як, то википця. *Бр.*

Мертвий би, здаецця, зареготав. *Ном.*

Аж за боки брався (реготав так). *Дуб.,*
Пир.

12630. Аж кишки порвали. *Ск.*

О, вже зараз рот до ушей! *Ном.*

Оце хлюпощеця!

Заливаецця, як пап сироваткою.

И тся сміецця: щось веселе ззіла. *Бр.*

Россмівся так красно, як би пєсла не
хотів. *Ил.*

Виширив зуби, як циганські діти до
місяця.

Виширив зуби, як париста свиня. *Бер.*

— ... як печене пороса. *С.* — ... як пе-
чену редьку. *К.* — ... як зінське ⁽¹⁾ щена.
Бер.

⁽¹⁾ земське (земське, бо в землі жи-
ве. *Рад.*). *Рад.*

Скалицця, як собака на висівки (се
б то, як попоївши їх, ясни собі зубами
обтира). *Кор.*

Скалить (або: Вискалив) зуби, як со-
бака. *Лох., Пр., О.*

12640. На кутні сміецця. *Пир.*

Вам усе йграшки! *Л., Пир.*

Ет, скалить зуби!.. зубоскал! *Пир.*

Чи смієсся ⁽¹⁾, чи дороги питаєсся. *Зв.,*
Лів.

⁽¹⁾ кпш. *Бр., Ст. 36.*; кпшсся. *Рад.*

И хихічки той же сміх. *Пр. в Ст. 36.*

Ти кажеш на глум, а люде беруть на
юм. *Лів.*

Ідять тебе блохи та кусають (на ска-
лозуба). *Пир.*

Між людьми чесними зубів не прода-
вай. *Не.*

Зачмугувала кумася коло свого йвася.
Гам.

Жарт місце має. *Пр. в Ст. 36.*

12650. Шутти та оглядуйся. *Ївх.*

Не сміхом, сваття, не сміхом. *Не.*

Колись засмієсся на кутні. *Зв., Рад.,*
[Павлв.]. — А, смієсся!.. бодай ти смі-
ялася на кутні зуби! *Бр.* — На кутні
бодай засміявся! *Ївх.*

На кутні сміяцця — плакать, або
сміяцця з примусом, так що й рот пе-
рекривцця, кутні зуби видно.

Грай—грай ⁽¹⁾, глечичку ⁽²⁾, а підеш
без ушка ⁽³⁾. *Б.* — Шутти, збанок, доки
вуха не вирвєцця. *Проск.*

⁽¹⁾ Шуткуй. *Лох.*; Кипи—кпи. *Ївх.*;
Жартуй. *Гам.* ⁽²⁾ глечичок. *Лох., Гам.,*
Павлв. ⁽³⁾ поки ушко видірвєцця. *Лох.,*
Ївх., Павлв.; поки не луснув. *Гам.*

Не шутки бураки. *Ст. 36.*

У вас шутки бураки, а в нас ядять.
Ст. 36.

Смійся, смійся, а зуби держи на по-
лиці (ато повибиваю, мов). *К.*

Жарти на сторону, а ⁽¹⁾ хвіст набік: *Л.*

⁽¹⁾ Жарт на сторону и. *Ст. 36.*; Ді-
ло не діло, а. *Гр.*

Жарти, жарти ⁽¹⁾, а хвіст набік. *Проск.*

⁽¹⁾ Шутки, шутки. *Ївх.*

Не з Микити кптити. *Прав.* — Не кптити з Микити, бо Микита сам кеп. *Бр.*

12660. Коли кптити, то не смійся. *Бр.* — Жартуй-жартуй, та не смійся. *Пр. в Ст. 3б.*

Смійся, поки будеш плакати. *Бр.*

Смійся-смійся, а за смішки плачем одвітиш. *С.*

По сміху плач наступає. *Ил.*

З жарту і біда часом буває. *Ст. 3б.*

Жартувала баба з колесом, та спиця застряла. *Пр. в Ст. 3б.*

Шалость до добра не доводить. *Кулж.*

Сміялися твого батька діти, та з ними и ти. *Ш.*

Засмісь, Матвійку, дам копійку. *Рад., 3., Л., Н., Б., Кон.*

Засмісь, Терешку, дам денежку. *Б.*

12670. Смійся, смішку (сміюне), дам тобі кишку. *Бр.*

Засмісь, аби чудно. *Л.*

Смійся, дурню, доля буде. *Коз.*

Смієця, що дурний. *Пр., Н.*

Раденький, що дуренький. *Ск.*

Смієця наймит, а нічого не тямить. *Зв.*

Тішиця, як би го бузько носом ісь-кав. *Ил.*

Рад дурень, що пиріг великий. *Нос.*

Сміх не реготи, пійшла баба в перверти. *Евх.*

Сміх мене брав, як батько вмірав, та ногами дригав! *С.*

12680. Радуйся, Хвесе, кіт сало песе! радуйся вельми, бо вже перед дверми! *Коз.*

Радуйся, лисий Остапе! чебер Савку родить (радуйся по пустому, коли дурень). *Кан., К.*

Втіха, як, з порожнього міха. *Бр.*

Сміх! нам регочеця, а їм и не хочеця. *О.*

Смієця, свого не приложивши. *Ст. 3б.*

Смієця, кому не ймеця (віри, або й біди). *Нос.*

З другого ся насміває, а за себе забуває. *Ил.*

Смішки з попової ⁽¹⁾ кішки, а як своя здохне, то й плакатимеш. *Не.* — ... то й жалко. *Ном.*

⁽¹⁾ з чужої. *Коз.*

Не смійсь рабі ⁽¹⁾ — буде й тобі. *Коз., Гл., Мг.*

⁽¹⁾ раба рабі. *Кр.*

Хто смієця, тому не миєця. *Лв., Евх.*

12690. Вам смішки, а мені ні кришки. *Л., Пир., Сос.*

Тобі сміх, а мені плач. *У.* — ... на вмі. *Бер.* — Вам сміх, а мені ледве ⁽¹⁾ в час («ледве жие»). *Бр.*

⁽¹⁾ а мені саме. *Ст. 3б.*

Не треба з тим жартувати, що бо-лить. *Ил.*

Не смійся, Иванку, з моєго припадку. *Збр. Лаз.*

Дай, Боже, жартувати, аби не плакати. *Бер., Рад., Л., Пр.* — ... не хоровати. *Бр., Ст. 3б.* — Та пехай люде сміюця — аби не плакали. *Вас.*

Хоч смішно, аби затишно. *Кулж.*

З посміху ⁽¹⁾ люде бувають. *Об.* — З посміха буває потіха. *Проск.* — З кого ся насміхають, з того люде бувають. *Ил.*

⁽¹⁾ з посмішок. *Кон.; з поганих. Л., Пер.*

На глази ⁽¹⁾ підняли. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ На сміх. *Пир., О.*

Чим кривіше, тим смішніше. *Лип.*

Просвітку не дають (або: не має). *Бр., Лв.*

12700. Хоч нічого їсти, та весело жити. *Коз.*

Антін козу веде, Антонова коза не йде. *Пир., Гр.* — ... веде, бісова коза не йде: він її вікками, вона його ліккою; він її дугою, вона його другою; він її уздою, вона його... *Ном.* — ... веде; він її б'є, а вона не йде. *Я.*

Андрій задерій, задрав ніжку, ... кіш-ку. *Л.*

Андрій за всіх мудрій: продав халуцу, а сам уліз. *Пр. в Ст. 3б.*

Гарасим, по ⁽¹⁾ кобилі голосив. *Л.*

⁽¹⁾ той що по. *К.*

Кирило ⁽¹⁾, набий мені барило. *Л., Коз.*

Дражнять так Кирила, жартують з його мєня. — ⁽¹⁾ Гаврило. *Пол.*

Кіндрат свині брат, кобилі дядько, а собаці сват. *Гайс.* — ... брат, а кабана вуйко. *Кам.*

Клим-Клим-Клим! *Ном.*

Як музика підкручує кілочки и брєнь-ка струни, то ніби вони так промовляють: жарт. Так же жартують и з мєня. *Клим.*

Мино, Мино! не вчєни галушок (не ви-верни галушок: сторожіше будь). *Час. (1859 р. № 8).*

Миколо, Миколо! сидів би ти дома, та точив веретєна! *Не.*

12710. Марку ⁽¹⁾, пильнуй замку. *Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Коли ти Марку, то ти, Марку.

Микито, чи ти то? *Ном.* — ... я, жіп-ко-небого!

Науме, Науме! дурний ⁽¹⁾ твій уме! *Гр.*

⁽¹⁾ добрий. *Лох.*

Опанас свині пас. *Ном.*

Пилип до стіни ⁽¹⁾ прилип. *Дуб., Пр.*

⁽¹⁾ до гайна. *Л.*

Ой Семене, Семене! ходи, серце, до мене ⁽¹⁾. *Л.*

⁽¹⁾ иди сядь коло мене. *Пр.*

Савка-булавка покотив булку та пбив курку. *Ном.*

Тимошу, убий вошу.

Юрку, Юрку, наплюй в дюрку. *Уш.*

Юрку, спечи курку. *Ст. Зб.*

12720. Якове—свиля тобі дякує! *Гайс.*
— ... а кабан лає, що помий немає. *Ном.*

Піду на гори—роздам своє горе. *Кох.*

Пастух свинопас, держи хліб про за-пас. *Ст. Зб.*

Одкликнувся Олесь, та й сам гдесь. *Гайс.*

Верніця та найміця—до вечера шаг заробите. *Л., Пир.*

Жартують, молодь найпаче, як хто піде.

«Світій вже!»—«Світи очима поза пле-чима». *Бр., Лип.*

Нічим світить.

«Он дивниця!»—«Нехай дивниця — не поживниця!» *Лів.*

«Чи вона жеребна?»—«Жеребна! тіль-ки хвіст та ребра». *Ном., [Евх.].*

Що на серці, то на серці... а що у животі, то чого там нема! *Х. Зб.*

«Синку!»—«Синку, чи впасеш сви-ку?» *Гр.*

12730. Ох, не побий плоскони, а побий лён! *Л.* — ... та побий матки на чотири шматки. *Кон., [Б.].*

Як хто скаже *о-хо-хох!*

Оце штучка: загни пальці, та й кар-лючка. *О.* — Не великая штука: загнув палець, аж кручка. *Ст. Зб.*

Як хто скаже—*оце штучка*, або про-сто, жартуючи, як що штучне поба-чить, або зовсім нештучне. — ⁽¹⁾ па-лець. *Рад.; пучку. П., Кон. (2) ключ-ка. П., Зв.*

Жаба—то твоя баба. *К., Л.*

Як хто скаже *жаба*; а то ще є й забавка дитяча, де так кажуть.

Не до пари-пари, ззідять Татари. *Зв.*

«Гарбуз!»—«Твій ⁽¹⁾ батько загруз!» *Рад., Л.*

⁽¹⁾ що й. *К.*

Слава Богу, як бик дома! *Пер.*

Як хто подурному скаже *слава Богу*.

«Що ти робиш?»—«Гусям ярмо, а то-бі гайно». *Кон.*

«Що ти робиш?»—«Віку доживаю!» *Кр.*

«Рано!»—«Рано—кому не дано.» *З., Пир.* — ... а кому дано, тому не рано. *Евх.*

«Мужик!»—«Накакав тобі на язык!» *Ном.*

12740. «Здрастуйте!»—«Не застуйте!» *Пир., Кон.*

«День добрий!»—«День добрий з ким добрим, а з вами не парадна година!» *Шей.*

«Здоров!»—«Не таких як ти боров, а тебе й нічого!» *Кан., К., Лист. (I, 254).*

«Не хоче!»—«Хай ззість сороче.» *Зал.*
— ... або вороняче солодче. *Ном.*

«Ох!»—«Не люби двох!» *Ос. З (VI, 21).*

12745. «Дай пирога!»—«Візьми вола за рога!» *Ном.*

12747. «Де ти був?»—«Баньки дув, та надув та й тобі приніс.» *Зал.*

«А за чим?»—«Прислав вітчим.» *Зал.*

«Де вопо лежить (шука чого)?»—«На трапку!» (а як хто не зна сёго жарту и пита: «На якому трапку?» — «На тому, що як натрапиш, то там и лежить!») *Ном.*

12750. «Дорога.» — «Дорога до самого Бога.» *Ном.*

«Подай кухля!»—«В кухля голова опу-хла.» *Об.*

«Дай мені води!» — «Иди лишень до верби!» *Л., Кон.* — «Де вода?» — «А там, де верба.» *Л., Гр.*

«Подай води!» — «Не води — хвіст ві-дирвеш!» *Збр. Лаз.*

Сороки колодязь перевернули. *Бр., Л.*

Нема води, горілки. «Чи то против жінок, що вони изійдуща то так, як ті сороки, скрегочуть». *Бр.*

«Дай огню!»—«Дай ногу загну.» *Ном.*

«Хліб погорів!» — «Не журися—не бу-деш поів» (поіти). *Ил.*

«Постой!»—«За постой гроші платять!» *Л., Н.*

«Звідкуля ви?»—«Не з куля, а просто з соломи!» *Кан., К.* — «Звітки ти?» — «Я не з відки, а я з доброї горілки.» *Бр.*

«Бабусю!» — «Хиба я пуп гризла, що ви зовете!» *Кон.*

12760. «Не спицца — хліб сницця.» — «Устань, прибери зпід голови.» *Б.*

«Де ви родились такі?» — «Проти неба на рожку.» *Кр.*

И ми люде добрі, и паша мати не си-
ниця. *Ил.*

Все що хрін, то ложкою (надісь, жарт
на що мед и д.). *К., Кан.*

Нехай на тебе индики брешуть! *Ёвх.*

Як би в мене була золота солома, я б
вас, каже, визолотив! *Гр.*

Розмишля хвостом. *Ном.*

Се б то, маха—скотина.

Спасибі за хату, и на хаті тепло. *Б.*—...
за хату и надворі тепло.

Чудак покійник, що рибу крав! *Кан., К.*

Як рибалка угабне у свого товари-
ства риби—вона ёму не буде ловищця.
Новг.

Хазяїн старший, та не бреше. *С., Зв.,*
Х.—... а ти обзиваєся худший. *Гр.*

Кажуть на собаку, як сунецця.

12770. На того брешти, чий хліб їси.—
Об.—... а мого хліба не їси, то на ме-
не не брешти. *Бер.*

Кажуть на чужу собаку (або й на
людину), як бреше.

Єсть там в полі коній много: як зла-
паеш, то пойдеш. *Войц.*

Коли йдеш до вовка на обід, бери й
нас з собою. *Ил.*

На що й голова, коли розум! *О.*

Глянь! бридкий, та й не журишця. *Не.*

Оце у мене серце б'єцца — як телячий
хвіст. *С.*

Що тобі Бог дав—чи дівчину, чи ди-
тину? *Пир.*

Три дні, як не краду (як питають, чи
не бачили чого). *Л.*

Слухайте, бояре, що князь бреше (ве-
сільна). *Бр., Лів.*

Сокол з місця, сова на місце. *Ст.*
Зб.

12780. Одна сорока з плота, а десять на
пліт. *Бр.*—Сорока з кола, а десять соко-
лів на її місце. *Проск.*

Чорт колодочку положив, а Бог чоло-
віка посадив (один хлопець лежить, а дру-
гий, жартуючи, сідає, та й приказує...
«Та ні бо», той одвітує, «Бог колодочку
положив, а чорт чоловіка посадив»). *Кан.,*
К., Л.

Не псуй лёду, та пускайся на дно. *Руд.*

Не знаєш, чим улавишця! поклади два
палці в рот. *Бр., К., Л., Пир.*

Трудно дівку силувати, коли парубок не
хоче. *Ж.*—Трудно парубка силувати, коли
дівка не хоче. *Бер.*

Не рад пес, що вбитий, ще й ногами
дригає! *Проск.*

Такий мені пан: у соломі спить, а зу-
бами ськаєцца. *Гайс.*

Гетте з богами — станем з тютюном.
Ёвх.

Замість *гетте*.

Назад з корогами: нема мерця дома,
пішов косить (¹). *Б.*

Замість — *назад*, як за чим пришли, та
немає.—(¹) бо чортмас мерця. *Кан., К.*

Назад, Дорош, з копійкою, нехай мати
шаг дасть. *Кр.*

12790. Назад, сучко, санки (а не віз!)
Ёвх.

Втікайте з хати, бо буду веретеном ма-
хати. *Проск.*

Збирайтеся, старці, обід буде. *Ёвх.*

Тягни рядно на двох одно! *Ном.*

Хапай бики, бо процесія йде! *Прав.*

Данило, хапай точило! *Вас.*

Ручка в точилі звецца *кордою*.

Хватайся на рижого. *Ст. Зб.*

Співай, дядьку,—вона довга. *Коз.*

Бий бриндзю в діраву діжу. *Бал.*

Махай нехай косять! *Зв., Рад., Л., Пир.,*
Кон., Х., Гр.

12800. Мінйя, свату, сліпу кобилу на
носату. *Ил., Бр., Лип.*

Мінйя бики на воли, аби дома не бу-
ли. *Нов., К.*

Рубайся дерево, кривее и правее. *Ст.*
Зб.

Суди, люде, вовки бити. *Бал.*—Пано-
ве громада, біжіть вовка бити! *Пр.*

З брехеньки про вовка и лисицю.

Кажуть в жарт замість — ось-де він!
ось идіть подивішця, що я найшов!

Мерзни, мерзни, хвостик! *Ном.*—Мерз-
ни вовчий хвосте. *Ст. Зб.*

Мороз давить бабү, мороз давить бабү!
К.

12806. Два мішки й торба! *Кр.*—Е, я та
кий, що мішки шию! *Кр.*

То був такий кравець, що прийшов
до добрих людей у село та й назвався
кравцем, а ті ёму й раді. Напоїли, на-
годували, а там и сукно унесли. По-
дививсь кравець на сукно, па вікно; пе-
регорнув сюди-туди, та й каже: «Два
мішки й торба!» — «Е, пі, будьте ласко-
ві—нам з сього юнку та свиту!» — «Е, я
такий, що мішки шию!» — та й бувайте
здорові!

12808. «Коли батькаб'ють?» — «Як снопи
подають!» *Зв., Кон.*

«Ай дуб!» — «Та й зелений!» — «А щоб
ти на ёму повисивсь!» *Зв.*

Узялись до гарячого борщу батько з
двома синами. Покуштував один син—
гарячий. «Ай дуб», каже; покуштував
батько: «Та й зелений!», каже; а тре-
тій тим часом заслухався, про що це
вони бадакають, та не покуштувавши,

цілу ложку в рот: «А щоб ти», каже, «тату и д.», Ато ще кажуть, що піби се так сини батька підневідили, — и в такім разі, замість «а щоб ти тату и д.» кажуть: «А щоб ви на ёму, синки, повисли!» Є про се брехонька и в Десять Кін Казок.

12810. «Який, тату, борщ холодний!» — «Ай холодний!.. Сину, одного тебе маю, бодай и того не мав.» *Л., Павл.*

«Чого ти плачеш?» — «Батько вмер!» — «Одного?» — «З голоду.» — «Хіба хліба не було?» — «Та був, та пожа не було врізати.» *Л.*

«Ох, моя матінко! сивися мені батенько!» — «Цур ёму, доненько! поминацьця хочє.» *Євг.*

«Діду, Сидоре, собак боюся!» — «А з костуром, бабко!» *Прав. Ниж.*

Певно з тисі брехоньки про бабу, що не знала, чим діда поминаць. «Ой діду, діду», голосить над ним хворим, «чим я тебе буду поминаць!» — «Сухарями, бабко! сухарями, любко! сухарями, Пархомих, сивая голубко!» — «Та де ж я, де візьму тих сухарів!» — «Попід віконню, бабко и д.» — «Ой діду-діду, так я ж собак боюся!» — «Из костуром, бабко и д.» *Ном.*

«Ой лишечко! пана щось зізисть.» — «Ах ти ж прокляте! нехай лучче пан тебе зізисть!»

Через ваші вівці та й в кошару не йти (або: не можна и в кошару заглядати). *Бр.* — Через бабини телята не можна и в двір заглядати. *Ил.* — Хіба для твого теляти ⁽¹⁾ та й в горід не заглядати (вовк каже чоловікові на питання: «Чого ти, вовче, заглядаєш?»). *Рад.*

⁽¹⁾ Ова! через твої телята. *Казки.*

«Ей, синку, будем бицьця!» — «Тпру!» — «А що?» — «Що ж, бицьця, так и бицьця.» *Кр.*

Так мама казали. *Ил.* — Так казали старі люде, дівчата. *Ах.*

Дурні люде! кажуть, батько вмер, а хто ж мене тоді битиме? *Пир.*

У всіх матері дурні, тільки моя розумна — що гріх и сказати. *Євх.*

12820. Мому татові вже стало легше: перше плював на землю, а тепер вже на бороду. *Проск.*

«А скільки ти, бабо, піймала горобців?» — «Оце, синку, тільки оцёго піймаю, то ще дев'ять зостанецця, щоб було десять!» *К., Кан.*

«А встань, синку, та покури люльки!» — «А вже ж матку за череп хватило: чи покуриш, чи не покуриш, а молотить потуриш!» *Черн.*

Що на тому ярмарку — видимо-невидимо! чуть не двадцять п'ять. *Гр.*

«Тату, на ярмалці усі лошат погубили!» — «А ти?» — «Я свого поперед!» *Кр., Кор.* — ... цілий день ходили коло воза, та вже ввечері! (та насилу вже вкрали). *Черн.*

«Ой, чи не підвихнули чого з в'язи мо-скалі, що ти й приїхав, все мовчиш?» — «Цілий день ходили коло воза — та вже ввечері!...»

Уберися, жінко, в кожух, бо я бити буду. *П., Г.*

«Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічити! давай, — сюди-туди руб, сак-так два; за копу теля, за три копії сина — и гроші усі... Е!...»: поїхав. *Сл.* — «Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічити!» — «Та що тобі, чоловіче, так здалось, щоб все гроші лічити!.. копу за сіль, копу на сіль, и за копу солі купували; копу з кумом пропили — и гроші всі!»

«Сідайте, бабко, підвезу вас!» — «Не маю, шинку, часу!» *Бр.* — «Сідай, бабо, підвезу тя!» — «Нема часу, треба йти!» *Проск.*

Уліз черв'як у хрін, та й сидів; а як виліз из хрину у моркву, та й каже: «коли б я був знав, що морква солодка, був би давно я виліз». *Бр.*

12830. Жінко, я бачив ведмеда, — та так стрівся з ними нос к носу, та так мене совість взяла! *Гр.*

Правда, що ми ходили дещо и гуторили прощо; тільки коли я хоч що або абощо, то нехай мені чортзнаєщо — от що, а не то що! а ви ще кажете, щоб я там що-що, або або-що... *Збр. Лаз.* — То правда, пане, що ми йшли прощо и говорили дещо, але коли ми що на що по що, щоб нас Бог — чортзнаєщо! *Казки.*

В однім селі шкода зробилась, коней покрали, а ночліжники бачили, що такі то коло тих коней ворожили и щось вишком балакали. Пан їх на допрос — так вони ото й кажуть. *Казки.*

Господи прости, був я на страсті, купив свічку за копійчку, понюхав — медом пахне, так я й зіїв. *Не.* — Одминила свічку за копійчку; сіла під тинном, понюхала — пахне медком... и зіїла. *Л.*

Не дай, Боже, з кози кожуха, а з свиної чобіт; избави, Боже, від Барської ⁽¹⁾ греблі; избави, Боже, від Кулаківського ⁽²⁾ справи. *Ос. 10) XVI, 50).*

З бурлацького оченашу. — ⁽¹⁾ Бара-

місто. ⁽²⁾ пан з поповичів; вславився тим, що не по правді сирали розв'язував. Опанас свині пас, курі крап, у міх клав, курі сокоcutь, у міх не хочуть ⁽¹⁾. *К.*

⁽¹⁾ не хочуть; мішок рвенци—щось худіє преци. *Ном.*—Теж з бурлацького оченату.

Я в Бога міна (нікого не займаю). *Б.*
Муйсїй, живо при! *Я.*

«Monsieur, je vous prie!» просив поранений Храпцз свого підвідника, щоб виз'поволи; а той, на мєння Мусїй, ото так зрозумів єго прозбу...

Соловей у лісі реве, а ведмідь щєбєче. *Не.*

Нім дитина запіла, когут духа спустив. *Ил.*

Оступїця, сторчаки!.. оттак, як бачите, стовбичать. *Гр.*

12840. Помагай—Біг! повна піч людей! позичте дрябілястого Павла, поїхати пельками по біка. *Ком.*

«Добривечір, кума! ти не тєлила моїх бачок?»—Тєлила, тєлила! під моїм почом стогували, мої брєхи засобачили, я в глєдочку пощєлила (в шілочку поглєділа), аж там ядунига гарчать (вовки їдять уже тєлят); я за гук (гукать), та й туди, аж воно вертом перєчєревєнилось, дригами—пож, нож (дригає ногами)! *Кр.*—«Сєстривєчїр, добрички! чи не тєлячили моєї видї?»—«А яка ж твоя видя?»—«Під сїрєньким чєрєвєнькє, на лисинцї лобок, на шії китичка, на мотузонцї хвостик.»—«Тєлячили, сєстричко, тєлячили! захвостила задєрю, поочєрєтила гєть до бігу—и д.» *Лист. (II, 200), [Збр. Шей.]*—... чи не тєлячали моїх видєнь ⁽¹⁾?—«А якї твої виднї?»—«На лисинцї лобок, на мотузонцї шийка ⁽²⁾.»—«Під нашим стогом стогували ⁽³⁾, їючя затючали, я за сокіраги, вони задрали лози та побїгли у хвості ⁽⁴⁾.» *Сос.*

⁽¹⁾ чи не видали моїх тєлят? ⁽²⁾ на лобку лисинка, на шийцї мотузочка. ⁽³⁾ стояли. ⁽⁴⁾ я за сокиру; вони задрали хвості та побїгли у лози.

Дати чєрнєчєго хлїба. *Ном.*

ЦЯ РІЧ НА ДВІЧІ. *Гат.*—На двічі річ. *Зє.*

12844. Канальська робота (тяжка, брїдка, и роботи на каналах). *Кул.*

12846. На твої, пане, шні воли (воля и зоб). *Нос.*

За водою підєш, то й не вернєся (треба казати по воду). *Л., Пир.*

Коли б дощ не шов, то б и поїхав (жартує, що каже на дощ шов, а не падав). *Ст. Зб.*

Мєдвідь пиво варить (Гуцули в Карпатах на якусь Чорну гору кажуть, як дямїє). *Войц.*

12850. Кришка на світі чоловіка тримає (кришки не впав, кришки не впився и д.—кришка чоловіка тримає). *Руд.*

Замішаю не вам, а свиням. *З., Б.*

Що пєс збрєшє, то ми все думамємо, що вашєць добродзи. *Проск.*

Помолов—тому руку, тому ногу. *Коз.*

За цїп, та на тїк. *Лїв.*

Сє б то, заціп—мовчи.

Бїгла собака у Пєтрївку чєрєз лїд (Пєтрївка—и пїст, и сєло є таке). *О.*

РІЧ изнять (почать мову). *Сос.*

Мать з ким гуторку (або: Буть з ким на рєчах). *Б.*

Вміти, не вміти,—треба говорити. *Бр.*

Красная мова находит добрі слова. *Ил.*

12860. Який розум, така й бесїда.

Мудра голова не дбас лихіє слова.

З доброї губи добре и слово. *Ск.*

Добро доброе и говорити. *Ст. Зб.*

Слова до ради, руки до звади. *Ил.*

Нашо та й шаноба, як добрее слово. *Ос. 6 (III, 42).*

Рана загоїцца, але зле слово ніколи. *Ил.*—... а слово ні. *Войц.*—... слово иное вовік не загоїцца. *Ст. Зб.*

Вода все сполоче, лиш злого слова ніколи. *Ил.*

Слюни не підіймєш, а слово назад не вернєш. *Нос.*

Слово не горобець, назад не вернєцца. *Проск.*—Слово не горобей: вилетить—не иїймаєш. *Пр.*—Вже слово не вернєся. *Проск.*

12870. Сказаного и сокирою не вирубаєш. *Зал.*

Будь добрим вислухачом, будєш добрим повїдачєм. *Ил., Проск.*

Говорить—не горох молотить. *Лїв.*

Що маєш казати, то попередє рожжуй. *Пер.*—Перше рожжуй ⁽¹⁾, а тоді и кажи. *Л., Кр.*—Нім що скажєш, то перше рожжуй. *Кан., К.*—Рожжуй слово, та тоді и говори. *Рад., [Ст. Зб.]*—Як маєш що казати, то перше рожжвакай. *Бр.*

(¹) рожжвакай. *Проск.*
 Жуй—та вон плюй. *Ст. 3б.*
 Прошлої річи не жалуй, а не згодним
 річам не імай віри. *Ст. 3б.*
 Більше роби та менше говори. *К., Коз.,*
[Бр., Рад., Пер., Пр.].
 Слухай багато, а менше говори. *Ил.*
 Побільше іж, а поменше говори. *Л.,*
[Бр., Зв., Рад., Ст. 3б.].—Більше іж
 та думай, тільки менше говори. *Черн.*
 Не діло багато говорити. *Бр.*
 12880. Хто багато говорить, той мало
 творить. *Ил.*
 Котра корова багато репе, то та мо-
 лока мало дає. *Ил., [Кан., К.].*
 Не мели, як пустий млин. *Ст. 3б.*
 Така вже у ёго говірка. *Збр. Лаз.—*
... гуторка. Кор.
 Кинув слово, як в маточину. *Ил.*
 За вашим шептом нашого крику не
 чутно. *Пр. в Ст. 3б.*
 За вашим торгом нашого ярмарку не
 чуť. *Лів.*
 Лемінт такий (або: Глухе таке), що
 хоч тури гони, то не почує.
 Тебе й за кадубами чутно. *Б.*
 Говорить, як з бочки. *Об.*
 12890. Пищить, як дідько в градовій
 хмарі. *Ил.*
 Кокотить, як Бойко жовточеревий. *Ил.*
 Забубонів, як старий дяк. *Збр. Лаз.*
 Наче пороснув як горохом у стіну (з
 оприском, шпарко забалакав). *Бр.*
 Засипав, як горохом в бочку (дрібно
 балака, або—бреше). *Гр.*
 Засипала, як маком дрібненько. *Гр.—*
Розсипаецця дрібній маку. Нос.
 Торохтить, як вітряк. *Кон.*
 Як горох розсипає (гарно балака, спі-
 ває; виразно чита).
 Хоч хрести малюй. («Усе-все роска-
 зує, що не почує; оце таке, хоч хрести
 малюй»). *К.*
 Стіпний на докладки. *Гат.— ... ви-
 гадки.*
 12900. Там як скаже, та прикаже!.. *Кон.*
 Як у рот не кладе (гарно чита).
 Мов по зорях читає. *Ном.*
 Як в уста не кладе (вітає хороше и д.).
Б.—Говорить, як у рот кладе. К., Пир.,
*Лох.—Як за руку веде и як в рот кла-
 де. Ст. 3б.*
 Говорить, так як з пісьма бере. *А.*
 Росказує, мов из книжки бере. *Ос. 10*
(XIV, 28).
 Скаже слово, так як витвердить. *А.*
 Як ріпу гризе. *О.— ... так гладко го-
 ворить. Ст. 3б.*

Ото сказав, як ножичками відрізав.
Проск.
 Сказав, як гвіздком прибив. *Лох., Пр.,*
К., [Кон., Ст. 3б.].
 12910. Що не скаже, неначе зв'яже.
Кулж.—Сказав, як зв'язав. Нос.
 Сей чоловік, що не скаже, наче топо-
 ром. *Кон.*
 По составцях розбірає. *Ст. 3б.*
 Як у око вліпив. *Ск.*
 Так слова ёго чисті, як день білі. *Сл.*
 Щебече, як ластівка. *Кан., К.*
 Тихо, як мак сіє. *Л., З.*
 Списала вона мені як на долоні своє
 життя. *Ос. 10 (V, 63).*
 Масної бесіди чоловік. *Ил.*
 В кого калитка товста, у того мова
 проста. *Черн. ;*
 12920. Хоч и яшва луста, та пшенич-
 не слово. *Гл.—Не клади яшної лусты, а*
клади пшенишне слово. Нов.
 Морочив-морочив, поки сказав. *Рад.*
 Як кожухом по плечі повюв. *Пр. в Ст.*
3б.
 Балака—як колядує. *Р.*
 Як мертвий говорить. *Ст. 3б.*
 Говорить, як не живий. *П., В., Лів.*
 Говорить, як спить. *Ил.*
 Говорить, як на м'уках.
 Говорить, так як трі дні хліба не ів.
Бр., Пир.
 О, він неелепетливий Савочка! *Зв.*
 12930. Язык, мов в постоях. *Ос. 3 (X,*
88).
 Язык, мов повстаний. *Кв. (I, 56).*
 Галушкою вдавивсь (як хто перепне-
 ця в мові). *Пир.*
 Говори до стовпа, а стовп стоїть. *Ил.,*
Л.
 Розмова моя люба та мила! ти мовчиш,
 а я слухаю! *Ёвх.—Він мовчить, а ми*
слухаєм. Ст. 3б.
 Мовчить, наче води набрав у рот. *Чор.*
Рад. (117).—Як води в рот набрав. Пир.
 Ні пари з уст (¹). *Ж., Пир., Коз.—*
И пари з рота не пустить. У., Пр.—
Навет и пари не пустиш з себе. Бр.
 (¹) з рота. *Зал.*
 Заціпило ёму язык. *Ст. 3б.*
 Мовчить, як сорока в гостях. *Кан., К.*
 Мовчить, як стіна. *Л., Пир., Кон.,*
Зап. (I, 147).
 12940. Як овечка, не скаже ні словеч-
 ка. *Гр.—... не мовить ні словечка. Ст.*
3б.
 Німа, як риба. *Г., П.*
 Ні чичирк, и дух притаїв. *Ос. 2 (24).*

Индик хоч не спіна, та багацько дума.
Пир.

Милая моя розмова! *Пр. в Ст. Зб.*

Гудуть, як бджілки. *Мар. В.*

Розговоривсь, як свиня з каченим. *С.*
— ... з гускою. *Рад., Пир., Кр.*

Бали та бали, а день далі. *Коз.*

Галу-балу, а свіні в ріпі. *Ил.*

Балұ-балұ⁽¹⁾, а пси в крупах. *Бер., Збр. Шей.*

Шляхтичі забалакались в корнімі, а одні віз крупн. —⁽¹⁾ Гаду-гаду. *Вин.*

12950. Кума з кумою тирири—свині мёрков порили. *Ил.*

Розмова⁽¹⁾, як з кобилою в болоті⁽²⁾.
Бр., К., Кан.

⁽¹⁾ Розговоривсь. *Сос.* ⁽²⁾ в грязі.

Говори, як об стіну горохом. *Лів., В.*
—Тобі товчи, як горохом у стіну. *Гр.*—
Хоч горохом об стіну, а він все своє.
Євх. — Як горохом о стіну⁽¹⁾. *Ст. Зб.*
—Горох на стіну кидає. *Ил.* — Горохом
об стіну. *Кулж.*

⁽¹⁾ до стіни. *Проск.*

З тобою говорить⁽¹⁾, тільки⁽²⁾ гороху наївшися⁽³⁾. *Х.Зб., Павл., [Ст. Зб.].*

⁽¹⁾ розговоритися. *Бр.; балакать, Гр.*
⁽²⁾ так лучше. *Кулж.;* треба. *Бр., Гр.;*
то треба. *Проск.; Ил.* ⁽³⁾ наїстися. *Бр.,*
Проск.; наїстись *Гр., Кулж.;* наївшись.
Ил.

З тобою⁽¹⁾ розмова, як з вітром полова! *Гат.*

⁽¹⁾ З дурним. *Полт. Час.* (1862 р. 158).

Розмова, як пня з пиятком. *Ил.*

До тебе говори, так як до того пня.
Бр., Проск.

Говорить, мов блекоти обвівся. *О., Гр., [Дуб.].*

Не від реве: твоє здоров'ячко каже (кепкування з того, хто спорить недоділа). *Нос.*

Говори до неї, а в неї Маковеї. *Ил.*

12960. Толкуйся (або: Толкуй), як Головка в погребі! *З., Л.*

Чий ти, Грицю, пан? *Не.*

Говори, Грицю, богородицю. *Ск.*—...
а я буду оченати. *К., Євх.*—... так буде
скоріше⁽¹⁾. *Руд.* — ...богородицю, а я
буду⁽²⁾ вірую. *Б.* — Співай, Грицю, бо-
городицю, а ти ж, Петре, харгакуй. *Гат.*

⁽¹⁾ так буде легше для нас. *Збр. Шей.*

⁽²⁾ а він читав. *Пир.;* а ти Андрію. *Проск.*

Говори, Петре, з хвостом. *Ил.*

12964. Товкуй, Савка, з паном. *И.*

12966. Толкуй, Захар, з бабою! *Євх.*

Дурному персвазіи, а умерлому кадило,
то все едно. *Проск.*

Теревені точить. *Пир.* — ...запустив.
Кон.—От и поніс теревені! *Сл.*

Баляси точить. *Лів.* — Баляидраси то-
чить. *Пир.*

12970. Здався на витрибенки. *Бер.,*
Пир., Х. Зб.—Стіпний на витребенки.
Гат.

Десь у ёго язик поза⁽¹⁾ ушима мо-
таецця⁽²⁾. *О., Кр., [К., Х.].* — Аж язик
поза ухами літа. *Л.*

⁽¹⁾ Довгий язик, аж за. *Кулж.* ⁽²⁾ по-
за ухом в'єцця. *Кр.*

Язык як на ковороті гуляє. *Б.*—Губа,
як на коловороті гуляє. *Г.*

Він ёму зуби заговорить (перебалака
ёго). *Пир.*

Єдна голова, та десять язиків. *Рад.*

Из рота перехоплює (річ). *Ном.*

З губи мені вийняв. *Ил.*

Торох! роди, Боже, горох! (кажуть,
кепкуючи, як хто недоладу перебаранча
балакать). *Прав. Ниж., Лів.*

Ти бо вже, коли говориш, то говори
одно; ато разом хочеш бути и за попа,
и за дяка. *Чор. Рад. (140).*

Говорить у перєсипку.

Плутать розмову, розмовлять про ра-
зні речі, не доводячи нічому кіпця. *М.*
Білз.

12980. Не до тебе річ! *К., Рад., З.,*
Л.—... мовчи. *Пр.*—Не про тебе річ ся
говориця. *Бр., Л.*

Не твоє мелецця — засипане Велиго-
нове (як хто вбовтнеця в річ без ладу).
Л. — ... мелецця — чекай. *Бр.*

О, в ёго рот до ушей. *Кр.*—Має губу
від уха до уха. *Ил.*

Ото ротата (зікрата, пашекувата и д.)
—на все село. *Л., Кор.*

Лепече, як той пустий млин. *Проск.*—
Меле, як пустий млин. *Ст. Зб.*

Меле, меле, та муки не веле. *Ст. Зб.*

Язык без костей: що збриде⁽¹⁾, то й
лепече. *III.* — Нема кості в язиці — можь
брехати владиці. *Ил.*

⁽¹⁾ набриде. *Коз.*

Не тямить голова, що́ язык лепече. *Ст.*
Зб.

Язык в роті—мели, що хоті. *Нос.*

Ти уже чого не наплетеш своїм без-
костим язиком. *Кон.*

12990. Язык не помело. *Кон.*

Слова не полова. *Г., II.*

Мели⁽¹⁾, коли не завізно. *Рад., Пир.*

⁽¹⁾ Набалакайсь. *Пир.*

Мели, коли мелецци. *Бр.*

Він говорить багато, та все чорзна-
шо. *Ч.*

Наговорись, Петре, з сином: сёгодні
повний день настав. *Б.* — ... Петре а гузом:
сёгодні твій день настав.

Набесідовала, наговорила, — взяла маз-
ницю, за медом пішла. *Не.*

Аби губи не гуляли! *К.* — Лепечи, що
хоч, аби губи не гуляли. — Аби язик не
гуляв. *Л., Пр.*

Говорила сама в хаті, бо ні з ким бу-
ло. *Б.*

Говорить, що слиня до губи припесе.
Г., П.

13000. Говорить гри-дні, а все про зли-
дні. *Бус.*

Там такого наговорив, що и класти ні-
куди. *Кон.*

Наговорив стільки, що и в шапку не
забереш. *Ил.*

Оце наказав! три мішки гречаної по-
лови, та усі три не повні. *Не.* — ... та
усі и славні.

Що то плести, коли не знаю що! *Кон.*

Що й казати, як нічого слухати! *Ёвх.* —
Ти кажеш, та нічого слухать. *Кон.*

Казать, та нічого. *К., Л., З.*

Хтів бим щось сказати, та не знаю що.
Прок.

Шкода того и говорити, що не варити.
Ст. Зб. — Що й говорить, чого не вар-
ить! *Пир.*

Будеш те говорить, що будемо завтра
варить. *Кон.*

13010. Говори! *Бр.* — ... здоров! *К.*

Говори, говори — нісейітницю. *Прок.*

Гай, гай! забалакав! *Гр.*

Верзи, верзиця, покіль верзиця. *Гам.*

Курзю-верзю — горохова каша. *Кр.*

Корзю-верзю — кошелі плету! *Ном.*

Курзю-верзю — дайте ⁽¹⁾ на кутю греч-
ки! *Ёвх.*

⁽¹⁾ Курзю-верзю, Борисе, — дай. *Кам. К.*

Курзю-верзю, Борисихо, дай куті на
гречку! *Ос. З (VI, 19).* — ... на кутю греч-
ки, а я тобі за те попасу овечки. *Лев.*

«Курзю-верзю!» — «Горох молочу!»
Пир., Кр.

Говори Харків Макогоненки. *Прав. Ниж.*
— Поніс Харків Макогоненків! *Сл.*

Харько Макогоненко, що був сім діт
вовкулакою; Харько Макогоненко-Ка-
любаренко-Демко, що матері око ви-
колов. *Макс. (Рус. Бес. 1837 р.).*

13020. Тири-ри, бабонько, дай п'ятак.
Ёвх.

Тири, тири, бабонько, и твій жених!
Кан., К.

Тир-тир ⁽¹⁾ зузуляста! *Кулж.* — Тир,
зузуляста: з пір'ям здохла! *Сос.*

Як жіноцтво позходилося и даром ле-
ментус. — ⁽¹⁾ Кір. *К.*

Тир ⁽¹⁾ батько впир, мати відьма (або:
матері трясця). *Кр.*

⁽¹⁾ Тир-тир. *Гл.*

Ой гур, Марку, по ярмарку (на дурне
слово, або дурне діло). *Рад., З., Л.*

Наказала й наговорила: вибий об пліт,
щоб було, як дріт. *Рад.*

Блейй, блейй, пане Свириде, — зобачим,
що з того вийде! *К.*

Кидаеш словами, як пес хвостом. *Бр.* —
Так кидаеш словами, як пес хвостом ма-
хає.

Бесіди багато, а розуму мало. *Бр.*

Плете банелюки. *Ил.*

13030. На галай балай. *К., Рад., З.* — ...
на балай. *П., Прав. Ниж.* — На гала, на
бала («без резонту»). *Пир.*

Що скаже, то ⁽¹⁾ півтора людського.
Бр., Л., Пир., [Кр.].

⁽¹⁾ Наговорив. *С., Пр.; У ёго все з.*
Ст. Зб.

Кат має и підошев (споре, а не дове-
де). *Прок.*

Таке говорить, що собака з маслом не
ззість. *Пир.*

Чорзнащо верзе. *Лів., Сл.* — ... ка-
ляка. *О.*

Навмани Лазара співати. *К.* — Навма-
няки Лазара співаєш. *Бр.*

Бовть, як козел у воду. *Рад., К., О.,*
Кр., [Л., Б., Кон.]. — ... як віл у калю-
жу. *Х.*

Бовть ⁽¹⁾, як дурень у воду. *С., К., Л.*

⁽¹⁾ Бултих. *З.*

Бовтнув, як жаба въ болото. *Ж.*

Не рожжував! *Пир., О.*

13040. И се слово не м'якинка. *Нос.*

Не віл, шановавши слухи ваші, пре-
дить — то чоловік говорить. *Ил.*

Олив кулю! *Кулж.*

Наказав три мішки гречаної вовни. *Ёвх.*

Набалакав и в торбу ⁽¹⁾ не забереш.
Л., Пр., [Бр.].

⁽¹⁾ Лантух. *Л.; міх. Рад.*

Наросказував міх, торбу и три бере-
мці. *Кон.* — ... міх ще и в торбу не за-
береція. *З.*

Наказав аж з коробку буде. *К., Х.*

Що на рот налізе — блевузить (або:
п'яткає, або: вернячить). *Ст. Зб.*

Говори з ним помінецькій. *Бр.*, [*Кан.*, *К.*].

Так пристає, як горох до стінни. *Бр.*, *Рад.*

13050. Ужб б та молодичка пасікла-п-рубала.

Багато говорить.

Хіба Бог видить, що дурень бридить. *Рад.*

Ёго як послухать, так и Бога нема. *Кулж.*

Цить, Ивасю, панів не переслухаш. *Ил.*
Толкуємось про ялові гуси, що на псарню (¹) літають, та потроху молока носють (пропало що, не вернеш). *Х. Зб.*, *Час.* (1857 р. № 14).

(¹) на пекарню. *Ил.*

Така ваша загадка, що нема й розгадки. *Пир.*

Шуточка та рогулечку й привела (овечка баранця). *Б.* — ... та й рогулечку привела.

Кумедне щось сказано. *М. Білз.*

З пустого в порожнє (¹) переливає. *Кр.*, *Проск.*, *Пир.*, *Черн.*

(¹) З порожнього в пусте. *Кан.*, *К.*

Після тієї та знов тієї! *Пир.*

Не вйтова дочка, та до речи говорить («Ото не до речи, коли так уже хвалить.» *Рад.*). *Нос.*

13060. Як би її вчили брехать, то вона б и побріхувала. *Р.*

Говорив покійничок до самої (¹) смерті. *К.*—Говорила небіжечка до самої смерті, а все доладу (²) чорзнашо. *Руд.*, [*Евх.*].—Говорила небіжчєнько (³) до смерті, а як вмерла, то ноги задерла (⁴). *Ил.*

(¹) Говорила покойна до. *Л.* (²) Говорила покійниця тітка до смерті, та. *Зв.*, *Пир.* (³) покійна *Ч.* (⁴) то слова не допитасся.

Сиділа-возилася небіжечка бабука, говорила-бесідовала до самої смерті; а перед смертю взяла мазницю та пішла по мід. *Збр. Шей.*

Язик у тебе як Литовський щіп: раз по споу, а раз по току. *Б.*

Що не складно, то не ладно. *Ил.*

Не доладу-ладу, поцілуй кобилу. *Ном.*—Не доладу-ладічку, поцілуй Барлака й Бардачку, и мене, грішнєнького, в гепічку. *Кор.*

А пі ладу, а складу. *Ил.*—Не доладу, не доприкладу. *Л.*, *Лох.*, *Пир.*, *Б.* — ... иззіж собачого викладу. *Збр. Лаз.* — ... иззіж те, що я викладу. *Кор.*

Тю! з дулла того дуба сич вилетів (на дурне слово)! *Кох.*

Приплів каляда, щоб дали капусту. *Евх.* — Прикліп коляда. *Б.*

Стринь, бринь — кічка з воза (як хто скаже пісенітницю яку—так аби сказать)! *Кор.*

13070. Дід о хлібі, а баба о хвіляках. *Ил.*
Ти ёму образи (¹), а він тобі лубля (²). *Кан.*, *К.*, *З.*, *Пир.*, *Кох.*, *Павл.*, [*Проск.*, *Бер.*, *Б.*].

(¹) образки. *Руд.* (²) лубки.

Я ёго кладу на полицю, а він паде на лавицю. *Г.*

Ёму про коня, а він про вола. *Кул.*

Я о цибулі, а він о часипку. *Ил.*

Ёму кажи тату, а він каже кату. *Ос. 8 (III, 22).*

Начне про воли, кінчає про голуби. *Кв. (II, 56).*

«Козле, що ти брідниш?» — «Я що вижу, то й брижу!» *К.*

Як балака, и само не тяжить и д.

Притулив, як сліпого до тина. *Бр.*

13079. Притулив (¹) горбатого до стінни (²). *Проск.*, *Рад.*, *Л.*, *Коз.*, [*Зал.*]. — Так уже воно притуляєця (³), як горбатий до стінни. *Л.*—Як горбатий до стінни. *Коз.*

(¹) Приплів. *Г.*, *Прав. Пиж.*, *Ст. Зб.*

(²) к стіні. *Ст. Зб.* (³) Не притуляєця. *Л.*; Приміраєця. *Бер.*

13081. У горді бузина, а в Києві дядько. *Об.* — ... тим (¹) я тебе полюбила, що на п'яті (²) перстень (³). *Л.*, [*Бал.*, *Полт.*, *Пир.*].

(¹) за тим. *К.* (²) на руці. *Бер.*; на небі. *Кулж.*, *Не.* (³) місяць

Я иду, а мені бабуня сныця. *Бр.*

Наклали діда дригу. *Р.*

Собака б ёго слухав! *Пир.*

Поспоминали тії (або: Споминай) предки, що померли од редьки. *Б.*

Згадала (¹) баба дівчич-вечір (²). *Пир.*

(¹) Здумала. *Ст. Зб.*, *Кон.* (²) вечор був. *Кон.*

Нагадала собі бабука, як дівкою була. *Ил.*

Згадала баба дівера. *Пир.*—Згадала (¹) баба дівера (²), що добрий (³) був (⁴). *Кон.*, *Евх.*—... дівера, що замолода (⁵) діяла. *Черн.*

(¹) Здумала. *Сос.*, *Б.*; Спомянула. *Черн.* (²) свекора. *З.* (³) собака. *Б.*; хороший. *Сос.*; баба діла, що хороший. *Кр.* (⁴) що тричі на день бив. *Час.* (1859, № 33). (⁵) змолоду. *Б.*; змолода. *Кр.*

Добрий був покійничок! *Л.* — Кожний небіжчик добрий. *Ил.*

13090. Згадала баба порося, що хорощеньке було, та й плакати стала. *Лох.*

Не тепер споминки. *Бр., Прок.* — Не нині з споминками. *Г.*

Договорились до синього пороку. *Лів.*

Чи сміти говорити, чи хватати помовчати. *Ст. 36.*

Мовчи, хирний! *Л.* — ...хирний! *Пир.*

Мовчи, коли письма не знаєш. *Ил., Нос.*

Хто мовчить, той більше знає. *Кон.*

Не петрівський ⁽¹⁾ день. *Лів.* — Тепер не петрівський день ⁽²⁾, щоб ⁽³⁾ по двічі ⁽⁴⁾ казати. *Пр., [Кор.].* — В Петрівку, як день більший. *К.* — Нехай на Петрівку ⁽⁵⁾. *Євх.* — Петрівчаний день. *Бр.*

⁽¹⁾ не петрівний. *Л.* ⁽²⁾ Сьогодні не Петрів день. *Євх.*; Тепер не Петрівка. *Полт.* ⁽³⁾ Не петрівський день. *Зв., Бер., Рад.* ⁽⁴⁾ по десять раз. *Рад.* ⁽⁵⁾ як дні побільшають. *Кор.*

«Як?» — «Я не дяк — десять раз говорити: я скажу раз, але гаразд.» *Ил.*

«Що ти кажеш?» — «Те, що чуєш!» *Ном.*

13100. Полетіло, та на вербу сіло (як не вчує и пита—що?). *Лів.*

К слову иде и ПРИСЛІВ'Я. *Гр.*

Милий брате! *Пр. в Ст. 36.*

Сестро; сестрице; сестричко; сеструню (чужа на чужу). *Прав. Ниж., Лів.*

Масю; Машко (ласка до жінки и до чоловіка). *Пир.*

Добре то люде повідають. *Ил.*

Як кажуть, то й правда. *К.*

Як сам здоров знаєш. *Об.*

Багато ⁽¹⁾ казати ⁽²⁾, та нічого ⁽³⁾ слухать. *Лів., Ст. 36.*

⁽¹⁾ Багацько. *Пир.* ⁽²⁾ говорить. *Лів., Сл.* ⁽³⁾ гаразд. *Пир.*

Мовляв: кийсь, або якийсь. *Ил.*

13110. Мовляв той, гей той казав.

Як той казав. *Нос.*

Коли миш голови не одкусить. *Чор. Рад. (66).*

Хто живий діжде ⁽¹⁾. *Л., Пир., Х.* — ... того году, Біг знає! *Рад.*

⁽¹⁾ жив дожде. *Пир.*

Як дочекоємо! *Бр.*

Из пісні слова не викидають. *Прок., Т.* — ... худа, добра, — все одно, люде все одні. *Р.*

⁽¹⁾ викидять. *Лів.*; викинути. *Ст. 36.*; викидай. *Зв.*; викидаецця. *Х.*

Без сороба казка. *Об., Ст. 36.*

Не вам кажучи. *Лів., Сл.*

Не прудком кажучи. *Ил.*

Простіть, не к вашей честі. *Кон.* —

Не к вашей честі. — Шануючи хліб святий и честь вашу. *Бр.* — Шануючи вашу честь. *Зв., К.*

13120. Прошу, простіть за правду! *Кулж.*

Прошу, будьте ласкови, не во гнів вам. *Кон.* — Проще пана. *П., В., Пол.*

В розмові з паном.

Не у гнів сее слово. *Х.* — Вибачайте у сім слові. *Пир.* — Простіть за слово, що сказав. *Бр.*

Нехай здорова буде! *Ос. 1 (110).*

Бідна моя головонько! *Збр. Шей.*

Чатки-зачатки, де мої початки? *Бр.*

Часом забуде, з чого казку починать.

Був собі дід та баба. *Ст. 36.*

Як був собі, та не мав собі, та пішов собі, та витесав нетесаного тесаня. *Лист. (II, 246).*

Був собі бай, зніс копу яй: всім по яйцеві, а тобі зносок (як не хоче казки казати). *Збр. Шей.*

Кажу-кажу казки, через перелазки. *Ном.*

13130. Був собі дід та баба, та полізли на граба.

Як був собі чоловік Сажка, на йому сіра семеряжка, на голові шапочка, ва паністарі латочка, — чи хороша моя казочка? *Збр. Шей., Лист (II, 246).*

Буль, буль ⁽¹⁾, и я там був, мед горілку пив, по бороді ⁽²⁾ текло и в роті не бувало ⁽³⁾. *О.*

⁽¹⁾ Барильце буль, буль, а Івану сім дуль. *Кр.* ⁽²⁾ Из барильця буль, буль, а Іванцю сім дуль, по бороді. *Б.* ⁽³⁾ а в рот не попало. *Нов.*

М'який, як пампук. *Бр.*

Пахуще ⁽¹⁾, як м'ята. *Пир.*

⁽¹⁾ Пахвюще. *Бер.*

Такий міцний, як ⁽¹⁾ з'яччя батіг. *Об.*

⁽¹⁾ Таке кріпке, мов. *Лох., Пр.*

Кріпкий, як мацак. *О.*

Крутий, як криве дерево. *Ил.*

Сухий, як перець. *Бр.*

Гладкий, як слимак. *Дуб.*

13140. Густе, як патока. *Пир.*

Густе, як паслін. *Бр.*

Круглий, як місяць.

Як сонце грає. *Ган. Б.*

Ясний, як сонечко. *Бр.*

Свіжий, хороший, як сиріожка. *Пир.*

Такий красний, як 'го з воску ульав.
Ил.—Як з воску виліпив. *Ст. 36.*

Білий, як в Марці сніг. *Бер.* — ... як сніг. *Ж., Л., Б., Кр.* — ... як липина. *Леб.*

Як сиріжка білий. *Кон.*

Як кришталі біла.

13150. Чистий, як крига *Л.*—...лід. *Бр.*

Чиста, як сліза (або: вода). *Прав. Ниж., Лів.*

Чорний, як галка. *Бр.*

Синій, як буз. *Пир.*

Як калія ⁽¹⁾ синій. *Л., Кон.*

⁽¹⁾ сопуха. *Пир.; сажа. Л.*

Жовтий, як жовток. *Бр.*

Зелене, як рута. *К., Лів.*

Зелений, як муріг. *Б.*

Червоний, як жар. *Ск.*

Красний, як кармазин. *Сл., Л.*

13160. Шуре-буре-попиляте (ні сякого, ні такого коліру). *Збр. Шей.*

Тричі рябеньке. *Ном.*

Мокрий, як хлющ. *Пир., Л.*

Гарячий, як вогонь. *Бр.*

Холодний, як присок (таке холодне, що мов аж гаряче). *Бр.* — ... як крига. *Бр., Л., Н.*

Приказки и д., несвідомі видавцеві 13165 —13372.

А ні на нитку, а ні на вирітку. *Ил.*

А правда добре присівись хвалди. *Проск.*

А щоб кумове не пропало! *Сл.*

Бджола з душла, а свиня з хліва. *Євх.*

Бити нікого, а взяти нічого. *Ст. 36.*

13170. Біжить Уляна з троплями, страха батька Куприяна. *Не.*

Бодай дідько очі вибрав! *Вас.*

Болячки напереді, а там чиркі, а там бородавки, а там и пошла (не розібрав слова. *Ном.*). *Сл.*

Бувши день, будуть и ноч, а бувши ноч, будуть и день. *Ст. 36.*

Б'є бриндзу.

Вже горло засхло—куди що йшло. *Г., П.*

Вибачайте, серце, що не писанка, але біле яйце. *Бр.*

Викрутився сіном. *Кон.*

Вилітіло як мак, а учинили як шпак. *Ил.*

Висписся в човні (або: в дубі). *Ст. 36.*

13180. Вистріхнув 'го на блазня. *Ил.*

Вид козика до ножики, а від ножики до коника.

Відпала му від рота цицька.

Від рогу до рогу, хто кого ошукає,

Він на вечерні був и в кадило дув. *Кос.*

Воза докласти. *Гат.*

Вони пір'я пригоріле нюхали. *Кон.*

Вторлива Ганна —то в'яне, то гарна. *Гат.*

В четвер прийшла, та й гриби найшла. *Рад.*

Говорить—як би в нього купити. *Ил.*

13190. Де піде лис, то всюди увіє.

Дідькові очі промив.

Діло хороше, а чорт луччий. *Пр. в Ст. 36.*

Добрий чоловік—добра карта, лхкий—не pomoже карта. *Кон.*

Довгому угадати! *Ст. 36.*

Догадалась!.. взяла хліба в торбу, та пішла в чуже село. *Бр.*

Догори очима, до землі плечима. *Шим.*

До кума тра розума. *Ил.*

Ей, то-то добре мені цуциця писки облизало! *Проск.*

Єдин трімає печеню, а другий рожен. *Ил.*

13200. Є розум над розум. *Г., П.*

Журавель, та в очі гледичця. *Пр. в Ст. 36.*

Журавов крик. *Ст. 36.*

Забудте лиха, а послушайте баби—моєї сувори. *Бр.*

Заплатив по обух! *Кр.*

За пашкою у силі вітати. *Гат.*

Заспівай собі о липовім клинню та о білій березі. *Ил.*

Застивбись, як зозуля.

З другої бочки починає.

З корінням й чорт гречку рветь на пересло. *Пр. в Ст. 36.*

13210. З пустої пригоди вовк задрав вів-
цю. *Коз.*

З старецького сина и бублик добрий
газда. *Ил.*

И бороду вкапав сметаю. *Ст. 3б.*

И гроші побрали, и отгрому немає. *III.*

Иде мужик дорогою, а віз дубровою. *У.*

Изліз дід на пені: чорт діда розпер.
Черн.

Из млина вискочив з ковшем. *Пр. в*
Ст. 3б.

И кістку зияв. *Ст. 3б.*

Пр. в Ст. 3б.: «слово въ слово».

И мні мати не дасть. *Ст. 3б.*

И немитуй (немитій?) помагайбіг ска-
жеш. *Гл.*

13220. Ирви тісто (було ще тут слово
з *коріням*, але затерто), та в молоко ки-
дай. *Ст. 3б.*

И роги покотив.

И Солоха не запоріха.

И курка не ходить. *Ган. Б.*

Ила сім'я, а тепер и товчуть, та не да-
ють. *К.*

Камся (камня?) б задів, коли б при-
мів. *Ст. 3б.*

Клину в голову забив. *Ил.*

Коївшися, та й замерзене. *Ст. 3б.*

Коли з очес, то з удов. *Пр. в Ст. 3б.*

Коли коні ідять січку, держи и насічку.

13230. Коли не корова, не надівай сід-
ла. *Б.*

Кропива заклонулась у вишняку, так
треба вибавить. *Коз.*

Куди кухті до патини! *Ил.*

Куди не кипєсь, то по уші в смолі. *Гр.—*
Са.

Лізь, кажуть тобі, на віз! *Не.*

Ліс изрубай, а все та ж борода (ста-
рого не навчиш?). *Час. (1857 р. № 12).*

Ляда біс чоловіка удре. *Ил.*

Максимівого повку. *Пр. в Ст. 3б.*

Мамекінський старець. *Новг.*

Ми сядемо на місті, та купимо істи.
Ст. 3б.

13240. Мишка згіраєть и кушкою. *Пр.*
в Ст. 3б.

Між двома сокірка ⁽¹⁾ згнула. *Ст. 3б.*
—... пропала. *Пр. в Ст. 3б.*

⁽¹⁾ Меже двома своїми сокіра. *Ил.*

Мужик мужика заміняв за бика. *Проск.*

На зломану шию. *Ил.*

На кішський великдень.

Напер на мня, як дуч на теля.

Наряжав на рядку. *Ст. 3б.*

Нахвотився до моці, та обі оці.

Наша и везла.

Не бачили, не чули — бо плели мачу-
ли. *К.*

13250. Не будь, бичку, на обривочку.
III.

Не до посу. *Ївх.*

Не дри ж мене, приступаючи. *Ил.*

Не грине, то кане. *Ст. 3б.*

Не едно в берді.

Не кусай, не стежи и не лежи. *Ил.*

Нема мочі — сама сила. *Вал.*

Неначе Гапна без соли. *Ївх.*

Не обертай kota хвостом. *Ил.*

Не проси — тільки поноси. *Ст. 3б.*

13260. Не той ище посок, щоб глядів
у пісок.

Нехай дурня играв! *Са.*

Нехай и тее здобріє. *Ил.*

Нехай на сухім хоть. *Пр. в Ст. 3б.*

Не хапанка на Иванка. *Ил.*

Ні до-лугу, ні до-сугу. *Час. (1857 р.*
№ 13).

Ні, рябко, бабко. *Кон.*

Ніхто не вийме, як уліпить. *Ст. 3б.*

Ніхто собі не винні 'смо, ино добре сло-
во. *Ил.*

Ніхто сороці зпід хвоста не випав.

13270. Ногу ногу підпірає.

Обмила пезаплата. *Ст. 3б.*

Огнем та мечем.

Од неділі до неділі, щоб всі люде по-
гледіли. *Гл.*

Однаково зелено жати. *Ст. 3б.*

Ото ж на мене вагою сіло! *Гат.*

От, стикаєся ⁽¹⁾, як той пес. *Проск.*

⁽¹⁾ стікаєєся? *Иол.*

Парася, Парася! медку напилася. *Бр.*

Перезувся в січку. *Ил.*

Перехристись, та влізь в болото.

13280. Підийшов Бог в нем — постерегла
нечистая сила. *Ст. 3б.*

Піля піхто не мастить. *Г.*

Пішла кішка по ряду. *Коз.*

Поглядім по возах. *Ст. 3б.*

Познаєш пішого (або: голого) з сагайда-
ком.

Покинь сокиру, озьми довбію.

Попритинали скрізь, не треба — віжка-
ми. *Пир.*

Послідня кочерга! *Ст. 3б.*

Потанці-потанці, вліз чорт у лапці. *Слуц.*

Поти добро, поки мокро. *Ил.*

13290. Почув гуску. *Ст. 3б.*

Прийшла до коморі — ні хліба, ні солі.
Кр.

Прийшов, як сліпий до хвіри. *Ил.*

Приложи руку, бо рука не кума.

Присвоїла пінякаєсь справа дубець. *Ст.*
36.

Пристав нові дверці до старої лазеньки.

Приходили іхати вь Кричев. *Нос.*

Продай, Кулинка, красочку за шапочку. *Збр. Лаз.*

Прорізає зуби. *Ст. 36.*

Просив у п'ятницю з олією млинця. *Пир.*

13300. Пустися серце. *Гат.*

Пустю синицю хоч на пшеницю! *П.*

Рів та вмер. *Ст. 36.*

Рогатину подай сюди—рогатиша у коморі лежить. *Пр. в Ст. 36.*

Своя шляхта! *К.*

Седи в хаті, не рипайся! *Ил.*

(Се та) хороша, що кулі илюють и воріи б'ють. *Ст. 36.*

Сито на ёго тільки.

Сів та й запів.—Сіла та й запіла. *Пр. в Ст. 36.*

Сіла твоя казка в попа в перелазка, и в кутку на прутку. *Ст. 36.*

13310. Скорій відминого пива. *Пр. в Ст. 36.*

Сокира, мотика, топорець—сорока, ворона, горобець. *Ил.*

Сонце за гору, а він в дюрю. *Яц.*

Стрибаєця, покіль бісом штрикаєця. *Гат.*

Стук-стук! до порога тук! (чута од нанів). *Полт. г.*

Сук на сук. *Ил.*

Схилюсь по поліно, та стовк собі коліно.

Така вже в менесторіи. *Бер., З., Кр.*

Таки Пархом не ворогём. *Я.*

Твоя голова не позолоти! *Проск.*

13320. Твоя кобила вгрузла. *Ст. 36.*

Ти ж зозулиста, чи не сімениста. *Гл.*

Тільки єсть поки поймаєш, стільки влови. *Сос.*

«Тут, туре, грузько!» — «Сів би, та калко.» *Ст. 36.*

Увір' мене тварь, що той пузирь лихтарь. *Кос.*

Уздриш вовчу звізду. *Ил.*

Укрутив хворостину. *Ст. 36.*

Умий кожух, а не помоги. *Ил.*

У него патура, як у тура. *Ил., Войц.*

У орла дві голови, а ти мене не хвали—нехай люде збоку похвалять. *Чир.*

13330. У пічурці родивсь. *Пир., Павл.*

Усім паністарим упиряка. *Б.*

Усходився—еще и діти не сплять. *Ст. 36.*

Ухопив місяця зубами. *Кос.*

Хай у постоях гречка родить. *Кох.*

Хапало в хапиці, хапиця ж по пиці.

Гат.

Хватай муку в міх. *Ст. 36.*

Хинцю, Химцю! прошу у дружки! *К.*

Хорош и той під тура. *Ст. 36.*

Хоч далеко, та треба ходить по тим!

Пр. в Ст. 36.

13340. Хоч до неї вмийся. *Бр.* — Не вмийся до неї. *Ил.*

Хоч ми не піймаєм, то дідько. *Не.*

Хоч трава й шовкова, коли моего коша не маш! *Ст. 36.*

Хоч уріж (або: хоць утни). *Бр.*

Хрустнуло, як оріх, шустнуло, як у міх. *Ст. 36.*

Хто напорошив, той розголосив. *Руд.*

Хто скляний дух має, пай на чужого каменем не кидає. *Ил.*

Циба—риба, зусь—гусь. *Зал.*

Цитте, жаби, я ваш пан. *С.*

Цілий вік з торбою не сварися. *Проск.*

13350. Цупить та тягне—волики йдуть. *Б.*

Чаро готове. *Лів.*

Черв'ячками и той живиця. *Ст. 36.*

Чернецький хліб, показаський иззіж. *Евх.*

Чие временни, того й погода. *Ил.*

Чи з портом на тобі сорочка? *Ст. 36.*

Чи (¹) опиханий, папоцьку, ячмінь? *Ил.*

(¹) Цп. *Загр.*

Чи ти їв у Дзюнькові солоні жуки? *С., Бер.*

Чоловік не Гапка. *Бер.*

Чому, жінко, хаті неметени? *Ст. 36.*

13360. Чорт ёго бери з кісткою, аби меші испік був! *Д. Вил.*

Чужому не радуйся! знай лад надогад. *Ст. 36.*

Щоб ви разом роги покотили. *Бр.*

Юхи подсин, коли єсть. *Ст. 36.*

Я зараз вискочу: я така не утолеха. *Сл.*

Як журавлі у небі. *Гр.*

Як кого схоже—на рогах поставить. *Б.*

Як козак в Лузі. *Гат.*

Як мак у полі.

Як не буде Івана, то не буде пана. *Ил.*

13370. Як по міді пішов. *Ст. 36.*

Як рак з кошеля випав: так багачеві, таяр з калити, або з кашука.

Як тая та ляп, та й иззіла ввесь караб. *Не.*

Додаток 13373—14340.

Не все до Бога: треба й до розума свого. *Вал.*

Бог не гуляє, та добро міняє: од того одбере, а тому 'ддасть. *Бр., Рад.* — ... добро розділяє: у одного візьме, а другому оддасть. *Не.* — Бог, сказано, зроду не гуляє, все вилами перекидає: один наїсця, другому подасть. *Ил.* — Господь милосердий ніколи не спить: у того щастя одбірає, тому дає. *Зап. (I, 148).*

Пришов піст—підогнув собакахвіст. *Кул.*

Вишептався, як рак в торбі. *Шим.*

«Скажи мені, дядьку, який с'єгодня празник?» — «Та кажуть, що баба діда дражнить». *Сторож.*

Люде плачуть, а чорт скаче. *Коніс.*

Попову корову и вовк пізна та не візьме. *К. и Полт. п.*

13380. Як немає закопаних грошей, то він—вбогий піп. *Кос.*

Піп з н'єго так и верие. *С.*

Бійся попа, як той ладану. *Вал.*

Як перейде дорогу—щастя не буде, хіба одплюєся. *Об.*

Золись-золись! на більш не надійсь (як золять плаття). *Б.*

Як золять плаття, то виходять надвір и кличуть: «цуцу, білий!»—щоб біле було. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Шуги, на попові курі! а на наші не лети, тобі очі засліпи (на шуліку діти кричать, мати посила). *Кр.*

Журавлі, журавлі! колесом, колесом; ваші діти за лісом, за лісом (щоб журавлі закрутилися на однім місці и зпустилися додолу). *Кор.*

Журавлі прилетіли й полудень принесли (пізно з вірію прилітають, як уже такі дні стають, що опріч снідання, обіда и вечері, треба робочому чоловікові ще й полуднувать. Перестають полуднувать од Покрови). *Кох.*

Ой дощечку, накрапайчику, накрапай! чорну хмару на Нехаєвку (за Коропом, и Сейму) наганяй, наганяй. *Кор.*

13390. Икавко-икавко, де була? у Києві; що іла? кобилину; де діла? покинула—

покинь и мене (од икавки так проказують, не перехоплюючи духу). *Кор.* — Ишло через 12 ланів; один каже «лан, лан», другой каже «лап, лап», третій каже... дванадцятий каже «лан, лан» (те ж). *Л., Кор.*

Пливи-пливи, колодà, на білім города, та перекажи баткі, маткі, що моя чушку (свині) пасеть, чорну сорочку несеть (кидаючи дерев'ячку у воду, приспівують, ламаючи язик на татарський штиб). *Час. (1859 р. № 6).*

Цур—мое! *Зв., Лох.* — Цур не ділицця! *Л., Евх.*

Мати водиця!... ух-ух, мати водиця (як купають дитину, або й само як купаєця, а вода холоднувата—примовляють). *Ном.*

Кàлі, кàлі! *Л.*

Як купаєця дівтора и котре хоче надівать сорочку, кричать так, хапаючи на березі грязь и кидаючи нею в того.

Побреду я по кісточки, щоб любили невісточки; побреду я по коліна, щоб голівка не боліла. *Прав. Ниж.*

Примовляють, як, зкупавшись и надівши сорочку, знову уступа в воду, щоб ноги пополоскать.

Не сідай верхом (на собаку): підкурить—не виростеш. *Л.*

Як дитина, бавлячись с собакою, сяде на неї верхом. Кажуть теж «певно собака підкурила», як хто не великого зросту.

Чи буде лад, чи не буде: в якому у мене усі дзвинить? *Кр.*

Стережися того, кого сам Бог назначив. *Ил.* — Не даром єго Бог назначив.

Обчеркнуть курачим зубом (чарами обмарить, заподіять). *Час. (1857 р. № 13).*

13400. Як дівка зле вимішає лемішку, або мамалию, и в вії є мука, — набрати тої муки и насипати під бігун—дівка не віддасця. *Збр. Шей.*

Качки оскубуюця—дош буде. *Шим.*

Як уперше гримить грім, треба спиною що-небудь (найпаче стіну) підперти—щоб спина не боліла, як настане літня робо-

та. *Л., Кор.*—... треба підняти що важке. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Як иде гряд, викидають надвір сковороду и кочергу, щоб перестав.

Як дзвони гудуть сумно — скоро хтось вмере.

Коли над хатою пугає пугач, або сич — біду віщує, и найпаче пожежу.

Курка як заспіва — віщує смерть кому з господарства. — Таку курку (в Черніговщині, та, здається, и скрізь) хапають, де вона заспівала, и міряють нею, ніби локтем або аршином, до порога: що припаде до порога — чи голова, чи хвіст, чи ніжка — одрубують. *Час. (1859 р. № 8).*

Коли родяця більш хлопчики, ніж дівчатка — війна буде. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Хто перве з молодих вступить до церкви, або у кого першого свічка в руках потухне — те поперед и вмере.

Дарую тебе додільною (без підточки) сорочкою (як скаже так у понеділок молоді яка баба, що ворогує на ню та й знає до того, то для молоді се погано — то баба насила на неї коросту). *Кох.*

13410. Хто на Великдень п'є за обідом воду — ніколи не пообідає без води. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

У кого вийде яка звада на Новий рік — цілий рік звидитимеця.

Коли в'юсені літа багато паутини — на той рік урожайне літо буде.

Коли на Водохрища риба табунами ходить — на рої добре буде.

Коли у якого господаря буде пакіл, що пробивають ним лід на тім місці, де на Водохрища святитимуть воду, то такому господареві пайдитиме у господарстві и найпаче у пасіці.

Коли на Багату кутю буде зоряно, то буде урожай.

Як хто продає жалкуючи, не піде куплене в руку.

Коли свербить долоня — гроші хтось дасть, а очі — плакатиме.

В остатню квадру, жінота ні за віщо ні садитиме нічого, ні сїятиме, ні солитиме угірків.

Хати закладають там, відкіль віє теплий вітер (?).

13420. Щоб не трапилось лихо, як хтось перейде дорогу, або стріне: перев'язують пояс на сороці узлом назад; а коли чоловік іде — кидає під колесо цурупалок, переїжджа його, и потім, розламавши, шпуряють назад.

Куплену шкапу вводять в двір задом и назавжди становлять там, де вперше стане вона сама.

На Юрія стрижуть стригунів, а на Хлодра и Лавра (18-го Серпня) — ні за що кіньми не роблять, навет обороті не надіне: почитують сей день кінським святом.

Збирають з страви скалки жиру и загодовують тим свиней, що годуватимуть на сало: товсте сало буде.

Як поїдять кутю, сім'я сідає на покуті (на сіні, де стояла кутя) и квочуть — щоб квочки сідали и дупили курчат; потім сіно те кладуть в кучку, де сидітиме квочка. — В Лубенщині квочуть, як несуть кутю на покуття. *Див. Ос. 5 (IX, 62).*

Но Водохрища починають учить коней и молодих биків. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

В Черніговщині, як буває весілля, дарують батюшці закрічану калиною курку. *Час. (1859 р. № 8).*

Иноді трючу закрічують калиною (певно, у дівоти тільки). *Час. (1857 р. № 12).*

Домовики ніччю їздять на конях. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).* — ... и що в гривах у коней робляця иноді якісь зав'язки — то домовики стреміна собі роблять. Иноді, кажуть, прийди вранці до коня — мокрий, як з води витягнутий: ото домовик їздив. Щоб не їздили домовики, цапів в станих держать, або чіпляють стрелену сорочку: їздитиме домовик на їх. *Ном.*

Бог людей не бракує. *Ил.*

13430. Бабини животи (болота, грузкà рудà). *Пир.*

Марево мрієця, неначе дієця. *Гат.*

Перва Пречиста любить паляничку м'якеньку, а Друга — сорочку біленьку. *Б.*

Весна — навісна. *Ах.*

Подай дощу — сорочку спушу. *Б.*

Дошів батько (гряд).

Лід кріпкий, хоч гармати коти. *Кор.*

Та там, бачте, и кутить, и м'їтить, и з верху йде, и зпід землі рве, а тут таки побожому тягне. *Сторож.*

Циган забравсь до хліва коней красти, коли біжать хлопці, горобців ловить; Циган у в'ятір, та як побачили його, ото й каже (див № 642).

Віщував календарь, та в помийницю впав. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, що календарь віщує, непогодь там, чи-що.

О чадо! не звірами ти еси ззідено, а руками чоловічеськими тебе збавлено. *Сос.*

Казав Яков своїм синам, як вони донесли йому, що Їсипа ніби звір извів.

13440. За Хмелиницького Юраєя пуста стала Україна звелася, а за Павла Теренка — не поправиця й теперенька. *Макс.*

То свята старовина. *Кох.*

Великий Иван, що з дуба впав. *Коз.*

У мене був брат Великий Иван, що з дуба впав. От чоловік був!... оттака голля була, а він узявся, так и зломалась — упав. З того часу його прозвали *Великий Иван, що з дуба упав* — так и до смерти зостався. *Олш., м. Коз. п.*

В Олику — по лика, в Клевань — по діла, в Деражню — по горшки (перші двоє — містечка, а то — село на Волині). *Лев.*

Тростенець (Волинь) Полісся кінець.

Як в Києві на дзвіниці ченці в дзвони дзвонять, так в Полтаві перекупки на місті гуторять. *Сторож.*

Ex cujus (Kioviae) promontorio multa alia videri loca — *vulgatum est Roxolanorum proverbium.* Архив Калач., *Michalonis* (XVI ст.) *Fragmina*, 60.

Ромен город на горі, по дві дурниці на дворі. *Шим.*

Добре подякували Ромнові заїжджі ярмаркові гості!..

З Вересочі повиплазили очі. *Б.*

Село *И. п.*; див № 736.

Повіріці — дурні вівці. *Кон.*

Красняне (Красноколядинці), парод хитруватий и роцотний, глузують так з Повіріців (с. Понори *Кон. п.*), що вони люде прості, хлібосолні; Повіріці ж глузують з Краснян, — що вони мошки кличуть істи до себе на храм (се б то, храму не справляють, а храм їх на весняного Миколи, як мошки багато). *С. Д. Ніс.*

13450. Покошичи (с *Кр. п.*) роскошичи: хто прийде в жупані, то піjde без свитки. *Кр.*

Городня — голодня. *Черн.*

В Суражі все люде вражі. *Шим.*

13453. Де голова не лізе, туди москаль и влізе. *Б.*

13455. Ні вже, як хто скаже, що «як у нас у Расей!» (гарно б то так), так слини в рот набери та й ковтни.

13457. Жиди, Жиди-кателики, не нашої віри: у середу, у п'ятницю сироватку їм. *Б.*

Жид, пан и Німець усе поверне в нівець. *Черн.*

Жид-Жид, бодай ти зник! *Вал.*

13460. Ні, жидівського духу не відхристиш.

А ну, пане, й мене так! *Кор.*

Пан хотів пошкунтувати з голодного Цигана: «що», каже, «найсамперв зро-

биш поросяти (а воно жарене на столі), и я тобі зроблю, — а тоді вже й їстимемо». Циган, не довго думаючи, за хвостик... поцілував та ото й каже. *Камн.*

«Німцю, поцілуй мене онкуди!» — «Was, was?» — «Еге, мене!» *Полт., Камн.*

Знай свиня своє лігво. *Вал.*

Старої корови пузир. *Кор.*

Як мале та просторікус. *Камн.*

Великої кошари свиня. *Кор.*

Рад не рад, а будь готов.

Могучого чоловіка з десятку не викинеш. *О.*

Царське діло и ніч не спать. *Час. (1857 р. № 15).*

13469. «На Русі буде!» — «Уже на Русі.» *Б.*

Вийти на слободу, зпід ґрешту; оправдиця. Се, певно, давнина, *невільницьке*. *М. Білз.* — У голодний год колись був у Берестовці козак Мороз, багатир. Люде пухнуть з голоду: спухне, як скло; вийде па сонечко, сяде, шкура на тварі репне, то вода так и тече. От він наварить казан кулешу відер у 30 та хліба папече та й зазиває: идіть старе й мале, їжте, — та так годував усе село з весни аж до жнив. «Їжте», каже, «добрі люде, годуватиму вас, поки й на Русь вийдете (поки хліба нового дождете)». *Вийти на Русь* — од часів Запорозжя, де хліба не сіяли. «Та вже пристарівшись на Русь ити мушу, ачеї нощі відпоминають мою грішну душу» — стоїть в написові під парсуною Запорозжя. *Кул.*

13471. «Бач, які для вас хороми строюця (казав пан простому чоловікові).» — «Ит, добродію, такі будівки та для нас! це б для вашої милости.» *Вал.*

Як будеш з правдою кохання, то не будеш и паном звацьця.

«Хто дурніший — чи пани, чи прості люде?» — «Пани самі по собі дурні, а ми самі по собі.» *Кох.*

13474. Добрий був пан: Бог його узяв та чорту подарував. *Кор.*

13476. Як би влітку на панщину не ходила, так сказали б, що на себе недуг натягала.

Як беруть за нас гроші (дурно), так випадком и випадуть.

Чоловік без волі, що кінь на припоні. *Камн., З. п. (Глиньязов).*

Хоч рачки, та на волі. *Кох.*

13480. Як мир (миряне) похилився — горбатим зробився. *Кос.*

13481. Не бачила, як и кропиви росли. *Б.*
Сділа у заперті.

13483. Багатий, та біснуватий. *Кул.*

13484. Гроші добрий робітник, але поганий господарь. *Кос.*

13486. Гине, як риба з водою. *Ил.*

И кому на добро иде, то так иде, як рікою гуде; а як на нещастя иде, то як гуде. *Кр.*

Що в нашого Левка вже торбинка легка (з казки). *Д. С. Ніс.*

Я вік прожив на злах лободах, або — як сорока на тину. *Б.*

13490. Убогий такий, що як гнида вмере, то нічим поховати. *Кул.*

Такий убогий, що й кошеняти нічим з запічка виманити.

Ні хліба куска, ні соли дробка, ні страви ложки, ні води корпі. *Б.*

У ёго грошей, як у жаби піртя. *Кос.*

Лиха година, як убогий втрате корову, а багатий дитину (див. № 1620).

Бідне сороці раде, а багатий й кожуха пураєцця. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Не сяка, не така бридня, та й стій до півдня. *Б.*

То Божа воля, чи щаслива, чи нещасна доля. *Полт. Час. (1862 р.).*

Не дай, Боже, біди, то и в квати палець зломиш. *Лев.*

Від роскоші кудрі (кучері) вьюцца, від журби січуцца.

13500. Одже тугук та й годі. *Ил.*

Бог напусть напустив. *Б.*

Пішло у шию! *Нов.*

Сказано там, де кажуть: «де коротко, там и рвецца».

Извив корогів та й пішов. *Б.*

Не по правді жив, а далі—умер, звівся, зтікав з села. *С. Д. Ніс.* — Извив корогів и д. — зібрав юрму та й повіявся. *Ном.*

Піймав карася з порося. *Не.*

Жартують, як багато сподівався, а мало оббірає. *Коніс.*

Піймав зайця за *крашанки*. *Ном.*

Заробила Гапка бісового батька. *Кан.*

З усього мира та на мою гирю. *Лев.*

Держав дві корови, а тепера дві ворони (усе пропало). *Б.*

Згинув, як марцевий сніг. *Дуб.*

13510. Був та нема, та поїхав до млина. *Ном.*

Був з маком, та став з таким (ні з чим, порожній). *Кор.*

Як лизень злилав.

Кружало, де лежало (було та збрело).

Щ. — ... де *гайно* лежало. *Не.*

Взяв, як чорт Жида. *К.*

Повезли, як козу на армарок. *Бр.*

Не знаю, що в криття, що в рукава. *Гл.*

Хоч ловиш, а риба не ловицца.

Не держались на горі, а під горою не вдержисся. *Коз.*

Бажала муха злого духа—так и я (наймита, чоловіка и д.) такого.

13520. Просив—не дає, випросив — не бере. *Вал.*

«Дяче, дяче, чого твоя сім'я плаче?» — «Не всім же співати.»

Бідой біди не допоможеш. *Черн.*

Біда за бідою: купив коня, та й той (або: аж він) з мадою. *Щ.*

Життя, як собаці на перелазі. *Ах.*

Мов рожень ёму в очі. *Кулж.*

Нестеча дала заняття! *Кон.*

Кисне, як кваша (рюмсає). *Час. (1859 р. № 8).*

Наплакав, як кіт на сало. *Пр., Лох.* — ... кіт сала. *Бр.*

Кисла Оришка (тонкослізка)! *Кор.*

13530. Терпи до загины. *Кобз.*

Кожний добродій має свою милицю (Chaque homme de bien a sa jambe de bois). *Кос.*

Гонор такий, що куди тобі! *Ном.*

Гола—як кістка, гостра—як бритва, а дмецца—як шкураторок на огні. *Ах.*

Чоботи нові, а підшви голі. *Не.*

Глузують з такого, що не має пічого, а піс дере. *Коніс.*

Дайте санят хвасті підмчать (як хто хвастає). *Б.*

Не хватай муки в міх без вітру.

Нема ліпшого чоловіка над мене, нема гіршого то над мене. *Ил.*

Який почесний! а як натее, то прощу попюхат! *К., Кан.*

Як летів, то й ропотів; як упав, то й пропав. *Зал.*

13540. Я тобі казав не тпрутай в казан, а ти не послухав та й повен набухав. *Кор.*

Не клопочись и не роби туроси. *Б.*

Нётри ёго несуть.

Чекає, як каня дощу. *Бр.—Чигає, як каня на дощ. Ил.*

У Лядських пісьмаків, *каня*—у кого хмара, у кого хижка птиця.

Цур тобі, сатано, відчепись! пристав, як на сповіді. *Вал.*

Наволокті пеню.

Обвинуватить по дурному кого. *Б.*

Як лихий на шкоду. *Ст. Зб.*

Росклався на покуті, мов святий турецький. *Сторож.*

Гребе, як кінь копитом. *О.*

Якось там звеличав. *Б.*

Син батькові—не «тату», чи як інакше сказав, а меншам паменів.

13550. Хто худій—на три милі обійди.
До всякої масти козир. *З. п.*

Гудить.

Протпругав віру (не вірять більше). *Кор.*
Укрий, Покрово, од духа злого и (чоловіка) такого («Добрий, сестрице, у тебе чоловік!»—«И, укрий и д.»). *Кох.*

За святим ділом та чортовими ногами.
Кор.

Лиха твар все перемаже. *Коніс.*

За чужую кривавицю купив у церкву плащеницю. *Кр.*

Зложилось се прислів'я про одного секретаря Пу. . ка, що дуже драв, ка-жуть, з людей, але був собі пажожний и купив таки сираві плащеницю.

Душа чорна мов у ченця раса. *Вал.*

Вродилось ледащо не на що. *Коніс.*

Ні, хлопці! ёго пора в Московію по-слати — там з ёго буде пан (про ледащо).
Вал.

13560. У вічі — як лис, а зя очі — як біс. *Б.*

Дивицца лисицею, а думає вовком. *Полт.*
и *Черн. п.*

Вивертає пику, пеначе Німець (ради ко-ристи уміє бути и саким, и таким). *Кон.*

Маною вродицца, а доброго ні в ко-пійку. *Сл.*

Потайна собака (на чоловіка). *Ном.*

До вовчого м'ясиа собака підлива. *Кос.*

Монахи, що не дають промахи. *Шим.*

Він вміє піймати вовка за вуха (поко-ристувацца чим). *Кос.*

Лисице, лисице! та й довгий же твій хвіст.

Так він до вас берєцца,—як не знає чого! *Сос.*

13570. Панська підлизуха. *Ном.*

Чумак чумака таранею допіка, а сам у ёго з воза потягує чабака. *Сторож.*

Як бачить, так и рачить (тоді годить, як у кого що є). *Б.*

Сюди хрестом, туди хвостом (таке-то ахидне).

Робити золотий місток до ворога. *Кос.*

Тхори тому, що носа не має. *Ил.*

Мое діло теляче: наїлася та и в хлів.
Гл.

Москаля підвіз. *Лів.*

Я не до вас—я до Дунаю: водиці на-пьюсь та й додому підю. *Б.*

Вовк добірався до гусей, коли пастух...
так той ото й каже. Жартують, як хто

вдає, що того в ёго и в думці нема, а тим часом воно певно є.

У голові мов у пеклі—нічого не вид-но. *Вал.*

13580. Утяв швагу (зробив кому па-кость, але не на вбиток, а на посміх)!
Кор.

Казали—минецца, а воно тільки настає.
Шим.—Казали—минаєцца, а воно саме приступає. *Ном.*

13582. Вертицца, як шило в паністарі.
Зал.

13584. А як би там око було? *Ном.*

Глузують з дурної жалоби, що, мов, шпурнув чим, або так дуже ударив. В «Десять Кіп Казок» про се и брехенька.

Водить очима наче зддій по армарку.
Б.

Шик-пик—не в сіх, не в тих, в сань-янівих. *Б.*

Скраспів, як искра. *Лев.*

Не до стида, як сорочка лиха.

Якого уродила ненька, такого прийме й земелька. *Сторож.*—Якого привела мама, такого привитає й яма. —Який вийшов зпід пелени, таким останує и до труни.

13590. Дай тобі, Боже, щоб ти тихень-ко гомонів, а громада б тебе слухала. *Кох.*

Менши кокот, менше клопот. *Гл.*

Наплюй ти їй в вічі, та скажи: «одка-снись од мене й од лица мого». *Б.*

Так и лізе, як чворя. *Б.*—Бігать чво-рою (або: слётою).

Слідом бігать.

На ёго такий—Божий кий (сердитий).
Н.

Война посеред гайна. *Б.*

Три музики грало и всі три виграло (спорились и не згодились — кожний по-своему прав). *Кон.*

Так лаєцца, що чистій на землі буде, (ніж) як він вилає. *Б.*

Без огню варить кого (докорять чим).

Оце вже й почали пєндюра водить (ла-яцца).

13600. Світчив ёго, світчив. *Ном.*

Лаяцца прикладно. *Б.*

Задам я тобі бурду. *Збр. Шей.*

Гляди лиш! так полетиш, як *хтось* на лопаті. *Л.*

Не бачить би ёму Красного Колядина! *Ч.*

Ну, знав би він до нових віників.

Е—дурні наші! *Полт. п.*

Звичайна лайка.

Нікчемний ваш рід! Нікчемного ви ро-ду! Изроду нікчемні! Та що вже з нік-чемних! Нікчемні собі у затишку. *Кох.*

Як дам тобі, так світ за 'вчинку зда-
си. *Не.*

Старосвіцька. *М. Біз.*

Тут тобі й пуп розв'яжешся. *Ч.*

Пропадеш, як гнила колода. *К.*

13610. Що, жив! горобець каже *жив-жив*; а як поймають, то й не живе. *Бр.*

В три-нишя тебе прогнать. *Л., Кон.*

Кота ще треба пошанувать (палицею), щоб він сюда не шикан. *П.*

Кнут не ангел—душі не виме, а правду скаже. *Час (1857 р. № 12).*

Жалко, що не помічено, де записано!
Пол.

Ювелірик—латірник. *Черн.*

Лайка.

Клепацівський злодій (як хто нишком візьме, або просто вкраде). *Л.*—Оце Чевильчане (уїдливе, або—усе рознесли, розхватали, на обіді або—що).

Клепаці и Чевильча (с. М. п.) з давних-давен вславились по Лубенщині злодійством. За моєї пам'яті ще діялось, що чумаки було ганяють їх батіжжям в Луб. по ярмарку: піймають на крадізці, дѣгтем обіляють, обсіплюють піском, та й почнуть скрізь по ярмарку—тільки й карі їм було.

Красилівська м'ясниця. *Б.*

Дражнять Красилівців (с. Борз. п.) що років 50 воєні першій тиждень пошту замість м'ясниці гуляли и їли скором. *М. Біз.*

Струць задесенський. *Б.*

Дурень, як Задесенець чи Литвин. *М. Біз.*

Маня. *Б.* — Пірка. — Байда.

Дражнять жінок або дівок—«манею» и «піркою» вертливих, а «байдою» здорових неповоротних. *М. Біз.*

Листопадная ма́ня. *Черн.*

Лаялись жінки.

13620. Стара гарга́ра (або: гаркгара, герггера). *Б.*

Сердята, лаюча баба.

Щоб таких густо сіяно, а рідко схдило.

А щоб тобі піп приснився! *Вал.*

Щоб тобі віку, як у кози хвіст! *Лев.*

А щоб ти попав на Серпяжин шлях (біля Каніва).

А щоб ти пішов під дев'яту палу! (?). *Час. (1859 р. № 33).*

Щоб тебе норіці сточили. *Б.*

Щоб тебе понесло на папороть—могли та на Щокотин слід.

Років 50. тому в Оленовських гаях (Б. п.) вовки зїли багатого козака Щокоту; жінки найшли ноги. *М. Біз.*

Нехай тобі болячка з грішми, окрім хреста. *Б.*

Що на старих грошях були хрести. *М. Біз.*

Хай ти піди навпакі сонця. *Б.*—...підди вовками та тічками.—... підди очере-
тами та болотами.

13630. Нехай тому луком душу випре (як дорікають, що лукавиуєш). *Кор.*

Щоб тебе кров гаряча пила (за п'яництво)!

Щоб тобі ні втішицьця, ні вдовоцацьця!

Не буде тобі ні добра, ні житла! *Б.*

Щоб тебе правцем поставило! *Кор.*

Треба простить, або прохворостить.

Потіль бити (чоловікові жінку), покіль материну шкуру зніме, а чоловікова наросте. *Б.*

Треба б йому ижицю прописать. *Кор.*

Напали, як чорт на попа. *Гл.* — Ухопився, як чорт за попа. *Рад., Л.*

Верболіз б'є до сліз (школярів). *Вал.*

13640. Скігліть скільки хоче, тільки нас не морочте. *Сторож.*

На мені тільки піч не була (такий битий). *Б.*

Забив забузани. *Лив.*—Забузан забив.

Пр. в Ст. 3б.—Забузан нікого не забий.

Ст. 3б.—Забіти за бузан (заткнуть за пояс кого). *Євх. (Час. 1859 р. № 8).*

Пійшов єго плуг орати (по єго сталось). *Б.*

На відважне батька в лоб. *Проск.*

Берись, синку, за свою свитинку. *Хор., Пр.*

Хвалено тих, що твердо стоять за свою батьківщину. *Коніс.*

Не бери голою рукою. *Бр.*—Голою рукою не займай (або: не чіпай). *Євх.*

Бог на нас дивиця (лихо спіткало: град, сухоліття и т. инше). *Кох.* — Бог на тебе дивиця (як каже або робить не, по правді).

Круту́ молоть (боляцьця кого). *К. г.*

Бігає, як упісяна миша (перелякалась). *Б.*—... упісяний таркан. *Кор.*

13650. Ковалики в паністарі кують (страшно).

Сміливий, як Святий Петро. *Кос.*

Завзятий як перець, покіль не вийде на герець. *Хар., Зін. п. (Опошна).*

Ховаецця, як зозулька по кропиві. *Н.*

«Вона й ховаецця—бабусина тиличка—як зозуля по кропиві, а то скот її бив!» *Коз.*

З тебе дух, а з мене переполох (каже переляканий тому, хто перелякав).

Полт. Час. (1861 р. № 32).

Тікають не од бича, а од калача (издогон кажуть, як хто тіка: жарт). *Кох.*

Сотворіте милостину, господі милостиві. *Черн.*

Кажуть старці.

Дасть Якову—дасть и всякому. *Кон.*

Грошовитий подай—Бог—щоб сам чорт не знав. *Ївх.*

Спасибі! нехай вам Біг силу верне. *Б.*

Кажуть тому, хто поміг зробити що.

13660. Обувшись в мої чоботи та мене й лає.

Готовеньке и кішка иззість. *Час. (1859 р. № 33).*

Напірай на стриб та й на добрий! *Кор.*

—Плаз та ще й добрий. *Ном.*

Бач, ковбасу почув, а верби й не почув. *Кор.*—Бач, млинці й почув и д. *Ном.*

Є довга брехепька про старця и ёго поводатиря. В різних місцях вона різно розказуєця. В Коропщині, як розказує д. Камінецький, так, що поводатирь був ледацюга, а старець—ничого собі; поводатирь раз нишком ковбасу став їсти, а той почув, та й дав почувеленьків—так той и одскородив ёму: прийшли раз до бурчачка, а за бурчачком верба: «плигайте», каже, «паночо, бурчак»; той плигнув, та об вербу головою. «Бач», каже, «ковбасу и д.». А вдруге, поводатирь зовсім збавжав сліпого збущця та підвівши до річки, й каже: «напірайте на стриб и д.»; той розбігся, оберся на костуряку та й бульбонув серед річки. Але мені більше подобасця, як розказують сю брехеньку в Лубенщині. Там старець злющий и раз-в-раз б'є костуром хлопча; мав нюх такий, що йдуть оце степом, нанесе повітря: «стій», каже, «чую млинці, або ковбасу там», и почне посом водить и нюшить; и як почує—костуром того, «оттуди», каже, «веди»; як траплявся рівець або що—звичме питає: «чи півплаза, чи цілий плаз?»; як перескакував вже—«гургуц!»—каже. Тернів-тернів бідний поводатирь, та й набрався розуму—на вербу ото навів; бо ні втекти було не можна, нічого. Захоче було оце втекти, або носом таки почує, або так, та й дожене; та ще й бігти дуже не буде: виноха чи вислуха, як и де біжить, та як шкабуртне костур, то гаснидів свид так и заплутаєця поміж ногами; прибіжить та й пасяде, як шуляк куронья. *Ном.*

А сорочка—чи не міх, чи не міх? а підв'язка—чи не зав'язка? *Кор.*

Бувають такі старці, що один у хаті бавить господарство кобзою, а другі пораюця по хижих та по коморях. От раз, ті напелешкали всякого збіжжя—нема мінка, нікуди ховать; поводирь приходить у хату та й каже нишком тому, що грав,—а він отто и почав приспівувать до танців: «А сорочка и д.» *Канн.*

В ёго и зза нігтя кров не піде (скупе).

Час. (1859 р. № 33).

Пожалував вовк кобилу: оставив тільки хвіст та гриву («так от и нас пожапували»). *Кох.*

Кожух лежить, а дурень дріжить. *Б.*

Хиба можна у неживого бога хліба впросити.

Од мертвих бди́л меду не їсти.

13670. Не прикладав муки, не простягай руки.

Хоч кваша, та не ваша. *Кор.*

Губки! *Б.*

Кажуть з серця, як хто чого просить. Перепалену губку дають крученим собакам. *М. Білз.*

Дано псу м'ясо,—хоч їж, хоч надаліше остав. *П. (Час 1853 р. 383 карт.).*

Як хоч, мала: хоч біжи, хоч тюпай. *Лев.*

Нехай завидують гірше, щоб прибуло більше. *Б.*—Завидуй гірше, так уродить більше.

Коли багато свині *гайна*, так вона ще рие.

Нехай криваве забирає (крівавицею добу́те).

Так рябцем и вхопить. *Кон.*

Уже! купив за шаг—ледві пре! *Б.*

13680. Взяв, як ⁽¹⁾ своє. *Ил.*

⁽¹⁾ Пре, мов. *Проск.*

Ет взяв!.. як вовк вівию. *Бр.*

Нехай же воно велике росте, а великим здохне. *К., Хар.*

Кажуть з заздрості, як гарна худобина у чужого чоловіка, або ворога. *Ш.*

На наш крам найдеця пан. *Б.*

Хоч у пекло, аби тепло. *Коніс.*

Чого тужить, що батько лежить! як Бог поможе, то й матку положе (як бідаєця незнатъзачим). *Нові.*

Не те в Кузьми на умі. *Не.*

Так як нязологі. *Б.*

Як кому що кортить, та не признаєця. *М. Білз.*

Як би так хотілось, як не хочєця (ото так дуже не хочєця робить, чи-що). *Кор.*

З вашої руки кузь муки. *Сл.*

13690. Хоч би уже лупилось курчям, а вилупилось чечітка. *Кан., К.*

Преця, як віл на рогатину. *Пр. в Ст. 3б.*

Як торішнього снігу (жаль, забажалось, боюсь)! *Ск.*—Як літошнього снігу. *Коз.*

Се вже (або: молодим, старим, мені и д.) и Бог звелів. *Л., Рев.*

Будь воно турецьке! *Б.*

Азась, мурий пехрещений! цеглу їж, а не хліб нечийий. *Сторож.*

Оце б ще надав чорт діла! *Кор., Л.*

Поступись, небоже. *Гит.*

З нечи кошени учаділо. *К.*—Послі чого се? кошени вчаділо! *Гл.*

Не пив води Дунайської, не їв каші козацької. *Не.*

13700. Ім міх, а нам рядпо. *Ст. 36.*

Як завидус кому, або похвалас, то друге так одріка: жарт—дурниця, мов! *С. Д. Нис.*

Не горіло, не боліло,—давай бабо хоч полино. *Б.*

Співатиме півень, чи ні, а день буде. *Кос.*

Чи буде решето бобу, чи не буде (не на певне не хоче йти). *Ст.*

13704. Сказав Забіла: не буде діла (колись первий пап на Коропщині—що з ким хотів, те й робив). *Кр.*

13706. Сиріч кобза! на Лисій горі ярмарка. *Кр.*

Се рябої бичок. *Ч.*

Не до нашої шні ті комірі шили. *Кр., Гл.*

Не по нашому пір'ю.

Знають усі чудотворці, яки ви богомольці. *Гл.*

13710. Ів би Москаль сало, та ба! *Б.*

Не всі ті пиво п'ють, що варять. *Лев.*

Се вже не шпачки! *Кор.*

Чоловік навідав гніздо шпаченят и, збираючись до торгу, вечорком пішов, щоб то видрати и назавтра в торгу продати. Саме коло осокирини, де було гніздо, стрів его старець и пита, куди йде. «Піду шпачків видеру, завтра у торгу продам.»—«А де вони?»—«А ось на сьому осокирі.»—«Е, ні (Грицьку там, чи Потапе) не роби сего—гріх, усяка твар дітей своїх любить и дуже вонуватимеця по дітях». Уговорив чоловіка, пішов той додому; але нічю передумав: «хоч гріх, хоч два—видеру: яку гривню вторгую, соли куплю». Уранці пішов чоловік, сів під осокором и роззуваєцця, щоб то лізти на дерево. Коли пастушата и питають: «Що се ти, дядьку, будеш робить?»—«А що? полізу на дерево—шпачків видеру.»—«В, шкоді! старець чуть зоря приходив и видрав». Почухав чоловік голову, з тим и пішов. Через якийсь час прийшлося йому єднать старця—сина женив. «Добре діло», каже той, «нехай Бог помага!.. А кого ж», пита, «думаете брат?»—«Е, ні», одріка, «се вже не шпачки!» *Кам.*

Аби до нового (хліба) стало. *Кох.*

Як би усі ковалі, то й на ковалів би пловати. *Лев.*

Тільки в торгу и м'яса, що козина паністара.

Була б шия, а хамут буде. *Гл.*

Аби груба, то пєс буде. *Казки.*

Сказав один чоловік, як економ страхав громаду, що, мов, покине, коли не будуть слухняні.

Поки є люде, поти се буде («Хіба ще воно не вивелось?»—«Поки є и д.»). *Вал.*

Пішла раз—не гаразд, не одважусь в другий раз. *Коніс.*

13720. Е, як би та як би, та виресли на голові гриби, то був би огород. *Х.*

Добре сулиш, та не гарно міриш. *Кресмич.*

Сказав чумак Жидові, як той, даючи хороші гроші за воли, ставив—поборгувати їх (од Водохрищ) до Великодні. *Коніс.*

Хіба я тобі загадав море випити! *Кос.*
Гаразд дзвонити попереду як миряне зійшлися.

Хто бабі не внук. *Гл.*

Кого ми хочем, так нас не хочуть. *Б.*

Як язиком, то й ложкою. *У.*

Що буває, те й минає. *Полт.*

Любить, як пєс дідька. *Коніс.*

Йде опір (опинаєцця). *Пир.*

13730. Натягаєцця, як пєс до роботи. *Ил.*

Жене—аж коліном пре. *Б.*

Не всі бо заразом. *З.*

Хтось сів на коня, та ніяк не сяде. От він и молицця: «ах, Господи, поможи! Мати Божа, поможи! всі святі поможіть!», та як натужницця—та й опинився на другім боці. Тоді повернувся—«не всі бо», каже, «заразом!» *Кам.* В *Десять Кін Казок* масцця теж ся брехенька, тільки там притулена вона до Мазура: «не всисци з бо разом се бсжце», каже. *Ном.*

Чорт скорих бере. *Л., Кор.*—Поспішних чорт хапає. *Кор.*

«Я тобі поможу.»—«Поможеш, як заєць кобилі.» *Не.*

А ні в студеній воді не умнєся. *Ил.*

Авінмовчить, та тільки плечима ниже. *Не.*

Прийшов збоку, та взяв строку. *Кон., Ст. 36.*

Бачив и горох, и чечевцю. *Коз.*

Сказано про чоловіка, що кілька разів був під судом. *Коніс.*

По два доюни 'дбувать (поспівать и в одно, и в друге місце). *Б.*

13740. Продасть и викупить и гроші почитає (битий жак). *Кор.*

Як під уху вдарило. *Ст. 36.*

Наївся забудьків (усе забува). *Ном.*

Чинь мондре, а патри конца (давнєє примов'є). *Вел. (I, 170).*

Як є, так жму, а нема, так жду. *Гл.*
Розживисся, як знайдесся. *Вал.*

Прийшов Циган до чоловіка—три дні нічого вь рогі не було, сімтя сидить голодна—а там жінка хліб з печі виймас, борщ на припечку булькотить... «Кишники», каже, «борщюку, будем тебе їсти» — «Будем їсти», одказус хазяїн, «та не всі.» — «Хіба ти не хочеш?» Коли Циганця прибіга; бачить, на лаві хліб парує... а попросить сором. «Ідїть», каже, «тату, обідать.» — «Иди—обідайте, я з добрими людьми побалакаю». Циганця не йде, кличе вдруге, втретє... И! як ухопить Циган хліб, як шпурне ним в Цигаця... «Нічим мені тебе, гаспидова дитино!» — а Циганця за хліб, та додому (Див. № 11982).

Тоді треба старе руйнувати, як є з чого нове будувати. *Кремеч., Коз.*

Одповідь на раду перемінити старих сторожів. *Коніс.*

Нікому не вірь, то ніхто й не зраде. *Ах.*
Один день розорився, та навіки хазяїном зробився. *Гл.*

Не в дорогих кунях (по карману). *Б.*

13750. Що піймав у руки, те и держи.
Треба ставити дзвіницю посеред села.
Кос.

Треба одійти од ями, щоб гаразд її перескочити.

Двічі молодим не бути. *Рев.*

Ховаєцця, як кіт из салом. *Б., Бер.*

Довго у ступці (иготі) цибуля вона. *Кос.*

Зробити що, як самому знать. *Лів.*

Дать навід (навчить, що робить). *Б.*

Нашого пономара ніхто не перепомо-
рує. *Кр.*

Летів ворон через безверхе дерево.

13760. Не клуй курка крупку, не кури
Турка люлька.

Не купити ума, як нема. *Кох.*

И була б дурна — так вже тричі дур-
на (не доладу щось зробила — за те ото
й сказано).

И зпереду чоловік, и ззаду чоловік, а
увесь — як на сміх (про дурня). *Вал.*

Верба товста, та пуста. *Пир.*

Під носом косовиця (ус виріс), а на ро-
зум не орано. *Кон.* — Під носом косить
пора, а в лобі й орать ні на що. *Кор.*

Як дурень (¹) з печі. *К., Л., Пир., Б.*

Схопився, вискочив, бовтнув и д. —
(¹) дурний. *Зв., Пр., Кр.*

Шубовсть — як чорт у воду! *Гр.*

Тенде ренде з маком. *Гат.*

Вилетів, як горобець из стріхи. *Бр.*

13770. Неначе миш вискочила з борошна.
Кулж.

Проспавши день та ввечері (коли зга-
дав або взявся до чого)! *Кр.*

Из порожнього та в нісчине.

Ой іхав я серед мора дробинастим во-
зом; оглянувся перед себе, повна люлька
раків.

З одного чорта утяв два (поправляючи
помилку, знову помилився). *Кос.*

Він дуже розумний: решетом у воді зір-
ки ловить. *Полт. Час. (1862 р.).*

Знає він кошечу загребу. *Вор. 1.*

Женицьця пробі, а хліба врізати не вміє.
Не.

Про тих, що вдають з себе старіших,
ніж справді вони є. *Коніс.*

Недавно осліп, а нічого не бачить. *Полт.*
Час. (1862 р.).

Убравсь (¹), як муха в патоку. *К.*

(¹) Заліз. *Пр.*

13780. Зав'яз, як собака в тину. *Зв.,*
З., Кр.

Ув'яз, як пес на ланцюху. *Ил.*

Забравсь, як чорт у вершу. *Бр.*

Кублицця, наче курка на лїцях.

Зарився, як свиня в багні. *Вал.*

Примостивсь, як сорока на колу. *Ївх.*

Висиш, як пес коло ятки. *Проск.—...*
як пес на голяці.

Хоп муки лопаткою: він задивився, а
я й дві («ото опікся, або-що»). *С.*

Двоє кукало, а одно полетіло (як що
впаде, або-що). *Б.*

Граєцця (або: Водицця), неначе з хлоп-
цем. *Кулж.*

13790. Моргнула, як кругловида (свиня)
в двері. *Бр., К.*

Як хто загляне, та й назад.

Вигляда, мов криса з крупнів. *Ївх.*

Заглядає, як сорока на голу кістку. *Пр.*
— ... в кістку. *Проск.*

Прийшов, як огню вхопив. *Ск.*

Прийшов скоро,—и ні сюди, ні туди,
та й пішов.

Умниця, хвалить вся уліця. *Кр.*

Благовісний, мов в Петрівку теля. *Вал.*

Чи не приступило тобі, хваробний (чи
не сказився ти)! *Новг.*

Пішла по селу добувать киселю. *Коніс.*
Він угадає свята, як вони вже минули.
Кос.

Почав «за здоровіє», а звів «за упокой».
Коніс.

13800. Слава тобі, Боже наш! вінчаєцця
чупендас. *Кор.*

Та вона вівця! *Гр.*

Баньки виставив, мов жаба (витришку-
ватий). *Вал.* — Очі, як у жаби. *Ном.*

У тебе уса (sic) великі, пухлі тії аж до уха, а ти того не знаєш, що я. *Б.*

У їх два верхи у хаті. *Кох.*

Воляють подорожнього чоловіка в хату спочити. «Чи один верх», питає, «у вас у хаті, чи два верхи?» — «Один.» — «Ну, коли один, так прошу приймати.» Але увійшовши у хату, незабаром помітив, що жінка чоловікові не коридця — за шапку: «Я», каже, «вас питаю, чи не два верхи у вас у хаті? Там, де два верхи, я ніколи не останусь, хоч би як притомивсь.»

Невісток багато, а хата неметена.

Полт. Час.

Всі кинулись туди — і міх, і трава. *Ном.*

Така правда, як Бог казав буселю. *Кос.*

Межи Ляхи и Чехи. *Сн., Бус., Сенковський.*

Бозна-куди и як; з Нестора.

Од ёго як од Жида правди. *Кох.*

13810. Хай я душі пущусь (коли пустила бичка). *Б.*

Щоб у мого ворога духу стільки; щоб у мого ворога зірку стільки, як у мене худоби.

Нехай мене в обліжні положить.

Щоб я трейчи Німцем став. *Греб.*

Коли дзвонять, то видно празник (не думай, що брехня — щось є и правди). *Кр.*

Уже слово не прийдеця як-небудь. *Кон.*

Знаю, як свою руку. *Бр.* — ... як своїх п'ять палців. *Пир.*

Не забуду я тобі смерті, хіба би мені на груди насипали землі. *Проск.*

Гріють зуби на сонці (сказано про жіноту, що весною, в свято, посідали під тином и скрекочуть собі). *Казки.*

Я тобі кажу, а ти таки колядуєш коляду бісову (брешеш). *Б.*

13820. У ёго язик у роті, а не у кишені. *Кос.*

Гусей підпускати (збрехать, плітку пу-стять). *Час. (1859 р. № 7).*

Сю ніч баба Ліщина, на піч лізучи, оце говорила. *Лев.*

Такого наговорив, що и в головах низько. *Лев.*

Двоє білих, третє сніг. *Ис.* — ... атретій, як сніг. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Хоч ти хрести їж, не повірю. *Кор.*

Ой там на базарі собаку прив'язали! *Кул.*

«Хіба ти бачила?» — «Людеказали!» —

«Ой там и д.» — дурне мелеш!

Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. *Сторож.*

Адже дзеркало показує пику, якої саме не баче. *Кос.*

Такий вірний, як лічба жидівська: писане мов би то й раз, а перелічивши, так все два або й три. *Сторож.*

13830. Чули, як говорили, що бачили, як ілі. *Кул.*

«Смашна каша!» — «Хіба ти їв?» — «Ні не їв.» — «А почім же ти знаєш?» — «Чули, як говорили и д.»

Цвіркуи на видоці не цвірчить. *Зін. п. (Опошна).*

В вічі боїдця правду казати, а за очі то й брехні вигадусь. *Коніс.*

Окрім базарю ніхто не знає. *К.*

От уже й пустила турсу (поговорі, брехні, плітку). *Б.*

Нехай про мене люде шепчуть: пристріт не нападе.

Добрі вісті не лежать на місці. *Не.*

Чув у Києві у лаврі од прочан. *Коніс.*

Виновата хата, що привела Гната. *Б.*

З тих-то річей так и сталося (од того-то...)

З лихої години. *Г. Бар.*

За своєю лихою годиною (позабувала пісні). *Кон.*

13840. Гарна дівчина, та женихів нема. *Коніс.*

То не майстер робить, то посудина робить. *Бр., Пир.*

Не велика курява, та багато людей гу-бить. *Час. (1857 р. № 13).*

Хоч и риба потерушка, та хороша юш-ка. *Лев.*

Чоловіцтво повеліває, а пан тисяцький ні.

Така вже справа. *Кулж.*

На те гнути. *Гат.*

Рідко, та ідко. *Дуб.*

То то й диво, що гірке пиво. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Красна ложечка не метаєця, та й під лавою не валяєця. *Гл.*

13850. Затим ходим у портухи, що роз-носили вовну мухи.

В Москву з грішми, з Москви з віш-ми. *Коз.*

Чув у Кобижчі од 80-літнього діда: од-повів на раду — вдацьця з справою проти пана. *Коніс.*

Свите діло — королівське! *Б.*

Чи карася, чи порося, аби б наїстись («та давай, жінко, чи карася и д.»). *Кох.*

Хороша, коли б трохи довша (пісня). *Кр.*

Дарма верба, що груш нема! аби зеле-ніла. *Новг.*

Те ж гайно, та й порідшало. *Лів.*

Стріло ⁽¹⁾ бріло, аби ⁽²⁾ було. *Б.*

⁽¹⁾ Цвіло. *Пир.* ⁽²⁾ Боже дай! *Кр.*

Хоч на личану справу. *Зв., Чир.*—Хоч
ликами шитий. *Ст. Зб.*

Роздобудьтесь—прийдьте, чи—що.

Вибрала дідя, на себе глідя. *Б.*

13860. Припадає, як Жиду короста. *Гл.*

Не годиця й до Редька на обід. *Б.*

Заплющ очі та й покинь. *Л., Кам.*

Золоте залізце (нікчемне, чортвіщо).
Кат.

Ні стійки, ні гейки (ні стоїть, ні йде). *Б.*

Схапав на живу нитку (поспіхом зро-
бив). *Кор.*

Якось ніякось, а все бач не так. *Час.*
(1857 р. № 15).

Ні попу, ні наймиту. *Б.*

Сяка—така межисітка (ні се, ні те).

По всьому світу сього добра багато е.
Полт. г.

13870. «Багато там роботи?»—«На од-
ного хахла буде на день (багато).» *Кох.*

Такого дітей, що й гілля не здержала б
(як би завісив). *Б.*

Набравсь, як лин мулу. *У., Пир.*

Тут хіба тільки батька та матері нема
(а то все є). *Щ.*

И стус и брус, и качалка й рубель, три
повісні конопель, три копиці кошениці,
московські рукавиці, ще попова шапка, —
то все буде слабка. *Збр. Лаз., Ном.*

Гоняця, як хмари. *Бр.*

Узявся на кремпіль добре. *Кон.*

Аж кріз палці тече. *Щ.*

Тільки за малим богом не зроби а (за
малим ділом). *Б.*

Їму (украсти и д.), як раз плюнуть. *Об.*

13880. Наче руками (вітер, доля и д. —
що забірає од нас, не маючи рук). *Ск.*

Закрине, як решето. *Пир., Л.* — От
вже сказати! як решетом накрить. *З.*

Так-то й одбутъ, лиха не набравшись. *Б.*

Швиргома докинуть. *И.*

Возів (сіна) 12-ть таких увезе, що
тільки достанеш швиргома докинуть.

Не спиниш, мов воду з лотоків. *Гат.*

Не всіє гірява дівка й коси собі за-
плести (як ми вернемось додому). *Сто-
рож.*

Бере, як багатого за живіт (кажуть, як
добре плуг бере и д.). *Рад., К., Хор., Б.*

Бере, як віл на роги. *Бр.*

Ухопив, як вола за роги. *Гат.*

Попер, як сірий корову. *Р., Л.*

13890. Геннуло ⁽¹⁾, мов довбнею. *Пр.*

⁽¹⁾ Геп. *Х.*

Трясця, як молоде теля. *Ил.*

Иде, як вода на лотоках.—... як вода
з каменя.

Аж луна пішла. *Пир.*—... йде. *Новт.*—
Аж залунало. *Бер.*

Миуть, як шевці шкуру. *Бр.*—Крутить,
як швець шкурою. *Ил.*—Тягне, як швець
шкіру, аби більша була. *Проск.*

Вовки свиню, поросята лєжу ссуть и д.

Гудеть, як гудок (або: гук). *Ст. Зб.*

Гуде, як вода з лотоків. *Бр.*—... в
лотоках. *Гр.*—Як вода з лотоків. *Бр.*

Любимосьмо приймати, як се — теперь
приймаймо, як Бок дає. *Проск.*

Поти попадає княгиня, поки піп не згине.
Гл.

Хіба десь будеш брати на страшній не-
ділі шлюб? *Нем.*

13900. Так рано встала, що аж на по-
розі розсвінуло. *Кр.*—... встала, що й
півень на смітнику заспівав.—Рано встав—
на порозі освів. *Ст. Зб.*

Так рано з досвіток идеш, що сорока
починки полічить (сорока-рано скрекоче—
починки лічить досвічанок). *Кр.*

Збігаюця, як на солонище. *Ил.*

Не ходив, не ходив мій батенько, та як
пішов, то й двері ⁽¹⁾ на плечах приніс. *Л.*

⁽¹⁾ ворота. *Пир.*

Дивного хвеля чоловік. *Ил.*

Став, як укопаний. *Г., Лів.*

Аж потилицю почухав (невдача и д.). *Кр.*

Похожий ведмідь на копійника (злото-
го—од копа; кажуть, як прирівнює що,
зовсім непохоже). *Х.*

Які самі, такі й сани. *Коз.*

Од свині не будуть ведмежата, а ті ж
поросята. *Кор.*

13910. Чорт біса витягне из ліса. *Полт.*
Час. (1861 р. № 32).

Як словом, так и ділом. *Рад., Пир.*—
Тут словом, а тут ділом. *Ст. Зб.*

Що кому чля! *Дуб.*

Іхав Лях (пан) верхи, а геть зпереду
чоловік, а назустріч піп. Здибавшись з
попом, чоловік взяв благословення и по-
цілував у руку; пан, здибавшись, од-
вернувся и догнавши чоловіка: «вділя
бим», каже, «кого другого поцаловаць,
а нежेलі тєго попа в ренке!» — «Що,
пане, кому чля!» *Казки.*

Як Жид убогий, свиня худа, жінка п'я-
на—нема гірше. *Кох.*

Рости перш угору, вгору, а послі вниз:
так уже Бог дає. *Б.*

Зазнаєши крупного й м'ягкого.

Поживеш дальше, так побачиш більше.

Там то тиєш, аж в шкіру не влазисся.
Проск.

Дай, Боже, в добрім здоровті поболіти (кажуть тому, хто удає з себе хворого). *Кор.*

«Голова болить!» — «То паністарі легше». *Л., Кат.*

13920. Бог ніку прибавив, а од смерті оддалив. *Б.*

Заздалегідь обрикотниця (зробниця хорим) хочеш. *Коз., Час. (1853 р. № 41).*

Хіба треба у недужого питати, чи бажає він здоровля мати. *Кос.*

От я зіму вилежала—хай огонь у печі лежить. *Б.*

Такий сильний чоловік, що можна вбити. *Щ.*

Вона цвістиме-цвістиме, та й умре. *Б.*

Хирітиме—хирітиме, та й умре.

Дивись, яка ситінка в очах. *С.*

Од пристріту, знахарка бере шклянку чи кухлик води, кида туди жарину, витира хорого сіллю, шпуге тиею водою и дає й хлеспуть її. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Як болить живіт и приступає до серця, розбовтують мезиним пальцем з правни (копечне сим, а не другим пальцем) сіль у воді (у чарці чи-що) и п'ють.

Як напише Бог смерть на роду, то не обійдеш и на лёду. *Б.*

13930. Истка кістка—викопаний батько. *Г., П.*

Попи ёго поховали, а ми тільки оплакали. *Б.*

Плате очі хоч довіку по доброму чоловіку.

Горбастий цвинтарь у молодого лікаря (багато могилок). *Кос.*

Там народ (парубки и д.) один в одно—як перемиті. *Ном.*

На те мати уродила, щоб дівчина любила: чорні очі вліпила. *Кр.*

Шия, як на мотузоці (худа, тонка). *Ном.*

Рукі, як копиточки (худі, окостуваті).

Сліпий, кривий, рудий та красний самий опасний. *П.*

З рудих нема святих, та и з чорних чортма добрих (руда сказала чорнявому). *Кох.*

13940. Маруся безуся. *Б.*

Дражнять усіх, що зголюють усі, або не мають їх. *М. Білз.*

Лоб Сиволозький. *Б.*

Дражнять Сиволожан (село Борзен. пов.), що високо підголююцця, та й усіх, хто так робить. *М. Білз.*

Розумна голова багато волосу не дер-

жить. *Кох.* — ... а даєцця ёму лисина у шість першків.

Чмихає, як овечка. *Л.* — Пиршить, як овечка. *Пир., П.*

У мене син—такий варіг (здоровий, високий). *Ст.*

Там велетенський такий (височенний, здоровенний)! *Ном.*

Здоровий, як лут (?). *Кон.*—Лут з ёго такий.

Оце лохвицька ряхта (високе. Що воно за ряхта така?). *Р.*

У ёго у штапах уже діти пишцять. *Час. (1857 р. № 15).*

Пищура (пика) решетом не накриєш, за три дні не обгепаш. *Кор.*

13950. Гамела (оцупок такий, нестелепа)! *Кон.*

Балда (нестелепа, непроворняка; в Чернігові є Балдинські гори)!

Старе виставляє себе, що не скоро ість; а воно ком-ком, що б було двом, то воно само прибере. *Б.*

Великі роблять без грошей те, що малі не втнуть за гроші. *Кос.*

Старість не приде з добром: коли не з кашлем, то з горбом. *Гл.*

Сама старість хороба. *Рев.*

Горобець молодець, а ластівка краще. *Коніс.*

Аби б тільки обложити, а було б коло чого ходити. *Ст. 3б.*

Ого, напрутив! так бунчуком (або: бунчукá) и стоїть. *Б.*

До вінця як идеш, то про смерть не думай. *Коз.*

13960. Рипіть (або: хрипить) у грудях—не будь мені в людях. *Б.*—Як рипіть у грудях, то не будь и в людях.

Боже мій, Боже мій! стороною дощик иде-поливає, а на мою роженку и немає (казала дівка). *Сос.*

У кого горшки та неповині, а в нас из верхом; в кого женихи шолудивий, а в нас из плішом. *Кр.*

Хоч и багата, аби пішла за нашого брата. *К. п.*

Як задумав батько женицьця, та й прив'язав до паністарі коритця. *Б.*

Свадьба на воротах не живе. *П.*—Велике весілля на воротях не вісить. *Проск.*

На жлукто споткнулась, на корито впала; вийшла за п'яницю, на віки пропала. *Кр.*

Свою жінку зпід полі можна забрать. *Б.*

Дід бабу дрюком: ёму меду гўком (багато).

Що козак, то плятак, а из баби — гривня; затим баба дорога, що її коротка нога.

13970. Жінка хіба те утає, чого не знає. *Коз.*

Коли жінка каже—лихо, не зачіпай її стиха.

Йшла не любля н живу терпля. *Кр.*

Чоловік буде возить добро додому возом, а жінка з дому кірчиком (так чоловік не настачиця). *Кох.*

«А що, важка то робота (до білоголових)?» Подумав—«Ні», каже, «коли б була важка, то пани б нас примушували, ато сами».

Як розповьєцця, так гетьте! я йду. *Б.*

Баба — Шкрєбиха, Хівря — Рейедзуля (лякають так дітей). *Збр. Шей.*

Он піп йде: будеш плакати — язик одріже, а шось залатає. *Кор.*

Матірки лякають дітей; за те ж, як прийдєцця до сповіді, не збудуцця хлопоту.

Он рева яблука розсипала (кажуть дітям, як плачуть). *Щ.*

Не йди в горох, бо там залізна баба сидить. *Кр.*

На дітей, щоб не ходили в горох. В Лубенщині найбільш залізною бабою страхають, щоб в яку цуцу не ходили — в лїс, в стїпки н д. *Пол.*

13980. Господи помилуй, дід бабу покинув; дід пішов по гриби, баба по опеньки, дід свої посушив, библини сиренькі (дітей тіпнєть). *Кр.*

Ой діти мої, діти мої! люблю б на вас глядіти, ой коли б ви були всі в совіті.

Сини мої карасіри, коло серця посіли.

Як у батька три сина, так буде в ёго спина синя; а як у матері три дочки, так буде без сорочки. *Кох.*

Коли мати гайтує, то й дівка. *Кон.*

Так що ж, що родила! так нехай иззість. *Вал.*

Тільки й родні, що в Києві Химка. *Гл.*

Ковалів Гарасько та Химині Парасці у первих Юхим. *Лев.*

Куминої свахи наймичка.

Вона ёму Василевому тітка, а він їй через вулицю бондарь, по Тупишинці гончарь, а попросту — як там хочете: (брат у других н д.). *Кох.* — Вона ёму через вулицю бондарь, в первих Юхим, по Тупишинці гончарь; вона ёму Василевому тітка, кумовому молотникові зять.

13990. Як батька покинеш, так и сам загинеш. *Коніс.*

Одна мати вірна порада. *Коз.*

Нашого тіста книш. *Полт. Час.*

Из ногтя зріс у мене (на очях). *Коз., О.*

Своя сім'я не важка. *Коз.*

Мазь пополам (перозмита вони вода). (*Час. 1859 р. № 8*).

Привик, як чорт до купини. *Бр.*

Сидів якийсь чорт у такім смердичім болоті, що як заворушиця, то аж бульби знід купини виривають. Жалко одному чоловікові стало хамінка, параяв ёму перекучувать у друге місце — хороше, веселе. Послухався чорт; коли йде чоловік, так через тиждень чи-що, біля того болота — знову дме той бульк. «Та там же веселіш!» — «Та воно веселіш, та я, бач, змалечку тут привик.» *Казки.*

На чужому полі не матимеш волі. *Полт. п.*

«Чому ти, дядьку, не посіяв отут просо, а ачмінь?» — «Е, чому! не мій обліг, а панський, — а на чужому полі н д.» *Коніс.*

У чужі хаті худоби не збереш! *Кох.*

Навіщо бадєритись чужою свитиною. *Кос.*

14000. У нужді и піп прощає. *Час. (1857 р. № 15).*

На копійку поги не зобьєш.

Нїхто шага не підкине, щоб па позі нїготь збив.

За користю біжу ристю. *Кр.*

Задиався, як воза віз. *Рад., Лох.*

Наветьоячки, навлежачки — заробила се-режечки. *Збр. Лаз.*

Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди! *Кор.*

Якась пані, не дуже то багата, хотїла зовсім поводицця попаньському. От раз наїхали гості, вона н кликнула якогось Микигу, що рубав там дрова, чи коло волів порався, н звелїла розносити чай; а щоб Микита не помилався, кому поперед и кому позаду, раз-в-раз смикала за поли — не сюди, мов, не туди. Носить Микита чай... а далі пані якось за очкур смикнула, а він гаспидів був зашморгом... Оставєш Микита з чаєм посеред хати, мов кїнь зутаний... та повернувшись до пані: «Оттепер», каже, «Микито н д.» *Камі.*

Попався, як (¹) сучка в дучку. *Х.*

(¹) Так попавсь сердега, мов. *Сто-рож.*

Ой, не втерплю — заспіваю. *Кор.*

Се, бач, у казці про собаку н вовка, як собака поштував вовка за те, що той став ёму у пригоді н ввів у шапо-бу у господаря. Завів він вовка під піч н туди носив ёму усякого питення н їдення н горїлок усяких; а як підпив трохі вовк, та й каже: «Ой не втерплю

—заспіваю». Н як уже не вдержував
їго собака—заспівав таки, и бідолашню-
го вбили. (див. додаток до № 5019).

Хазийство мовчить, та шийку топчить.
Н.

На батьківський курінь. Гр. — На от-
цевський курінь. Кон.

14010. У ёго в дворі—як у віночку; ув
олійниці—що в ишної баби у хаті не так
чисто, а у хаті—тільки перехристиця.
(Див. № 10103). Кох.

Пішов на країну, на степи, на воль-
ні землі. В.

Хто хліб пахає, того Бог кохає. Коніс.
Ишениця—дурниця: у трох молотить, а
одному істи. В.

Хто робить замочки, той ходить без со-
рочки; а хто робить лемеші, той ість кни-
ші.

Дошу—земля, а нам—хліб.

Крешуть, мов блискавиця (серпи у доб-
рих жній). Г. Бар.

Виничка—всёму половиничка, млино-
чок—всёму віночок. Лев.

Славно косить, славно й жне, того в
ёго й гроши є. В.

Пішов на косовицю з собачкою, а вер-
нувся з класачкою. Вал.

Ишов чоловік на косовицю и ніс за
спиною здоровенний міх хліба й сала,
а собачка за ним. «Куди ти, чоловіче и-
деши?», пита ёго стрічний. — «На косови-
цю.» — «А собаку панцю ведеши?» — «Чого
не доім, собаці відам.» Вертається вже
без собачки. «А де був?» — «На косови-
ці.» — «А собаку де збув?» — «Хліба не
стало, так пізів.»

14020. Усю околію зібрати та й косить.
Кон.

Требя вставати та накинути свитину на
спину, та попорати скотину. В.

Що ступа, то копа.

Кінь пішов на банта (издох). Збр. Шей.
—... на бантину. Л.

У кота шерсть хороша, та рот про-
клятий; а в собаки рот хороший та шерсть
погана. В.

Овад роси боїця: уранці на росі я кап-
тав замочу.

Комар боїця сонця; він каже: на сон-
ці я розтоплюсь (ситий такий).

Какаріку! пішла баба по горілку! ко-
заки йдуть, гурки рвуть, а на дині по-
глядають. Кр.

Ворона улітку, хоч и що добре запо-
паде на спожиток, то все кричить: «гай-
но! гайно!» а узімку, як живиця уже пі-
чем, то вже хоч и нікчемне попаде, хоч
кизяк мерзлий, усе кричить: «Ха-арч!

ха-арч!», або: «ка-алач! ка-алач!» А со-
рока цеханть коло неї та все питає: «чи
кисле? чи кисле?» Камн.

Ракша клювиця од вирію (ранше всіх
летить у вирій и після всіх пертаєця). Кох.
—Другі кажуть, що соя́клювиця. Зан.
(II, 36).

14030. Черінем сіли. Пом.

Оце ёйце! непаче писанка. Кр.

Зозуля наковала (зозулини черевички).
Новг., Макс.

Лісок, як щітка. Пир.

Гливи такі, як кулак. Кон.

Деречі покопотієскій, а понашому дов-
жиківі ягоди. Кон. (с. Понори).

Деречі и довжикові—ягода буйніша,
у сушку не годиця, бо витікає. С. Д.
Ніс.

Така хата тепла, що знотієш дрижачі.
В.

Хату руки держать. Л.

Гаряче, як у лазні. Бр.

Тепло, як в бані. Ил.

14040. Як у кузні. Пир.

Як у печі.

З покутя узятись. Гам.

О котрой печі правляють, и сами не
знають: піч бо именується печаль. Кл.

Ого, жарку! можна й Жида зпекти. В.

Палає⁽¹⁾, як у гуті. О., Кр.—... як
горєн. Лів.

(1) Горить так. Бр.

Горить, як за умерлого душу. Прок.

Понікся, як дід пампушкою. Пир.

Там води—горобцеві по коліна. Павл.,
[Лох., Пир.].—Старому горобцю по колі-
но. Пир., [Черн.].—Такого води, що пі-
где горобцю и лап помочити. Пир., Сос.

Так глибоко, що жабі по око. Бр.

14050. Якби в службі добре, то за на-
маи не похитався б. В.

В тебе служити, мов у Жида. Вал.

Жид наймав наймичку: «Ти з ме-
не», каже, «галоцко, не багачько бері-
в мене не багачько діла.» — «Як так?»
— «От бац: встань ранком, підмети ха-
ти—та й сядь; винеси сміття—та й сядь;
подій коров—та й сядь» — та й сядь, та
й сядь, и ліку нема. «А як уже зробиш,
що я казав—обідати... Страва для тебе
буде хороша: чи звариш конгонки —
юшка твоя, раки—юшка твоя, яйця —
юшка твоя... А що ж мало, що три пе-
реміни на обід? дез більш готовлять для
батраків?»

Наймит першого року каже: «десь го-
сподарські воли зайшли»; на другий: «чи
не бачили де наших волів?»; на третій,
то вже: «от десь мої воли пропали! шу-
*

каю сам, й хлопців розислав—й пайти не можна». *Казки.*

Хто чужого не жаліє, так и свого не иміє. *Б.*

Роби на чужому, так и матимеш на своєму.

А що, чи вмієш уже свиню в коноплі загнати? *Кор.*

Так питають учня, що учниця шевству,—се б то, чи вміє дратву сукати и в дратву щетинку заправляти.

У арморок поганого нічого нема: усе хороше. Зовсім стару шапку продає: купи, каже, шапка добра! *Не.*

Товар не ведмідь—грошей не поїсть. *Б.*

Де б те золото дівалось, як би не вгорало?

Як оддати за єї гроші, то скажуть — крадена. *Пир.*

14060. За півдарма продав. *Казки.*

За кдпу, як би доброму хлбпу. *Б.*

Перебивать руки (як у заклад идуть, або стокмляця у продажі, то перебивають або розбивають таким руки: вони одно одного держать за руку, а третє розніма їх, ніби розбива—умова ото повинна бути твердою, свідок є. *Ном.*). *Казки.*

Могорич—любобна річ. *Коніс.*

Продав ґрунт вічними часами (навіки). *Б.*

Як бере—очі дере, як оддає — батька дере. *Час. (1857 р. № 15).*

Сирота—ні намістарої, ні живота. *Б.*

Сироту лають и б'ють и плакати не дають. *Кр.*

Громада, громада! гайніна їх рада. *Б.*

Один гори не наскачеш. *Коніс.*

14070. Добре дуріти, поки припадає. *Лев.*

Пішов день на бугаї (извівся подурному). *Б.*

Очи пороть (о волокливих ченцях: «аби де по городах людям очі пороть»). *Кл.*

Сюди ник, туди ник—та й день невелик. *Лев.*

А я знаю, що він діє: коло печі гепу гріє. *Щ.*

Гарно наша Гапка жито жне, що и серпа в руки не бере. *Кр.*

Поле краде, а ліс бачить. *Б., Ст. 36.*

—Ліс краде, а поле бачить. *Пир., Коз.*

Поле бачить, а ліс чує. *Пр. в Ст. 36.*

Пішло поле в ліс ⁽¹⁾. *Бр.*—Пішов ліс в поле. *Прокс.*

⁽¹⁾ в гай. *Гам.*

Поле плаче, а ліс скаче. *Коз., Черн.*

Не мій поля за бовдура, а ліса за дурня. *Пр. в Ст. 36.*

14080. Як мати женицьця, так лучче по чужих живицьця. *Б.*

Там ёму саксаган (капут). *Не.*

Не жне, не косить, а жупан носить. *Б.*

Обідраний, як Швед.

Під час Шведчини (в 1708 и 1709 рр.), маніхвєст обіцяв Українцям панагороду, хто ловитимє Шведів. Народ ловив и в сей способ перевів праве дві третини їх віська, и Шведи до такої нужди прийшли, що отто виросло и приєлівля. *Молодик (1844 р. 192 карт.).*

«Оце хоба (одяглась кумедно, найпаче голову чудно зажимала!)» — «Натеє тобі хоба! не твое їсть и не в твое одагаєця.» *Ном.*

Жарт. Кажуть и просто: про те, мов, я знаю, зась тобі.

В дорозі и батько брат. *Лев.*

Дав чорту на кручок (поїхав не по прості дорозі, а покривулів). *Кор.*

Лежить, відкидавши ноги, як кулик піє аїця. *Кох.*

Залежався куций в соломі. *Кох.*

Горілка така вода, що з убогого зробіть багатим, з сліпого видюшим, а з слабого сильним. *Б.*

14090. Порожню пляшку хоч закинь. *Кох.*

Взяли б квартиру, та сіли б кошєм, та й пили б. *Не.*

Куток десь сісті. *Гам.*

Коли хоч, так нум орацію кірить (пять горілку). *Б.*

Покажіть путь, як горілку п'ють. *Об.*

«А згуляєм, брате, в переваги!» — «Згуляєм.» (и почали частуватьця горілкою). *Не.*

И вже, не стоїть и на світі жити, коли й горілка вже замерзає. *Р.*

Росказують, що вє Смілому, що в Ромениці, старий козак забажав перед смертю горілки. «Ох, трудно мені, дітки! дайте мені чарочку горілки, чи не одлигне, хоч трохи.» Діти внесли. «Підождіть трохи, тату, нехай одтанє.» — «Хіба замерзла?» — «Замерзла.» — «И вже, не стоїть же и на світі жити, коли й горілка вже замерзає!», повернувшись на другий бік та и вмер. *Камі.*

Сидять вони, и дзвіничка на столі, и тєє —од мене та до вас. *Ном.*

Нехай отрута сидить тута. *Б.*

Од'їздне. *Пр.*

14100. Овдію, Овдію! п'єш цілу неділю, а я тобі, Овдію, та й нічого не вдію. *Кр.*

Він живе з десятої чарки (з шинку не виходить). *Кох.*

«Наш брат коли удвох-утрєх, то й п'ють собі, а коли один — ніяково пить самому, попітє, хто трапицьця на той час.»

Як хто своє добро прогайнує, то й ходить в шипок, чи поприйде винить хто один.

Перебрати халімерусу (унищили). *Б.*
Добре набравсь (напивсь через міру).
Кор.—Набрав добру хуру (теж).

Оце в роті (на похмілля), наче гуси перепочували. *Ном.*—... наче валка чумаків перепочувала.

Хоч и кажуть, що горілка серце веселить,—чого ж від неї ледачої голова дуже болить? *Сторож.*

У гості—до довгохвості (до чортяки).
Щ.

У Ляхів (або: У панів), що поріг, то й переправа (що пани переступають поріг, просячи одно 'дного наперед ити). *Кох.*

Знаєте нас саміх,—знайте и меж людьми. *Ил.*

Юрка одного впустили, а вся хата загорілася. *Нос.*

Як трапиця нежданій або неспроханий гість, що усю беседу начудує, або покаламутить.

14110. Так привітають, як в уста не кладуть. *Б.*

Спасибі вам, що ми прийшли як вам. *Кох.*

На однім столі хліб (те ж, що московське «столуются вмѣстѣ»). *Час.* (1857 р. № 13).

«Вставай, тату, вечерять!» — «А хліб же є?» — «Ні нема.» — «Вечеряйте ж, дітки, я розіспавсь.» *Кор.*

Умивайся, молися та за хліб берися. *Збр. Шей.*

Малая, малая (малай хліб з горохового борошна. *Кор.* Див. № 7570), я тебе за хліб не маю (казав Циган, як добре жилося!) *Кор.*

Без хліба не до обіда. *Час.* (1859 р. № 6).

Як діжа не місяця, то сім'я бісиця. *Кр.*

Як скажи: дзус! так и сяде, як брус (хліб, кісто). *Л., Б.*

Дзѣбом сіло (тісто, галушки). *Л.*

14120. Сип борщ, станов кашу—чи поїмо бо ми? *Кр.*

Дала борщу такого (поганого), що аж туман з моря котинця. *И.* — ... що аж дим захоплюєця. *Ном.*

14122. Кримська каша (се б то, добра каша. *Д.* Ніс чув од чумаків з Лютеньки, Остер. п.).

14124. Солодке, як патока. *Кон.*

Наївся—як бик, перепався — як смик,

голодни—як собака (дип № 12077). *Час.* (1857 р. № 13).

Богу приѣму. *Ном.*

Оце дудлить! аж у горлі клекотить. *Ном.*

Аж з кінци капа (хоченця чогось). *Л., Щ.*

Усе висікує їх (пісень)—січе сіх дрібнічок. *Б.*

14130. Як поведуть тіі трубачі, так аж шанки з голів підіймаюця.

Розгулявсь, наче голий по макѹ.

Росходився як..... в гостях. *Полт.*

Кресать в жижку. *Б.*

Танцюючи п'ятою чіркають об жижку.

Се ж так молоді роблять: за кобзу та й по покуті (скакають по лаві).

Товчу-товчу мак, за ступою дяк. Чого мати плачеш? чи мати побила, чи миш укусила? Як поверненця по хаті, буде лихо лопаті; вісить пуга на круку, буде жінці и дяку. *Кр.* — Нехай так, за ступою дяк; ти, дяченку, постережи маченьку, а я піду в хатоньку, поцілую бабоньку, тричі-двічі-раз.

Козу водить. *Кулж.*

У неділю по шевлію, в понеділок по барвінок, а в вівторок снопів сорок, а в середу по череду, а в четвер по щавель, а в п'ятницю по дяглицю, у суботу на роботу. *Кр.*

Це так літом радосно, так вишукують причини піти.

Раз-два булава, три-чотири почепили, п'ять-шість хліб ість, сім-восьм сіно косе, дев'ять-десять гроши вісять.

Котилася торба, з великого горба; у тій торбі хліб-паланиця, кому доведенця — тому жмуриця. *Кр.*

Загадують, кому жмуриця (в піжмурки). Роблять се так: становляця в коло и хто-небудь почина проказувать сі слова, показуючи за кожним, по ряду, на других; на кого випаде слово жмуриця той и жмуриця. В Лубенщині ще й так проказують: «Одія, другіян, тройця, переця, настан, набран, сім коней попутав; котилася торба и д.— ховацяця-жмуриця». Здаєця, я нічого не минув в оттих «одіянах». *Ном.*

14140. Ходить квочка коло колочка, водить діток коло квіток, вона каже: клоп! *Кр.*

«Діти втішаюця курмі, то сами собі передражнюють її: дітям не заволняє дітей своїх ловить, так вже йй на жаль.»

Курочка, златопірочка! по двору ходить, пісклят водить, хахол надимаєть, пана (мужа б то її) утішаєть.

Діти: вловить, та й гладить, примовляє

А де ти (Меласю, чи там хто) гу! сховайсь у ліс, а н в траву (дівчата в лісі перегукуючи).

«Кумо, кумо, де твій кум?» — «На Дону! а твій?» — «Утонув.» — «Нум плакати!» — «Нум!» — «Нум!» — «Нум!» и д. Л., Кр.

Дівтора бавиця — передражнюють жаб, як вони весною кукають.

«Як тебе зовуть?» — «Як крупн деруть.» — «А крупн як деруть?» — «Ломакою, а тебе зовуть собакою.» Ном.

Діти пустують. Остатні слова, після *ломакою*, обоє поспішаючи щоб їх сказати — щоб собакою не воно було, а друге.

Сидить баба на ізу, розвернула ковизу: лізте раки четвертаки на базарь повезу. Л.

Московка ребя поїхала по дрова и сокирка тупа, та и зустріла попа; папекла блинців, назвала кравців, а кравець за блинець та и побіг у танець, (або: та и побіг у хлівець, а баран за дуду та и дженицьця буду). Кр.

Пур цурачка — гостра болячка (запують, щоб чого не взято). Кор.

Ой поїдем на влови, на влови, товаришу мій! Ном.

З пісні; мисливі люди примовляють, виражаючись до поля.

Собака жайворінка ловив та и господаря загубив. Кос.

14150. Присядь, бабо: пани ідуть. Б.

14152. «Ой діду, діду, я к тобі іду!» — «Ой як же!» — «Я твою шию к плахті пришию!» — «Оттак же!» Кр.

«Кось, кось, кось!» — «Неси свою мось!» Кат.

Незвичайний парубок примовляв, як дівка кликала коня. Ш.

«Двісті.» — «Двісті та не в однім місті.» Л., Час. (1859 р. № 7).

«Хліб гніє!» — «Слава Богу, що гніє! гніє, бо є; от тоді погано було б, як би гнисти нічого було (Цимбал Иван; див. № 14192).»

Мели, Денисе, погода тягне. Лев.

Говори, Климе, нехай твоє не гніє. Прав. Ниж., Проск., Б., Ил., Ст. Зб. — ... нехай твоє лихо згине. Рад.

(¹) твоя. Павл.; и твое. Час (1837 р. № 12).

Лазарь, що по печі лазив. Ш.

Максим — кобилячий син. Ном.

14160. Мартин — головою об тин. Час. (1859 р. № 8).

Олексій, муку сій, печи паляниці, клади на полиці! Кр.

«Що таке?» — «Коли ж таке — печене м'яке, що аж порепалося.» Лев.

«Справді?» — «Сирив би, та в питку не йде.»

«Хто?» — «Хтокало!»

«До мене и муха не пристає, а вас так и обсипають.» — «Од злого духа (од лихого чоловіка) летить и муха.» — «Пі, на злого духа летить и муха.» Кох.

Так вже Бог дав, що в аршині чотирі четверті (п'яді). Ах.

Се було ще тоді, як я сикав у рукав. Кос.

14168. Будем на весіллі, так вивернем горщик з борщем («Я вам сама подякую: будем...»). З. — Як будеш ти заміж ити, то юшку оберну. Б.

14170. Чи оце той, що обротку вкрав? Крива (м. Сум. п.).

У когось оброть украли, и як ні докопувались, не дійшли злодія. Всіх задр взяв, піпвмішався и звелів зібратися всім паравізіям. Зійшлись. «А що ж», пита піп, «усі зібратись?» — «Усі!» — «А той тут, що обротку вкрав?» — «Тут!», каже злодій... Як зберуця оце чого люде и кажуть, що всі, то питають жартуючи: «А той тут и д.»

Один чоловік прийшов до сліпої баби, а її не було в хаті. Увійшла, шука полу — на ёго натрапила. «Хто ти такий?» — «Костюк, бабо!» Вона переступила, він пересяде — «Хто се такий?» — «Костюк, бабо!» — и так аж десять раз. Вона як закричить: «Ой пробоньку! повна хата Костюків!» Забралась у боб, та розбила лоб, та из бобу та и кричить — пробу! (в Десять Кіп Казок теж є про Костюків сих). Кр.

Я ёму, знаєш, так и так, так и так, а він мені тее й тее, тее й тее — и, ст, пху! Казки.

«Лицьвинку Божий!» — «Пі сам Божій!» — «То, Лицьвинку ж, ти чортів!» — «Еге, нехай и чортув, аби не твуй!»

Брень — брень шапувал, напосївтив-навопняв, у кишеню наховав (дівтора передражнює шапувала). Л.

14175. «Саво, Саво! прислав тобі чорт сало!» — «Геть из ним! я з чортами не братаюсь то й сала їх не хочу.» Кох.

Еден, крадучи у ночі на бантині у Сави сало, увіррався и гепнувся серед сіней. Саво почув та й пита — хто, мов, тамі; а злодій ото и звинув так. «Ну», каже, «коли не хочеш, так двері одчини та підсоби винести сало.» Той сердега ще й підсоби...

14179. «Де ти була?» — «Вцеркві.» — «Хіба служба була?» — «Була: стояла в куточку — вуси напрутила, мов таркан.» — «Та ні,

обідни чи була?»—«Була и Обідни, стояла попереду псїх: старезна вже, стоїть та головою хита (панї була Обідни).» *Вал.*

14180. «Як тебе зовуть?»—«Хуторська Одарка.»—«Розвивлий же рот.»—«Набір-рай лиш.» *Кор.*

Розмовляла так перед п'оздушком.

14182. Не кажи бо, батюшко, медку, а кажи люлечки—поно й розвивить роток. *Кор.*

То батько про свого хлопця сказав, як їму перед воздушком—звісно, як дітям ласкавенько: «а роззяи», мов, «роток, медку дам».

Такі як и паські, тільки уші довгі. *Кор.*

В однім селі, де зроду не бачили таких, знаєте, значних, пішла чутка, що їхатиме якийсь. От один з орачів, що були на полі, — бачать, курить дорогою берлин: «а побіжу», каже. И побіг—и аж плюнув, що, мов, дурно пробігався. «А що?», питають, як вернувся, «бачив?»—«Та бачив же!»—«Ну, який же він?»—«Та такі», каже и д. А то пан якийсь їхав, и певно медолянин з ним був, у віконце виглядав. *Камі.*

Коли хто в розмові, чванячись, все я та я, або ми та ми, то їму кажуть: «ви сви...».—«Ні!», каже, догадавшись, — и виходить свині. *Хар.*

Глеком ім дихать! *Коз.*

О, хтось ззаду є (замість згадує, як пкота). *Ном.*

Сказав, що знав (недоладу сказав, або не догадався). *Кор.*

Годі просторікувати! *Л., Кор.*

Та не замовляйте зуби—не болять (кажуть, як хто хоче звести річ на що инше). *Кох.*

14190. Загубила сорока хвіст (сказано-му не довів кінця).

Шумить, як Батурин. *Б.*

Там бач вода шумить. *М. Білз.*

Чуй, світе мій премилосердий!

Є в рукописях оповідання Івапа Цимбала, кашовара запорозького (умер на 121 годі); в оповіданні ї сїму, в різних місцях, є отгі слова—ніби як от в казках почин.

Іж хліб з сіллю и з водою, живи правдою святою. *А. Тонкошкуренок.*

Приказки, починаючи з описі, достав-лись мені до рук, як уже Показчик да-ний був до друку—тим він їх и не за-хоплює. *Ном.*

Не розумний тим Денис, що великий має ніс.

Не велика Стеха пані, тим що сіла в панські сани.

Де лихая жінка в хаті, там добра не сподіватись.

Не тільки собака бреше, буває и чоло-віку з брехії легше.

Лучче їсти хліб з золою, та не жити чужиною.

Хто вже звук чужим жить, той незду-жає робить.

14200. На дурного не гукай, а скоріше утікай.

Не всякого пана пізнаєш без жупана. Брехля лупатий чоловік, та не довгий її вік.

Не тоді до млина, як вітру нема.

Розумна дитина в батьківській свитині.

Коли хочеш що казати — перш поміз-куй, як почати.

Коли праве діло, то говори сміло.

В порожній хаті сумно й спати.

Не смійся, кума, що дурень Хома, бо всі люде кажуть, що й ти без ума.

На що тобі й жінку брати, як нема своєї хати.

14210. Цитьте, нехай тая попасецця. *Честоховський.*

Як сів на коня та вдарив в потибен-ку та й поїхав помаменько.

З чобітьми и ускоче, и вискоче (такий пронозуватий та хитрий).

Люльку дме та дме (?).

Удрав Панько Оришку тимсь під ми-шку, аж засміялись.

14215. Не свисти, и муха не б'є вечір (?).

14217. Розвелась голота коло болота.

Хоч трісь, а пиць.

Хоч л'усни, а м'усни (мусиш, повиєш).

14220. Ходиш, наче усі шляхи погубила.

Нема чого дивувати — така була й її мати!

Затявсь у волову шкуру (упрямий?).

Оце змурував спаса!

Менджує словом, як Циган кіньми.

Слизький, як циганська дитина.

Такє діло (добре) Б'огові замість ладану.

Не будеш мій син, ні я тобою боліла!

14228. Гапка-лапка, козина головка: не боїцца ні собак, ні сірого вовка (дражнять Гапку).—Гапка-лапка, пішла на долинку, принесла дитинку. «Оце тобі, татку, за твою науку: сядь собі у запічку, колиши унуку».

14230. Оце тонкий та гінкий! як би зад усох та голова опухла, то й зайця до-гнав би.

Не дол'яду-ладу, поцілуй собаку ззаду.

Лучче дітки хоч голенькі, аби живенькі.

Таке слизьке, таке слизьке, що й обо-ма не вдержиш.

Та це (або: Еге) парокон, коли гудзь (або: моргулі; або: сипик) під оком.

Куди тебе беніри несе (або: понесло)?

За сю пісню — киши́в пі́сть, пері́пуєт гроше́й и капшук горілки (примовка).

Жидівочка Рохля під припечком здохла; а Жид з переляку ухопивсь за гепак (або: а в Жида з переляку порепалась гепака), та й носи́ця и не знає, що робити: чи на тину почепити, чи в помиях утопити, чи обід зготувати — Жидівочку поминати.

На тобі на кутю гречки.

Куца — за всіх лучча.

14240. Гей, куца! бодай тобі хвіст однав!

Куди сон, туди й ніч.

Козак козаком — навіки віком.

Ой далеко-далеко до города Ки́ва, а від Ки́ва аж до Полтави, а з Полтави аж до Варшави.

Як безталани́, то й безді́ля.

Огляді́всь Циган, та в ягоди.

Поклони горбів не роблять.

Михайло-бурхайло ві́вці пасе, Оришка-безкишка і́сти (або: обід) несе.

Куди не кинь, то упи́лась (?).

Будем з горем боротися, поки ми ёго погула́ем, або воно нас поборе́.

14250. Уродаю (вродли́вому?) то й у сви́тні пригоже́.

Видно сучку в ретязі́.

Осмі́хаецця, мов цу́цки на ретязі́.

Баче лиска, відкі́ль бли́ска: хвостом ма́е — хма́ри не розма́е.

Покот-покотило, горох молотило.

Од ворога схова́всь, як у землю вко́па́всь.

Наду́в губи, мов *тая* на ві́тер.

Ні́чого соба́ці робити, то хві́ст ли́же.

Окру́тну́всь и не чу́всь.

Росташу́ва́всь, мов Жид у ярма́рку.

14260. Оце той кисет, що чорт яйця несе́ть.

14262. Серди́ця, аж міні́ця.

Там тебе ждуть — з двома дру́чками, за дверима, на поро́зі.

Хо́де по во́лі, як пес на при́кові.

Пі́шла голо́та на ви́гадки.

«Ду́шно!» — «Ски́нь ко́жушно.» *Не.* — ... та полі́зь *Ном.*

Ци́тьте, ді́ти, та мовчи́ть та ні́кому не ка́жіть: кі́шка здохла, хві́ст облі́з; хто за́говоре, тому рот за́городе; хто пи́сне, то́му не груди́ стисне, а хто засмі́ецця, то́му не мине́ця — то́й изсі́єть (як ді́ти пу́стують, то щоб утихоми́рились). *К., Хар.*

Не баче слі́пець, де шля́хові кі́нець; а як захоче, за́йде, море пере́скоче, кра́й

сві́та зна́йде. — ... слі́пець, де сві́тові, кі́нець; на розу́м за́йде, кра́й сві́та зна́йде.

Зна́й, свині́, п'я́тницю́.

14270. Як сі́в на ко́ня, то й до́ля (або: ма́ти) мо́я. *Кам.*

Ото заробив на часи́! *Ч.*

Я кра́йній на ді́рці, на че́рзі.

Ні́ здужа, ні́ подужа. *Щ.*

Хі́рлява ба́ба — як гі́рява ма́кітра.

Будь здоро́в из ми́лим Бо́гом из усі́м ро́дом.

Чорт ли́ка дере (як трі́скаецця и за́ди́раецця шку́рца на па́льцях, ко́ло ні́гтів). *Л., Кам.*

Я з тебе (або: то́бі) ду́х випу́стю. *Кам.*

Cui-cui, а ку́цом е́гіт (школя́рська).

Omnis culex suum болоту́м laudat (id).

14280. Накла́в-на́клав, на́паску́див, ле́дві со́пе.

«Сказа́в!» — «Щоб тебе сказа́ло (або: Щоб ти сказа́всь).» *Хар., Кам.*

Слово сказа́в пере́верта.

Чорт де́готь гони́ть (про жі́ночу ме́н-струа́цію). *Хар.*

14283. Спився из круга-сві́та.

14285. Хоч не влад — ши́роко не за́мітай. *В. Бі́лз.*

Помане́ньку, бра́те, на ко́рито впа́деш. *Не.*

Не то́й пан, що на́дів жу́пан, а то́й, що в ё́го ши́ре се́рце. *Не.*

Хто ми́няє, то́й *чимсь иним* во́няє (од *Камн.*) *Кор.*

Бі́сови ше́легейди́ки!

14290. «Не ра́дуйся, синку, ча́рці!» — на́вча́є бу́ло мене́ покі́йна ма́ти — та́к я й до́сі її́ слу́хаю: як ді́йде до ру́к ча́рка, я ско́ренько її́ ви́п'ю и ві́ддам за́раз — ні́ трохи її́ не ра́дуюсь... хай і́й цур (при́казува́в оди́н старе́нький, що и ге́ть-то по́любля́в ту ле́дащи́цю)!

14292. Пі́шов уже́ же́брува́ть (про́сить у то́го, у дру́гого, у тре́тєго).

Не к то́бі рі́ч (як хто, розмовля́ючи з ким, у́гріши́ця, то ото при́казує та́к, ля́пну́вши се́бе зза́ду).

Стрі́льної ба́би ону́к (та́ка то́ рідня́!).

«Де во́но(шу́ка чо́го)?» — «Де́сь ле́жить!»

14296. Се́ ще ма́мій (ма́мин ма́зун)!

14298. Сци́кля-ма́ля! пі́шла до ко́валя, на́йла́ся сі́рки — *помочи́ла* всі́ ді́вки; сі́ла на ко́лодці́ — *помочи́ла* всі́ хло́пці́ (дра́жнять, як хто убу́рює́ця).

Шве́ць, мисе́ць, ко́пиле́ць — на́брав пі́дошов та́ й к чо́рту пі́шов (дра́жвють шев-ці́в. Див. № 11082).

14300. А щоб ва́с — *тьма* (ба́гато; на́ля́ять хоті́в, та розду́ма́всь).

Дай, Боже, щоб нилось та ілось, а робота й на ум не йшла!

Душно, як один парить, а два на голіві й на ногах сидить (як хлосту дають).

Буває, що и на полі рожа виростає. *Мордовцев.*

На слові скорє, а в ділі горє.

З нудьги та поїдемо в Деньги (село).

Коли з топленої хати йде, то й дверей не зачиняє.

Готова дуга й удила, не достає тільки возочка та кобили.

Роби добро—не кайся, роби зло—сподівайся.

Проти дня брехия, проти ночі правда.

14310. Ише то не біда, як у просі лобода; а оттоді біда, як ні прієця, ні лободи.

14311. Од біди не одмолиси, а од лиха не ввреш.

14313. Хто вище злізе—дужче пада.

Гарю, гарю співаєш!.. а як перестанеш, то ще лучче буде.

Збіраєцца (на що там), як старець на свічку.

Загубив ключі од заду (як ригає).

14317. Проти лиха на пригорку, де пенє бреше на колодку («и живу проти лиха и д.»).

14320. Сидить Циган и сніда: в одні рупі сало, в другі хліб; хліба багато, а сала трохи. От він, щоб сало не виводилось, хліба вкусить, а сала—понюха.

14321. Як оженився я, дав мені тесть в приданє торбу з сема́ перегородками: на хліб й на вихліб, на пшоно й на ви́пноно, на сіль й на вісіль... Та дав ише кобилу—таку, як положить на віз сім мішків порожніх, то ще з гори й біжить.

14324. «Ти бісового сина дочко по десять разів на день їси! и хліба тобі не настанє.» — «Де ж таки по десять разів!.. всього по тричі.» — «А почитай ська-та-ка!» — «Снідала-обідала—раз їла, полуднувала-підвечіркувала—два їла, печеряла-повечіркувала—три їла.»

«Що, Цигане, з м'яса добріше?» — Шкюрочка, пане!»

«Чи добрі, Цигане, бджоли?» — «Хто їх зна, чи вони добрі, чи ні! а що мед, то тяжко солодкий.» (Див. № 6514).

Була в мене половина, та не в моїй хаті: він бо її убирає, він же по їй ходить; а як треба поладити, тоді мене зове.

Шкода перемішувати тісто, вишпивши з печі.

Понюхав пирога, та не вдалось покуштувати.

14330. Чорт миром хоч мутить, а в болоті любить жить.

В мене нема на роздачу: я й сам собі не настанчу.

14332. За шага хтось уші паншага (?).

14334. Хоч и котолуп, та гроші має.

Тари та бари, завтра Варвари.

На конюшні извиняють (се б то, як пірчать и утеє? *Нол.*).

Не займай біса, то лихо; займеш, то й двое.

Дівчата ростуть, як собача лобода, а хлопці—як камінь.

14339. «Кажки казки!» — «Не смію.» — «Кажки приказки!» — «Не вмію.» *Морд.* — ... «Кажки небиллиці!» — «Небиллиці? добре! (як дальше—гаразд не пам'ятаю: здецяя отте кажуть иноді, що під № 13127). *Нол.*

Одміни.

7.—... а з Богом—хоч за море. *Час.* (1859 р. № 6).

11. Як Бог поможе, то все буде добре. *Б.*

47. Бог довго жде, та й кріпко карає. *Вал.*

78. Бог измочить, Бог и висушить. *Б.*

82. Чоловік думає, а Бог ўмає. *Алєк.*

116. —... у міх, та під лавку, а сам за сметанку. *Лєв.*

176. Святий та Божий чоловік кожаний. *Вал.* — Ох ти святий та немазаний! — Святий та Божий: свічку ззів, а очима світить. *Кор.*

193. ... а біс риженький. *Вал.*

239. Відьмак и непевний—усім відьмам родич крєвний. *Б.*

240. Упир и непевна — усім відьмам родичка крєвна. *Б.*

270. Сліп родився, сліп—не бачив. *Кор.*

—Слп родився, на Бога не дивився; слп не баче — мене не займе. *Нов.*

289. Знахарі и знахарки, замість «во истину посересе», кажуть: «по болоту хожу, чайк деру», або що инше, що думають заподіять чарами. *Кор.*

299. Шкарярунц таку (а теж и кісточки з свяченого баранця, поросяти и д.), коли нема близько бігучої поди — вкидають у піч, щоб згоріло. *Кор.*

301. Дурень уродився. *Камн.* — Чорт уродився. *Кам.*

340. Помагайбі, гаечку! дай гриба й бабочку, сиріожку з діжку, хрящика з ящика, красноголовця з хлонця. *Кор.*

В Коропі, замість «ходім по гриби», кажуть «ходім по губи». *Камн.*

341. Мороза кличуть куті істи, вибігши з хати, з качалкою, або з м'ялом, босо. Добігши до воріт, треба тричі шибнєм ударить у їх, приказуючи: «Морозе, морозе и д.» Робниця се ніби для того, щоб не поморозило чого в полі, весною або осінню. Кличуть мороза — дітвора, шутєм. *Кор.*

347. Ходить Илли на Василя, носить пугу житяну — куди махне, жито росте. Роди (!), Боже, жито, пшеницю, всяку пашницю. *Кор.*

(!) Васплова мати пішла щедрувати — роди. *Л.*

349. Христос воскрес та в лисинку, дайте ейце и писанку. *Кр.*

Молодь пустує. А то ще чоловікові трапилось цілу ніч и цілий день на Великдень шукать волів — кудись забігли. Набадуравши вже надвечори, так їх привитав на radoцax... мої волики! за вами, чортами, та я ще й досі паски не їв». *Камн.*

394. Нема тоєї дробинки, щоб до неба долізти. *Не.*

411. На сарану кажуть. Див. *Вел. (III, 87).*

412. Лютець казав: як би в батькових літах, — бику-тритьку роги вирвав би. *Вал.*

413. В Марець ще замерзне старець. *Кор.*

421. Хазайки дуже стережущця, щоб благовісним яйцем не підсипать квочки, чи що там, и длітого помічають ёго, щоб не помилицця; бо, кажуть, з таких яєць вилуплюющця ўроди: з двома головами, з чотирьма ногами и д. Як хто вкоїть що недоумкувате — грімають: «И, ти вже! благовісне коко!» *Кор.*

427. До східсонця охаючують хату и

сами вимивающця, або и до річки йдуть. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

436. В Переплавну середу перепливають (хто мистець плавають) річку, щоб судорга не зникала ноги, як плаватиме. *Кор.*

437. *Божі онучі* розводяця на молоці — нестемно, як *написники* московські. *Кор.*

461. В Юринівці (*Нов. п.*) на Клечаннім тижні дівчата не роблять, а *проганяють русалок*: ходять у ліс, варять там разну потраву, и найпаче яєшню, и п'ють горілку. *Час. (1855 р. № 21).*

471. Соловейко вдавився ячмінним колоском, а зузюла мандрикою (соловей перестав співать, як ячмінь почина колошиться). *Час. (1859 р. № 12).*

493. Свята Покрівонько! покрий мені та голівоньку — хоч кленовеньким листочком, хоч біленьким платочком. *Б.*

497. До Дмитра дівка хитра, а після Михайла, хоч за полихайла. *Лев.* — ... хитра, а після Дмитра баба хитра. *Б.*

521. Стрічающця на Срітєння зіма з літом, щоб побороцьця, кому йти наперед, кому вертацьця назад. *Кор.*

524. На запуски, як зав'язано. *Коніс.*

566. В *Сім Кін Казок* се Циган так казав, крадучи уночі угірки. А господарь почув, за кий та й чекає блискавиці, и тільки що блиснуло — як лусонé ёго! «От», каже Циган, «и блискавиця вже вірвалась!» Але чоловік лоп ёго за чуприну! «Ой батечку, голубчику! бий мене и що хоч собі роби, тільки мене через пліт не перекидай, бо мене й до шатра не приймуть!» Див. № 3920.

570. Коли йде дощ крізь сонце, кажуть — то чорт жінку б'є и дочку заміж віддає. *Кос.*

576. Як уперше йде півесні дощ з громом, виносять и владуть на дощ пікнущу лопату, а иноді и пікнущу діжку. *Кор.*

Д. Камінецький, що про сей звичай записав, каже, що він не знає проти чого се. В Лубенщині, де на дощ викидають помело и кочерги, и викидають не тільки весною, а и абвколи, — роблять се, щоб дощі йшли. *Ном.*

581. Кажуть, що дощ завсідні ходить до Бога й питає, куди ёму йти. Госпідь каже: «Йди, де просять», а дощ каже: «Туди, де косять? знаю, Господи, знаю». *Казки.*

590. Темно, хоч в око вистрель. *Гулак.* — ... стрель. *Л.*

635. Оце мороз! аж руки у шпару по-заходили! *Кор.*

642. Грінси Циган у переті, та й зубами стука. *III. (1853 р. № 41).* — На-грінси, як Циган в перетку (показуючи кріз очко, казав: «се ж то тут холодно, а як же там!»). *Кор.*

694. Колись бувало, що зривало; а те-пер—здєргує. *В.*

740. Як ідеш у Сураж, то й бери свій хураж. *Черн.*

743. Падзігун, дзєкало. *Кор.*

А Литвини наннх дразнять *секалами, сскало*, що кажуть *се*, а не *ета*, як мовляють Литвини. *Камі.*

797. Ти козак, тільки паністара не так. *В.*

801. Виросло під час потерюхи з Тур-ками, за царниці Ганни Івановни: вісько на зімівлю приходило на Україну и брало, що ёму треба. *Час. (1859 р. № 8).*

850. Не приходиця Цигана дядьком звать. *Коніс.*

867. Хто Ляшкя рубатите, той ко-зацьку жизь (?) знатиме. *Не.*

875. «Ляше, ти блудиш!»—«Чорт ёго матір бери! однаково мені цілий день із-дити, бо то за повинність.» *Казки.*

880. Що кому годиця: шляхтичові шабля, мужикові свиня. *К.*

Стрів шляхтич, везучи до торгу сви-ню продавать, хлібороба, що́ найшов шаблю. Подобалась шляхтичові шабля, —и сяк її приміряє, и так... «Продай», каже, «шаблю!», а грошей катма. — «А що ж з тебе взять?», каже мужик, «хіба свиню даси?»; а далі, певно помі-тивши, що той зам'явся: «та», каже, «и на гаспида тобі шабля!», може й ще що додав—уразив шляхецький гонор. «So komu palięz», одтв шляхтич, «szlach-ciowski szablę, chłopowi świnię — bierz sobie świnię». *Камі.*

883 и 8108. У мужика чорт сидить в грудях, у Ляха в ухах, а у Жиди, то в п'ятах (що не мерзнуть—той в груди и д.). *Казки.*

890. Щоб, пане, ваші оці очі Бог на світі подержав, а родимі—щоб повилази-ли! *Час. (1859 р. № 33).*

«Пате, пане, оці гроші, а за той рік віддав.»—«Ні, не віддав.»—«Ні віддав.»—«Подай окуляри!»; подививсь у запис —«Правда, віддав!»—«Щоб, пане и д.»

906. Сказав Гонта.

925. Дурний гбо́! продав кабак (гар-буз) замісь лою! *Щ.*

Так казав Жид тому чоловікові, що обдурив ёго, продавши застиглий лій, а в середині, замісь лою, гарбуз.

930. Дайте мені з комареву піжечку, з Антонову слізочку. *Кор.*

Циган так просить салди (милостини), як дадуть одного хліба. *Камі.*

933. Не жалкуй, куме, на Бога — од квасу діти померли. *Кул.*

У шевця повимірали діти, а Циган-кум прийшов: «чи нема, куме, чого на-питись?» Той з свого жалю: «он», каже, «квас, наннийся.» Той сёрбонув шевського квасу та й каже.

939. Циганка від Цигана втекла до кума, а кум саме обідав; посадили и її, а їй сёго й треба. Коли и Циган біжить бити Циганку. От его вгамували и поса-дили обідать; та покрайвши поросятину, поклали що краще з свого боку. От Ци-ган и каже до Циганки: «Ну, суко, до-бре ж, що ти сюди втікла, ато б я взяв та и звернув би тобі в'язи оттак!» *Кул.*

950. ... «Непцрість!»—«Спекуляція?» — «Циганство!» *Ил.*

967. Турма велика и кріпко збудована, та чорт їй рад. *Кор.* — Кріпка турма, та чорт їй рад. *Вал.*

974. В Лубнях на базарі два козаки радились, чи оддавать своїх синів в науку у школу, що далеско од України, та отто й пристали на тому, що, мовляв, як на-дів оттаку сумку, то візьме оттку й думку. *Коніс.*

983. М'яковбасало. *Щ.*

Так відгадував Циган, як подорожній чоловік сказав ёму, що він дасть їсти, але перш нехай вгадає, що у ёго в мішку.

1020. Ситник коробейнику не товариш. *Кор.*

1029. Чухайся кінь з конем, віл з во-лом, а ти з прбстим козаком (так казав один поважний панотець, піймавши у ко-морці дочку з козаком). *Щ.*

1043. Така честь, як собаці в ярмарок. *Кор.*

Або всюди ганяють, або хазвін до воза прив'яже. *Камі.*

1046. Нехай тебе задні візьмуть. *Щ.*

З казки про йвася и відьму.

1074. Не хоче курка на вечорниці, та несуть. *Вал.*

1089. Через силу и кінь не повезе, через міру и свиня не зість. *Кор.*

1117. Мовчанка не пумс, та живота не руше. *Гл.*

1125 и 11415. Цимбал Иван (див № 14192) розкажує, що як вигнав Бог людей з раю и одні почали добре працювать, а другі байдики бити и однімать од працюватих

добро, то Бог оддав лег працёвним у вічну неволю, и щоб було їх чим страхать, дав кні, вирубані у Ёго саду. Отті кні стали у людей, як вони по світу розійшлись, ніби бёрла, и од такого то кия и мешни Києву пішло, «а у людей», додає оповідання, «пословиця веденця: изик до Києва и до Кия доводить.»

1141. — ... що панам вбрания не на-стаче. *Х.*

1168. Паноти що свиноти, и нашого та-ки брата що-Бог-дав. *Кор.*

То ніби хтось, нерозумний певно, ро-сказував, що так багато було на яр-марку.

1174. З Десять Кіп Казок.

1177. Який таки з тебе пан, коли одаг-ся не в жупан! *Сторож.*

1254. Чоловік, ловлячи рибу, витяг пляшку; одіткнув—вискочив чорт... Раз-ні капості робив той чорт чоловікові, та ще й кпить: «не мужик ти», каже, «а во-рона.» Стій же, дума чоловік, — и пита чорта, як, мов, ти туди умістився у пляш-ку? «Ось як!», каже, и вже в пляшці... Чоловік скоренько заткнув пляшку, пе-рехрестив затичку та знова в воду.. Див про се: *Час. (1857 № 12).*

1304. Що старші робять, то молодші одбувають. *Дуб. (Widok przemocy и д. Бродовича).*

1362. Статок робить достаток. *Ил.*

1509. Адін той хвостічок у дворі, да й той у бездні той (на панщині) стирчить. *Мл.*

Се заїжджому розказувала бабуса про убогі вжитки сина: «Яна (синова жін-ка) гібеєць, Ёп (син) у вавкавську встрав (приставлено панську лѣдовню копать); адін той и д. (ві на чім, бач, и хворосту привезсти, щоб зварить що)». *Камп.*

1526. Гольпак масті и д. *Лев.*

1545. Пан служив десь, к ёму присла-ли з дому всячини. «А як же справляє-ця там новий економ?», пита чоловіка, що привіз.—«О, тò-то, пане, несеця!» — «Ну що ж? як?» — «Все, пане, знизу поли підірзує та й плесі латає.» *Казки.*

1548. ... живе, а чортом дише. *Кор.*

1561. Бог узяв та чорту оддав. *Кор.*

1563. Був шаг та в кишені ростерся. *Кор.*

1619. То чорт бідний, а чоловік убо-гий. *Кор.*

1663. Як на щастя иде, так и п'яни-ця справиця, а як на нещастя, то й піп скрутиця. *Кр.*

1677. Й киязі бувають у гразі. *Мор-довцев.*

1847. Шукай вітра на облозі. *Коніс.*

1852. Оббивсь, як крем'ях. *Кор.*

1858.

То був коваль такий мудрий, що взяв-ся лемеші чоловікові ковать, та багато заліза у вісус повериус, перепалив. «Ні», каже, «чоловіче, скую, тобі соки-ру!» — «Та чи сокиру, то й сокиру!», каже той. Кус-кус коваль: «Ні», каже, «не сокиру, а сери!» А далі вже—швай-ку, а далі й шинк: розпик залізця шма-точок, що zostалося, та в воду—«от то-бі», каже, «и шинк!» *Камп.*

1880. Перевівся на руді миші. *Кор.*

1894. Як віл злизав. *Кор.*

1933. Коло носа в'єця, а в руки не даєця. *Кор.*

1983. Ти хочеш угору, а чорт за по-гу—підожди! *Кор.*

2019. Пішло вже на лихо та на по-гибель. *Кор.*

2023. ... та ще з лишком. *Мар. В.*

2037. ... халивки продавши. *Кор.*

2041. Хіба ж уже й співать не мож-на? *Кор.*

Мачуха дала на снідання дітям чогось ласенького, а пасинкові нічого. От, той боїця попросити, та тільки мугиче со-бі, співає: «я б и хліб ів, я б и хліб ів». — «А прапців не хочеш?» гримнула мачуха. — «Хіба ж уже й співать не мож-на?» *Кор.; Е про се и в Казках.*

2069. Хоч ти, пане, лопни-кричи, а кобила не везе. *Кор.*

2082. Як такого ходу, то лучче з мо-сту та в воду. *Мордовцев.*

2184. — ... ззідять її злидні. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

2212. Од Києва до Кракова всюди бі-да однакова. *К.*

2258. Буде жалю по кісілю, ми и ква-ші наймося. *Кос.*

2267. «Буде тут плачу́ й голосу!», ка-зав Циган. — «Чого се так? — «Як мій батько вмер.» *Кор.*

2346. Син то такий був розумний, рос-казував, як економ піймав їх коней в про-сі. «Економ крикнув на осаулів, ті и вхо-пили батька, як чорт грівну душу, и роз-тягли, як лиса. А економ ёго батоном цьвох, цьвох! а батько як зачав корчити лице, та ногами пацати, та кричати по-козячи, то мене аж сміх брав; а як по-тім узялись до мене, то так, брацця, б'є дошкулю, що коли б були не держали, то сам був би не вилезав.» *Казки.*

2385. Наївсь бобу та й кричить про-бу. *Кор.*

2462. — ... що й закаканою паличкою не дістанеш. *Хар.* — Без кочерги й не приступу. *Кор.*

2491. Пишаєнци, як попівна в гостях. *Пі.*

2522. Як би не ви, та не ми, то б ми тут не були, горілочки б не пили; ато ви тут, и ми тут, и всі наші діти тут, горілочку з нами п'ють. *Кр.*

2578. Нема ні в кім правди, тільки в ремішнім полсі та в залізні призці. *У.*

2580. Про тебе, Хома, и в світі нема. *Кр.*

2586. Не одна вдова гóрод збудувала. *Кр.*

«Ото помочи як не бува, та само не вробить, не сила ёго.»

2617. Лоши в гузі, а вже й обротыки плетуть. *Кр.*

2637. Упартий—треба черепком уха різать. *Кор.*

2647. Ти ёму—в вічі, а він каже «свята роса.» *Кор.*

2636. Про «стрижене, а не кошене» див. *Отеч. Зап.* 1856 р. № 4, арт. А. Пипила «О русских народных сказках.»

2721. Або вішай, або додому пускай—мені треба на ярмарок їхать. *Камн.*

2820. «Хтовинен?»—«Кума!»—«Также її в хаті нема?»—«Так плахта її висить, —будем її бити!» *Кр.*

2837. Два куми вертались з ярмарку через одно село и вже тее... «Тпрр!», зупиня один шкапу. — «А чого?» — «От мені ше треба до людей вступити.» — «Е, куме, Андрію, та не будте ж бо ви сви-нею!» — «Овва! як же мені не бути, коли мене люде знають.» *Казки.*

2965. ... ні мнець, ні напрямка. *Кор.*

3114. Циган и мірошник залицались до однієї дівчини. Циган каже, «як пі-деш за мене, то будеш як пані: я буду кувати, то й їстимемо хліб»; а мірошник каже: «иди лучче за мене: мое діло мірошницьке—підкрути та й сядь, а коряки бери!»—«Бач», каже Циган, «він и сліпий: ось попеси молоть, то підкруте, полапа борошно та й сяде.» Дівка пішла на той спиток; справді, підкрутне оце, полапа, та й знову тії ж (кохав дуже дівчину и бажалось дуже догодить). Нерозумна подумала, що справді він сліпий и пішла за Цигана. *Полт. Час.* (1861 р. № 32).

3126. Пумп'є, як чорт. и д. *Кат.*

3140. Сповидає, як Марко по пеклу. *Коніс*

3146. Бий дрібніше—більше буде! *Кор.*

3151. Д. Ївхименко дума (*Час.* 1859 р. № 7), що вітрів батько—*Стрибог*. — В дубенські околиці про вітра таке розка-зують. Там у Мгарському монастирі (зда-єнци на хорах—гаразд не пам'ятаю) бу-ло, а може й тепер є, якесь обличчя страхівинше, ніби з кільцем в губах (на стелі, ліповищська работа). Кажуть, що ото *старий вітер* з закованими губами. Що тепер вітри є, то, кажуть, молодь ша-стаєнци; старий же тільки иноді в щі-линики поміж губів дмуха — и отто бурі бувають. Як би ёму губи розскувать и він дмухонув на весь рот — все б поздував на світі, гори з долинами порівняв, кі-пець світові був би... Одже, кажуть, ко-лись таки ёму розскуюцца губи. *Пом.*

3153. Виривався, як з конопель. *Проск.*

3275. Милий мій покою, и я з тобою. *Кор.*

3237. И водою не замутить. *Кор.*

3347. Січе и рубя (розсердившись, скоро говорить). *Кор.*

3349. —... гайнів брат. *Кор.*

3541. — ... під хвіст, а не на святу землю. *Л., Кат., Хар.* — Плюй на свій слід, та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

3552. Ракша вонюча. *Кат.*

3557. Чорт буріо (або: дикої) баби. *Кор.*

3579. Про *Каянську дочку* див.: *Час.* (1857 р. № 12).

3603. В Десять Кіп Казок є довга про се брехенька. Вовк хотів ззісти по-пового паймита, а той ёму хвоста відір-вав и втік на дуба; вовк зкликав других вовків и почали риштування робить, щоб то до наймита добрацьця: куций ліг на землю, на куцого другий вовк и д.; пай-мит ото сказав так, — а куций тоді як шмигоне зісподу, так усе риштування й гепнуло об землю.

3625. ... вкрутить. *Павл.*

3627. Достаненця хребту й животу и треті пашістари. *Кор.*

3667. Щоб тебе вихрами та бурами винесло. *Кор.*

3674. Щоб ти не минув Вересоцької греблі та Хоменкових рук! *П.* — ... и ні-женського суда.

Хоменко, кажуть, був злючий стано-вий.

3690. Щоб тебе кат не минув. *Кор.* — Щоб ти ката (або: катівських рук) не ми-нув.

3703. Щоб на тобі сорочка тріслась!
Кор.

3734. Грець тебе побивай! Ч. — Щоб
вас греці мордували.

3736. ... не стішивсь. *Кон.*

3738. Щоб ти лопнув, щоб ти тріснув,
щоб ти дуни нагнав. *Кор.*

3756. Душив твого батька! *Пов.*

3779. Щоб ти лопанки нагнав. *Кор.*

3801. Щоб твою кість непростена бу-
ла. *Кор.*

3804. Вибештував, буде з ёго! *Кор.*

3838. Було те ж: *Час.* 1854 р. карт.
77, и 1857 р. № 15.

3857. Буханцями нагодувать. *Кор.*

3905. Барапа стережуть, а козлу на-
мината дають (sic). *Лев.*

4011. Сповідаетця Маруха од п'ят до
уха. *Кор.*

Се чернігівці глузують з степовиків
(Полтавців), що в їх колись було цер-
ков мало, и чоловік год у сорок не ба-
чив, и які воли. Багато про се є при-
кладок—от хоч би й ся (Полтавці такі
прикладки прикладають Харсонцям, Ка-
теринославцям — степовикам. *Пол.*).
Послали молодичу, що взята з степів,
говіть, а вона и церкви зроду не бачи-
ла. Прийшла вона до пустого вітряка: «Чи
се», каже, «церков?» — пастух сидів під
вітряком. — «А на що тобі?» — «Та таке
й таке діло», висповідати, мов. — «От
я», каже, «висповідано!» — и почав її ба-
тогом вздовж: «сповідаецця», каже, «Ма-
руха...» (спитав, що звуть Марухою),
так що бідна молодича, прийшовши до-
дому, «и сама», каже, «не піду, и ді-
тям закажу». *Камн.*

4044. Між ними чорт межу переорав.
Кор.

4097. Повадиця глечик по воду хо-
дить — там ёму й головку положить. *Кор.*

4100. Скажеш—не моя мати, як при-
ведуть перед зелені вікна. *Вал.*

4103. Підожди, воно тобі випадком ви-
паде. *Кор.*

4229. А чому в рака там очі, так про
се розказують. Як сотворив Бог усяке жи-
ве творення, то зразу всім наділив и очі,
а раку якось и забув. От рак и повзає
собі без очей, а Бог згадав про ёго та
й несе ёму очі: «Раче, на тобі очі!» А
той, одно те що розсердивсь трохи, а
друге те, що, дума, може, й без них мо-
жна обійтись, и каже: «Уткну їх *отту-
ди!*» — Бог и вткнув. *Камн.*

4250. «Окунець-молодець, повернись
передом — поговоримо з тобою!» — «Коли
ти шука бистра, поговоримо з хвоста.» *Кор.*

4294. Пустив на отчай душі. *Кор.*

4346. Се розказують про зайця, що як

осточортіло ёму погане життя—що чоловік
обижає, орел хапає и сова навет дере—
«Піду», каже, «утоплюсь, усі мене оби-
жають — я послідущий на світі!», и побіг
до річки. А жаба плыв од ёго в воду. «Е,
годі ж топиця», думає собі, «е той чорт,
що й мене боїця — я не послідній на
світі.» *Камн.*

4357. Ей, чоловіче, а ні важся! бо що
два, то два, а не еден, а собака третій...
гуджа — гав! *Казки.*

На лущню шапку надів... а щоб ду-
же боялись ті пеньки, ще й третёго
пригадав — гавгав.

4466. — ... доступ має. *Кор.*

4461. — ... хоч в ухо ёго бгай. *Кор.*

4511.... Спас, а шосту про запас. *Кор.*

4516. Панська обіщанка дурню радість.
П. (Час. 1853 р. №23).

4562. Будь здорова як вода, багата як
земля, щаслива як зоря, плодлива (пло-
дуча) як свиня. *Р.*

4567. Так у Києві роблять: недогарки
поїдають, а сами поночі сидять (див. №
4996). *В.*

4570. Се старий чоловік так привитав
молоду господиню після весілля, перед чар-
кою: «разом двоє», каже, та й зупинивсь;
молода господиня засоромилась — тоді він
додав: «щастя и здоров'я». *Бер.*

4584. Іден шляхтич, як не було нікого
в костелі, молився св. Антонему: «Свен-
ти Антоні, чи даш, о цюць проше?»; а
закристіян, що нарочито заховався за ві-
втарь, — «Чего?» каже. — «Пенендзи,
свенти Антоні!» — «Не дам!» — «Чему ж
то, свенти Антоні?» — «Бось кеп!» —
«Свенти Антоні! даць не далесь, о по
просілем, а кпаш не кпай, бо естем шлях-
циц, мам шабле и своей се крживди по-
мще!» *Казки.*

4677. Немає більше глухого од такого,
що не хоче слухати. *Кос.*

4693. Бісова зни-біда (лайка на худор-
лявих — дитину то-що). *Кор.*

4761. В три вірви. *Л.* — ... вирви.
Гат. — Заробив три вірви в шию, а че-
тверту наздогінці. *Не.*

4768. ... и в Жиди запобігти. *Кор.*

4866. Воно вилюднеє — и добре буде.
Кор.

4938. На вже, полатай душу (поласуй).
Кор.

5019. Собаці (звали ёго Куртою) вовк
в пригоді став: умовились, що вовк вхо-
пить у хазяїна дитину на живих, а Кур-
та одніме, то хазяїн зову Курту шану-
ватиме (ато зовсім старого Курту женуть

з світа); умовились, — и зробили так, и знову Курті шапоба. Щоб оддичить за се, Курта разню задовольняв повка, а далі и під піл пинком захопав ёго, під весільний час у хазяїна (вовкові, бач, забажалось побачить людське весілля), нагодував ёго там добре, горілки ёму вкрав (и того вовкові забажалось). Як напився той горілки, и ёго охота забрала до співів; Курта чогось овихнувся — він и заспівав... (Див. № 14007). *Казки.*

5027. Сим, Боже, й карай! *Л., Кор.*

5069. — ... гола, аби своя воля. *Кор.*

5093. Накасаєсь, як голий на улицю. *Лев.*

5145. — ... и мені того не велів. *Кор.*

5228. ... віддати москалеві за спасибі.

Збр. Лаз.

5236. Не все добре, що смакують; не все погаше, що бракують. *Кор.*

5302. Як візьму у руки — набересся муки. *Лев.*

5344. Оттака новина, бруньки три копійки решето. *Час. (1859 р. № 33).*

5401... два язика: одним Бога хвалить, а другим людей дурить. *Проск.*

5406. Подай мені, Господи, той розум, що в Москаля навпослі. *Кох.*

5451 и 5465. ... Бога. *Ст. 36.*

5560. Обридло, як (1) бабі жнива. *Ном.*

(1) Остило, так як. *Б.*

5702. Чай примічай и д. *Кор.*

5713. Пошитий из самих чортових (або: жаб'ячих) спинок. *Щ.*

5751. Не хоріла, не боліла, та проскурку зліла. *Кор.*

5821. — ... пам'яткóвого. *Кор.* — Треба б чубкової на пам'ять.

5823. Як би чоловік знав, чого не знає, то й мав би, чого не має. *Полт. Час. (1862 р.).*

5845. — ... сій жито — хліб буде. *Пир., Коз.*

5872. Один чоловік ставив свічки в церкві и, дійшовши до св. Михайла, приліпив ёму одну, а куцанові другу. «Не ліпи», кажуть, «там!» — «Мені наказував батько—и того, мов, не гніви, и того не дражни». *Казки.*

5909. Не кайся рано вставши и замолodu оженившись: рано встанеш — багато діла вчиниш, молодим оженившись — дітей до розуму доведеш. *Кул. (опов. Маєр.).*

6023. Наука вліс не йде, а з лісу виводить. *Кор.*

6033. Нема муки без науки, нема науки без муки. *Полт. Час. (1862 р.).*

6069. — ... жінко постели й онучі. *Кор.*

Ніби то чоловік навчився так од школярів (майстрував и школі, чи-що) и, прийшовши додому, орудував жінкою. *Камп.*

6109. В 1789 р. приказку сю сказав Сидір гумений (с. Ситница Луцького п.) після слів: «добре б вирізати Жидів, хоч и Ляхи не добрі». *Widok przetomcy u d. Bродовича.* Теж говорив и Богдан Хмельницький 1648 р.

6156. Дурна голова ні и д. *Кор.*

Каже лисий, як пікунтують, що, мов, голомозько,—и тоді ёму одказують: «На ледачі ливі трава не росте, а тільки собаки какають».

6352. Здорова, як пагайська кобила. *Кор.*

6354. Борода до пояса, а розуму ні волоса. *Хор., Пр.*

Говорено було про недотепних парубків. *Копіє.*

6364. ... на тебе, навіспоголовий! *Кор.*

6365. ... батька дурного и матір навіжену! *Кор.*

6368. ... слід та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

6372. ... грудку на прикуску. *Мордовцев.*

6382. Шик-пик — и нема нічого. *Кор.*

6384. Сдик на гвоздик, нехай зеленіє. *Кор.*

6394. Добридень на Великдень, будьте здорови з Новим годом! *Кул., Кор.*

Як хто недоладу що скаже.

6418. «Здоров, Терешку, в новій сорочці, що мати з радна пошила!»—«Еге з радна, та з достатків: то мати наумисельне такі товсті нитки виводили, бо у нас сёго року дуже коноплі були народили.»—«А чого ж вона така куца?»—«Бо така ви-текла.» *Казки.*

6490. — ... замішає. *Л., Кор.*

6548. Годяще — на віник та на смітник. *Кор.*

6558. Ожугом звецця теж, або ще й частіш (напр. в Коропщині, як каже д. Камінецький), держално те и без кочерги або хватів, або и просто палиця, коли ними перемішують огонь и вони обпалились на кінці.

6574. Як мати собаці млинці пекти, так він и тістом поїсть. *Б.* — Загадав собаці млинці пекти! він и тістечком прогалине. *Кор.*

6589. Ото роззяпив пастку! з колесами їд — не зачепися. *Кор.*

6563. Способен волам хвості крутити. *Мордовцев.*

6602. Витришків ловить. *Кор.*

6646. Падай скорішше — заразом одбудеш. *Кор.*

6647. Так гарно, як Насті в постоях. *Мордовцев.*

6689. — ... моря виратовує, а неправда в калюжі топить. *Кор.*

6764. Щоб над тобою вороги кракали. *Кор.*

Як на кого кажуть: «украва, украви!» він одмовляється: «щоб над тобою вороги кракали». Вороги збираючись і кракають цілим стадом над надлом, — и ся примовка значить: щоб ти нагле згиб и зтлів непохований, як падає. *Камн.*

6804. Крутячи-вертячи світ перейдеш и д. *Час. (1857 р. № 12).*

6857. За царя Панька, як була земля тонка. *Мордовцев.* — За царя Хмеля, як була людей жменя.

6923. Хвиглі пускає. *К.*

6966. Їго и в ступі товкачем не влучиш. *Кор.*

7057. Що змолотив, те и зів. *Кор.*

7219. Як тобі кресала давала, а ти мені ковбаси не даси. *Кор.*

7300. Ой, пей! там самий цимес. *К.*

7523. Нема над рибу лину, над м'ясо свинину. *Зв., Б., [Проск., Кан., К., Пир., Р.].* — ... над м'ясо солонину, над ягоду сливку, над попову дівку. *А. Вил.*

7542. Як батьку на лихо. *Кор.*

7543. Як жидівська кобила и д. *Кор.*

7674. До гаспида (або: До гаспидового батька). *Л., Кор.*

7687. Купа й гура и три оберемки. *Кор.*

7709. Оце удбили, як лѣду (трохи уділили). *Кор.*

7716. Дайте з комареву ніжку, з Антонову слізку (або: ... ніжечку... слізочку). *Кор.*

Так Циганки сала просять.

7754. Ми прийшли и стали собі так при строці (у церкві). *Казки.*

7757. Побіг по синьму шляшку, по синій стежечці. *Зв.* — Понесли гарбуз свинячою стежкою (свині ззіли). *Х.*

7809. «Це таке солодке, як цукор.» — «Або ти їв цукор?» — «Мені розказував цимбалистий, а ёму говорив басистий, що я вони у Жидів грали весілля, то Жиди їли, — и такий, каже, солодкий, що аж страх!» *Казки.*

7896. Мабуть щось велике в лісі здохло!.. чи не заєць, або миш? *Щ.*

7910. Сталось щось надзвичайне, диківнише — таке, чого ніколи не буває, як не буває, щоб свистав піп.

7915. Обійшовся, як Сахно в Каратулі. *И. Мачуха.*

Каратуль село *Пер. п.* То чумак був Сахно, був в Каратулі на ярмарку. Спродавшись, загуляв так, що и в голові замакітрилось, и якось одбився од своїх. А далі й пішов їх шукать, та й ушелепався у церков — а там саме одправа йшла; не розчовпав гаразд, де и що, — «гей», каже, «а де паті!» Їго и випхали з церкви.

7931. Рівні ягня проти коня. *Мордовцев.*

8103. Дві гуски и дві бабі; два Жиди и дві жабі, — то кажуть, що гірше ярмарку. *Казки.*

8134. У колінях (Під колінами. *Пом.*) нудно, волосся попухло. *Кор.*

8588. Такий бурдодим! *Кор.*

8624. З Палієвського злодія. *Кор.*

8625. Випросталась, як семисотна верства. *Кор.* — Ото випросталась, як ариши проковтнула.

Семисотні верстви були за цариці Катерини. По старих шляхах вони ще й тепер йшли: дубові, високі. *Пирятинська* верства теж семисотна, — се б то верства, що вони стоять по старому шляху з Переяслова у Лубні.

8682. — ... радість: що кашлянеш, то й ропнеш. *Щ.*

8796. Як сляця кислоти — плакатиме. (*Час. 1859 р. № 12).*

8835. — ... струк, а ти, як болячка (одказує той, що ёго подражнили байстрюком). *Кор.*

9185. Первих кошенят не хвалять. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

9265. — ... дуплена, за копу куплена, сежу на печі, держу муштук на плечі: хто ввіде — ріжками заколю, ніжками затопчу, бороною вон вимету. *Кор.*

9267. — ... «Що ти видав?» — «Міх мукі, міх мукі!» — «Чом ти не вкрав?» «Там були кравички, перебили пальчики, насилу я втік, та не бабин тік; баба вловила, в міх усадила, деркачем била — скуги, скуги!» *Кор.*

9268. «По горшки, по горшки (як гончарі кричать)!.. купіть горшок (до кого підходячи — нестемно, як «сало продавать»). — «Не треба, свистун (з діркою б то!») *Кор.*

9299. Син твій, а розум у мене свій (одказує дорослий син, як батько доріка,

що, мов, не слухаєш, своїм трибом идеш). *Кор.*

9483. Хоч би ти мене побив, я б тебе не пізнав. *Кор.*

9297. Бий та й дрібно, щоб знали чий сип. *Кор.*

9528. Давня приповідь: «Под час пригоди дознати приятеля». (Лист Єсипа Бобріковича 1635 р. Див. Могилев. Губ. Часоп. 1860 р. № 78).

9753. Що кому треба, той те и треба. *Мордовцев.*

9763. То єден старенький панотець толкував одному панові, од чого то є такі інші зажирливі. «То, бачте, єден йде для Йєсуса, то має Бога в серці, а владика вложить руки на голову, то й чортові пігде нема приступу; а другий не для Йєсуса, але для хліба куса и д.». *Казки.*

9956 и 9963. Из пучок та з ручок живе. *Кор.*

10057. В *Казках* (Див. № 11967), як ото чоловік притюжив уже косить Цигана, а тут ще їсти не несуть, голодний: «Ах», каже, «коли б вже несли! бо дивно, вже сонце як сьдає» — та й руку на єго, щоб сьдало... а чоловік и собі рукою, буцім одверта сонце. И так, що пройдуть ручку, то знову на те сонце... «От», каже Циган, «и сонце вже засмикали, а господиня їсти не несе и д.».

10320. На бурку жить (як набіжить) погано. *Час. (1857 р. № 13).*

10346. Ище не всіх чортів висліпили — підемо сліпнть. *Кор.*

10384. Чий хліб їси, тому й гній (кал) поси. *Кор.*

10495. Купив би, та купило притупило. *Кор.*

10793. Познавайте мою матку на місті, що в неї хвартух у тісті. *Час. (1857 р. № 14).*

10820. П'є козак, п'є, — бач худобонька є. *Час. (1857 р. № 14).*

11046. Потягсь, як Тарас у лози. *Полт. Час.*

12000. Була у чоловіка жінка — лиха, дурна, лежибока та ще й чепурицьця любила: не рад бідний був и дитинці, що у їх найшлася. Коли пронеслась чутка, що орда підступає; зібрався чоловік, щоб з'їхати у друге місце, и ввійшов у хату перexамнуть. А жінка ото єму й каже: «для поспіху, мов, ти їж борщ, а я м'ясе, бо мене дитина ссе». Прийшлось їхати вже; завів чоловік кобилу в голоблі и, для того прислів'я тільки, позакладав їх кінцями в ужі. «Сідай», каже, «бо вже орда під селом, а я для поспіху верхи сяду» — скочив на кобилу, махнув батоґом, и був такий, та й нема! *Казки. (Див. №№ 9093, 9166).*

12080... табаку продає. *Бер.*

12577. Як напсєтнть.

13622. Нечистий так сннцця, народ дума. *Л.*

14183. не бачили владики.

1. Кого Бог ніколи не побачить? (такого як сам). *К.*

Чотири орли одно яйце знесли (апостоли и евангелиє). *Ном.*

Прохали два вірних одного невірного: дай нам те, що лучче царства небесного (Єсип и Никодим у Пилата тіла Христового). *Павл.*

Стоїть хлівець повний овець, меже ними товстий баранець (церква). *Збр. Лаз.*—... ними один буркутонець. *Полт.* — Повен хлівець овець та між ними один баранець. *Б., Черн.*—Стоїть хлівець, а в тім хлівці повно овець, а між ними один баранець. *Коз.*

Межи трома дорогами едно високе стоїть (id). *Бер.*

Повна піч паляниць, по середині книш (id). *Полт.*; (місяць та зорі). *Закр.*

Вийшов дід у сімдесят літ, виніс унучку постарше себе (піп чашу). *Х.*

Ревнув віл на семеро сіл (дзвін). *Ном.*—Рикнув віл на сім сіл. *Збр. Лаз.*—Крикнув вол на сем гор, зобралися дітки и не одної матки. *М.*—Чорний віл та до Бога рів. *З.*—Сиві воли до Бога ревуть. *Збр. Лаз.*—Сірі воли до Бога ревли. *Час. (1859 р. 167 карт.). К., З., Пир.*

Кахнула ⁽¹⁾ утка, на морі ⁽²⁾ чутка ⁽³⁾—збіглися дітки, не однієї матки ⁽⁴⁾ (id). *Ном.*—Крикнула вутка—на все село чутка. *М.*

⁽¹⁾ Крикнула. *К., Б., Черн., Коз.*; Крикнула. *Полт.* ⁽²⁾ за морем. *id*; Закакала утка аж за морем. *З.* ⁽³⁾ чут-

ко. *К., Полт., З., Пир.* ⁽⁴⁾ дітки до одної клітки. *К.*

10. Зйду на міст, потягну за хвіст — воно зареве (id). *Х.*

У Києві дрова рубають, а у Протасівку ⁽¹⁾ тріски літають (id). *У.* — По тім боці дрова ⁽²⁾ рубають, а сюди ⁽³⁾ тріски літають. *Л., [Дуб., О., Ил., Ст. Зб., Полт., Гайс.].*

⁽¹⁾ а на весь мир. *Полт.* ⁽²⁾ Вь другім селі *Яц.*; В горіді дуба. *Кр.*; Ой у селі дрова. *Коз.*; В дворі дрова. ⁽³⁾ за городом. *Кр.*; за селом *Коз.*; за дво-
ром.

Прийшов чернець, положив яйця в углець: нехай киплять, поки прийду опять (id). *К.*

Меже двома горами б'юцца барани золотими рогами (id). *Г.*

Сім миль мосту, на восьмій стоїть явор—на весь світ славен (Великий піст и Великдень). *Коз.*—Сім верст мосту, на край мосту червона калина. *Час. (1859 р. 168 карт.).*—Сім миль мосту, а на кінці ёго квітонка зацвіла. *Бр.*—... на кінці мосту дивина, на тії дивині цвіт ⁽¹⁾ на весь світ. *Полт.* — Лежить місток сім верст, а в кінці стоїть хрест. *Черн.*

⁽¹⁾ та край мосту красний цвіт, а за тим мостом цвіт, радуємуся. *Г.*

А без чого світ не буде? (без землі). *К.*
Куди воно? додому; відкіль? з дому; чого? само не зна, от так! (сонце). *Кат.*
Стоїть дуб-стародуб, на тім дубі пти-

ци-вертиниця — ніхто її не дістане, ні царь, ні цариця (id). *Кат.*

Стоїть дерево серед села, а в кожній хаті по гілляці (id). *Г.*

По соломі ходе, та не шелестить (id). *Збр. Лаз.*

20. Серед моря-мори стоїть черпона ко- моря (id). *Коз.*

За лісом, за пролісом червоне плаття (id). *Полт.*

За лісом, за перелісом золота діжа го- рить (id). *Яц.* — Ой за лісом за пролісом золота ⁽¹⁾ діжа ⁽²⁾ сходить. *З., [Бр., Кат.].* — За лісами, за горами золота діжа кис- не. *Г.*

⁽¹⁾ червона. *Ласт.* ⁽²⁾ гора (місяць). *К.*

Серед двора-двора, лежить червона ско- ворода (місяць). *Коз.*

Іде лісом — не шелестить, іде водою — не плюскотить (id). *Яц.* — Лісом иде — не трісне, водою иде — не плюсне. *Г.* — ... не хлюсне. *Бр.* — ... не хлюпне. *К.* — Во- дою иде — не хлюпне; очеретом — не ше- лесне. *К.*

Лисий віл ⁽¹⁾ через ⁽²⁾ ворота ⁽³⁾ ди- виця (id). *Б., Сос.* — Лисий кінь у во- рота загляда. *К., Не.*

⁽¹⁾ бугай. *З.* ⁽²⁾ скрізь. *Б., Сос.* ⁽³⁾ че- рез тин. *К., Не.;* кризьзабор. *Полт., Хар.*

Пришов бик та в ворота — мик (id). *Б.*

Лисий віл через болото рів (id). *Полт.*

Поле не зміряне, бидло не злічене, пас- тух рогатий (небо, зорі, місяць). *Збр. Лаз.*

Розстелю ⁽¹⁾ рогожку, посиплю горош- ку и положу лустку ⁽²⁾ хліба (id). *Б.* — Постелю рогожку, посію горошку и поло- жу окраець хліба. *Мг.* — Торох-торох! по печі горох и окраець хліба. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

⁽¹⁾ Постелю. *К.* ⁽²⁾ окрайчик.

30. Цап, цап по полю басує, з цане- нятами гарцює, поти буде гарцювати, по- ки вовк не стане спати (місяць и зорі — поки ніч). *Не., Х.*

Іхав Яшка Семеряшка, за ним бджоли гу-лю-лю! (місяць та зорі). *Х.*

Приїхав гість та й став на поміст, рос- пустив коні по всій оболоні (id). *Х.* — При- іхали гості, розпустили коні по всьому сві- ту. *Не.*

Іхав по горі Волох, розсипав по горі горох; стало світати, нема що збирати (id). *Збр. Лаз., Бр., К.* — Торох-торох, на печі горох й кулидочка хліба. *Коз. (Час. 1853 р. № 41).* — ... торох! посипався горох. *Вор.*

Старий брох, розсипав горох, не вмів

позбирати, та став дня чекати; як дня до- чекав, горох позбірав (зорі). *Збр. Лаз.*

Вийшли Німці на наші сінци: вузлики знать та не можна розв'язать (id). *Не., К.* — Наїхали Німці під наші сінци, рос- пустили коні по всьому полю (місяць та зорі). *Полт.*

У білому полі попутані коні, узлики зна- ти: нельзя розв'язати (зорі). *Х.* — По чи- стому полі и д., та не розв'язати (ятір). *Б.*

Приїхали комисари увесь світ описа- ли (зорі). *Мг.*

За лісом, за прилісом (sic) золотні клуб- ки висять (id). *Алек.*

Іхав чумак та й став, бо волів потеряв (хмари закрили зорі). *Не.;* (закрили мі- сяць). *К.*

40. Чорненьке маленьке пвесь світ по- валяє (ніч). *Черн.*

Чорне ⁽¹⁾ сукно лізе в вікно (ніч). *Коз.*

⁽¹⁾ Сіре (рапок). *Полт.*

Сірий бик у вокно — ник (світ світає). *Б., Черн.*

Лисий віл усіх людей звів (день). *Не., Х.*

Чорна корова усіх людей поборола, а біла корова усіх людей поводи́ла (ніч та день). *Кр., Полт.* — ... корова людей ко- ле, а біла воскрешає. *Б.* — ... корова по- колола, а біла поводи́ла. — Чорная коро- ва усіх людей поколола (ніч). *Не., Полт.* — ... зборола, а білий віл усіх людей звів (ніч та день). *К.*

Що без рук стучить? (грім). *Бр.*

Стуку-грукку бабу... наївнися постер- наку (id). *Черн.*

Стукотить — грукотить..... чорним во- лом-бовкуном (id). *Б.* — ... грукотить, як сто коней біжить. *К.*

Видаю — невидано, якого накидаю! то Святий кидав, що було хороше йому про- іхати (id). *Х.*

Ревнув ⁽¹⁾ віл на сто гір, на тисячу городів (грім). *К., З., Кр.* — ... за сто гір, за сто річок, за сто пічок, за сто миль (id, а теж и дзвін). *Коз.*

⁽¹⁾ Крикнув. *Полт.*

50. Шило-мотовило попід небесами хо- дило, из папами говорило, из князями роз- мовляло (блискавка). *Б.*

Як був маленьким — у кутку сидів, а виріс — пішов косити (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Сидить півень на вербі, спустив кити- ці ⁽¹⁾ до землі (дощ и сонце?). *Б.*

⁽¹⁾ крилля (дощ). *Кр.;* коси (сонце). *К., Коз.;* (звід біля колодязя). *Б.*

Зорі-зоряниця по церкві ходила, клю-

чі загубила; місяць зійшов, ключі найшов (роса). *Кр., Б.* — ... зоряниця, красная дівиця, ключі потеряла, сонце вкрато, місяць світе. *Х.*

Сиві кабани усе поле-поле залягли (туман). *Вор.*

Летить птиця без крил, без ніг; звари́в кұхар без огню, иззіла пані без рота (сніг). *Б.* — Летіло без крил, упало без ніг, варив повар без огню, ілі пані без рота. *Хар.*

Сивий віл випив води повен двір (мороз). *Полт.* — ... діл. *Г.*

Прийшов хтось, та взяв щось: бігти за ним, та не знаєм за ким (вітер). *Ос. 21 (XIII, 38).* — ... щось, пійшов би я за ним, та не знаю за ким (огонь). *Кан., [Ласт.];* (пожежа). *К., Полт.* — ... хтось, приніс щось; пішов туди, не знаю куди (ранок). *Хар.* — Бігти за ним, та не знаєш за ким (вітер). *Полт.*

Летів птах на дванадцяти ногах, та одно яйце зніс (рік з 12 місяцями). *Коз.*

Дуб-дуб довговік, на ёму 12 гілляв, на кожній гіллі по 4 гнізді, а у кожному гнізді по 7 яець и кожному имъя е (рік). *Полт. Час. (1861 р. № 32).* — Стоїть дуб, а в дубі 12 гілляк, а в кожній гіллі по штирі гнізді, в кожнім гнізді по сім птах. *Г.*

60. Триста галок, та пъядесят чаёк, та пъянадцять орлів одно яйце знесли (id). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Двічі родиця, а раз поміра (птах). *Полт.*

Живу, а не роджуся, и трояково годжуся (птах—яйце, мъясо, пірья). *Бр.*

Летів птах, на воду бах; води не змуть, сам не полетів (пір'яна). *Збр. Лаз.*

Білая куриця зпід печі дивниця (яйце). *Б.* — Біленькі курочки з підпичця глядять (зуби). *М.*

В одні барилі (В однім барилі? *Ном.*) та дві пиві, а барило без дна и без чопа (яйце). *З.* — В барилочки два напичочки: нема чіпочка, нема дірочки. *К.* — В однім барилці двоє пивець. *Полт.*

Котилось барильце — без чоця, без рильця (id). *Черн.* — Лежить барильця—ні дна, ні рильця. *М.* — Котилася бочка—без дна, без колючка. *Коз.* — Котиця барильце—без чопка без воронки. *Полт.*

Без воронки, без дна, повна бочка вина (id). *Яц.* — Ні дірочки, ні конца — повна бочечка винця. *Черн.* — Без дірочки, без денця, повна чарочка винця. *М.* — Повна бочка вина, та воронки нема. *К., Б., Сос.* — Без обручів, без дна, повна бочка вина; щоб її поправить, на те майстра не-

ма, *Бр.* — Стоїть бочка вина, без дірки без дна. *К.*

Діжечка-макотірочка — нема ні деця, ні задірочки (id). *Б.*

Пуд води, пуд їди, пуд солі: істиметь и присолювати будеть (id). *Х.*

70. Впала боденька з гори—нема тако-го майстра, щоб її направив (id). *Яц.*

Поле лубьяне, само костяне, вийде живе (короб, яйця, курчята). *Черн.*

Родився—не крестився, у лазні не парився, на весь світ прославився (півень). *М.*

Сидить дід над водою з червоною боро-дою (id). *Яц.* — ... хто йде, то й вищипне (калина). *З.* — Стоїть ⁽¹⁾ півень над водою з червоною бородою ⁽²⁾ (id). *З., Бр.* — ... хто йде—не мнне, за борідку ⁽³⁾ ущипне (id). *Час. (1859 р. 168 к.).* — ... над водою та й киває бородою (id). *Б., Коз., Кр.;* (очерет). *З.*

⁽¹⁾ Сидить. *Алек.* ⁽²⁾ головою. ⁽³⁾ Сидить дід над водою та й киває бородою; хто йде (горох). *Б.*

Пішла панна до міста, на ній суконь триста (курка). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

У вдовиної дочки сімсот сорочок; як по-віне вітер, так и тіло знать (id). *К.* — А в наших панночок по сімдесят сорочок: вітер повіне, тіло видно. *Полт.*

Сидить пана (панва чи паві?) на орда-ні, личком підперезана (курка на яйцях). *Х.*

Сидить баба на ганах (?), на дванад-цяти ногах (id). *Полт.*

Ой за лісом, за пролісом талалай кри-чить (гусак). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Біле, як сніг; наду́те, як міх; лопата-ми ходить, а рогом їсть (гуска). *Коз.* — Що то за звір, білий як сніг, лопатами и д.? *К.*

80. Сидить баба на кию, дожидає си-на-сивирина из Білай-города (гуска на яй-цях). *Збр. Шей., К.* — Сидів тур на ту-рах, на дванадцяти горах, кличе сина ле-бедина зза Китай-города. *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Сидить півень серед моря, кричить ка-каріку! (селех). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

А що плава сіреньке по морю? (утка). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Сива латка, чорна латка, на березі ска-че (ворона). *Збр. Лаз.*

Чорне — як крук, біле — як сніг, про-сте — як стріла, криве — як коса (сорока). *Г.*

Чинжирочка невеличечка, а пиндик от-такий (id). *К.*

Дорога розлога, на дубі ярмарок (гра-ки на дереві). *Вор.*

Чорне мотивило попід небо ся вило (ластівка). *Яц.* — Шило-мотовило попід небом ходило. *Коз.* — ... попід небесами ⁽¹⁾ ходило, помінецьки говорило, потурецькі закидало ⁽²⁾. *Полт., З.* — ... ходило, потурецький говорило, помінецький закидало ⁽³⁾. *Б.* — Шило-вило мотовило, попід небеса ся вило: в літі співає, на зіму нас покидає. *Г.*

⁽¹⁾ Шило — вило мотовило попід небо (каня). *Г.* ⁽²⁾ и ⁽³⁾ заводило. *Г., Б.*

Сто літ наче живе — що таке? (горобець). *Гр.*

Тарасова дочка Тарасом трясла ⁽¹⁾, 700 сорочок на собі несла (риба). *Яц.*; (курка). *Бр.* — ... до води несла (качка). *К.*

⁽¹⁾ Тарасова дочка. *Полт. Час. (1861 р. № 32)*; Шуварова сестра, шуваром ишла (риба). *Г.*

90. Іхала пані в срібному жупані; як уїхала в сад, не вернулася назад (риба, волок). *Збр. Лаз.*

Приїхали гості, закинули гармати: дим кризь ворота втече, а гість хазяїна за лоб виволоче (ловить рибу). *Гл.*

Кинув не палицю, убив не галицю, скублю не пера ⁽¹⁾, ім не м'ясо (id). *Яц.*, [*Кр.*] — Кину я не палець, убью не галець, оскубу не пір'я, иззім не м'ясо. *Новг.* — Іду не берегом, кину не деревом, иму не кур'є, скубу не пір'є. *Г.*

⁽¹⁾ не палку, убью не галку, щиплю не пір'я (щука). *Вор.*

Ні голий, ні в сорочці (ятір). *Полт.*

Хата — не хата, вікон багато: єсть кудин влізти, та нікуди вилізти (id). *Мг.*

Живе чорве, умре красне (рак). *Сос.* — Хто по смерті красний? *Черн.* — Хто в баню иде чорний, а з бані красний? *Полт.* — Що найкрасніше по смерті? *К.*

Без крові, без серця, по столу несечця (id). *К.*

Чорну гадюку візьму я в руку — вона не вкусить (оюн). *К.*

Безкосте, безребре ⁽¹⁾, хоч яке море (або: річку) перепливе (п'явка). *Лист. (II, 246).* — Безкосте, безмозке, усе море виплаває. *Б.*

⁽¹⁾ Безмозке. *Б., Коз.*

Бугай безкостий перепливе Дунай безмостий (id). *Збр. Шей.*

100. Безкостий Марко, перепливе море шпарко (id). *К.*

Чорна куриця під тинном кублицця (гадюка). *Б.*

Серед лісу-лісу ⁽¹⁾, лежить прут ⁽²⁾ за-

ліза (id). *Кох.* — Посеред ліса лежить круг заліза — хто найде, обмине. *Бр.*

⁽¹⁾ ліса-ліса. *Хар., Вор.* ⁽²⁾ шмат. id; скрутень *Х.*

За лісом, за пролісом рябенька крайка лежить (id). *К.*

Ні взяти, ні втяти, ні на віз положить (уж). *Алек.*

Без рук, без ніг, черевате, пузате, на кишки багате, одним хвостиком вправляє (ополоник водяний). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Ситий кусок під тинном скаче (жаба). *Полт.*

Маленьке-чорненьке по полю скаче (ящірка). *Х.*

Штири тики, два патики, семе за махайло (рогата худобина — ноги, роги, хвіст). *Бр.* — ... замахайло. *Г. (Сем.).* — Чотири чотирки, дві ростопирки, семий вертун. *Вор.*

Як був мал — у чотири дудки грав, а як підріс — гори й долини підніс (віл). *Збр. Лаз.* — ... а як вмер — перед музиками грав. *Яц.* — Як уродиця — у штире труби грає; виросте — гори перевартає, а по смерті у коршмі гуляє. *Бр.*

110. Два костюки, два лопухі, чотири ходіри, дев'ятий Матвій (корова з двома рогами, двома ушима, чотирма ногами, й хвостом). *Б.*

Чотири чотирнички, п'ята шинкарочка, шоста підставочка (корова, ричка и дійниця). *З.*

Чотири панночки в одну дучку пляють (id). *Черн.*

Чотири браття стріляють до одного пня, а не можуть вистрелити (id). *Г.*

У рикуді штире куді, а у гиги — дві (у корови 4 дійки, а в кобили 2). *Яц.* — У рогульки чотири дульки, а в гиги дві. *Б.* — Хто плаче без голосу? (кінь). *Черн.*

Сімсот свищє, чотири плещє, два чувє, два бачить (хвіст, копити, уші, очі). *Збр. Лаз.* — ... плещє, а два на сторожі. *Б. (осел).* *Мг.* — ... богоносєць.

Родився не ктився, а був христоносєць (осел). *К.* — ... не христився, а до смерти не молився, и був богоносєць. *Бр.*

За горою, за крутою вовки шкуру мнуть (свиню поросата ссуть). *Б.* — За лісом, за пролісом Жиди ⁽¹⁾ шкуру мнуть. *Коз., Черн.*

⁽¹⁾ шевці. *Полт.*; вовки. *У.*

Лежить під хворостом та й крутить хвостом (кабан). *Л., Х.*

120. Віса висить, хода ходить, виса

впала, хода ззіла (свиня та яблуко). *Збр. Лаз., Коз., Полт.* (свиня та жолудь). *Х.* — ... ззість. *Черн., Кр., Гл.* — ... взяла (свиня та яблуко). *Г.* — Хода ходе, виса писить: хоче хода вису ззісти. *Вор.* — Виса висить, хода ходить, Бога просить, щоби виса впала (кіт та сало). *Г.*

Иде попита коло плота, питаєця шелепеті, чи є понура вдома (вовк, собака, свиня). *Яц.* — Прийшла тотота ⁽¹⁾ під наші ⁽²⁾ ворота, пита лепеті ⁽³⁾, чи дома понура ⁽⁴⁾. *Ном.*

⁽¹⁾ темнота. *Не., К., Х., Полт. Час. (1861 р. № 32);* подота. *Б.;* тотта. *Черн.*

⁽²⁾ Прийшов тотта під. *Не.* ⁽³⁾ халёба. *Гл.* ⁽⁴⁾ пита лепетиці, чи дома довго-мордця. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Прибігли штрикі-брикі, ухватили далд-балд; почувли м'якіники, казали гре-чаникам: «сідайте на вівсяники, доганяйте штрики-брики, віднімайте далду-балду» (вовки, свиня, собаки, люде, коні). *Збр. Шей.* — Пришла сурд-бурд-а та укра-ла щикі-брики, та й почувли микитни-ки, дали знать житникам; житники сада-ця на ослики та ганяють сурд-бурду и одбивають щикі-брики (вовк, вівця, со-баки, люде, коні). *Черн.* — Пришов халд-балд, узав стрикі-брики; почувли пійни-ки: «вставайте житники, беріть овсяників, заганяйте халду-балду, одиміте стрики-брики», (вовк, коза, собаки и д.). *Гл.* — Ячмінники дали знати житникам: «гей ви житники! сідайте на вівсяники, доганяйте шурд-бурду, видирайте стригу-бигу» (вівця и д.). *Бр.* — Підбігла лепета: «вста-вайте житники, сідайте на вівсяники, до-ганяйте шурд-бурду, однімайте штрики-брики». *Вор.*

Скунда скаче, ринда рие (свиня и со-рока). *Не.*

Прийшли бари та забрали дари (вовки овець). *Збр. Шей.*

Прийшов цар земський до цара буди-мира та й питає: «де чирік кучумпір ⁽¹⁾?» А той ёму відвічає: «на високом мурі спочиває, а як звітте буде скакати, му-сиш добре утікати» (миша, півень, кішка). *Збр. Шей.*

⁽¹⁾ а де кучумпір? *Бр.*

Бігла Уршулька через Гриньків двір, питалась Гринька, чи є Ілько дома (id). *Яц.*

Бігла чечітка поуз наші ворітка, пита-єця співака: чи дома ваш ченчик? (id). *Кан.*

Іхав пан пупід землею та питав у па-на гаргарна: «Чи дома твій пан понурий?»

— «Був на білогородку, та поїхав на чино-городок» (id: був у хаті, та побіг на ніч). *Кр.*

Питалась швидка свірка: чи є хапко дома? (миша та кіт). *Г.*

130. Іхала пані вкрай горіда, питала-ся в дзунзара: чи дома порубай? (миша, жук, кіт). *Мл.*

Біг пес через панський овес, доганяй-те пса, щоб не поколотив овса (собака и миш). *К.*

Летів птах через Божий дах: «тут мое діло на огні згоріло» (бджола, церква, віск). *Збр. Лаз., Яц., Бр.* — ... птах на чотирёх ⁽¹⁾ ногах ⁽²⁾, сів на могилі: «Боже мій милий! тут моя сила огнем сіла ⁽³⁾». *Б.* — Летів Адам через Божий храм: «Боже, Боже! тут моя сила горить». *Мл.*

⁽¹⁾ на восьми. *Коз.;* о шести. *К.* ⁽²⁾ птах через Божий дах. *Полт.* ⁽³⁾ тут мое діло огнем сіло. *Коз.*

Летіла тетера, не вчора тепера; упала в лободу, шукаю не знайду (бджола). *Полт.*

Лізу-лізу по білім залізу — були мене царські собаки ззіли (id). *Черн.* — ... по новім залізу — царські собаки заїдають. *Новг.* — ... по чорному залізу — од царсь-ких собак не одиб'юся. *Сос.* — ... по бі-лому залізу — там мене райські собаки за-їли. *Коз.* — ... залізу; ще б ліз, так бо-юсь царевих собак, бо дуже кусаюця. *Полт.*

Сімсот солов'ят на одній подушці си-дять (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).* — Сім соколят на одні постелі сплять (гніз-до). *Кр.*

Сіреньке літа, сіреньке гуде, а жов-теньке носить (бджола и обнаж). *Час. (1859 р. 168 карт).*

З примудрої птиці печені не зпечеш, а з примудрого цвіту вінка не зплетеш (бджола, житній цвіт). *К.*

Піду я до гетьмана; нападуть на мене гетьманови собаки — а ні одбицьця, ні од-молицьця, піти в річку та и втопицьця (рій). *Б.*

Коло вуха заверуха, а в вусі ⁽¹⁾ арма-рок ⁽²⁾ (улень). *Полт.* — По спині ⁽³⁾ дорога, коло пупа тривога, між ногами ярмарок. *Х.* — На голові ярмарок, на жи-воті шарварок, меж ногами гвалт (мако-гін та макітра). *К.* — Округ ярмарок, в середині шарварок, та в дірку шморг (улень)! *К.*

⁽¹⁾ а в середині. *З.* ⁽²⁾ заверуха, коло носа завпалося (огудина на вгірках). *Полт.* *Х.* ⁽³⁾ Через живіт (скрипка). *Черн.*

140. Повен неш черешень, та нікуди вибрат (улень). *К.*

В піч положу—моксне, на воду положу—сохне (віск). *Черн.*—Що на огні перещця, а на воді сушищця? *К.*

На огні умре, на воді оживе (id).

Летить—вие, сяде—рие (жук). *К.*

Тисяча тисяч бондарів роблять хату без углів (мурашки). *Збр. Лаз.*

Сидить дівка в темниці, шие чіпець без щіці (паук). *Збр. Лаз.*

Був собі Ян забійн, за ідним махом 700 душ забійном (жменя и мухи). *Яц.*

Летів птах на ⁽¹⁾ восьми ногах, сів на могилі: «Боже мій милий ⁽²⁾! ти дав мені волю над царями й князями, та не дав волі, що ⁽³⁾ в морі» (комарь). *Коз.*—... на семи ногах, сів на могилі та й каже: «Боже мій милий! яку ти мені волю дав над панами, над царями; тільки не дав волі, щоб плавав я у морі». *Полт.*—... не дав волі над щуюко у морі.—Боже мій вишний, чи я в тебе лишній? дав мені царя в городі, та не дав риби в воді. *Черн.*

⁽¹⁾ об. *З.* ⁽²⁾ сів на морі, сам собі говорє: «Боже мій, Боже! Боже мій, Боже!» ⁽³⁾ що риба.

Хто мене вб'є, свою кров пролле (id). *К.*—Летів птах на восьми ногах: «Боже мій милий! хто мене и д.». *Коз.*

Чорненьке маленьке хоч яку колоду переверне (блоха). *Л., Яц., Б., Коз.*—...маленьке, що найбільшу колоду рушить. *Г.*—...маленьке увесь світ жагнуло. *Б.*—Менше від бджоли, а найбільшу колоду переверне. *Г.*

150. Летів птах з шістьма ногами, сів собі на вербі и просив Бога: «давісь мені, Боже, власть на панів и на Жидів, на королів и на царів,—дай же мені и над тим, що в воді!» (id). *Яц.*

Повна хата тетерят, та нікуди й не летять (сучки в дереві, лавах, столах). *Б.; (кілочки). Алек.*—Повна хата вороб'їв нагната. *Черн.*—...горобців, та нікуди вилетить (гарбуз). *Черн.*

У лісі росте, з лісом рівняецця, світа не бачить (осердок в дереві). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Біла-білява перед Богом стояла: «Боже мій милий! мое тіло рубають, мою кров п'ють» (береза). *Коз.*

А що вище в лісі? (колок—в тину, и лісі). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Виросло в'з лісі деревце ні на п'ядь, ні на щиколоток: з н'го два столики, два човники и чашечка воду пити (жолудь). *Яц.*—Поїду в ліс, вирублю теліш; из то-

го теліш'а изроблю два човні, два столи, шило и покрішку *Черн.*—Пойду в ліс, вирубаю дубинку—не в корх и не в п'ядь; и зроблю два столи, два човни и на д'жку віко. *Новоз.*—Два столи, два човни, п'ята мисочка. *Час. (1859 р. 168 карт.).*

В однім гнізді та чотири зв'язі (горіх). *Б.*

В маленькім горщичку кашка смачна (id). *Черн.*—...смачиснька. *Мі.*

Дід бабу нагнув, вовночку продув, со-лоденьке викусив (id). *Х.*

Из дерева виросло, а з кишені вилізло (id). *Полт.*

160. Серед ліса-ліса, висить красна шеміка (калина). *Х.*

Не три ж ти мене, не мни ж ти мене; излізь на мене та й накепкайся (вишни). *Коз.*—Не три мене, не мни мене; нагни мене та й наїзся. *Сос.*—...злізь та й нап'єпайся (нат'єпайся?). *Полт., Вор.*

Камінне серце, а винний смак—чому то так? (вишнева ягода). *Яц.*—Червоний корінь, вишний смак, земля го зродила—чому так? (ягода). *Г.*

Стоїть панна на пагурку в червонім каптурку—хто йде, то поклонищця (полуниця, суниця). *Збр. Лаз.*

Чорна розколина, беруть хлопці з ко-мина (гречка). *К.*

Пири-пири—не роспирецця, пусти на воду—то й роспливецця (полова). *Бр.*

Заріжем вола: голову одріжем и ззімо, кожу обдерем—продамо, а м'ясо валяецця—и собаки не ідять (коноплі). *Новоз.*

Іхав пан копитан, став, дівчини попи-тав: «що за кости лежать, що собаки не ідять?» (костриця). *Сос.*

Без вікон, без ⁽¹⁾ дверей, повна хата людей (гарбуз). *Яц., Збр. Лаз., Б.; (вгі-рок, кавун). Полт.*—Стоїть хатка без ві-кон без дверей, а в тій хатці повно лю-дей. *Б.*—Повна церква людей, та ні ві-кон, ні дверей.—...людей, та немає две-рей.

⁽¹⁾ Не вікон, ні. *К.*

Мій брат Кіндрат через землю прий-шов, мішок грошей найшов (гарбуз). *Не., Збр. Лаз.*

170. Жила птичка пустодом, звил гніз-до за двором (id). *Х.*

Під піччю галгази, а хто зна—не ка-жи (id). *З.*

Старець старця тягне через лісу за (id). *Б.*

Ліз Мартин через тин, на тім боці па-ністарої забувся (id). *Кр.*

Без рук, без ніг, та на тин лізе (id). *Х.*
У нашого Данила сім сажень жила
(гарбузовий огуд). *Полт.*

Красно, ясно в землю вросло (бурк).
Мі.

Баран у хліві, а роги на дворі (id). *Х.*
Ходить панич по долині в червоній жу-
панині, та все каже—гопки! (id). *Полт.*

На городі з бураками, накрившись ло-
пушками, просить хліба, солі (редька). *Бр.*

180. Біла куриця під тинном кублицця
(id). *Ном.*

Жовтенька куриця (1) під тинном (2)
кублицця (морква). *Коз.*; (гарбуз). *Гл.*

(1) Жовта куриця (морква). *Л., Б.,*
Коз.; курочка. *Полт.* (2) під плотом.
Коз.

Дівка в коморі, коси надворі (id). *Полт.*

Біле, як мука—не мука; хвіст має, як
миш—не миш (ріпа). *Г.*

Вишла (1) Марушка в чотирёх (2) ко-
жушках, та ще плаче, що (3) змерла (ци-
буля). *Полт.*—Маленька Марушка у се-
ми кожущках, та ще каже—холодно. *Б.*
—Сидить Марушка семикожушка. *Коз.*—
На одній Катюшці семеро кожущків. *Черн.*
—...Марушка в семи кожущках: хто на
неї гляне, той и заплаче. *Час. (1859 р. 168 карт.).*

(1) Сидить. *К.* (2) шести. (3) та й ще.

Вийшов віл за сто гін, виніс на собі
30 шкур (часник). *Яц.*

Лапик на лапику, а й (1) голки не бу-
ло (капуста). *Черн., Мі.*—Лата на латі
(2), та зроду голка не була. *Коз.*

(1) Багато латок. *Час. (1859 р. 168 карт.).* (2) Латка на латці. *Полт., Х.*

Латка на латці, в середині—гризь (id).
Черн.

Кругосто, вертосто, на ём кошуль зо
сто (id). *Збр. Лаз.*

Росте під хвостом догори хвостом
(вгірок). *Збр. Лаз., Б., К.*—Під хворо-
стом ййде з хвостом. *Бр.*; (ріпа). *Хар.*

190. У старця на мотузочку тії (вгірок).
Коз.

Солений макляк у штанях заляк (со-
ловий вгірок). *Коз.*

Покладу тверде, вийму м'яке (1), из кін-
ця—кап, кап (id). *Кон.*

(1) зов'язало. *Хар.*

Стоїть при дорозі на одній нозі, голова
мала, а в ній тьма (мак). *Г.*

На городі тичка, на тищі капличка, а
у ні більше ніж сто (id). *Бр.*

Стоїть стріла серед двора (1), а в ті
стрілі сімсот и дві (id). *Коз., Б., Кр.,*
Полт.

(1) села. *Ном.*

Церковця маленька людей повиненька
(id). *Яц.*—Стоїть церква без верха, у їй
людей без числа. *Х.*

Під ідним (1) ковпаком 700 (2) коза-
ков (id). *Яц.*

(1) одним. *Полт., Б., Мі., Коз.* (2) 70.
Коз.

Сімсот воевод, на стрільці горда (id).
Коз.

Повна діжка (1) круп, а на версі струп
(id). *Коз.*

(1) бочка. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

200. Стоїть палка, на їй галка (галка?),
могу присягти, що в їй до тисячі (id). *К.*

Малий малишка зкинув бочку на виш-
ку (id). *Полт.*

Стоїть пані в сарахані: вітер повіне,
то й лист опаде (id). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Стоїть півень на току, в червоному
коллаку (id). *Х.*

Молодий кричить, що не стричить, а
старий стогне, що не зогне (id). *Х.*

Одно каже—побіжим, друге каже—по-
лежм, а третє каже—похитаймось (во-
да, земля або мох, очерет). *Коз., Б.*—
Одно біжить, друге дріжить, третє Богу
молицця (вітер, земля, дерево). *Сос.*

Бочка на бочці, а виход изверху (оче-
рет). *З.*—Бочка на бочку, бочка на боч-
ку, а зверху лисичий хвіст. *У.*—Бочка
на бочці, а зверху вовчий хвіст. *К.*

Стоїть дід (або: цап) над водою, коли-
ває (або: кива) бороною (id). *Полт.*

Хто вище Бога? (очерет, а Бог, чи
Буг, чи Бі—річка). *Яц.*—Що над во-
дою найвище? *К.*

Стоїть лісочка, на тії лісоцці ні су-
чечка, ні болячечки, тільки на вершку
квіточка (сітняг). *К.*

210. З води росте, в воду й дивниця
(лепехà). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Прийшла зелена, я їй дана—и свер-
бить, и болить, и ще хочецця (кропива
пожала). *Бр.*

Що цвіте без цвіту? (папороть). *Г.,*
Полт.

Без рук, без ніг на дерево дерецця
(хміль). *З.*

Ноги на морозі, кишки на дорозі, а го-
лова на весіллі (id). *Збр. Лаз.*

Що росте вище лісу? (id). *Черн.*

У лозі, у трапезі, стоїть Німець на од-
ній нозі (гриб). *Збр. Лаз.*—У лозі на од-
ній нозі. *Мі.*—Стоїть при дорозі на од-
ній нозі. *Кр.*

Поміж двома дубами лежить теля (id). *Б.*
Біла головка, красна шапочка (сиройжка).
Сос.

Що без корінни росте?(камінь). *Г., Бр., Полт.*

220. Стоять росохи, на росохах мішок, на мішку малинок, сопу, клипун, лісок, а в тім ліску куропатки бігають (чоловік). *Яц.* — Суть то росохи, на росохах кадабець, на кадавбці драбинка, на драбинці гирка, а на гирці жердя, по тім жердю дікі пташки літають, але крилець не мають. *Г.* — Стоять вили, на вилах короб, на короби махали, на махалах зівали, на зівалах шмаркали, на шмаркалах зеркала, а на зеркалах ель. *Черн.*

Що то за звір, що рано ходить на чотирох ногах, удень на двох, а увечері на трох? (id). *К.*

Ой на горі гай, під гаєм мигай, під мигаем (1) сапай, під сапаєм хапай (волосся, віі, ніс, рот). *Полт., Коз.* — Густий ліс, чисте поле, два соболі, два стекла, труба, бомба и в тій бомбі лепетайло (волосся, лоб, брови, очі, ніс, рот, язик). *К.*

(1) під мигаєм лупай (очі), під лупаєм. *Кр.*

Між ельничку, між березничку свиня гніздо звил (голова з волоссям (1)). *Мі.*

(1) Певно—нужа в голові. *Нол.*

Маленьке, косяпенке, хоч з якого лісу густого скот вижене (гребінець). *Х.* — Царь Костянтин гонить коні через тил. *К.* — Костян-дерев'ян (1) через гору свині гнав. *Кан., Б., Полт.* — Проміж лісом гуляє, свиней виганяє, а сам того не чую не знає. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Кістяний Марко через гору свині гонить. *Бр.* — Игнатко безп'ятко з гори свині турить. *Полт.*

(1) Зубатий косян. *Х.*

П'ять братів лазять по хаті горобців драги (палці, голова, нужа). *Х.*

Чотирі чотирнички, п'ятий батурничок, тягнуть шинкарочку з березничка (id). *К.*

Що саме найпроворніше и найшвидчіше? (очі). *(Час. 1859 р. 167 карт.).*

Кругленьким, маленьким до неба докинеш (id). *Збр. Лаз.*

229. Двома вузликами все поле засію (id). *Хар., Полт.* — Два вузлики маю, все поле засіваю. *К.* — Два вузлики все поле освітять. *Не.*

231. Що мужик на землю кидає, то пан в кишеню ховає (шмарки). *Яц., [Х.].* — Що в пана в кармані, то в мужика на мосту. *Мі.*

Лежить колода серед болота, не згниє

и не заржавіє (язик). *Коз.* — ... ні зогніє, ні потоне. *Полт.* — ... болота, усе гніє—не зогніє. *З.* — ... посередині болота й досі ще не зогніла. *Черн., [Коз., Ласт.].* — ... серед горіда, та ніколи не висихає. *Б.* — Посеред села лежить колода ціла; ні гніє, ні висихає, и все таки потрібна. *Бр.* — Гніє-гніє, та й не перегніє. *Л.*

Ой за білим частокілом талалайко скаче (язик за зубами). *Кан.* — За білими березами талалайко (1) свище (2). *К., Полт., Х.* — ... плеще. *Хар.*

(1) Соловейко. *К.; талалай. Кр. (2)* скаче.

У нашого дядька білих курей грядка (зуби). *Полт. Час. (1861 р. № 32), К.* — ... дядька квасолі грядка, та вся біла. *Бр.*

Коло прорубні сидять білі голубні (id). *Х.*

Лука заглянув (1) в погребець — два ряди яець (id). *З.* — Маленький погребець повен яець. *К., Полт., Х., Вор., [К., Л.].*

(1) Загляну я. *Б.*

За лісом, за пролісом біле (1) плаття висить (2) (id). *К., Б.* — ...біла береза стоїть. *З.*

(1) шнур. *Лист. (2)* білі хуста висять. *Г.*

Біленькі щенята зіпід печі брешуть (id). *Черн.*

239. У хлівці два ряди баранців и всі біленькі (id). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

241. Руденьке—маленьке хоч якого пана з коня зсадить (щю иноє). *Л., [Б., Черн., Кр.].* — Чорненьке—маленьке хоч и д. (блоха). *К.*

Бери мене, бо я подорожня; а з притиском, бо сирота; а скоро, бо додому йду (душа). *Зв.*

Що старше від розуму? (увага). *Г., П.* Без рук, без ніг, без тіла, без душі — однако рву серце и рвати мушу (досада). *К.*

Ні риба, ні баран, на блюді не бував, много у ёго ідав (дитина). *Сос.*

Серед хати сало висить (дитина в колісці). *Черн.*

Прийшов густь из гостей, ззів барана без костей, густь ситий и баран цілий (дитина и цицька. *Кобр.*). *Збр. Лаз.* — ... гість без вістей, я ёму гуску без костей: гість наївся та й пішов, гуска ціла осталася. *Полт.*

Живая—живущечка на живій колодоці живе м'ясо ість (id). *Черн.*

Маленьке, кругленьке, на столі не бувало, а весь мир згодувало (цицька). *Г.*

250. Двадцять красивих, 30 сильних, 50 мудрих, а сто дурних (літа чоловіка). *Г.*

Що люблю — не куплю; чого не люблю — не продам (молодість и старість). *Не.*

Шило-мотовило попід небесами ходило; до нас прийшло, по нас пішло (смерть). *Б.*

В чім полови немає? (id). *К.*

Бігунці біжать, ревуни ревуть, сухе дерево везуть (мертвяк). *Полт.*

А що в світі наймиліше и найкращіше? (сон). *Час. (1859 р. 168 к.).*

Ишло два ченці, жало два жінці; питають два ченці: «Чи брат из сестрою, чи муж из жоною (1)?» — «Ні брат из сестрою, ні муж из жоною, а його мати та мойй матері свекруха була» (батько та дочка). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

(1) Іде чоловік, а вони жнуть. «Боже помози! як муж из жоною, то дай, Боже, спішно; як брат из сестрою, дай, Боже, смішно.» *З.*

Ишов брат из сестрою и муж из жоною, та нашли трое яблук и всім по цілому впало (чоловік з жінкою и з шуряком). *З.*

Прийшло притупало: позичте нам шелихвоста, будемо різати полковника, бо приїхав князь (позичати ножа, різати півня, бо старости прийшли). *Полт. Час. (1861 р. № 32), Бр.*

Бі нікое созданіе между трома горами; клеветники його окружиша, оно благословляше їх сімо и овамо (старець, торби, собаки). *Бр.*

260. Хто вмер а не родився? (Адам). *Яц.*

262. Ні се, ні те, та всякому треба (меня). *Коз.*

Що горить без полум'я? (гроші). *Не., К.*

Що ходить по миру без ніг и без торби? (id).

Приїхали гості, сіли на помості, зав'язали узел, та не розв'язуть (id). *Коз.*

Що росте без дощу? (процент). *Яц.*

Баба лежить, а в її слезити (стріха, каплі). *Полт.*

Два стоїть, два лежить, п'ятий ходить и шостого водить (одвірки, главень и поріг, двері, чоловік). *Б.* — Два стоять, два лежать, п'ятий ходить, шостий водить. *Кр.; (двері, шпуги, сами двері, чоловік). Черн.*

Що у хаті на похв'яті? (двері). *Б., Х.* — ... найпохпінніше? *Бр.*

270. Іде — дід бабу за руку веде (id). *Г.* Меж двома дубами висить шкура з зубами (id). *Б.*

Дід бабу туркоче, бабі ся не хоче; дід бабу за тіло, бабі ся схотіло (засув). *Яц.*

Круть-верть, під черепочком (1) смерть (завертка в дверях). *Л., Б.; (рушниця). Кобр.; (оюн). Черн.* — ... у черепочку смерть (риба). *М.; (закрутка у хлібі). Полт.*

(1) у черопочку (завертка). *Б., Коз.; а в черепочку (id). Кр.; (свердел). Не.* — Про закрутку у хлібі див у д. Сементовського.

Чорненький собака весь дом стереже (замок). *Черн.*

275. Вийшла пані на Ордані, путає коні на долоні, узлик — та не розв'яжеш (id). *Пбвг.*

280. Хто більш сорома терпить? (поріг). *Час. (1859 р. 67 карт.).*

Що на дірці стоїть? (вікно). *К.*

Що без очей плаче? (id). *Бр.*

Поміж двома дубами б'юця коти лобами (id). *Черн.*

284. Чотирі четверинки, п'ята п'ятеринка, шосте гостре, с'єме просте (id). *Полт.*

287. Чотирі сестрички прийшли з вечерничок — як полягали, так и досі сплять (лави). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Під одною кришою чотирі паничі (угли в хаті). *Б.*

Стоять коні на пригоні (на припоні?): ні п'ють, ні ядять, всі сяті стоять (стіни). *Алек., З.; (ясла). Кат; (груба). Л.* — ... а все гладкі стоять (стіни). *К.*

290. Сімдесят поросят, усі рядом лежать (1) (сволоки). *Кох.* — Сімсот соколят на одні долоні лежать (id). *Бер.* — ... на одній подушці сплять. *Х.*

(1) одну матку ссуть. *Хар.*

Одно каже «світай Боже», друге каже «не дай Боже», а третє каже «мені все ідно, як вдень, так и вночі» (постіль, двері, вікна). *Яц.* — ... все одно, що вдень, що вночі» (вікно, двері, сволок). *К., З., Б., Коз., Сос.* — ... трейте каже «мені все равно — як день, так ніч» (вікно, двері, лава). *Черн.* — Одно просить: світай, и д... друге просить: смеркай Боже; третє мовить и д. (вікно, двері, піч). *Г.; (... двері, стіни). К.*

Півень співа поки ззарання, а далі спить, аж потіє (груба). *Х.*

Біжить вовчок — смоляний бочок (заслонка у печі). *М.* — ... присмалений бочок. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Лежить бик, осмалений бік. *Х.*

На стіні лучок, на печі старичок, держить бабу за чорний клочок (верх).

Сидить півень над кручею, заткнув па-

ністару онучею(верх, заткало). *Збр. Лаз.* — ...дуңу онучею (труба над бовдуром). *Черн.* — ... горло онучею (кагла). *К., Полт.* Жию, не жую, а їм та пожираю: вся жисть моя у тім, а з голоду умираю (огонь). *Бр.*

Красенький пітушок на жердоці скаче (id). *Мл.*

Красенький кочеток на пашестці біжить (id). *Пе.*

299. Червона корова чорне теля лиже (полумня и челюсти). *Бр.*

301. Мати товстуха⁽¹⁾, дочка красуха⁽²⁾, а син кучерявий (піч, огонь, дим). *Збр. Лаз., Кож., Коз.* — Матка товстуля, дочка красуля, а син кучерявий. *Коз.* — Чотирі чотирочки, п'ятий Захарочко, мати гладуха, дочка красуха и д. (труба, бовдур, піч, огонь, дим). *Б., Кр.* — Мати товстуха, дочка красуха, син беребір та й пішов надвір. *Коз.* — Мать товста, доч красна, а син хоробор по піднебессю пішов. *Мл.*

⁽¹⁾ гладуха. *Полт., Б., Кр.;* грубуля. *Бр.* ⁽²⁾ товстуля.

Нім ся батько народив, то син по світі ся находив (огонь и дим). *Яц., [Г., К.].* — Отець лежить в повиттю, а син пішов по світу. *Г.*

Летів горобець через хлівець та все вгору хур-хур (дим). *З.*

Без рук, без ніг, на гору лізе (id). *Збр. Лаз., Яц., Бер.* — ... дереця. *К.* — ... на хату дереця. *Х.* — ... та без ніг, та полізе вгору. *З.* — ... без ніг на під виліз. *Г.*

Сидить півень на осниці, підняв угору косиці (id). *Б.*

Чорне маленьке ні в землі не гние, ні в воді не тоне (уголь). *Коз.* — Що в воді не тоне, а в землі не гние? *Черн.*

Но полі почував; як упав, ніхто костей не збирав (id). *Г.* — ... не лизав.

Під стогом вовки дохнуть (углі тухнуть під горшком). *Черн.*

Мету-мету — не вимету; несу-несу — не винесу (сажа). *Кат.* — ... пора прийде, само вийде (на долівці сонце). *Х.*

310. Хвітю, хвітю! повна скриня аксаміту (сажа в комині). *Збр. Шей.* — Хитю, хитю и д. *К.*

А що у хаті без води росте? (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Що росте до гори? (id). *Черн.*

Чого за гріш повна хата? (світла). *Бр.*

Само голе, а в середині сорочка (світла). *Коз., [Черн.].* — Сама панна пага, а в середині и д. *Черн.* — Голий стоїть, за

пазухою сорочку держить. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Сама гола, а сорочка у пазусі; перед Богом стоїть и всі їй клапюцца (свічка у церкві). *Б.*

Прийшов безмозкий⁽¹⁾, нив без ложки (каганець). *Збр. Шей.* — Безкосте, безмозке, та й їсть без ложки. *Б.*

⁽¹⁾ Прийшло безмозке. *Полт.;* Безмозкий. *Хар.*

Чорний волбк випив води ставок (id). *К.*

Сидить півень над водою з чірвоною бородою (id). *Б.*

Сидить Кирило, замазав рило (id). *Б.*

Стоїть Гаврило замазане рило (підсвіташ⁽¹⁾). *Черн.* — Сидить Гаврило и д. (каганець). *Х.*

⁽¹⁾ що розкладають огонь — замість лучини. *М. Білз.*

320. Чотирі чотирнички, п'ятий ростопирничок (колиска). *Мл.*

В лісі росло, листок імїло⁽¹⁾; тепер носить душу и тіло (id). *Г.*

⁽¹⁾ и листя було (закаблук). *К.*

Тіло дома⁽¹⁾ лежить, а шкура⁽²⁾ до води біжить (подушка и напірник). *Яц.*

⁽¹⁾ Стерво. *Бр.;* Корова. *К.* ⁽²⁾ а сорочка. *Пер.;* теля. *Г. К.*

Безруке й безмозке, а щонеділі сорочку надіває (id). *Коз.*

Без рук, без ніг — сорочки просить (id). *Гл.* — ... проха. *К.*

Хоч дмись, хоч не дмись, а на тебе злізу (id). *Кож.*

В лісі росло, в стані кохалося, дівкам и молодичам на руках колихалося (обичайка и сито). *Яц., [Бр.].* — Між кіньми ридиця, між людьми робиця, між руками колихаецця. *Коз.* — У стані плодилось, а в лісі родилось, а на руках скаче. *К.* — В лісі рубаецця, в стані кохаецця, на руках хитаецця. *К.* — В лісі росло, на полю ся пасло, на грядці схло, на столі ся трасло. *Г.* — В стані ся кохало, на руках сивало: хто буде знати, буде добре казати.

Сива кобила по полю ходила; з поля прийшла, по руках пійшла (сито). *Х.*

Попід коні лягає, до сусіди бігає (id). *Г.*

Що у хаті нетесане? (павутина). *У., З., Б., Кат.* — ... у руках недержане? *З.*

330. Коли б не дідів чучук, то б бабина чучела по коліна заросла (віник, хата, сміття). *Черн.*

Шаталося, моталося, під припечком зховалося (віник). *К., Полт.*

Шає, шає, під порогом спать лягає (id). *Х.* — По землі бігає, під лавою лягає (у д.

Сементовського, розгадка — *мітла*: певно помилка). *Г.*

Ходить по хаті, ходить по лавці, часом и по столі, а спить на смітті (*id*; у д. Сементовського теж *мітла*). *К.*

Стоїть панич у порога, личком підв'язався (*id*). *К.*; (*сип*). *З.* — Ходить панна в зеленому шарахані, мотузочком підперезана (*віник*). *Полт.*

Куций Степанко скрутився, звертівся, та й по хаті скаче — чик, чик! (*віник*). *Черн.* — Скручений, зв'язаний (¹), по хаті скаче. *Зб. Лаз.* — Підсмикане, підтикане, та й гайда по хаті. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

(¹) Безкостий Макар. *Коз.*; Скручене, зверчене. *К.*; Підперезаний Степанко. *Полт.*

Глежу не наглежусь, а все смерті боюсь (дзеркало). *Черн.*

Ходить и говорить, та не їсть (дзигарі). *Пер.*

Крутиця вертиця, нікого не боїця, ходить весь вік, а не чоловік (*id*). *Гл.* — А що то за штука, що цілий день стука? ні дума, ні гадає, хвостиком виляє, все собі мугиче, та чужий вік ліче. *Не.*

Лізе баба з горища — повна паністара палічка (драбина). *Кан.*

340. Животом пре, ногами тре, а руками що хоче, те й робить (ткач). *Ном.*

Болдбан біжить, болото дріжить, поперед, мерзне (човник, начиння, полотно тещця). *Б.*

342. На припечку рубежі, під припечком рубежі; а хто знає — не кажи (кросна). *Черн.* — На печі чичижі, а під піччю поножі; а хто знає — не кажи (?). *Черн.*

345. На березі сiju, скрізь клен глежу и діда за бороду скубу (прясти на гребіні). *Мл.*

П'ять овець стожок підїдає (пучками прядуть). *Сос.*

Ходить квочка коло колючка та все — квок, квок (витушка)! *Полт.*

У нашого парубка з обох боків зарубка (*id*). *К.*

Де найбільше хрестів? (в клубку). *Яц.*

350. Синеньке, маленьке, кріз тин кишечки тягне (голка з ниткою). *Х., Коз.*

Біжить свинка — золотая (¹) спипка, портяний (²) хвостик (*id*). *Мл.*

(¹) олив'яна. *Хар.* (²) залізний.

Залізний вовк, конопляний (¹) хвіст (*id*). *Черн.* — Залізна кобила, мотузяний хвіст. *Бр.* — Залізне поросятко, портяний хвостик — хоч яке море перепливе (²). *К.*

(¹) зв'язуд (?), а сірий. *Коз.* (²) конопляний хвостик. *К., Полт.*

Синеньке, маленьке усе поле жагнуло (голка). *Б.*

354: Біленьке, синеньке, увесь світ одіває (*id*). *Х.* — Синенька-маленька увесь світ одіє. *Черн.* — Ясеньке-маленьке, катзнає-яке, а вісько так зодягне. *Коз.*

356. Куценьке безхвостеньке всю церкву сходить (*id*). *Бер.*

358. Куций собака на воду гавка (праник). *К.*

За лісом, за перелісом бабина (¹) сучка бреше (терниця). *Збр. Шей.*

(¹) за пролісом сухоребра. *Лист. (II. 245);* за пролісом безчерева. *К., З.*; за пролісом без живота. *Коз.*

360. Миже двома дубами кламцає баба зубами (*id*). *Яц.* — ... клаца вовк зубами. *Полт., Хар.*

361. И в вас, и в нас поросля зав'язало ступа. *Кр.*

363. Тара тута-тута, а зад у Смоленскі (ступа). *Черн.*

Ходить Циган по долині та все каже: гоцки, гоцки! (*id*). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

366. Є у нас такий бан, рашо у нього сорок ран (ковбиця). *Г.*

367. Ходє пані по майдані личком підперезана (*мітла*). *Сос.*

369. Мій брат комендант попід землю ходить, червінці находити (плуг). *Яц.*

370. Два голуба попід землею ходять (сошник). *Черн.*

Дюрава верста все поле закрила (борона). *Яц.* — Діраве радно все поле закрило, Бога просило, щоб ся зазеленило. *Г.*

Трахта-барахта (*id*). *К.* — Трахта-плахта по полю скаче. *Кат., Полт.* — Плахта-тарахта все поле збігає. *Г.*

Попова тилиця по полі вертиця; ні їсть, ні п'є, и додому не йде (а везуть — борона). *Бр.*

Кривеньке, маленьке, збігало поле всеньке (серп). *Збр. Лаз.* — ... маленьке (¹), все поле збігає (²). *Яц., К.*

(¹) чорненьке. *Бр.* (²) все поле вискає (або: хоч яке поле вискочить). *Б., Коз.*; усе поле вибігає (серп и коса). *Черн.*; збігає и з жінцями обідає (серп). *Бр.*; спурляє. *Г.*; хоч яке поле перескочить. *Полт.*

Сутуза горбатий, на зуби багатий (*id*). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Загадаю загадку, закину за грядку: нехай моя загадка до літа лежить (хліб посіяний в полі). *Черн.* — ... та на летце

лежить (посіять жито). *Мл.* — ... та рік и жди. *Час.* (1859 р. 168 карт.).

Скільки на небі зірок, стільки на землі дірок (стерня). *К.*

Меж двома дубками б'юцца Жиди ир-мулками (ціп). *К.*

Меж дубинки та ліщинки шматок шкур-ратинки (капиця у ціпові). *Черн.*

380. Прийшли чернички на вечеришники; як полегли спать, так и тепер сплять (жертки на овиин). *Новг.*

Не живу и не гуляю, а сім бід знаю и від пожа уміраю (хліб—сіють, молотять, мелють, розчиняють, місять, печуть, ідять). *Бр.*

Без жил, без сугав, а на ноги встав (квашня). *Збр. Лаз.*

Везуть на чотиріх колесниціх, яко от-рока, и вивозять ёго на торжище; и бі-яще ёго в ребра, испитують ёго доброді-телі (горщик). *Коз.* — Біяша его в ре-бра и спиташа его правди; умроша и не погребоша. *Гор.*

Из землі создан, яко Адам; ввержен в пещ огненную, яко три отроці; на ко-лесницю возведен, яко Іосихв; от чрева его всі ми питаємся; а умроша ⁽¹⁾ — не погребоша (id). *Гор.*

⁽¹⁾ отроці; взяша мя на колесницю, везоша на торжище и продаша мя, соз-давши мя, яко прекрасного Ёсипа; з чрева мого всі наситишася, а по смер-ти костей моїх. *Бр.*

Сидить дід під лавою, замазався сме-таюю (id). *Полт. Час.* (1869 р. № 32).

Чернець-молодець по коліна в золоті (горщик на жару). *Б.* — ... в золоті сто-ить. *К., Вор., Кр.* — ... у золоті; як упав, та й пропав, и пси стерва не йзідять. *Бр.*

Сівки-присівки! приїхали гості з Но-сівки (горщик то в піч, то з печі). *Б.*

Умер Адам, ні Богові, ні нам; ні душа до неба, ні кості до землі (розбитий гор-щик). *Збр. Лаз.*

Ходив-ходив ходоман, усіх дітей году-вав; як упав, так пропав — ніхто ёго не сховав (id). *Б.* — Ходить-ходить хоходар, усіх людей годував; як упав, так пропав — ніхто кістків не збірив. *К.* — Ходун хо-дунай, весь мир годував: влав, пропав, ніхто й костей не поховав. *Полт.* — Був собі пан лакодан, весь світ годував: прий-шлося ёму помірать, та й нікому поховать. *Черн.* — Годун годунець, сто душ годував: як упав, то й пропав, ніхто костей не сховав. *К.*

390. Тїхоно, їхоно! полізьмо в піч, по-

хопаймось; у кого краще — поміняймось (сковорода и чаплін). *Черн.*

У тебе чорне, як жук, у мене товсте, як друк (id). *Черн.*

Отака кукопочка (показує долоню — от-така кукопочка пбільники), оттакий куку-нець (показує руку по лікоть) (id). *Черн.*

Сорока летить, а собака на хвості си-дить (id). *Черн.*

Що то за загадка, що під яйцями глїдка? (сковорода). *Черн.*

Отака тапана, оттакий тпру-тпрутинь (макітра и макогін). *У.*

396. У єдні чоботині скаче по долині (ма-когін). *Бр.* — Ходить холоп (хлоп?) по до-лині, в одній чоботині, а все поле — гуц, гуц!

398. Що треба для обїду? (ложка). *Полт.*

Сюди бган, туди бган, та ще зверху й помазан (киш). *Лист.* (II, 246).

400. Повен пень головень (галушки). *Х.*

У чім три кінці? (у вилах та у варе-нику). *Полт. Час.* (1861 р. № 32), *Бр.*

Залізний ток, свиний перескок, а ⁽¹⁾ грецький посад (сковорода, сало, млинці). *Новг.* — ... тїк, свинячий перескїк, а гре-чаний пїсад (сковорода, смалець, млинці). *Час.* (1859 р. 67 карт.).

⁽¹⁾ тук, свинячий порескук. *Кр.*

За лісом, за пролісом бочка крові мокне — в найбїднійшій хаті мусять ю мати (квашені буряки). *Г.*

Маленьке, чорненьке, все поле оббї-гало, у пана обїдало (перець). *Полт.* — ... весь світ оббїга, у пана обїда, а ча-сом у нас. *К.*

В воді росте, в воді кохаєця, а кинь у воду — злякаєця (сіль). *Час.* (1859 р. 168 карт.), *Б., К.* — ... росте, та води боїця. *Хар.*

Півень каже — кудкудак, курка каже — так!... (чодовік їсти просить, а жінка каже — чортового батька). *К.*

Під одним брилем чотирі попи (стіл). *Б.* — ... ковпаком чотирі пани. *Мл.* — Чотирі панночки та під одним брилем. *Коз.* — ... поли під одним брильком. *Черн.*

Штире Жиди під їдним капелюшком (стілець). *Яц.*

Стоїть дуб, на дубі липина, на липі конопля, на коноплі глина, на глині ка-пуста, а в капусті свиня (стіл, миска, борщ и д.). *Г.* — Є у нас бучок, а на бучку яворець, на явірці конопка, на ко-нопці глинка, а на глинці млячка, а в пій хвостачка. *Г.*

410. Коло ями-ями б'юцца хлопці ки-

ями (коло миски люде з ложками). *Б.* — ... сидять діди з киями. *Полт.* — Коло одної ями всі з киями. *Черн.* — Коло ями з куцабами. *Мл.* — ... кузубами. *Черн.*

Сиканки мчуть, деревлянки везуть, Мартин обертає, ніхто не угадає (ідять). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

412. Криву-кривулечку через тин та в уличку та в багатий двір (ід). *К.*

414. Що без диму горить? (горілка). *Бр.*

Літом не кисне, зимою не мерзне, перед обідом не сушить, після обіда потушить (ід). *Не.*

Стоїть божок на трох піжках; король каже—«потіха моя!», краля каже—«погибель моя!» (пляшка, тіло, душа). *Чор. Рад. (83).*

417. Був я у матки-полуматки, почував на страхах-полях, клав я огонь из черне-ри землі, ів я тінь-молоко (був у мачухи, почував на кладовищі, клав огонь из хрестів, що на могилах, пив сироватку). *Коз.*

419. Між двома дубами б'юцця барани лобами (олійниця). *Б.*

420. Игнат дупленат (¹) (або: Сидить Игнат), при землі незнає (погреб). *Кр.* — Игнатко при землі незнатко (дѣх). *Полт., Х.; (темник). К.; (плуг). Вор.*

(¹) мохнат (темник). *К.*

Стукотить, гримотить, як сто коней біжить; треба стати, погадати, що тим коням істи дати (млин). *Бр., Збр. Лаз.* — Стукотить, грукотить, сто (¹) коней біжить (ід). *Пер., К.*

(¹) наче як (грім). *З.; як сто (ід). Не.; пара (ід). Б.*

За лісом, за перелісом два кабани гуде (млини). *Яц.*

Трах-тарарах, город на горах (ід). *Хар.*

Крутиця, вертиця—не знає, де дітьця (вітряк). *Кан.* — ... вертиця, тільки берега держиця (водяний млин). *К., З., Алек.*

Мій брат Кундрат, на горах, на водах, на желізі, на телізі, на рачачій нозі (ід). *Г.*

Брат брата січе, біла кров тече (жорна, млинове каміння). *Збр. Лаз.*

Є у нас такий кінь, що під себе мече гній (жорна). *Г.*

Ко мні, растушу у землі, приде сівня Адамова; обрубаста мі руці и нозі, возложиша на главу мою вінець и омрачихомся ми світ (млинове каміння). *Бр.*

Бігла чечітка поперед ворітка; вийшов чечик (¹), дав їй мечик, а вона й стала (вода на лотоках). *Полт. Час. (1861 р. № 32).* — Біжить чечітка в пові ворітка

и д. *К., Полт., Х., Хар.* — Бігла чечіточка крізь пові воріточка: хто знає, той припинить. *Полт.*

(¹) черчик. *Бр.*

430. Що біжить без повода? (вода). *Г., Полт.*

Без диншля, без дуги: куда захочем, туда й поїдем я и ти (човен). *Черн.*

Біжить свинка, вирізана спинка—оглянеця назад, и сліду не знає (ід). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Біла кобила попід небесами ходила; оглянулася назад, та й сліду не знає (ід). *Б.*

Іде віз без коліс и за ними дороги не знати (ід). *Яц.* — ... без коліс, а дорога без піску, а батіг без ласку (човен, вода, шіст). *Кон.* — ... без траску. *Г.* — ... без коліс, за ним сліда нема и батіг без хлєста. *Бр.* — ... без коліс, и батіг без хлисту. *К.*

Іду-іду, ні дороги, ні сліду; бичем поганяю, на смерть поглядаю, а Біг надо мною (ід). *Збр. Лаз.* — Іду-іду, сліду ніту; назад озирнуся, смерті (¹) боюся. *Черн.* — Іду-іду, ні коліс ні сліду: обернуся и д.

(¹) смертоньки. *Коз.*

Сутула горбатий, на силу багатий: сто коней не повезе, скільки він на собі понесе (байдак). *Збр. Шей., К.*

Од чого гуска пливе? (од берега). *Не.*

Одно каже—стіймо, друге каже—идімо, третє каже—Богу помолімся (гребля, річка, очерет). *Сем.* — ... третє каже—похилімся. *К.* — Одно каже—біжїм-біжїм, друге каже—лежїм-лежїм, третє каже—похитаймося. *Л.*

«Швидка-прудка, куди йдеш?»—«А тобі, стрижене-мижене, нашо?» (вода и очерет). *К.*

440. Серед села вбито вола: до кожної хати кишку видати (колодязь). *Яц.* — На-серед села зарізано вола, в кожній хатці по бакатці (кірниця). *Г.* — Кінець села забито вола, до кожної хижки тягнуця кишки (річка).

Глибоче провалля, а в проваллі чорненьке (колодязь). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

442. Чотири стоїть, п'ятий козе, шостий неспособний виганяє в поле (ід). *Черн.*

444. «Стукотни, грукотни, куди ви йдете?»—«Смалене, палене, на що вам те?» (відра и сволок). *Полт.; (відра и горшки). К.*

Два пси задрали носи (відра). *Полт.*

446. Через море куций хвіст (дужка). *Черн.*

448. Ліз карасик через перелазик та в воду плюсь (кухоль). *Л.*

449. Що в хаті цілують? (id). *Полт.*

451. Вдень колесом, ніч як уж: хто угадає, буде мій муж (W dzień kołem, w nocu jak wąż: kto zgadnie, będzie mój mąż) (попе). *К.*

453. Топчущи разом—одні на порозі, другий на дорозі (чоботи). *Збр. Лаз.*

455. Двоє просят, а чотири хвостика (лапті). *Черн.*

Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту окремє (рукавиця). *В.*—... на п'ятеро овець. *Х.*

Мац'у—мацу по лавицю, обмацаю мохнатицю—шусть голиша (id). *Черн., [Гр.].*—Лапу—лапу по ласлиці, палапала мохнатиці. *Бр.*—... мохнатицю, вложив голиш. *Полт.*—Війшов у хату, ухопив мохнату, та вложив голб, щоб тепло було. *Х.*

Така я велика, що й кінця не маю; лежу собі тихо, нікого не займаю; тільки мені добрі люди и день, и ніч ⁽¹⁾ топчуть груди (дорога). *Пе.*—Лежить Гася, простяглася; як устане, неба достане. *Л., Б., Яц.*—Довга гася, простяглася; коби встала, то би неба достала. *Г.*

⁽¹⁾ Яся. *Б.;* Вася. *Черн., М.;* Лася. *Коз., Кр.;* Ляся. *Коз.;* Лася—Лася. *Бр.*

Чого до стіни не приставиш? (id). *Полт.*

460. Чотирі идуть, дванадцять несуть; як платити треба, один ся каже (віз). *Г.*

Брат брата вік доганяють, та ніколи не догонють (колеса у возі). *Черн., [Х.].*—Чотирі брата все біжуть, а нігди—нігди здогониця. *Г.*

Біжать Жидки на випередки: один другого не дожене (id). *К.*

Четверо яблучок котиця: одно другого не дожене (id). *Х.*

Два старших барани двох менших доганяють: ті не утечуть, ті не доженуть. *Полт. Час. (1861 р. № 32), [Бр.].*

Чотирі чотирниці бігли на вечорниці; одна одну здогоняє, та нездожене (id). *Коз.*

Бігли два пси, позадерали носи (санки). *Полт.*—Біжать два пси, позадерали носи, а из їх крив капа. *Хар.*

Два брати бігуть, один одного не перегоняє (полоззя в саях). *Мг.*

Одкину стегнище, одкину й другеє, а вийму живеє (голоблі, кінь). *Збр. Лаз.*

Як лежить—лиший ката, а як встане—виший коня (дуга). *Збр. Лаз.*—... менше коня, встане—вище коня. *Кр.*

470. Більше від коня, менше від свині (кульбака). *Г.*

Лізу—лізу по залізу на м'ясную гору (осідланий кінь). *Черн.*—Лізу по зелізу, на м'ясну гору залізу. *К.*

Біла рілля, а чорне насіння—треба розумного, щоб ю розсіяв (письмо). *Яц.*—... насіння: хто вміє—посіє, хто знає—й одгада. *Ос. 19 (XIV, 30).*—Білеє поле, чорне насіння: хто його знає, той розуміє. *Пер., Б.*—... насіння: хто знає, то й сіє. *Коз.*—... мудрий буде, хто його посіє. *Рад.*—Поле не оране, сімня не міряє; хто сіє, той розуміє. *Бр.*—Білеє поле, гусь на нем оре, чорне насіння, мудрий го сіє. *Г.*—По білому полю чорним маком сіяно. *К.*—Мудрий мудрець гуссю ореть. *Черн.*

Голову стили, голову виняли; дають пити, велаять говорити (перо). *К., Збр. Лаз.*—Зріжу голову, вийму серце; дам води пити—и буде говорить. *Час. (1859 р. 167 карт.).*—Мертве росте в тілі, а помочи—що хоч говори. *Х.*

Без душі, без тіла, за сто миль залетіла (лист). *К.*

Мовчить, а сто дурнів навчить (книжка). *К.*

Три душі грали и всі три виграли (музики). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Веселе дерево весело співає, кінь над бараном хвостом махає (скрипка). *Збр. Лаз.*—... кінь на барана хвостом кива. *К.*

Що плаче, сліз не має? (id). *К.*

Лежить, мовчить; а в руки візьмеш—закричить (id). *Мг.*

480. У лісі зтато, на дриветні взято, на руках плаче (id). *Г.*—У лісі рубаєця, на колдці робиця и д. *Б.*—У лісі родиця, а на холоді робиця, у руках плаче (скриня) (?). *Кон.*

Коло носа повилося, по череву—гайда (id). *Черн.*

Летить орел, дише огнем, під кінець хвоста чоловіча смерть (рушниця). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Лізу—лізу по білому залізу—на кінчику хлоп! (id). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

484. Одно дмєця, друге трєця, третє по смерть іде (id).

487. У лозі на одній нозі Свирид крупин дере (свердел). *Новг.*—... нозі крупин деруть. *Б.*—Що в берлозі та в дермозі скаче Свирид на одній нозі. *Кр.*

Чорний віл хоч яку стілу прохвище (id). *Б.*

489. Не їсть, не п'є, та крупами тєє. (id). *Б.*

492. Іде чоловік у ліс—дивиця в сєло; іде чоловік до сєла—дивиця в ліс (сокира). *Г.*

Між двома дубами зав'язало тєля зуба-

ми (id). *Кан* — ... поросся зубами. *К.*;
(пилка). *Полт.*

Бери—квічить, кладь—квічить, миши
(липи?)—мовчить (ланцюг). *Г.*

Дранщина хоч яку купу звалить (коса).
Коз.

Корова сива гори позбивала; прийшла
домів та й заричала (id). *Г.*

Ходить пані по майдані; куди гляне—
трава в'яне (id). *Б.*

Чотири чотиринчки, п'ята бандурочка,
шостий простий, сьмий острій (коса з
грабками). *К.*

Пливе ⁽¹⁾ шука з Кременчука — куди
гляне, трава в'яне (коса косить). *З., Л.,*
Б., Коз.—Шука бряне, ліс в'яне, на тім

місті город стане (коса, трава, стіг сіна).
Не.

⁽¹⁾ Летить *Б.*

500. Діти батька родили (стіг сіна).
Черн.

Нащо борошно в млині падає? (на ку-
пу). *Яц.*

Що ті козі буде, як її сім літ мине? (на
восьмий поверне). *Яц.*

Хрипить—шипить, ніколи не замерзає.
(?). *Б.*

Шкуратяний лучок, димовая стріла; у
п'яти стріляє, а в ніс попадає (?). *Не.,*
[Б., Гл.].

505. Ріжуть мене ножакою и б'ють мене
ломакою; за те мене оттак гублять, що
всі мене дуже люблять (хліб). *Не.*

ПОКАЖЧИК

(до приказок (*))

Лихняк 370—3, 4179, 714, 11357.

Баба 130, 241—3, 53, 430, 70, 97, 1065, 196, 617, 824, 2386, 541, 86, 92, 656, 9, 901, 2, 3104, 328, 9, 952, 4003, 4, 121, 901, 5018, 58, 223, 481, 504, 5, 60, 619, 67, 81, 6543, 8088—90, 6, 103, 417, 789, 98, 9, 854, 71, 9038, 9, 49—58, 60, 9—77, 9—87, 10738, 67, 12409, 665, 78, 805, 13913, 69.

Баба залізна 13979.

Багатир (1343—463), 80, 208, 307, 1099, 225, 67, 8, 474, 592 — 608, 11, 6, 20, 998, 2138, 53, 306 — 14, 559, 72, 4510, 5552, 678, 84, 823, 908, 7217, 453, 8685, 921, 8, 9040, 113, 20, 290, 486, 502, 10372—7, 798—802, 979, 11247, 55, 302, 613, 4, 12012, 919, 66, 13371, 483—7, 94, 5, 886.

Багато (7661—93), 800, 900, 1165, 8, 346, 7, 2022, 159, 82, 4, 6218, 9, 69, 7018, 10746, 921, 12437, 13001, 2, 44—6, 869—74, 7.

Байда (?) 13618.

Балда 13951.

Берег 160, 1826, 2058, 137, 967, 3030, 359, 7459, 636, 743.

Битий жак (5704—74), 8472, 813, 13566, 736—40.

Вить (3808—4139), 868, 975, 1280—9, 2012, 93, 4, 240, 1, 3807, 4585—8, 776, 5302, 432, 680, 799—802, 20, 1, 63, 4, 6098, 9, 278, 390, 7088, 212, 38, 361, 5, 7, 447, 64 — 6, 8, 9, 71 — 3, 8045, 50, 144, 9059, 60, 96—100, 3, 11, 59—62, 10352—5, 11021, 698, 12028, 9, 512, 48, 9, 52, 826, 42, 53, 13635—43.

Вяцця (4140—204), 1099, 5863, 92, 7258, 9, 9448—52, 12816.

Віда (2152—227), 159, 321, 699, 775, 6, 1717, 60, 975, 9, 85, 2228, 71, 369, 87, 414 — 6, 25, 7, 4693, 931, 5822, 6507, 7226—8, 88, 8049, 53, 340, 9056, 773, 5, 88, 9, 12664, 13405, 98, 522—6.

Вільний (983—1050), 4449, 54, 7301—3, 39, 50, 4, 953—5, 8058, 9, 10807, 13463—5.

Вог (5 — 95), 3, 132, 40, 2, 3, 6—55, 7, 60, 70, 9, 85, 98, 201, 34, 315, 18, 64, 93, 563 — 5, 80, 778, 1129, 30, 237, 464, 5, 91, 637, 9, 82, 962, 88, 9, 2011, 124, 174, 200, 434, 608, 66, 3007, 13, 4045, 122, 3, 680, 798—801, 72, 5165, 6, 72, 6276, 693, 4, 6, 782, 853, 7091, 440, 728, 8075, 6, 221, 9, 10050, 90, 728, 49, 50, 11345, 734, 13373, 4, 485, 668, 878, 14118.

Ворг (10615—61), 2140, 326, 7, 5247, 6286, 8291, 314, 9533—5, 11932, 12103, 14065.

Брата в лещастю нема (2303—66), 85, 6, 9338, 40, 10718.

Брацтво (9502—10), 1323, 4, 2303, 10, 24, 8092, 9710—2.

Брехня (6793—979), 797, 823, 48, 931, 2, 5992, 6404, 14, 7803—8, 8685, 6, 961, 10582, 638, 713, 1115, 12100, 460, 770, 13807, 9, 19—36.

Бридий (8492 — 570), 797, 1624, 5, 4440, 693, 5280, 678, 6314, 482, 7317, 556, 8933, 47, 10503, 11178, 203, 1277, 4.

Бувалий (5775—802), 1751—3, 2116, 97, 201—3, 6049, 278.

Бурлак, гайдамака (10683—9), 780, 4268, 70, 8099, 9662, 11034, 5, 124, 540, 727, 9, 12070, 833, 4, 14181.

Варяг 13944.

Вдова (10717—27), 419, 2586, 4145, 583, 9308.

Веревлий (2676—736), 975, 1079, 4619, 20, 8046, 7, 50, 2, 12227, 8, 38, 9, 13541.

Вечорниц 9318, 12560, 3.

Вирій 11361, 14029.

Віріс (8600—25), 3942, 5408, 9, 6298, 312, 40—7, 9—58, 7252, 324—33, 59, 9233, 13194, 396, 914, 44—8.

Відема (235—52), 289, 360, 1585, 2892, 3579, 606, 5705, 71, 6502, 7841, 8928, 10282, 13023, 310, 31, 51409, 706.

Війт, підпанок и д. 1237—40, 545, 2346, 517, 71, 931, 4901, 5481, 732, 8086, 112, 13059, 844.

Віра (1—4), 748, 897, 1854, 3016, 699, 8097—100, 388.

Вітер 402, 26, 75, 1947, 2055, 3151, 5759, 6942 — 4, 59, 7166, 7, 8380, 940, 9006, 10928, 11136, 61, 428, 794, 13419.

(*) Щоб не загараздрувати книжки, цихвіра в сему Покажчику не скрізь повною виставляємо, напр.: в *Бог* (після 3, 132) поставлено: 40, 2, 3, и д.; сі 40, 2, 3 и д. треба вважати за 140, 142, 143 и д. Треба ще додати, що де цихвіра похила, то там приказки треба шукати в *Додатковій одній*.

- Віщий (5822—7), 377—80, 3661, 12435, 6.
 Владика 180, 226, 5194, 7, 401, 9725, 12986, 14183.
 Влови (12578—88), 83, 4956, 5789—91, 5, 6, 8, 6564, 7250, 590, 778, 9940, 10963, 11337, 14148, 9.
 Вода и огонь (10302—10), 14, 48, 160, 274, 5, 90, 2, 3, 8, 9, 304, 5, 48, 62, 403, 4, 27, 54, 6, 564, 732, 1097, 4300—2, 562, 4, 9, 5038, 528, 56, 887, 6688, 895, 7227, 300, 7, 486, 8111, 237, 329, 406, 7, 9, 13, 9278, 562, 10279, 883, 11088, 467, 797, 854, 12275, 6, 418—22, 755, 847, 67, 13158, 393—5, 405, 927, 8, 14044—9.
 Война (4205—13), 751, 833, 3771, 4636, 5531, 782, 6116, 447, 934, 9, 7085, 679, 781, 8130, 316, 9369, 10839, 547, 11028, 480, 12511, 13306, 436, 652.
 Воля (1325—42), 766—8, 1290, 727, 950—2, 5, 6, 5069, 7885, 8050—3, 915, 12846, 13478—82.
 Ворог (9545—62), 12, 152, 1714, 2244, 4038, 143, 8102, 357, 880, 9513, 10547, 11096, 549, 79—82, 13574.
 Ворожка (231—4), 1811, 5128, 38—41, 616, 9789, 979, 10805, 11075—7, 12746.
 Вьдливий (2737—91), 4580, 5339, 9524, 13542—4, 93.
 Гамела 13950.
 Гарна (8425—91), 1674, 5, 5248, 410, 7223, 317, 8407, 889, 917, 8, 9003, 4, 11147—4, 84, 206, 12543, 13145, 6, 933—44.
 Гетьман (751—6), 663—6, 9, 71, 996, 1543, 2142, 8444, 12614.
 Гість (11791—951), 129, 221, 311, 529, 1897, 2312, 29, 574, 1716, 5548, 638, 769, 6470—5, 7123, 274, 451, 8039, 87, 9613, 4, 929, 10191, 888, 9, 91, 11451, 503, 4, 23, 64, 74, 12021—3, 5, 46, 7, 740—2, 14099, 106—11.
 Глухий 4677, 9, 708, 8542, 55—68, 9813.
 Говів (132—9), 3157, 583, 5002, 473—5, 752, 3, 6400, 71, 7115, 775, 903, 8017, 11657, 13544, 14180, 1, 2.
 Годниці так (319—76), 8967—71, 85, 94, 9992—5, 10002, 167, 84, 201, 40, 9, 74, 11110, 573—602, 4—18, 20—2, 825—55, 8—64, 9—86, 952—4, 8, 9, 12033—47, 59—67, 81—94, 424, 7—9, 13393, 5.
 Голова (5803—10), 17, 71, 82, 177, 753, 4, 1017, 55, 4565, 7939, 40, 8268—70.
 Борода 180, 1, 364, 531, 5451, 65, 6384, 5, 7, 7265, 8553, 693, 734, 9, 40, 10185, 13219, 35. Брови 269, 6788, 7223, 8438—40, 525, 726, 40, 11882, 12532. Вид, лице 266, 3167, 8, 5083, 5, 403, 532, 689, 6315, 867, 7317, 595, 8061, 460, 536, 54, 72—4, 90—3, 633, 10708, 9, 11588, 13198, 949. Волос 27, 279, 307, 2085, 983, 6524, 8134, 91, 524—6, 78, 692, 3, 879, 84, 907, 96, 9051, 281, 11264, 438, 553, 69, 13499, 938, 9. Голова 27, 284, 1285, 7, 8, 2264, 5428, 707, 12, 5, 855, 6156, 250—4, 330—3, 53, 680—2, 7367, 10529, 13226. Губа 5084, 429, 53, 746, 813, 6267, 812, 67—9, 935, 57, 68, 82, 6, 7188, 452, 774, 8547, 12019, 20, 35. Зуби 181, 263, 8, 4303, 5424, 9, 30, 89, 746, 79, 875, 7774, 8547, 76, 613, 935, 9187, 12020, 636, 40, 2, 52, 6, 12647, 973, 13298, 818, 14189. Лисий 264, 349, 2887, 3218, 4723, 5377, 6156, 7, 319, 486, 523, 33, 7367, 710, 964, 8003, 556, 656—62, 9813, 12214, 681, 13942, 62. Лоб 1016, 7, 4139, 858, 6632, 8593, 11262, 958, 13941. Ніс 2465—7, 4174—6, 239, 40, 476, 5083, 6, 447, 8, 689, 709, 6023, 238, 67, 92, 529, 609, 13—5, 34, 791, 8543, 4, 933, 12206, 7, 623, 13251, 60. Очі 269, 1017, 3180, 5160, 78, 67, 915, 6160, 239, 596—603, 51, 99, 722—4, 35, 6, 40, 67, 88, 93, 7074, 5, 8441, 5, 536—42, 5, 6, 94, 935, 9206, 402, 813, 10046, 11134, 550, 12034, 5, 41, 568, 13196, 228, 92, 417, 935, 8. Потиллиця 4318, 417, 5483, 714, 6333, 651, 938, 7026, 565, 10047. Рот 2477, 884, 4621, 5952, 6529, 85—7, 9—94, 984—90, 7029, 749, 8542, 568, 11570, 12986, 9. Ус 2468, 4219, 20, 39, 5697, 826, 7032, 8553, 89, 739, 905, 13765, 803, 940. Ухо 1016, 2637, 4217, 8, 99, 913, 5482, 728, 6123, 513, 983, 93, 4, 7190, 8106, 542, 55—68, 9813, 10255, 12205, 13397. Чуприна 5991—5, 4285, 419, 7188, 264, 710, 30, 8004, 461, 599, 11764, 12195, 13941. Шия 5003, 8595, 13243, 936.
 Голод 648, 1023, 4, 289, 4812, 5526, 7177, 8706, 23, 9475, 7, 802, 3, 6, 10653, 988, 91, 11021, 158, 459, 950, 12096—113, 29—43, 65, 262, 410.
 Гордий (2457—559), 175, 1042, 4211, 13532—4.
 Горе (2228—35), 788, 91, 1996, 2162, 368, 402, 6—8, 9790, 1, 11353, 69, 12721.
 Горілка, хміль, п'янниця, пиво и д. (11441—790), 169, 92, 256, 547, 615, 83, 700, 922, 63, 1190, 654, 897, 2233, 4, 522, 668, 720, 3066, 232, 813, 4255, 6, 7, 511, 2, 73, 4980, 5029, 159, 61, 8, 273, 4, 360, 407, 38, 550, 639, 50, 1, 913, 32—4, 6165, 74, 207, 846, 7054, 5, 121, 235, 45—7, 51, 513, 9, 49, 72, 719, 94, 5, 816, 25, 959, 8078—81, 718, 886, 9152, 296, 7, 378, 655, 855, 10084, 178, 411, 90, 6, 744, 75, 6, 94, 814, 53, 92, 962, 11836, 92, 929, 12050, 121, 75, 87, 230, 326, 61, 89, 418, 544, 52, 5, 89, 758, 13208, 77, 310, 46, 631, 711, 848, 913, 66, 14017, 63, 89—105.
 Городиня 281, 461, 6243, 990, 9715, 10790, 12384, 13418.
 Біб 1769, 2385, 3633, 4185, 6, 9281, 10141, 13703. Буряк 5700, 30, 8133, 11575, 641, 12654, 5. Гарбуз 4261, 5546, 6527, 660, 7757, 8976, 12010, 528, 734. Горох 610, 1785, 2095, 4207, 331, 6072, 374, 483, 659, 7243, 8421, 635, 823, 9713, 10221, 11842, 12148, 391, 2, 872, 93 4, 7, 952, 3, 77, 13014, 8, 49, 738, 979. Диня 2444, 4891, 10790. Кабачки 3613, 4875. Кавун 8574. Капуста 261, 300, 2449, 4207, 5700, 6439, 7030, 10850, 957, 11575, 12032, 147, 92, 13068. Картопля 758, 10381. Квасоля 6346. Крін 325. Мак 481, 510, 86, 1111, 835, 2112, 3559, 4206, 841, 5156, 507, 25, 6, 32, 707, 964, 6084, 7576, 9, 711, 856, 8259, 446, 533, 776, 9361, 10141, 211, 891, 11327, 992, 12004, 348, 517, 895, 916, 13172, 368, 511, 768, 14131, 5. Морква 2740, 836, 3417, 5738, 6589, 8133, 10957, 12829, 950. Паслін 5674. Петрушка 277, 4884, 5211, 6890, 7581, 619, 10787. Постернак 5233. Редька 164, 1013, 3448, 5078, 6744, 7886, 8533, 12003, 228, 387—9, 637, 13085. Ріпа 8499, 576, 12393, 907, 48. Рожа 5410. Сечевця 13738. Соляшки 259. Угірки 257, 8, 566, 5958, 6660, 8562, 73, 11575, 13418. Хрін 164, 407, 2138, 65, 340, 763, 3226, 4774, 943, 5118, 6464, 7075, 834, 9461, 768, 12003, 245, 385, 6, 9, 763, 829. Цибуля 219, 3952, 4139, 76, 8, 5079, 674, 6745, 7605, 8577, 871, 9015, 50, 10333, 12147, 265, 390, 13074, 755. Часник 282, 5340, 6746, 7712, 8733, 9558, 10187, 244, 11641, 13074. Чисевця 6659. Яглиця 8654, 14137.
 Господарь (10088—111), 58, 254, 1404, 5, 4155, 682, 5163, 96, 6668, 7125, 62, 8865, 9061—4, 972, 103, 10318, 79, 88, 783, 4, 90, 11056, 293, 960, 12220, 13406, 14, 84, 14008—10.
 Госташець (12431—3), 12021, 92.
 Гра 970, 1842, 3814, 4319, 5039, 119, 756, 7854, 9257—69, 80—2, 319, 12641, 716, 13391, 4, 14138, 9, 43.

Гребля 274, 1173, 2676, 3030, 425, 7665, 8013.

Грець 3774.

Гріх (96—125), 9, 30, 148, 205, 23, 514, 866, 907, 1396, 2745, 97, 8, 5098, 198, 385, 6147, 718, 7010, 72, 440, 51, 2, 670, 8073, 9699, 10990, 11221.

Гроші 979, 1147, 87, 358, 74—96, 422, 6, 30, 1, 4, 5, 9—45, 602, 843, 923, 2103, 311, 843, 67, 87, 4446, 7, 668, 807, 11, 91, 5011, 6, 51, 309, 15, 431, 18—20, 6056, 134, 635, 6, 804, 5, 901, 2, 7539, 40, 85, 715, 8978, 9512, 716, 7, 910—25, 10207, 470, 840, 11113, 12514, 24, 13371, 417, 84, 907, 14001, 2.

Губка 2654, 3864, 5396, 13672.

Гулі (12559—77), 459—61, 72, 3166, 5935, 6493, 11867, 8, 13503, 14136, 7, 40, 1, 2, 14144—6.

Гурт (10728—74), 1400, 5894, 6170, 81—3, 14069.

Аргіля 10748. Громада 169, 228, 1056, 3701, 4482, 5827, 6865, 7000, 9091, 10736—41, 67, 8, 12803, 13590, 14068. Діює третєго 10744, 5, 11955. Дружна череда 10747. Колін 10769. Компанія 10729, 70 Юна 10742. Куна 10761, 2. Мир, люде и д. 3590, 662, 3, 5840, 7872, 3, 10705, 29, 31, 4, 5, 43, 6, 9—51, 73, 4, 13480. Поміч 10752—7, 9. Ряд 5568, 711, 10765—74. Силка 1206, 9019, 10758 — 60. Складка 5436. Товариство 10763, 4, 11382, 3, 837.

Давно дієци (7782—801), 852, 3, 6850—7.

Далеко (7745—59), 7018, 27, 697, 731, 8625, 11138, 336, 9, 85, 651, 12283, 564.

Дарований (4614—41), 2304, 5864, 7618, 920, 10644, 816, 12463, 13661.

Дбать (9939—68).

Двічі літо не була (5917—35), 4292, 8288, 11517, 53, 13753.

Дерево 439, 68, 88, 93, 4, 564, 989, 1997, 2454, 3216, 5925, 6007, 243, 738, 819, 7138—40, 9, 50, 186, 13137.

Вабка (гриб) 340. Боровик 1018. Береза 4010, 78, 7751, 818, 8868, 9280, 11516, 13206. Бузина 316, 13081. Бук 1059, 5896, 6024, 10271. Бруньки 5344. Верба 348, 454, 3136, 5353, 6891, 7581, 805, 31, 8110, 21, 401, 749, 93, 872, 10764, 11914, 12010, 350, 421, 752, 13100, 764, 855. Гай 340, 8425, 9420, 10048, 11034. Гва 315. Гвава 14034. Граб 13130. Горіх 1866, 3612, 4937, 5986, 9267, 13344. Гриб 340, 4018, 49, 109, 669, 70, 5064, 324, 922, 7076, 615, 777, 8890, 9131, 10957, 12435, 13188, 720, 980. Груша 2912, 3, 3136, 837, 4759, 5353, 726, 6891, 7118, 732, 55, 805, 9096, 305, 6, 11914, 12005, 79, 396, 13855. Губи 340, 3988. Дереві 14035. Довжиківі ягода 14035. Дуб 368, 5409, 770, 6006, 190, 342, 4, 89, 743, 911, 2, 7574, 608, 8310, 584, 617, 868, 991, 12809, 13067. Дубничок 8709, 12535. Дуброва 13214. Зозулин черевички 14032. Калина 5662, 8407, 33—5, 9124, 12398, 13426, 7. Кислиця и яблуко 125, 256, 94, 2524, 3839, 4068, 5353, 6891, 8408, 795, 6, 929, 9304, 12217, 399, 401—3, 13978. Кілок 360, 10272, 13414. Красноголовець 340. Липина 1881, 7471, 11092, 13147, 206. Ліс (10269—72), 2868, 4746, 868, 5737, 6023, 7, 611, 4, 58, 64, 7003, 96, 127, 647, 8294, 381, 612, 9373, 527, 11623, 13235, 14033, 76—9. Лоза 4156, 8074, 381, 9997, 11046. Опеньки 3988, 5536, 8518, 11576, 12489, 13980. Опельцин 6521. Осика, осина 316, 60, 3489, 774, 4377, 5122, 8, 256, 353, 6891, 8110, 9668. Пень 2914, 6230, 75, 341, 4, 8023, 583, 4, 9259, 12620, 955, 6. Рижик 8575, 85, 6. Садовина 483. Слови 657, 1644, 3128, 93, 6062, 7032, 523, 12397. Сиріжка 340, 13145, 8. Сосна 4236, 5811, 6230. Супиці 10142. Терен 2144, 8441, 9405. Тополя 6346, 8457. Хвон 8446, 621. Хришки 340. Яблуна 7142. Явор 2278. Ягода 2673, 939, 4892, 6453, 69, 7697, 8430—2, 9258, 436. Ялина 10113.

Див 3743.

Дивуєця (7811—916), 385, 6, 1756, 5534—41, 6337, 494, 5, 7245—7, 50, 1, 348, 63—5, 513, 67, 72, 11040, 12731, 13902—6.

Добрий (4423—64), 81, 696, 1457—9, 3231, 2, 872, 3, 5, 4468, 823, 5982, 3, 6175, 7245, 11604, 12862, 13193.

Догляд (9969—74), 7239.

Догожать 4457, 8, 598—602, 713—5, 5874, 6660.

Доля (1725—38), 766, 7, 1624, 51, 4, 8, 61, 3—5, 9, 71, 3, 6, 80—3, 2134, 4814, 8948—51, 81, 9320, 10690, 845, 12672, 13497, 521.

Дорога, (11357—440), 67, 96, 173, 284, 97, 303, 778, 1679, 828, 2528, 4108, 305, 488, 674, 5066, 256, 68, 413, 505, 50, 92, 5, 754, 68, 802, 39, 6058, 162, 595, 6, 662, 3, 7025, 78—80, 221, 8, 89, 458, 529, 655, 830, 1, 973, 8108, 57, 229, 616, 62, 759, 896, 9566, 610, 91—3, 10191, 205, 22, 358, 808, 14, 11106, 64, 98, 207—9, 68, 648, 938, 12445, 643, 65, 750, 951, 62, 13214, 383, 420, 773, 10085, 6.

Досвітні 13901.

Дуже (7760—3), 625, 5040, 9971, 10019, 101, 13875—7, 86—97.

Дурень (6150—509), 141, 91, 301, 1427—32, 5, 776—81, 2061, 349, 74, 5, 7, 472, 510, 82, 92, 3149, 4122, 3, 660, 5208, 35, 382, 3, 411, 685—7, 6038, 83, 575—8, 7043, 257, 576, 718, 8072, 80, 212, 566, 666, 7, 70, 1, 88, 714, 10505, 934, 46, 11475, 687, 866, 992, 12254, 486, 8, 519, 20, 90, 672—4, 7, 712, 35, 98, 9, 811, 6—30, 2, 54, 967, 13037, 51, 261, 449, 761—75, 83—801, 14187.

Дуріє (10798—813), 14070.

Дурниці (5154—560), 114, 87, 990—1045, 56—77, 80, 1, 320, 412, 80, 1, 744, 2049, 316—21, 3061, 4115—8, 5091, 111—5, 7334—46, 442, 54, 595, 10634, 5—12789, 90, 9, 13108, 575, 685, 6, 95—727.

Дяка 85, 6, 376, 2324—35, 877, 4509, 48, 9—77, 603—13, 37, 7111, 21, 219, 20, 8025, 115, 801, 12052—95, 13653, 60.

Жаль (2252—8).

Жснитис (8845—9018), 255, 62, 86, 98, 350, 450, 89, 92, 3, 6, 7, 503, 15, 22, 723, 83, 1316, 624, 60, 812, 25, 2265, 394, 491, 3143, 683, 4570, 816, 74, 5, 922, 5203, 40, 305, 60, 435, 52, 508, 861, 908, 9, 23, 8—30, 6823, 7026, 79, 95, 260, 71—3, 596, 864, 8054, 91, 109, 273, 491, 672, 819, 20, 9491, 655, 778, 10699, 721—6, 96, 869, 80, 962, 11003, 9, 211, 595, 6, 605, 14, 860, 2, 12778, 13086, 337, 400, 8, 9, 26, 777, 899, 959—65.

Жид (885—927), 2, 173, 308, 18, 672, 853, 73, 83, 928, 1226, 345, 484, 9, 2474, 90, 7, 596, 3956, 98, 4045, 64,

335, 57—9, 71, 6, 768, 6081, 506, 631, 6241, 2, 251, 512, 9, 909, 7026, 543, 689, 809, 919, 8054, 66, 7, 74, 98—103, 6, 9087, 440, 89, 711, 2, 866, 937, 10260, 397, 494, 519, 95, 688, 994, 11231, 67, 72, 3, 429, 554, 605, 14, 60, 856, 80, 12157, 541, 13356, 457—60, 514, 809, 29, 60, 913, 14044, 51.

Берко 2474, 6241, 7026. Ёсь 4358. Ицько 8790. Мошко 6512. Соломон 6242. Шлёма 10560.

Животина вєсна 8860.

Бабан 5490. Бабаи 9232. Бабаи полѣва 6532. Бджола 409, 32, 77, 509, 4562, 5780, 6514, 7160, 8117, 8, 732, 11862, 12394, 945, 13168, 413, 4, 669. Площини 5206. Бугай 2104, 7036, 283, 454, 8107, 8, 599, 11823, 14071. Вєдмідь 220, 1045, 338, 790, 813, 2123, 960, 3498, 940, 4228, 338, 5262, 408, 769, 6036, 550, 615, 7036, 896, 909, 8143, 646, 785, 10808, 997, 11284, 308, 12830, 7, 49, 13907, 9, 14057. Вівця, Баран 452, 503, 733, 1101, 2605, 3033, 293, 946, 84, 4046, 94, 9, 153, 92, 366, 852, 5987, 6229, 62, 97, 339, 511, 99, 7578, 616, 997, 8097, 117, 8, 773, 9282, 366, 659, 934, 10240, 723, 944, 11104, 329, 484, 12815, 940, 13017, 56, 210, 681, 801, 943, 14146. Вєл, бєл 318, 412, 43, 7, 595, 1022, 9, 44, 142, 268, 863 — 5, 94, 2345, 493, 631, 4099, 168, 479, 686, 5267, 388, 622, 6339, 549, 886, 7017, 285, 454, 72, 675, 744, 7, 892, 8057, 88, 122, 598, 919, 34, 81, 9063, 4, 261, 515, 65, 663, 742, 85, 819, 10014—7, 206—212, 5—8, 41, 2, 332, 43, 901, 75, 99, 11116, 298, 589, 90, 843, 963, 12077, 188, 99, 219, 437, 95, 526, 50, 4, 735, 45, 94, 801, 40, 958, 13036, 41, 73, 6, 250, 425, 887, 8, 14022, Пови 220, 71, 2, 434, 5, 509, 78, 638, 1101, 328, 652, 730, 90, 891, 2383, 460, 604, 15, 30, 1, 45, 823, 68, 942—5, 75, 7, 3186, 584, 603, 29, 946, 58, 4001, 6, 93, 4, 9, 158, 221, 7, 30, 1, 60, 310, 4, 48, 62, 692, 836, 49, 52, 3, 6, 941, 71, 5015, 9, 59, 80, 103, 89, 260, 1, 3, 4, 320, 78, 468, 85, 716, 69, 77, 89, 844, 77, 905, 7, 6412, 584, 620, 44, 737, 9, 887, 999, 7030, 2, 207—10, 345, 7, 94, 460, 578, 896, 914, 23, 8064, 74, 97, 101, 2, 237, 535, 773, 980, 9275, 7, 81, 934, 6, 46, 10205, 37, 40, 5, 9—52, 402, 573, 718, 47, 809, 58, 68, 11037, 8, 104, 411, 12447, 89, 12772, 803, 4, 15, 13210, 325, 79, 561, 5, 629, 66, 81, 14007. Гадюка 2877, 8, 932, 3, 78, 3002, 226, 4606, 5755, 97, 9536, 664, 11084, 12174, 407. Глист 5797. Димиль 3986, 8181, 11732, 60. Дуч 13245. Гєдзєль 3389. Жабя 1219—22, 2500, 47, 8, 3409, 11, 2, 46, 828, 9, 33, 942, 4075, 172, 322, 5124, 418, 9, 61, 713, 6318, 577, 8057, 103, 249, 523, 953, 9086, 244, 5, 11857, 12306, 732, 13038, 348, 473, 802, 14049. Жук 843, 4690, 5206, 924, 6532, 9423, 744, 10081, 12529, 13357. Заєць 303, 513, 972, 3, 1292, 800, 1, 2488, 9, 3939, 4373, 416, 830, 5267, 436, 7, 96, 796, 6677, 739, 886, 9, 7030, 64, 205, 662, 706, 8121, 267, 604, 9267, 416, 10071, 104, 977, 11033, 337, 12433, 579, 88, 13505. Зієсьє щєня 2885, 3406, 12637. Жак 6388, 9635. Кєнь 318, 486, 611, 723, 70, 1019, 22, 9, 89, 863, 5, 2513, 47, 8, 3851, 4479, 518, 725, 808, 925, 5009, 90, 248, 9, 52, 387, 423, 55, 614, 776, 82, 6025, 228, 352, 506, 63, 618, 9, 26, 7046, 78, 225, 455, 8, 779, 80, 930, 1, 96, 8011, 41, 89, 91, 4, 112, 3, 5, 9, 363, 843, 86, 910, 49, 51, 9261, 481, 91, 640, 61, 2, 818, 10215—7, 9—25, 7—30, 2, 6, 332, 534, 802, 43, 11116, 208, 385, 95, 6, 403, 91, 844, 12570, 796, 13073, 229, 44, 421, 2, 5, 78, 14023, 153. Кєшка 336, 689, 1257, 510, 839, 950, 2348, 51, 473, 593, 4, 3100, 87, 95, 4030, 59, 147 — 9, 226, 38, 727, 8, 5010, 54, 291, 2, 331, 655, 741, 6345, 563, 6, 676, 7092, 580, 695, 801, 930, 8055, 69, 70, 1, 96, 357, 600, 747, 66, 817, 41, 982, 9028, 135, 243, 4, 345, 847, 10094, 498, 864, 74, 81, 11137, 314, 718, 795, 6, 835, 12132, 98, 264, 70, 83, 458, 566, 680, 7, 771, 13258, 82, 491, 528, 612, 61, 98, 754, 76, 14024. Кєбєля 8, 226, 723, 55, 1816, 44, 2069, 142, 264, 9, 476, 8, 511, 672, 782, 3171, 939, 4001, 615 — 7, 5009, 25, 249, 642, 6240, 427, 541, 7030, 78, 9, 221, 66, 73, 99, 543 — 5, 806, 996, 8086, 94, 888, 9231, 456, 831, 988, 9, 10223, 6, 31 — 6, 416, 11002, 824, 12582, 704, 6, 27, 800, 951, 62, 13065, 320, 666. Кєза, цєп 504, 742, 1075, 263, 652, 853, 64, 87, 941, 2040, 773, 3077, 80, 390, 540, 630, 1, 4018, 46, 75, 93, 189, 221, 76, 363, 475, 522, 873, 5008, 232, 72, 517, 63, 618, 47, 58, 6338, 481, 598, 740, 7066, 394, 460, 2, 582, 707, 39, 8074, 104, 10, 307, 566, 9265, 758, 935, 6, 8, 97, 10556, 809, 11445, 12070, 494, 701, 833, 13086, 77, 428, 515, 715. Кємарь 314, 487, 5770, 6975, 7694, 770, 8201, 14026. Кєрова 254, 471, 560, 1741, 2345, 475, 783, 4479, 639, 882, 5187, 246, 433, 84, 808, 7286, 314, 64, 546, 8055, 597, 981, 9063, 4, 237, 61, 821, 10213, 38, 9, 976, 11202, 9, 589, 90, 1, 843, 12375, 447, 881, 13230, 379, 464, 94, 508, 707, 889. Кєрь 8168. Лєв 3902, 4351. Лєщици 578, 1252, 2973, 3052, 5275, 716, 91, 844, 6412, 62, 627, 9459, 13190, 560, 1, 8. Лєсь 1647, 8579. Лєшя 2617, 7030, 9831, 10237, 13422. Мєшка, кєрєса 263, 313, 587, 958, 1506, 19, 880, 2348, 51, 2, 3100, 63, 485, 4226, 321, 7696, 8068, 591, 630, 767, 817, 11101, 12145, 566, 13112, 240, 649, 770, 91, 14135. Мєхиль 756, 6260, 9232. Мєль 1996, 4151. Мєшка 314. Мєрашка 339. Мєха 292, 314, 482, 683, 1642, 3, 821, 2687, 890, 2, 3379—81, 4056, 299, 351, 588, 713, 63, 834, 6, 5020, 350, 724, 6086, 591, 789, 8261, 996, 9847, 76, 960, 10068, 256, 803, 71, 951, 93, 11238, 635, 59, 778, 90, 12106, 68, 452, 13513, 773, 850, 14165. Овєд 2761, 3711, 14025. Оєа 330, 2758, 3410. Оєєл 947, 4132, 7848, 10548. Пєрєсє 2495, 533, 3131, 82, 4158, 692, 5059, 80, 279, 7030, 8519, 10058, 11098, 189, 12450, 1, 637, 13090, 504. Пєльєка 2759, 11647. Рєбєк 9796, 12390. Сарєна 411, 9247. Сєвєня, кєбан 310, 20, 570, 880, 1021, 9, 39, 89, 168, 72, 94, 263, 6, 630, 2251, 365, 480, 94, 515, 6, 7, 46, 85, 629, 739—41, 830—7, 42, 981, 3038, 947, 826, 7, 30, 4261, 368, 480, 562, 773, 841, 5252, 79, 529, 420, 87, 8, 606, 18, 738, 877, 981, 6513, 20, 9, 40, 854, 7024, 94, 244, 323, 564, 95, 669, 797, 930, 1, 8090, 116, 21, 509, 10, 627, 33, 9016, 60, 67, 996, 10241, 789, 832, 49, 11203, 7, 8, 275, 80, 344, 484, 12000, 1, 200, 49, 67, 8, 70, 88, 407, 51, 66, 73, 526, 7, 90, 637, 706, 13, 20, 9, 833, 4, 51, 946, 8, 50, 13168, 391, 423, 63, 5, 676, 784, 90, 909, 13. Сєлєтє 2757. Сєлємак 13139. Сєлєщица 2759. Сєлєшєга 2756. Сєбєма 126, 81, 250, 70, 91, 322, 533, 40, 78, 651, 3, 1043, 165, 8, 9, 269, 329, 488, 766, 98, 9, 872, 2114, 86, 382, 492, 583, 841, 2, 82, 5, 9, 920, 1, 4, 30, 1, 58, 76, 94, 3039, 40, 6, 8 — 52, 129, 61, 2, 79, 81, 6, 8, 351, 8, 92, 953, 4077, 98, 104, 15, 7, 47, 50, 3, 308, 13, 498, 530, 548, 9, 88, 604, 95, 6, 727, 63, 824, 34, 5, 54, 941, 82, 3, 5021, 2, 56, 77 — 9, 101, 48, 90 — 8, 210, 78, 308, 412, 36, 7, 510, 1, 39, 41, 781, 6, 8, 99, 800, 8, 88, 9, 900, 3, 6, 91, 6001, 81, 160, 332, 43, 99, 674, 707, 41, 71, 89, 818, 33, 61, 888, 943, 4, 8, 57—9, 70, 7, 7004, 63, 4, 92, 9, 205, 11, 53 — 6, 345, 60, 580, 93, 612, 6, 76, 778, 80, 805, 94, 5, 914, 30, 54, 84, 8021, 94, 8, 9, 100, 18, 20, 311, 413, 506, 11, 635, 608, 51, 2, 95, 712, 827, 38, 81, 972, 7, 9015, 69, 281, 309, 408, 10, 2, 7, 48, 9, 507, 46, 66, 7, 619, 33, 772, 810, 64, 76, 10041, 91, 133, 253—5, 88, 351, 5, 6, 780, 5, 6, 800, 12, 76, 82, 908, 14, 30, 41, 8, 51, 8, 73, 11044, 8, 137, 229, 32, 3, 63, 319, 30, 474, 610, 765, 91, 835, 917, 12001, 77, 130, 3, 7, 55, 174, 265, 9, 70, 85,

314, 63, 446, 8, 580, 1, 99, 600, 38, 9, 706, 69, 70, 85, 6, 90, 813, 52, 949, 13027, 33, 84, 198, 276, 375, 85, 96, 524, 64, 5, 7, 717, 28, 30, 80, 1, 6, 14006, 24, 149. (Вардак 2735, 13065. Боско 11231. Гринко 5510. Годовко 10083. Кудла 14181. Курта 5019, 6451, 7129. Рибко 7199. Сивко 3139. Сірко 12491, 6). Сопченко 337. Таркан 7293, 5094, 13649, 14179. Тесля 420, 1044, 2016, 7, 31, 783, 971, 5463, 8, 6242, 337, 99, 406, 78, 510, 7091, 283, 454, 60, 8121, 9237, 509, 821, 10778, 859, 11210, 492, 12775, 815, 41, 13245, 576, 795, 891. Тур 562, 645, 1353, 2662, 5296, 7813, 8587, 12587, 13323, 8, 38. Уж 6787, 10161, 11857, 12201. Тхір 12408. Хомлян 6605, 6. Хруш 9797, 12306. Циркуш 338, 12204, 13831. Черван 1526, 2611, 3290, 4906, 7232, 9461, 12245, 829, 13352. Черенаха 4075, 6464, 7503, 8963, 11000. Шершень 3551. Щеня 7326, 8608, 9186. Ясочка 8437, 8, 11735.

Жить (8122—7), 2055, 440, 5235, 908, 6696, 7, 7094, 101, 80, 248, 504, 8243—8, 57—78, 9892—5, 13914—6.

Журба (2259—92), 45, 602, 777, 2424—7, 3740, 5338, 852, 6206, 7, 465, 7866, 11160, 12730, 44, 13499.

Забубони (253—318), 456, 576, 909, 2133, 4, 48, 666, 74, 852, 3382, 4091, 111, 35, 560—7, 917, 5082, 6244, 714, 7370, 1, 429, 30, 769, 8225, 8, 353—413, 747, 8, 982, 9277, 8, 932, 10141, 3, 248, 9, 74, 306, 11088, 98, 311, 6, 8, 46, 55, 7, 8, 64, 8, 508, 9, 49—51, 3, 5, 61, 2, 620, 8, 791, 3—8, 859, 60, 2, 72, 953, 71, 84, 12009, 21, 49, 235, 350, 419, 26, 53, 84, 577, 604, 5, 10, 21, 63, 89, 768, 812, 13383—7, 9—93, 5—428, 625, 14147, 51.

Забувсь (5811—21), 259, 6286, 13741, 2.

Завзятий (3324—48), 961, 4201, 7323—6, 9699, 13593.

Завидно (4803—59), 1713, 13675—82.

Завтрём жить (9879—938), 558, 5845, 6, 7766, 8008, 12242, 3.

Загубив, пахідка 273, 5851, 916, 6181, 2, 7290, 853, 11078, 9, 12749, 13392.

Заклад (12593—9), 1629, 14062.

Залізо 263, 91, 2726, 8, 5927, 10272, 13863.

Замашний (8571—99), 5408, 6348, 7358, 60—2, 9165, 13949—51.

Запис (10662—8), 1921, 45, 5242, 93, 813, 7, 6666, 7383, 675, 882, 12437, 13829.

Зарівать, нисим голова (11125—7), 3946, 4186, 9—92, 323, 506, 794, 5290, 6791, 7467, 8249, 14081.

Знада (3510—32), 2669, 6461, 7216, 9510, 28, 38, 9, 11452, 71, 3, 911, 2, 12455, 541, 864, 13411, 595, 6.

Здоровля (8123—48), 4924, 11464, 608, 13, 4, 847—52, 13917.

Земля 284, 329, 48, 401, 8, 564, 2077, 80, 1, 247, 937, 3775, 94—6, 4561, 2, 850, 6747, 61, 856, 7928, 8329, 10980, 11364, 741.

Зілля 455, 3550, 947, 6243, 7144—6, 491, 8212, 51, 8, 423, 4, 9831.

Бадилля 8120. Бур'ян. 9181, 10413, 12541. Варвінон 8462, 14137. Бидрич 7405. Билина 1851, 2, 10678. Блекота 6322, 12957. Будяк 5995. Вех 10242. Гвоздик 6384. Кійло 9307. Кропива 3362, 824, 5, 8182, 429, 820, 9307, 13231, 481, 653. Лобода 7509, 37, 8957, 13489. Лопух 5897, 10273, 11185. Муріг 13157. М'ята 278, 13154. Очерет 4156, 6423, 8381, 12532. Осока 12532. Пулянь 276, 1388, 12404. Реньях 2744, 4010. Рогіа 546. Рожа 8429, 36, 13961. Рута 13156. Ріст 331, 4914, 8, 6531, 8228. Сон 332. Тирлич 245, 6. Тоя и одолаи 8404. Хвіллка 13070. Хміль 4139, 10412. Чорнобровці 6411. Шевдіа 14137. Щавель 14137.

Зла личина 2888.

Злиденик 2880.

Злидні 844, 1450, 536—8, 79, 610, 2184, 537, 746, 3659, 868, 4757, 5073, 349, 9807, 59, 10409, 836, 936, 13000.

Злодій (11054—124), 174, 250, 566, 749, 810—7, 2250, 671, 3066, 869, 941, 5003, 291, 860, 946, 6095, 183, 225, 626, 764, 813, 4, 7030, 137, 58, 237, 415, 957, 8, 8077, 105, 624, 85, 9671—82, 5—8, 806, 977, 10134, 304, 728, 942, 11224, 12100, 2, 3, 777, 824, 5, 31, 13585, 615.

Знаємі люде (9481—7), 2887, 8.

Золото 209, 408, 563, 728, 1394, 445, 2103, 624, 3136—4434, 46, 7, 5945, 6261, 840, 7081, 287, 393, 8538, 946, 9241, 80, 462, 7, 10145, 821, 11214, 445, 636, 923, 12187, 405, 6, 765, 13319, 574, 687, 863, 14058.

Игана 365—9, 11609—12, 13390.

Ідам 12225.

Кадук 3766, 4609.

Камінь 410, 819, 20, 1097, 878, 95, 951, 3299, 433, 835, 4134, 467, 689, 712, 7206, 8357, 10357, 844, 84, 11332, 12058.

Капа 2768, 70, 13543.

Капость (3117—22), 2356, 13580.

Карті (12589—92), 1007, 767, 3290, 5597, 6596, 13193, 551.

Каяття (2236—51), 2621, 3898—910, 4477.

Клоп'іт (10038—87), 543, 2054, 62, 118, 215, 23, 3189, 6508, 9, 670, 7242, 8, 11758, 13649, 14005—7.

Клязь 946, 1596, 677, 4500, 9118, 9, 12778.

Козак (763—98), 1, 630, 72—4, 701, 52, 835, 46, 67, 1319, 54, 492, 723, 4, 885, 2403, 4, 6, 3927, 43, 4197, 9, 262, 4, 97, 607, 868—72, 956, 5068, 170, 269, 340, 913, 29, 6291, 328, 655, 7235, 91, 576, 746, 8083, 465, 734, 5, 61, 70, 8, 9, 9009, 434, 778, 9, 10339, 11028, 114, 82, 238, 99, 659, 730, 956, 12166, 276, 92, 390, 512, 32, 13287, 84, 353, 91, 699, 958, 69, 14027.

Колір.

Білий и чорний 261, 4380—5, 8413, 26, 7, 441, 526—35, 11206, 12914, 13147—9, 52, 557, 824.

Блідий 9124. Жовтий 13155. Зелений 8523, 13156, 7. Зузультний 13022, 321. Рудий 8524—6, 740. Ри-

бий 7951, 8412, 520—2. Тричі-рябський 13161. Синій 4009, 12521, 39, 13153, 4. Сірий 8413. Строкатий 611. Червоний 5411, 6497, 8056, 413, 32, 3, 6, 585, 9124, 13158, 9. Шурій-бурій 13160. Шарий 12149.

Коляда 342, 4, 512, 1541, 2132, 4580, 5568, 10645, 772, 12923, 13068, 819.

Кохайтєся (8726—85), 245, 6, 784, 1199, 2274, 4479, 979, 7351, 9475, 11712, 12509, 63, 605, 744, 13956.

Король 679, 1007, 4337, 6257, 8, 854, 7, 7908, 8451, 640, 13852.

- Кривда (2293—302), 4047, 6702.
- Кум (9492—501), 283, 566, 1061, 594, 2042, 305, 10, 820, 37, 982, 4159, 347, 716, 65, 880, 980, 5057, 8, 65, 148, 68, 273, 407, 70, 703, 830, 6387, 471, 518, 642, 898, 7001, 284, 355, 4811, 913, 41, 8054, 82, 328, 561, 801, 3, 9476, 7, 583, 713, 10183, 862, 931, 11363, 489, 513, 7, 93, 641, 822, 33, 87, 99, 967, 12066, 31, 49, 265, 618, 48, 50, 13167, 97, 293, 988, 14143.
- Кумпанії всі (5982—6001), 13755.
- Купая, продаж и д. (10493—599), 738, 42, 915, 1037, 253, 872, 972, 2601, 867, 3086, 96, 6, 4283, 622, 8—30, 5, 7, 8, 5014, 50, 159, 209, 39, 384, 504, 17, 618, 58, 861, 81, 902, 6, 124, 226, 716, 993, 7074, 5, 113, 61, 204, 30, 1, 78, 455, 618, 739, 860, 89, 90, 920, 8103, 498, 504, 9239, 375, 575, 748, 9, 10063, 231, 470 — 87, 924, 6, 42, 6, 11072, 12496, 823—5, 7, 86, 13024, 189, 416, 21, 45, 585, 683, 721, 14056—64.
- Курить и нюхать (12600—18), 317, 789, 985, 3618, 850, 960, 8, 9, 4242, 760, 6124—6, 207, 616, 7312, 606, 6095, 9302, 11641, 875, 12080, 522, 34, 787, 822, 13583, 760, 73, 14182.
- Кути 341, 3, 5, 6, 5082, 7694, 11806, 12253, 13016, 7, 415, 24
- Лад (6652—84), 698, 1232, 13804—6, 8.
- Ладан 197, 2810, 4329, 573, 688, 5105, 667, 8, 6433, 558, 7698, 700, 8222, 12967, 13184, 382, 597.
- Лайка (3533—807), 322, 3341—7, 674, 4021, 2, 81, 2, 120—5, 584, 90—7, 5686, 717, 6720, 7253—6, 614, 22, 879, 916, 8713, 4, 9162, 540—3, 10202, 351, 629—31, 923, 55, 11120, 1, 645—7, 12652, 854, 13171, 597—634, 14065.
- Ласка 4487, 8, 98, 765, 8—70, 7622, 10702.
- Ласощі 5674, 10486, 12432.
- Ледашо (2954—68), 904, 1962, 2050, 2, 862, 4, 5, 70, 3227, 9, 871, 3, 5, 88, 94, 4451, 7100, 592, 951, 2, 6, 9—61, 4, 9, 70, 2, 3, 5, 6, 83—7, 9—91, 8—8007, 877, 908, 10841, 11494, 12552, 13558, 9.
- Легко (7717—25), 2181, 3, 5—9, 7406, 13878—81.
- Ливень 3739, 13512.
- Лиха тварь 2866, 5109, 13555.
- Лихий (2854—953), 87, 180—3, 381, 1962, 2362, 3230—2, 889, 5412, 871, 983, 6175, 7070, 82, 347, 542, 957, 83, 6, 7, 8239, 9556, 11604, 13193, 452, 546, 50—7.
- Лихо (1954—2151), 705, 1015, 834, 2183, 390, 421—3, 30, 3281, 655, 6, 954, 4944, 5, 8022, 3, 41, 5—53, 9554, 786, 7, 805, 11682, 731, 12506, 13500, 1, 18—20, 4—6.
- Лихою годиною (7726—36), 1380, 2028, 10930, 13882—4.
- Лікарь (8339—52), 2584, 5249, 8063, 251, 13402, 927, 8, 33.
- Лінійний (10839—11028), 349, 607, 1682, 3, 891, 4672, 5178, 284, 480, 919, 6663, 7062, 356, 8115, 51, 10388, 12184, 6, 14071—5.
- Лічаба 17, 105, 242, 64, 6, 86, 9, 93, 5, 9, 300, 25, 6, 31, 2, 71, 779, 901, 7, 86, 1251, 3, 70, 8, 538, 738, 941, 2165, 82, 4, 91, 326, 625, 55, 70, 712, 3, 808, 940, 3260, 4, 342—6, 97, 437, 529, 614, 5, 42, 732, 3, 52, 3, 64, 7, 891, 907, 4166, 258, 77, 348, 62, 3, 462, 651, 759, 925, 5107, 36, 7, 211, 29, 301, 445, 516, 8, 9, 26, 673, 85, 902, 54, 6178, 9, 212, 54, 436, 64, 8, 70—4, 624, 710, 21, 58, 9, 7016, 358, 465, 8, 651—3, 88, 8019, 74, 132, 7, 332, 418—22, 4, 500, 21, 6, 805, 9023, 57, 68, 78, 85, 6, 318, 9, 21, 52, 511, 2, 889, 989, 10167, 9, 90, 397, 595, 745, 936, 91, 11129, 30, 306, 461, 524, 7—35, 12564, 780, 13000, 3.
- Лузан 4320.
- Лунь 1888, 3738.
- Люде 34, 49, 54, 71, 82—4, 94, 8—100, 70, 94, 396, 8—400, 1992—2000, 9, 350, 61—6, 3321, 4035, 725, 6853, 4, 7806, 946, 8, 9, 8260, 1, 79, 11128, 30, 503, 13429.
- Лут 13946.
- Лють 3737.
- Лях (856—84), 664, 7, 8, 70, 3, 789, 96, 855, 906, 1069, 308, 854, 2128, 622, 3104, 573, 4211, 353, 5170, 405, 553, 6626, 758, 7334, 5, 851, 8098, 9, 104—8, 731, 805, 10185, 736, 11005, 28, 227, 624, 12157, 61, 510, 13304, 456, 808, 14107.
- Манастир 206, 3021, 89, 4536, 7, 733, 9490, 605, 11004, 12444.
- Мандрівочка (11029—53), 1884, 936—43, 2110, 7238, 76, 8294, 14076—9.
- Мани (?) 13618, 9.
- Мара 2811, 5154, 5, 7213, 9463, 11277, 345, 921.
- Марасуда 6648.
- Маршотравить (10814—38), 4754—7, 9117, 11715, 6, 13488, 973.
- Мареве 3058, 9, 5245, 13431.
- Міньба (10600—10), 723, 8020, 12800, 1.
- Міра (10611—4), 5863, 7069, 287, 328, 10588.
- Місто и село (10470—92), 2586, 745, 6269, 308, 873, 6—8, 7648, 50, 947, 9, 50, 97, 10547, 62, 11144, 70, 252, 12143, 391.
- Місяць (календар) (412—529), 261, 2, 323, 4, 91, 1582, 2136, 478, 5204, 344, 491, 2, 631, 4, 6100, 321, 7697, 796, 852, 907, 8135, 407, 13, 654, 747, 10256, 636, 859, 12855, 13097, 147, 415, 18, 22, 32, 619, 795.
- Млин (10299—301), 2609, 3130, 4897, 8, 966, 5596, 7132, 8, 89, 94, 761, 899, 8179, 938, 9267, 743, 10446, 7, 913, 11359, 884, 12015, 6, 155, 82, 853, 80, 96, 980, 4, 5, 92, 3, 13216, 510, 884, 92, 6, 14017.
- Мое (9697—745).
- Молитва (140—61), 51, 65, 6, 8—70, 85, 7, 269, 72, 793, 859, 1137, 2267, 600, 806, 971, 3467, 8, 4572, 691, 4801, 5497, 524, 872, 6188, 576, 622, 8081, 9143, 283, 373, 11478—80, 727, 9, 12832, 962, 13376, 709.
- Молоде и старе (8638—725), 58, 138, 61, 345, 61, 76, 523, 63, 4, 782, 1038, 681, 2217, 771, 3222, 5013, 220, 40, 424, 645, 91, 710, 8, 84, 8—91, 925, 35, 73, 7, 8, 6005—9, 3, 107, 57, 642, 846, 50, 1, 905, 6, 32, 7083, 95, 248, 62—5, 321, 2, 53, 507, 15, 6, 25, 774, 8078, 9, 84, 5, 117, 431, 586, 7, 600—2, 5—7, 729, 886, 919, 9248, 9, 57, 423, 10058, 693, 11174, 552, 12220, 529, 45—7, 65, 817, 28, 13020, 1, 86—8, 90, 267, 620, 724, 952—5.
- Море, річка и д. 18, 145, 395, 1048, 455, 597, 982, 2078, 9, 235, 417, 4754, 5167, 205, 10, 66, 574, 682, 836, 57, 6041, 163, 685, 9, 711, 7098, 157, 368, 456, 9, 545, 679, 708, 8013, 58, 125, 269, 84, 361, 9357, 73, 791, 996, 10472, 573, 753, 4, 958, 63, 4, 80, 11360, 9, 483, 12844, 13179, 372, 91, 430, 722, 73, 14121.
- Морожа 3741, 7842, 3, 12921.

- Москва (799—855), 669, 726, 96, 973—7, 1744, 2512, 748, 94, 926, 7, 98, 3170, 265, 414, 32, 536, 771, 4012, 5006, 228, 342, 515, 632, 6019, 52, 595, 921, 36, 7030, 302, 8726, 800, 9254, 8, 71, 2, 4, 10036, 11988, 12353, 402, 31, 825, 13456, 559, 77, 710, 851, 74, 14146, 75, 9.
- Мушин, раба (1251—324), 880—3, 1142, 4—6, 69, 74, 5, 84, 9—93, 235, 372, 2378, 538, 5180, 440, 879, 6074, 7048, 51, 416, 951, 8074, 83, 106, 9440, 12157, 525, 668, 739, 13214, 42, 473, 6, 7.
- Мушники (12463—75), 1885, 2590, 623, 719, 965, 84, 9, 3996, 4373, 628, 9, 752, 3, 5092, 326, 736, 876, 6300, 544, 5, 61, 7077, 130, 495, 809, 91, 966, 9234, 594, 766, 10076, 321, 857, 11052, 907, 95, 12483, 500, 1, 18—20, 42, 707, 13596, 706.
- Надів 63—7, 1767.
- Надів добра (4860—903), 778, 1243, 5163—6, 74, 7235, 13683.
- Надів дурна (5607—82), 157, 8, 234, 2899, 921, 2670, 3074, 4026, 625—8, 79, 5237, 41, 6291, 13518, 734, 5.
- Паймя, служба (10311—406), 146, 921, 56, 2140, 3879, 4494, 5186, 210, 349, 59, 417, 31, 2, 780, 6202, 7614, 44, 974, 8012, 104, 7, 13, 9866, 10685, 851, 11167, 12675, 724, 13484, 867, 988, 14050—4.
- Нанасть (1757—63), 60, 152, 847, 908, 1084, 2094, 298, 9504, 10378, 10902.
- Напрасниці 88, 2793, 5, 6, 804, 5, 4038—40, 2—71, 5320, 7353, 428, 65—8.
- Нароштий (2672—5), 2696—8.
- Паука (6002—105), 414, 5235, 693—6, 829, 914, 25, 79, 80, 6106, 17, 8, 272, 540, 613, 824, 929, 67, 7035, 87, 94—6, 184, 383, 7908, 8792, 9209, 10, 11063, 673, 778, 12104, 904, 5, 13095, 637, 9, 757—60.
- Наш брат (9129—36), 13992.
- Небо 73, 147, 270, 394, 5, 4813, 927, 5193, 705, 6854, 7083, 928, 12024, 439.
- Банскавка 336, 474, 563, 6. Грім 336, 474, 562—5, 576, 1965, 3772, 4214, 7214, 6, 13402. День 430, 501, 4, 13, 55, 613, 781, 3672, 3, 7787, 8, 91, 2, 8372, 40919, 20, 12914. Зорі 567, 636, 3634, 4562, 5422, 705, 6613, 28, 7785, 8193, 372, 428, 520, 9463, 11869, 12902, 13325, 415, 775. Місяць 237, 267—9, 300, 592, 5, 6, 780, 1, 2288, 931, 5191, 364, 422, 8372, 572, 10060, 11869, 12636, 13142, 333. Ніч 504, 5, 77, 86—94, 5896, 7783, 6, 9, 8055, 10913, 29, 11122, 295, 339, 40, 745. Ранок 597. Світ 4563, 928, 9, 5318, 529, 7783, 4, 5, 98. Сонце 236, 334, 5, 7, 568, 70, 1, 98, 600, 18, 9, 998, 2288, 3152, 655—7, 9, 770, 4563, 886—8, 5190, 493, 4, 554, 679, 6513, 760, 83, 880, 8372, 10057, 13143, 4, 629. Хмарі 335, 475, 567—71, 2096, 8, 498, 3372, 772, 4138, 7672, 12890, 13875.
- Певмосне, мордуєнци (1323—66), 1962, 76, 2788—92, 9, 999, 3004, 972, 4318, 5743, 7044, 90, 12666, 13581—4.
- Недбалиця (10775—97), 7062, 336, 9118, 10289, 13850.
- Неділа (530—43), 747, 2148, 319, 712, 3611, 951, 4524, 893, 902, 83, 5088, 202, 331, 2, 929, 30, 6444, 536, 656, 751, 834, 7035, 229, 42, 907, 8096, 195, 544, 878, 9985, 10531, 708, 11132, 364, 629, 800, 93, 13188, 273, 99, 457, 14137.
- Не знаєнци (6510—83), 2043, 5448, 6056—65, 75, 85, 10782, 95, 13776, 7, 803.
- Незнай 106, 7.
- Не люблю (5075—153), 1046, 2466, 7, 3257, 8, 395, 6, 933, 4534, 5021, 2, 7335, 563, 614, 9409, 11015, 12743, 84, 13542, 694, 728—30.
- Нема 1914, 7—53, 5652, 7619—21, 13503, 9—17.
- Нема беа ваді (2446—56), 7440, 997, 9342, 3, 13531.
- Неоднакове (7917—50), 987, 9—1040, 685, 90—9, 12541, 13907, 12.
- Не пайдить (1764—847), 988, 1046—8, 700, 2035—7, 12788, 13383, 487, 500—7.
- Неправий (7022—32), 176, 2671.
- Не розбереш (7033—41), 7425—7.
- Не страшно (4214—95), 2434, 5, 642, 4114, 5004, 313, 516—20, 7259, 12105, 726, 13644, 5.
- Нешасти (1739—50), 1493, 592, 715, 989, 3373, 8317, 8, 9321, 70.
- Німєць (940—4), 670, 758, 2826, 5137, 6048, 8108, 9250, 81, 926, 13048, 458, 62, 562, 813.
- Бойко 12891. Велетні 659, 5826, 7, 13945. Вірмен 12500. Волошин 8554. Грек 256, 735, 4681, 12326. Гуцул 4694, 12849. Єгнєньєкий 2901, 2. Комляк 4771, 5633, 8590. Латин 11143. Литвин 258, 662, 743—8, 3005, 598, 4123, 5012, 3, 6459, 8581, 12017, 425, 616, 13063, 14173. Мазур 3065, 12531. Мурич 6154. Нагаєць 1497, 6352. Обрі 1874. Орап 8528. Орда 2780, 7320, 680, 12000. Пєсиголовєць 4081. Радимчанє 660. Рахманє 128, 299, 5634. Татарє 335, 7, 9, 4361, 469, 5224, 6091, 352, 934, 9442, 11896, 12425, 733, 13391. Турки 2, 769, 1522, 6228, 772, 8108, 9281, 13547, 694, 760. Хан 5635. Храпцү 12836. Черєсьєкий 8589. Чєхи 13808. Швед 1796, 14083. Ядвинга 8507. Яничаре 9246.
- Новинка (7802—10), 2680—2, 5048, 6713, 4, 7021.
- Ночник 3578.
- Нужда 44, 1559, 69, 989, 3657, 8, 8920, 9476—9, 772, 4, 6, 7, 8, 806, 14000.
- Пужа 769, 1859—62, 2461, 96, 502, 743, 895, 3118, 259, 4639, 5991, 6615, 884, 7224, 410, 8953, 9341, 683, 847, 96, 10026, 425, 836, 11071, 883, 12077, 504, 11, 646, 7117, 13490.
- Обіцянка 19, 1228—30, 4514—26, 6867, 7294—8, 348, 423, 670, 10670—7.
- Одежа (11128—248), 257, 8, 85, 94, 327, 428, 58, 65, 8, 84, 5, 530, 60, 1, 620, 6, 43, 8, 786, 951, 61, 1041, 144, 263, 97, 414, 68, 527—32, 45, 60, 96, 612, 3, 5, 75, 719, 869, 2036, 7, 283, 372, 534, 5, 78, 95, 839, 40, 3382, 705, 941, 50, 4342, 517, 874, 912, 5070, 1, 93, 174, 5, 226, 7, 322, 41, 55, 444, 71, 2, 547, 713, 825, 911, 2, 6069, 234, 41, 3, 329, 90, 1, 418, 32, 537, 627, 47, 826—8, 81, 2, 988, 7026, 62, 3, 114, 86, 7, 224, 42, 4, 302, 13, 34, 50, 552, 15, 6, 41, 58, 62, 4, 664, 913, 21, 77, 8038, 106, 10, 1, 4, 21, 399, 407, 510, 663, 709, 9023, 185, 259, 77, 9, 364, 644, 727—9, 94, 802, 10567, 609, 700, 1, 21, 851, 11039, 64, 621, 719—21, 12186, 7, 410, 1, 69, 80, 5, 502, 14, 21, 3, 6, 8, 35, 9, 51, 7, 9, 833, 922, 30, 13052, 159, 66, 334, 55, 84, 5, 409, 20, 32, 708, 850, 14082, 3.
- Од лєду до лєду (погода, рін) (544—656), 236, 7, 64, 5, 90, 308—10, 32—7, 41, 412, 3, 5, 7, 22, 4, 6, 31, 8, 43—7, 9, 58, 65, 7—70, 473—5, 84, 5, 90, 502, 6—8, 16—21, 2647, 4003, 293, 562, 9, 683, 5082, 100, 271, 336, 569, 70, 662, 79, 884, 917—20, 6462, 515, 937, 7214, 6, 8, 34, 69, 70, 709, 17, 63, 77, 90, 8456, 613, 4, 10060, 155, 76, 551,

908, 88, 11031, 5, 136, 59, 380, 608; 802, 946, 12133, 8, 411, 40, 51, 782, 818, 13147, 64, 389, 401—3, 12, 33—8, 509, 43, 14015.

Одиаківі (7951—8124), 875, 1050, 191, 6, 226, 63, 6, 424, 32, 63, 9, 77, 566, 84—90, 689, 729, 54, 2209—12, 336, 7, 60, 441, 667, 919, 39, 3870, 4142—58, 268, 9, 77, 529, 36, 7, 872, 933, 5908, 9, 6167, 425, 6, 594, 619, 63, 7106—51, 460, 8688—91, 703, 867, 9009, 14, 23, 4, 33, 7, 67, 227, 303—6, 22, 3, 622, 11475, 9, 80, 657, 786, 7, 900, 12534, 13908—13.

Охайність (11249—85), 5476, 7, 9, 6649, 50, 68, 8510, 10791, 11188, 13784, 805.

Пан (1129—250), 226, 46, 52, 66, 9, 482, 641, 89, 821, 917, 51, 2, 3, 65, 1005, 30, 40, 127, 255, 6, 8—67, 75 — 7, 80—4, 90, 1, 5, 6, 9, 302—5, 11, 3, 7, 20, 1, 72, 615, 88, 704, 68, 967, 2069, 352, 481, 4, 5, 7, 8, 530, 50, 930, 1, 3324, 405, 87, 94, 902, 4265, 446, 516, 7, 622, 45, 730, 808, 5096, 165, 92, 386, 419, 40, 519, 35, 71, 769, 879, 6167, 468, 571, 661, 7113, 4, 334, 5, 41, 416, 510, 26, 8009, 65, 7, 71, 3, 4, 7, 86, 92, 121, 404, 27, 49, 886, 904, 31, 9250, 74, 440, 724, 80, 1, 94, 902, 72, 10000, 81, 193, 254, 6, 397, 739, 40, 11119, 32, 50, 72, 9, 80, 248, 60, 330, 440, 84, 659, 712, 86, 12066, 268, 368, 88, 502, 10, 27, 70, 8, 633, 786, 814, 52, 964, 5, 13053, 121, 369, 458, 61, 72 — 7, 559, 70, 14050, 107, 50.

Паска 168, 281, 349, 510, 93, 1798, 2045, 330, 619, 3246, 4530, 5018, 200, 1, 7280, 897, 8655, 894, 12608.

Пекло (199—201), 242, 3, 1873; 2083, 509, 766, 900, 40, 3137, 9, 40, 4258, 5098, 599; 6176, 9545, 11304, 12635, 13579, 684, 14011.

Пеші (2782—826), 2297, 6727, 7463, 13545, 6.

Перебір 4614—20, 12160—83; 227, 8.

Перевісь (1848—70), 988, 1555—8, 60—2, 899, 4080, 13508—11.

Перехрести 251, 5, 2248, 3694, 799, 5104, 7918, 8059, 372, 12898.

Пить воду (12416—30), 2414, 4478, 605, 5233, 4, 6488, 617, 7226, 9581, 11467, 12751—4, 13410, 14127.

Підняв уші (4913—31), 988, 4462, 6113.

Піст (126—31), 109 — 13, 5, 6, 9, 34, 5, 7, 90, 529, 32 — 7, 40, 1, 2148, 3202, 583, 895, 5088, 332, 695, 6410, 7229, 8096, 108, 882, 11479, 547, 12350, 14375, 616.

Планита 281, 7370, 769.

Плач (2367—400), 141, 538, 2193, 1410, 4111, 3, 5853, 8796, 9270, 788, 12453, 6, 661—3, 91, 13378, 417, 527 — 9, 640.

Плітки (6980—7021), 1997, 3511, 4452, 5323, 6720, 36, 7375, 723, 4, 803—8, 8959, 60, 9128, 583 — 7, 9, 90, 7, 9—602, 10356, 13818.

Плюхий (3233 — 74), 1962, 3028 — 34, 304, 5, 4075 — 9, 128 — 37; 859, 963 — 70, 10204; 5, 12623 — 6, 764, 13590, 1.

Погано (7524—660), 4704, 7082, 9203, 13857—68.

Потай (5936—81), 1103—26, 2420—3, 3584, 5, 10949, 50, 12748, 9, 61, 854, 13094—6, 754, 8.

Потороча 8502.

Правда (6685—792), 692, 3, 798, 2248, 578, 3027, 4060—71, 6128—30, 795, 804, 9, 16, 7433—7, 41, 8241, 9362, 10338, 56, 14678, 12458—60, 2, 13115, 472, 810—7.

Праця (9982—10037), 65, 8—70, 2, 213, 542, 3, 51, 80—2, 1570, 750, 2567, 5302, 59, 602—5, 7162, 81—203, 5—12, 315, 48, 8927, 9316, 10180, 362—73, 7, 581, 853, 11014—18, 12124, 5, 478, 844, 76, 14003.

Прибуток (9834—78), 3115, 6, 7204, 14001, 155.

Привик (9563—8), 2872, 6001, 13996.

Пригода (1751—6), 3908, 5839, 9528, 793, 906, 11858, 12693, 13210, 496.

Приятель (9511—44), 358, 2308, 9, 8097, 101, 13995.

Приклад (6106—9), 5877, 10807.

Природу тяжко одмінити (3208—32), 235, 2645, 941—5, 13589.

Принада (7103—220), 5151, 3, 854—8, 7101, 2, 13837—9.

Прислів'я (13101—32), 5213, 8362—78, 82, 13101, 14192.

Казка 2047, 532, 6922, 7715, 876, 12460, 1, 13116, 25, 309. Приказка 6719, 7877. Бялиця 12461. Посланиця 11985. Загадка 13055. Приповідка, приповідка 8736, 12462.—Андрій 2837, 12702, 6, 962. Андрушко 5289, 12000. Антін 930, 4997, 7716, 935, 12704. Борис 10975, 13016. Варвара 3929. Василь 4307, 5643, 6068, 9142, 346, 13989. Векла 10889. Веремій 3428, 583, 9582. Вілди 6439. Гаврилко 5513, 6411. Гаврило 8014, 12705. Гали 5503. Галошля 2657. Ганна 5368, 86, 7336, 12615, 13187, 257. Гандя 2752, 72, 7850. Гапка, Гапуся 1, 399, 439, 7850, 8562, 9579, 11658, 13358, 506, 14075. Гапон 7032. Гарасько 13987. Гарасим 12704. Гася 4789. Гнат 5736, 13836. Гриша 8892. Гринь 8563. Гринь, Гринько, Григорій, Гришко 1001, 11, 49, 523, 2119, 405, 2595, 787, 4328, 731, 5544, 6222, 7059, 611, 893, 7, 906, 8558, 861, 10340, 805, 11274, 419, 12535, 8, 961, 2. Дашко 4778, 8043, 12795. Давид 6314. Демид 8028, 953. Дем'ян 12541. Денне 1650, 6399, 12613, 14156. Дмитро 3068. Дорош 12789. Ёвдовин 12548, 9. Ёвхін 2787, 929, 9346, 13987, 9. Ёсип 3928. Захарко 6557, 12966. Іван 1005, 30, 262, 3, 5003, 519, 736, 6008, 312, 877, 7058, 676, 8768, 9065, 12528, 13132, 369. Іванець 10080, 13132. Іванко 3249, 12693, 13264. Івась 4335, 6008, 7938, 9822, 12643, 13053. Івахно 7351. Ілляха 4011. Каленик 7906, 10059, 11987. Карпо 6073, 9024. Касян 11418. Катерина 8830, 12526, 41. Катри 4293, 12490. Килина 3295. Кирило 9570, 12705, Кіндрат 12706. Клим 5545, 12707, 14157. Кузьма, Кузька 2038, 3255, 643, 4027, 727, 5617, 6537, 7667, 8028, 13686. Кулинка 13297. Купріян 13170. Лазарь 14158. Ленко 3908, 5511, 12002, 13488. Левон 10766. Лесь 1540. Леська 5185, 9986. Лисько 8822. Луцк, Луцька 12285. Магда 10792. Макар 2121, 2. Максим 13237, 14159. Маринка, Марина 5013, 4, 7523, 9045. Марко 1170, 3140, 548, 6461, 11664, 12710, 13024. Мартин 6315, 11999, 12193, 14160. Маруся 4977, 8, 7482, 11261, 548, 12554, 13104, 940. Маруха 4011. Марушка 6381, 7732, 11341, 987. Матвійко, Матвій 2376, 6564, 11411, 12162, 668. Малько 11664, 12216. Микита 2120, 4019, 5276, 565, 6554, 7093, 12659, 711, 14005. Микола 5565, 6291, 8327, 12709. Мина 12708, 835. Мись 3518. Митяка 1948. Михайло, Михайло 5289, 8413, 10853, 11725. Мотря 6918. Мусій 12553, 836. Муца 12285. Настя 1073, 660, 6439, 647, 79, 9065. Паум 11833, 12712. Нікія 10345, 11321. Ничипір 10971. Овдій 14100. Одарка 14180. Олексій 14161. Олександра 2058. Оасла 5351,

6416, 7502. Олесь 5286. Олесь 12723. Омелько 1650, 4911, 6227, 674. Опанас 2542, 5772, 9105, 12526, 74, 713, 834. Оришка 5459, 13529. Остап 12681. Павло 7935, 12840. Пам'яко 5459, 6320, 2, 419, 625, 894, 11068, 172. Парася 1011, 4770, 977, 5285, 733, 9471, 2, 13277, 987. Паркім 1012, 709, 6315, 13318. Педори 6351. Петро 3931, 5158, 926, 6076, 7904, 12501, 962, 3, 95. Пилип 2693, 752, 12714. Пріська 6439. Пропіп 8034. Роман 12533, 13470. Савка 1734, 3139, 945, 4332, 4720, 996, 5731, 65, 7112, 562, 980, 8009, 9429, 11918, 79, 12509, 681, 716, 929, 64, 14175. Саміло 9579, 80. Свирид 6314, 13026. Солоха 1770, 2627, 13222. Семен 4000, 932, 11462, 3, 12715. Сидір 4018, 6883, 7903, 9089, 12813. Сунрунада 6316. Тарас 1943, 6674, 8559, 60, 11046. Таця 5508. Текла 10889. Тера 2701. Тереса 552. Терешко 6418, 12669. Тиміп 12717. Тит 10853, 11725. Титяна 4720, 5284, 7524, 12524. Тишко 3314. Уляна 1854, 4993, 11877, 13170. Улята 10981, Усти 6625. Хведір 3014. Хведько 6240, 10976, 12003, Хвеса 5549, 9024, 12680. Хвось 7703. Хилко 4732. Химка, Хима н д. 1012, 6918, 10783, 4, 11193, 338, 439, 12548, 9, 13337, 986, 7. Хіври 5567, 6439, 538, 7905. Хома 1542, 2579, 80, 3001, 69, 255, 4062, 5159, 565, 736, 7335, 969, 9116, 474, 799, 10557, 8, 856, 973, 12550, 75. Хтодори 9478. Юрко, Юрій 3930, 7976, 12520, 718, 9, 14109. Ізко 5736. Іким 1975, 8024. Ікіп 2661, 3530, 4726, 7111, 8024, 12720. Ірема 4062, 6285, 8945, 9474, 11362. Ірош 7555.—Андрій швець 11412. Борисиха 13017. Велигон 12980. Гайдай 12609. Галаченко 4102. Головок 12960. Дудек 10559. Забіла 13704. Заблещий 10561. Іван Бражники 188. Кастян 8121. Коваленко 9262. Комацника 12080. Костюк 10557, 14171. Куланівський 12833. Куляна Вакулякова 11412. Лішка баба 13822. Лотоцький 5509. Май 7689. Малах 6452. Мархела 5372. Муйсієва 6417. Панасиха 9105. Педюр 12534, 13599. Переладовський 5469. Петриха 2328. Пендюрка 12534. Попанський 6284. Потоцький 5509. Редько 13861. Романиха 12533. Сажка 13131. Сасимін 8588. Сахно 7915. Севрадим 8568. Семен швець 4000. Сидорова 11522. Сипаків 6675. Туляшниця 13989. Харько Макогоненко 6224, 13019. Хіври Рейдедула 13976. Хоменко 3674. Шишка 7970. Шкрібиха баба 13976. Щокота 13627.

Пров'яба (4465—613), 2322, 3, 6—35, 4680, 5232, 10629, 11055, 978, 13656, 8.

Про мене (4932—5007), 4528, 97, 7512, 8926, 40, 9541—3, 12846.

Пропан (1871—953), 7621.

Прясті (10273—6), 323, 4007, 993, 6428, 7119, 20, 99, 603, 793, 817, 8130, 209, 9138, 317, 478, 963, 10053, 862; 3, 90, 12548, 607, 709, 91, 13165.

Птиця (10257—68), 379, 418, 21, 5, 523, 45, 784, 1336, 7, 950, 97, 5725, 7195, 325, 981, 8236, 761, 859, 61, 9089, 279, 425, 31, 10849, 11309, 12584—7, 716, 9, 13186, 205, 14030.

Бугай 12443. Бузько 8057, 12676. Бусель 324, 13807. Ворона, гава 436, 7, 671, 1031, 252, 4, 784, 95, 2364, 540, 9, 50, 978, 81, 3453, 4080, 5499, 613, 68, 795, 8, 880, 6041, 403, 587, 8, 764, 7007, 324, 44, 953, 8032, 9266, 424, 842, 6, 10925, 6, 11120, 205, 361, 405, 12743, 13306, 11, 508, 759, 14028. Галка 1776, 7324, 571, 9600, 13152. Голуб 785, 7295, 8858, 13076. Голуб дикий 6620. Горобець 259, 60, 437, 547, 77, 614, 5, 903, 1033, 3098, 249, 3322, 4071, 5038, 790, 6072, 565, 7017, 295, 809, 8461, 9160, 507, 10258—60, 997, 12007, 821, 69, 13311, 769, 956, 14048. Горляця 10102. Грак 10964. Гусь 326—9, 1021, 3243, 4116, 6893, 918, 7352, 435, 8103, 531, 9083, 11228, 76, 12736, 946, 13054, 290, 347, 821, 14104. Гусь 288, 3411, 46. Жайворінок 14149. Журавель 4070, 934, 5500, 7296—8, 8623, 13201, 2, 365, 87, 8. Зозуля 439, 71, 826, 5169, 515, 7363, 9088, 932, 13207, 653. Іва 10261. Індик 2482, 836, 3375, 10268, 12764, 943. Качеля 288, 1742, 3411, 8610, 12946. Качка 552, 1648, 2045, 8555, 11767, 13401. Квочка 421, 3244, 416, 5316, 10027, 957, 13424, 783, 14140. Крук 3217, 4855, 7250, 953. Клітна 1336, 7. Кулик 997, 3374, 5702, 6561, 640, 7327, 965, 98, 9458, 563, 10417, 957, 14087. Курі 321, 436, 570, 697, 1015, 74, 5, 742, 69, 843, 89—91, 2353, 589, 817, 43, 97, 3243, 9, 4016, 207, 582, 685, 724, 909, 5490, 553, 739, 40, 849, 99, 6079, 266, 305, 403, 20, 516, 918, 7534, 7, 81, 685, 982, 8412, 966, 9475, 80, 740, 1, 850, 10234, 635—7, 943, 11338, 691, 901, 12271, 634, 13223, 321, 86, 99, 406, 26, 760, 14141. Куроп'я 3067, 6564. Курця 2284, 3453, 4890, 7604, 8185, 13690. Ластівка 266, 309, 25, 9, 5271, 9236, 12915, 13956. Лебідь 1206. Овсянка 546. Орел 407, 999, 1032, 3, 5357, 7322, 8088, 465, 13329. Пана 2483, 540, 11612. Перепелиця 10997. Пілень 443, 588, 1067, 2915, 4155, 6487, 8784, 9618, 10262, 4, 12464, 838, 13702, 900, 14027. Прилутень 10945. Пушик 3374, 11204, 13405. Ракша 14029. Рабень 4170, 8874, 13678. Сялця 546, 616, 2062, 3213, 4070, 1, 7296, 8, 8548, 10257, 12762, 13301. Сич 3376, 5941, 7001, 811, 13067. Сова 998, 3214, 371, 6, 4008, 225, 362, 74, 813, 5486, 739, 40, 941, 6841, 39, 7001, 152, 343, 811, 927, 68, 8023, 914, 9460, 4, 10719, 12609, 779. Сока 997, 1031, 1301, 3214, 4080, 225, 374, 5904, 6612, 7152, 343, 953, 8464, 9465, 846, 10548, 11145, 12779, 80. Соловей 471, 5501, 7297, 9193, 10251, 12837. Сорока 414, 25, 4032, 795, 2415, 289, 364, 3125, 193, 5495, 512, 33, 6078, 9, 88, 585, 6, 713, 7004, 7, 8033, 396, 9059, 81, 266, 842, 6, 11205, 364, 793, 12743, 54, 80, 938, 13269, 311, 428, 89, 785, 92, 14028, 190. Тетерук 8556, 10265. Туркот 2732. Удуд 826, 3552, 4304, 5515, 7110, 11201. Чайка 299, 5702, 10964. Чапля 4130, 934, 8622. Чечітка 13690. Чіпра 5091. Шпак 6566, 7853, 13178, 712. Шуліка 13386. Шур 1353. Яйце 421, 5, 697, 1015, 843, 940, 2700, 4890, 7279, 13155, 14031. Яструб 1902, 7927. Ягіль 7337.

Гада (6110—49), 947, 3510, 6159, 72, 258, 8678, 9, 12864.

Рай 24, 200, 762, 1641, 4952, 5385, 6176, 7272, 9133, 280.

Ремесло (10407—69), 212, 2961, 5762, 848, 95, 942, 6019, 53, 179, 230, 3, 63, 313, 45, 81, 96, 555, 62, 82, 3, 798, 9, 911, 2, 54, 7338, 57, 69, 635, 807, 995, 9576, 10037, 125, 11063, 85, 12911, 13285, 311, 841.

Бердник 1026, 7. Бондарь 2746, 8443, 9346, 10442—5, 11325, 12540, 13989. Бортник 7160. Говчарь 3148, 10464, 13443, 989. Гута 10405. Коробейник 1020, 9272. Кравець 5950, 6174, 656, 7277, 554, 9267, 577, 999, 10435, 11326, 12806, 908, 13865, 14146. Кухарь 1221, 2, 10455, 13232. Коваль 499, 1858, 2277, 548, 844, 3377, 4060, 284, 5426, 854, 927, 7609, 10, 3, 27, 8517, 9574, 10431—4, 752, 835, 11325, 12530, 13650, 714, 987, 14014, 40, 5. Кушпир 10247. Лавка 5462, 10465, 11285, 706, 13295, 14038, 9. Ліповщик 10439. Лісничий

1867. Малаєр 227, 10427—9. Мамка 8086. Медвідник 1025, 6036, 10469. Мірошник 2523, 3114, 7138, 8066, 10446, 7, 12853. Пастух 2545, 4124, 5445, 6, 7106, 200, 8070, 10107, 466—9, 12722. Рибалка 5766, 7601, 963, 99, 8000, 631, 9860, 10448—52, 12233, 768. Рілляк 6598, 8561, 82, 9567. Святий 1028. Ситник 1020, 6. Тікач 2541, 4946, 7547, 10274, 436, 552, 12540, 13254. Чумах 1756, 2496, 7967, 10095, 456—63, 12500, 13571, 14104. Шанувал 1587, 14174. Швєнь 301, 933, 2597, 750, 965, 3103, 944, 400, 60, 5517, 6124, 623, 73, 7488, 9573, 7, 10069, 70, 437—41, 836, 959, 11646, 749, 12537, 617, 894, 14055. Шильник 1027. Шинкар 10453, 4, 611, 11789, 90. Шорник 1028. Щетинник 9272.

Решето 138, 612, 1690, 928, 2715, 3200, 4096, 5619, 81, 778, 6198, 903, 7619, 20, 8, 8649, 10284, 785, 12217, 13775, 881.

Ріба 206, 583, 775, 1633, 2145, 605, 3321, 4263, 562, 777, 872, 83, 5116, 7, 354, 7, 90, 518, 644, 761, 697, 921, 2, 6046, 318, 7157, 229, 93, 368, 459, 857, 922, 4, 8018, 739, 9027, 257, 526, 7, 840, 10143, 517, 35—7, 874, 11817, 993, 7, 12000, 69, 177, 233, 361, 2, 500, 15, 79, 941, 13347, 413, 86, 517, 843.

Карась 119, 5857, 7493, 13504, 853. Лип 3238, 85, 7523, 8469, 12511, 13872. Меліх 12250. Опух 3330, 4157, 250, 11320. Оселедень 2593, 9852, 12121, 416. Оюн 3124, 9, 10452. Піскарь 5766. Плотиця 1107, 3071, 11664. Рак 3190, 1, 249, 997, 4157, 229, 684, 5163, 345, 492, 644, 719, 6532, 69, 77, 651, 897, 8, 7076, 601, 15, 832, 47, 910, 8018, 9799, 10970, 4, 86, 95, 11969, 12069, 359, 400, 13371, 6, 14145. Сом 1827, 8116, 12150. Тараня 13571. Чабак 13571. Шува 416, 1248, 4250, 5857.

Рід (9331—417), 239, 40, 1410, 2232, 310, 7274, 725, 977, 8, 81, 2, 94, 9978, 11573, 607, 800, 13986—9.

Баба 5475, 6319, 8112, 9387, 8, 13082. Батько (9353—7), 59, 77, 148, 678, 725, 57, 968, 1061, 215, 440, 638, 896, 986, 2045, 346, 667, 3465, 987, 9, 4293, 448, 572, 748, 828, 960, 1, 5145, 7, 54, 86, 239, 87, 473, 4, 599, 666, 6115, 427, 78, 523, 4, 33, 5, 726, 826, 45, 6, 7086—8, 136—8, 50, 236, 209, 485, 529, 80, 668, 861, 8019, 42, 238, 901, 3, 92—4, 6, 9288, 92, 300, 1, 10, 60, 8, 70—3, 5, 69, 90, 7, 10255, 378, 730, 77, 8, 854, 68, 99, 11109, 62, 975, 6, 12019, 194, 5, 410, 1, 19, 87, 8, 598, 679, 12808—10, 2, 6, 8, 20, 6, 13964, 90. Брат 2303, 6, 25, 4719, 7617, 8093, 9345—405, 710, 3, 6, 7, 12274, 706, 13102. Братова 11502. Вігним 12748. Вуйко 12706. Дівер 5539, 7507, 13088. Дід 683, 8, 99, 6318, 9, 525, 13083. Діти (9167—283), 215, 67, 73, 80, 3, 94, 5, 557, 2296, 432, 919, 4461, 563, 7, 8, 5300, 61, 426, 33, 575, 909, 6006, 667, 9, 750, 7135, 6, 50, 1, 408, 917, 68, 8062, 3, 92, 109, 9096, 133, 336, 56, 10027, 378, 967, 11508, 620—2, 75, 980, 12000, 143, 81, 251, 305, 433, 576, 7, 776, 838, 13494, 975—81. Дочка (9311—30), 1738, 2569, 70, 9177, 10778, 855, 11172, 987, 12554, 615, 13984. Дядина 7479, 529, 614, 9392. Дядько 59, 830, 2331, 3631, 6684, 7505, 29, 614, 8798, 9389—91, 11223, 12612, 706, 97, 13081. Зять 4910, 5611, 9092, 944, 406—14, 13989. Мати (9358—76) 676, 8, 701, 2, 57, 1215, 440, 2040, 569, 70, 3987, 9, 4293, 572, 360, 2, 5154, 386, 474, 666, 6847, 7087, 8, 151, 241, 9026, 7, 92, 224—8, 94, 310, 22, 3, 70—3, 5, 8, 80, 6, 9, 97, 584, 10691, 11070, 162, 975, 81, 99, 12410, 1, 84, 554, 615, 817, 22, 13984, 91. Мачуха 619, 20471, 5731, 9377—386. Невістка 2820, 3901, 4293, 6899, 7021, 9394, 12163, 13395, 805. Онука 683, 99, 7095, 9666, 10861, 11595. Пасянок 9377. Предки 683, 7, 8, 99, 4203, 7239, 886, 13085. Сват 2303, 6, 7, 4719, 7453, 617, 9713, 4, 6, 12043, 651, 706, 800. Сваха 3134, 8965, 13988. Свенор 10967. Свєкруха 8996. Сестра 7995, 8093, 9395, 7, 404, 5, 511, 12274, 13103. Син (9284—310), 5684, 7137, 8, 292, 5101, 9092, 326—30, 413, 12598, 729, 816, 13982, 3. Сім'я 2448, 13994. Стрийна-внучка 9394. Тесть 9409, 17. Теща 2852, 3160, 4910, 5611, 9363, 415, 6, 11324, 953. Тітка 1902, 7505, 614, 8016, 9389, 92, 3, 11030, 12111, 398, 13061, 989. Чоловік и жінка (9019—166), 251, 523, 1196, 289, 406, 2702, 3, 813—5, 9, 22, 3473, 880, 1, 988, 4291, 751—3, 904, 65, 9, 5062, 7, 230, 460, 1, 638, 9, 42, 76, 7, 731, 68, 914, 6425, 6, 67, 8, 534, 7000, 135, 292, 888, 969, 70, 2, 94, 8091—5, 113, 7, 133, 327—38, 490, 852, 63, 4, 9363, 10110, 822, 6, 59, 11523, 722, 837, 980, 4, 12435, 83, 536, 51, 6, 602, 711, 812, 26, 13070, 358, 9, 932, 66—74. Шуряк 9409.

Річ (12856—13100), 301, 1103—26, 2582, 641, 3346, 7, 4565, 5091, 6165, 94—6, 280, 1, 405, 506, 33, 4, 7011, 7, 29, 247, 348, 481, 8558—63, 9079—87, 973, 11012, 383, 415, 47, 87, 525, 6, 635, 756, 858, 905, 85, 6, 9, 13268, 464, 14187—91.

Річ на двоє (12843—55), 1526, 3290, 4570, 6188, 627, 34—6, 40, 4, 7526, 8141, 10345, 486, 7, 11168, 234, 320, 1, 8, 697, 12032, 95, 149, 50, 2—4, 239, 63, 756—9, 816, 35, 6, 13517, 14185, 6.

Родина (9418—28), 708, 50, 9112, 10219.

Роззявляка (6584—651), 5480, 6337—9, 7985, 10924, 13778—82, 802, 950, 1.

Розмишлять (5828—916), 3870, 85—7, 4132, 11865, 13743—52.

Розум (5683—703), 64, 141, 1053, 5, 5218, 607, 961—3, 6037—9, 155, 71, 6—9, 82, 5, 6, 214, 81, 499—503, 7264, 315, 939, 40, 8476, 677, 9290, 10470, 11468, 653, 12241, 520, 860, 1, 13197, 200, 373, 942.

Роскіп (1718—24), 10815, 23, 12503, 13499.

Роспуста (8786—844), 749, 975, 1066, 2472, 4446—8, 5134, 301, 40, 6567, 936, 7215, 479, 8493, 693—9, 9017, 8, 122, 10351, 982, 12525, 13447, 657, 874, 959, 60, 14004, 80.

Ручиця, вірять 6821—30, 2, 78, 80, 7803, 8091, 2, 4, 5, 101, 2, 9069, 70, 521—3, 10235, 6, 661, 12875, 13747. Сам (10678—82), 11963.

Сам винен (7042—102), 88, 124, 866, 2791, 4119, 8780.

Свяникуватє (2827—53), 1000, 36, 7, 4834—7, 9, 41, 2, 11623, 970, 13463, 547—9.

Свідок 7418—22.

Свій (9437—80), 4468, 5152, 7961, 2, 77—9, 81—3, 8914, 9422, 11096, 890, 13993—5.

Світ (382—411), 5, 29, 658, 91, 1334, 699, 2101, 440, 3677, 5166, 529, 30, 6044, 345, 782, 804, 7, 17, 944—50, 8075, 257—60, 618, 47, 10695, 984, 11041, 2, 175, 716, 80.

Світ той 52, 294, 2938, 4131, 5666, 933, 6973, 8197, 259, 94, 301, 5—7, 9060, 415, 6, 10637, 44, 11517, 881, 12066, 390.

Свое (9636—96), 1402, 2565, 8906, 9240, 10314, 5, 11058, 12229, 13645, 997.

Святі 16, 146, 86, 1034, 479, 522, 3315, 8, 9, 4662, 5195, 8, 6053, 9541, 10866, 12110, 13709.

Свято (181—92), 620, 2805, 4863, 93, 4, 5520, 44, 5, 695, 6536, 7242, 8374, 8799, 10647, 68, 11005, 25, 131, 225, 43, 13377, 798.

Андрія 262, 503. Арехва 6080. Благодієння 418—22. Варвари 504—8, 4061. Вислава 347. Великдень 289, 99, 349, 62, 3, 422, 8—30, 511, 7, 8, 93, 2619, 4292, 530, 5201, 334, 560, 629, 6394, 428, 7773, 8400, 803, 10051, 2, 3, 701, 2, 11596, 13176, 244, 410. Вербини 348, 424, 6, 8401. Власа 522. Водохрища 271, 514, 6, 1816, 3158, 7126, 683, 829, 8407, 11217, 13413, 4, 25. Вшестя 457, 6444. Ганни-Зачатія 509. Гліба-Бориса 451, 78, 9. Головосіка 515. Громниця 443. Дмитра 452, 97, 8. Дмитрова субота 5333. Дрібні святки 3697. Духа 458. Єсип 11346. Колодів 363, 528. Кузьма-Дем'ян 499, 500. Кушниця 472. Івана Верхонечерника 432. Івана Головатого 261. Івана Купала 465, 6. Іван Христитель 4007. Ілля 347, 468, 74—7. Лазарь 172, 13035. Луки 495. Макопій 481, 12959. Маріо 444. Мартина 431. Микола 440, 1, 52—4, 502, 6—8, 10636, 12071, 14178. Митуті 189, 6311, 10636. Михайла 497. Мокрини 473. Павський великдень 461. Повний рік 346, 7, 513, 6394, 13411. Обрієння 523. Олексій Тєплого 416. Параскїя 480. Параскїя 496. Переплавна среда 456. Петра 451, 67—71, 3769, 5332, 44, 7907, 8227, 13651. Петра Вериги 520. Покрова 468, 90—4, 10859, 13553. Похвала 424, 5. Пречиста 468, 87—9. Різдво 284, 428, 510—2, 7, 8, 639, 5202, 6394, 11926. Розгари, Русалі 459, 60. Сави 506—8. Семена Юди 486. Симона Злота 455. Сорок святих 414, 5, 6410. Спас 468, 84, 5, 11328. Срієння 521. Страсті 361, 424, 7, 6851, 2, 8407, 11009, 657, 832, 13899. Хома Новірий 6785. Хома и Лавра 13422. Юра Івана (рахманський великдень) 5634. Юрія 433—43, 502, 7852, 10050, 13422, 14178.

Сердитий (3349—509), 1083, 2724—36, 882, 4163, 6674, 9555, 7, 8, 12099, 13483, 594.

Сила (1051—128), 1140, 2102, 5875, 6499, 7258, 9, 10746, 11415, 12012, 13466, 7, 643, 717.

Сила в чому (7221—371), 797, 815, 1471, 5, 6, 610, 2—4, 7, 8, 23—5, 2534, 4197, 8, 5248, 9142, 13684, 840—50.

Сильний (945—82), 212, 790, 1, 9, 1001, 127, 8, 726, 9, 910, 2243, 626, 3015, 686—91, 925, 4019, 98, 100, 1, 10, 256, 65, 406, 513, 77, 935, 42, 5120, 93, 210, 75, 312, 975, 6499, 728, 7040, 68, 86, 8, 9, 337, 82—416, 44, 526, 38, 835, 70, 957, 8253, 83, 9126, 623, 799, 10314, 24, 5, 48, 11034, 484, 633, 12211, 84, 13032, 75, 468—71.

Сирота (10690—716), 5099, 8191, 14066, 7.

Січ (575—62), 204, 665, 7, 74—6, 8, 959, 1342, 495, 614, 3064, 4212, 62, 5228, 7919, 9505, 11029, 12072, 158—60, 510, 36, 13367.

Сіно (10181—7), 20, 85, 440—3, 76, 380—2, 621, 2613, 4, 4301, 48, 824, 5008, 90, 187, 455, 6821, 7148, 215, 651, 765, 8123, 442, 656, 9998, 9, 10000, 36, 7, 147, 86, 206, 7, 333, 859, 903, 11126, 12008, 383, 799, 13177, 342, 74, 424, 14018—20.

Скотина (10188—256), 405, 40—2, 752, 1407, 706, 4824, 7106, 231, 594, 720, 8401, 2, 9250, 972, 10513, 747, 852, 11002, 12766, 14021.

Скупий (4667—802), 1451, 2, 4628—30, 7, 8, 858, 5159, 9377, 13665—74.

Смерть (8240—338), 1, 74, 287, 90, 2—7, 302, 12, 51—7, 9, 60, 603, 1603, 4, 2214, 37, 433, 692, 4066, 268—72, 590, 1, 969, 5043, 150, 446, 84, 521, 73, 89, 659, 68, 9, 72, 6414, 674, 95, 762—4, 7099—103, 262, 8154, 223, 5, 8, 9, 36, 7, 348, 9, 404, 7, 9033, 184, 5—91, 10031, 128, 729, 893, 929, 55, 65, 78, 9, 11050, 186, 480, 573, 607, 915, 12254, 480, 788, 845, 967, 13088, 9, 260, 380, 404, 6, 8, 27, 817, 929—33, 14046.

Сміхи, жарги п. д. (12619—812), 89, 90, 108, 48, 349, 538, 932, 3, 1161—3, 466, 735, 2232, 345, 9—52, 4200, 5852, 3, 910, 70, 6491, 2, 979, 7377, 756, 7, 998—8004, 6, 7, 14, 131—46, 437, 70, 1, 559—41, 683, 715, 66—8, 785, 876, 7, 945, 56, 9093—5, 100, 26—30, 54, 238—40, 53, 302, 450, 82, 980, 1, 10076—8, 169, 76, 7, 231, 380, 912, 11166, 281, 2, 343, 66, 7, 84, 412, 3, 38, 514, 5, 20, 1, 54, 83, 7—91, 6, 614—21, 32, 96, 727, 9, 874, 6—80, 2—5, 916, 52, 70, 3, 4, 12006, 14, 68—80, 23, 217—21, 3, 51, 9, 305, 51, 2, 73, 5—7, 426, 557, 607, 13376, 7, 471, 90, 1, 14150—84.

Сон (11286—356), 287, 311, 1308, 735, 54, 7, 2276, 3036, 5103, 33, 54, 5, 742, 909, 79, 6005, 770, 7013, 201, 2, 875, 8080, 7, 9, 115, 27, 789, 9187, 91, 4, 255, 6, 80, 3, 320, 10388, 842, 52, 90, 11166, 381, 2, 649, 50, 765, 883, 12113, 234, 60, 760, 926, 13179, 784, 14087, 8.

Сором (3167—207), 3969, 4491, 7656, 8775, 6, 13585—8.

Співи (12434—64), 539, 1408—11, 2041, 4769, 5019, 366, 6054, 546, 822, 8878, 9610, 50, 12797, 13035, 115, 206, 308, 854, 14129, 30.

Спокій (3275—323), 1507, 751, 9514, 13592.

Спропїєса (4904—12).

Спрят (9975—81), 10779, 11403, 4, 892.

Срібло 406, 1395, 438, 45, 2103, 4446, 815, 6983, 10272, 11636, 923.

Старець (4642—66), 413, 553, 66, 984, 1025, 547, 781, 2140, 607, 747, 51, 3476, 682, 867, 935, 96, 4066, 224, 514, 27, 36, 7, 758, 92, 3, 5, 6, 992, 5011, 3, 6, 74, 7, 179, 226, 7, 317, 48, 74, 5, 552, 75, 787, 6169, 80, 98, 9, 607, 42, 844, 9, 7566, 771, 919, 8005, 6, 542, 936, 9061, 272, 3, 707, 60, 813, 71, 10960, 11132, 983, 7, 12143, 579, 792, 13078, 211, 38, 92, 656, 8, 62—4.

Старовина (680—8), 11441, 535, 40, 13441.

Степ (10112—5), 338, 729, 67, 8, 70, 2602, 3085, 7759, 8125, 425, 9436, 797, 10140, 14011.

Стережися (4296—325), 66, 89, 2241—3, 948—53, 4084—110, 5142, 3, 6466, 7045, 6, 359, 11910, 12650, 61—4, 13550, 802, 3, 7—10, 46, 7, 817.

Страх (4326—403), 285, 1045, 3932, 4181, 5792—802, 8295, 343, 11484, 12830, 13648—55.

Струць (?) 13617.

Суд (7372—473), 34, 41 958, 60, 1099, 628, 2571, 803, 17, 3893, 4, 4050, 2, 101, 66, 200, 5291, 805, 945, 7300, 78, 84, 8073, 4, 283, 11488, 506, 49, 12833, 13851.

Супротивник 3749.

Сусід (9488—91), 2313, 4, 564, 4707, 12, 810, 6145, 8298, 9116, 10888, 11581, 934.

Талан 1748—50, 2053.

Танець (12476—558), 363, 746, 5043, 314, 66, 442, 876, 6477, 7062, 525, 8710, 64, 6, 9, 9152, 260, 10076—8, 794, 805, 50, 11714, 12806, 14131, 46.

Тепер (689—99).

Терпи (2401—45), 1862, 5007, 13530.

Ті гола (битонис) (657—79), 335, 7, 9, 772, 3, 9, 92, 865, 7, 9—74, 906, 1796, 7, 5356, 6853, 5, 7239, 500, 8099, 807, 9824, 12293, 13442

Абель 5458. Авраам 267, 5456, 7, 8307. Адам 125, 267, 658, 9058. Беа 11699. Борис князь 661. Виговський 3106. Вишневецький 670. Вовчий Хвист 610. Вовчок 673. Даман 3956. Гимов 3559. Головатий 675. Гонта 672, 906. Горощко 6854. Дорошенчик 8821. Залізник 674. Єва 9058. Исаак 5456. Ирод 3572, 6. Каїн 3198, 579, 5458. Катерина II 676 — 8. Кожум'яка Кирило 314. Масапа Іван 663, 9, 71, 3570. Махомет 3571. Паливайко 9473. Пилип а Копопель 3153. Пилат 4381. Понятовський 679. Потоцький Стенан 667. Роман 662. Сас 679. Сепека 1000. Сибко 6857. Скаріт 316, 7. Скоропадські Іван и Паста 1073, 9065. Тетеренко Павло 13440. Тямко 6856. Хварисей 11478. Хвирай 668. Хмельницький Богдан 663 — 6, 701. Хмельницький Юрась 13440. Шведця 6454. Шелест 9962. Яків праотець 13439.

Тіаисте (8626 — 37), 5678, 6358, 839, 8569, 71 — 5, 7, 9 — 83, 7 — 99, 13917.

Воба 3458, 12846. Грудя 5484, 8106, 10923. Долопа 306, 5489, 13417. Кіства 275, 3801, 6997, 7317, Копіно 261. Литка 1285, 7, 4336, 5040. Локіть 5395. Ноги 3541, 5712, 838, 6368, 415, 633, 80—2, 842, 7663, 72, 8106, 546, 10879, 11045, 9, 189, 91, 491. Паністара 241, 1288, 4742, 5069, 178, 6258, 388, 651, 8581, 644, 9732, 815, 10207, 832, 47, 73, 907, 39, 11263, 9, 333, 67, 13065, 331, 462, 582, 650, 919. Палець 5722, 6714, 5, 7, 8954, 13928, 93. Пуп 654, 2471, 7141, 10018, 13608. Руки 3541, 5889 — 92, 6021, 2, 368, 682, 7047, 705, 8596, 9718 — 26, 10905, 6, 11491, 12917, 13937. Серце 4343, 4, 12775. Стегно 349. Сід 3541. Тіао 267, 9, 7073. Череву и живіт 12013, 4, 8, 34, 41; 77, 131, 2, 237, 47, 548.

Треба (9746—833), 215, 2207, 8, 4151, 3, 224, 6029, 14000.

Трохи (7634 — 716), 504, 13, 666, 1490, 7018, 8266, 807, 9230, 10187, 11336, 12007, 850, 13473, 575, 623.

Тхорить (12407 — 15), 962, 1042, 224, 2462, 997, 3194, 4027, 6386, 484, 572, 85, 650, 786, 7094, 600, 12, 932, 8032, 535, 49 — 52, 682, 9278, 524, 7, 10858, 11185, 206, 18, 44, 335, 12262, 577, 714, 36, 9, 43, 814, 953, 13066, 475, 538, 676, 856, 924, 49, 14128.

Уборі (1464 — 621), 80, 115, 691, 789, 979, 1227, 361, 437, 46, 53, 7, 2015, 39, 169, 304, 6, 10, 1, 534, 5, 7, 4454, 90, 546, 7, 764, 905, 5678, 980, 7504, 8952, 6, 10787 — 90, 965, 6, 11144, 96, 237, 52, 12700, 13450, 1, 88 — 95, 588.

Україна (700 — 50), 361 — 3, 92, 622, 66, 71, 6, 757 — 9; 869, 1010, 63, 125, 70, 495, 741, 96, 895, 2008, 212, 42, 335, 482, 622, 31, 845, 3063, 641, 74, 838, 944, 50, 4011, 266, 316, 625, 49, 81, 705, 33, 5438, 66, 509, 84, 6153, 93, 225, 470, 567, 625, 877, 9, 7487, 500, 753, 5, 9, 915, 8096, 454, 557, 620, 5, 9357, 10113, 599, 933, 11227, 370, 415, 510, 40, 89, 626, 7, 921, 12017, 279, 401, 47, 507, 12, 31, 55, 833, 55, 13081, 238, 357, 89, 90, 440, 3 — 52, 69, 604, 15—7, 24, 706, 870, 941, 7, 51, 86, 14011, 191.

Бендерський 3569. Бескіда 2210. Битебсь 2118. Відень, Веа 860, 1994. Діп 834, 14143. Дунай 708, 5352, 9994, 13578, 699. Єрусалим 11439. Карпати 2209, 11. Кравів 2209, 12, 5583, 11414. Крим 5635, 6610, 7755, 14122. Кричев 2966, 13296. Очаків 623, 1797. Паризь 7587, 8. Полісся 1902, 8624, 13444. Полоцьк 5513. Рим 6610, 7755. Родня 2221. Сібір 3768. Тіагула 3064. Чайів 2212. Чорна гора 12849.

Улиця 4473, 894, 5093, 6670, 9005, 11464, 12561, 2, 13794.

Умова (10669—77), 36, 14062.

Умертий (2629—71), 2981, 3221, 890, 6184—9, 13070—5, 540.

Утїк (4404—22), 3921, 2, 7449, 50, 11237, 13653, 5.

Халепя 5130, 7858, 9.

Хам 8224.

Хата (10277 — 98), 7, 13, 101, 16, 251, 78, 93, 301, 553, 64, 76, 1500, 4512, 653, 704, 886, 5208, 316, 892, 914, 37 — 9, 6513, 668, 71, 763, 7125, 222, 346, 537, 637, 49, 66, 942, 8114, 367, 72, 80, 3, 96, 9087, 284, 488, 764, 10796, 11591, 615, 6, 865, 6, 912, 12190, 1, 3—5, 703, 13305, 6, 400, 5, 6, 19, 14036—42.

Піч 14, 50, 447, 97, 1400, 576, 700, 935, 2131, 74, 5, 473, 809, 3648, 4195, 933, 5514, 780, 956, 9, 6580, 1, 996, 7022, 51, 222, 494, 844, 63, 82, 8110, 21, 40, 247, 372, 639, 74, 96, 7, 9054, 5, 164, 387, 10295, 6, 784, 92, 4, 11026—9, 338, 447, 797, 838, 12203, 13154, 64, 287, 403, 641, 717, 14043—7.

Хата своя (9607 — 35), 2041, 140, 276, 559, 5638, 938, 7885, 8957, 9400, 10314, 5, 838, 11935, 6, 13997—9.

Хвалить (7474 — 523), 375, 2445, 4588, 618, 7310—35, 7—45, 10010, 12159—63, 6—78, 80, 1, 90, 1, 793, 800—2, 13329, 852—6.

Хвалищя (2560 — 628), 375, 1002, 462, 2553 — 7, 5680, 6499, 840, 8037, 11196, 7, 200, 917, 12881, 13535 — 8, 14184.

Хвороба (8149 — 239), 247 — 9, 302, 431, 1154, 2002, 584, 3035, 4832, 5305, 10, 7263, 704, 21, 8081, 5, 136, 7, 9, 42—5, 7, 303, 4, 42, 6, 8, 9751, 4—7, 10200, 859, 11479, 681, 725, 6, 977, 12498, 866, 13312, 918—25.

Биньша 8400. Більмо 2002, 786, 8413, 9809. Волячя 3732, 4458, 5106, 341, 552, 6757, 8041 — 3, 172, 419, 9196, 808, 9, 10706, 13172, 628, 14147. Бородавка 13172. Волос 8403. Вроки 374, 8357 — 9, 90 — 7, 11187, 835. Гаричка 8136. Голова 163, 6320, 676, 8138, 77 — 9, 10853, 13395, 919. Гостець 4004, 8351. Грудя 3721, 10923, 13960. Давання 252. Живіт болить 8138, 40, 1, 59, 13928. Завійнича 3723, 4, 8159. Згага 8162. Зуби 263, 8, 9. Істовець 12224. Каліцтво 4663, 5667. Кашель 8182. Короста 4839, 5611, 8163, 4, 407, 13409, 860. Корча 3719. Курача снікота 8540. Мір 8349, 404. Нахід 2498. Немяд 12223. Ненажир 12222. Норці 13626. Ночвиці 8412. Очі 714 — 6, 5076, 101, 8167, 8, 408, 10, 1, 537, 13926. Остуда 8399. Парші 7729. Переловох 285, 8409. Печіники 3455. Печуха 3722. Полула 4590, 6756. Порука 8176. Помість 8349, 404. Правець 13634. Праїні 3717, 8169, 70, 1, 766. Престріг 3723, 8396, 13834, 927. Причипа 3760, 5135. Пуп 3456. Різачка 3725. Родимець 3729. Рог 3717, 8.

Самка 3723. Серце болять 8175, 11121, 18928. Снажений, божевільний и д. 3457, 758, 60, 1, 4950, 5125 — 7, 667, 6380, 422, 6, 8155, 6. Скрутицьця 3735, 6321. Снина болять 13402. Судорга, судомить 456, 3715. Сухота 5001, 8402. Трясця 1689, 2766, 3726, 5009, 520, 6214, 7104, 8174, 91, 401, 11255, 766, 12284, 13023. Хвиля 3727, 402. Чад 8181. Чирин 4457, 6325, 7105, 10088, 13172. Чорна хвороба 8407. Чула 3731. Шолуді 5428, 62, 8003, 13962.

Хитрий (2969—3116), 178, 9, 83, 535, 2324, 5, 871, 911, 63, 5401, 700, 1, 3, 37, 842, 4, 75, 6, 8—80, 6326, 966, 7091, 254, 461, 956, 8252, 741, 9508, 11338, 654, 97, 725, 6, 13449, 560—79.

Хліб (10116—80), 28, 35, 78, 171, 90, 209, 14, 55, 60, 2, 5, 80, 91, 3, 313, 24, 47, 64, 411, 9, 23, 31, 3, 6—9, 42, 4, 6, 8, 9, 51, 2, 63, 4, 6, 71, 68, 91, 5, 8, 523, 48, 61, 81, 4, 5, 650, 61, 90, 929, 1013, 4, 143, 397, 924, 2443, 72, 557, 9, 608, 741, 3306, 632, 4044, 96, 194, 267, 426, 718, 24, 41, 805, 965, 5009, 25, 81, 95, 247, 416, 560, 600, 771, 90, 812, 909, 18, 24, 6029, 377, 409, 62, 513, 615, 72, 9, 815, 54, 948, 61, 7048, 60, 1, 124, 34, 43, 54, 62—5, 7—77, 91, 238, 41, 67—70, 304—6, 10, 48, 54, 6, 563, 87, 8, 609, 13, 99, 727, 51, 72, 832, 8057, 129, 44, 203, 4, 352, 407, 811, 2, 4, 5, 9016, 647, 9, 875, 10033, 325, 9—33, 6, 7, 49, 720, 59, 853, 7, 9—61, 987, 94, 11043, 60, 206, 14, 574—6, 600—2, 8, 21, 984, 12155, 487, 317, 20, 39, 638, 730, 808, 54, 954, 13003, 209, 24, 74, 301, 34, 56, 412, 5, 643, 14012—16, 8.

Хліб-сінь (11952—12406), 75—7, 9, 134, 5, 44, 374, 524, 39, 54, 648, 709, 38, 82, 1023, 4, 223, 39, 466, 565, 83, 4, 614, 719, 2213, 410—3, 3975, 4133, 4, 237, 703, 806, 41—6, 81, 907, 5013, 171, 289, 355, 83, 429, 30, 501, 86—8, 657, 780, 845, 6, 63, 932, 68, 6450, 657, 72, 731, 974, 7057, 117, 89, 227, 32, 9, 81, 8, 324, 461, 682, 702, 8029, 87, 115, 36—9, 371, 2, 703, 878, 9126, 243, 549, 50, 2, 3, 747, 855, 904, 10103, 706, 58, 93, 827, 8, 39, 50, 3, 5, 11024, 378—80, 536—9, 42, 3, 97, 813, 57, 88, 9, 903, 4, 8, 12, 27—32, 42, 12756, 60, 811, 50, 78, 928, 13119, 220, 338, 423, 777, 952, 14112—9, 25, 6.

Божі опучі 457. Борш. 164, 276, 334, 583, 1109, 930, 4699, 809, 5060, 5—5, 75, 324, 459, 723, 6127, 375, 631, 7076, 693, 713, 8855, 9044, 93, 139, 52, 895, 10589, 853, 11191, 12032, 78, 142, 76, 236, 97—9, 302—16, 18—20, 39, 92, 585, 6, 809, 10, 14120, 1. Бриндзя 12798, 13174. Бублики 414, 671, 6213, 429, 7487, 827, 8634, 12355, 13211. Булка 7593, 8880, 12108, 239, 511. Бухани 3963. Буханці 3857, 7288. Вареники 1721, 4333, 4740, 7159, 8145, 6, 11987, 12078, 235, 304, 41, 3—54. Вісвляк 12098. Галушки 671, 4209, 7573, 89, 8041, 4, 10877, 12078, 327—9, 708, 932, 14119. Гречане 3368, 5201, 7897, 12167, 281, 2. Грінка 10594, 12291. Гуля 1369. Дійниця 254. Джур 12420, 531. Долото 12030, 151. Драглі 12154. Дріжджі 8611, 10986. Калач 1595, 4134, 650, 5097, 6033, 271, 7182, 8639, 771, 9253, 494, 5, 10316, 52, 484, 5, 12290, 356, 7, 13655. Капуста 4773, 12032, 162, 392. Каша 1108, 692, 2051, 563, 3335, 520, 1, 4243, 5069, 243, 82, 3, 416, 516, 869, 7056, 243, 313, 900, 10147, 731, 855, 907, 11032, 142, 259, 434, 12077, 8, 176, 305, 16—21, 621, 2, 13014, 699, 14120, 2. Кваша 256, 2258, 767, 5441, 7993, 11968, 12176, 326, 621, 2, 13202, 498, 597, 671. Кипки 6473, 7219, 10969, 12242, 670. Кислий 10063, 12123, 96, 399, 626. Кісіль 2048, 258, 4904, 5, 5441, 640, 1, 6470, 2, 883, 9257, 352, 10050, 966, 12330, 1, 420, 797. Кипш 414, 2682, 3262, 5677, 7850, 926, 79, 9136, 10333. Корж 2775, 6482, 8225, 541, 9774, 12336, 7, 13992. Коровай 4700, 5470, 7156, 8830, 2, 9648, 11872, 12009. Ковбаса 682, 709, 2148, 3385, 588, 4634, 727, 5052, 3, 558, 723, 7249, 10333, 11968, 12243, 369, 70. Крупник 12322. Кулага 4143. Куліш 5072, 516, 12322—4. Лемішка 7600, 12329, 13400. Логая 10837. Луска 2412. Мамалыга 13400. Мандрики 471. Марціпан 5023. Масло 236, 526, 1692, 721, 2051, 5869, 6372, 484, 5, 7475, 660, 974, 10907, 34, 12215, 304, 42, 52, 75—8, 434, 511, 13033. Мелуни 6930, 7570, 14115. Машенька 4664, 997, 6, 574, 883, 7336, 932, 12399, 13299, 14146. М'ясно 939, 1219—22, 2505, 75, 3261, 369, 5056, 7153, 85, 922, 8116, 733, 9093, 10533, 11226, 991, 5, 12000, 73, 174, 83, 361, 3, 4, 86, 13199, 347, 853, 14123. Молоко 115, 254, 457, 560, 1592, 3041, 4685, 6, 5069, 391, 653, 793, 7300, 13, 4, 581, 3, 809, 10212, 38, 371—3, 11597, 12201, 881, 13220. Обід 1565, 4667, 810, 81, 904, 6, 5101, 638, 972, 3, 7274, 5, 776, 9140, 903, 4, 11292, 3, 536, 77, 802, 99, 934—6, 45, 60, 1, 3, 72, 12030, 74, 150, 338, 772, 92, 13410. Оліва 6795. Оліг 510, 668, 1720, 132. Палацця 116, 259, 677, 2682, 3839, 4731, 5156, 399, 1211, 10138, 333, 805, 12217, 332—5, 509, 13432. Пампушки 1720, 4656, 11987, 13133, 14047. Переш 3509, 970, 4533, 5067, 72—4, 348, 9, 6077, 351, 97, 8, 512, 3, 8144, 83, 733, 10593, 13138, 652. Піроги 679, 81, 862, 2908, 88, 4131, 472, 835, 5676, 6204, 510, 7159, 284, 355, 591, 658, 8029, 9046, 572, 670, 10137, 72, 211, 853, 11933, 120, 31, 2, 337—40, 2, 7, 54, 677, 745. Пішка 3611. Пляцки 12292. Пороса 119, 5057, 8, 7280, 11967, 13461, 853. Поталці 11994, 13288. Путри 5121. Пшеничне 7595, 12167, 238—40, 920. Росіа 10937, 12076. Сало 769, 935, 8, 1722, 2594, 3195, 4059, 148, 238, 727—9, 5010, 4, 5, 291, 2, 283, 741, 6232, 307, 70, 467, 7476, 9268, 704, 73, 10333, 510, 11191, 597, 12198, 264, 365, 6—8, 70, 504, 680, 13528, 710, 54. Сир 526, 1659, 6484, 5, 11007, 8, 205, 12215, 341, 2, 52, 74. Сироватка 4772, 5653, 793, 6641, 12244, 633, 13457. Сита 11988. Сіль 1819, 2762, 3835, 962, 4718, 5914, 6445, 8357, 9852, 10074—8, 12102, 23, 75, 275, 378—83, 588, 13257, 927, 8. Скруті 12152. Сметана 116, 1643, 3235, 4772, 12343, 13219. Сластиї 11988. Тісто 4831. Тарілки, миски и д. 939, 2334, 3054, 144, 6, 8, 4756, 809, 31, 42, 5060, 98, 209, 389, 91, 557, 643, 949, 85, 6000, 158, 437, 76, 575, 784, 7339, 457, 523, 776, 936, 8001, 2, 11063, 256, 539, 908, 58, 68, 9, 82, 12126, 7, 83, 218, 20, 1, 77—80, 653, 81, 930, 13403. Холодець 4745. Хлини 8115. Хрести 423. Шульки 12354, 8. Шахеран 5200, 6398, 9079. Юшка 2575, 3523, 4883, 4, 5162, 6381, 860, 7118, 53, 619, 8739, 9094, 10517, 35—7, 787, 11997, 12000, 149, 77, 306, 25, 515, 13363, 843. Ягли 12153. Яйне 5062, 3, 5, 8, 552, 10499. Яешня 9656. Яшні 2411, 5459, 12282, 920.

Хочу (5008—74), 1079, 4645, 56, 833, 57, 7519, 20, 2, 947—8, 12481, 13687—93.

Хутко (7737—44), 47, 504, 12212, 13885.

Цар 59, 677, 9, 756, 961, 1237, 2549, 3487, 4102, 872, 5556, 6252, 8075—7, 249, 11252, 12367, 13468, 70, 705, 967, 14177.

Царця 677, 756, 13603, 705.

Церква (162—83), 210, 12—4, 224, 8, 89, 335, 61, 2, 564, 2650, 67, 810, 968, 3157, 8, 232, 4232, 649, 91, 733, 50, 82, 75, 95, 5464, 521, 34, 43, 4, 5, 670, 1, 94, 753, 856, 947, 6090, 201, 313, 95, 434, 48, 71, 4, 5, 945, 64, 72, 7011, 2, 107, 8, 539, 915, 8015, 108, 9, 322, 5, 73, 9432, 3, 501, 605, 13, 94, 10250, 422, 623, 83, 853, 961, 11109, 215, 6, 419, 623, 73, 723—6, 8, 9, 85, 12026, 394, 442, 4, 788, 94, 832, 98, 13184, 404, 556, 723, 51, 814, 27, 14097, 179.

Цигап (928—39), 3, 13, 517, 66, 93, 600, 42, 780, 850, 988, 1040, 228, 408, 587, 858, 2008, 267, 578, 618, 848, 3006, 16, 104, 97, 906, 20, 4360, 769, 97, 5055, 203, 854, 946, 6511, 4, 5, 877, 919, 61, 7030, 7, 9, 543, 610, 8194, 504, 27, 9, 30, 640, 9455—7 10021, 57, 84, 226, 504, 603, 4, 770, 835, 11024, 311, 33, 967, 82, 12244, 367, 570, 626, 13437, 61, 14115.

Ціба 3229.

Цісар 146.

Чай н сахар 3069, 228, 608, 5535, 6571, 7809, 11540, 1, 12395.

Час е на все (7764—81), 512, 2315—23, 4224, 5, 579, 7371, 946, 10554, 5, 885, 921, 11891, 954, 7, 13897, 901.

Чернець, піп (202—30), 138, 1168, 321, 603, 63, 2241, 2, 61, 330, 52, 476, 515, 6, 648—50, 835, 3105, 532, 700, 953, 4095, 232, 817, 9, 940, 72, 3, 5002, 157, 88, 288, 418, 9, 25, 506, 34, 66, 877, 6222, 64, 70, 336, 421, 46—9, 63, 536, 622, 958, 7031, 4, 8, 107, 8, 260, 342, 80, 523, 644, 755, 893, 910, 43, 5064—6, 8—71, 159, 223, 366, 652, 905, 9571, 97, 8, 698, 10168, 250, 333, 6, 7, 742, 870, 11167, 215, 63, 728, 66, 866, 915, 12202, 464, 525, 52, 687, 833, 965, 78, 13080, 309, 13370—83, 6, 426, 544, 79, 622, 7, 38, 712, 867, 74, 98, 931, 77, 14000, 123, 46.

Богослов 6967. Дяк 227, 8, 1004, 70, 606, 3583, 5877, 6068, 893, 8120, 9798, 12525, 892, 978, 13098, 521, 14135. Дяківна 7079. Гумен 1004, 2528, 6108. Паламарь 230, 3583, 5509, 9694, 13758. Паніматна 8083. Паліж 6610. Підвчий 12142. Попадя 219, 24, 2491, 4972, 6447, 885, 13898. Попината 5333. Попівна 1029, 2491, 3159, 4833, 972, 5591, 6447. Протопоп 1029. Раса 770. Чернець 202—6, 4998—5000, 6452, 8083, 991, 10080, 681, 12807, 42, 13353, 445, 557, 66, 14072.

Чроний бог 3742.

Чорт (193—8), 136, 79, 211, 32, 45, 73—5, 301, 16, 406, 515, 64, 721, 804, 8, 9, 12, 3, 21, 2, 38, 46, 64, 1083, 129, 31, 41, 226, 35, 54, 352, 412, 3, 20—4, 44, 6, 9, 88, 570, 619, 846, 77, 932, 83, 2154, 65, 448, 590, 2, 634, 48—51, 65, 76, 755, 66, 806, 26, 43, 55, 9, 72, 94, 6, 9, 915, 23, 4, 74, 81, 3000, 4, 21, 6, 8, 53, 4, 119, 20, 3, 6, 33, 7, 8, 42, 3, 54, 404, 22—7, 31, 3, 50, 4, 533, 54, 7, 750, 4, 837, 949, 53, 98, 4042, 89, 192, 233, 372, 420, 670, 88, 704, 45, 9, 91, 967, 73, 98, 5104, 5, 75, 89, 98, 263, 356, 417, 8, 98, 625, 760, 871—3, 985, 6, 6080, 186, 336, 421, 501, 2, 26, 57, 8, 90, 649, 790, 889, 7041, 50, 381, 418, 592, 686, 786, 853, 70, 918, 55, 6, 9, 60, 8047, 86, 98, 167, 238, 314, 487, 521, 80, 650, 77, 96, 7, 749, 9023, 56, 71—4, 159, 733, 43, 804, 10140, 68, 346, 408, 90, 898, 932, 57, 11216, 7, 22, 78, 428, 785, 12487, 593, 781, 890, 965, 13171, 91, 2, 209, 80, 8, 347, 78, 82, 428, 514, 638, 728, 67, 82, 996.

Чус душа (377—81), 306.

Чуже лих 2338—47, 50—9.

Чужі лиха (не мішайсь в) (9569—606), 1098, 2550, 3112, 3, 4621—4, 808, 5446, 6518, 7936, 9449—52, 646, 12851.

Шанарь 6124.

Швидкий який (5561—606), 2417, 8, 10843, 13731—3.

Шентуха (8353—424), 263, 6—9, 85, 2670, 3489, 4061, 462, 5538, 643, 73, 6371—5, 667, 8082, 12759, 13927, 8.

Шкода 2299—301.

Щасливий (1622—717), 20, 1725, 2308, 9, 4253, 922, 5683, 6205, 6, 14—6, 11294, 307, 670, 13485, 6, 7.

Ювелірик-латирник (?) 13614.

Юха 2488, 927—10, 6096.

Язя 2900.

Янгол 100, 2983, 5, 3315, 9889.

Яра баба 3557.

Яропуд 3572.

ПОКАЖЧИК

(до загадок)

Адам 260. Апостоли 2. Байдак 436. Батько 256. Бджола 132—7. Берег 437. Вереса 153. Вискавка 50, 1. Блоха 149, 50. Повдур 295, 301. Бог 1. Бог річка 208. Боропа 371—3. Борщ 409. Бочка 450. Брови 222. Бурик 176—8. Бурик квашений 403. Вареник 401. Вігрок 139, 168, 89, 90. Вігрок солохий 191, 2. Великдень 14. Верх і ааткало 294, 5. Вигушка 347, 8. Вишнева ягода 162. Вишня 161. Вида 401. Візці 122, 4. Відро 444, 5. Віа 460. Вікно 281—4, 91. Віа 109. Віник 330—5. Віск 132, 141, 2. Вітер 57, 25. Віл 22. Вовк 121, 2, 4. Вода 205, 430, 4, 9. Волок 90—2. Волосся 222, 3. Ворона 83. Вугіль 306—8. Гадюка 101—3. Галушка 400. Гарбуз 168—75, 81. Главень 268. Гніздо 135. Годка 350—6. Голоблі 468. Голова 222, 5, 6. Горілка 414—6. Горіх 156—9. Горобець 88. Горох 73. Горщик 308, 89—9, 444. Грабли 498. Грак 86. Гребінець 224. Гребля 438. Гречка 164. Гриб 216, 7. Грім 45—9. Гроші 263—5. Груба 289, 92. Гусак 78. Гуска 79, 80. Двері 268—71, 91. День 43, 4, 59. День буденний 60. Дерево 86, 205. Дзвіл 8—13, 49. Дернало 336. Дагидарі 337, 8. Дим 301—5. Дитина 245—8. Дійниця 111—3. Долого 491. Дорога 458—9. Досада 244. Дочка 256. Дош 52. Драбина 339. Дуга 469. Дужка у відрі 446. Душа 242, 416. Євангеліє 2. Єсип Св. 3. Жаба 106. Жертни на овині 380. Житий цвіт 137. Жмєня 146. Жолудь 120, 55. Жорна 426, 7. Жук 130, 43. Завертка в дверях 273. Закаблук 321. Замок 274, 5. Заслонка у печі 293. Засув 272. Звід 52. Земля 15, 205. Зорі 28—39. Зуби 64, 233—9. Іжа 406, 9—12. Кабал 119. Кавун 168. Каганець 315—9. Калина 73, 160. Камінь 219. Капиця у ціпа 379. Капуста 186—8. Кватирка у вікні 285. Квашня 382. Кшєня 452. Кілоп 154. Кілочок 151. Кінь 115, 6, 22, 468. Кінь осідааний 471. Кірниці 440. Кіт 120—30. Кішка 125—8. Клубок 349. Книжка 475. Книш 399. Кобиза 114. Ковбиза 366. Ковганка 397. Коза 122. Колеса у возі 461—5. Коляска 426, 320, 1. Ководязь 52, 440—2. Комарь 147, 8. Комін 310. Конопілі 166. Короб 71. Корова 110—4. Коромісло 447. Коса 374, 495—9. Костриця 167. Кропива 211. Кросна 342. Кудьбака 470. Кули 485. Купа 501. Курка 74—7, 89. Курця 71. Кухоль 448, 9. Кущка 452. Лава 287. Ланцюг 494. Ланті 455. Ластівка 87. Лепеха 210. Лист 474. Літа чоловіка 250. Лоб 222. Ложка 398, 485. Лотки 429. Люлька 418. Мак 193—204. Макітра 139, 395. Макогін 139, 395, 6. Мачуха 417. Мення 262. Мертвяк 254. Миска 409. Миша 125—31. Місяць (на небі) 22—33, 5, 9. Місяць (чотири неділі) 58, 9. Мітла 332, 3, 7. Малинець 402. Малих 421—6, 8. Малинове каміння 426, 8. Могилки 417. Молодість і старість 251. Морква 181, 2. Мора 56. Мох 205. Музика 476. Мурашка 144. Мухи 146. М'ясо 62. Начиння 341. Небо 28, 9. Неділя (сємий день в тижневі) 60. Никодим 3. Ніж 258. Ніс 222. Ніч 30, 40, 1, 4. Нужа 223—6. Обичайка 326. Обнаж 136. Огонь 57, 296—8, 301, 2. Огудина 139, 75. Одвіря 268. Олійниця 419. Ополоник (водвий) 105. Осел 117. Осердок в дереві 152. Очерет 73, 205—8, 438, 9. Очі 222, 7—9. Оюп 97, 273. Павук 145. Павутина 329. Палець 225, 6. Папороть 212. Перо (для писання) 473. Переш 404. Пилат 3. Пиялка 493. Пігень 72, 3, 125—8, 258. Підсвіташ 319. Піл 4, 6, 7. Пір'я 62, 3. Піст Великий 14. Пісьмо 472. Піч 128, 301. Плаг 369, 420. Пляшка 416. Погреб 420. Подушка 322, 5. Пожежа 57. Полова 165. Половки 467. Полотно тещця 341. Полум'я і чєлюсти 299, 300. Полуниця 163. Поріг 268, 80. Порося 118. Постіль 291. Пове 451. Праник 358. Про себе 241. Процент 266. Прясти на гребіні 345—6. Птах 61, 2. Цявка 98—100. Рак 95, 6. Ранок 41. Редька 179, 80. Риба 89—92, 273. Рій 138. Рік 58, 9. Ріпа 183, 9. Річка 438, 40. Роса 53. Рот 222. Рукавниця 456, 7. Рушниця 273, 482—5. Сало 120, 402. Сажа 309—12. Санки 466. Свердло 273, 487—9. Свиня 118, 120—3. Світ світає 42. Світло 313. Свічка 314. Свічка у церкві 314. Сволоки 290, 1, 444. Свята рокові 60. Селєх 81. Серп 374, 5. Спирьватка 417. Спирьжка 218. Сито 326—8. Сіль 405. Сім'я між зубами 413. Сіна стіг 499, 500. Сітинг 209. Скоророда 390—4, 402. Скожина рогата 108. Спринка 139, 477—81. Смаєць 402. Смерть 252, 3. Сміття 330. Сніг 55. Сніп 334. Собака 121, 2, 31, 259. Сокира 492, 3. Сон 255. Сонце 16—22, 52. Сонце на долівці 309. Сорока 84, 5, 123. Сошиник 370. Старець 259. Старости 258. Стерня 377. Стіл 407, 9. Стілець 408. Стіна 289. Стріха 267. Стуна 362—5. Сук 151. Сувиця 163. Темник 420. Терники 359—61, 3, 4. Тиждень 59, 60. Тіло 416. Ткач 340, 1. Торба 259. Трава 499. Труба 295, 301. Туман 54. Увага 243. Угли у хаті 288. Уж 104. Улень 139, 40. Угна 82, 9. Хата 330. Хліб 381. Хліб сїять 376. Хмари 39. Хміль 213—5. Хрести на гробках 417. Христова тіло 3. Церква 4—6, 123. Цибулл 184. Цицька 245, 7—9. Ціп 378. Чапалі 390—3. Часник 185. Чаша 7. Чоботи 453, 4. Човен 431—5. Човник (ткацький) 341. Чоловик 122, 220, 1, 68. Чоловік и жінка 257, 406. Шіст 434, 5. Шмарки 231. Шпуга 268. Шуряк 257. Щука 92. Яблукко 120. Ягода 162. Язик 222, 32. Яйце 62, 4—71, 6, 7, 80. Ясаа 289. Ятір 36, 93, 4. Ячірка 107.

ОГРІХИ

(з дебільшого)

№	Служба	Надру- ковано:	Треба читати:			
108		то буде,	то буде	2818 (3)	<i>Прав.</i>	<i>Прав.</i>
141		Разумний	Розумний	2820 (3)	<i>Кол.</i> — «Так плахта	«Так плахта її дома!»
172		в церкві:	в церкві		її дома!»	<i>Кол.</i>
236		кропит	кропить	2823 (4)	<i>Пр. Ст.</i>	<i>Пр. в Ст.</i>
241		стражена	стрижена	2833	<i>Пр. в.</i>	<i>Пр. с</i>
258 (5)		шнурають	шнурають	3022	лозці ме	лозці не
268		<i>Арт.</i>	<i>Арт.</i>	3072 (2)	тритизни	тритизни
297		Є поховані	Є поховані	3083	жорч	жовч
326		<i>Прав.</i>	<i>Прав.</i>	3121	ито му	и тому
334 (16)		земному	зеленому	3125	<i>Пав.</i>	<i>Пав.</i>
341		(<i>Н.</i>)	[<i>Н.</i>]	3137	Хидить	Ходить
349		249	349	3140 (1)	Тевчещя	Товчещя
351		251	351	— (5)	Бъщя	Бъщя
417		розмерзаеця	розмерзаеця	3252 (1)	<i>Пав.</i>	<i>Пав.</i>
446 (4)		а клунах	в клунах	3268 (2)	гарбуз, гарбуз,	гарбуз! —...гарбуз,
559 (2)		а зім,	а в зімі	3350	на даремний	надаремний
591		ему	ѐму	3359 (1)	зеленин	зеленин
596		грієш	грієш	3434 (3)	<i>Без.</i>	<i>Без., Пав.</i>
670		Впшнєвєцькай	Впшнєвєцькый	3707	замакітвєсь	замакітвєсь.
—		а пумас	а ну лиш	3709	здоровъ а	здоровъ
701 (5)		гєсця	герця	3894 (1)	учуєш.	учуєш.
726 (2)		<i>Ос</i>	<i>Ос</i>	3908	пересторга	пересторога.
743		Падзєгун	Падзєгун	3952	4952	3952
770		Конєм а мерєнцєм	конєм-мерєнцєм.	3954	4954	3954
782 (2)		лїти	лїти	3956	гамана	Гамана.
789		табаи	табаи	4007 (4)	кудею	кудею
680 (21)		нааад.	нааад.	4097	Поводїцця	Поводїцця
929 (4)		ухпалї	ухпалї	4166 (1)	бъютцця	бъютцця
931 (3)		поспїтавшї:	поспїтавшї	— (4)	мїшаєтцця	мїшаєтцця
1240 (2)		пану	пану	4195 (5)	Палїцця	Палїцця
1278 (3)		акрбозанцїя	карбозанцїя	4200 (1)	бъють	бъють
1283 (4)		<i>Г. Бр.</i>	<i>Г., Бр.</i>	4247	Куснаа	Куснаа
1356		—Бр.—	. Бр.—	4378	аж	аж у панїстарї.
1406 (1)		Разумна	Розумна	4390	подеванїа	подерєванїа
1467 (2)		як єто	нк хто	4539	на оголи	не оголи
1519 (4)		<i>Пир.</i>	<i>Пир.</i>	4569	росї	росп
1528		И босє	И босє	4625 (1)	шпанїв	шпанїв.
1538 (3)		вїжєвєш	вїжєвєш	4654 (2)	зїмї	зїмї
— (7)		вїжєвє	вїжєвє.	4729 (1)	Сало	сало
1540 (2)		Лєсє	Лєсє	4825	другом	другому
1598 (2)		вїпровожаютъ	вїпровожаютъ	5003 (2)	ѐго	ѐго
1732		нопєм	ковєм	5010 (1)	<i>Прав.</i>	<i>Прав.</i>
1778		пальца	пальца	5162 (2)	южку	южку
1878		вїду	воду	5223	бобо	бабо
2011		роздасть	роздасть	5234	пъщя	пъщя
2093		<i>Прок.</i>	<i>Прок.</i>	5244 (3)	<i>Прав.</i>	<i>Прав.</i>
2129 (2)		дїтїна	дїтїна	5438	Кнєна	Кнєна
2165 (4)		Бїс	(¹) Бїс	5461 (3)	коряцця	коряцця
2183 (1)		недалєко (¹)	недалєко	5554	Доснть	Доснть
2197 (2)		кнїгї	кнїгї	5657	Огладїсья	Огладїсья
2280		2280. Як	2280. Як	5680 (5)	<i>Пав.</i>	[<i>Пав.</i>]
2285		чєловїка	чєловїка	5826 (4)	Людє.	Людє
2298		жїтємє	жїтїмє	5876	танїцїой. Так	танїцїой. Бр.—
2316 (2)		Лїбї	Лїбї	5933	небї,	небї
2420 (1)		скажуть	скажуть	5941 (4)	внєв	внєв
2421		моячї	моячї	5970	5070	5970
2514 (2)		Х., Зб.	Х. Зб.	6133	лїхаа	лїхаа
2694		вадє	вадє	6251	Ос. II	Ос. II
2717		Да вї	Та вї	6511	вївнїяч,	вївнїяч:
2782 (8)		Кобїлїй	Кобїлїй	6521 (4)	мовлєв.	мовлєв.
2787 (3)		Юхвїма	Юхвїма	6526 (2)	Назав	Назав
				6553	жїтця	жїтця
				6557	свїчку	свїчка
				6578 (¹)	дурного	дурного
				6621	Кола	6621. Кола
				6623	Розгубїсь	6623. Розгубїсь

6656 (2)	птіхон	птіхон	10664	А Не птува сати,	Не птува писати,
6687 (1)	'тале	т' але		ноли е	ноли е по
7189 (3)	пейши	пейти	10813	годі	годи
7245 (1)	Не дупло	Не дупо	10961	Закимь	Заким
7324 (1)	Воропк	Воропа	11252	<i>Рат.</i>	<i>Рад.</i>
7559 (1)	рідко,—(напр.	(рідко)—напр.	11254	хазяїн	хазяїн
7771 (9)	лбни	лбан	11365 (3)	(1) Кажути.	Кажути
7829	Чудосін	Чудасін	11501	пестатокъ	пестаток
7915 (5)	Чув	Чув в	11659 (7)	присалън	присалън
8156 (2)	<i>Б., Бер.</i>	<i>Б., (Бер.</i>	11696 (3)	сббака	собака
8161	запедумало	Запедумало	11843	хати	хати
8292 (1)	амн	амі	11900	їний	їний
8409 (2)	лню	огню	11923	першого	першого
8733 (2)	дуре	дуже	11927 (18)	отоман	отаман
9058 (1)	Єви	Єви	11967 (8)	увиялювати.	увиялювати
9174	Липше	Липше	12064 (6)	цанує	цанує
9560	Примиг	Приміг	12084	Не се	На се
9562 (5)	<i>«Лип.</i>	<i>«. Лип.</i>	12088	богати	багати
9569	мишайтєсь	мишайтєсь	12094	поки	оп поки
9571 (9)	<i>Сіє.</i>	<i>Сієр.</i>	12168	тілїні	тілїни
9610 (11)	їдеш	(4) їдеш	12262	їсті	їсти
— (12)	(4)	(5)	12317	кішєнц.	кінець
— (13)	(5) (6)	(6) (7)	12510	Запораці	Запорозці
9960	за ділом	за ділом добрим	12521 (7)	видай	подай
10266 (2)	сяк	(ви	12532	брові	брови
10387 (2)	доліжно	доліжно	12534 (3)	Пендюрнху	Пендюрнху
10414	уважчи	уважчик	13028	разуму	разуму
10422 (2)	твого	свого	13181	Вид	Від
10479 (2)	то	то а	13712 (10)	сего	сего
10497 (3)	позавиччєго	позавиччєго	13878	не зроби а	не зробила
10572	Вільний	Вільний	14076 (3)	бачить	бачить
10662 (2)	ниПИС	ЗАПИС	14146 (6)	ажєниццє	жєниццє
10663	пЗєп ши	не пияш	14161	ла и на	клади на

1870

1870

1870

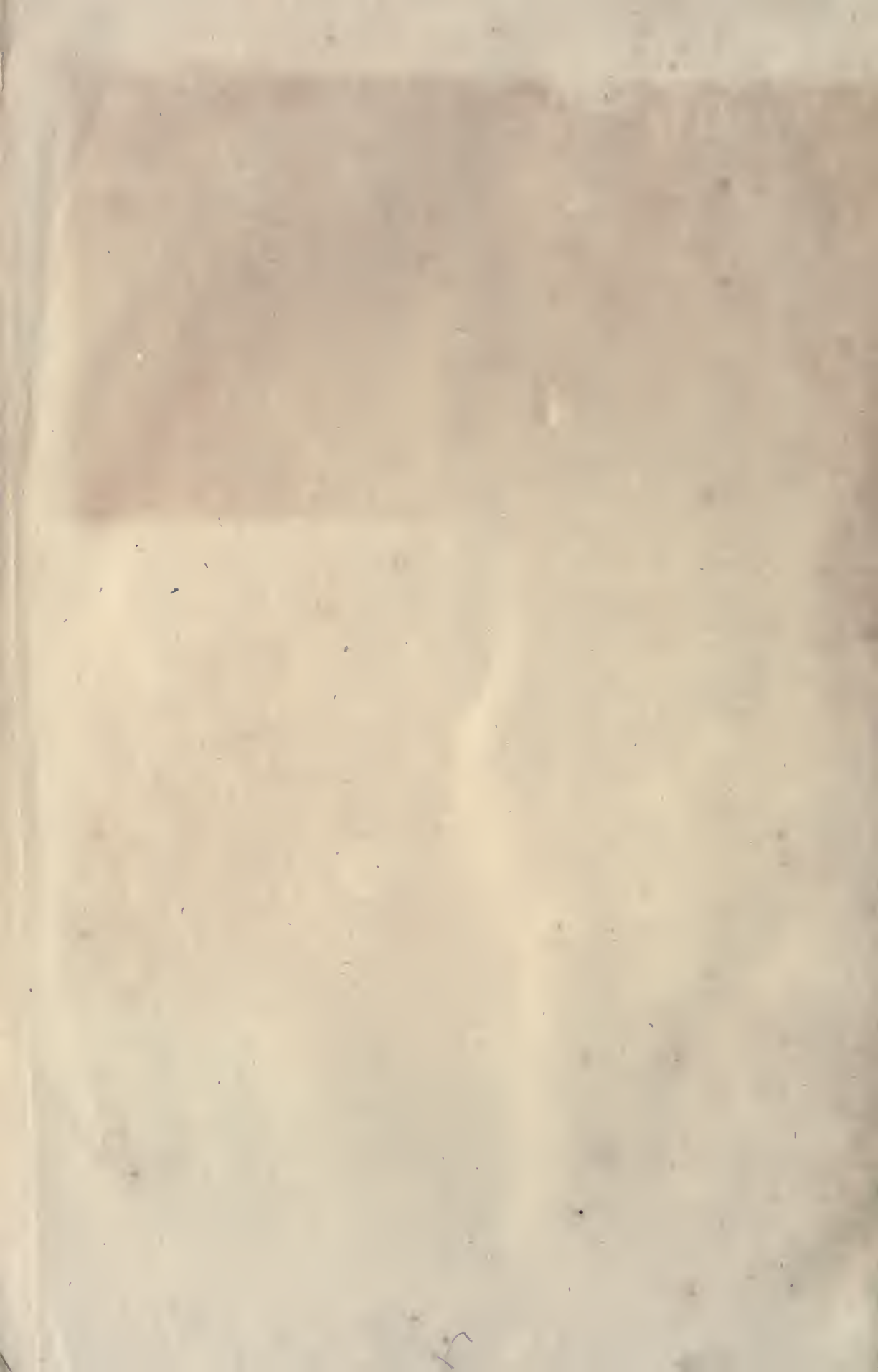
1870

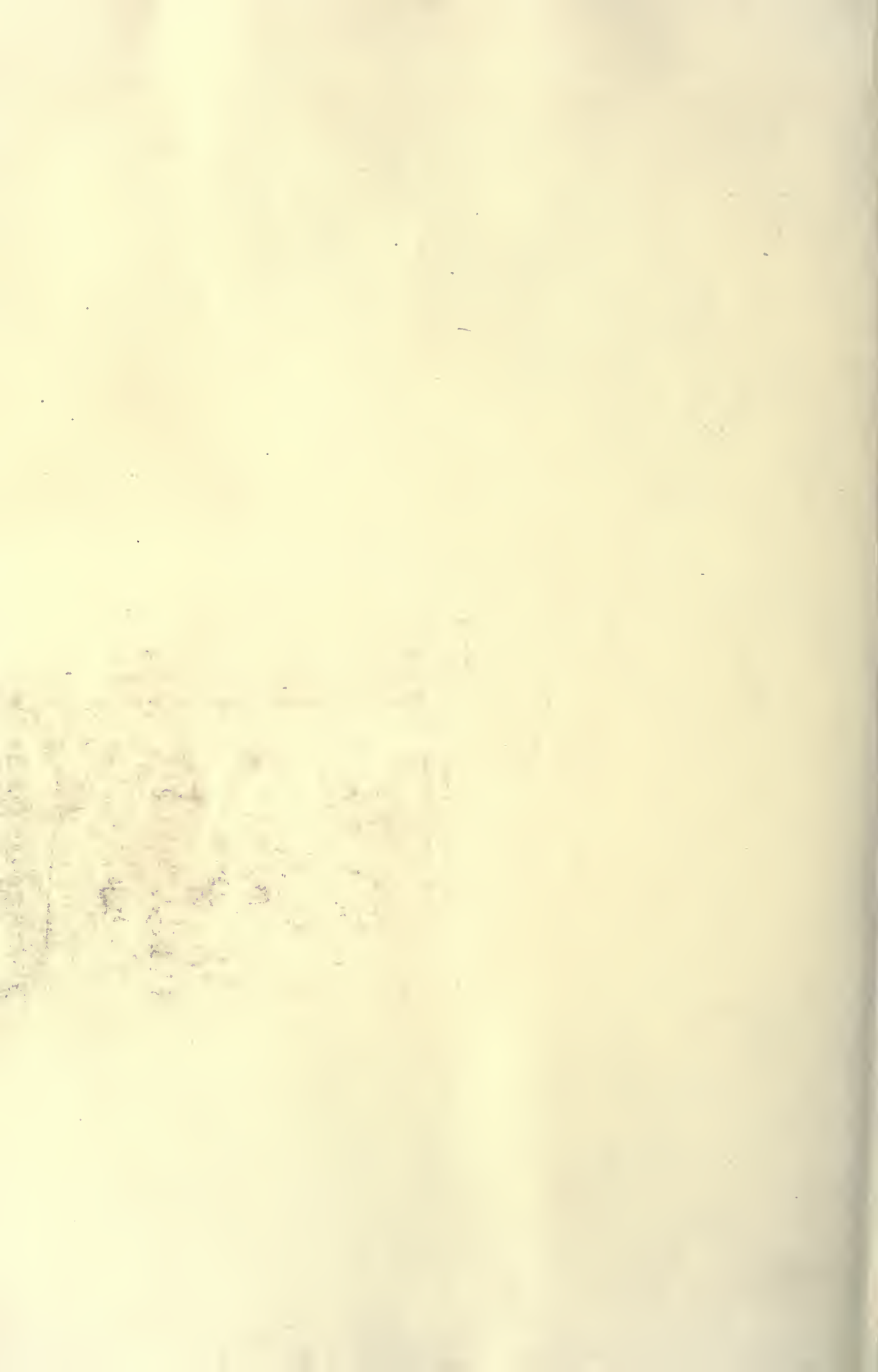
1870

1870

1870

PN
6505
S76U55

Ukrains'ki prykazky, prysliv
ia i take inshe

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
